

การศึกษากับความเป็นพลเมืองโลก: มุมมองพระพุทธศาสนา

Education and Global Citizenship: A Buddhist Perspective

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ประจำปี ๒๕๕๖

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ
เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา
วันสำคัญสากลของโลก ประจำปี ๒๕๕๖

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ : ๐-๒๒๒๒-๐๖๐๘, โทรสาร : ๐-๒๒๒๒-๐๖๐๘
<http://gds.mcu.ac.th>, e-mail: grads@mcu.ac.th

การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา

Education and Global Citizenship : A Buddhist Perspective

ที่ปรึกษา : พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระวิสุทธิภัทรธาดา, ดร.
พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.
พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.
พระราชวรมนี, ดร.

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการ (Peer Review) :

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสมบุญ ฐุฑฺฒิกโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.สมภาร พรหมทา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.ปฐมภ์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.วีรชาติ นิมอนงค์	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

บรรณาธิการ : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

กองบรรณาธิการ : ดร.อุทัย สติมัน
ดร.บรรพต แคไธสง
ผศ.ปราโมทย์ ยอดแก้ว
พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)
พระวิฑิตยา ธมฺมาโร (แสงจันทสิทธิ์)

พิสูจน์อักษร : พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี
พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป
กรรณิการ์ ชาวเงิน
ใจบุญ – จงจิต ชุนทรง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤษภาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

จำนวนหน้า : ๖๘๔ หน้า

ออกแบบ/จัดรูปเล่ม : บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด

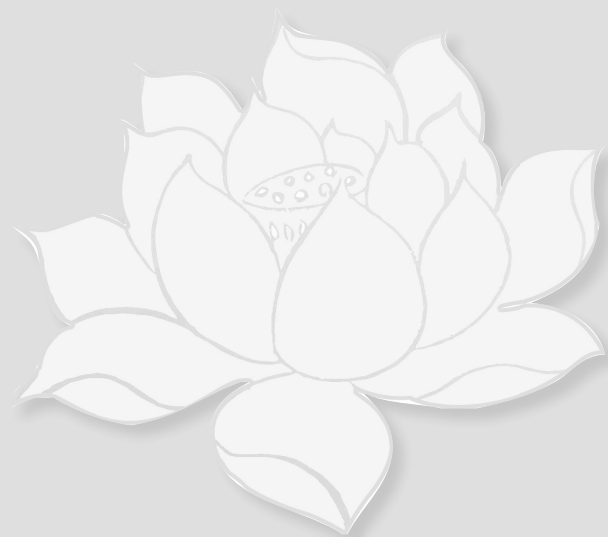
พิมพ์ที่ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด โทรศัพท์ ๐-๒๒๔๑-๗๑๐๑-๔

การศึกษากับความเป็นพลเมืองโลก :
มุมมองพระพุทธศาสนา

Education and Global Citizenship : A Buddhist Perspective

รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา
เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐
๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖
ประเทศไทย

สารจากอธิการบดี

ตลอดเวลากว่า ๒๖๐๐ ปี นับตั้งแต่การตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้เข้าไปมีส่วนในการแก้ปัญหาต่างๆ ของมวลมนุษยชาติมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการที่องค์การสหประชาชาติได้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยได้กำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นต้นมา ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ชาวพุทธทั่วโลกพร้อมใจกันจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ โดยให้ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงานตลอดมา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะส่วนราชการที่ได้รับความไว้วางใจจากมหาเถรสมาคมและรัฐบาลไทย ให้เป็นผู้ประสานงานหลักในการจัดกิจกรรมนานาชาติวิสาขบูชาโลกเสมอมา สำหรับในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ คณะกรรมการบริหารสมาคมสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (สสวล.) ได้มีมติให้ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดงานวิสาขบูชาโลก ครั้งที่ ๑๐ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ ๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖

ข้าพเจ้าในนามของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขออนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่งต่อรัฐบาลไทย ที่ให้การสนับสนุนมหาวิทยาลัยด้วยดีมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อคณะกรรมการมหาเถรสมาคมในการให้คำแนะนำปรึกษาและสนับสนุนด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการ คณะทำงานจัดประชุมวิชาการ และเจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการทุกรูปทุกคนที่ได้ทำงานทางวิชาการด้วยความวิริยะอุตสาหะ พุ่มเท เสียสละเพื่องานนี้

(พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.)

อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประธานกรรมการบริหารสมาคมสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (ICUNDV)
ประธานกรรมการบริหารสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (IABU)

คำนำ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ถือเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาร่วมกันสรรเสริญพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐ เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยชาติมายาวนานกว่า ๒๖๐๐ ปี โดยมุ่งนำเสนอการประยุกต์พุทธปัญญาเพื่อการศึกษาความเป็นพลเมืองโลกในมุมมองของพระพุทธศาสนา และร่วมเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับนี้จัดทำขึ้นเป็นพิเศษในวาระสำคัญดังกล่าว โดยมีการรวบรวมบทความทางวิชาการ ภาคภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจำนวนมากได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการเข้าร่วมโดยมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ ภาคที่ ๑ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก มีจำนวน ๒๒ บทความ ภาคที่ ๒ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ จำนวน ๒๓ บทความ รวมทั้งสิ้น ๔๕ บทความ

คณะทำงานฝ่ายวิชาการและกองบรรณาธิการทุกรูป/คน ขอกราบขอบพระคุณ พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะกรรมการสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (ICDV) และสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (IABU) ตลอดจนผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเฉลิมฉลองครั้งนี้

พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐ เรื่อง **การศึกษากับความเป็นพลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา** (Education and Global Citizenship : A Buddhist Perspective) เป็นหนังสือรวมบทความทางวิชาการ เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วิสาขบูชาโลก ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์ อนึ่ง กองบรรณาธิการขอกล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุป ดังนี้

ภาคที่ ๑ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก

บทความที่ ๑ เรื่อง “**ทศพิธราชธรรม : ๑๐ ตัวชี้วัดสำหรับผู้ปกครอง**” โดย **พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.** ผู้เขียนชี้ว่า ราชาไม่ได้แปลว่า King แต่ราชาแปลว่า พอใจ กล่าวคือ ผู้ใดก็ตามที่คิด พูด หรือกระทำการสิ่งใดแล้ว มหาชนพากันแซ่ซ้องสรรเสริญว่าพอใจ ผู้นั้นควรเรียกว่า ราชา สำหรับตัวชี้วัดในการเป็นผู้นำของพระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่ “การทำให้ผู้อื่นเกิดความพึงพอใจในการนำของตัวผู้นำ” ถึงกระนั้น การสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้อื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงอยู่บนฐานของธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลัก “ทศพิธราชธรรม ๑๐ ข้อ” เป็นดัชนีชี้วัดคุณค่าต่อภาวะการนำของผู้นำ

บทความที่ ๒ เรื่อง “**สาราณียธรรมกับการพัฒนาพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย**” โดย **พระมหาวิศิต ธีรวิโส, ผศ.** บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อแก้ปัญหาความแตกแยกในสังคมไทย เพื่อให้คนในสังคมไทยเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา โดยผู้เขียนได้นำเสนอหลักสาราณียธรรม เนื่องจากหมวดธรรมนี้ พระพุทธองค์ได้แสดงแก่พุทธบริษัทว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ให้เกิดความสามัคคี และเป็นหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคม

บทความที่ ๓ เรื่อง “**กิจวัตร ๑๐ : แนวคิดการจัดการความรู้สู่ความเป็นพลเมืองโลกในมุมมองพระพุทธศาสนา**” โดย **ดร.อุทัย สติมัน** บทความนี้เสนอว่า แนวคิดเรื่องกิจวัตร ๑๐ อย่าง ถือเป็นรูปแบบของ “ชุมชนนักปฏิบัติ CoP” ในพระพุทธศาสนาในรูปแบบ

หนึ่ง ที่มุ่งหล่อหลอมให้สมาชิกสงฆ์เป็นพลเมืองที่ดีทั้งในระดับสังคม ประเทศ และสังคมโลก ทำให้ผู้ปฏิบัติมีพัฒนาการครบทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว ภาวิตจิต มีจิตใจที่พัฒนาแล้ว ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ผลเบื้องต้นก็คือทำให้เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

บทความที่ ๔ เรื่อง “**ขบวนการสรรโวทย์กับการพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองโลก**” โดย **พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)** บทความนี้ต้องการนำเสนอขบวนการสรรโวทย์ที่ได้ดำเนินการเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศศรีลังกา ในการที่จะนำพาประชาชนเข้าสู่การเป็นพลเมืองของโลก โดยนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการก่อกำเนิด พัฒนาการ และรูปแบบการพัฒนาชุมชนของขบวนการสรรโวทย์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และพัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุข

บทความที่ ๕ เรื่อง “**ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก**” โดย **ผศ.ดร.ทักษิณี เจนวิถีสุข** บทความนี้ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางในพระพุทธศาสนา ส่วนที่ขาดหายไปก็คือ ไตรสิกขา อันได้แก่กระบวนการเรียนรู้ด้านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกโดยมีหลักพุทธธรรมเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายไป เพื่อช่วยให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกัน เกื้อกูลกัน แก้ปัญหา และรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน รวมทั้งอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บทความที่ ๖ เรื่อง “**สหกรณ์แนวพุทธ : การพัฒนาพลเมืองเพื่อสังคมสันติสุข**” โดย **ผศ.ปราโมทย์ ยอดแก้ว** บทความนี้ได้นำเสนอวิธีบูรณาการสหกรณ์ให้ดำเนินงานตามหลักพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคนสหกรณ์ให้ละชั่ว ทำดี มีความพอเพียงรู้จักการแบ่งปัน ทำให้เกิดความสามัคคี ศึกษาหลักธรรมที่เหมาะสมอันนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของสหกรณ์แนวพุทธ อันเป็นฐานการพัฒนาพลเมือง แล้วนำไปสู่สังคมสันติสุข

บทความที่ ๗ เรื่อง “**การศึกษากับการพัฒนาปัญญาของพลเมืองโลกในศตวรรษที่ ๒๑**” โดย **พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร)** บทความนี้ได้เสนอว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของพลเมืองในศตวรรษที่ ๒๑ ควรเป็นการศึกษาในรูปแบบสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันได้โดยสันติ ซึ่งประกอบด้วยทักษะด้านคุณธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมทางจิตใจ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาปัญญาของพลเมืองโลก ให้สามารถสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมที่มีการใช้และสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง

บทความที่ ๘ เรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก” โดย **นิภาภัทร อยู่พุ่ม** บทความนี้กล่าวถึงการพัฒนาการศึกษาของไทย ไม่ว่าจะเพื่อประชาชนคนไทยหรือ การเตรียมความพร้อมของคนไทยสู่พลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลก ควรมีทิศทางที่นำไปสู่ การเป็นคนดี คนเก่ง และเป็นคนที่มีความสุขด้วยการเห็นแจ้ง (insight) ในการรู้จักตนเอง และผู้อื่นอย่างถ่องแท้ จึงจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนควร อาศัยจุดแข็งของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และเป็นรากฐานวัฒนธรรม ไทย เพื่อสร้างกัลยาณมิตรทั้งในและต่างประเทศในการจัดการศึกษา เพื่อสร้างคนดีคนเก่ง ตามแนวความคิดการศึกษาสากลผสมผสานภูมิปัญญาตะวันออก

บทความที่ ๙ เรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับการเมืองในพม่า” โดย **วรัญญา เตียวกุล** บทความนี้ได้กล่าวถึงการเมืองพม่าแต่ละช่วงเวลาที่มิบริบทของ สถานการณ์ที่ทำให้พระสงฆ์ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นระดับ บุคคลมากกว่าการเคลื่อนไหวในระดับองค์กรสงฆ์ มีทั้งกลุ่มที่ไม่ข้องแวะกับการเมือง และ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระสงฆ์มีทั้งแบบสันติวิธี เช่น การคว่ำบาตร หรือการสนับสนุนอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวต่อต้านที่ใช้กำลัง เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงเหตุและปัจจัยอันจะนำไปสู่ความเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพลเมือง กับการเมืองในพม่าแต่ละช่วงยุคสมัย

บทความที่ ๑๐ เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับ การเมืองในศรีลังกา” โดย **เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว** บทความนี้กล่าวว่า ในปัจจุบันได้มี แนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์เริ่มเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงและ เปิดเผยมากขึ้น จนถึงกับเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา ชาวศรีลังกาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า “การเมือง” คือการโกงกินและหลอกลวง จึงไม่เหมาะสมสำหรับบุคคลผู้มีจิตใจสูงส่ง เพียงพร้อมด้วยคุณธรรม พระผู้ใหญ่ในสถาบันสงฆ์ที่เป็นกระแสหลักแสดงความคิดเห็นว่า โดย ธรรมเนียมแล้วพระสงฆ์ก็มีฐานะเป็นพลเมือง อาจให้คำปรึกษาแก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ แต่ไม่ใช่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองเสียเอง

บทความที่ ๑๑ เรื่อง “กิจของสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับการแสดงออกทางการเมือง” โดย **พระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒน์นวัต)** บทความนี้เห็นว่าพระสงฆ์ควรวางตัวเป็น กลางทางการเมืองในทุกกรณี เพราะการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาให้ได้มาซึ่งอำนาจ ที่มีความแปรปรวนและเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิตย์ จึงไม่ควรหลงไหลไปกับอำนาจดังกล่าว หาก พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักการข้างต้นได้อย่างถูกต้องด้วยดี พร้อมทั้งใช้หลักธรรมเยียวยา และ

ให้สติกับประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองได้อย่างถูกต้อง ก็จะเป็นการนำหลักธรรมไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ผู้คนในสังคมได้อย่างกว้างขวาง

บทความที่ ๑๒ เรื่อง “**พระสงฆ์กับพุทธเกษตรกรรมสู่การพัฒนาสงฆ์ไทยในทศวรรษหน้า**” โดย **พระมหาวัฒนา ปุณฺณาทิโป (คำเคน)** บทความนี้กล่าวว่าพระสงฆ์ไม่ควรทำเกษตรกรรมด้วยตนเอง เพราะขัดกับหลักพระวินัย ผิดเจตนารมณ์ของการเป็นนักบวช ทำให้เกิดความเสียหายในด้านศีล สมาธิ ปัญญา โดยพระสงฆ์ต้องนำหลักธรรมเข้าไปสู่ประชาชนที่ทำกิจกรรมการเกษตร เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ธรรมะผ่านกระบวนการโดยมุ่งประโยชน์ ใน ๓ ด้านคือ ๑) ประโยชน์ตนคือการปฏิบัติธรรม ๒) ประโยชน์พระศาสนาคือพัฒนาวัด ๓) ประโยชน์สังคมคือมีส่วนช่วยพัฒนาประชาชนให้มีคุณธรรม

บทความที่ ๑๓ เรื่อง “**ขันติธรรม : แนวคิดกับการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน**” โดย **พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์** บทความนี้ได้กล่าวว่า การที่ประชาคมอาเซียนจะอยู่ร่วมกันอย่างไว้รอยต่อได้นั้น ผู้นำและพลเมืองในประชาคมอาเซียนของแต่ละชาติจะต้องยึดหลักความอดทนอดกลั้นคือหลักขันติธรรม เพื่อให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น มีการให้รักใคร่สามัคคี ประองตอง มีขันติต่อการได้อยู่ร่วมกันโดยก็ไม่แตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา โลภะ โมหะ โทสะ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ประชาคมอาเซียนอยู่ด้วยกันอย่างสันติ

บทความที่ ๑๔ เรื่อง “**การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธให้พร้อมรับกระแสทุนนิยมในประชาคมอาเซียน**” โดย **กรรณิการ์ ชาวเงิน** บทความนี้กล่าวว่า ความสุขเป็นอำนาจที่มนุษย์ทุกคนทุกสมัยแสวงหา แต่ความสุขบนพื้นฐานความต้องการบริโภควัตถุโดยไม่มีขีดจำกัดที่ดำเนินไปท่ามกลางนิยามความสุขในกระแสทุนนิยมนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนและสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวง เป็นการบั่นทอนทำลายศักยภาพของมนุษย์ให้สูญเปล่าไม่สามารถนำชีวิตก้าวสู่ความสุขที่เป็นอิสระจากเงื่อนไขได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน จึงได้นำเสนอหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางให้มนุษย์สามารถสร้างความสุขให้เป็นอำนาจภายในหรือเป็นทุนชีวิต และย้ำว่าความอยู่รอดของมนุษย์ท่ามกลางวิกฤติทุนชีวิตนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขที่ตัวมนุษย์เองเป็นสำคัญ

บทความที่ ๑๕ เรื่อง “**อัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน**” โดย **นภาพร วรสายัณห์** บทความนี้กล่าวว่า วิถีชาวพุทธสามารถที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาส่งเสริม “หนึ่งอัตลักษณ์” ให้เกิดขึ้นจริงในอาเซียนได้โดยเน้นแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ (สันติ) ยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “บุคคลอื่น” หากสามารถกระทำได้แล้ว สังคมพหุวัฒนธรรมใน

อาเซียนก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่าง “สันติ” ตาม “อัตลักษณ์ร่วม” ของอาเซียนที่พึงเป็น ขณะเดียวกันก็เป็นไปตามคำขวัญอาเซียนที่ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม”

บทความที่ ๑๖ เรื่อง “จากพลเมืองไทยสู่พลเมืองอาเซียน : การเตรียมความพร้อมด้านจิตใจตามหลักขรวาสาธรรม ๔” โดย กัลยา โชติธาดา บทความนี้กล่าวถึงการรวมกันเพื่อเป็นประชาคมอาเซียนนั้น ควรนำหลักขรวาสาธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ คือ ๑) สัจจะ ซื่อสัตย์พูดจริงทำจริงตั้งใจจริง ๒) ทมะ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตัวเองที่มีอยู่ เราต้องรู้เขารู้เราและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ๓) ขันติ อดทนเพื่อให้ไปสู่จุดหมาย ให้พร้อมทั้งประเทศอย่างแท้จริง ๔) จาคะ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเพียงฝ่ายเดียว เพื่อรับฟังเข้าใจความแตกต่างทั้งความคิดและวัฒนธรรม ให้เกิดเป็นหลักคิดเพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจในการเป็นพลเมืองแห่งประชาคมอาเซียน

บทความที่ ๑๗ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติของพลเมือง” โดย ปณัชฎา ลิลายุทธ บทความนี้นำเสนอการสื่อสารทางการเมืองในสังคมปัจจุบัน มีวิธีการอย่างไรเพื่อมิให้สังคมเกิดการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางแก้สังคมแบบพหุนิยมให้เป็นสังคมที่จะเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ได้ดำรงอยู่อย่าง “มีศักดิ์ศรี” และ “เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน” สิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ “การสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน” ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ เพื่อให้สังคมได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม โดยใช้ความยุติธรรมเป็นเครื่องมือสร้าง “สามัคคีธรรม” ให้เกิดขึ้น และพร้อมที่จะรองรับบรรยากาศแห่ง “สันติธรรม”

บทความที่ ๑๘ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพตามแนวทางของโฮจิมินห์” โดย พระครูปลัดปรีชา จิรนาโค (บัวผัด) บทความนี้กล่าวว่า สันติภาพในสังคมเป็นเป้าหมายที่มนุษยชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แนวคิดของท่านพุทธทาสนั้นมีได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้งหรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากรวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความสงบสันติภายในของแต่ละบุคคล ส่วนโฮจิมินห์นั้นเป็นนักต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ ถึงแม้ตัวท่านเองจะเป็นคนไม่แข็งแรงเหมือนคนทั่วๆ ไป แต่ท่านเป็นผู้ใฝ่รู้ ท่านใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อยู่ตลอดเวลาในการศึกษาหาความรู้ จนทำให้ท่านเรียนรู้ภาษาได้ถึง ๕ ภาษา และมุ่งมั่นในอุดมการณ์จนสามารถกู้ชาติได้สำเร็จด้วยวิธีสันติภาพ

บทความที่ ๑๙ เรื่อง “บวร : การรื้อฟื้นเพื่อสร้างชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน” โดย พระใบฎีกาจารย์ อคฺคชโร (ยอดเพชร) บทความนี้เสนอการปรับโครงสร้างทาง

สังคมของชุมชนให้กลับสู่รูปแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ตามรูปแบบ “๓ ส.” (สานสัมพันธ์, สร้างความเข้มแข็ง, สู้ความยั่งยืน) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยบ้าน วัด และโรงเรียน ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน การพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคลในชุมชน เป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้าน

บทความที่ ๒๐ เรื่อง “พุทธจิตวิทยา : การศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรมความเป็นพลเมืองที่ดี” โดย สุเมธ บุญมทยา บทความนี้เสนอว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในเรื่องของ “จิต” ดังนั้นกระบวนการด้านการพัฒนามนุษย์ต้องเริ่มต้นจากจิตเป็นลำดับแรก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีด้านจิตวิทยาที่มีความเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่บุคคลต้องเรียนรู้ พัฒนาจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะทางสังคม เช่น การทำงานเป็นหมู่คณะ การให้ความร่วมมือร่วมใจในด้านต่างๆ ของทุกระดับองค์การ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

บทความที่ ๒๑ เรื่อง “การศึกษาวิถีพุทธสู่การพัฒนาพลเมืองในท้องถิ่น” โดย วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์ บทความนี้กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาที่ผ่านมายังติดอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดตะวันตก มิได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาท้องถิ่นไม่เป็นไปอย่างยั่งยืน ซึ่งตามหลักพุทธธรรมแล้ว พลเมืองชาวพุทธต้องมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและมีความเชื่อในกฎแห่งกรรม อันเป็นฐานการพัฒนาพลเมืองให้มีทักษะในการเรียนรู้ เป็นคนที่มีความเก่ง ความดี และมีความสุข

บทความที่ ๒๒ เรื่อง “จากศรัทธาสู่ปัญญา : การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองวิถีพุทธ” โดย ดลนพร วราโพธิ์ บทความนี้กล่าวว่า การศึกษานั้นต้องมีความศรัทธาในตนเองว่าจะสามารถศึกษาได้และสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ ศรัทธาที่เกี่ยวกับการศึกษาวิถีพุทธนั้นเป็นศรัทธาที่ตนเองต้องยอมรับในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น อันจะนำไปสู่แนวทางแก้ไข ปัญหา ที่ได้จากการถกเถียงของปัญญาทั้งสิ้น ทำให้สามารถผ่านพ้นปัญหาทุกอย่างไปได้ ดังนั้นศรัทธาควรควบคู่กับปัญญา แล้วสิ่งที่ได้มาจะเป็นไปในทางที่ดี

ภาคที่ ๒ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์

บทความที่ ๑ เรื่อง “ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ : ปริมาณหรือคุณภาพ” โดย พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. บทความนี้นำเสนอว่า การลดลงเชิงปริมาณในด้านต่างๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านบุคลากรสงฆ์ ทำให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสถาบันสงฆ์ในบางเรื่อง ประกอบกับการมีข่าวด้านลบเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ปรากฏตามสื่อต่างๆ ทำให้มีการตั้งคำถาม ผสมกับความวิตกกังวลในช่วงประมาณ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา ว่าสถาบันสงฆ์ไทยในปัจจุบันยังมีความเข้มแข็งเหมือนในครั้งอดีตหรือไม่ คณะสงฆ์ไทยมีทัศนคติอย่างไรต่อผลผลิตเชิงปริมาณ และคุณภาพ

บทความที่ ๒ เรื่อง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล” โดย พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. บทความนี้กล่าวถึงชาวพุทธบางกลุ่มได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ เช่น พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) พระไพศาล วิสาโล นพ.ประเวศ วะสี และสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นต้น มุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล ๕ แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้อย่างชัดเจน

บทความที่ ๓ เรื่อง “ศีลกับการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ : บทวิเคราะห์จากมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน” โดย พระมหาราชัน จิตตปาโล บทความนี้กล่าวว่า ศีลหรือสิกขาบทตามบัญญัติของพระวินัย มีได้อยู่ในฐานะเกณฑ์วัดความสูงต่ำของคุณธรรมในพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น ศีลเป็นเสมือนบันไดหรือเครื่องมือที่จะปกป้องการล่วงละเมิดและการทำความชั่วอันจะเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญตนไปสู่มรรค คือเส้นทางสู่ความหลุดพ้น และเป็นมรรคานำพาหมู่สัตว์เข้าสู่ภาวะแห่งการตื่นรู้

บทความที่ ๔ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนาด้านการปกครองในสังคมไทย” โดย ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี บทความนี้ได้กล่าวถึงการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ต้องยึดหลักให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้วางไว้ให้ยึดถือปฏิบัติ เพราะความหลากหลายทางความคิด และข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ จึงได้มีการตรากฎระเบียบที่เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์” ขึ้นเพื่อจะดูแลควบคุมกิจการคณะสงฆ์ พร้อมกับเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

บทความที่ ๕ เรื่อง “การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” โดย ดร.กิตติชัย สุธาสิโนบล บทความนี้กล่าวว่า การจัดการศึกษาที่สมบูรณ์ต้องมุ่งให้มนุษย์ฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างรู้และเข้าใจความเป็นจริงตามธรรมชาติ ผ่านกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมโดยมีไตรสิกขาเป็นแกน ซึ่งจะเกื้อกูลให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุขจากการเรียนรู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้พลเมืองเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบเย็นและเป็นประโยชน์

บทความที่ ๖ เรื่อง “การบริหารงานวิชาการเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน” โดย พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมมวโร/แสนพงษ์) บทความนี้ได้นำเสนอว่า โจทย์ที่สำคัญคือการบริหารงานวิชาการปัจจุบันให้เอื้ออำนวยและรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สร้างอัตลักษณ์ทางการศึกษาที่เข้มแข็งและโดดเด่น โดยบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาด้านจิตใจและสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติธรรม สันติภาพ และสันติสุขสืบไป

บทความที่ ๗ เรื่อง “กลวิธีการใช้ภาษาในการเผยแผ่พุทธธรรมเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุ” โดย ธรรมปพร หงษ์ทอง บทความนี้ได้นำเสนอกลวิธีการสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่มีความกล้าหาญในการนำหลักพุทธธรรม “อิทัปปัจจยตา” เผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา รวมถึงการใช้ภาษาที่มีความลุ่มลึก ชัดเจนตรงประเด็น สามารถสร้างแรงจูงใจผู้ฟังหรือผู้อ่านให้คล้อยตามได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเข้าใจได้ง่าย สามารถที่จะศึกษาเรียนรู้ได้ครบถ้วนอย่างต่อเนื่องทั้ง ๓ ส่วน คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

บทความที่ ๘ เรื่อง “สังคหัตถุธรรมในฐานะเป็นเครื่องมือการพัฒนามนุษยสัมพันธ์” โดย ศุภณัฐ เจริญสุข บทความนี้กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงอุปมาสังคหัตถุ ๔ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) ไว้ในสังคหสูตร เปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความเจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์จำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้ง ๔ ประการดังกล่าว ถ้าหากว่าสังคมปราศจากซึ่งธรรมทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว แม้มารดาบิดาก็จะไม่ได้รับการนับถือจากบุตรธิดา มนุษยชาติจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กัน ประสานสังคมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บทความที่ ๙ เรื่อง “การตลาดสีเขียวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางธุรกิจ” โดย ฌานวัฒน์ บุญพิทักษ์ บทความนี้กล่าวว่า ความโลภในระบบธุรกิจเป็นสาเหตุการทำลายความสมดุล ทำให้ลูกคามีความรู้สึกถูกเอาเปรียบ ควรนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตลาด

มาปรับใช้ในการประกอบอาชีพให้เป็นสัมมาอาชีพ ซึ่งจะสอดคล้องกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางธุรกิจ เพราะการประกอบสัมมาอาชีพเป็นการประกอบอาชีพโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น การใช้หลักธรรมสัมมาอาชีพจะทำให้ผู้ประกอบการเจริญรุ่งเรืองด้วยความสุขกายสบายใจ

บทความที่ ๑๐ เรื่อง “ภาวะผู้นำจิตบริการสำหรับพระสังฆาธิการ” โดย **พระปัญญาาวรวัฒน์ สิริภทฺโท, ดร.** บทความนี้กล่าวว่า หลักธรรมในศาสนาพุทธ แสดงออกถึงภาวะผู้นำแบบจิตอาสา ที่ประกอบด้วย สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครอง อันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวความเห็นอกเห็นใจบุคคล และประสานหมู่ชนให้สามัคคี เป็นหลักการของการสงเคราะห์มีพื้นฐานบนความเห็นอกเห็นใจมวลมนุษยชาติ

บทความที่ ๑๑ เรื่อง “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพรหมวิหาร” โดย **วินัย ภูมิสุข** ผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่จะทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเกิดขึ้นอย่างได้ผลจริงในบริบทของสังคมปัจจุบัน ควรใช้ “หลักพรหมวิหาร ๔” เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์บนฐานแห่งธรรมะซึ่งนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จได้

บทความที่ ๑๒ เรื่อง “พุทธวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” โดย **พระมหาอนุวัต สิริจนฺโท (กระสังข์)** บทความนี้ได้นำเสนอหลักสัปปุริสธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัปปุริสสูตร เพื่อประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร หรือบริหารบ้านเมือง ให้เป็นไปในแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งมีได้มุ่งหวังกำไรหรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน โดยไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก

บทความที่ ๑๓ เรื่อง “การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ตามหลักสัปปุริสธรรม” โดย **พระครูสันติธรรมมาภิรัต (บุญชัย สนติกโร)** บทความนี้กล่าวว่า แนวคิดการจัดการทางพระพุทธศาสนาเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารจัดการเป็นอย่างมากว่าจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การจัดการตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปลงได้ ๓ ประการคือ การครองตน การครองคน การบริหารงาน ดังนั้นคนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้าผู้บริหารสามารถจัดการกับตนเอง หรือคนได้ตามหลักสัปปุริสธรรมแล้วก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงาน

บทความที่ ๑๔ เรื่อง “การจัดการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ” โดย พระครูปลัดตฤณชิต อาจารย์โสภี บทความนี้กล่าวว่า องค์การธุรกิจเอกชนได้นำศาสตร์ของการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ส่วนพระพุทธศาสนานั้น เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ นั่นคือการค้นพบองค์ความรู้อันยิ่งใหญ่ แล้วทรงจัดการองค์ความรู้ให้เป็นระบบ และทรงสั่งสอน เผยแผ่ยังบุคคลต่างๆ พระองค์ทรงพบว่าบุคคลในโลกนี้มีหลายจำพวก บางจำพวกก็สอนได้ บางจำพวกก็สอนไม่ได้ และทรงเปรียบสติปัญญาของมนุษย์เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า เพื่อมอบความรู้ให้เหมาะสมกับจริตอัธยาศัยได้อย่างเป็นระบบ

บทความที่ ๑๕ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับกลยุทธ์ทางการตลาด 4P” โดย สายรุ้ง บุษบาพันธ์ บทความนี้นำเสนอว่า เมื่อนำหลักพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของส่วนผสมทางการตลาด จะทำให้การตลาดบนโลกใบนี้เป็นการตลาดสีขาว ตามหลักการ 4P ในการกลยุทธ์น้ำน้ำสีขาว ซึ่งประกอบด้วย People คือ คนในองค์กร Profit ตัวกำไร Planet คำนึงถึงโลก สิ่งแวดล้อมของเรา และ Passion ความรัก ความพอใจในสิ่งที่ตนเองทำ สิ่งที่ตนเองเชื่อ เพื่อให้การดำเนินธุรกิจทางโลกสอดคล้องกับทางธรรม

บทความที่ ๑๖ เรื่อง “สอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนา” โดย ชिरตา ขำนอง บทความนี้ได้นำเสนอแนวคิดด้านการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้ครูมีโอกาสและเวลาออกแบบการเรียนรู้ ซึ่งมีแบบอย่างในพระพุทธศาสนาดังเช่น พระพุทธเจ้าได้สอนสาวกให้รู้จักความทุกข์ และแสวงหาหนทางหลุดพ้นตามหลักอริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ตามแนวทางสัทธรรม ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงสอนแบบพร่ำสอน แต่สอนตามจริต และให้ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ให้สาวกเรียนรู้ ปฏิบัติ และเห็นผลการปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ตามหลักไตรสิกขา

บทความที่ ๑๗ เรื่อง “รูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกันต่อการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน” โดย จงกล บุญพิทักษ์ บทความนี้กล่าวถึงกระบวนการปกป้องเยาวชนของศาลครอบครัว สถานประกอบการ และวัดซึ่งกระบวนการแบบนี้เรียกว่า ป.ว.ศ. (ผู้ประกอบการ วัด ศาล เยาวชนและครอบครัว) อันเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีมุ่งเน้นการแก้ปัญหาไปพร้อมๆ กันทั้ง ๓ ด้าน เมื่อภูมิคุ้มกันเกิดขึ้นพร้อมกันทั้ง ๓ ด้านคือ ความอบอุ่น การดูแลตนเองได้ และจิตสำนึกที่ดี ส่วนเหตุปัจจัยที่มีผลทำให้เยาวชนไม่กระทำผิดซ้ำอีก มี ๓ ด้านคือ การยอมรับในครอบครัว คุณธรรม และจริยธรรม

บทความที่ ๑๘ เรื่อง “**สัปปุริสธรรม ๗ : หลักการบริหารวิถีพุทธ**” โดย **ธงชัย ลिंगอุตม** บทความนี้กล่าวถึงหลักสัปปุริสธรรมอันประกอบด้วย ความเป็นคนรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล เป็นกระบวนการวิเคราะห์ และการตัดสินใจของผู้บริหารอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการวางแผนการบริหารงานตามสถานการณ์เชิงพุทธที่แท้จริง

บทความที่ ๑๙ เรื่อง “**การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔**” โดย **พระมหาอำนาจ ปวทผลโน** บทความนี้กล่าวว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารให้ได้ผลมากคือ อิทธิบาท ๔ และประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ประโยชน์ของฉันทะคือ เป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ ประโยชน์ของวิริยะคือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ประโยชน์ของจิตตะคือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันเวลาที่ ประโยชน์ของวิมังสาคือ ช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ดี

บทความที่ ๒๐ เรื่อง “**พุทธธรรมกับการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส**” โดย **จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์** บทความนี้ได้นำเสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ๓ หมวด ได้แก่ หลักการครองตนหรือฆราวาสธรรม หลักการครองคนหรือสังคหวัตถุ และหลักการครองงานหรืออิทธิบาท ๔ ผสมผสานกันเพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรและองค์กรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

บทความที่ ๒๑ เรื่อง “**ศีล ๕ ในฐานะพื้นฐานกฎหมายไทย**” โดย **วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน** บทความนี้ได้แสดงให้เห็นความสอดคล้องกันของศีล ๕ และกฎหมายไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ศีล ๕ เป็นกฎหมายฉบับหนึ่ง ถ้าทุกคนในสังคมประพฤติตามศีล ๕ ย่อมส่งผลให้เกิดความสงบร่มเย็น เรียบร้อย ปลอดภัย เป็นสุข กฎหมายและศีลจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน ถ้าจะให้เห็นเป็นรูปธรรมควรส่งเสริมกิจกรรมหรือการวางกฎระเบียบที่สร้างความสงบสุขในสังคมสมดังคำกล่าวที่ว่า “กฎหมายที่ดีที่สุด และการปกครองที่ดีที่สุด ต้องบรรลุจุดหมายโดยใช้อาญาให้น้อยที่สุด” เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บทความที่ ๒๒ เรื่อง “**ยุทธศาสตร์การจตุตศกรทางพระพุทธศาสนาด้วยหลัก 7'S McKinsey**” โดย **อัฐทกร พลปัทพี** บทความนี้ได้นำเสนอปรัชญาของมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” 7’S McKinsey ซึ่งเป็นหนึ่งในศาสตร์สมัยใหม่ มีองค์ประกอบดังนี้ ๑) โครงสร้างองค์กร ๒) ระบบการทำงาน ๓) บุคลากร ๔) ทักษะการปฏิบัติงาน ๕) รูปแบบการจัดการ ๖) ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร ๗) กลยุทธ์การบริหารที่สามารถนำมาวิเคราะห์ห้วงการศาสนศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างบูรณาการและเป็นประโยชน์ต่อบุคคลสังคม และพระพุทธศาสนา

บทความที่ ๒๓ เรื่อง “การพัฒนาทุนมนุษย์ในฐานะพลเมืองตามหลักพุทธธรรม” โดย **ประพันธ์ นีกะโทก** บทความนี้เสนอว่า ความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับทุนมนุษย์ในองค์กร หลายประเทศได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์มาก เพราะเป็นปัจจัยนำพาประเทศไปสู่ความสำเร็จ พระพุทธศาสนาก็มีหลักในการพัฒนาทุนมนุษย์เช่นเดียวกัน โดยเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ คือ ๑) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหารธรรม ๒) ต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ ๓) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือ สู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

สำหรับผู้มีฉันทะใคร่ต่อการศึกษารายละเอียดของบทความแต่ละเรื่องนั้น สามารถศึกษาเนื้อหารายละเอียดเพิ่มเติมได้จากบทความต่างๆ ภายในเล่มนี้

อนึ่ง หากบทความมีเนื้อหาข้อความที่ไม่เหมาะสม หรือกล่าวพาดพิงบุคคลใด ทั้งนี้มิได้มีเจตนากระทำให้เกิดความเสียหาย เป็นเพียงการอ้างอิงเพื่อการศึกษาและการวิเคราะห์เชิงวิชาการเท่านั้น

กองบรรณาธิการ

พฤษภาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

สารจากอธิการบดี	(๕)
คำนำ	(๖)
บทบรรณาธิการ	(๗)

ภาคที่ ๑ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก

ทศพิธราชธรรม : ๑๐ ตัวชี้วัดสำหรับผู้บังคับการ <i>พระมหาพรหมชา อดุลยาภรณ์, รศ.ดร.</i>	๓
สารานุกรมธรรมกับการพัฒนาพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย <i>พระมหาวิศิษฐ์ อธิวิจิตร, ผศ.</i>	๒๙
กិถุวัตร ๑๐ : แนวคิดการจัดการความรู้สู่ความเป็นพลเมืองโลก ในมุมมองพระพุทธศาสนา <i>ดร.อุทัย สติมัน</i>	๔๓
ขบวนการสรรโวทัยกับการพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองโลก <i>พระปลัดสมชาย ปิโยโค (ดำเนิน)</i>	๕๙
ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก <i>ผศ.ดร.ทักษิณี เจนวิถีสุข</i>	๗๕
สหกรณ์แนวพุทธ : การพัฒนาพลเมืองเพื่อสังคมสันติสุข <i>ผศ.ปราโมทย์ ยอดแก้ว</i>	๘๙

การศึกษากับการพัฒนาปัญญาของพลเมืองโลกในศตวรรษที่ ๒๑ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทศโต (ภิรมย์พร)	๑๐๓
การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก นิภาภัทร อยู่พุ่ม	๑๑๘
บทบาทพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับการเมืองในพม่า วรัญญา เตียวกุล	๑๓๓
ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับการเมืองในศรีลังกา เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว	๑๔๗
กิจของสงฆ์ในฐานะพลเมืองกับการแสดงออกทางการเมือง พระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒน์นวัต)	๑๖๑
พระสงฆ์กับพุทธเกษตรกรรมสู่การพัฒนาสงฆ์ไทยในทศวรรษหน้า พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป (คำเคน)	๑๗๔
ขันติธรรม : แนวคิดกับการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์	๑๘๙
การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธให้พร้อมรับกระแสทุนนิยมในประชาคมอาเซียน กรรณิการ์ ขาวเงิน	๒๐๓
อัตลักษณ์ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน นภาพร วรสายัณห์	๒๑๙
จากพลเมืองไทยสู่พลเมืองอาเซียน : การเตรียมความพร้อมด้านจิตใจตามหลักมรชาวาธรรม ๔ กัลยา โชติธาดา	๒๓๓
พระพุทธศาสนากับการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติของพลเมือง ปณัชญา ลีลายุทธ	๒๔๖
พระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพตามแนวทางของโฮจิมินห์ พระครูปลัดปรีชา จิรนาโค (บัวผัด)	๒๖๐

บวร : การรื้อฟื้นเพื่อสร้างชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน พระใบฎีกาวรญาณ อคฺคฺวชิโร (ยอดเพชร)	๒๗๕
พุทธจิตวิทยา : การศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดี สุเมธ บุญมะยา	๒๘๙
การศึกษาวิถีพุทธสู่การพัฒนาพลเมืองในท้องถิ่น วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์	๓๐๖
จากศรัทธาสู่ปัญญา : การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองวิถีพุทธ ตลนพร วราโพธิ์	๓๑๙

ภาคที่ ๒ พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์

ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ : ปริมาณหรือคุณภาพ พระศรีศักรวิบูลย์, รศ.ดร.	๓๓๕
พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.	๓๕๒
ศีลกับการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ : บทวิเคราะห์จากมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน พระมหาราชัน จิตตปาโล	๓๘๒
รูปแบบการบริหารจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายของ องค์กรพระพุทธศาสนาด้านการปกครองในสังคมไทย ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี	๓๙๙
การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดร.กิตติชัย สุธาสีโนบล	๔๑๕
การบริหารงานวิชาการเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธมมวิโส/แสนพงษ์)	๔๒๘

กลวิธีการใช้ภาษาในการเผยแผ่พุทธธรรม	
เรื่อง อิทป์ปัจจัยตา ของพุทธทาสภิกขุ	๔๔๓
ธรรณุปพร หงษ์ทอง	
สังคหวัตถุธรรมในฐานะเป็นเครื่องมือการพัฒนามนุษยสัมพันธ์	๔๕๘
ศุภณัฐ เจริญสุข	
การตลาดสีเขียวกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางธุรกิจ	๔๗๑
ฉานวัฒน์ บุญพิทักษ์	
ภาวะผู้นำจิตบริการสำหรับพระสังฆาธิการ	๔๘๒
พระปัญญาวรรวัฒน์ สิริภทฺโท, ดร.	
การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพรหมวิหาร	๔๙๗
วินัย ภูมิสุข	
พุทธวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี	๕๑๑
พระมหาอนุวัต สิริจันโท (กระสังข์)	
การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ตามหลักสัปปริสธรรม	๕๒๕
พระครูสันติธรรมภาวิรัตน์ (บุญชัย สนตฺติโกโร)	
การจัดการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ	๕๓๗
พระครูปลัดอนุชิต อาจารย์โสภี	
พระพุทธศาสนากับกลยุทธ์ทางการตลาด 4P	๕๕๐
สายรุ้ง บุบผาพันธ์	
สอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนา	๕๖๑
ธีรดา ชำนอง	
รูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกันต่อการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน	๕๗๓
จงกล บุญพิทักษ์	
สัปปริสธรรม ๗ : หลักการบริหารวิถีพุทธ	๕๘๔
ธงชัย สึงอุดม	
การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔	๕๙๔
พระมหาอำนาจ ปวทุฒโน	

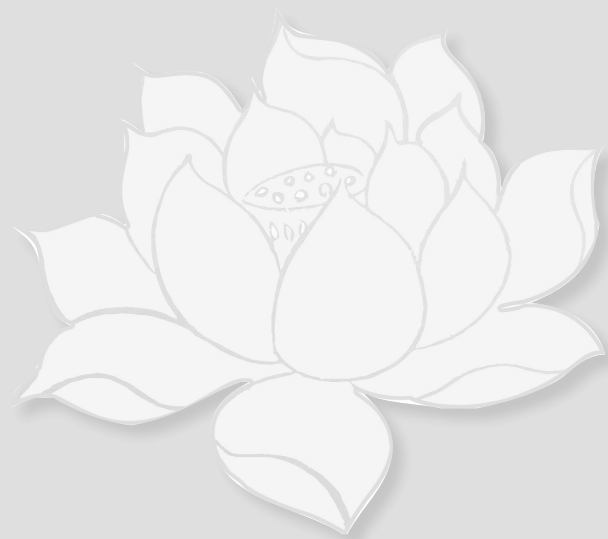
พุทธธรรมกับการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์	๖๐๗
ศีล ๕ ในฐานะพื้นฐานกฎหมายไทย วิไลพร อุ๋นเจ้าบ้าน	๖๒๐
ยุทธศาสตร์การจัดองค์กรทางพระพุทธศาสนาด้วยหลัก 7'S McKinsey อัฐทภร พลปัดพี	๖๓๑
การพัฒนาทุนมนุษย์ในฐานะพลเมืองตามหลักพุทธธรรม ประพันธ์ นีกระโทก	๖๔๖

ภาค ๑

พระพุทธศาสนากับการศึกษา
และการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก

ทศพิธราชธรรม : ๑๐ ตัวชีวิต สำหรับผู้นำองค์กร

พระมหาพรหมชา อดุมหาโส, รศ.ดร.

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

“ผู้นำ” ในพระพุทธศาสนาตามที่มุ่งหมายจะนำเสนอในงานนี้หมายถึง “ราชา” คำถามมีว่า คนที่ไม่ได้เป็นราชาจะสามารถเรียกขานว่า “เป็นผู้นำ” ในพระพุทธศาสนาได้หรือไม่? คำตอบคือ “ได้” และพระเถระผู้ที่สามารถยืนยันในประเด็นนี้คือ “พุทธทาสภิกขุ” ท่านชี้ว่า “ราชาไม่ได้แปลว่า King แต่ราชา แปลว่า พอใจ กล่าวคือ ผู้ใดก็ตามที่คิด พุด หรือกระทำการสิ่งใดแล้ว มหาชนพากันแซ่ซ้องสรรเสริญว่า พอใจ ผู้นำนั้นควรเรียกว่า ราชา” หากถือเอาตามคติของหลวงพ่พุทธทาสภิกขุ จะมีคำถามต่อไปว่า “ผู้นำคนใด คิด พุด หรือกระทำการไปแล้ว เหล่าโจรพากันสรรเสริญว่า พอใจ เราควรเรียกผู้นั้นว่าเป็นพระราชาด้วยใช่หรือไม่? คำตอบคือ อาจจะมีเรียกผู้นั้นได้ว่า “ราชาในหมูโจร” แต่หากถือตามมติของพระพุทธศาสนาแล้ว ราชาที่ยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนานั้น “จะต้องทำให้ผู้อื่นพึงพอใจโดยธรรม” หากเป็นเช่นนี้ จำเป็นจะต้องตั้งคำถามต่อไปเช่นกัน คำว่า “โดยธรรม” หรือ “โดยชอบธรรม” นั้น มีแง่มุมที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้อในประเด็นใดบ้าง การนำเสนอครั้งนี้ จะหาคำตอบโดยการอธิบายถึงพัฒนาการ และที่มาของคำว่า “ผู้นำ” ในความหมายของคำว่า “ราชา” และตอบประเด็นคำว่า “โดยธรรม” นั้น ครอบคลุมในประเด็นใดบ้าง อันจะนำไปสู่การใช้หลักการดังกล่าวพัฒนาผู้นำ หรือผู้ปกครอง ให้สามารถนำกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในองค์กร ชุมชน และสังคมได้อย่างมีความสุข เคารพ และให้เกียรติในศักดิ์ศรีของกันและกันต่อไป

๒. พัฒนาการของ “ราชา” ในคัมภีร์อัครคณฺยสูตร

สังคมตามที่ปรากฏในอัครคณฺยสูตรนั้นเกิดภาวะวิกฤติ เพราะกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันเกิด “ความโลภ” จึงแย่งชิงทรัพย์สมบัติของคนอื่นๆ รวมไปถึงสมบัติกลางของสังคมไปใช้สอยเพื่อประโยชน์ส่วนตน จึงเกิดการดำเนินคดีต่อพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าว ในบางครั้งสามารถจับผู้กระทำผิดได้ แต่บางคนไม่ยอมรับความจริงว่าได้กระทำการดังกล่าว จึงทำให้ผู้สูญเสียทำร้ายร่างกายกลุ่มคนที่แย่งชิงทรัพย์ากรของตัวเองไป ในที่สุด จึงนำไปสู่การปรึกษาหารือร่วมกันว่า “จำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเราจะต้องแต่งตั้งโดยการสมมติใครสักคน (มหาชนสมมติ) เพื่อทำหน้าที่ในการ “ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ”^๑ โดยที่กลุ่มคนต่างๆ จะตอบแทนผู้ที่ทำหน้าที่นี้ด้วยการแบ่งปันทรัพย์ (ภาษี) ส่วนตัวเป็นการตอบแทนการทำหน้าที่ดังกล่าว

หลังจากนั้น จึงนำไปสู่การกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะมาเป็นผู้นำ ทั้งบุคลิกภายนอก และคุณสมบัติภายใน และเชื่อเชียวว่า “มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตือน ผู้ที่ควรตีเตือน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจะแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน”^๒ ผู้นำขึ้นปกครองโดยมอบอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมืองตามมหาชนพากันสมมติ (มหาชนสมมติ) แล้ว โดยมอบอำนาจให้ผู้นำเป็นใหญ่เพื่อให้มีหน้าที่ในการแบ่งปันผลทางการเกษตร ผู้นำจึงได้รับการเรียกขานว่า “กษัตริย์” และเมื่อกษัตริย์ได้ตั้งใจทำหน้าที่แบ่งปันผลทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล จนมหาชนเกิดความพึงพอใจ มหาชนจึงได้พากันขนานนามกษัตริย์อีกชื่อหนึ่งว่า “ราชา” ซึ่งหมายถึง “บุคคลผู้ที่ทำหน้าที่สร้างความพอใจให้แก่ประชาชนโดยธรรม”

ฉะนั้น ผู้นำที่มหาชนพากันสมมติ (มหาชนสมมติ) ให้มีอำนาจในการแบ่งปันผลทางการเกษตร (กษัตริย์) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า “ทำอะไรจึงจะทำให้มหาชนเกิดความยินดี และพึงพอใจในการทำหน้าที่” (ราชา) ตัวแปรสำคัญที่จะเป็นกรอบในการทำให้มหาชนพากันเรียกขานผู้นำว่า “ราชา” นั้น คือ “โดยชอบธรรม” หรือ “โดยธรรม” ตามนัยนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดตัวชี้วัดให้มี “ธรรมสำหรับราชา” ซึ่งธรรมสำหรับราชานั้นแบ่งออกเป็น ๒ ชุด คือ (๑) ชุดสำหรับการพัฒนาอารมณฺ์ของราชา

^๑ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๒/๑๐๑-๒.

^๒ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๕/๗๗.

ได้แก่ “ทศพิธราชธรรม” และ (๒) ธรรมสำหรับพัฒนาศักยภาพความสามารถของราชา ได้แก่ “ราชสังคหวัตถุธรรม”^๓

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับประเด็นพัฒนาการของผู้หน้าที่ได้รับการเรียกขานว่า “ราชา” ในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์อรรถกถา ราชชา จึงแปลว่า “ผู้ที่ยังบุคคลเหล่านี้ให้ยินดีโดยชอบธรรม” (ธมฺเมเน ปเร รหฺยเซตี) หมายถึง “ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนโดยธรรม” ตัว KPI สำหรับการชี้วัด คือ “ผู้นำที่ได้รับการสมมติจากมหาชนสามารถแบ่งปันพีชผลทางการเกษตรจนทำให้ประชาชน หรือผู้ตามเกิดความยินดีหรือพึงพอใจโดยธรรม” คำว่า “โดยธรรม” ในที่นี้มีนัยที่สะท้อนว่า ผู้นำจะต้องมีหลักการในการบริหารจัดการทั้ง ๒ มิติ คือ (๑) มิติด้านอารมณ์ (Emotion) ในบริบทนี้ หมายถึง “ทศพิธราชธรรม” และมิติด้านความรู้ความสามารถ (Wisdom) ในบริบทนี้ หมายถึง “ราชสังคหวัตถุธรรม” ในการนำเสนอครั้งนี้จะเน้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทศพิธราชธรรมเป็นเครื่องมือพัฒนาอารมณ์ของผู้นำ หรือ ผู้ปกครองในมุมมองของพระพุทธศาสนา

๓. มายาคติเกี่ยวกับทศพิธราชธรรม

เมื่อกล่าวถึง “ทศพิธราชธรรม” กลุ่มคนจำนวนมากมักจะเข้าใจกันว่า “เป็นธรรมของราชา” หรือ “เป็นหลักปฏิบัติสำหรับราชา” เท่านั้น แต่เมื่อวิเคราะห์ตามเจตนารมณ์ของหลักการชุดนี้ ตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเป็นคัมภีร์หลักที่กล่าวถึงที่มาของคำว่า “ราชา” แล้ว พบว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ออกแบบหลักการนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับกลุ่มคนที่ได้รับการเรียนชานโดยชื่อว่า “ราชา” เท่านั้น หากทรงมุ่งเน้นให้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับ “กลุ่มคนชนชั้นปกครองหรือผู้นำ” โดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดในระดับใดก็ตาม ในขณะเดียวกัน คำว่า “ราชา” ในพระพุทธศาสนา จึงไม่ได้หมายถึง “King” ตามศัพท์บัญญัติที่ปรากฏในสังคมตะวันตก

^๓ ส.ส. (ไทย) ๕๑/๑๕๑/๑๑๐.

อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๙/๕๔.

อง.อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๙๑/๑๕๒.

๔. ทศพิธราชธรรม: ธรรมะสำหรับราชา ?

มักจะมีคำกล่าวว่า “ทศพิธราชธรรม” เป็นธรรมสำหรับราชาเท่านั้น หากเป็นไปได้ในลักษณะนี้ก็จะเกิดคำถามตามมาว่า “คนหรือกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองย่อมไม่มีโอกาสที่จะเป็นราชาใช่หรือไม่?” เนื่องจากว่าราชาสามารถที่จะเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองได้อย่างเต็มภาคภูมิ แต่ผู้นำหรือผู้ปกครองไม่สามารถเป็นราชาได้ ด้วยเหตุที่ตัวเองไม่ได้มีสถานะเป็นราชา ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้ชี้ชัดว่า “ผู้นำ หรือผู้ปกครองทุกคนสามารถเป็นราชาได้” แม้ว่าจะไม่ได้มีสถานะเป็นราชาโดยสายเลือดก็ตาม เพราะคำว่า “ราชา” ในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง “คนหรือกลุ่มคนที่ทำให้คน หรือกลุ่มคนอื่นๆ พอใจโดยธรรม” ตามศัพท์บาลีที่ว่า “ธมฺเมน ปเร รณฺเขตติ”^๔ ฉะนั้น ถ้าอธิบาย และให้คำจำกัดความตามความหมายที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คนที่เป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองทุกคนซึ่งคิด พูด หรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คน หรือบุคคลอื่นๆ พึงใจโดยธรรม เราสามารถเรียกคนเหล่านั้นว่า “ราชา”^๕

๕. โจรเป็นราชาได้หรือไม่ ?

แต่หากถือเอาตามนัยนี้ ย่อมทำให้เกิดคำถามว่า หากผู้นำหรือผู้ปกครองคนใด หรือกลุ่มใดทำให้บุคคลอื่นพึงพอใจ ย่อมเหมาะเรียกรวมว่า “ผู้นำหรือผู้ปกครองกลุ่มนั้น ย่อมได้รับการเรียกขานว่าราชาทั้งสิ้นใช่หรือไม่? ตัวอย่างที่น่าสนใจประการหนึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ “ราชาโจร” หรือ “ราชาในกลุ่มโจร” เพราะเมื่อโจรซึ่งเป็นผู้นำได้ทำหน้าที่แบ่งสรรปันส่วนทรัพย์สินสมบัติที่แย่งชิงจากบุคคลอื่นมาแบ่งให้ลูกน้องจนทุกคนเกิดความพึงพอใจ เราจะสามารถเรียกหัวหน้าโจรว่าเป็น “ราชา” ได้หรือไม่? คำตอบคือ เราสามารถเรียกหัวหน้าโจรว่าเป็น “ราชาในหมูโจร ราชาของชาวโจร ราชาของสมาคมโจร” ได้เช่นกัน ในกรณีที่สามารถทำให้ลูกน้องโจร หรือทำให้คนอื่นพอใจจากการแบ่งปันสมบัติที่เกิดจากการแย่งชิง แต่ตามนัยของพุทธศาสนา เราไม่สามารถเรียกขาน “ราชาในหมูโจร” ว่าเป็น “ราชาแท้” ถึงแม้ว่าจะทำให้คนอื่นพอใจ เหตุผลสำคัญเพราะในพระพุทธศาสนาถือว่า การที่จะทำให้คนอื่นพอนั้นจะต้องใช้ธรรมเป็นตัวแปรสำคัญ ถ้ามว่า “โจรใช้ธรรมหรือไม่?” อาจจะใช้ธรรมสำหรับหมูโจร แต่ธรรมของหมูโจรที่แย่งชิงทรัพย์สินสมบัติแล้วแบ่งปันด้วยความโลภนั้น

^๔ชา.อ. (ไทย) ๑/๒๐๘.

^๕ชา.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖.

นับเป็นอกุศลธรรม ในขณะที่ธรรมของคนที่เป็นผู้นำในฐานะเป็นราชานั้นดำเนินอยู่บนพื้นฐานของกุศลธรรม ฉะนั้น คำว่า “ราชา” ในบริบทนี้ จึงหมายถึงการที่ทำให้คนอื่นพอใจ โดยธรรม ภาษาบาลีจึงใช้คำว่า “ธมฺเมน ปเร รมฺยเซตี” หมายถึง ผู้ที่ทำให้คนอื่นพึงพอใจ โดยธรรม เราจึงเรียกว่า “ราชา” ผู้นำหรือผู้ปกครองคนใดก็ตามที่ทำให้คนอื่นพึงพอใจ โดยธรรม เราจึงเรียกคนนั้นว่าเป็นราชา แต่ถ้าทำให้คนอื่นพึงพอใจโดยอธรรม เราเรียกคนนั้นว่าราชาในหมู่ของโจร

คำถามมีว่า “โดยธรรม” มีนัยที่ครอบคลุมในประเด็นใดบ้าง จึงจะสามารถสะท้อนนัยของคำว่า “โดยธรรมอย่างสมบูรณ์” และสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่ได้รับการเรียกขานว่าเป็นผู้นำโดยธรรมนั้น จำเป็นจะต้องมีธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมกำกับ มีธรรมหล่อเลี้ยง ซึ่งมีแง่มุมที่แตกต่างจากการใช้อธรรมเป็นเครื่องมือกำกับ เราต้องแยกออกจากกัน ถ้าเป็นโจรจะต้องมีอธรรมเป็นเครื่องมือหล่อเลี้ยงใจ แต่ถ้าเป็นราชาจะต้องมีธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจ ฉะนั้น คำว่า “โดยธรรม” ในบริบทนี้ จึงหมายถึง “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ หรือผู้ปกครองให้ได้ชื่อว่าเป็น “ราชา”

๖. ทศพิธราชธรรม: ธรรมะสำหรับพัฒนาอารมณ์ของผู้นำ

ทศพิธราชธรรมเป็นหลักการสำคัญในการกล่อมเกลารามณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคนที่เป็นผู้นำ เพื่อให้ผู้นำสามารถกำกับและควบคุมอารมณ์ของผู้นำให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึกของตัวเองให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี จะเห็นว่า ทศพิธราชธรรม^๖ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับกล่อมเกลาจิตใจเพื่อให้สามารถปรับใจให้สอดคล้องกับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ และเป็นการทดสอบจิตใจว่าสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีอคติ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ

คำถามมีว่า “เพราะเหตุใดทศพิธราชธรรมจึงต้องเน้นไปที่การพัฒนาให้ผู้นำ หรือผู้ปกครองมีความฉลาดทางอารมณ์ ? (Emotional Quotient) เหตุผลสำคัญคือ ๑) ผู้นำจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับคนหมู่มาก อีกทั้งสามารถให้คุณและโทษแก่คนจำนวนมาก และ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์. ปริ๊นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

๒) ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้นำจะต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ เพราะว่าคน หรือกลุ่มคนที่จะเป็น ผู้นำหรือผู้ปกครองได้นั้นจำเป็นต้องมีอารมณ์ที่สงบนิ่ง ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสที่เข้ามา ทำทนายการตัดสินใจของผู้นำ และหากผู้นำหรือผู้ปกครองมีสภาพทางอารมณ์ที่ไม่นิ่งเพียงพอ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำหรือผู้ปกครองจะนำไปสู่ผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน หรือสังคมจน ยากต่อการคาดเดาได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้นำหรือผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องมี “หลักการ ทศพิธราชธรรม” เอาไว้เป็นเครื่องมือดำรงตน หรือครองตนให้สอดคล้องกับการปฏิบัติหน้าที่ ต่อไป

ตามหลักทางสรีระวิทยาแล้ว มนุษย์ประกอบด้วยสมองสองซีกคือ^๗ ซีกด้านซ้าย กับ ซีกด้านขวา สมองซีกด้านซ้ายนั้น จะเน้นเรื่องการใช้เหตุผลต่อการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในขณะที่สมองซีกขวานั้น จะเน้นเรื่องอารมณ์ และความรู้สึก สมองด้านนี้จึงมี ความอ่อนไหว และเอนเอียงไปตามตัวแปร หรือเงื่อนไขต่างๆ ที่เข้ามากระทบใจของตัวเอง เหตุผลที่พระพุทธศาสนานำเสนอหลักการทศพิธราชธรรมขึ้นมาเป็นตัวชี้วัด (Indicator) นั้น ก็เพื่อให้ผู้นำได้ใช้หลักการนี้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลารมณ์และความรู้สึกที่สัมพันธ์ กับสมองซีกด้านขวา เพราะเมื่อผู้นำหรือผู้ปกครองได้ใช้หลักการนี้พัฒนาอารมณ์ (Emotion) ของตัวเอง จะส่งผลต่อการใช้ปัญญา (Wisdom) ในการตัดสินใจ หรือเลือก กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

๗. ทศพิธราชธรรม: วัคซีนป้องกันโรค Abuse of Function & Power

การปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ หรือผู้ปกครองในองค์กรภาครัฐในยุคปัจจุบัน มักจะก่อให้เกิดการตั้งคำถามต่อการทำหน้าที่ และการใช้อำนาจอยู่ตลอดเวลา จนเป็นที่มาของการฟ้อง ร้องตามกฎหมายอาญามาตรา ๑๕๗ ซึ่งตราว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าของพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการ ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติ หรือละเว้นการ ปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต”

โดยหลักทั่วไปแล้ว ผู้นำในองค์กรของรัฐมักจะทำใช้อำนาจ ๒ อย่างเข้าไปสัมพันธ์กับ การใช้อำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานของตัวเอง คือ อำนาจที่มาพร้อมกับตำแหน่ง (Position Power) และอำนาจที่เกิดจากการสั่งสมบารมีด้วยตัวเอง (Personal Power) แต่ปัญหาที่นำ

^๗ อ่างใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงสังเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : ซัคเซส มีเดีย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

ไปสู่การฟ้องร้องกันในยุคปัจจุบันเกิดจากการที่ผู้นำหรือผู้ปกครองพยายามที่จะบิด หรือหาแนวทางที่จะทำให้ตัวเองมีอำนาจดำเนินการให้ได้ แม้ว่าหน้าที่ที่มีอยู่ตามที่กฎหมายกำหนด หรือตามภาระงานที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบข้าราชการ (ก.พ.ร.) ได้ออกแบบเอาไว้ว่า มีขอบเขตกว้าง และแคบมาน้อยเพียงใดก็ตาม ประเด็นสำคัญก็คือ ผู้นำไม่พยายามที่จะใช้อำนาจตามที่กฎหมายกำหนด (Authority) แต่พยายามที่จะหาช่องทางใช้อำนาจการตัดสินใจส่วนตัวเข้าไปดำเนินการ ซึ่งจากกรณีศึกษาของผู้นำจำนวนมาก มักจะพบกับวิกฤติการณ์จนนำไปสู่การไล่ออก หรือศาลได้พิพากษาสั่งลงโทษจากการใช้อำนาจในทางมิชอบ

ด้วยเหตุนี้ ตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้นำพยายามจะบิด หรือตีความข้อกฎหมายหรืออำนาจหน้าที่ในทางมิชอบนั้น เกิดจากการที่ผู้นำหรือผู้ปกครองเหล่านั้นขาดทศพิธราชธรรม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่ผู้นำไม่ยึดมั่น และดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรม จึงทำให้ผู้นำและผู้ปกครองจำนวนมากประสบกับวิกฤติการณ์ในการตัดสินใจสั่งการ หรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเกินขอบเขต และหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด การออกแบบหลักการทศพิธราชธรรมจึงมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาจิตใจของผู้นำให้มีอารมณ์ที่มั่นคงและเข้มแข็ง ซึ่งจะส่งผลโดยภาพรวมต่อการเลือก หรือตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างรอบคอบสอดคล้องกับอำนาจ และหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ดำเนินการ

๘. ทศพิธราชธรรม: ๑๐ ตัวชี้วัดความเป็นผู้นำ

ดังที่ได้นำเสนอในช่วงแรกแล้วว่า “ผู้นำหรือผู้ปกครอง คือคนหรือกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการนำคนหรือกลุ่มคนให้บังเกิดความพอใจโดยธรรม” คำว่า “โดยธรรม” จึงมีนัยที่สะท้อน “หลักการทศพิธราชธรรม” ที่เป็นตัวแปรชี้วัดคุณค่าของการเป็นผู้นำ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “เป็นดัชนีชี้วัดลักษณะทางอารมณ์”^๘ ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงออกของผู้นำต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร ชุมชน หรือสังคมที่ผู้นำเข้าไปเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์

ทศพิธราชธรรมนั้น แม้โดยทั่วไปจะแปลว่า “ธรรมะสำหรับพระราชอา ๑๐ ประการ” แต่หากจะถือเอาการแปลโดยมุ่งเน้นไปที่เจตนารมณ์ที่แท้จริงแล้ว ทศพิธราชธรรม หมายถึง

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ มหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๑), หน้า ๙๑๘.

“หลักการ หรือหลักปฏิบัติที่ผู้นำหรือบุคคลที่จะทำให้มหาชนผู้ตามเกิดความยินดีโดยชอบธรรม ซึ่งมี ๑๐ ประการ” แต่หากวิเคราะห์ให้ละเอียดมากยิ่งขึ้นจะพบว่า เราสามารถแยกตัวชี้วัด ๑๐ ประการออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ กล่าวคือ **กลุ่ม ๑** ได้แก่ รู้จักให้ (ทาน) รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (ศีล) **กลุ่ม ๒** ได้แก่ รู้จักเสียสละ (บริจาค) รู้จักซื้อตรง (อาชวะ) รู้จักอ่อนโยน (มัทวะ) รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตปะ) และ **กลุ่ม ๓** ได้แก่ รู้จักรงับความโกรธ (อภโธระ) รู้จักการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) รู้จักอดทน (ขันติ) รู้จักหนักแน่น (อวิโรธนะ)^๙

เหตุผลสำคัญที่นำไปสู่การแบ่งทศพิธราชธรรมออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่นั้น เพราะมองว่าเป็นการจัดกลุ่มตามคุณภาพของกลุ่มธรรมที่ปรากฏเป็นหลักปฏิบัติ เนื่องจากว่ากลุ่มแรกเน้นไปที่หลักปฏิบัติเบื้องต้นซึ่งง่ายต่อการดำรงตัวตนของผู้นำอันจะส่งผลต่อการยอมรับของผู้ตาม ในขณะที่กลุ่มที่สองจะเน้นไปที่คุณสมบัติภายในมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความละเอียดอ่อนและท้าทายต่อจิตวิญญาณของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ถึงกระนั้น กลุ่มที่สองจะเป็นการแสดงออกในเชิงรับมากกว่า ส่วนกลุ่มที่สามนั้นมีนัยที่แสดงออกถึงแง่มุมในเชิงรุกต่อบุคคลอื่นๆ ที่ผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับและปฏิบัติ และการสัมพันธ์ดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อบุคคลอื่น คู่กรณี หรือผู้ตาม สรุปแล้ว ชุดที่หนึ่งจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเบื้องต้นของผู้นำ ชุดที่สองเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจของผู้นำ และชุดที่สามแม้จะสัมพันธ์กับจิตใจของผู้นำ แต่หลักการทั้งหมดในชุดที่สามจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ มากยิ่งขึ้น^{๑๐} โดยมีรายละเอียดในการปฏิบัติ พร้อมทั้งตัวอย่างประกอบดังต่อไปนี้

๑) รู้จักให้ (ทาน) หมายถึง คือ สละทรัพย์สินของบำรุงเลี้ยงดู ช่วยเหลือเกื้อกูล และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่บุคคลอื่นๆ การที่ผู้นำ หรือผู้ปกครองจะสร้างการยอมรับนับถือแก่บุคคลอื่นๆ เพื่อให้การบริหารเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้น สิ่งแรกที่ผู้นำจะต้องกระทำ คือ “การสร้างเชื่อมั่น” (Trust) ซึ่งความเชื่อมั่นจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดี (Relationship) ระหว่างผู้นำและผู้ตาม จนทำให้ผู้ตามเกิดความกล้าในการที่จะแสดงศักยภาพของตัวเองออกมาโดยไม่หวาดเกรงอำนาจของผู้นำ คำถามคือ “อะไรคือตัวแปรเบื้องต้นของการสร้างเชื่อมั่น” คำตอบคือ “การให้” ด้วยเหตุนี้ กฎข้อแรก

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๑.

^{๑๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๔๙.

ของการเป็นผู้นำคือ “ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักการให้” เพราะการให้จะเป็นใบเบิกทางให้ผู้ตามหรือคนอื่นๆ เกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้นว่า การมาของผู้หน้านั้นไม่ได้มาเพื่อที่จะเอา (Take) แต่มาเพื่อที่จะให้ (Give) การให้ในบริบทนี้จึงเป็นการให้โดยธรรม ซึ่งหมายถึงอยู่บนทำนองคลองธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในพระพุทธศาสนา คือ พระเจ้ามหาวิชิตราชการซึ่งมุ่งเน้นการแบ่งปันและจุนเจือบุคคลที่มีความต้องการปัจจัยภายนอก พระองค์ค้นพบความจริงประการหนึ่งว่า สิ่งที่เป็นศัตรูและทำลายต่อความเป็นผู้นำของพระองค์คือ “ความยากจน” ของมวลอาณาประชาราษฎร์ ไม่ใช่หมู่มัจฉร หรือกองทัพของรัฐอื่นๆ อาศัยเหตุผลดังกล่าว พระองค์จึงขอความร่วมมือมหาเศรษฐี และคฤหาสน์ที่มีโอกาส และกำลังทางการเงินมากกว่า เข้าไปช่วยสนับสนุน และช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เมื่อประชาชนอยู่ดีกินดี ย่อมส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองของพระองค์เอง^{๑๑}

การให้จึงเป็น “ประตูบานแรก” ที่จะเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ได้เห็นพฤติกรรมของผู้นำ หรือผู้ปกครองที่แสดงออกต่อคนอื่นๆ ดังที่พระพุทธศาสนาได้เน้นว่า “ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของบุคคลอื่น”^{๑๒} สิ่งที่สามารถชี้ชัดในสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น นายโฮเซ มูอิกา ประธานาธิบดีอุรุกวัย^{๑๓} ซึ่งสถานีโทรทัศน์บีบีซีได้เรียกขานว่าเป็นประธานาธิบดีที่ยากจนที่สุดในโลก เพราะมีเงินฝากในธนาคารไม่ถึง ๑๐ ล้านบาท อีกทั้งได้มอบเงินเดือนประจำตำแหน่งส่วนใหญ่ให้แก่มูลนิธิเพื่อนำไปช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้ และขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน การอยู่ในบ้านหลังเล็กๆ ที่เรียบง่าย มีสวนปลูกพืชผักเอาไว้รับประทาน และมีพาหนะประจำตัวเพียงคันเดียวเท่านั้น อีกทั้งมีรถตำรวจนำขบวนเพียงคันเดียว และมีตำรวจติดตามเพียงสองคน คำถามคือ “เพราะเหตุใด? ประชาชนชาวอุรุกวัยจึงไม่ละอายใจต่อชนชาติอื่นๆ ที่มีประธานาธิบดีที่ยากจนที่สุดในโลก” แต่คำตอบที่ประธานาธิบดีท่านนี้ตอบผู้สื่อข่าวคือ ท่านไม่ได้ยากจนตามที่หลายคนตั้งคำถาม แต่ท่านมีความรู้สึกร่ำรวยด้วยคุณค่าความเป็นผู้นำที่ได้รู้จักที่จะให้คนอื่นๆ ซึ่งการให้ดังกล่าวเป็นที่มาของความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับประชาชนชาวอุรุกวัยซึ่งเป็นผู้เลือกท่านขึ้นมาเป็นประธานาธิบดี

^{๑๑} ชู.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

^{๑๒} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๘๖/๑๑๔.

^{๑๓} หนังสือพิมพ์มติชน. “บทเรียนแห่งความเพียงพอของ โฮเซ มูอิกา ประธานาธิบดียากจนที่สุดในโลก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1353143710 &gripid=01&catid=01 [๑๖ เมษายน ๒๕๕๖].

การให้ประการที่สองนั้น คือ การให้ความรู้ หรือธรรมทาน การเป็นผู้นำนั้น จำเป็นจะต้องพัฒนา หรือยกระดับการให้วัตถุมาสู่องค์ความรู้แก่กลุ่มคนที่ทำงานร่วมกัน โดยการอธิบายสิ่งที่ยุ่ยาก ลึกซึ้ง และสับสนให้แก่บุคคลอื่นได้เข้าใจ และปฏิบัติตาม ผู้นำที่ดีจึงต้องสามารถที่จะโน้มน้าวใจผู้อื่นให้เข้าใจด้วยคำพูดที่ง่าย และนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจน ครอบคลุม และรอบด้านแก่คนอื่น ๆ มิฉะนั้น จะนำไปสู่ความหวาดระแวงสงสัยต่อข้อมูลที่ได้รับการนำเสนอจากตัวผู้นำตามมา จะเห็นว่า ผู้นำในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำของประเทศอังกฤษ เยอรมัน หรืออเมริกา มักจะมีความโดดเด่นต่อการนำเสนอข้อมูลที่น่าไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันของประชาชน ดังนั้น ข้อมูลที่ได้รับการนำเสนอจึงไม่ได้มีนัยยะประดุจสารที่ส่งผ่านสื่อต่างๆ หากแต่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วย

ส่วนการให้ประการที่สามนั้นเป็นการให้ที่สำคัญและสูงสุดในบรรดากการให้ทั้งหมด คือ “การให้อภัย” การให้อภัยมีความหมายทั้งในเชิงรุก และเชิงรับ การให้อภัยในเชิงรับหมายถึงการให้ความไม่กลัว การให้เช่นนี้จะทำให้การอยู่ร่วมกันนั้น ไม่ก่อให้เกิดความหวาดระแวง และสงสัยซึ่งกันและกัน การให้ในเชิงรุกหมายถึง การให้การยกโทษให้แก่คนอื่น ๆ ที่กระทำผิดพลาดบกพร่อง เพื่อจะได้เปิดพื้นที่ความสัมพันธ์ให้สามารถเดินทางต่อไปได้ และสร้างสิ่งใหม่ๆ ร่วมกัน การให้อภัยนั้นเป็นการให้ที่สำคัญต่อภาวะการนำของตัวผู้นำเอง เพราะจะทำให้ผู้ตามกล้าที่จะทำ และตัดสินใจ อันเป็นการสร้างความมั่นใจต่อการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง และหากเกิดความผิดพลาดอันเนื่องมาจากการขาดความเข้าใจ และขาดทักษะ ย่อมจะนำไปสู่การเรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น การให้อภัยจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำในขั้นที่สาม

๒) รู้จักควบคุมพฤติกรรม (ศีล) หมายถึง การสำรวมพฤติกรรมทางกาย^{๑๔} และการระมัดระวังในการใช้คำพูดต่อสาธารณะ เพราะพฤติกรรมทั้งทางกายและวาจาอันจะมีผลต่อการเป็นแบบอย่าง (Role Model) ในการนำต่อกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน และสังคม อีกทั้งจะนำมาซึ่งการเคารพนับถือ และเชื่อมั่นจากผู้อื่นเพิ่มมากยิ่งขึ้น คำว่า “ศีล” ของผู้นำนั้น เป็นการสะท้อนแง่มุมส่วนตัวของผู้นำเอง (Personality) และสะท้อนแง่มุมของผู้นำที่จะต้องฉายภาพความเป็นตัวตนต่อการควบคุมพฤติกรรมการแสดงออก และการพูดต่อสาธารณะในขณะเดียวกัน หากมองในอีกมุมหนึ่ง ศีลเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถยืนยันคุณค่าของตัวผู้นำเองว่า มีคุณลักษณะที่ทำให้สังคมเกิดความไว้วางใจได้

^{๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๐.

ด้วยเหตุนี้ ศิล ๕ จึงเป็นเครื่องหมายเบื้องต้นในการยืนยันคุณสมบัติของการเป็นผู้นำ ทั้งในแง่ของการเคารพ และให้เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การไม่ทุจริตคอร์รัปชัน การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนจนเป็นที่มาของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การยึดมั่นในคุณค่าครอบครัวในฐานะเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนและสังคม การสื่อสารระหว่างกันและกันบนฐานของความจริง และการไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข^{๑๕}

ตัวอย่างทั่วไปในยุคปัจจุบันจะพบว่า ผู้นำหรือผู้ปกครองจำนวนมากมักจะดำรงตนบนฐานของศีลธรรมอันดีงาม แต่การละเลยประเด็นนี้มักจะนำมาซึ่งวิกฤติการณ์ที่ทำให้ผู้นำไม่สามารถแสดงภาวะการนำได้อย่างเต็มภาคภูมิ เช่น การแสดงออกในทางเพศที่ไม่เหมาะสมในทำเนียบขาวของอดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาท่านหนึ่งต่อเจ้าหน้าที่ฝึกงานในทำเนียบขาว หรือแม้กระทั่งการที่นายแอนโทนี ไวนเนอร์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนิวยอร์กได้ใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือส่งภาพที่ไม่เหมาะสมให้แก่สตรีจำนวนมาก และเมื่อความจริงปรากฏจึงส่งผลในเชิงลบและนำไปสู่การลาออกจากสภาผู้แทนราษฎรในที่สุด แม้ว่าจะมีความสามารถ และได้รับการพยากรณ์จากสื่อทั่วไปว่า อาจจะกลายเป็นคู่แข่งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาในอนาคตก็ตาม^{๑๖}

ในอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ และเป็นข่าวไปทั่วโลก คือ ในขณะที่กำลังเข้าสู่พิธีของการแถลงข่าวร่วมกันระหว่างนายเซบาสเตียน ประธานาธิบดีประเทศชิลีกับนายเคลาส์ ประธานาธิบดีสาธารณรัฐเช็ก สนใจปากกาด้ามหนึ่ง จึงได้หยิบปากกาที่วางอยู่บนโต๊ะ และสอดลงไปใต้โต๊ะ แล้วสอดเข้าไปในกระเป๋าเสื้อของตัวเอง ภาพดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดออกไปสู่สาธารณชนจำนวนมาก จึงทำให้กลุ่มคนต่างๆ พากันวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมดังกล่าวว่าเป็นการขโมยปากกา ถึงแม้ว่าจะมีการพยายามอธิบายว่า ผู้นำท่านดังกล่าวมีสิทธิ์ที่จะได้รับมอบปากกาเป็นของที่ระลึกก็ตาม จะเห็นว่า ไม่ว่าจะมีการอธิบายเหตุผลเพื่อให้เกิดความชอบธรรมอย่างไรก็ตาม แต่สุดท้ายแล้ว ประธานาธิบดีท่านดังกล่าวได้รับผลกระทบจากปากกาเพียงด้ามเดียวที่ท่านชื่นชอบ แม้จะมีราคาแพงเพียงน้อยนิดก็ตาม ประเด็นนี้ทำให้เราเห็นว่า ผู้นำจำนวนไม่น้อยที่อาจจะสูญเสียภาพลักษณ์ และภาวะในการนำอันเนื่อง

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๑๖} หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. “ส.ส. มะกันฉวยอมลาออก-เจ้าพ่อสื่อไปชวนร่วมงาน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thairath.co.th/content/oversea/179871> [๒๖ เมษายน ๒๕๕๖]

มาจากพฤติกรรมของตนเองด้วยเข้าใจว่า “สิ่งนั้นเป็นสิ่งเล็กน้อย” เท่านั้น แต่จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในโลกนี้ สิ่งเล็กน้อยได้ทำลายภาพลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ของผู้นำจำนวนมาก

๓) รู้จักเสียสละ (ปริจาคะ) หมายถึง การที่จะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่สมบูรณ์นั้น ผู้นำจำเป็นต้องเสียสละความสุขสำราญ หรือผลประโยชน์ และความต้องการส่วนตน หรือกลุ่มของตน โดยผู้นำที่แท้จริงนั้นสามารถเสียสละได้กระหม่อมทั้งชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่า “จงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ จงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต และจงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม” ซึ่งดำรงตนให้เหมาะสมแก่ความเป็น “ธรรมราชา” นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสียสละความสุข และผลประโยชน์ส่วนตน เพื่ออุทิศตัวอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของมหาชน ดังปฐมบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตรัสว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ถึงกระนั้น ผู้นำจำนวนหนึ่งได้ละเลยแนวทางดังกล่าว

ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างพฤติกรรมของประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ นายเบนิกโน อากีโน ที่มีความชื่นชอบรถสปอร์ต แม้ท่านจะครองตนเป็นโสด แต่ในขณะที่เดียวกัน ท่านกลับชอบสะสมรถสปอร์ตจำนวนมาก และวันหนึ่ง เมื่อท่านเดินทางไปเปิดงานและเยี่ยมชมงานมอเตอร์โชว์ เกิดความประทับใจรถสปอร์ตคันใหม่ จึงตัดสินใจซื้อรถอีกคันด้วยเงินส่วนตัวของท่านเอง แต่ปรากฏว่าภายหลังที่ท่านขับรถคันดังกล่าวไปทำภารกิจต่างๆ จึงทำให้ประชาชนจำนวนมากออกมาประท้วงตามท้องถนนต่อพฤติกรรมดังกล่าว และเผาหุ่นรถสปอร์ตที่ท่านซื้อมาด้วยเงินส่วนตัว โดยให้เหตุผลว่า ในแต่ละปีนั้นประชาชนจำนวนมากประสบกับปัญหาอุทกภัย และไร้อยุ่อาศัย แต่ในทางกลับกันประธานาธิบดีได้นำเงินส่วนตัวไปซื้อรถสปอร์ตคันละหลายล้านบาท พฤติกรรมดังกล่าวจึงไม่น่าจะเหมาะสมต่อการดำรงในตำแหน่งประธานาธิบดีที่ไม่สนใจความทุกข์ยากของประชาชน ในที่สุดแล้ว ประธานาธิบดีจึงตัดสินใจขายรถสปอร์ต และนำเงินที่ได้ไปสร้างบ้านให้แก่ประชาชนได้อยู่อาศัย เพื่อรักษาความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อการดำรงตนในตำแหน่งประธานาธิบดีของตนเอง^{๑๗} ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้กลายเป็นข้อเตือนใจแก่ผู้นำและปกครองว่า ในบางครั้งผู้นำอาจจะมีความสนใจ และต้องการส่วนตน อีกทั้งผู้นำบางท่านอาจจะมีศักยภาพในการที่จะซื้อหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการตนได้ แต่ถึงกระนั้น หากการดำเนินการดังกล่าวไม่สอดคล้องความเป็นไป

^{๑๗}หนังสือพิมพ์มติชน. “ผู้นำฟิลิปปินส์ ตัดใจขายรถสปอร์ตส่วนตัว หลังปชช.ตำหนิไม่เหมาะสม จุดคะแนนนิยมตึงวูบ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1309865311&grpId=03&catid=03 [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

ในชุมชนหรือสังคมที่กำลังทุกข์ยากลำบากในด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ก็อาจจะทำให้ผู้นำไม่ได้รับการยอมรับในการดำรงตนในฐานะเป็นบุคคลที่จะต้องเสียสละประโยชน์สุขเพื่อกลุ่มคนอื่น ๆ ในชุมชนและสังคมได้

สรุปแล้ว การเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นด้วยการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นทั้ง “ผู้เสีย” และ “ผู้สละ” ความสุขส่วนตน และยินยอมพร้อมใจที่จะอุทิศตนเพื่อจะทำหน้าที่อันจะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่มหาชนทั่วไป

๔) รู้จักซื่อตรง (อาชชวะ) หมายถึง ซื่อตรงทรงสัตย์ใฝ่มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน คำว่า “ซื่อตรง” ในบริบทนี้หมายถึง “ความซื่อตรงต่อธรรม”^{๑๘} ไม่ได้หมายถึงการซื่อตรงต่อคน ซึ่งลักษณะการซื่อตรงนั้นเหมือนกับกระสวยของการทอผ้าด้วยหูก เมื่อใดก็ตามที่คนทอผ้าตันกระสวยเข้าไปในหูกแล้วตัวกระสวยวิ่งตรงออกไปอีกด้านของหูกโดยไม่ติดขัดกับด้านใดด้านหนึ่งของตัวผ้า ลักษณะเช่นนี้ เราเรียกว่า “ซื่อตรง”

ในสถานการณ์กลุ่มคนจำนวนหนึ่งมักจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อความซื่อตรงว่า “ขาดความยืดหยุ่น หัวโบราณ ทำให้ไม่มีเพื่อนพ้อง และผลของความซื่อตรงอาจจะทำให้ไม่มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน และวิชาชีพ”^{๑๙} ซึ่งความซื่อตรงในลักษณะดังกล่าวมักจะสะท้อนความซื่อตรงเทียม เพราะความซื่อตรงเทียมมักจะขึ้นตรงกับเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์ แต่ความซื่อตรงแท้ นั้น จะไม่ขึ้นกับตัวแปรหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะในความเป็นจริงแล้ว ความซื่อตรงแท้จะขึ้นอยู่กับธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ประพฤติปฏิบัติ

ตัวอย่างที่อาจจะเทียบเคียงในประเด็นนี้ คือกรณีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความซื่อตรงระหว่างจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งวันหนึ่งเป็นวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เข้าไปหา ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม พร้อมกับจูงสุนัข ๑ ตัว เพื่อมอบเป็นของขวัญเนื่องในวันเกิด และ ได้นำเรียนว่าจะจงรักภักดี และซื่อตรงประดุจสุนัขตัวที่จูงมามอบให้ในวันนี้ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำเนินการยึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งข้ออ้างใน

^{๑๘} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๓/๑๖๘ ดูประกอบที่ วจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๘, ขุปฏิ. (ไทย) ๓๑/๖๑๕/๕๒๕.

^{๑๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๙.

การยึดอำนาจโดยภาพรวมอาจจะตีความได้ว่า ท่านให้ค่าความซื่อตรงยิ่งโยงกับผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง อันหมายถึง ท่านต้องการจะย้ำเตือนให้คนทั่วไปได้เข้าใจว่า ท่านซื่อตรงต่อธรรม จึงต้องดำเนินการในลักษณะนั้น^{๒๐}

ในประเด็นเดียวกันนี้ นายโนห์ มู เฮียน อดีตประธานาธิบดีของประเทศเกาหลีใต้^{๒๑} ได้ตัดสินใจกระโดดหน้าผาฆ่าตัวตายอันเนื่องมาจากการที่ภรรยาของท่านและคนใกล้ชิดไปรับเงินสินบนของนักธุรกิจ และผลการสืบสวนได้ชี้ชัดว่าบุคคลใกล้ชิดของท่านได้เข้าไปเกี่ยวข้องการกระทำผิดในลักษณะดังกล่าวจริง จึงทำให้ท่านตัดสินใจกระโดดหน้าผาฆ่าตัวตาย และได้เขียนจดหมายเพื่อบอกเล่าความอับอายที่เกิดขึ้นแก่ตัวท่านตลอดระยะเวลาในการทำงานในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดี

จะเห็นว่า ความซื่อตรงต่อธรรมนั้นจะดำรงอยู่บนฐานของความละเอียดซื่อซื่อแล้วบาปตามหลักของหิริโอตตปัปะ จึงทำให้ผู้นำรู้สึกทนต่อสภาพความอับอายที่เกิดขึ้นแก่ตัวเองและครอบครัวไม่ได้ นอกจากนี้ ความซื่อตรง (Honesty) จะเป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้าง ความไว้วางใจ (Trust) แก่บุคคลทั่วไปที่เข้ามาเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับผู้นำ หรือผู้ปกครอง และเมื่อเกิดความไว้วางใจแล้วก็จะส่งผลต่อความสัมพันธ์ (Relationship) ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ระหว่างผู้นำกับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม จากเหตุผลเช่นนี้ ผู้นำจึงจำเป็นต้องซื่อตรงต่อผู้ใต้ปกครองทุกคน โดยมีอาจแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติที่จะซื่อตรงกับบางคน และไม่ซื่อตรงกับบางคน มิฉะนั้นแล้ว ผู้นำย่อมไม่สามารถที่จะทำให้ผู้ใต้ปกครองซื่อตรงต่อตัวผู้นำได้ทุกคนเช่นเดียวกัน

๕) รั้งจักอ่อนโยน (มีทวะ) หมายถึง การที่ผู้นำจะต้องมีอัธยาศัยไมตรีที่ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคายกระด้าง ถือตัวถือตน มีความงามสง่าในท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละม่อมในการดำรงตัวดำรงตนเป็นผู้นำนั้น คุณลักษณะของความอ่อนโยนเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับท่าทีของผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่าทีดังกล่าวเริ่มต้นจากใจของบุคคลที่เป็นผู้นำที่พร้อมจะอ่อนน้อมถ่อมตน และเริ่มต้นที่จะอ่อนโยนเข้าไปหากกลุ่มคนต่างๆ เพื่อสร้างการยอมรับ และชักจูงกลุ่มคนต่างๆ ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน เพราะการจะนำคนไปสู่เป้าหมายเดียวกันนั้น ย่อมเป็นไปได้โดยการใช้ความแข็งกระด้างเป็นเครื่องมือในการเชื่อมสมานฉันท์

^{๒๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซนจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

^{๒๑} หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. “อดีตผู้นำโสมขาว ทิ้งจม.ลาตาย วอนอย่าตำหนิใคร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thairath.co.th/content/oversea/7954> [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

นักคิดและนักปฏิบัติการด้านการเมืองคนสำคัญท่านหนึ่งในประเทศไทย คือ ศ.ดร.วิษณุ เครืองาม^{๒๒} ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้หน้าที่สมบูรณ์ว่าจะต้องประกอบไปด้วย “จังหวะ เวลา เสนา จักขุมา และธรรมะ” การอ่อนโยนจะทำให้ผู้นำได้ “เสนา” เข้ามาช่วยกิจการต่างๆ ของผู้นำที่มุ่งมั่นจะสร้างคุณประโยชน์ให้แก่องค์กรและสังคม ดังนั้น การจะ “โยน” สิ่งดีและมีคุณค่าแก่คนอื่น ๆ นั้น จำเป็นที่จะต้อง “อ่อน” ในเบื้องต้น เพราะหากผู้นำไม่สามารถที่จะปรับตัวปรับใจให้อ่อนแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะดำเนินสิ่งต่างๆ ไปสู่เป้าหมายที่เราต้องการและประสงค์จะให้เป็นไปได้

แนวทางที่ ศ.ดร.วิษณุ เครืองามนำเสนอ นั้น สอดรับกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่เน้นให้ผู้นำจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่คนอื่น ๆ (นิสสยสัมปันโน) ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงจำเป็นต้องใช้ความอ่อนโยนเข้าไปเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ดังนั้น ผู้นำที่ดีจำเป็นต้องแสวงหามิตรมากกว่าการสร้างศัตรู เพราะศัตรูมีคนเดียวก็นับว่ามากเพียงพอที่จะขัดขวางและทำลายอุดมการณ์และความต้องการของผู้นำได้ ดังจะเห็นได้จากมหาตมะ คานธี, อับราฮัม ลินคอล์น, จอห์น เอฟ. เคนเนดี และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ มหาบุรุษเหล่านั้น แม้จะสร้างคุณูปการด้านสันติภาพแก่โลกใบนี้ แต่ต้องสูญเสียชีวิตอย่างน่าเศร้าสลดเพราะมีศัตรูอย่างน้อยเพียงคนเดียวที่ทำหน้าที่ในการใช้ปืนสังหารด้วยความเกลียดชังอันเกิดจากอคติส่วนตัว

ถึงกระนั้น ผู้นำจำนวนไม่น้อยที่หันมาแปรศัตรูให้กลายเป็นมิตร ดังจะเห็นได้จาก นายบารัค โอบามา ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาท่านปัจจุบัน ที่ครั้งหนึ่งแม้จะต่อสู้กับนางฮิลลารี คลินตัน เพื่อแย่งชิงการเป็นผู้แทนพรรคเดโมแครต แต่เมื่อนายบารัค โอบามาชนะ นางฮิลลารี และแข่งขันกับนายจอห์น แมคเคน ผู้แทนพรรครีพับลิกัน จนได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี นายบารัค โอบามาได้เชิญนางฮิลลารีให้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วยวิธีการเชิญที่ไพเราะว่า “ประเทศสหรัฐอเมริกาจะโชคดีมากหากนางฮิลลารีมารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ” จะเห็นว่า คนโชคดีไม่ใช่ นายบารัค หากแต่เป็นชาวอเมริกาทั้งประเทศ และเมื่อเกิดการเจรจาเพื่อขอเชลยศึกจากเกาหลีเหนือก็ดี หรือกรณีการระดมเงินเพื่อสนับสนุน และฟื้นฟูประเทศเฮติต่อเหตุการณ์แผ่นดินไหว นายบารัคได้เชิญให้นายบิล คลินตันในฐานะสามีของนางฮิลลารีเข้ามาช่วยดำเนินการโดยตลอด

^{๒๒} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๔๙.

ในกรณีของนายเนลสัน แมนเดลา อดีตประธานาธิบดีแอฟริกาใต้ก็เช่นเดียวกัน ภายหลังจากที่ติดคุกมาถึง ๒๗ ปี และเมื่อลงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีกับนายเคลิก ชนชาติผิวขาว ในฐานะที่เป็นประธานาธิบดีรักษาการที่ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกา และอังกฤษ เมื่อเนลสันชนะการเลือกตั้ง ท่านได้แต่งตั้งให้เคลิกในฐานะเป็นคู่ปรับดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานาธิบดีคนที่ ๑ ซึ่งหากวิเคราะห์โดยทั่วไปแล้วถือว่าเสี่ยงอย่างยิ่งต่อการแย่งชิงตำแหน่งกลับคืน แต่ถึงกระนั้น เนลสันเองได้แสดงออกถึงความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน

นอกจากนี้แล้ว ตัวอย่างที่น่าสนใจอีกกรณีคือ ประโยคที่ว่า “วิธีการทำลายศัตรูที่ดีที่สุด คือ จงนำศัตรูมาเป็นมิตร” ซึ่งอับราฮัม ลินคอล์นในฐานะประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของอเมริกา ได้แสดงให้เห็นทุกคนได้ประจักษ์ โดยการเชื่อมไมตรีกับทหารหนุ่มที่มีชื่อว่าเอ็ดวิน สแตนตัน แม้ว่าเอ็ดวินจะดุร้าย และแสดงออกถึงความไม่เคารพอับราฮัมมากเพียงใดก็ตาม แต่เนื่องจากทหารหนุ่มท่านนี้เป็นผู้ที่เก่ง และมีความสามารถ เมื่อเกิดสงครามระหว่างชาวเหนือกับชาวใต้ในประเทศสหรัฐอเมริกา อับราฮัมมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของชนในชาติ จึงพยายามที่จะเข้าไปพูดคุยด้วยความเยือกเย็น เคารพ และให้เกียรติอยู่ตลอดเวลา สุดท้ายแล้ว อับราฮัมจึงได้ทหารหนุ่มคนนี้เป็นหัวหน้าในการสร้างไมตรีกับกลุ่มคนต่างๆ ในอเมริกา และเอ็ดวินได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาอเมริกาภายหลังที่อับราฮัมเสียชีวิตจากการลอบทำร้ายของกลุ่มคนที่เกลียดชัง

การที่ผู้นำ หรือผู้ปกครองท่านใดก็ตามน้อมตัวน้อมตนเข้าไปหากกลุ่มบุคคลที่พยายามจะเรียกขานว่าตัวเองเป็นศัตรู โดยการมองด้วยความใส่ใจว่า กลุ่มคนที่ปรากฏกายอยู่รอบข้างนั้นเป็นมิตรไม่ใช่ศัตรู ย่อมจะทำให้เกิดพื้นที่ในการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงบวกได้ และที่สำคัญก็คือ คนกลุ่มแรกที่จะพอใจจากทำที่อ่อนโยนของผู้นำคือ ศัตรูนั่นเอง และเมื่อถึงจุดหนึ่ง คนหรือกลุ่มคนที่ได้รับการเรียกขานว่าเป็นศัตรูจะกลายเป็นคนกลับมาสนับสนุนผู้นำ หรือผู้ปกครองว่า “ราชา” ได้อย่างสนิทใจ และพร้อมที่จะอุทิศตัวอุทิศตนกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อตอบแทนคุณค่าความดี และความไว้น้ำใจที่ผู้นำมีให้

กล่าวโดยสรุป กลุ่มคนทั่วไปอาจจะคิดเกลียดชังผู้นำ หรือมองว่า “ผู้นำ” เป็นศัตรูของเขาได้ แต่ผู้นำหรือบุคคลที่จะก้าวขึ้นไปสู่การเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองนั้นไม่มีสิทธิ์แม้กระทั่งคิด หรือแสดงออกว่า กลุ่มคนทั่วไปนั้นเป็นศัตรูของเขา หรือแสดงออกซึ่งความโกรธ เกลียด เคียดแค้น ชิงชังกลุ่มคนอื่นๆ เพราะมีฉะนั้น ภาพลักษณ์ดังกล่าว จะมีผลต่อความชอบธรรมในการนำของตัวผู้นำทั้งในปัจจุบันและอนาคต ฉะนั้น หน้าที่หลักของผู้นำคือ การน้อมกายและน้อมใจเข้าไปเชื่อมสมานไมตรีต่อคนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดความไว้น้ำใจ

เชื่อใจซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนและสังคม ไม่ว่าจะกลุ่มคนต่างๆ จะมีฐานะยากดีมีจนมากน้อยเพียงใด หรือมียศถาบรรดาศักดิ์สูงต่ำมากน้อยกว่ากัน

๖) รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตปะ) หมายถึง ผู้นำจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สามารถทนต่อกิเลส หรือสิ่งยั่วยวนที่เข้ามากระทบจิตใจ ช่มใจมิให้ความอยากได้ (ตัณหา) อยากใหญ่ (มานะ) และจิตใจที่คับแคบ (ทิฏฐิ) เข้ามาครอบครอง และยับยั้งจิตใจ อีกทั้งมีจิตใจที่มั่นคงสามารถระงับยับยั้งช่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีวิถีชีวิตที่เสมอต้นเสมอปลาย และมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ทรงคุณค่าแก่บุคคลอื่นๆ ในชุมชนและสังคม

ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อการดำรงตนของการเป็นผู้นำในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้แก่ ผู้นำมักจะตกอยู่ภายในอิทธิพล และก่อให้เกิดความหายนะทั้งในชีวิตและการทำงาน คือ “อำนาจ” ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยย้ำเตือนผู้นำมาโดยตลอดว่า “ผู้นำได้ยศแล้วไม่ควรเมา” ถึงกระนั้น ผู้นำจำนวนมากมักจะติดหล่มของอำนาจในด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ว่าจะอำนาจที่เกิดจากหน้าที่การงาน และการเงิน ผู้นำส่วนใหญ่มักจะประสบความหายนะ เพราะความหลงใหลได้ปลื้ม และเพลิดเพลินกับอำนาจที่ตัวเองได้รับมา จนนำไปสู่การใช้อำนาจโดยขาดความยั้งคิด ว่าสอดคล้องกับกฎหมาย จริยธรรม และกติกาสังคมหรือไม่ และหลายสถานการณ์ที่ผู้นำพยายามจะปิดให้ตัวเองมีอำนาจและหน้าที่ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว อำนาจและหน้าที่ที่ผู้นำพยายามจะปิดนั้น อาจจะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น หากผู้นำไม่ระมัดระวังการใช้อำนาจ หรือใช้อำนาจหน้าที่เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะพลัดหลงเข้าไปสู่วังวนของความขัดแย้งและความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ หากผู้นำไม่พยายามที่จะยับยั้งชั่งใจ เตือนใจ และระมัดระวังใจของตัวเองแล้ว ย่อมเป็นเรื่องยากที่ผู้นำจะพาตัวเองออกไปจากหุบเหวของความทุกข์ในปัจจุบันปลาย ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้นำจำนวนมากประสบชะตากรรมหลังจากที่ตัวเองหมดอำนาจที่จะให้คุ้มหรือโทษแก่บุคคลอื่น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครองจึงต้องมีความยับยั้งชั่งใจในขณะที่อารมณ์ของความอยากได้เข้ามากระทบใจของตัวเอง มิฉะนั้นแล้ว ผู้นำเองจะไม่ต่างจากนักมวยที่ซ้อมมาไม่ดี หรือขาดเทคนิคในการเอาตัวรอดจากสถานการณ์คับขัน จึงทำให้คู่ชกสามารถเลือกชกและน็อกคู่ปรับได้อย่างง่ายดาย เช่นเดียวกันผู้นำที่ได้รับแรงยั่วยุจากพลังของอำภิสสินจ้างหรือลาภและสักการะ หากจิตขาดภูมิคุ้มกัน หรือขาดการยับยั้งชั่งใจแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะคล้อยตามแรงผลึกของสิ่งยั่วยุ (Temptation) ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงต้องมีจิตใจ

ที่แข็งแกร่ง มีฤทธิ์เดชในการเผากิเลส คือความอยากได้โดยไร้ขีดจำกัด โดยไม่สอดคล้องกับกฎหมายของบ้านเมือง ผู้นำจึงจำเป็นต้องใช้ตบะในการเผากิเลสไม่ให้เข้ามาครอบครองและกินพื้นที่ของคุณธรรมความดีที่สะสมมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

๗) **รู้จักระงับความโกรธ** (อภฺโกธะ) หมายถึง ผู้นำหรือผู้ปกครองไม่ควรแสดงอาการเกรี้ยวกราด และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความโกรธ เพราะผลเสียที่ตามมาจะก่อให้เกิดการวินิจฉัยความ หรือตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความผิดพลาดและสูญเสียความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า “ฆ่าความโกรธเสียได้ ย่อมอยู่เป็นสุข” (โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ)^{๒๓} เหตุผลสำคัญที่พระองค์ต้องตรัสเช่นนั้นก็คือด้วยเหตุที่ว่า เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำไม่สามารถฆ่าความโกรธเกลียดได้ ความโกรธจะกลายเป็นอาวุธสำคัญที่จะเข้ามาทิ่มแทงผู้นำ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้นำเกิดความโกรธ เกลียด หรือชิงชัง จะทำให้ “ความรัก” ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มกำลัง เพื่อที่จะเปิดพื้นที่ของหัวใจให้ผู้นำมอง หรือประเมินค่ากลุ่มคนอื่นๆ ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลกที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ และตายเฉกเช่นเดียวกัน

การย้ำเตือนให้ผู้นำระงับความโกรธย่อมหมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้นำเริ่มต้นที่จะรักคนอื่นมากยิ่งขึ้น เพราะในความเป็นจริงแล้ว การรักคนอื่นมีค่าทั้งไปทั้งกลับ เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำรักคนอื่น ห่วงใยและใส่ใจผู้อื่น ผู้อื่นจะหันกลับมาใส่ใจ และรักผู้นำหรือผู้ปกครองเหล่านั้นเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ธรรมชาติจึงย้ำสอนให้ผู้นำจำเป็นต้องระงับความโกรธ และเปิดโอกาสให้หัวใจตัวเองได้เรียนรู้ที่จะรักคนอื่นมากยิ่งขึ้น

จะเห็นว่า การยึด หรือครอบครองที่แท้จริง ไม่ได้มีนัยที่หมายถึงการยึดแต่เพียงสัญลักษณ์เชิงกายภาพภายนอกเช่น การยึดสถานที่ทำงาน หรือยึดองค์กร หากแต่เป็นการยึดในเชิงคุณภาพซึ่งหมายถึงจิตใจของกลุ่มคนที่ทำงานในองค์กรหรือประเทศชาติบ้านเมือง ฉะนั้นการแสดงอาการโกรธ เกลียด เคียดแค้น ชิงชัง และด่าทอกันและกันด้วยความโกรธ ย่อมไม่สามารถที่จะทำให้ผู้นำได้แนวร่วมในการสร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชน หรือองค์กรได้ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้นำโกรธเคือง จะเปิดโอกาสให้สมองซีกขวาทำงานหนักมากขึ้น จนเป็นเหตุให้สมองซีกซ้ายไม่ได้มีโอกาสได้ใช้ปัญญาในการคิด นึก ตรึกตรองข้อดี และข้อเสีย เมื่อสมองซีกขวาทำหน้าที่ในการโกรธเกลียด ย่อมทำให้ความโกรธเกลียดกินพื้นที่สมองซีกซ้าย ส่งผลให้ความโกรธเกลียดบดบังพลังของปัญญา (Wisdom) ของสมองซีกซ้ายเสียสิ้น จน

^{๒๓} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๖๔.๑๑.

ทำให้ผู้นำไม่สามารถที่จะใช้ปัญญาในการคิดวิเคราะห์เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคลต่างๆ ได้อย่างชัดเจน จนนำไปสู่การคิด การพูด และการแสดงออกในเชิงลบซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียต่อภาพลักษณ์โดยรวมของตัวผู้นำ แง่มุมของความโกรธเกลียดนั้น อุปมา เช่นเดียวกับการที่เราตีลูกบอลเข้าฝาผนัง หากเราตีด้วยความรุนแรง ลูกบอลอาจจะกระดอน กลับมากระแทกใบหน้าของเรา ฉันทใด การที่ผู้นำแสดงอาการโกรธ เกลียด เคียดแค้น ชิงชัง ผู้อื่นอย่างรุนแรง ย่อมทำให้อาณูภาพของความโกรธ เกลียด และชิงชังของบุคคลอื่นๆ ย้อนกลับมาหาผู้นำ หรือผู้ปกครองได้เช่นเดียวกัน

๘) รู้จักไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) หมายถึง การไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษ อาชญาแก่ประชากรราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง คำว่า “การเบียดเบียน” ในบริบทนี้ อาจจะมีนัยที่เกิดขึ้นจากตัวผู้นำเข้าไปเบียดเบียนโดยตรง และเปิดโอกาสให้กลุ่ม คนที่ใกล้ชิดผู้นำได้ใช้อำนาจหน้าที่เข้าไปเบียดเบียนกลุ่มคนอื่นโดยมิชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การดำเนินนโยบายสาธารณะ” ของผู้นำ หรือผู้ปกครองที่ขาดความรอบคอบ และขาดการ ป้องกันไม่ให้เกิดการทุจริตอย่างครบวงจร จึงเปิดโอกาสให้เกิดการเบียดเบียน และเอาไรต์ เอาเปรียบซึ่งกันและกันตามมา

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดชัดเจนในประเด็นนี้ คือ “กรณีการปฏิวัติดอกมะลิ”^{๒๔} (Jasmine Revolution) จุดเริ่มต้นที่สำคัญประการหนึ่งของการล่มสลายของผู้นำทั้งในประเทศตูนิเซีย (Tunisia) และตะวันออกกลางนั้น จุดเริ่มแรกมีต้นเค้ามาจากการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรม ของตำรวจเทศกิจหญิงคนหนึ่งในประเทศตูนิเซีย จนนำไปสู่การเบียดเบียนบุคคลอื่นโดยการ ใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมเข้าไปบีบบังคับเรียกรับผลประโยชน์จากหนุ่มชายผลไม้ที่ชื่อ “เบาอะ ซิซี” (Bouazizi) เมื่อเขาไม่สามารถที่จะสนองตอบความต้องการของเทศกิจหญิงในการเรียกรับสินบนได้ ทำให้เธอตัดสินใจจับและยึดของกลางที่เป็นรถขายผลไม้ ตาชั่ง และผลไม้ ทั้งหมด ผลจากการได้รับการปฏิบัติดังกล่าว ทำให้เขาตัดสินใจไปเรียกร้องความเป็นธรรม จากผู้ว่าฯ แม้ว่าเขาจะเรียกร้องขอเข้าพบผู้ว่าฯ แต่ก็ไม่มีโอกาสได้พบ ทำให้เขายืนคำขาดว่า “หากผู้ว่าฯไม่ออกมารับเรื่องร้องเรียนภายในบ่ายสามโมง เขาจะตัดสินใจฆ่าตัวตาย” เมื่อเวลา เดินทางมาถึงตามที่เขากำหนดไว้ ผู้ว่าฯไม่ออกมาพบ จึงทำให้เขาใช้น้ำมันที่เตรียมมาราด

^{๒๔} “ปฏิวัติดอกมะลิ (Jasmine Revolution)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chadiouburg.exteen.com/20120427/jasmine-revolution> [๒๓ เมษายน ๒๕๕๖].

ร่างกาย และจุดไฟเผาตัวตาย ผลจากการเผาตัวเอง ทำให้ไฟไหม้ร่างกายไปเกือบ ๙๐% และแม้จะพยายามรักษาเพียงใด สุดท้ายแล้วเขาก็สิ้นใจตายอันเกิดจากบาดแผลไฟไหม้ ประเด็นที่เทศกิจหญิงปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบจนนำไปสู่การเบียดเบียนเบาอะซีซี และเป็นที่มาของการเผาตัวเองจนเสียชีวิตนั้น ได้ก่อให้เกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า “ฤดูใบไม้ผลิแห่งชาติอาหรับ” (Arab Spring) เพราะประชาชนจำนวนมากได้ลุกขึ้นเดินขบวนเพื่อโค่นล้มอำนาจของผู้ปกครองในตะวันออกกลางโดยเริ่มจากประเทศตูนิเซียไปถึงประเทศต่างๆ เช่น อียิปต์ ลิเบีย เยเมน บาห์เรน ซีเรีย แอลจีเรีย จอร์แดน และเลบานอน เหตุผลในการเดินขบวนเพื่อโค่นล้มอำนาจนั้น มีสาเหตุมาจากการที่ประชาชนจำนวนมากรับรู้ได้ว่า ผู้นำประเทศเหล่านั้นใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมในการบริหาร อีกทั้งปล่อยปละละเลยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติราชการโดยใช้อำนาจเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ด้วยการทุจริตต่อหน้าที่ จนนำไปสู่การล่งละเมิดสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน

จะเห็นได้ว่า “การใช้อำนาจที่ปราศจากความชอบธรรมเข้าไปเบียดเบียนคนอื่น” นั้น แม้จะเริ่มต้นจากเทศกิจหญิงคนหนึ่ง แต่ก็ทำให้เราได้เห็นถึงอนุภาพการทำลายแบบสะท้อนกลับได้อย่างน่าสะพรึงกลัว ฉะนั้นการที่ผู้นำหรือผู้ปกครองได้ใช้อำนาจ หรือหน้าที่ที่กฎหมายไม่ได้กำหนดเข้าไปกระทำการเบียดเบียนกลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมนั้น ย่อมจะเกิดผลเสียตามมา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงย้ำเตือนว่า “บุคคลไม่เชื่อว่าเป็นอริยะ เพราะยังเบียดเบียนสัตว์อยู่ แต่ชื่อว่า อริยะ เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง”^{๒๕} เพราะการเบียดเบียนจะเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ รังแกข่มเหงซึ่งกันและกันอย่างไร้ขีดจำกัด ด้วยเหตุนี้การเป็นผู้นำจึงต้องหยุดยั้งการเบียดเบียนเพื่อนร่วมโลก และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ชุมชน และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๙) **รู้จักอดทน** (ขันติ) หมายถึง การอดทนต่องานที่ตรากตรำ^{๒๖} ถึงจะลำบากกาย น่าเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจไม่ยอมทิ้งกรณีที่น่าเบื่อโดยชอบธรรม การอดทนเป็นคุณสมบัติอันล้ำค่าอีกประการหนึ่งของผู้นำ ในพระพุทธศาสนาถือว่า “ความอดทนเป็นธรรมที่ทำให้ผู้นำเกิด

^{๒๕} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๐/๑๑๖.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๐๘.

ความงาม” สิ่งสำคัญของผู้นำหรือผู้ปกครองคือ “ความนิ่ง” เราจะหาความนิ่งได้จากที่แห่งใด หากเราไม่สามารถหาได้จากความอดทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอดทนเพื่อที่จะรอจังหวะเพื่อวิเคราะห์เหตุ ผล ต้น ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคลต่างๆ ที่เข้ามาแวดล้อม จะเห็นว่าในขณะที่ผู้นำกำลังเผชิญหน้ากับแรงเสียดทานอย่างต่อเนื่องและรุนแรงนั้น คุณสมบัติสำคัญที่จะก่อให้เกิดชัยชนะ หรือพ่ายแพ้ คือ “ความอดทน”

เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) อดีตประธานาธิบดีของแอฟริกาใต้ และเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เป็นต้นแบบ (Role Model) ท่านหนึ่งที่น่าสนใจ และเรียนรู้ เพราะถือว่าเป็นแบบอย่างของผู้นำที่ดำเนินชีวิต โดยการเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาทดสอบชีวิตด้วยความอดทน ผู้นำท่านนี้ติดคุกยาวนานกว่า ๒๗ ปี และที่น่าสนใจคือ ท่านเป็นประธานาธิบดีเมื่ออายุ ๗๔ ปี ท่านกล่าวอยู่เสมอว่า “การติดคุกทำให้ผมเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น” ผลจากการอยู่ในคุก ๒๗ ปี ทำให้ท่านได้มีโอกาสไตร่ตรองการใช้ชีวิตในช่วงวัยหนุ่ม ที่มุ่งหวังจะต่อสู้กับคนผิวขาวเพื่อที่จะเอาชนะให้ได้ โดยไม่ได้สนใจว่า “วิธีการที่จะได้มาซึ่งชัยชนะนั้นก่อให้เกิดความสูญเสียชีวิต เลือดเนื้อ และทรัพย์สินจำนวนมากก็ตาม” การอยู่ในคุกทำให้ท่านคิดหาวิธีการที่จะต่อสู้กับคนผิวขาวในรูปแบบใหม่

ท่านเริ่มต้นด้วยการเรียนภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะได้เข้าใจความคิดและวัฒนธรรมอังกฤษ ดังวลีที่ท่านย้ำเสมอว่า “*ถ้าคุณพูดกับผู้ชายคนหนึ่งด้วยภาษาที่เขาพอจะเข้าใจได้ ภาษานั้นจะลึกลงไปได้อย่างมากเพียงแค่วิวของเขา แต่ถ้าคุณใช้ภาษาของเขาพูดกับเขา ภาษานั้นจะลึกลงไปถึงใจของเขา*” (If you talk to a man in a language he understands, that goes to his head. If you talk to him in his language, that goes to his heart) ในขณะที่เดียวกัน ท่านอดทนที่จะเรียนรู้ และอยู่ร่วมกับชนชาติผิวขาวที่เข้ามายึดครองพื้นที่ของแอฟริกาใต้ได้อย่างสันติสุข จะเห็นว่า ผู้นำจะต้องดำเนินชีวิตด้วย “ความอดทน” ทั้งในองค์กร ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เนลสันได้พิสูจน์ให้ผู้นำทั่วโลกได้เห็นถึงคุณธรรมข้อนี้ได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ที่ท่านได้พิสูจน์ให้ชาวอังกฤษและคนทั่วโลกได้ตระหนักรู้ถึงความอดทนต่อการเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษ โดยมีได้ผูกใจเจ็บต่อการกระทำของทหารอังกฤษที่ได้สั่งจำคุกผ่านประโยคที่ว่า “*ผู้อ่อนแอไม่สามารถให้อภัยใครได้ เพราะว่าการให้อภัยเป็นความเข้มแข็งอดทนของผู้นำเท่านั้น*” (The weak can never forgive. Forgiveness is the attribute of the strong)^{๒๗}

^{๒๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๓๑๙.

กล่าวโดยสรุปแล้ว จุดสำคัญเกี่ยวกับความอดทนของผู้หน้านั้น หมายถึง การอดทนต่อวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาพิสูจน์ใจของผู้หน้า ความอดทนทำให้ผู้หน้าเกิดความงัดงามและนั่งสงบมากยิ่งขึ้น เพราะจิตใจที่นิ่งสงบจะเป็นตัวแปรสำคัญให้ผู้หน้าได้ใช้เวลาในการคิดนึก ตรึกตรองทางเลือกต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะก้าวข้ามปัญหา อุปสรรค และนำองค์กร ชุมชนและสังคมไปสู่เส้นทางที่อุดมไปด้วยความหวัง และมีทางออกมากยิ่งขึ้น

๑๐) **รู้จักหนักแน่น** (อวิโรธนะ) หมายถึง การวางใจให้หนักแน่นในธรรม^{๒๘} คนที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ตีส่าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤตินำให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป หลักการของการเป็นผู้หน้าในข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักการขั้นสูงสุดสำหรับบุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้ง หรือสมมติขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำ และผู้นำจำเป็นจะต้องยึดหลักการนี้เอาไว้ให้มั่นคง

คำถามมีว่า “เพราะเหตุใด? ผู้นำจะต้องยึดหลักการนี้ให้มั่นคง” คำตอบคือ กลุ่มคนจำนวนมากที่เกิดความขัดแย้ง และต้องการทางเลือก หรือทางออกที่เหมาะสมนั้น จำเป็นจะต้องหากกลุ่มคนที่ซื่อสัตย์หรือตัดสินใจเลือกแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแม้กระทั่งเกิดความไม่เข้าใจขึ้นมาในองค์กร กลุ่มคนที่อยู่ภายในการบริหารงานขององค์กรจะคำนึงถึงผู้นำในองค์กรเป็นกลุ่มแรก เพื่อให้ดำเนินการชี้ทางออก รวมไปถึงแนวปฏิบัติของคนในองค์กร

ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหนักแน่น เพื่อดำรงตนอยู่ในครรลองแห่งความเที่ยงธรรม เพราะความเที่ยงธรรมของผู้หน้านั้น หมายถึง การไม่คลาดเคลื่อนไปจากธรรมด้วยแรงผลึกของอคติ (Bias) ไม่ว่าจะเป็นการลำเอียงเพราะรัก การลำเอียงเพราะโกรธเกลียดเคียดแค้น การลำเอียงเพราะลุ่มหลง และการลำเอียงเพราะความกลัวกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะแบบอย่างประการหนึ่งของการมิให้ผู้หน้าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความอคติคือ “เลดี้ รัสติส” (Lady Justice) ซึ่งศาลสถิตยุติธรรมทั่วโลกมักจะนำรูปปั้นของเธอไปประดิษฐานไว้หน้าศาลทั้งในยุโรป และอเมริกา ลักษณะส่วนใหญ่ของเลดี้ รัสติสจะใส่ผ้าปิด

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๔๑.

ตาทั้งสองข้างซึ่งหมายถึงการป้องกันมิให้เกิดอคติในใจในขณะที่กำลังดำเนินการชี้ถูกและผิด มือหนึ่งถือดาบซึ่งหมายถึงการตัดสินด้วยความเด็ดขาด อีกมือหนึ่งถือตราซึ่งหมายถึงการทรงความเที่ยงตรงที่สะท้อนถึงการตัดสินด้วยความเที่ยงธรรม เพื่อให้ผู้นำสามารถข่มคนที่ควรข่ม และยกย่องบุคคลที่ควรยกย่องมากยิ่งขึ้น (นิคคณเห นิคคณหารหิ ปคคณหารหิ)^{๒๙}

ตัวชี้วัดเกี่ยวกับการดำรงตนของผู้นำ หรือผู้ปกครองในข้อที่ ๑๐ นี้ จึงเน้นและให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ และการใช้อำนาจด้วยความหนักแน่นซึ่งแฝงเอาไว้ด้วยความเที่ยงธรรม และพร้อมที่จะหยิбыื่นความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในองค์กร ชุมชน และสังคม โดยไม่มีการแบ่งแยก ให้เกิดความแปลกแยก และแตกแยกกันในที่สุด ความหนักแน่นจะเป็นปราการในการป้องกันความไว้วางใจเพื่อมิให้ผู้คนในสังคมเกิดความหวาดระแวงสงสัยในพฤติกรรมของผู้นำต่อการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลหรือข้ออ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง และหากผู้นำสามารถดำรงตนอยู่บนฐานของหลักการข้อนี้แล้ว เชื่อมั่นว่าจะทำให้ความสัมพันธ์ของสังคมที่อาศัยร่วมกันได้รับการพัฒนาให้เป็นไปในเชิงบวก และทำให้สังคมมีภูมิคุ้มกันมากยิ่งขึ้น

หลักการทั้ง ๑๐ ข้อข้างต้น เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการกำกับ ควบคุม และพัฒนาอารมณ์ของผู้นำให้มีความฉลาดทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น เหตุผลสำคัญเพราะผู้นำ หรือผู้ที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความพอใจตามที่เรียกขานว่า “ราชา” นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง “จิตใจที่สงบนิ่ง” ในขณะที่เผชิญหน้ากับอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจของตัวเอง ความนิ่งจึงมีผลต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นราชา

๙. บทสรุป

บทความเรื่องนี้ มุ่งเน้นที่จะตอบคำถามตั้งแต่เบื้องต้นว่า “ผู้นำหรือผู้ปกครองทุกคนสามารถเป็นราชาได้หรือไม่?” ผลจากการศึกษา วิเคราะห์ และตีความทำให้พบว่า ผู้นำหรือผู้ปกครองทุกคนในมุมมองพระพุทธศาสนานั้นสามารถที่จะพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นราชาได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม เพราะหลักการสำคัญ หรือตัวชี้วัดในการเป็นผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นไปที่ “การทำให้ผู้อื่นเกิดความพึงพอใจในการนำของตัวผู้นำ” ถึงกระนั้น การสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้อื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงอยู่บนฐานของ

^{๒๙}ช.ธ. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

ธรรม กล่าวคือ อาศัยธรรมเป็นเครื่องมือเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติตนของผู้นำ ด้วยเหตุนี้ ในพระพุทธศาสนาจึงได้นำเสนอหลัก “ทศพิธราชธรรม ๑๐ ข้อ” เป็นดัชนีชี้วัดคุณค่าต่อ ภาวะการนำของผู้นำ โดยสามารถแยกตัวชี้วัด ๑๐ ประการออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ กล่าวคือ (๑) รู้จักให้ (ทาน) รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (ศีล) (๒) รู้จักเสียสละ (บริจาค) รู้จัก ชื่อตรง (อาชชวะ) รู้จักอ่อนโยน (มัททวะ) รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตปะ) และ (๓) รู้จักระงับโกรธ (อักโธระ) รู้จักการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) รู้จักอดทน (ขันติ) รู้จักหนักแน่น (อวิโรธนะ)

วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันนี้ถือได้ว่ามีความท้าทายต่อจิตวิญญาณของ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับการเรียกขานว่าเป็น “ผู้นำหรือผู้ปกครอง” บุคคลกลุ่มนี้มี บทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างชุมชนหรือสังคมให้เกิดสันติสุข ทั้งในแง่ของการบังคับใช้ กฎเกณฑ์ และกติกามาเพื่อไม่ให้กลุ่มคนในองค์กรเอาใจเอาเปรียบ และทำร้ายซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการใช้วิสัยทัศน์เพื่อที่จะนำองค์กรให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความสุขสวัสดิ์ โดยการดึงกลุ่มคนต่างๆ เข้ามาร่วมพัฒนาองค์กรให้เกิดความเป็นเอกภาพ ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้นำหรือบุคคลที่ก้าวขึ้นไปสู่การเป็นผู้นำจำเป็นที่จะต้องทำให้ทุกคน หรือคนจำนวนมากเกิด ความพึงพอใจ แม้ว่าหลักการทางรัฐศาสตร์จะอธิบายไว้ว่า “เป็นไปได้ไม่ได้เลยที่ผู้นำจะทำให้ ทุกคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในองค์กร ชุมชน หรือสังคม เกิดความพึงพอใจ แต่จะบริหารจัดการ อย่างไร เพื่อให้กลุ่มคนไม่พอใจ หรือเกลียดผู้นำน้อยที่สุด” แต่หากผู้นำบริหารจัดการองค์กร โดยธรรม คือนำหลัก “ทศพิธราชธรรม” ทั้ง ๑๐ ดังที่ได้กล่าวแล้วมาเป็นเครื่องมือในการ บริหารจัดการ ย่อมนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นได้ว่า “ผู้นำย่อมสามารถที่จะทำให้คนหรือ กลุ่มคนอื่นๆ เกิดความพอใจแก่ผู้ตาม หรือกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในองค์กร ชุมชน หรือสังคม”

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยและอรรถกถาไทย ชุด ๙๑ เล่ม.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ศ.ดร.. การคิดเชิงสังเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙ กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์. ปริ๊นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๑.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

“ปฏิวัติดอกมะลิ (Jasmine Revolution)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chadioussburg.exteen.com/20120427/jasmine-revolution> [๒๓ เมษายน ๒๕๕๖].

หนังสือพิมพ์มติชน. “บทเรียนแห่งความเพียงพอของ โยเซ มูฮิกา ประธานาธิบดียากจนที่สุดในโลก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1353143710 &grpId=01&catid=01](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1353143710&grpId=01&catid=01)[๑๖ เมษายน ๒๕๕๖].

หนังสือพิมพ์มติชน. “ผู้นำฟิลิปปินส์ ตัดใจขายรถปอร์เช่ส่วนตัว หลังปชช.ตำหนิไม่เหมาะสม จุดคะแนนนิยมถึงวูบ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1309865311&grpId=03&catid=03 [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. “ส.ส.มะกันฉวยยอมลาออก-เจ้าพ่อสื่อไปชวนร่วมงาน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thairath.co.th/content/oversea/179871> [๒๖ เมษายน ๒๕๕๖]

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. “อดีตผู้นำโสมขาว ทิ้งจม.ลาตาย วอนอย่าตำหนิใคร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thairath.co.th/content/oversea/7954> [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

สารนิยธรรมกับการพัฒนาพลเมือง ที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

พระมหาวีรจิต ธีรวิโส, ผศ.

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑. บทนำ

สังคมไทยปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งผลให้ในรอบหลายปีที่ผ่านมาคนไทยต้องพบกับปัญหาสังคมที่สำคัญ กล่าวคือ ปัญหาความแตกแยกความสามัคคีของคนในชาติ ซึ่งส่งผลให้คนไทยเกิดความแตกแยกเป็นฝักฝ่าย แม้ฝ่ายที่รับผิดชอบทั้งภาคการเมือง องค์กรอิสระ และภาคประชาสังคมจะพยายามช่วยกันหาทางแก้ไขด้วยการเสนอแนวทางต่างๆ แต่ก็ดูเหมือนว่าปัญหาความแตกแยกในสังคมนี้จะยังไม่ได้รับการแก้ไข และบางครั้งดูเหมือนกับว่าปัญหานี้ยิ่งแก้ก็ยิ่งยุ่ง เพราะยิ่งเพิ่มปมปัญหาขึ้นมาซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ

สังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีสถาบันซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นเสาหลักของสังคมไทย อยู่ ๓ สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ชาวไทยทุกหมู่เหล่าจะเคารพเทิดทูนสถาบันทั้งสามนี้ เพราะได้สร้างคุณูปการและเป็นสถาบันค้ำจุนสังคมไทยมาตลอดเวลายาวนาน ผู้เขียนเห็นว่า หากมีการนำองค์ความรู้จากสามสถาบันหลักนี้มาปรับใช้เพื่อแก้ ปัญหาความแตกแยกความสามัคคีก็น่าจะได้ประโยชน์ ในฐานะที่เมืองไทยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา ที่ผ่านมามีผู้พยายามเสนอให้นำองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางแก้ปัญหาอยู่บ่อยครั้ง โดยแสดงความคาดหวังว่า พระพุทธศาสนาน่าจะมีหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นแนวทางป้องกันและแก้ปัญหาความแตกแยกในสังคมไทยได้ อีกทั้งพระจริยวัตรอันเป็นแบบอย่างของพระพุทธเจ้าที่ได้ช่วยแก้ปัญหาความแตกแยกในสมัยพุทธกาลก็น่าจะนำมาปรับใช้กับสังคมแห่งพระพุทธศาสนาในเมืองไทยได้เช่นกัน ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ยุทธศาสนิกชนควรที่จะรับฟังและหาทางดำเนินการ

ในฐานะที่พลเมืองไทยส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาความแตกแยกในสังคมไทย เพื่อให้คนในสังคมไทยเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากธรรมที่ใช้สำหรับพัฒนามนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่พึงประสงค์โดยมีความสมัครสมานสามัคคีกันจะมีหลายข้อ แต่ในบทความนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอเฉพาะหลักสาราณียธรรม ทั้งนี้เพราะธรรมข้อนี้ พระพุทธองค์ได้แสดงแก่พุทธบริษัทว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ให้เกิดความสามัคคี และเป็นหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคม^๑

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ลักษณะพลเมืองไทยที่พึงประสงค์” และนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนในสังคมไทยเพื่อการเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ โดยอาศัยสาราณียธรรมเป็นหลัก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒. วิกฤตพลเมืองไทยและระบบกลไกทางสังคมที่ต้องแก้ไข

๒.๑ ความหมายของพลเมือง

คำว่า พลเมือง ในประเทศไทยเริ่มมีการนำมาใช้ในบริบทของรัฐธรรมนูญตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. ๒๔๗๕ ในบริบทของขอบเขตการใช้สิทธิเสรีภาพที่ว่า ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อ “หน้าที่พลเมือง” หลังจากนั้นคำว่า “พลเมือง” ก็ใช้ในรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ในบริบทของ “หน้าที่พลเมือง” มาโดยตลอด^๒ คำว่า พลเมือง มีความหมายคล้ายและสัมพันธ์กับคำว่า “ประชากร” “ประชาชน” “ประชาชาติ” และ “ราษฎร” แต่ละคำมีความหมายโดยสรุปดังนี้

คำว่า “ประชากร” หมายถึง หมู่คน หมู่พลเมือง (เกี่ยวกับจำนวน) หมายถึงจำนวนคนทั้งหมด คำว่า ประชาชน หมายถึง พลเมือง คำว่า ประชาชาติ หมายถึงประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ^๓ คำว่า ราษฎร หมายถึง พลเมืองของประเทศ และ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๐.

^๒ กิตติศักดิ์ ปรกติ, *เอกสารประกอบการอภิปราย, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, มปป.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๖.

คำว่า “พลเมือง” หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ^๔ ความแตกต่างระหว่างคำว่า พลเมือง ประชาชน และราษฎร ก็คือ คำว่า ราษฎร หมายถึง คนที่ยอมสยบต่ออำนาจ คำว่า ประชาชน หมายถึง คนที่รวมกันในฐานะเป็นชาติ เป็นเจ้าของอำนาจ และคำว่า พลเมือง หมายถึง ประชาชน (ซึ่งพ้นจากความเป็นราษฎร) ที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม^๕

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล นิยามความหมาย “พลเมือง” ประกอบด้วยคำว่า “พละ” และคำว่า “เมือง” พลเมือง จึงหมายถึง “กำลังของเมือง”... “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตยมีฐานะเป็นเจ้าของของประเทศ มีอิสรภาพในการเลือกวิถีชีวิต มีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม “ความเป็นพลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตยจึงหมายถึง การเป็นสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง^๖

สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า นิยามความหมายคำว่า “พลเมือง” หมายถึง ประชาชนในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ โดยได้อธิบายว่า ความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่ประชาชนเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น สนใจและมีส่วนร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง และเรื่องที่มีผลกระทบต่อตนเอง บุคคลอื่นๆ และชุมชนไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ^๗

สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ นิยามความหมาย “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง สมาชิกของสังคมที่พึ่งตนเองและรับผิดชอบต่อตนเองได้ ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๙, ๙๕๕.

^๕ กิตติศักดิ์ ปรกติ. “ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

^๖ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๖ และ ๓๐.

^๗ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, “เอกสารโครงการพลเมืองวัยใสใส่ใจบ้านเมือง (หลักการและเหตุผล)”, ๒๕๕๓.

ผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก^๘

สรุปได้ว่า พลเมืองไทย หมายถึง ประชาชนคนไทยทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และอาศัยอยู่ในต่างประเทศทั่วโลก ซึ่งเป็นพลกำลังของประเทศ มีส่วนเป็นเจ้าของประเทศ ในระบอบประชาธิปไตยไทย เป็นสมาชิกของสังคมที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีอิสรภาพ มีความรับผิดชอบ มีสิทธิเสรีภาพ ตระหนักในหน้าที่ รักสันติวิธี ยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาการอยู่ร่วมกันในสังคมทุกระดับ

๒.๒ วิกฤตคนไทยในสังคมปัจจุบัน

จากการที่คนไทยต้องประสบปัญหาต่างๆ มาเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้คนไทยในปัจจุบันมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์หลายประการ จัดได้ว่าเป็นสภาพวิกฤตทางพฤติกรรม อาจสรุปได้ ๓ ประเด็นใหญ่ๆ คือ

๑) คนไทยส่วนมากไม่มีอิสรภาพ เห็นแก่ตัว เพิกเฉย ไม่มีจิตสาธารณะ ไม่มีจิตสำนึกความเป็นพลเมือง จะเห็นได้จากคนไทย (๑) ยังมีทัศนคติแบบเก่า ไม่กล้าคิดใหม่ ไม่กล้าเปลี่ยนแปลง (๒) ยังยอมรับอำนาจระบบอุปถัมภ์ของชนชั้นปกครองใหม่ (๓) มีนิสัยเห็นแก่ตัวและพวกพ้องมากขึ้น (๔) มีนิสัยมักง่าย ไม่มีความรับผิดชอบ

๒) คนไทยส่วนมากขาดความยอมรับ ชัดแย้ง แบ่งแยก ชอบใช้ความรุนแรง จะเห็นได้จากคนไทย (๑) ไม่เคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน (๒) ไม่มีความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน (๓) ยังไม่สามารถยอมรับความแตกต่างได้ (๔) ยังติดระบบอาวุโส ยอมรับคนอายุน้อยหรือฐานะต่ำกว่าไม่ได้ (๕) ชอบใช้ความรุนแรงเหนือเหตุผล

๓) คนไทยส่วนมากไม่ยอมรับความจริง กฎหมาย กติกา และกระบวนการยุติธรรม ชอบอ้างสิทธิและใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ

วิกฤตการณ์ด้านคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์นี้น่าจะมีที่มาจากหลายสาเหตุและสะสมมาเป็นเวลายาวนาน คุณลักษณะที่กล่าวถึงนี้หลายอย่างขัดแย้งโดยตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงสมควรที่ผู้คนในสังคมจะต้องช่วยกันเสนอแนวทางแก้ไข โดยเฉพาะการแก้ไขด้วยองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ไม่เช่นนั้นสังคมไทยคงจะต้องประสบกับปัญหารุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนยากแก่การเยียวยาแก้ไข

^๘ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, หน้า ๙๙.

๒.๓ วิฤตระบบกลไกทางสังคมไทยปัจจุบัน

อีกเรื่องหนึ่งที่สังคมควรให้ความสำคัญ คือ ระบบกลไกทางสังคม ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับวิกฤตปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับระบบและกลไกทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นมาใหม่เพื่อสนองตอบกับพฤติกรรมของคนไทยอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑) เกิดชนชั้นปกครองใหม่ที่มาจากการเลือกตั้ง ที่ประชาชนมิใช่ผู้ปกครองที่แท้จริง หากมีฐานะเป็นเพียงความชอบธรรม ให้กับผู้ที่มาจากการเลือกตั้งเท่านั้น

๒) เกิดความแตกแยกกันในสังคม ที่พรรคการเมืองและการเลือกตั้งกลายเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมหรือชุมชนหรือครอบครัวแตกแยก ประชาธิปไตยกลายเป็นเรื่องของระบบพรรคพวก และการแบ่งข้าง มีการแบ่งเป็นฝักฝ่าย เห็นแก่พวกพ้องของตนเป็นสำคัญ

๓) เกิดระบบนิยมการชอบใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาและใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ ที่ไม่มีระบบและสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม^๙

ในการขับเคลื่อนสังคมนั้น กลไกทางสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง หากกลไกทางสังคมล้มเหลวหรือไม่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก็จะไม่สามารถขับเคลื่อนสังคมให้เดินไปในทางที่ต้องการได้ สังคมที่ต้องการความก้าวหน้าจึงต้องหาทางพัฒนาหรือจัดระบบกลไกทางสังคมให้ก้าวทันต่อความต้องการของสังคม ซึ่งอาจเริ่มจากกลไกทางสังคมระดับล่างก่อนก็ได้ เมื่อสังคมระดับล่างขยับตัวเสนอความต้องการและทำอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ ก็ย่อมจะส่งผลให้กลไกทางสังคมระดับบน (เช่น รัฐบาล ส่วนราชการ พรรคการเมือง เป็นต้น) ต้องพัฒนาตัวเองไปด้วย ดังจะเห็นได้จากในหลายประเทศประสบความสำเร็จด้านพัฒนาโลกทางสังคมโดยอาศัยการริเริ่มของภาคประชาสังคม

๓. คุณลักษณะของพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทยปัจจุบัน

การที่สังคมจะพัฒนาไปได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งการจะพัฒนาคุณภาพของพลเมืองได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรทางสังคม สถาบันศาสนา และภาคประชาสังคม สำหรับคุณลักษณะพลเมืองที่พึงประสงค์นั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้หลายท่าน พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

สายชล สัตยานุรักษ์ ได้นำเสนอว่า ลักษณะพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อยคือ ต้องมีความคิดอย่างปัญญาชน มีความจงรักภักดีในอิสราภาพของชาติ

^๙ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, หน้า ๔๘-๔๙.

ปราศจากอหิงสา ฉลาดในการประสานประโยชน์ มีความรับผิดชอบร่วมกัน รักการอยู่ร่วมกันโดยสันติ สามารถยอมรับความแตกต่างได้ และต้องให้เกียรติและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน^{๑๐}

อำพล จินดาวัฒนา ได้นำเสนอลักษณะพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ว่า ในอดีตประเทศไทยมีการปกครองแบบรวมศูนย์ และพลเมืองต้องรอส่วนกลางมาช่วยเหลือ แต่ปัจจุบันโลกเปลี่ยนไปแล้ว พลเมืองจึงต้องมีลักษณะเชิงหน้าที่คือ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก กล้าท้าทาย ตรวจสอบการปกครอง รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อสร้างพลัง (ทางการเมือง) และต้องประกอบด้วยหลักการของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ๓ คือ (๑) เคารพในกติกา คือเคารพกฎหมาย (๒) เคารพในผู้อื่น คือเคารพในสิทธิ ความแตกต่าง และความเสมอภาค (๓) มีความรับผิดชอบต่อสังคม^{๑๑}

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ได้นำเสนอว่า ลักษณะพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ที่คล้อยตามหลักการสร้างความเป็นพลเมืองตามแนวทางของยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๑ ว่า พลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยไทยต้องประกอบด้วยคุณลักษณะอย่างน้อย ๖ ประการ คือ^{๑๒} คนไทยต้อง (๑) มีความรับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ (๒) ยอมรับและเคารพสิทธิของผู้อื่น (๓) เข้าใจและเคารพในความแตกต่าง (๔) มีความเคารพในหลักความเสมอภาค (๕) ตระหนักและเคารพกฎกติกา (๖) มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

การพัฒนาประชาชนคนไทยให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งสามด้าน คือ (๑) พัฒนาองค์ความรู้ โดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษา (๒) การพัฒนาทักษะ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอบรม และ (๓) การพัฒนาจิตสำนึก โดยผ่านกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

^{๑๐}สายชล สัตยานุรักษ์ และ ทิพย์พาพร ต้นติสุนทร. “วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

^{๑๑}อำพล จินดาวัฒนะ, “ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, หน้า ๓๐-๓๕.

๔. สาราณียธรรมกับการพัฒนาพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

สำหรับหลักธรรมที่มักถูกกล่าวถึงในสถานการณ์ที่ต้องการคลายความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีของคนในสังคมนั้น สาราณียธรรมมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า หลักอปริหานิยธรรม อาจจะเป็นแนวคิดที่ได้รับการนำเสนอมากที่สุดครั้งหนึ่งในมิติต่างๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา^{๑๓} ที่เป็นเช่นนี้เพราะสาราณียธรรมมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านการกระทำทางกาย วาจา ใจ การบริโภคใช้สอยปัจจัยอย่างเอื้อเพื่อคนอื่น การมีความประพฤติอยู่ในระเบียบวินัยอันดีเหมือนกับคนอื่น และการมีความเห็นในทางดีงามร่วมกับคนอื่นอย่างเปิดใจรับฟัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ หลักการสำคัญของสาราณียธรรม

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสาราณียธรรม ๖ ประการ เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้ฟังและพิจารณาความปรากฏในหลายพระสูตร แต่ที่มีเนื้อหากล่าวถึงโดยตรงมีถึง ๒ พระสูตรด้วยกัน คือ ปฐมสาราณียสูตร และ ทุติยสาราณียสูตร ทั้ง ๒ สูตรนี้ต่างก็มีเนื้อหาสื่อถึงหลักการของสาราณียธรรม แต่ในพระสูตรที่ ๒ มีเนื้อหาสื่อถึงผลที่ได้รับจากการนำหลักการของสาราณียธรรมไปสู่การปฏิบัติเพิ่มเติมเข้ามาอีก^{๑๔} ซึ่งขอประมวลนำพระสูตรที่ ๒ มาแสดงดังความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน สาราณียธรรม ๖ ประการ^{๑๕} ประกอบด้วย

๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน พระมหาพรหมชา รมมหาโส, พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๖.

^{๑๔}พระสูตรที่กล่าวถึงสาราณียธรรมมีอีกหลายสูตร เช่น โกสัมพียสูตร. ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๑-๕๐๐, สามคามสูตร ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๑-๕๕/๕๐-๖๑, ภัณฑนสูตร. อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖-๑๐๙.

^{๑๕}อัง.ฎก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

๒) ตั้งมั่นเมตตาจริกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓) ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอัน เดียวกัน

๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดย ธรรม โดยที่สุด แม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอัน เดียวกัน

๕) มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูก ตัณหา และ ทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อ ความเป็นอันเดียวกัน

๖) มีอริยวิสุทธิอันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำ ตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็น สาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่ เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า หลักการอยู่รวม กันที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ ไว้อย่างน่าสนใจว่า

๑) เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อน ร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการ กิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาเวทธรรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตาเมตตากรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็น ประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้ เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษา ระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ธิฏฐีสสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือ จุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๑๖}

๔.๒ การประยุกต์สารานุกรมเพื่อพัฒนาพลเมืองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สารานุกรม ๖ ประการนี้ สะท้อนให้เห็นถึง มิติ ๖ ด้านของความระลึกถึงกัน ด้วยความรักที่เป็น “สารานุกรม” ซึ่งประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยหลักแห่งความรัก (เมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตามโนกรรม) ขณะ เดียวกันก็มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องร่วมกัน (ธิฏฐี สสามัญญตา) มีแนวทางประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาร่วมกัน (สีสสามัญญตา) ด้วยหลักแห่งความรู้ความเข้าใจ และมีสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยหลักแห่งความร่วมมือใจสามัคคี (สาธารณโภคี) โดยแยกได้ ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) **เมตตา** คือ ความรักที่แสดงออกต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ สามารถช่วยให้คน ไทยเกิดความรู้สึกที่ดีๆ ปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงจังในฐานะคนไทยด้วยกัน เกิดการยอมรับ ให้เกียรติ และเคารพในสิทธิของคนไทยด้วยกัน เมตตาเป็นพื้นฐานให้เกิดความรู้ใจความ เข้าใจกัน เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันและกัน เป็นคุณธรรมที่มีพลังช่วยเสริมสร้างคนไทยให้เป็น พลเมืองที่พึงประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ครบทุกประการ เมื่อบุคคลมีเมตตาธรรมประจำใจแล้ว ย่อมมีความรู้สึกต่อกันในฐานะเป็นคนเหมือนกัน เป็นคนไทยเหมือนกัน เป็นมนุษย์โลกที่ร่วม

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **ธรรมานุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ ศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๔.

สุขร่วมทุกข์ มีความเกิดแก่เจ็บตายเสมอเหมือนกัน รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน มีความรู้สึกยินดีในอารมณ์ที่น่าปรารถนา และยินร้ายในอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเหมือนกัน วนเวียนอยู่ในวงจรโลกธรรมคือมีลาภ-เสื่อมลาภ มียศ-เสื่อมยศ สรรเสริญ-นินทา สุข-ทุกข์เหมือนกัน ที่สำคัญคือมีความแม่นยำทำถูกต้อง และบกพร่องผิดพลาดกันเป็นธรรมดา เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อมีความรู้สึกความเข้าใจกันและกันถูกต้องตามความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว การแสดงออกต่อกันย่อมเป็นไปเพื่อสานสร้างสัมพันธ์มิตรภาพไมตรีมีความหวังดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ พร้อมที่จะขอโทษและให้อภัยต่อกันได้ตลอดเวลา ความรู้สึกเหล่านี้จะเป็นพลังผลักดันให้เกิดสำนักยอมรับนับถือ เกิดเป็นความเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน เกิดการยอมรับเคารพความแตกต่างกัน มีความยอมรับเคารพในความเสมอภาคของกันและกัน จากนั้นก็จะเกิดการยอมรับและเคารพในกฎกติกา มารยาททางสังคมและเคารพกฎหมายร่วมกัน เป็นเหตุให้ยอมรับและยินดีความสงบสุขที่เกิดจากความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามของสังคมจนเกิดเป็นจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม เพิ่มพลังปฏิกิริยาที่จะพัฒนาตนเพื่อเป็นที่พึ่งของตนเองและสังคมได้ในที่สุด

๒) สาธารณโลกี เป็นเวทีแสดงออกของเมตตา เมตตาผลักดันให้คนไทยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้มีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กันด้วยกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ทั้งที่ พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา เพราะคนไทยในฐานะมนุษย์จึงเป็นสัตว์สังคม ต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แตกต่างกันไป คนไทยจึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของคนในสังคมไทยเช่นนี้ หากมีเมตตาเป็นพื้นฐานแล้วก็จะยอมช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดสัมพันธ์ไมตรีที่ดีและยั่งยืน และในสังคมไทยเรานี้มีคนหลายกลุ่มหลายประเภท ต่างเผ่าพันธุ์ต่างภาษาต่างศาสนาต่างความคิดต่างรสนิยมอาศัยอยู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดทั้งความแตกต่างและความเสมอภาคทางสังคม แต่กระบวนการสาธารณโลกีก็ยังมีและดำเนินต่อไปไม่หยุดยั้ง คนไทยยังคงต้องติดต่อสื่อสารสมาคมสัมพันธ์กันต่อไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสมาคมสื่อสารสัมพันธ์กันนี้ช่วยให้คนไทยได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารความสุขความทุกข์ของกันและกัน เกิดการเรียนรู้ถึงความจำเป็นและความบีบคั้นจากเงื่อนไข “ความแตกต่าง” และความเหมือนกันในสังคม ช่วยให้เกิดความรักความเข้าใจเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันมากขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๓) สีสสามัญญตา และ ทิฏฐิสามัญญตา เมื่อคนไทยมีเมตตาเป็นพื้นฐานและแสดงออกด้วยวิถีทางสังคม อาจเป็นกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่จะชักนำให้คนในสังคมมาร่วมสมาคมกันได้ เมื่อมีการสมาคมประชุมร่วมกันได้แล้ว ก็จะทำให้เกิดมีการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ของคนที่มาจากกลุ่มคนต่างๆ ที่มีวิถีชีวิตและวิถีสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป เป็นธรรมดา อาศัยเมตตาธรรมในฐานะคนไทยด้วยกันอุปถัมภ์ช่วยเสริมสร้างให้เกิดมีความรู้ ความเข้าใจในเงื่อนไขความแตกต่างและความเสมอภาคกันนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างวิถีการมีส่วนร่วมและมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ศีลสามัญญตา (ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน) ความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างและความเสมอภาคกันด้านกายภาพ คือ ร่างกาย สังคม และสภาพแวดล้อม เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคมให้เข้ากันได้ คือ ประพฤติให้ดีเหมือนเขา มีความประพฤติ สุจริตดีงาม รักขาระเบียบวินัยของส่วนรวม เคารพกฎหมาย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ เหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานมาจากเมตตาและการรวมกลุ่มทางสังคม (สาธารณโภคี) เรียนรู้กันและกันจนเข้าใจและเข้ากันได้ เกิดความยอมรับเคารพในความแตกต่างด้านร่างกายและสังคม ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม รสนิยม ต่างๆ ความประพฤติ และความต้องการ ไม่ทะเลาะวิวาทแก่งแย่งกัน

ทิวฐิสามัญญตา (ความเป็นผู้มีความคิดเห็นเสมอเหมือนกัน) ความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างและความเสมอภาคด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม เป็นกระบวนการสุดท้ายของกระบวนการปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน การปรับความเห็นให้เข้ากันได้นั้นจะต้องมีความเคารพรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้เป็นหลัก การสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน เหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานมาจากเมตตาธรรม สาธารณโภคีกระบวนการรวมกลุ่มเข้าสังคมเพื่อเรียนรู้กันและกัน จนทำให้เกิดความเข้าใจกันอย่างถูกต้อง ยอมรับและเคารพในสิทธิของกันและกัน ยอมรับเคารพในความแตกต่างและความเหมือนกันด้านความคิด ความเห็น มุมมอง อุดมการณ์ทางการเมือง และระดับสติปัญญา ไม่ขัดแย้งกัน

๕. บทสรุป

หลักการ “สารานุกรม” สามารถช่วยเสริมสร้างพัฒนาคนไทยให้เป็น “พลเมืองไทย” ที่พึงประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์แท้จริง ด้วยวิธีการง่ายๆ คือ ขอเพียงคนไทยทุกคนมี “ความรัก” “ความรู้สึที่ดีๆ” มี “ใจ” ให้กับ “สารานุกรม” ด้วยการยอมรับน้อมนำตน (จิตใจ) เข้าไปหาสารานุกรม แล้วน้อมนำเอาสารานุกรมเข้ามาไว้ (ประพฤติปฏิบัติ) ในตน

เมตตา เป็นคุณธรรมช่วยอุปถัมภ์เสริมสร้าง “ความเป็นพลเมืองไทย” ให้คนไทย เกิดพลังความรักความห่วงใย ความปรารถนาดีมีมิตรภาพต่อกัน มีความยอมรับ มีความเคารพ และมีความรับผิดชอบต่อกัน เพราะยอมรับและเข้าใจถึงธรรมชาติทั้ง “ความแตกต่าง” และ “ความเสมอภาค” (เหมือนกัน) ทางชีวภาพของความเป็นคนที่มีชีวิตจิตใจมีความรู้สึกนึกคิด มีความผิดพลาด มีความเป็นคนไทย เป็นมนุษย์โลกที่เกิดแก่เจ็บตายเสมอเหมือนกัน

สาธารณโภคี คือ “วิถีทางสังคม” ของเมตตา (คนไทยที่มีเมตตาต่อกันแล้ว) เพื่อแสดงออกต่อสาธารณะให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคม (ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่สรรสร้างขึ้น) เพื่อใช้เป็นเวทีสร้างโอกาสให้ได้ “ศึกษาเรียนรู้” ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์อย่างถูกต้องถ่องแท้ตามความเป็นจริง เอาใจเขามาใส่ใจเรา ที่สุดแล้วก็จะเพิ่มความรัก ความปรารถนาดี ความจริงใจ ความห่วงใยต่อกันมากขึ้น

ศีลสามัญญตา และ **ทัญญูสามัญญตา** คือ ความรู้ความเข้าใจจนยอมรับและเคารพในความแตกต่างและความเสมอภาค เป็นผลผลิตที่ได้จากกระบวนการสาธารณโภคีอันเป็น “วิถีทางสังคม” ของเมตตานั่นเอง ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจถึงความแตกต่างและความเสมอภาคกันในวิถีการดำรงชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งเกิดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคมที่มีการรวมกลุ่มร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง ร่วมบริโภคน มีความเอื้อเฟื้อเกื้อหนุนจุนเจือกันด้วยมิตรภาพไมตรีตามหลักสาธารณโภคี โดยมีเมตตาซึ่งเป็นความรักความเข้าใจตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นพื้นฐานทุกขั้นตอน นำไปสู่กระบวนการบูรณาการหลอมรวมความแตกต่างและความเสมอภาคพัฒนาสู่ความเป็น “เอกภาพ” คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ทะเลาะไม่ขัดแย้งกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

(๒) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

กิตติศักดิ์ ปรกติ, เอกสารประกอบการอภิปราย. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มปป. สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, เอกสารโครงการพลเมืองวัยใส ใส่ใจบ้านเมือง, ๒๕๕๓.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

กิตติศักดิ์ ปรกิติ. “ความสำคัญของพลเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย”.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

สายชล สัตยานุรักษ์ และ ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. “วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

อำพล จินดาวัฒนะ, “ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทย”.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

กិjavัตร ๑๐ : แนวคิดการจัดการความรู้ สู่ความเป็นพลเมืองโลกในมุมมองพระพุทศศาสนา

ดร.อุทัย สติมัน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

๑. บทนำ

องค์กรพระพุทศศาสนาถือได้ว่าเป็นองค์กรที่เก่าแก่ที่สุดในโลกองค์กรหนึ่ง ที่เป็นเช่นนั้นได้ก็เนื่องจากมีกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถรักษาองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติไว้ได้เป็นอย่างดี อันก่อเกิดผลคือปฏิเวธ องค์ความรู้ในพระพุทศศาสนาที่อยู่อย่างมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ทำให้ยากที่จะศึกษาและเข้าใจได้ทั้งหมด พระโบราณาจารย์ท่านได้ทำการจัดการความรู้โดยกำหนดเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “กิjavัตร” เพื่อให้สะดวกต่อการเข้าใจและง่ายต่อการปฏิบัติสำหรับผู้บวชใหม่ ดังนั้น กิjavัตรจึงมิใช่เป็นสิ่งที่บัญญัติหรือสร้างขึ้นใหม่ล้วนๆ ที่แท้ก็คือ ระเบียบวินัยต่างๆ ที่มีอยู่ในพระธรรมวินัยหรือในพระไตรปิฎก ท่านเลือกสรรเอามาทั้งจากพระวินัยและจากพระธรรม มาจัดหมวดหมู่เสียใหม่ ให้สะดวกแก่การศึกษาของผู้บวชใหม่ โดยเฉพาะในสมัยโบราณซึ่งการศึกษายังไม่เจริญ ย่อมเป็นการยากที่พระภิกษุสามเณรทั่วไปจะศึกษาเอาได้เองจากคัมภีร์ต่างๆ อันยุ่งยากเหล่านั้น เพราะปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่ไม่รู้หนังสือก็ยังมี ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌายาจารย์ผู้ทรงวิद्याคุณ จะต้องช่วยประมวลกิjavัตรต่างๆ มาตั้งขึ้นไว้เป็นหมวดหมู่ครบถ้วน ทั้งทางธรรมและทางวินัย เพื่อประโยชน์แก่ผู้บวชใหม่เหล่านั้น กิjavัตรจึงถือเป็นรูปแบบของแนวคิดการจัดการความรู้ในพระพุทศศาสนา รูปแบบหนึ่งที่มีงให้อุชุนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติให้เข้าใจได้โดยง่าย บทความนี้มุ่งนำเสนอเพื่ออธิบายความหมายของกิjavัตร ๑๐ ในมิติต่างๆ เพื่อให้เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงที่โบราณาจารย์ได้ทำการจัดการความรู้ไว้ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีประจำวัน ในที่นี้ผู้เขียนจะได้ประมวลสรุปแนวคิดกิjavัตร ๑๐ ประการ

ของพุทธทาสภิกขุมาเป็นแนวทางในการศึกษา^๑ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดี

๒. แนวคิดการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา

แนวคิดการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่าปรากฏในรูปแบบของโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ที่ชัดเจน มีการยกย่องพระสาวกที่โดดเด่นไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ (ผู้เลิศ) ส่วนเครื่องมือในการจัดการความรู้ปรากฏในรูปแบบของหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการจัดการความรู้ ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม หลักสาราณีนียธรรม หลักสัพปุริสธรรม หลักกุชฌนิยธรรม และหลักสัมมัปปธาน เป็นต้น^๒ นอกจากนี้ยังปรากฏตัวอย่างของการจัดการความรู้ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การสังคายนา” อันหมายถึงการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่โดยจำแนกเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก รวมเรียกว่า “พระไตรปิฎก” โดยในแต่ละปิฎกก็มีการประมวลองค์ความรู้ต่างๆ ไว้อย่างเป็นหมวดเป็นหมู่อย่างชัดเจน

แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่ทำให้การจัดการความรู้ในองค์กรถูกนำไปปฏิบัติและเห็นผลได้ นั่นก็คือการมีกิจกรรมที่เรียกว่า “ปัญญาปฏิบัติ” หรือชุมชนนักปฏิบัติ ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Community of Practice: CoP” ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการก้าวสู่การประสานการทำงาน และการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยแต่ละคนในชุมชนจะมีความสนใจ และมีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันผ่านทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) มีลักษณะที่สำคัญคือ กลุ่มคนที่มีความชอบ มีความสนใจในสาระ ความเชี่ยวชาญ หรือมีปัญหาร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มพร้อมและเต็มใจที่จะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น CoP จึงไม่ใช่เป็นเพียงเว็บไซต์ ฐานข้อมูล หรือแหล่งรวบรวมแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด แต่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ ความเข้าใจ

^๑ดูรายละเอียดในพุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙-๔๒.

^๒ดูรายละเอียดในอุทัย สติมัน, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

อกเข้าใจซึ่งกันและกัน ในระหว่างการดำเนินกิจกรรมร่วมกันจะเสริมสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการอย่างสร้างสรรค์ให้กับ CoP จะเห็นได้ว่า CoP เป็นเครื่องมือในการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรที่มีประสิทธิภาพที่องค์กรจะสามารถ สร้าง จัดเก็บ แบ่งปัน และนำองค์ความรู้ไปใช้งานได้อย่างกว้างขวางในองค์กร และประเด็นที่น่าสนใจคือ “การสร้างและแบ่งปันองค์ความรู้ใน CoP จะเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ” ทำให้การสร้างองค์ความรู้ในองค์กรเติบโตขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เกิดขึ้นในองค์กรได้อย่างยั่งยืน^๓

๓. กิจวัตร ๑๐ : ลักษณะชุมชนปฏิบัติ (CoP) วิถีพุทธ

แนวคิดเรื่อง CoP ในพระพุทธศาสนานั้นมีตัวอย่างมากมาย แต่หลักการสำคัญที่จัดเป็นกิจกรรมที่บูรณาการทั้งหลักธรรมและหลักวินัยมาอยู่ด้วยกัน และมีลักษณะเป็นชุมชนปฏิบัติ (CoP) วิถีพุทธ ก็คือ หลักกิจวัตร ๑๐ ซึ่งถือเป็นวิถีการปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยึดถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน นับว่าเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งสำหรับพระภิกษุสามเณร คำว่า “กิจวัตร” มาจากคำว่า “กิจ และ วัตร” คำว่า “กิจ” หมายถึงกิจสำคัญหรือจำเป็นที่ต้องทำ ส่วนคำว่า “วัตร” หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ร่องๆ ลงมาที่ควรทำ กิจ หมายถึง ต้องทำ และ วัตร หมายถึง ควรทำ ส่วนที่เป็นกิจ ถ้าไม่ทำจะเสียหาย ถึงกับสูญเสียความเป็นภิกษุ สามเณร ส่วนวัตร ถ้าไม่ทำจะทำให้เป็นภิกษุสามเณรที่ทราม หลักกิจวัตร ๑๐ นั้น ในหัวข้อเรื่องหนึ่งๆ ย่อมเป็นทั้งกิจและวัตรพร้อมกันทั้ง ๒ อย่างทุกๆ ข้อ ซึ่งพอจำกัดความได้ว่า ส่วนใดที่ต้องทำอย่างเด็ดขาดส่วนนั้นเป็นกิจ ส่วนใดที่เป็นสิ่งควรทำเพื่อให้ดีให้งามยิ่งๆ ขึ้นไป ส่วนนั้นเป็นวัตร กิจวัตร มิใช่เป็นสิ่งที่บัญญัติหรือสร้างขึ้นใหม่ล้วนๆ ที่แท้ก็คือ ระเบียบวินัยต่างๆ ที่มีอยู่ในพระธรรมวินัยหรือในพระไตรปิฎก ท่านเลือกสรรเอา มาทั้งจากพระวินัยและจากพระธรรมมาจัดหมวดหมู่เสียใหม่ ให้สะดวกแก่การศึกษาของผู้บวชใหม่ โดยเฉพาะในสมัยโบราณซึ่งการศึกษายังไม่เจริญ ย่อมเป็นการยากที่พระภิกษุสามเณรทั่วไปจะศึกษาได้เองจากคัมภีร์ต่างๆ อันยุ่งยากเหล่านั้น เพราะปรากฏว่าภิกษุ

^๓ดูรายละเอียดใน “ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๔๙”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=9490000012006> [๑๐ เมษายน ๒๕๕๖].

สามเณรที่ไม่รู้หนังสือก็ยังมี ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌายาจารย์ผู้ทรง วิชาคุณ จะต้องช่วยประมวลกิจวัตรต่างๆ มาตั้งขึ้นไว้เป็นหมวดหมู่ครบถ้วน ทั้งทางธรรม และทางวินัย เพื่อประโยชน์แก่ผู้บวชใหม่เหล่านั้น กิจวัตรจึงถือเป็นรูปแบบของแนวคิด การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา รูปแบบหนึ่งที่มุ่งให้อนุชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติให้ เข้าใจได้โดยง่าย บทความนี้มุ่งนำเสนออธิบายความหมายของกิจวัตร ๑๐ ในมิติต่างๆ เพื่อให้ เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริง ที่โบราณจารย์ได้ทำการจัดการความรู้ไว้ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีประจำวันได้ ในที่นี้ผู้เขียนจะ ได้ประมวลสรุปแนวคิดกิจวัตร ๑๐ ประการของพุทธทาสภิกขุมาเป็นแนวทางในการศึกษา มี ดังนี้^๔

๑. บิณฑบาต

คำว่า บิณฑบาต ไม่ได้หมายความว่าเที่ยวบิณฑบาตมาฉัน หรือต้องฉัน บิณฑบาต หรือแม้ที่สุดแต่จะเข้าใจว่า การบิณฑบาต ต้องทำในฐานะที่เป็นนิสัยอย่างหนึ่งนั้น นับว่ายังไม่เพียงพอ คำว่า “บิณฑบาต” ตามตัวพยัญชนะแปลว่า “การตักแห่งก้อนข้าว” ความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น หมายถึงใจความสำคัญที่ว่า บรรพชิตนั้นจักต้องเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วย วัตถุปัจจัยตามที่ผู้อื่นจะอำนวยความสะดวก ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เป็นต้น โดยไม่ทำเอง ไม่สะสมเองซึ่งอาหารนั้นๆ อันเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งแก่การประพฤติพรหมจรรย์ และตนเองจักต้อง ประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ถึงกับเกิดสิทธิอันชอบธรรมในอันที่จะบริโภค บิณฑบาตของชาวเมืองนั้นด้วย สำหรับข้อนี้มีใจความสั้นๆ ว่า ให้เป็นอยู่ด้วยอาหารที่ บริสุทธิ์ ที่สะอาดสบาย อำนวยความสะดวกแก่การประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้น นัยอันดีที่เห็นๆ กันอยู่แล้วว่า การบิณฑบาตฉันนี้เป็นธรรมเนียมเป็น ประเพณีของผู้บวชบ้าง เป็นการกระทำให้ผู้อื่นได้โปรดสัตว์ คือทำให้ผู้อื่นได้บุญบ้าง เป็นการออกกำลังภายในเวลาเช้า เพื่อสุขภาพอนามัยของภิกษุฉันบ้าง เป็นต้น

^๔พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว, หน้า ๓๙-๔๒.

๒. กวาดวัด

การกวาดวัดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณกาล ที่ภิกษุกลับมาจากบิณฑบาตแล้ว ก็จับไม้กวาดกวาดบริเวณวัด หรือบริเวณโบสถ์ วิหาร ลานพระเจดีย์ และลานต้นโพธิ์ เป็นต้น จนทำให้รู้สึกว่าการกวาดวัดนี้เป็นของเนื่องกัน คำว่า “กวาดวัด” ตามความหมายที่จัดไว้ว่าเป็นกัจจัตถ์อันหนึ่ง ซึ่งหมายความทั้งต้องทำและควรทำตามสมควรแก่กรณีนั้น ย่อมหมายความอย่างกว้างๆ ว่า ความนิยมและการปฏิบัติ ในการจัดรักษาอาวาสให้สะอาด เรียบร้อย เป็นที่รื่นรมย์เจริญตาเจริญใจ มีความงามสมตามความหมายของคำว่า “อาราม” ซึ่งแปลว่า “สวนหรือป่า อันเป็นที่นำมาซึ่งความรื่นรมย์แห่งใจ” ตามความมุ่งหมายธรรมวินัย การกวาดวัดจะทำให้มีวิญญูณแห่งความเป็นผู้รักความสะอาด เรียบร้อย และการช่วยรักษาสมบัติของศาสนาให้อยู่ในสภาพอันเป็นที่เจริญตาเจริญใจนำมาซึ่งความเชื่อมโยง ดึงคนเข้ามาสู่ศาสนาได้เป็นส่วนสำคัญ ส่วนผลพิเศษอย่างอื่น เช่น การกวาดเพื่อออกกำลังกาย เพื่อประโยชน์แก่สุขอนามัย หรือไม่ให้เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์ที่เป็นอันตราย เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งท่านมุ่งหมายจะใช้ความนิยมในการกวาดวัดนี้ให้เป็นเครื่องสะกิดใจแก่ภิกษุสามเณรนั้นๆ ในอันที่จะกวาดให้เข้าถึงภายในใจ กล่าวคือ การชำระใจของตนให้สะอาด เหมือนลานวัดภายนอกที่สะอาดแล้ว เป็นต้น ผู้ที่มีใจเป็นธรรมเป็นวินัย ถึงกับกวาดวัดได้โดยไม่เกียจคร้านหรือเบื่อหน่ายนั้น ย่อมแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า ตนได้ชนะกิเลสบางประการมาแล้วตามส่วน ส่วนผู้ที่มีใจขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่ด้วยอารมณ์ร้ายอย่างใดอย่างหนึ่ง จนไม่อาจจะขจัดปัดเป่าได้ง่ายๆ ถ้าลงไปที่ลานวัด จับไม้กวาดกวาดวัดเสียเป็นการใหญ่แล้ว การกวาดนั้นแทนที่จะกวาดแต่วัด ก็จะกวาดเข้าไปถึงภายในแห่งจิตใจของผู้นั้นให้สร้างจากอารมณ์ร้าย มีความแจ่มใสผาสุกได้ตามส่วนในทันทีทันใด เพราะฉะนั้นจึงควรรับเอาคตินิยมคือ การกวาดทั้งข้างนอกทั้งข้างในเป็นเครื่องสะกิดใจ ให้เป็นผู้นิยมในความบริสุทธิ์สะอาดทั้งภายนอกและภายในไว้เป็นหลักอันสำคัญ นี่นับว่าเป็นกัจจัตถ์ประการที่ ๒ ของภิกษุสามเณร^๕

๓. ปลงอาบัติ

คำว่า “ปลงอาบัติ” มาจากคำบาลีว่า “อาปตติเทสนา” ซึ่งแปลว่า การแสดงอาบัติ หมายถึงการทำให้ผู้อื่นทราบถึงความผิด ความชั่วของตนโดยเปิดเผย แล้วจัดการกันอย่างใดอย่างหนึ่งตามระเบียบวินัย โดยอาการที่ว่าอาบัตินั้นจักพ้นไปไม่มีอยู่แก่ผู้นั้นตามสมควรแก่

^๕พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว, หน้า ๔๖-๔๗.

อาบัติหนัก อาบัติเบา แม้ที่สุดการต้องอาบัติปาราชิกของภิกษุก็ต้องปลงด้วยการแสดงให้ผู้
อื่นทราบในการที่ตนต้องอาบัตินี้ แล้วจัดการให้ผู้พ้นไปเสียจากอาบัตินี้ด้วยการสละเพศ
บรรพชิตเสีย ก็ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอาบัติต่อไป นี่เป็นการแสดงถึงความหมายที่ชัดเจนของคำว่า
“อาบัติเทสนา” หรือ การปลงอาบัติ ส่วนอาบัติอื่นๆ ที่ไม่ถึงกับต้องทำให้ผู้ล่วงจำต้องสละ
เพศบรรพชิตนั้น ก็ยังเห็นได้ชัดว่า ทำให้อาบัติเลิกละไปด้วยการแสดงให้ผู้อื่นทราบแล้ว ถ้า
เป็นเรื่องที่ต้องเนื่องด้วยสงฆ์ เช่น อาบัติสังฆาทิเสส ก็ต้องจัด ต้องทำ เนื่องด้วยสงฆ์ตั้งแต่ต้น
จนตลอดตามระเบียบวินัย จนอาบัติพ้นไปจากผู้นั้น หรืออาบัติที่ไม่ต้องเนื่องด้วยสงฆ์ เช่น
ปาจิตตีย์ เป็นต้น ก็เพียงแต่เปิดเผยถึงการที่ตนทำผิด เป็นการตำหนิโทษตัวเองตามสมควร
ตามระเบียบวินัย

จะเห็นได้ว่า การปลงอาบัติทุกชนิดมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การเปิดเผยความผิดหรือ
ความเลวของตนให้ปรากฏออกมาแล้วทำการชำระให้หมดไปสิ้นไป คำว่าปลงอาบัตินอกจาก
มีความหมายในทางวินัยแล้ว ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงทางธรรมด้วย คือเป็นการ
สำนึกถึงความผิดแล้วกลับใจเพื่อทำให้ถูกต้องไป ด้วยความระมัดระวังตั้งหน้าตั้งตาทำเป็น
อย่างยิ่งตามหลักธรรมปฏิบัติทั่วไปซึ่งมีอยู่ว่า “ละสิ่งที่ควรละ เจริญสิ่งที่ควรเจริญ” จนเกิด
ปัญญาหรือญาณ ทำลายกิเลสให้หมดไปจาก “สันดาน” ดังนี้ จะเห็นได้ว่า ในการละสิ่งที่
ควรละ แล้วเจริญสิ่งที่ควรเจริญนั้น ย่อมจำจะต้องมีการสำนึกถึงความผิด หรือการที่ตน
ปล่อยให้ตนถูกกิเลสครอบงำอยู่เป็นปกติ แล้วตั้งใจที่จะไม่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้น หรือไม่ทำ
เช่นนั้น แต่จะทำการป้องกันรักษาจิตของตนให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ถือว่าเป็นการปลงอาบัติตาม
ทางธรรม หากจะกล่าวให้ยิ่งขึ้นไปการที่พระโยคาวจรผู้ใดผู้หนึ่งพิจารณาเห็นโทษแห่ง
วิภูฏสงสารว่า ประกอบอยู่โดยโทษเห็นปานนั้นๆ แล้วตนก็ได้เวียนวายมาในวิภูฏสงสารรับ
ทุกข์ทรมานนับด้วยชาติเป็นอันมาก แล้วเกิดสำนึกตัวว่า ตนมีความโง่เขลา มีความเหลวไหล
ไม่ทำจริง แล้วตั้งหน้าตั้งตาบำเพ็ญภาวนาเพื่อพ้นจากวิภูฏสงสารให้สมกัน กล่าวได้ว่าการ
สำนึกบาปหรือการสำนึกตัวอันนั้นของพระโยคาวรนั้นก็เป็นการปลงอาบัติทางธรรมชั้น
สูงสุด คือทำให้บรรลุนิพพานได้^๖

^๖ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙-๕๓.

๔. ท้าวัตถพระ - สวตมมณต์

ก. **ท้าวัตถพระ** หมายถึงการกล่าวสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัยโดยใจความก็คือ การเจริญพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เมื่อผู้ท้าวัตถได้ทำจิตของตนให้เฝ้าอาบอยู่ด้วยอนุสสติอันถูกต้องและสูงสุดเช่นนี้แล้ว ย่อมกล่าวได้ว่า เขาได้รับความสำเร็จในการเข้าถึงหรือเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นการพิเศษประจำวันทีเดียว ข้อนี้เป็นสิ่งที่น่าเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง นำปิติปราโมทย์มาให้แก่บุคคลนั้นเพิ่มขึ้นๆ จนมีความเชื่อไม่หวั่นไหว ไม่ถ่วงงันคลอนแคลนในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การลงทุนท้าวัตถอย่างแท้จริงเช่นนี้นำมาซึ่งผลอันประเสริฐสุดแท้จริง อย่างต่ำที่สุดก็จักทำให้เป็นผู้มั่นคงในพรหมจรรย์หรือในพระศาสนาจนกว่าจะบรรลุมรรคผลนั้นๆ ได้ในกาลอนาคตข้างหน้า การท้าวัตถพระรัตนตรัยซึ่งภิกษุสามเณรจักต้องพยายามทำตามโอกาสคือ ทำเป็นหมู่ในสถานที่และเวลาอันกำหนดไว้ก็ตาม ทำเป็นเอกเทศโดยส่วนตัวในที่อยู่แห่งตนทุกเวลา จะนอนหรือตื่นจากนอนก็ตามนับว่าเป็นการกระทำที่น่ายุชาสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง

ข. **การสวตมมณต์** มีความมุ่งหมายเพื่อจะเป็นการสาธยายให้เกิดความแม่นยำในตัวของพระธรรมสืบต่อๆ กันไป ในฐานะเป็นการสืบทอดอายุพระปริยัติธรรมคำสอนเอาไว้ ทั้งนี้เพราะว่าในสมัยโบราณ โดยเฉพาะสมัยพุทธกาลหรือใกล้ๆ กันนั้น ไม่มีการจารึกขีตเขียน พระพุทธวจนะทั้งหมดต้องท่องจำกันไว้ด้วยปาก ท่านจึงมีระเบียบการสาธยายข้อความจำพระพุทธวจนะเอาไว้ ซึ่งเราเรียกว่า “การสวตมมณต์” ในลักษณะนี้ ย่อมเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสวตมมณต์ ครั้นมาถึงสมัยนี้มีการจารึกขีตเขียน การสวตมมณต์ได้เปลี่ยนมาเป็นสวตมมณต์เพื่ออวยพรแก่ผู้ฟัง หรือเป็นบทที่ถือกันว่าจะจะเป็นเครื่องคุ้มกันผู้ฟัง ในฐานะเป็นปริตต์ หรือเครื่องราง การสวตมมณต์ที่แท้จริงของพุทธบริษัทนั้น อยู่ที่การสาธยายเพื่อสืบทอดอายุพระปริยัติธรรม หรือเป็นการแสดงธรรมเป็นหมู่ดังกล่าวแล้วข้างต้น

๕. ขวนขวยปัจจเวกขณ์และภาวนา

กัจจัตถข้อนี้แยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การปัจจเวกขณ์พิจารณาวัตถุปัจจัจย หรือธรรมะข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งรวมเรียกว่า “ปัจจเวกขณ์” และอีกส่วนหนึ่งเป็นการเจริญภาวนา หมายถึงการเจริญกัมมัฏฐาน ทั้งที่เป็นกัมมัฏฐานประธาน คือกัมมัฏฐานที่ตนจำเป็นต้องทำเพื่อกำจัดกิเลสที่กำลังเบียดเบียนจิตใจตนอยู่โดยตรงตามจริตของตนๆ ก็ตาม

ก. **การปัจจเวกขณ์** คำว่า “ปัจจเวกขณ” โดยตัวพยัญชนะ คือ ปฏิ + อิภข สำเร็จรูปเป็น “ปัจจเวกขณ” ซึ่งแปลว่า การเห็นหรือการเพ่งอย่างเฉพาะเจาะจง ได้แก่ การพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบหรือแยกคาย การพิจารณาที่ภิกษุสามเณรกระทำกันอยู่โดย

ทั่วไปในกรณีนี้คือ การพิจารณาวัตถุประสงค์ทั้ง ๔ กล่าวคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานเภสัช อันภิกษุสามเณรจักต้องบริโภคใช้สอยเป็นประจำ การปัจจเวกขณะเป็นสิ่งจำเป็น เป็นชีวิตวิญญาณของผู้บวช เพราะถ้าผู้บวชแล้วไม่มีการพิจารณาดังกล่าว ตนก็จะประสบ ความยุ่งยากภายในใจ อันเกิดมาจากการเป็นอยู่อย่างแบบบรรพชิตแท้ และตนก็จะประสบ กับการรบกวนของกิเลส หรือการรบกวนของความอยากนั้นอยากนี่ในสิ่งที่ตนเคยชินมาแต่ กาลก่อน จนถึงกับทนอยู่ในเพศบรรพชิตไม่ได้ต้องสึกออกไป อันนับว่าเป็นอันตรายอันใหญ่ หลวงของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ คำว่า “ปัจจเวกขณะ” นี้ ยังกินความกว้างออกไปถึงการ พิจารณาบทธรรมบทใดบทหนึ่งอยู่เสมอๆ เพื่อให้เกิดความพอใจที่ยิ่งขึ้นไปในธรรมข้อนั้น การพิจารณาธรรมชนิดนี้ยังจัดเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ซึ่งเรียกว่า “สัมโพชฌงค์” ด้วยองค์หนึ่ง เรียกว่า “ธรรมวิจย” หรือ “ธมมวิจย”

ข. ภาวนา คำว่า “ภาวนา” โดยพยัญชนะแปลว่า “การทำให้เจริญ” แต่ตามความ หมายนั้น หมายถึง การเจริญกัมมัฏฐานโดยเฉพาะ กล่าวคือ การพินิจพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้ เกิดความรู้ความเห็นตามที่ เป็นจริงในสิ่งนั้นๆ จนจิตใจปล่อยวางความยึดถือในสิ่งทั้งปวง นั้นเอง^๗

๖. อุပ္ปฐากอุปัชฌาย์และภาวนา

การอุปฐากอุปัชฌายาจารย์นั้น สำหรับผู้บวชใหม่ที่ยังต้องถือนิสัยกล่าวได้ว่าเป็น “กิจ” คือ มีความผูกพันให้ต้องทำเกี่ยวกับระเบียบของการถือนิสัย แต่สำหรับผู้พ้นนิสัยแล้ว กล่าวได้ว่าเป็น “วัตร” คือ ทำตามที่มีฉันทะในการที่จะทำไม่เป็นการบังคับ การอุปฐาก ทานมุ่งหมายผลพิเศษ คือ การทำให้หมดการถือตัวถือตน เพราะวินัยที่เกี่ยวกับการถือนิสัย ไม่ยอมยกเว้นให้แก่สัทธิวิหาริก หรือ อันเตวาสิกชั้นไหน ฉะนั้นกุลบุตรผู้มาบวชจากกำเนิด หรือสกุลสูง เช่น มาจากรวรรณะกษัตริย์ เป็นต้น ก็ยังต้องทำการอุปฐากอุปัชฌาย์ ซึ่งมี กำเนิดเป็นคนสามัญตามวินัยที่เกี่ยวกับการถือนิสัย ถ้าหากว่าสัทธิวิหาริกหรืออันเตวาสิกยังมี ความกระด้างด้วยมานะ ถึงกับอุปฐากอุปัชฌายาจารย์ไม่ได้แล้ว ย่อมยากที่จะรับการ สั่งสอนอบรมโดยแท้จริงได้ เพราะฉะนั้นความมุ่งหมายนั้นว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งของ การถือนิสัย ส่วนความมุ่งหมายอย่างอื่นก็คือ หวังจะให้เกิดความรักใคร่แก่กันและกัน เกิด ความสนิทสนมความเป็นกันเองในระหว่างกันและกัน ตลอดถึงกับจะเป็นโอกาสให้ได้รับ โอวาทคำสั่งสอนที่พิเศษไปกว่าธรรมดา และเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่บัณฑิต

^๗ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๗๖.

ได้วางไว้แต่กาลก่อน^๘

๗. บริหารสิ่งของและร่างกาย

คำว่า “บริหาร” หมายถึง การดำรงรักษา การซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ควรจะเป็น และพร้อมที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ตามความมุ่งหมายนั้นๆ “การบริหารสิ่งของ” หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมและตามวินัยที่เกี่ยวกับบริขารที่ตนมีใช้เพื่อเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงชีพ หรือเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัยก็ตาม บริขารที่จำเป็นที่ท่านระบุไว้ก็คือ บาตรและจีวร รวมไปถึงบริขารประจำตัวอย่างอื่นๆ เช่น มิถโกน เข็มเย็บผ้า ประคตเอว เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น และควรจะหมายความตลอดถึงเครื่องใช้สอยอื่นๆ มีเสนาสนะ เป็นต้น ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “บริขาร” นั้นคือสิ่งที่นำติดตัวไปได้ สิ่งที่เรียกว่า “เสนาสนะ” นั้นคือสิ่งที่ไม่ต้องนำติดตัวไป แต่ ๒ อย่างนี้ รวมเรียกว่า “สิ่งของที่ต้องบริหาร” คำว่า “บริหาร” นั้น ควรจะกินความไปถึงการประหยัด การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นต้นด้วย ส่วนคำว่า การบริหารร่างกาย นั้นมิใช่บริหารเพื่อให้เกิดความสวยงาม จับตา จับใจคนที่ได้เห็น หรือบริหารเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่สนุกสนาน เอร็ดอรร้อยทางเนื้อหนังอย่างใดอย่างหนึ่งก็หาไม่ได้ แต่จะบริหารกายเพื่อให้เป็นเครื่องรองรับอันเหมาะสมแก่จิตใจที่กำลังจะก้าวหน้าไปตามทางธรรม ซึ่งมีความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสทั้งปวงเป็นที่มุ่งหมาย

ถ้าผู้ใดมีความฉลาดในการบริหารย่อมหมายความว่า ผู้นั้นมีปัญญา ขึ้นชื่อว่าปัญญา แล้ว ย่อมนำไปใช้ได้ในที่ทุกสถาน จึงควรใช้การบริหารวัตถุสิ่งของและร่างกาย ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการบริหารเป็นประจำวันนั้นเป็นบทเรียนสำหรับฝึกปัญญาเป็นประจำวันไปในตัว ซึ่งนับว่าเป็นกุศลอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ท่านย่อมถือว่าการบริหารสิ่งของและบริหารร่างกายซึ่งยอมเนื่องกันอยู่กับจิตใจอย่างที่จะแยกกันไม่ได้นี้ ที่แท้ก็คือ การปฏิบัติธรรมวินัยอย่างหนึ่งนั่นเอง^๙

๘. ขวนขวายเรียนธรรมวินัย

คำว่า “การศึกษาธรรมวินัย” หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนให้รู้ทั้งที่เป็นความรู้อย่างปริยัติ คือจำได้หรือเข้าใจ และทั้งที่เป็นความรู้อย่างปฏิบัติ คือ ได้ประสบเหตุการณ์อันนั้นเข้าด้วยตนจริงๆ รู้ว่ามีความยากง่ายเพียงไร ต้องอดกลั้นอดทน หรือต้องเสียสละ เป็นต้น

^๘ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖-๗๘.

^๙ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๘๒

เพียงไรด้วย ตลอดถึงความรู้ซึ่งเป็นความรู้สึกรายในใจในผลของการปฏิบัติว่านำมาซึ่งความสะอาด สว่าง สงบอย่างไรและเพียงใดด้วย ความแตกต่างระหว่างความหมายของธรรมและความหมายของวินัยคือ ธรรมเป็นสิ่งที่ไม่บังคับและมีธรรมชาติเป็นผู้วางกฎ วินัยเป็นสิ่งที่บังคับและมนุษย์เป็นผู้วางกฎ ทั้ง ๒ อย่างนี้มีความสัมพันธ์กัน คือ วินัยที่บัญญัติขึ้นนั้น ก็อนุโลมเพื่อให้ได้ผลตามทางธรรมเป็นขั้นสูงสุดนั่นเอง โดยส่วนใหญ่วินัยก็คือระเบียบที่วางไว้สำหรับให้บุคคลหรือหมู่คณะนั้นๆ เป็นอยู่กันอย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อปฏิบัติธรรมจนกว่าจะบรรลุถึงผลสุดท้ายของธรรม กล่าวคือ นิพพาน นั่นเอง^{๑๐}

๙. เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจของสงฆ์

คำว่า “ของสงฆ์” หมายถึง วัตถุ สิ่งของ และสถานที่ ตลอดถึงสิทธิและอำนาจอย่างอื่น ซึ่งมีผู้ถวายไว้ให้เป็นสมบัติของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา สิทธิในการที่จะบริโภคใช้สอยนั้น วินัยระบุไว้ให้เป็นสิทธิของสงฆ์หมู่ย่อยๆ ที่เกี่ยวข้องในปกครอง โดยนัยนี้วัตถุของสงฆ์จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์คล้ายกับว่าเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า แม้วินัยจะไม่บังคับ ก็ควรสมมติใจในการที่จะช่วยกันเก็บรักษาของสงฆ์นี้

คำว่า “กิจสงฆ์” มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภทหนึ่งเป็นสังฆกรรมที่ต้องทำตามวินัย เช่น การทำอุโบสถ ปวารณาและอื่นๆ อีกมาก ตลอดถึงการจัดการซึ่งกันและกัน ช่วยกันและกันให้ออกจากอาบัติได้ นับว่าเป็นสังฆกรรมที่บังคับตามวินัย ส่วนกิจสงฆ์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นกิจที่เกิดขึ้นหรือที่อยู่ในวัดวาอารามต่างๆ ไปตามกาลเทศะ ไม่เกี่ยวกับวินัยบังคับ แต่ก็ยังเป็นกิจของหมู่คณะที่ต้องช่วยกันทำ รวมกิจสงฆ์ทั้ง ๒ ประเภท เข้าด้วยกันเรียกว่ากิจสงฆ์ อันเป็นกิจที่จะต้องเอาใจใส่ เพราะวินัยบังคับไว้บ้าง เพราะเห็นแก่ความผาสุกราบรื่นของหมู่คณะบ้าง ต้องเอาใจใส่ให้เป็นไปด้วยดีเพื่อรักษาพระวินัยไว้ และเพื่อความสามัคคีพร้อมเพรียงกันตามความมุ่งหมายของธรรมวินัย^{๑๑}

๑๐. ดำรงตนให้น่าไหว

การดำรงตนให้น่าไหว หมายถึงการดำรงตนอยู่ในความเป็นสมณะ คือ มีความสงบกาย วาจา ใจ โดยสมบูรณ์ หากปราศจากลักษณะของความเป็นสมณะแล้ว ก็ย่อมปราศจากลักษณะที่น่าไหว เพราะฉะนั้น ลักษณะที่น่าไหวก็คือลักษณะของสมณะนั่นเอง คำว่า

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒-๘๐.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑-๘๓.

“สมณะ” แปลว่า “ผู้สงบ” หรือ “ผู้มีธรรมเป็นเครื่องสงบ” ซึ่งโดยพฤตินัยแล้ว ย่อมเป็นอันเดียวกัน คือ เมื่อมีธรรมเครื่องสงบอยู่ที่ตน ตนก็เป็นผู้สงบ เพราะฉะนั้นจึงต้องศึกษาและปฏิบัติในธรรมอันเป็นเครื่องทำความสงบ ธรรมเป็นเครื่องทำความสงบ ควรจะมีขอบเขตกว้างๆ ว่า ตนเองสงบ และผู้อื่นก็พลอยสงบ การปฏิบัติในธรรมประเภทนี้จึงมีผลคือไม่เป็นการเบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น การกระทำที่มีผลเป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่นเช่นนี้ มีลักษณะที่ทำให้ผู้นั้นเป็นคนน่าไหว้

การดำรงตนให้น่าไหว้ที่สมบูรณ์ ย่อมอยู่ที่การควบคุมกิเลสภายในไม่ให้ปรากฏออกมาเป็นการกระทำที่ผิด สำหรับขั้นที่เป็นการควบคุมกิเลสนั้น ก็ได้แก่ระเบียบปฏิบัติในชั้นศีล ซึ่งควบคุมกิเลสหายาบที่ทะลุออกมาภายนอก และชั้นสมาธิ ซึ่งเป็นการควบคุมกิเลสที่กลัดกลุ้มอยู่ในจิต ส่วนการทำลายกิเลสให้สูญสิ้นไปนั้น เป็นระเบียบปฏิบัติในชั้นปัญญา ซึ่งเป็นการชำระชะล้างกิเลสอันละเอียดที่เรียกว่าอนุสัย อันนอนจมนิ่งอยู่ในสันดาน แนวปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นเรียกว่า “ไตรสิกขา” นอกจากนี้ยังต้องมีธรรมะประเภทที่เป็นเครื่องมือให้ปฏิบัติได้สำเร็จ เช่น สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เป็นต้น เป็นเครื่องมือดำเนินการ และในที่สุดก็มีธรรมะประเภทสนับสนุนหรือเป็นที่ตั้งอาศัย เช่น หิริโอตตปปะ เป็นต้น รองรับไว้เสมอไป การดำรงตนให้น่าไหว้หรือการทำตนให้ประกอบอยู่ด้วยความเป็นสมณะ จึงจักตั้งต้นดำเนินไปได้ด้วยดี และดำเนินไปได้จนถึงขั้นสูงสุดจริงๆ

ลักษณะที่น่าไหว้ของบุคคลผู้นั้น ย่อมเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมหรือศาสนาของผู้นั้นไปในตัว ตัวอย่างได้แก่ พระอัสสชิสามารถทำให้อุปติสสปริพาชก ซึ่งต่อมาคือพระสารีบุตร ผู้เป็นพระมหาเถระชั้นสูงสุดในพุทธศาสนาเกิดความเลื่อมใส นำตัวเข้ามาสู่พุทธศาสนาได้ก็เพราะความมีลักษณะน่าไหว้โดยเฉพาะเท่านั้น^{๑๒}

หลักกัจจัตถ ๑๐ ประการ เป็นผลที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเพื่อทำให้ง่ายสำหรับผู้ที่จะปฏิบัติโดยเฉพาะสำหรับผู้บวชใหม่ หลักกัจจัตถ จึงเป็นทั้งวัฒนธรรมขององค์กรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา หรือเป็นธรรมเนียมสงฆ์ที่สำคัญที่ถูกถ่ายทอดและถือสืบๆ มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หลักกัจจัตถนี้ยังมีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนาอันนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้น กัจจัตถจึงเป็นทั้ง กิจ หมายถึง ต้องทำ และเป็นวัตร หมายถึงควรทำ และจัดเป็นทั้งธรรมและวินัยอีกด้วย เมื่อพิจารณาในฐานะเป็นกิจกรรมในการจัดการความรู้ในพระพุทธ-

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓-๙๔.

ศาสนาจึงทำให้แนวความคิดการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งและมีความชัดเจน เป็นการจัดการความรู้ที่เป็นแบบธรรมชาติ จึงทำให้องค์กรพระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้ก็ด้วยแนวทางการจัดการความรู้ดังกล่าว หากพุทธศาสนิกชนนำรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมก็ย่อมจะก่อประโยชน์อย่างยิ่งทั้งแก่ตนเองและองค์กร เฉกเช่นสังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักกิจกรรม ๑๐ เป็นเครื่องหล่อหลอมให้สมาชิกของสงฆ์เป็นพลเมืองที่ดี

ถึงแม้ว่าหลักกิจกรรม ๑๐ จะเป็นหลักปฏิบัติพระธรรมวินัยแบบบูรณาการที่มุ่งให้พระภิกษุสงฆ์นำไปประพฤติปฏิบัติ แต่ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าคฤหัสถ์เองก็สามารถนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ให้เป็นกิจกรรมประจำวันได้ ดังนี้

๑. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ได้มาโดยสิทธิอันชอบธรรม ซึ่งสรุปไว้ด้วยปิณฑบาท

๒. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีหลักเกณฑ์หรือมีนิสัยแห่งความสะอาดหมดจดทั้งภายนอกภายใน ซึ่งสรุปไว้ด้วยคำว่า กวาดวัด

๓. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรเปิดเผยความผิดความชั่วของตน ให้หมดความเป็นผู้มีความผิดความชั่วติดตัว และตั้งใจสำรวมระวังมากยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปได้ด้วยคำว่า ปลงอาบัติ

๔. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการทำตนให้สม่ำเสมอในการทำงาน โดยเฉพาะในการมีคุณพระรัตนตรัยเป็นเครื่องระลึกประจำใจอยู่ตลอดเวลา และการสาธยายบทธรรมอันพึงสาธยายเพื่อช่วยความจำ อันสรุปไว้ด้วยคำว่า ท้าวตฺรพระสวตมนต์

๕. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการหมั่นพิจารณาด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญา ในธรรมที่จะเป็นเครื่องคุ้มครองตนให้พ้นจากภัยของกิเลส อันสรุปไว้ด้วยคำว่า ขวนขวายในปัจจเวกขณะและภาวนา

๖. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการเอาใจใส่ต่ออุปัชฌายาจารย์อันเป็นกำเนิดหรือทางมาแห่งความรู้และการปฏิบัติที่ดำเนินไปได้ราบรื่น ในฐานะที่ท่านเหล่านั้นเป็นกัลยาณมิตร อันสรุปไว้ด้วยคำว่า อุปัชฌากอุปัชฌายาจารย์

๗. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการเอาใจใส่ปรับปรุงเครื่องใช้ไม้สอยที่เป็นอุปกรณ์แก่การเป็นอยู่ ตลอดจนถึงการปรับปรุงร่างกาย ซึ่งอุปมาให้เป็นเหมือนม้าสำหรับขับขี่ในการเดินทางไกล ให้มีคุณสมบัติพร้อมมูลอยู่เสมอ อันสรุปไว้ด้วยคำว่า บริหารสิ่งของและร่างกาย

๘. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรพยายามศึกษาเล่าเรียนหลักวิชา ทั้งที่เป็นวิชาโดยตรงและวิชาอ้อมตัว ทั้งที่เป็นวิชาบังคับและวิชาสำหรับทำให้อะไรให้งามยิ่งๆ ขึ้นไปเป็นพิเศษ อันสรุปได้ด้วยคำว่า ขวนขวายเรียนธรรมวินัย

๙. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการเอาใจใส่สมบัติของกลางและภารกิจอันเป็นสิ่งที่จะต้องร่วมใช้ร่วมทำ หรือรับผิดชอบร่วมกัน อันสรุปได้ด้วยคำว่า เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจสงฆ์

๑๐. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรมีการควบคุมตนเองให้อยู่ในภาวะที่ปราศจากมลทินโทษจนเป็นที่ตั้งแห่งความผาสุกทั้งกายและใจ จนกระทั่งเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของผู้พบเห็น เป็นการเผยแผ่พรหมจรรย์ไปในตัว อันสรุปได้ด้วยคำว่า การดำรงตนให้น่าไหว้

๔. ความเป็นพลเมืองโลกในมุมมองพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองที่ถูกนำมาใช้ตั้งแต่สมัยกรีก โดยเพลโตได้อธิบายว่าความเป็นพลเมือง หมายถึง “สมาชิกของชุมชนการเมือง” หรือ “สมาชิกของรัฐ” ในทัศนะของเพลโตนั้นความเป็นพลเมือง หมายถึง คนที่มีคุณธรรม คนที่เอาการเอางาน รู้วิธีปกครองในเวลาเดียวกัน ...โดยเพลโตกล่าวว่า “คนที่มีคุณธรรมเท่านั้นจึงเหมาะที่จะบริหารบ้านเมืองการทำงานเพื่อส่วนรวมนั้นเป็นภารกิจที่สูงส่ง และมนุษย์ทั้งหลาย (ก็คือพลเมือง) พึงกระทำ”^{๑๓} ในส่วนของปรัชญาตะวันออก เช่น ท่านขงจื้อได้แสดงแนวคิดที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและสังคมไว้ด้วย โดยเน้นว่าลักษณะความสัมพันธ์ ๔ อย่างต่อไปนี้ เป็นสิ่งที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นคือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ๔) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เมื่อบุคคลปฏิบัติต่อกันอย่างดีก็ถือว่าเข้าใจในบทบาทความเป็นพลเมืองของสังคม ในส่วนของพระพุทธศาสนาได้วางหลักทศ ๖ ไว้ในสังคาลสูตร^{๑๔} โดยมีมารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย

^{๑๓}ธเนศวร์ เจริญเมือง, **แนวคิดด้วยความเป็นพลเมือง**, เอกสารวิชาการลำดับที่ ๒๓ วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังวิชา, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๑๔/๒๑๒-๒๑๘.

ทาสกรรมกรเป็นทศเปื้องล่าง สมณพราหมณ์เป็นทศเปื้องบน จัดเป็นหน้าที่พลเมืองที่สำคัญ ในสังคมพระพุทธศาสนา ส่วนคุณสมบัติของพลเมืองที่ควรจะต้องให้เกิดมีขึ้นนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำมาขยายความเป็นการพัฒนา ๔ ด้าน ที่เรียกว่า ภาวนา อันหมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา ซึ่งมนุษย์นั้นจะต้องมีการพัฒนาอยู่ ๔ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

๑) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีสภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี และเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

เมื่อคนประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ก็จะมีเครื่องกำกับควบคุมพฤติกรรม ที่จะช่วยให้สังคมสงบเรียบร้อยพออยู่กันได้ จากนั้นก็ก้าวต่อไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมให้ประณีต งดงามเกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ ก้าวข้ามจากพฤติกรรมเชิงลบ ขึ้นสู่การพัฒนาพฤติกรรมเชิงบวก มีการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาด้วย ในระดับนี้เรียกว่า “สังคมกัลยาณชน” โดยมีเกณฑ์มาตรฐานความประพฤติที่ยึดหลักธรรมจรรยา ๑๐ หรือที่เรียกกันว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐” ถือได้ว่าเป็นมนุษยธรรมแท้ที่เต็มตามความหมาย หากทุกคนปฏิบัติตามหลักธรรมจรรยา ๑๐ ก็มั่นใจได้ว่าจะเป็นสังคมที่ดี และสังคมจะงดงามเป็นสุข อย่างไรก็ตามยังไม่หยุดเพียงเท่านั้น สำหรับสังคมใหญ่ ต้องพยายามให้เป็นสังคมของกัลยาณชน (ผู้มีจริยธรรม หรือกุศลกรรมบถ ๑๐) ถ้าไม่ไหว อย่างน้อยต้องให้เป็นสังคมของมนุษยชน (ผู้มีศีล ๕) ในระดับสังคมใหญ่นั้น ให้มีชุมชนผู้พัฒนาตนอยู่ในระดับต่างๆ สู่ความเป็นอารยชน เพื่อเป็นหลักประกันหรือหนุนให้

สังคมใหญ่ดำรงภาวะแห่งสังคมของธรรมิกชนหรือกัลยาณชนไว้ และเพื่อให้มนุษย์มีโอกาสพัฒนาสูงขึ้นไปได้^{๑๕} ผลเบี่ยงปลายที่จะได้รับก็คือจะทำให้กลายเป็นพลเมืองที่ดีที่มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งกายและใจ อันจะนำมาซึ่งสันติของสังคมและโลกต่อไป

แนวคิดการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากการมีเป้าหมายเพื่อการหลุดพ้นอันเป็นอิสรภาพส่วนบุคคลแล้ว ยังมีเป้าหมายเพื่อสร้างสันติสุขในระดับโครงสร้างหรือระดับสังคมอีกด้วย ทั้งนี้ การที่บุคคลมีความสุข สงบและสันติอันเป็นภายใน ย่อมจะส่งผลให้สังคมเกิดสันติสุข

๕. บทสรุป

แนวคิดการจัดการความรู้โดยการกำหนดเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “กัจจัตถ” โบราณจารย์ท่านเลือกสรรเอามาทั้งจากพระวินัยและพระธรรมมาจัดหมวดหมู่ใหม่ เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษา โดยเฉพาะในสมัยโบราณ ซึ่งการศึกษายังไม่เจริญ แนวคิดเรื่องกัจจัตถจึงถือเป็นรูปแบบของ “แนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (CoP)” ในพระพุทธศาสนารูปแบบหนึ่งที่มีมุ่งหล่อหลอมให้สมาชิกของสงฆ์เป็นพลเมืองที่ดี ทั้งในระดับสังคม ประเทศ และสังคมโลก จึงทำให้องค์กรพระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้ ก็ด้วยแนวทางการจัดการความรู้ดังกล่าว หากพุทธศาสนิกชนนำรูปแบบกัจจัตถดังกล่าว ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมก็แสดงถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาชีวิต การวัดผลแห่งการปฏิบัติว่ามนุษย์มีคุณสมบัติครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่อย่างไร ก็โดยใช้หลักภาวนา ๔ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งผู้ที่สามารถพัฒนาครบทั้ง ๔ ด้าน สรุปรวมเรียกว่า ภาวิต ๔ ได้แก่ ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว ภาวิตจิต มีจิตใจที่พัฒนาแล้ว ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว ผลเบี่ยงปลายก็คือทำให้เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นสมาชิกของพลเมืองโลกที่ดีได้อย่างยั่งยืนโดยแท้จริง

^{๑๕}ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), สยามสามไตร สู่อุณาครที่สดใส ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๒.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. [ซีดี-รอม]. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ธเนศวร์ เจริญเมือง. แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง. เอกสารวิชาการลำดับที่ ๒๓ วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิชา ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). สยามสามไตร สู่นาคตที่สดใส ด้วยการศึกษาไทยวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.

พุทธทาสภิกขุ. คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

อุทัย สติมัน. “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

“ปัญญาปฏิบัติ : ชุมชนนักปฏิบัติ” ผู้จัดการรายสัปดาห์ (๒๗ มกราคม ๒๕๔๙). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=9490000012006> [๑๐ เมษายน ๒๕๕๖].

ขบวนการสรรโวทัยกับการพัฒนามนุษย์ สู่ความเป็นพลเมืองโลก

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ขบวนการสรรโวทัยเป็นองค์กรหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์กรการกุศลที่ได้รับผลสำเร็จสูงสุดขององค์กรหนึ่งในประเทศศรีลังกา ได้เสนอรูปแบบทางเลือกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุมประชากรทุกกลุ่ม ซึ่งมาพร้อมกับแรงจูงใจด้วยกฎทางจริยธรรมที่เป็นสากล แนวคิดของ “สรรโวทัย” คือ สนับสนุนการหยั่งรู้ตนเองอย่างแท้จริงโดยผ่านการทำงานให้บริการชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับภาคส่วนที่อ่อนแอกว่า ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นจริยธรรมสังคมเพื่อสวัสดิการสำหรับทุกคน ขณะเดียวกันก็ยังอธิบายให้เห็นว่า การพัฒนา คือ กระบวนการของการตื่นรู้ ทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชนชนบท กลุ่มคนเมือง ประเทศชาติ และทั้งโลก โดยกระบวนการของการตื่นรู้ สามารถทำได้ให้บรรลุได้ในทุกระดับของสังคม และบริการสินเชื่อทางการเงินในระดับชุมชน (Microfinance) ก็มีบทบาทสำคัญในแทบทุกโครงการที่มีการจัดทำขึ้น ทั้งนี้ “สรรโวทัย” ได้เติมเต็มความต้องการที่ยิ่งใหญ่ในโลกสมัยใหม่ หลักการสามารถถูกส่งต่อและนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นประโยชน์ โดยผ่านทางกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ ดังคำกล่าวของคานธีว่า “คนเล็กที่มีจิตวิญญาณอันมุ่งมั่น ซึ่งถูกโหมด้วยเพลิงศรัทธาแห่งเจตนารมณ์ที่ไม่มีวันมอดดับนั้น จะสามารถเปลี่ยนประวัติศาสตร์ได้”^๑

^๑Thodok Cathrin, “The Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka”, Culture Mandala : The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies, Vol. 7 No. 1 Article 3. (December 2005), p. 1.

บทความนี้ต้องการนำเสนอในกระบวนการที่ขบวนการสรรโวทัยได้นำเสนอ เพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศศรีลังกา ในการที่จะนำพาประชาชนเข้าสู่การเป็นพลเมืองของโลก โดยจะนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับ กำเนิด พัฒนาการ และรูปแบบการพัฒนาชุมชนของขบวนการสรรโวทัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในเชิงลึกต่อไป

๒. กำเนิดขบวนการสรรโวทัย

๒.๑ ความหมายและแนวคิดของขบวนการสรรโวทัย

คำว่า “สรรโวทัย (Sarvodaya)” มีความหมายว่า “การตื่นขึ้นจากอวิชชาและความหลุดพ้นจากความทุกข์ความยากจนของคนศรีลังกาทั้งหมด (the awakening of us all)” ซึ่งรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณและสังคม ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการรู้แจ้ง (enlightenment) ผ่านการแบ่งปัน ขณะที่ คำว่า Shramadana ที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเสียสละแรงกายโดยไม่หวังผลตอบแทนในเชิงวัตถุสิ่งของ โดยการตอบแทนจะมาในรูปแบบของความสงบทางจิตใจ และเป็นการสั่งสมกรรมดีไว้สำหรับภายภาคหน้า โดยขบวนการสรรโวทัย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ (ค.ศ.1958) โดย ดร.เอ.ที. อริยะรัตนะ เป็นอดีตอาจารย์สอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนมัธยม ที่วิทยาลัยนาลันทา ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนพุทธศาสนาชื่อดังของโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา ทั้งนี้ เขาและอาจารย์คนอื่นๆ ต้องการให้นักเรียนได้เปิดตัวเองต่อสิ่งใหม่ๆ เขาและนักเรียนกลุ่มหนึ่ง พร้อมทั้งเหล่าอาจารย์ และข้าราชการ จึงได้จัดตั้งค่ายทำงานวันหยุด (holiday work camp) ขึ้นในหมู่บ้านที่มีฐานะยากจนในคานาโตลูวา (Kanatoluwa)^๒ โดยอริยะรัตนะต้องการให้นักเรียนของเขา “เข้าใจ และสัมผัสประสบการณ์ตามสถานการณ์ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบท รวมถึงเขตยากจนของตัวเมือง [และ] พัฒนาให้เป็นความรักต่อผู้คนร่วมชาติ รวมถึงใช้การศึกษาที่ได้รับให้เป็นประโยชน์ ด้วยการหาแนวทางสร้างให้ชีวิตของคนเหล่านั้นมีความสุขยิ่งขึ้น”^๓ บรรดานักเรียนของเขา จะไปอาศัยอยู่ร่วมกับคนในหมู่บ้าน รับฟังปัญหาชาวบ้าน ปลูกต้นไม้ รวมถึงสร้างโรงเรียนและวัด เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจถึงประสบการณ์

^๒Bond, G. D., *The Buddhist revival in Sri Lanka: religious tradition, reinterpretation, and response*, (South Carolina : University of South Carolina, 1988), p. 244.

^๓Macy, J., *Dharma and development : religion as resource in the Sarvodaya self help movement*, (Connecticut : Kumarian Press, 1983), p. 24.

ตรงของความลำบากในการดำเนินชีวิต ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เพื่อนำความรู้เหล่านั้นนำมาพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบสุข จนได้รับการยอมรับจากองค์กรการกุศลจากต่างประเทศ และนำไปสู่การร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมได้อย่างยั่งยืน

๒.๒ พัฒนาการของขบวนการสรรวโทัย

“สรรวโทัย” ค่อยๆ พัฒนาการจนกลายเป็นองค์กรเอกชนของคนที่พื้นเมืองที่มีอิทธิพลมากที่สุดในศรีลังกา ด้วยการพัฒนายุทธศาสตร์ และโครงการของตัวเองเป็นกลุ่มความเคลื่อนไหวระดับชาติที่สร้างความเชื่อมโยงในระดับโลก และเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายใน พ.ศ. ๒๕๑๕ โดย “สรรวโทัย” ปฏิเสธการพัฒนาในรูปแบบทุนนิยม ซึ่งสนับสนุนลัทธิปัจเจกนิยม หรือความเชื่อในเรื่องผลประโยชน์ของแต่ละบุคคล การแข่งขันลัทธิบริโภคนิยม และความมั่งคั่ง ตลอดจนปฏิเสธการพัฒนาในรูปแบบคอมมิวนิสต์ โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมซึ่งรัฐเป็นผู้จัดตั้งและควบคุม (state-imposed institutional) หรือ สิ่งที่ยังคงต่างประเทศสร้างไว้^๔ ในทางกลับกัน “สรรวโทัย” แสวงหาแนวทางสายกลางแบบองค์รวมในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการมุ่งเน้นโครงการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงความเคารพนับถือความอยู่รอดทางวัฒนธรรม สร้างความปรองดองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เศรษฐกิจชุมชน การเกษตรอินทรีย์ และการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้ วิสัยทัศน์ขององค์กรในเรื่องการจัดระเบียบสังคมใหม่ (social order) ได้รับอิทธิพลมาจาก “หลักอหิงสา” ของมหาตมะ คานธี ควบคู่ไปกับคำสอนจากธรรมะของพระพุทธเจ้า และได้ประยุกต์มาสู่แนวปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ที่ว่า “ผู้ที่เอาใจใส่ต่อความสุขทางจิตวิญญาณของตน ก็ย่อมจะเอาใจใส่ผู้อื่นด้วย และผู้ที่เอาใจใส่ต่อผู้อื่น ก็ย่อมจะเอาใจใส่ต่อความสุขทางจิตวิญญาณของตนเองเช่นกัน” “สรรวโทัย” ให้คุณค่ากับหลักการของการพัฒนาการทางบุคลิกที่เหมาะสม (personality development) ซึ่งเป็นพื้นฐานแรกเริ่มของวัฒนธรรมชนบทของพุทธศาสนาแบบศรีลังกา คือ เมตตา หรืออยากเห็นผู้อื่นมีความสุข กรุณา หรือเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มุทิตา หรือความยินดีต่อความสุขของผู้อื่น และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง ซึ่งเรียกว่า พรหมวิหาร ^๕ เพื่อให้ตระหนัก

^๔Bond, G. D., *The Buddhist at work : Community Development Social Empowerment and the Sarvodaya Moment*, (USA : Kumarian Press, 2004), p. 94.

^๕พรหมวิหารธรรม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

ถึงความไม่สำคัญของตัวเอง เพราะทุกสิ่งในโลกล้วนมีความเชื่อมโยงกัน การหยั่งรู้ดังกล่าว ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ที่ต้องการเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริงของมนุษย์ เพื่อให้เกิด การรับรู้ความทุกข์ของผู้อื่น และเกิดความกรุณาต่อผู้อื่น^๖ นอกจากนี้ อริyaratนะยังได้ จัดการชุมนุมการนั่งสมาธิหมู่เพื่อสันติภาพ (Public peace meditations) เพื่อสร้างให้เกิด การเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีครั้งหนึ่งที่กิจกรรมนี้ดึงดูดจำนวนผู้สนใจเข้าร่วมถึง ๖๕๐,๐๐๐ คน และอาจเป็นการนั่งสมาธิเพื่อสันติ ที่มีผู้เข้าร่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์^๗

ขบวนการสรรโวทัยมองความยากจนเปรียบเสมือนความไร้อำนาจที่มารวมตัวกัน และความไร้อำนาจของตัวบุคคล พร้อมย้ำว่าการตื่นรู้ (Awakening) จะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เกิดการตื่นรู้ใน ๔ ระดับ คือ ตัวบุคคล หมู่บ้าน ประเทศ และโลก แต่จะอย่างไรถึงจะเข้าถึงประชาชนที่กำลังได้รับความเดือดร้อน และต้องการความช่วยเหลือ จึงต้องมีกระบวนการในการเข้าถึงมวลชนหรือประชาชนได้อย่างมีความสนิทสนมและเกิดความไว้วางใจกันในระดับต่อไป

๓. แนวคิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกของสรรโวทัย

ปรัชญาสรรโวทัย เป็นการตีความพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมตามแนวทางใหม่ โดยอริyaratนะ ทั้งนี้ เขาคือผู้นำแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially engaged Buddhism) โดยอธิบายว่า เขาไม่ได้แยกออกจากแนวทางดั้งเดิมแบบถอนรากถอนโคน แต่ปรัชญาของขบวนการสรรโวทัย มุ่งไปที่พื้นฐานของคำสอนในเรื่องจริยธรรม โดยนำเอา คำสอนมาเป็นส่วนในการสนับสนุนแนวคิดของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งสามารถอธิบายแนวคิดเพื่อการพัฒนาสู่ความเป็นพลเมือง ดังนี้

^๖Macy, J., "In Indra's net : Sarvodaya and our mutual efforts for peace", in **The path of compassion: writings on socially engaged Buddhism**, F. Eppsteiner ed., (California : Parallax Press, 1988), : pp. 176-179.

^๗Thodok Cathrin, "The Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka", **Culture Mandala : The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies**, p. 2.

๓.๑ การตื่นรู้ (Awakening)

สรรโวทัยได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า การตื่นรู้ไม่สามารถเกิดขึ้นโดยลำพัง แต่จะเกิดขึ้นได้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยการตื่นรู้ในระดับบุคคล จะต้องฟังฟังการตื่นรู้ของชุมชนท้องถิ่นด้วย และทั้งสองส่วนนั้นก็จะมีบทบาทในการตื่นรู้ระดับชาติ และทั่วทั้งโลก^{๘๘} เป้าหมายของสรรโวทัย คือ การหยั่งรู้ตนเอง หรือการรู้แจ้งของตัวบุคคลและชุมชน หรือ การตื่นขึ้นจากอวิชชาและความหลุดพ้นจากความทุกข์ความยากจนทั้งหมด (the awakening of all) โดยผ่านการอุทิศแรงกายที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว^{๘๙} การมีความเข้าใจต่อความทุกข์และประสบการณ์ของผู้อื่น จะช่วยให้สามารถบรรลุถึงการรู้แจ้งโดยใช้ความสามารถของตนเองที่จะสร้างสังคมที่สูงส่งเกิดความยุติธรรมและสันติภาพมากขึ้น^{๙๐}

จากการนำเสนอดังกล่าวมีการตั้งข้อสังเกตถึงสิ่งที่อริยรัตนะกล่าวอ้างถึง จะเป็นความจริงหรือไม่ ต้องมีการตรวจสอบ หรือทบทวนในสิ่งที่สรรโวทัยนำเสนอในแนวทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ความกรุณา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ความเข้าใจถึงเหตุแห่งทุกข์ การบรรเทาความทุกข์ และการอุทิศแรงงานโดยปราศจากความเห็นแก่ตัวทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ดังงานวิจัยของสุวิตา แสงสีหนาทที่ได้ศึกษาว่า “สรรโวทัยไม่ใช่พุทธปรัชญาที่ซ้ำซ้อน พยายามเปลี่ยนจิตสำนึกของตนเองให้เกิดความเมตตา และให้ทำกรุณาต่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นการดึงประชาชนเข้าสู่ระบบของการพัฒนาบุคคลอย่างมีพุทธศาสตร์”^{๙๑}

๓.๒ การตีความคำสอนแบบดั้งเดิม

สำหรับการตีความพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมใหม่นั้นต้องการคำแก้ต่างหรือไม่ ในข้อนี้ พระภิกษุชาวศรีลังกาท่านหนึ่งบอกว่า สรรโวทัย ยังคงเป็นศาสนาพุทธ มีทั้งความทุกข์และ

^{๘๘}Jones, K., **The social face of Buddhism : an approach to political and social activism**, (London : Wisdom Publications, 1989), p. 243.

^{๘๙}Ibid, p. 175.

^{๙๐}Ariyatane, A.T., **Acceptance Speech for the Niwano Peace Prize**, (Moratuwa : Sarvodaya Vishva Lekha Press, 1992), p. 4.

^{๙๑}ดูรายละเอียดใน สุวิตา แสงสีหนาท, “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (วิทยาลัยสหวิทยาการ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

การดับทุกข์ ทั้งนี้ ความทุกข์สำหรับชาวศรีลังกาตามหมู่บ้านต่างๆ นั้นไม่ใช่เพียงแค่เป็นความทุกข์ทางจิตวิญญาณ แต่ยังรวมถึงการขาดแคลนความต้องการสิ่งของจำเป็นพื้นฐานอีกด้วย ขณะที่ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ก็คือการเติมเต็มความต้องการสิ่งของพื้นฐานเพื่อเตรียมพร้อมให้คนไปถึงเป้าหมายที่สูงขึ้นในการรู้แจ้งทางพระพุทธศาสนา หัวใจของเรื่องนี้ก็คือ การดำเนินตามแนวทางสายกลาง ที่ไม่ใช่การบำเพ็ญตนอย่างเคร่งครัดโดยละทิ้งซึ่งสิ่งของจำเป็นขั้นพื้นฐาน หรือการไม่ยึดติดไปกับสิ่งของจำเป็นเหล่านั้นมากเกินไป

ดังที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาและการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไม่จำเป็นที่ต้องขัดแย้งกันเสมอไป ตราบเท่าที่ค่านิยมทางพุทธศาสนา ได้กำหนดรูปแบบควบคุม และกำหนดจำนวนจำเพาะในด้านวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไว้ การให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจสังคมของพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ในการไปสู่เป้าหมายทางพุทธศาสนาที่สูงขึ้นในการรู้แจ้ง โดยในท้ายที่สุดแล้วปรัชญาสรรโวทัยอยู่บนพื้นฐานของความกรุณา การปล่อยวางจากความปรารถนา และการดับทุกข์

๓.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม

ประเด็นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมนั้น ขบวนการสรรโวทัยที่ได้กำเนิดขึ้นไม่เพียงแต่การจัดหาสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพื่อเผยแพร่ธรรมะ หากยังให้โอกาสประชาชนที่จะบรรลุการรู้แจ้งผ่านบริการสังคมด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจของสรรโวทัย ไม่ได้เป็นไปเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างผลกำไรสูงสุดอย่างไม่สิ้นสุด หรือการสร้างสังคมบริโภคนิยม ซึ่งผู้คนจะถูกชักนำให้เชื่อว่าพวกเขาต้องการวัตถุสิ่งของมากขึ้นเรื่อยๆ ในทางตรงกันข้าม ความปรารถนาเหล่านี้ ถือเป็นตัวอย่างที่ยอดเยียมของอวิชชา (Ignorance) โลภะ (Greed) และความปรารถนา (Desire) ซึ่งในความคิดทางพุทธศาสนาเป็นเหตุก่อให้เกิดทุกข์โดยแท้จริง เป้าประสงค์ของสรรโวทัยในการพัฒนาเศรษฐกิจก็คือ การสร้างชุมชนที่เติมเต็มความต้องการพื้นฐาน ๑๐ ประการของมนุษย์ให้เพียงพอ สอดคล้องกับการศึกษาของบอนด์ (Bond, G. D.) ว่า สรรโวทัยหวังว่าจะสามารถเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน ๑๐ ประการของมนุษย์ได้ ผ่านแนวทางเศรษฐกิจแบบเรียบง่ายนี้ ประกอบด้วย

- ๑) การต้องการสภาพแวดล้อมที่สวยงามและสะอาด
- ๒) การจัดหาน้ำดื่มที่ปลอดภัยอย่างเพียงพอ
- ๓) การจัดหาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้น้อยที่สุด
- ๔) การมีภาวะโภชนาการที่สมดุล

- ๕) การมีที่อยู่อาศัยที่เรียบง่าย
- ๖) การดูแลด้านสาธารณสุขพื้นฐาน
- ๗) การมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารอย่างเพียงพอ
- ๘) การมีพลังงานที่เหมาะสม
- ๙) การศึกษาแบบองค์รวมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่
- ๑๐) ความต้องการทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ^{๑๒}

จากการนำเสนอในเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาแบบสรรโวทัย ไม่ได้เป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมวัตถุนิยม หรือการแสวงหากำไรสูงสุด แต่เป็นไปเพื่อสวัสดิการของประชาชน เพื่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณตามวิถีพุทธ และการพัฒนาดังกล่าวเป็นเพียงวิธีการหนึ่งที่จะไปสู่จุดหมายที่ตั้งเป้าไว้ได้อย่างชัดเจน

๓.๔ การพึ่งตนเอง

ขบวนการสรรโวทัยได้รับการวิจารณ์จากองค์กรอื่นว่า เป็นขบวนการทางพุทธศาสนาที่มีข้อผิดพลาด แล้วก็ยังมีคำวิพากษ์วิจารณ์อื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นจริงของสรรโวทัยในเรื่องของรูปแบบตามอุดมคติ เมื่อเปรียบเทียบกับกฎระเบียบทางสังคมจะเกิดความขัดแย้งจากคำวิจารณ์ดังที่ ริชาร์ด กอมบริช และ โอบายเสเกรี (Gombrich & Obeyesekere)^{๑๓} ได้มุ่งไปยังประเด็นที่ว่า สภาพที่แท้จริงของสรรโวทัยนั้นไม่ได้สมบูรณ์แบบตามอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ มีกฎเกณฑ์ของสรรโวทัยหลายข้อ ที่สะท้อนถึงค่านิยมของชนชั้นกลางที่เป็นชาวพุทธในเขตเมืองที่มีต่อชาวบ้านในชนบท ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของภรรยาต่อสามี : ให้ยึดถือสามี เป็นเสมือนพระเจ้า และทำทุกอย่างด้วยตัวเองเพื่อดูแลเขาด้วยความรัก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของทัศนคติที่กำหนดขึ้นสำหรับลูกจ้าง ซึ่งรวมถึงให้ตื่นก่อนนายจ้าง ให้พักผ่อนหลังนายจ้าง พูดแต่สิ่งที่ดีๆ ต่อนายจ้างเสมอ และไม่พูดสิ่งที่ไม่ดี^{๑๔*} นอกจากนี้ในงานวิจัยยังระบุว่า ขณะที่ชาวพุทธของศรีลังกาที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองอาจจะส่งเสริมชีวิตที่เรียบง่าย

^{๑๒}Bond, G. D., *The Buddhist revival in Sri Lanka : religious tradition, reinterpretation, and response*, p. 267.

^{๑๓}Gombrich, R., & Obeyesekere, G., *Buddhism transformed : religious change in Sri Lanka*, (New Jersey : Princeton University Press, 1988), p. 249.

^{๑๔*} การปฏิบัติตามหลักทศ ๖ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน ; ตูรยละเอียดใน สิงคาลกสูตร ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๓/๒๑๒-๒๑๓.

ง่ายสำหรับชาวบ้าน แต่พวกเขาเองก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในหมู่บ้านเป็นระยะเวลาาน และในขณะเดียวกัน ก็ให้การศึกษาแก่ลูกสาวของพวกเขาเพื่อให้เป็นทนายความ แพทย์ และวิศวกร รวมทั้งผลักดันพวกลูกๆ ให้ได้รับทุนการศึกษาต่อในต่างประเทศ และเมื่อมีคำวิจารณ์ต่อขบวนการสรรวโทัยในเชิงอุดมคติที่ขัดแย้งในมุมมองถึงการที่ต้องพึ่งองค์การให้ทุนของประเทศอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และเนเธอร์แลนด์ จึงมีการออกมาอธิบายโดยอริยะรัตนะได้ตอบเรื่องนี้ว่า

เนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างในการทำงานของโลกเราทุกวันนี้ และการพิจารณาถึงสภาวะการพึ่งพิงทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุซึ่งเกิดขึ้นในประเทศยากจน คำว่า “การพึ่งตนเอง” จึงเป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวเนื่อง และต้องไม่สับสนกับการพึ่งพิงในด้านการเงินจนกระทั่งถูกระเบียบทางเศรษฐกิจมีอำนาจเหนือกว่า ความเป็นอิสระดังกล่าว ก็คือความพอฝัน และ “สำหรับผู้มี ซึ่งหันไปหาผู้ที่ไม่มี และบอกพวกเขาให้พึ่งตัวเองนั้น ถือว่าเป็นคำกล่าวที่ผิวเผินอย่างยิ่ง”^{๑๕}

การพึ่งตนเอง ตามความหมายของสรรวโทัยนั้น แท้ที่จริงแล้วหมายถึง การเสริมแรงให้กับชาวบ้านศรีลังกาผู้ยากจน เพื่อให้พวกเขาสามารถกระตุ้นให้ปลดปล่อยความทุกข์ออกมาจากมุมมองพุทธศาสนา แนะนำให้ประชาชนเข้าใจถึงหลักของการช่วยเหลือตนเองในเบื้องต้นอย่างสุดความสามารถ โดยในการทำงานนั้นเมื่อต้องมีความร่วมมือจากบุคคลอื่น จะต้องให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือด้วยความจริงใจ ไม่ให้คาดหวังความร่ำรวยจากการที่ต้องเข้าไปช่วยเหลือ หรือให้ความช่วยเหลือคนอื่นโดยไม่คาดหวังว่าสิ่งที่เราช่วยเหลือจะออกมาในรูปแบบของสิ่งตอบแทนในด้านของรายได้ ค่าตอบแทน แต่ให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน

๓.๕ การเข้าถึงประชาชน

ในการเข้าถึงประชาชนนั้น จำเป็นต้องเข้าใจความต้องการพื้นฐานของประชาชน แต่สิ่งสำคัญที่สุดของการปฏิบัติงานคือการได้รับความยอมรับจากประชาชน ขบวนการสรรวโทัยจึงได้ส่งสมาชิกที่มีความรู้ความเข้าใจ เข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในหมู่บ้าน รับฟังปัญหาของคนเหล่านั้น ร่วมมือกับชาวบ้านขุดส้วม ปลูกต้นไม้ ซ่อมแซมโรงเรียน และก่อสร้างสถานที่สำหรับทำพิธีทางศาสนา ร่วมกันก่อตั้งค่ายอาสาสมัครในการให้ความช่วย

^{๑๕} Macy, J., “In Indra’s net : Sarvodaya and our mutual efforts for peace”, in

เหลือ โดยต่อมา มีการเรียกค่ายดังกล่าวว่า “ชรามาदानา” (shramadana) ซึ่งแปลว่า การอุทิศแรงงาน (the giving of labor) ด้วยความสมัครใจ ซึ่งสร้างแรงจูงใจอย่างมากในหมู่ นักเรียนและคนทำงาน ภายในระยะเวลา ๒-๓ ปี โรงเรียนหลายแห่งได้ดำเนินกิจกรรมค่ายอบรมในวันสุดสัปดาห์ โดยประโยชน์ข้อแรกที่ได้จากค่าย เกิดกับกลุ่มที่เป็นนักเรียน ช่วยให้พวกเขาได้รับมุมมองใหม่ๆ ทางสังคมของชาวศรีลังกา และช่วยให้พวกเขาแสดงทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ค่ายเหล่านี้ก็ได้เข้าไปช่วยให้ชาวบ้านผู้ยากไร้ได้รับมุมมองที่แตกต่างออกไปด้วย สรรโวทัยเชื่อว่า การเข้าถึงการทำงาน คือ จุดเริ่มต้นของทุกอย่าง จึงสนับสนุนให้คนทำงานเพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยแบบ ๒ ชั้น (double liberation) ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ได้แก่

- ๑) การปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากข้อจำกัดทางจิตใจ
- ๒) ปลดปล่อยชุมชนจากสภาพเศรษฐกิจสังคมที่ไม่ยุติธรรม

จากเหตุผลเบื้องต้นจึงดำเนินกิจกรรมด้วยแนวทางที่ไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งโดยการทำงานผ่านชุมชน การแบ่งปัน และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบองค์รวมของชุมชน องค์กรแห่งนี้ได้จัดทำแผนการพัฒนาระยะยาวไว้ โดยสันติสุข พร้อมทั้งสะท้อนแนวความคิดต่อสงครามกลางเมืองของศรีลังกากับการล่าอาณานิคมของยุโรป ที่ได้ก่อตั้งไว้เมื่อ ๕๐๐ ปีที่แล้ว และประมาณการณ์ว่า การเหยียนั้นก็อาจต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่ากัน ทั้งนี้แผนสันติสุข ๕๐๐ ปี (The 500-year peace plan) ได้ถูกหยั่งรากลงไปในปรัชญาแบบองค์รวมของขบวนการนี้ ดังจะเห็นได้จากส่วนหนึ่งของคำประกาศว่า “ภายในปี พ.ศ. ๒๖๔๓ ศรีลังกา จะขึ้นมาเป็นประเทศแรกในโลกที่สามารถกำจัดความยากจน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและจิตวิญญาณ”^{๑๖}

จากการนำเสนอในเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าในการเข้าถึงประชาชนจะต้องมีกระบวนการต่างๆ เข้ามามีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความสมดุล สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน จนได้รับความเชื่อมั่นและให้ความร่วมมือในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความร่มเย็นในชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

^{๑๖}Thodok Cathrin, “The Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka”, Culture Mandala : The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies, p. 2.

๔. รูปแบบการพัฒนามนุษยสัมพันธ์สู่ความเป็นพลเมืองโลกของสรวิทย์

สรวิทย์ พบว่าอุปสรรคข้อใหญ่ในการพัฒนาหมู่บ้าน ก็คือ การขาดความกระตือรือร้น (Apathy) และความสิ้นหวังของชาวบ้านที่ยากจน จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงได้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนา สามารถหล่อหลอมสังคมให้มีความร่มเย็น จึงได้มีการกำหนดรูปแบบในการดำเนินกิจกรรม ๕ แนวทาง^{๑๗} ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

๔.๑ การระบุความต้องการ (Inquiry from the village)

ประการแรกก่อนการปฏิบัติงาน ชาวบ้านต้องระบุปัญหาสำคัญออกมาก่อน เช่น ความต้องการบ่อน้ำ ส้วม หรือ ถนนที่จะเชื่อมหมู่บ้านไปยังถนนสายหลัก จากนั้นมีการจัดสรรอาสาสมัคร ดำเนินการตามแนวคิดแบบสรวิทย์ที่ว่า ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ หากทุกคนเต็มใจทำงานร่วมกัน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ สรวิทย์ได้เปิดตัวโครงการแผนพัฒนา ๑๐๐ หมู่บ้าน (Hundred Villages Development Scheme) เพื่อปลูกการตื่นรู้ในระดับหมู่บ้าน หรือ คาโมทัย (gramodaya) ในชุมชนที่คัดเลือกขึ้นมา ๑๐๐ แห่ง ซึ่งถือเป็นจุดที่ขบวนการสรวิทย์ ได้ปรับเปลี่ยนจากการเป็นขบวนการเคลื่อนไหวด้านการทำงานหรือการศึกษา มาสู่ขบวนการเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องเศรษฐกิจแบบช่วยเหลือตัวเอง^{๑๘} และที่น่าสนใจ คือ ขบวนการสรวิทย์มีการทำงานร่วมกับกรมกองด้านการพัฒนาชนบทของรัฐบาลศรีลังกาเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลเลิกให้การสนับสนุน สรวิทย์จึงเริ่มได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังจากองค์กรต่างๆ เพื่อนำทุนมาพัฒนาองค์กรของตนได้อย่างเข้มแข็ง สามารถเป็นต้นแบบของการพัฒนาแบบองค์รวม แต่เมื่อมีความขัดแย้งในเรื่องแนวความคิดการพัฒนา จึงมีการนำแนวทางที่เหมาะสมของตนเองมาพัฒนาจนได้รับการยอมรับในปัจจุบัน

^{๑๗} Sarvodaya, “Development Model”, [online] from : <http://www.sarvodaya.org/about/development-model> [29 Apr 2013].

^{๑๘} Macy, J., *Dharma and development : religion as resource in the Sarvodaya self-help movement*, p. 247.

๔.๒ การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ (Establishment of various groups)

การรวมกลุ่มกันเป็นกุญแจสำคัญประการหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านที่ดี ซึ่งขบวนการสรรโวทัยจะให้ความสำคัญกับพลังของเด็ก เยาวชน และกลุ่มเกษตรกร จึงได้มีการร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและการให้การอบรมแก่อาสาสมัคร เนื่องจากการศึกษาจะเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนาในด้านต่างๆ มีความสำเร็จ สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ช่วยเหลือกิจกรรมที่ได้ดำเนินงาน จนก่อเกิดเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ สามารถลงมือปฏิบัติงานที่ลำบาก หรืองานที่ต้องการการสนับสนุนในด้านบุคคลที่มีจำนวนมาก เพื่อให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าหมายไว้

๔.๓ การกำหนดรูปแบบในการพัฒนา (Program for meeting the basic needs and setting up institutions)

รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจของสรรโวทัย แตกต่างจากองค์กรอื่น เนื่องจากดำเนินไปภายใต้ค่านิยมทางสังคมที่แตกต่างกัน ก่อนหน้าที่อริยะรัตน์จะจัดตั้งค่ายแห่งแรก เขาก็ทราบอยู่แล้วว่า มรดกสิ่งลพทุทธศาสนา (Sinhalese Buddhist) จะเป็นเงื่อนไข (factor) ที่สำคัญในโครงการนี้ โดยหลังจากการทำงานในค่าย เขาได้เสนอ (sources) สำหรับกำหนดรูปแบบแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับศรีลังกา ๒ แนวทาง คือ

๑) ระบบค่านิยมหมู่บ้านแบบดั้งเดิม (traditional village value-system) ในระบบค่านิยมแบบดั้งเดิม อริยะรัตน์ยอมรับว่าความสำคัญของการพัฒนาในระดับรากหญ้า ซึ่งเขาเชื่อว่าจะเป็นทางเลือกที่ปลอดภัยกว่าในการเอาชนะวัฒนธรรมของท้องถิ่น และยอมรับระบบค่านิยมของต่างชาติ

๒) ธรรมะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งกว่า เพราะมีอิทธิพลต่อระบบค่านิยมที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

เนื่องด้วยขบวนการสรรโวทัยเติบโตออกมาจากงานให้บริการสังคม โดยงานบริการสังคมได้กลายมาเป็นการพัฒนาสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและค่านิยมทางพุทธศาสนา จึงนำมาสู่ความขัดแย้งกับองค์กรผู้บริจาคต่างประเทศที่สนใจในการสนับสนุนโครงการที่ก่อให้เกิดรายได้มากกว่าโครงการทางสังคมที่สรรโวทัยดำเนินการ^{๑๙} ประเด็นที่เกิดขึ้นอริยะรัตน์

^{๑๙}Bond, G. D., *The Buddhist at work : Community Development Social Empowerment and the Sarvodaya Moment*, p. 51.

เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า เป็นการปะทะระหว่างกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาของทางเหนือและทางใต้^{๒๐}

แนวคิดและค่านิยมทางพุทธศาสนาสามารถประยุกต์คำสอนนำมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอริยะรัตนะเคยกล่าวไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไม่ได้สิ้นสุดในตัวเอง วัตถุประสงค์ข้อใหญ่สุดของสรรโวทัย คือ การตื่นรู้ มีการมองว่าปัญหาที่เป็นรากเหง้าของความยากจนนั้นมาจากความรู้สึกถึงความไร้อำนาจที่มารวมตัวกัน และความไร้อำนาจของตัวบุคคล เพราะการตื่นรู้ (awakening) ไม่สามารถเกิดขึ้นโดยลำพัง แต่จะเกิดขึ้นได้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยการตื่นรู้ในระดับบุคคลจะต้องพึ่งพิงการตื่นรู้ของชุมชนท้องถิ่นด้วย และทั้งสองส่วนนั้นก็จะมีบทบาทในการตื่นรู้ระดับชาติ และทั่วทั้งโลก

๔.๔ การสร้างงานและการกระจายรายได้ (Measures to produce income and employment)

การสร้างงานและการกระจายรายได้ เป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเอง รวมทั้งยกระดับคุณภาพระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมทุกคนอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็น ดังรายงานผลการวิจัยของโจนส์ (Jones, K.) ได้ระบุไว้ว่า เป้าหมายของสรรโวทัยอยู่ที่ ความพอเพียงอย่างเรียบง่าย การใช้เทคโนโลยีขั้นกลางและขั้นต่ำที่เหมาะสม ด้วยการกระจายความร่ำรวยอย่างเป็นธรรม และใส่ใจต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม^{๒๑}

จากแนวคิดในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิต เพื่อให้ประชาชนในประเทศมีค่านิยมที่ดีงาม ไม่หลงใหลกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลให้สังคมมีความเป็นวัตถุนิยม ซึ่งไม่ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นลดลง มุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง แก่งแย่ง เอารอดเอาเปรียบกัน ขาดความสามัคคี ไม่เคารพ

^{๒๐} Ariyatane, A.T., *Future Directions of Sarvodaya*, (Sri Lanka : Sarvodaya Vishva Lekha Press, 1994), p. 16.

^{๒๑} Jones, K., *The social face of Buddhism : an approach to political and social activism*, p. 245.

สิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม เพราะปัญหาเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ ขบวนการสรรโวทัยจึงได้ดำเนินกิจกรรมในลักษณะที่เข้าใจ จนเกิดการสร้างงานในชุมชนและสามารถกระจายรายได้ให้กับประชาชนได้อย่างเหมาะสม มีความกลมเกลียวสามัคคีส่งผลให้ชุมชนมีความสงบสุข

๔.๕ การช่วยเหลือชุมชนอื่น (Support for other village communities)

การช่วยเหลือชุมชนอื่น เป็นผลจากการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมมือใจ สามารถสร้างแรงจูงใจ ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม และนอกกลุ่ม มีการพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทักษะในการดำเนินชีวิต ทักษะในการใช้เทคโนโลยี และในท้ายที่สุด การร่วมแรงร่วมใจจะพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง รู้จักตนเองได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งจากสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ตระหนักว่าตนเองได้รับการยอมรับและเอาใจใส่จากสมาชิกคนอื่นในกลุ่มอีกด้วย เป้าหมายของสรรโวทัย ก็คือ การหยั่งรู้ตนเอง หรือการรู้แจ้งของตัวบุคคลและชุมชน หรือ การตื่นขึ้นจากอวิชชาและความหลุดพ้นจากความทุกข์ความยากจน ทั้งจะประสบผลได้โดยผ่านการอุทิศร่างกายโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว^{๒๒} การอุทิศร่างกายโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว และความเข้าใจต่อความทุกข์และประสบการณ์ของผู้อื่นจะช่วยให้สามารถบรรลุถึงการรู้แจ้งได้

๕. บทสรุป

ขบวนการสรรโวทัยได้นำเสนอทางเลือกให้กับลัทธิทุนนิยม โดยขบวนการสรรโวทัยได้ตั้งคำถามต่อเป้าหมายลัทธิทุนนิยมที่มุ่งสร้างผลกำไรสูงสุดตลอดกาลอย่างไรเหตุผล และค่านิยมซึ่งเป็นฐานของเป้าหมายเหล่านั้น ปฏิเสธหลักการที่ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ต่างๆ เช่น การแก่งแย่ง ความปรารถนาทางวัตถุ และความโลภ ด้วยการดำเนินกิจกรรมภายใต้ค่านิยมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำความสงบสุขมาสู่สังคม

ขบวนการสรรโวทัยเสนอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ควรเติมเต็มความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ให้มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามและสะอาด มีการจัดหาน้ำดื่มที่ปลอดภัยอย่างเพียงพอ ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้น้อยที่สุด มีภาวะโภชนาการที่สมดุล มี

^{๒๒} Macy, J., "In Indra's net : Sarvodaya and our mutual efforts for peace", in *The path of compassion : writings on socially engaged Buddhism*, p. 175.

ที่อยู่อาศัยที่เรียบง่าย มีการบริการด้านสาธารณสุขพื้นฐาน มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกด้านการสื่อสาร มีพลังงานเพียงพอ มีระดับการศึกษาที่ดี ความต้องการทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ด้วยการอุทิศแรงกายช่วยเติมเต็มความต้องการพื้นฐานได้ จนสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถพัฒนาตนเองในการเข้าสู่พลเมืองของโลกที่มีคุณภาพ

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีความสุข ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดี นำไปสู่กระบวนการในการพัฒนา ประกอบด้วย ๑) การให้ประชาชนระบุความต้องการ ประเด็นนี้เป็นการให้นักเรียนเข้าไปสำรวจความต้องการพื้นฐาน ๒) การจัดตั้งกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประเด็นนี้เป็นการต่อยอดจากปัญหา เพราะเมื่อรู้ปัญหาแล้วก็สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ ตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตรแต่ต้องออกไปประกอบอาชีพ จึงมีการตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็ก ๓) การกำหนดรูปแบบในการพัฒนา เป็นการใช้ถึงความเป็นอัตลักษณ์หรือลักษณะของสังคม เข้าใจในวัฒนธรรมของพื้นเมือง จนสามารถดำเนินกิจกรรมทุกอย่างได้สำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ทุกประการ ๔) การสร้างงานและการกระจายรายได้ เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคี สามารถลดความเห็นแก่ตัว และ ๕) การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นกิจกรรมขั้นสุดท้ายที่ต้องดำเนินการ เพราะว่าการช่วยเหลือบุคคลอื่นหรือชุมชนอื่นให้ได้รับการพัฒนาเทียบเท่ากับชุมชนของตนเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

สุวิดา แสงสีหนาท. “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. วิทยาลัยสหวิทยาการ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(๑) หนังสือ :

Ariyatane, A.T.. **Acceptance Speech for the Niwano Peace Prize**. Moratuwa : Sarvodaya Vishva Lekha Press, 1992.

_____. **Future Directions of Sarvodaya**. Sri Lanka : Sarvodaya Vishva Lekha Press, 1994.

Bond, G. D.. **The Buddhist at work : Community Development Social Empowerment and the Sarvodaya Moment**. USA : Kumarian Press, 2004.

_____. **The Buddhist revival in Sri Lanka: religious tradition, reinterpretation, and response**. South Carolina : University of South Carolina, 1988.

Gombrich, R., & Obeyesekere, G.. **Buddhism transformed : religious change in Sri Lanka**. New Jersey : Princeton University Press, 1988.

Jones, K.. **The social face of Buddhism : an approach to political and social activism.** London : Wisdom Publications, 1989.

Macy, J.. **Dharma and development : religion as resource in the Sarvodaya self help movement.** Connecticut : Kumarian Press, 1983.

_____. "In Indra's net : Sarvodaya and our mutual efforts for peace". in **The path of compassion : writings on socially engaged Buddhism.** F. Eppsteiner ed.. California : Parallax Press, 1988.

Thodok, Cathrin. "The Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka," **Culture Mandala : The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies.** Vol. 7 No. 1 Article 3. (Dec 2005).

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

Sarvodaya. "**Development Model**". [online] from : <http://www.sarvodaya.org/about/development-model> [29 Apr 2013].

ความรู้ที่ขาดหายไป ของความเป็นพลเมืองโลก

ผศ.ดร.ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข

หลักสูตรนิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

๑. บทนำ

ความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) มิใช่สิ่งที่มีอยู่ประจำตัว หรือมีอยู่โดยธรรมชาติของคนทั้งหลายที่อาศัยอยู่บนโลก แต่เป็นสิ่งที่ต้องถูกปลูกฝังและอบรมให้มีขึ้น หรือได้รับการศึกษา เรียนรู้ เพื่อให้คนทั้งหลายมีคุณลักษณะที่เรียกว่าเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen หรือ “World Citizen”) จึงได้มีการประชุมทางวิชาการร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ จากนักการศึกษา นักวิชาการ นักจิตวิทยา แพทย์ นักวิทยาศาสตร์ นักบวช นักพัฒนา รวมถึงครูอาจารย์ที่มีชื่อเสียงและมีผลงานระดับโลก เพื่อหาแนวทางจัดการศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้คนทั้งหลายมีทักษะที่จำเป็นหรือมีคุณลักษณะที่นำไปสู่ความเป็นพลเมืองโลก^๑

แนวคิดต่างๆ ถูกนำเสนอและกำหนดเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรเพื่อสร้างเด็ก เยาวชน และคนทั้งหลาย ให้มีความเป็นพลเมืองโลกที่ประกอบด้วยทักษะความรู้ต่างๆ ทั้งด้านการสื่อสารระดับสากล เทคโนโลยี วิชาการ วิชาชีพ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งทักษะชีวิต และการรู้จักตนเองและผู้อื่นที่มีความแตกต่างกันทั้งภาษา ศาสนา วัฒนธรรม

๑ ดูรายละเอียดใน อนุชาติ พวงสำลี, “การให้การศึกษาพลเมืองโลก ศตวรรษที่ ๒๑”, หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๒, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://board.palungjit.com/> [๘ เมษายน ๒๕๕๖], ภรณ์ กังวาล, “การศึกษาช่วยพัฒนาประชาคมสู่การเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) ได้อย่างไร : การจัดการเรียนรู้วิชาพลโลก”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kroobannok.com/blog/35224> [๒๐ เมษายน ๒๕๕๖].

แนวคิด ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมืองการปกครอง^๒

ทักษะความรู้ที่จำเป็นในด้านต่างๆ เหล่านี้ดูราวจะครอบคลุมสำหรับการนำเด็กเยาวชน และคนทั่วไปเข้าสู่ความเป็นพลเมืองโลกในหลายๆ ภาคส่วนของภูมิภาคและประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทักษะความรู้เหล่านี้ได้รับการจัดอยู่ในการจัดการศึกษาหรือในกระบวนการเรียนรู้อยู่แล้ว ในขณะที่อีกหลายภาคส่วนต้องเริ่มจัดให้มีขึ้น กระนั้น การศึกษาเรียนรู้ที่เป็นอยู่นี้ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความเป็นพลเมืองโลกตามที่ควรจะเป็นได้ เมื่อพลโลกต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่มาในรูปของภัย ความไม่มั่นคง และความไร้ซึ่งสันติสุข ทั้งที่เกิดขึ้นโดยทางธรรมชาติและทางสังคม อันเป็นการสะท้อนว่าต้องมีความรู้บางอย่างที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก

๒. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลก

มีคำอธิบายความเป็นพลเมืองโลกว่า ความเป็นพลเมืองโลก คือ การเป็นพลเมืองของประเทศต่างๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในทวีปต่างๆ ในโลก ทุกคนเป็นหนึ่งในจำนวนพลเมืองโลกนับพันล้านคน^๓ ปัจจุบันตัวเลขจำนวนประชากรโลก คือ ๗,๐๗๙,๕๐๐,๐๐๐ คน^๔ ทวีปเอเชียเป็นทวีปที่มีประชากรมากที่สุด คือ ๔,๒๐๐ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๖๐ ของประชากรโลก ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่มีประชากรมากที่สุดเป็นอันดับ ๒ รองลงมาคือ ประมาณ ๑,๐๐๐ ล้านคน หรือร้อยละ ๑๔.๓ ของประชากรโลก ส่วนทวีปยุโรปมี ๗๓๓ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕ ของประชากรโลก^๕

จำนวนคนกว่า ๗ พันล้านคนที่กระจายอยู่ตามทวีปและประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีความแตกต่างกันไปทั้งโดยชาติพันธุ์ ชาติรัฐ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ โลกทัศน์ ระบอบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมในด้านต่างๆ

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, “ความเป็นพลเมืองโลก”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.sites.google.com/site/khnthiypaccuban/khwam-pen-phlmeuxng-lok> [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

^๔ แหล่งอ้างอิง : US Census – International Programs Department อ้างถึงใน “รายชื่อประเทศเรียงตามประชากร”, [ออนไลน์]. <http://th.wikipedia.org/wiki/> [19 เมษายน 2556].

^๕ ดูรายละเอียดใน “ประชากรโลก”, ที่มา : วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์]. <http://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๙ เมษายน ๒๕๕๖].

ในขณะที่ทุกคนก็เป็นพลเมืองของประเทศด้วย และยังเป็นพลเมืองของสังคมชุมชนท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ซึ่งย่อมมีอัตลักษณ์เฉพาะตนของแต่ละสังคมชุมชนท้องถิ่น มีความต้องการที่จะรักษาและหล่อหลอมความเป็นพลเมืองของแต่ละสังคมชุมชนท้องถิ่นไว้ด้วยเช่นกัน คุณลักษณะที่แย้งกันในตัวเองเช่นนี้ก่อให้เกิดแนวคิดใน ๒ แนวคิดใหญ่ๆ คือ แนวคิดที่ต้องการหลอมรวมคนทั่วโลกให้มีคุณลักษณะร่วมในทิศทางเดียวกัน เป็นพลเมืองของโลกที่อาศัยอยู่ในบ้านหรือเมืองเดียวกันคือโลก ดังเช่นแนวคิดหมู่บ้านโลก (Global village) หรือการดำเนินไปในระบบและกิจกรรมด้านต่างๆ ของสังคมที่เป็นไปตามกระแสสังคมโลกที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ในขณะที่อีกแนวคิดหนึ่งเป็นแนวคิดที่ตอบโต้แนวคิดแรก คือ ต้องการธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนในสังคมชุมชนของตนเองไว้ ดังเช่น แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) และการพยายามดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ ของสังคมตามกระแสเทศาภิวัตน์ (Localization)

อย่างไรก็ตาม กระแสโลกเป็นกระแสที่ไหลบ่าไปทั่วโลก รวดเร็ว รุนแรง และกว้างขวาง แม้ในชุมชน สังคม หรือประเทศที่ต้องการรักษาอัตลักษณ์เฉพาะตัวของตนไว้ก็มิอาจต้านทานได้ทั้งหมด มีความจำเป็นที่ต้องปรับตนเองให้เข้ากับกระแสโลกด้วย ไม่เว้นแม้แต่นโยบายที่จะต้องปรับพลเมืองของตนให้มีความเป็นพลเมืองโลกด้วย ถ้าเช่นนั้นคุณลักษณะใดที่พลเมืองของแต่ละสังคม แต่ละประเทศชาติ จะพึงมีร่วมกันในลักษณะของความเป็นพลเมืองโลก

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกยังไม่มีข้อกำหนดที่เป็นข้อกำหนดร่วมกันอย่างตายตัวหรือเป็นทางการ ยังมีข้อแตกต่างกันไปซึ่งสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมและแนวคิดมุมมองที่เกี่ยวข้อง เป็นต้นว่า

คุณลักษณะของพลเมืองโลก^๖ ได้แก่

๑. แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
๒. มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์
๓. การแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
๔. มีความสามารถสร้างและสรุปองค์ความรู้ได้อย่างเป็นระบบ

^๖ “คุณลักษณะของพลเมืองโลก”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/changpan28/ss-8385699> [๓ เมษายน ๒๕๕๖].

๕. มีการเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่น
๖. มีค่านิยมพื้นฐานและคุณธรรมจริยธรรม
๗. สามารถสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา และเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
๘. เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น
๙. มีความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๑๐. เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

คุณลักษณะของพลเมืองโลกทั้ง ๑๐ ประการนี้ กล่าวโดยรวมได้ว่า มุ่งเน้นไปที่ทักษะ ความรู้ ความสามารถของบุคคลในการแสวงหาความรู้ การใช้ความคิดในลักษณะต่างๆ การตัดสินใจ การนำเสนอความคิดของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีค่านิยมพื้นฐานและคุณธรรมจริยธรรม เป็นพลเมืองดีของสังคม ในขณะที่บางแนวคิดกำหนดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกโดยอิงอยู่บนฐานของความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง และสังคม เป็นต้นว่า

คุณลักษณะพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและสังคมโลก^๗ ได้แก่

๑. เคารพกฎหมายและปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม
๒. มีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
๓. ยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่
๔. เป็นผู้นำที่มีน้ำใจประชาธิปไตย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
๕. เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
๖. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน ประเทศชาติ
๗. มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง
๘. มีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ด้วยสันติวิธี
๙. มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนตามหลักธรรม

^๗เพิ่มศรี ปลาทอง, “คุณลักษณะพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและสังคมโลก”, [ออนไลน์]. http://www.ebook.mtk.ac.th./main/forum_posts.asp?TID=1543&PN=1 [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

ในขณะที่นักการศึกษาที่มีมุมมองว่าจะต้องจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้ให้พลเมืองโลกเป็นผู้มีทักษะ ความสามารถอะไรบ้าง^๘ อาทิ

- หลักสูตรจะต้องสร้างให้เด็กรุ่นใหม่มีความสามารถในการสื่อสารระดับสากลโดยมีภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง พร้อมทั้งจะเรียนรู้ เข้าใจ และยอมรับในศาสนา วัฒนธรรม และภาษาที่แตกต่าง มีความรับผิดชอบและมุ่งมั่นพัฒนาสังคมส่วนรวมในวงกว้างระดับนานาชาติโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของตน แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของประเทศและของตนไว้
- หลักสูตรจะต้องช่วยให้เด็กพัฒนาศักยภาพได้เต็มที่ รู้จักคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ใช้เทคโนโลยีหาความรู้ มีความรู้ทั้งวิชาการ วิชาชีพ และทักษะชีวิต รู้จักตนเองและให้เกียรติผู้อื่น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีมและมีคุณธรรม

กล่าวโดยสรุป นักการศึกษาเสนอแนะแนวทางพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองคุณภาพของโลกโดยการพัฒนาหลักสูตรที่ปลูกฝังให้เยาวชนมีความรู้วิชาการ วิชาชีพ ทักษะชีวิต มีคุณธรรมและยึดประโยชน์ส่วนรวมในระดับสากล โดยคำนึงถึงความเหมือนและความต่างกันในหลายด้านของพลโลก เช่น สถานที่อยู่อาศัย ภาษา ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังคำนึงถึงการอยู่ร่วมโลกกันอย่างสันติสุขด้วย โดยต้องเข้าใจยอมรับ เรียนรู้ความเหมือนและความแตกต่างกัน ผ่านการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การค้า และการร่วมกิจกรรมในระดับนานาชาติ

แม้ว่าคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกจะมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่คุณลักษณะที่มีร่วมกันก็คือ พลเมืองโลกต้องมีคุณธรรม จริยธรรม เห็นคุณค่าและเคารพตนเองและผู้อื่น หรือยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น หรือเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ยึดประโยชน์ส่วนรวมในระดับสากล ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

^๘ จอห์น แมคโดนัลด์, ผู้อำนวยการองค์การควบคุมคุณภาพการศึกษา สก๊อตแลนด์, การสัมมนาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการสร้างพลเมืองโลกในอนาคต (Curriculum Development for Future Global Citizens Conference) ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๕, อังในภรณ์ กังวาล, “การศึกษาช่วยพัฒนาประชาคมสู่การเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) ได้อย่างไร : การจัดการเรียนรู้วิชาพลโลก”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kroobannok.com/blog/35224> [๒๐ เมษายน ๒๕๕๖].

๓. ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก

ในการประชุมเรื่อง “การให้การศึกษาพลเมืองโลกสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ (Educating the World Citizens for the 21st Century)”^๙ มีคำถามสำคัญอันเป็นข้อท้าทายว่า ระบบการศึกษาหรือระบบการเรียนรู้ในปัจจุบันจะสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร เราจะสามารถจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความเมตตา กรุณา (Compassion) มีสมรรถนะ (Competent) มีจริยธรรม (Ethic) และเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม (Engaged Citizens) ในท่ามกลางพัฒนาการของโลกและสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงไร้พรมแดนกันได้อย่างไร^{๑๐}

คำถามเหล่านี้ถูกถามจากฐานคิดและความเชื่อที่ว่า การสร้างพลเมืองแห่งอนาคตหรือพลเมืองโลกนั้น ไม่สามารถวัดได้ด้วยความรู้และทักษะ (Cognitive Skills and Knowledge) เพียงเท่านั้น แต่ต้องสร้างให้เป็นพลเมืองที่ได้รับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และสมอง ให้เทียบพร้อมด้วยทักษะเชิงอารมณ์ สังคม และความมีคุณธรรม^{๑๑}

จากข้อสรุปคุณลักษณะร่วมของความเป็นพลเมืองโลกมีความสอดคล้องกับคำถามข้างต้นเหล่านี้ไม่น้อย กล่าวคือ สังคมโลกต้องการพลเมืองโลกที่นอกจากจะมีทักษะความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ภาษา การคิด การตัดสินใจ วิชาการ วิชาชีพ (มีสมรรถนะ – Competent) แล้วยังต้องการพลเมืองโลกที่มีคุณธรรม จริยธรรม (มีจริยธรรม – Ethic) เห็นคุณค่าของการเคารพตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าใจและยอมรับในความแตกต่าง

^๙การประชุมเรื่อง “การให้การศึกษาพลเมืองโลกสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ (Educating the World Citizens for the 21st Century)” วันที่ ๘-๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ DAR Constitution Hall กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา จัดโดย Mind & Life Institute ร่วมกับสถาบันการศึกษาในสหรัฐอเมริกา อาทิ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สแตนฟอร์ด เพนซิลวาเนีย วิสคาซิล-แมดิสัน จอร์จ วอชิงตัน มิชิแกน และสมาคมจิตวิทยาอเมริกา อังโน อนุชาติ พวงสำลี, “การให้การศึกษาพลเมืองโลก ศตวรรษที่ ๒๑”, หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที 31 ตุลาคม 2552, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://board.palungjit.com/> [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน อนุชาติ พวงสำลี, “การให้การศึกษาพลเมืองโลก ศตวรรษที่ ๒๑”, หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที 31 ตุลาคม 2552, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://board.palungjit.com/> [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

^{๑๑}ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน.

ซึ่งกันและกัน (มีความเมตตากรุณา – Compassion ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น) และยึดประโยชน์ส่วนรวมในระดับสากล เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม – Engaged Citizens)

โดยส่วนใหญ่ทักษะความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อความเป็นพลเมืองโลก การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบต่างก็มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นแบบแผนอยู่แล้ว การเรียนรู้ในด้านนี้มีอะไรที่ขาดหายไปแต่กลับมีอยู่มากมาย ทว่าการเรียนรู้ที่ขาดหายไปจะอยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ในส่วนของคุณลักษณะที่เหลืออยู่ คือ คุณธรรม จริยธรรม ความเมตตากรุณา และความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งได้กลายเป็นคำถามสำคัญในการประชุมครั้งนั้น และเป็นคำถามสำคัญสำหรับความเป็นพลเมืองโลกในสังคมโลกปัจจุบันด้วย

นอกจากนี้ แม้แต่ในส่วนของทักษะความรู้ (Cognitive Skills and Knowledge) ด้านต่างๆ อันเป็นคุณลักษณะในด้านการมีสมรรถนะ (Competent) เช่น การสื่อสาร การคิด การตัดสินใจ ซึ่งทักษะในส่วนนี้มีการเรียนการสอนกันอยู่โดยทั่วไปแล้ว แต่สิ่งที่ขาดหายไปก็คือ การสื่อสาร การคิด การตัดสินใจด้วยปัญญาบนฐานของความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ที่จะทำให้พลเมืองโลกอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ เกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันเป็นทักษะความรู้ที่จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นในความเป็นพลเมืองโลกด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่าง ในด้านการสื่อสาร ไม่เพียงแต่ต้องมีทักษะด้านภาษาที่สามารถสื่อสารกันระหว่างคนในชาติที่มีความแตกต่างกัน แต่การสื่อสารที่ขาดหายไปก็คือ การสื่อสารกับตนเองเพื่อจะก่อให้เกิดความเข้าใจกันทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากภายในของบุคคลก่อนที่จะกระจายไปสู่ผู้อื่น หรือกระจายไปสู่การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสื่อสารมวลชน

๔. มุมมองจากพระพุทธศาสนาต่อการเรียนรู้กับความเป็นพลเมืองโลก

หากจะกล่าวว่าคุณลักษณะที่เหลืออยู่ ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ความเมตตา กรุณา และความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งทักษะความรู้ที่อยู่บนฐานของปัญญา ซึ่งก็คือการเรียนรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลกนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในกระบวนการสอน การเรียนรู้ การอบรมบ่มเพาะจากศาสนานั่นเอง

องค์ดาไลลามะทรงแสดงทัศนะในเรื่องนี้ว่า เราต้องสร้างระบบการศึกษาที่เติมเต็มด้วยความเมตตากรุณา (Education with Compassion) การศึกษาต้องสร้างให้คนมีความ

สุขด้านในอย่างแท้จริง (Truly Inner Happiness) และในการจัดการศึกษานี้ ครูอาจารย์มีบทบาทที่สำคัญมาก ครูอาจารย์ต้องมีสติ (Mindfulness) มีความเมตตากรุณา (Compassion) ในการพัฒนาปัญญา ในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ครูและนักเรียนต้องสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยนัยนี้ การเตรียมความพร้อมของครูอาจารย์จึงนับเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาเพื่ออนาคต^{๑๒}

ในกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างศักยภาพและความเมตตากรุณาในตน มีความสัมพันธ์กับความจดจ่อมุ่งมั่น (Attention) และการควบคุมอารมณ์ (Emotion Regulation) เป็นอย่างยิ่ง ภาวะอารมณ์ที่เป็นลบ รวมถึงอารมณ์โกรธจะทำลายศักยภาพและความเมตตากรุณาในตนเอง ในขณะที่ความมั่นคง (Security) และความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ระหว่างครูกับศิษย์ (Relationship in Learning) ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ในการสร้างสำนักของความรับผิดชอบ ความครุ่นคิดพิจารณา การเปิดใจ ความอดทน อุดมคติ เป้าหมายเชิงบวก และแรงจูงใจ ซึ่งครูอาจารย์จะต้องได้รับการพัฒนาชีวิตด้านใน (Inner Life) ให้เข้มแข็งทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ^{๑๓} อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนก็เช่นเดียวกันที่ต้องได้รับการพัฒนาชีวิตด้านในด้วย

ในทางพระพุทธศาสนา กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชีวิตด้านใน ก็คือ กระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งจะส่งผลทั้งในด้านความจดจ่อมุ่งมั่น และการควบคุมอารมณ์ อีกทั้งยังส่งเสริมศักยภาพและความเมตตากรุณาให้มีในตน ซึ่งจะส่งผลไปถึงผู้อื่นด้วย การปฏิบัติภาวนาที่อยู่บนบาทฐานของศีลจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมและความเข้มแข็งภายในของครู อาจารย์ รวมทั้งของผู้เรียน ในการพัฒนาศักยภาพทั้งในเชิงวิชาการ อารมณ์ การคิดพิจารณา ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสำนักต่อส่วนรวมด้วย

^{๑๒} คุรายละเอียดยุทธในเรื่องเดียวกัน.

^{๑๓} คุรายละเอียดยุทธในเรื่องเดียวกัน.

๕. ไตรสิกขา - ศีล สมาธิ ปัญญา :

กระบวนการเรียนรู้ที่เติมเต็มส่วนที่ขาดหายไป

ไตรสิกขา หรือสิกขาสาม หรือการศึกษา ๓ ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องปลูกฝังคุณธรรมในจิตใจ ผูกอบรมจิต และการสร้างปัญญา ซึ่งสามารถตอบโจทย์กระบวนการเรียนรู้ในส่วนของคุณลักษณะที่ต้องการในความเป็นพลเมืองโลก คือ คุณธรรม จริยธรรม ความเมตตากรุณา ความสามารถในการคิดและตัดสินใจบนฐานของความเข้าใจตนเองและผู้อื่น รวมทั้งความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถตอบโจทย์กระบวนการเรียนรู้ในส่วนของคุณลักษณะที่ต้องการในความเป็นพลเมืองโลกได้อย่างไร

กล่าวคือ ศีลเป็นกระบวนการเรียนรู้อบรมด้านกาย สมาธิเป็นกระบวนการเรียนรู้อบรมด้านจิต และปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้อบรมด้านปัญญา อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนากระบวนการเรียนรู้อบรมทั้งสามนี้ก็มิได้เป็นการเรียนรู้อบรมที่แยกขาดจากกันเป็นส่วนๆ แต่เป็นกระบวนการที่ทำและเกิดขึ้นควบคู่ไปด้วยกันในลักษณะขององค์รวม สมาธิและปัญญาแม้เป็นด้านในแต่ก็อยู่บนฐานของศีลซึ่งเป็นด้านภายนอก ในขณะที่เดียวกัน ศีลก็มีความเชื่อมโยงกับสมาธิและปัญญา สมาธิและปัญญาก็มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน กล่าวได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญาต่างก็สัมพันธ์เชื่อมโยงและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ศีลเป็นกระบวนการเรียนรู้อบรมด้านภายนอก หรือการกระทำที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งด้านกายภาพ (physical) และสังคม (social) กล่าวคือ ด้านกายภาพกระบวนการเรียนรู้อบรมด้านศีลก่อให้เกิดคุณลักษณะในด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี โดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ ไม่เกิดโทษ แต่เกื้อกูลเป็นคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักใช้ตาหูฟังอย่างมีสติ คือ ดูเป็น ฟังเป็น ได้ปัญญาจากการดูการฟัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้กินใช้ด้วยปัญญา เสพบริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างฉลาด พอเหมาะพอดีที่จะให้ผลตรงเต็มตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ประมาทขาดสติ^{๑๔}

^{๑๔}ดูรายละเอียดในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, [หนังสืออิเล็กทรอนิกส์], ม.ป.ท., ๒๕๕๙, หน้า ๑๑๒.

ส่วนด้านสังคม กระบวนการเรียนรู้อบรมด้านศีลก่อให้เกิดคุณลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม^{๑๕} ได้แก่ ความประพฤติทางกายและวาจา ทั้งในลักษณะที่เป็นการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นและที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น^{๑๖} ทำให้มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์โดยตั้งอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดีและมีอาชีพสุจริต ไม่ใช้กาย วาจา และอาชีพ ในทางที่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย หรือก่อเวรภัยแก่ตนเองและผู้อื่นหรือซึ่งกันและกัน แต่เป็นการพัฒนาชีวิตของตนและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคมและส่งเสริมสันติสุข^{๑๗}

สมาธิ คือ กระบวนการเรียนรู้อบรมการทำจิตใจให้เจริญองงามขึ้นด้วยคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคงทางจิตใจ และความเบิกบานผ่องใสสงบสุขจากภายใน การเจริญสมาธิเป็นกระบวนการเรียนรู้ภายในเพื่อพัฒนาจิต (emotional development หรือ psychological development) ให้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิตและสมรรถภาพทางจิต ความสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิตคือองงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจ เมตตากรุณา เพื่อแผ่เอื้ออารี มีมัทธา มีศรัทธา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น ส่วนความสมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพทางจิต คือ มีจิตใจร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอ้อม โปร่งโล่ง ผ่องใส และสงบ เป็นสุข^{๑๘}

ปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้อบรมให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา (cognitive development หรือ mental development หรือ intellectual development) กล่าวคือ การฝึกอบรมเจริญปัญญาเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย ตัดสิน รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาตามเหตุปัจจัยที่เป็นไปตามความเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ และมีจิตใจเป็นสุขอิสระ^{๑๙}

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๖} ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารภายในตนเองเชิงพุทธกับการพัฒนาศักยภาพเพื่อบรรลุความสำเร็จในชีวิต”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๒.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **สภาวะองค์รวมแนวพุทธ**, หน้า ๑๑๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ภายในมีปัจจัยที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องที่สำคัญด้วย นั่นคือ การสื่อสารภายในตนเอง ทั้งนี้ เนื่องจากคำพูดเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการสื่อสารกับความคิดของเราเอง และคำพูดที่บุคคลใช้สื่อสารกับความคิดของตนเองนั้น สามารถจะกำหนดบุคคลให้มีความเชื่อเช่นนั้น และแสดงพฤติกรรมออกมาตามความเชื่อนั้น เมื่อบุคคลเลือกสื่อสารกับตนเองด้วยคำพูดที่ดี มีพลังสร้างสรรค์ในทางบวกแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่าโดยตั้งใจ ความคิดที่เกิดขึ้นบ่อยๆ นั้นจะฝังรากลึกกลงไปในจิตใต้สำนึกและส่งผลทางบวกแก่บุคคลนั้นในทางกลับกัน หากบุคคลสื่อสารด้วยคำพูดไม่ดีที่มีพลังในทางทำลายกีดกร่อนตนเอง (หรือแม้แต่ผู้อื่น) ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ผลในเชิงลบก็จะปรากฏให้เห็น สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวทางของพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลคิด พูด ทำในทางที่เป็นกุศล และลด ละ เลิก การคิด พูด ทำในทางที่เป็นอกุศล

ปัจจุบันการสื่อสารกับตนเองได้รับความสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารภายในตนเองเชิงบวกหรือคิดเชิงบวก เพราะสามารถจะเอื้ออำนวยให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดและนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความรู้สึกรักตัวเอง รักตนเองและรักผู้อื่น ให้ความสนใจและเอื้ออาทรต่อผู้คนรอบข้าง ในขณะที่การคิดเชิงลบหรือคิดเชิงอกุศลทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ใช้อารมณ์ไปอย่างสิ้นเปลืองและบั่นทอนศักยภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่น^{๒๐} การคิดเชิงบวกก็คือการคิดที่เป็นฝ่ายกุศล ส่วนการคิดเชิงลบคือการคิดที่เป็นไปในฝ่ายอกุศลนั่นเอง ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้อธิบายถึงการให้ผลของกุศลมนโกรรม และอกุศลมนโกรรม ตามหลักกรรมและการให้ผลของกรรมดังกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ดังนั้น คิดดีก็ได้รับสิ่งที่ดี คิดชั่วก็ได้รับสิ่งที่ชั่วตอบแทน

การสื่อสารภายในตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้อบรมตนเองเพื่อชีวิตด้านใน ซึ่งสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้การสื่อสารกันเป็นการสื่อสารที่ประกอบด้วยสติปัญญาและความเมตตากรุณาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ศีลส่งเสริมให้บุคคลสื่อสารกันอย่างมีสติ สมาธิและปัญญาส่งเสริมให้บุคคลสื่อสารกันบนฐานของปัญญาที่ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา และความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเมื่อการสื่อสารเป็นการสื่อสารภายในตนเองซึ่งเกิดขึ้นก่อนการสื่อสารประเภทอื่น และสัมพันธ์กับความคิดประเภทต่างๆ เป็นไปบนหลักของไตรสิกขา ก็ย่อมส่งผลต่อการสื่อสารและการกระทำหรือพฤติกรรมอันเป็นคุณลักษณะที่ปรากฏภายนอกในทางที่ดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นด้วย

^{๒๐}ไพรัช พรพิเชษฐ, มองโลกให้ “บวก”, แปลโดย ทรรคนะ บุญขวัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

๖. บทสรุป

ความเป็นพลเมืองมิใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้มีขึ้น เพลโตกล่าวว่า “สิ่งที่มีอยู่ในใจคือการปลูกฝังการศึกษาด้านคุณธรรมตั้งแต่วัยเด็ก อันเป็นการฝึกอบรมเพื่อสร้างความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นพลเมืองสมบูรณ์”^{๒๑} ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คุณธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์โหยหาและรู้ว่าเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นและสำคัญสำหรับการเป็นพลเมืองโลก ซึ่งการปลูกฝังคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเมตตากรุณาในยุคปัจจุบันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก นอกจากนี้ยังรวมถึงทักษะด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารภายในตนเอง การคิดในลักษณะต่างๆ และความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมบนฐานของปัญญาและความเมตตากรุณาที่ขาดหายไปด้วย

กระบวนการเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกตามแนวทางในพระพุทธศาสนานั้น ทั้งครูอาจารย์และผู้เรียนต่างก็จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนอบรมชีวิตด้านใน อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ที่มักถูกมองข้ามไปก็คือ ครูอาจารย์ กระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปก็คือ ไตรสิกขา อันได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ด้านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกตามแนวทางในพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกัน เกื้อกูลกัน แก้ปัญหาและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน รวมทั้งอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

^{๒๑}Plato, *Laws*, trans.by T.J. Saunders, (London: Penguin, 1970), p. 73.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. [หนังสืออิเล็กทรอนิกส์]. ม.ป.ท., ๒๕๕๙.

ไพรัช พรพิเชษฐ์. **มองโลกให้ “บวก”**. แปลโดย ทรรตนะ บุญขวัญ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๕๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารภายในตนเองเชิงพุทธกับการพัฒนาศักยภาพเพื่อบรรลุความสำเร็จในชีวิต”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

“**คุณลักษณะของพลเมืองโลก**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/changpan28/ss-8385699> [๓ เมษายน ๒๕๕๖].

“**ประชากรโลก**”. ที่มา : วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki> [๑๙ เมษายน ๒๕๕๖].

เพิ่มศรี ปลาทอง. “**คุณลักษณะพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและสังคมโลก**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.ebook.mtk.ac.th/main/forum_posts.asp?TID=1543&PN=1 [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

ภรณ์ กังวาน. “**การศึกษาช่วยพัฒนาประชาคมสู่การเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) ได้อย่างไร: การจัดการเรียนรู้วิชาพลโลก**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kroobannok.com/blog/35224> [๒๐ เมษายน ๒๕๕๖].

“รายชื่อประเทศเรียงตามประชากร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๙ เมษายน ๒๕๕๖].

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา. “ความเป็นพลเมืองโลก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.sites.google.com/site/khnthiypaccuban/khwam-pen-phlmeuxng-lok> [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

อนุชาติ พวงสำลี. “การให้การศึกษาพลเมืองโลก ศตวรรษที่ ๒๑”. หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://board.palungjit.com/> [๘ เมษายน ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Plato. *Laws*. trans.by T.J.Saunders. London: Penguin, 1970.

สทกรณแนวพุทธ : การพัฒนาพลเมืองเพื่อสังคมสันติสุข

ผศ.ปราโมทย์ ยอดแก้ว

อาจารย์ประจำหลักสูตรการตลาด

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

๑. บทนำ

ในอดีตมนุษย์อยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันเป็นสังคมตามธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อเวลาผ่านไป มนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเกิดการรวมตัวกันเป็นสังคม ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลง ทำให้ปัจจัยการผลิตที่ได้จากธรรมชาติเริ่มไม่เพียงพอ ทำให้มนุษย์ต้องแย่งชิงและเกิดการเรียนรู้เรื่องการผลิตโดยใช้แรงงานที่มีได้พึ่งธรรมชาติอย่างเดียว ในระหว่างศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ได้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ยุโรปโดยมีการนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคน ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำเกิดการว่างงาน สภาพสังคมทั่วไปมีการแบ่งชนชั้นออกเป็น ๒ ฝ่ายคือนายทุนและกรรมกร ซึ่งฝ่ายนายทุนพยายามแสวงหากำไรโดยเอาไรต์เอาเปรียบฝ่ายกรรมกร ในช่วงเวลานั้นนักเศรษฐศาสตร์ที่มีความคิดอยากให้สังคมดีขึ้น ได้เสนอแนวทางปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เน้นความร่วมมือกันระหว่างผู้ที่เดือดร้อนให้รู้จักช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แนวคิดนั้นได้ก่อให้เกิดระบบสหกรณ์ แม้แนวคิดจะดีอย่างไรก็ตามไม่ได้เข้าถึงจิตใจมนุษย์ที่มากด้วยกิเลส ตัณหา มีความต้องการในผลลัพธ์ที่รวดเร็ว ทำให้ความศรัทธาในระบบสหกรณ์ลดลง ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จ^๑ หรือมีความสำเร็จแต่เป็นส่วนน้อย

^๑ กรมส่งเสริมสหกรณ์, การสหกรณ์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔-๕.

เมื่อพิจารณาคำว่า “สหกรณ์” ที่ใช้ในทฤษฎีตะวันตก หมายถึง การทำงานร่วมกัน หรือการรวมหมู่รวมกลุ่มร่วมมือกัน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ริเริ่มกำหนดแนวทางการอยู่ร่วมกันเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือสามัคคีและการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในสังคม โดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะและทรงมีแบบอย่าง เช่น องค์กรกิจกรรมสงฆ์ รวมถึง หลักธรรมที่สอดคล้องส่งเสริมแนวคิดสหกรณ์ รวมถึงพระสงฆ์สาวกในอดีตพุทธกาลถึงปัจจุบันจนเป็นแบบอย่างการใช้แนวคิดสหกรณ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในสังคม แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตั้งมั่นในทศพิธราชธรรมเพื่อใช้หลักธรรมเป็นแบบอย่างในการปกครองประเทศได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นเรื่องการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา น่าจะมีความสำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของคนสหกรณ์ให้เกิดสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

๒. สหกรณ์ : ความหมายและหลักสหกรณ์

สหกรณ์^๒ มาจากคำภาษาสันสกฤต ๒ คำ คือ “สห” แปลว่า ร่วมกัน ด้วยกัน และ “กรณ์” แปลว่า การกระทำ เมื่อนำสองคำมารวมกันหมายถึง การกระทำร่วมกัน หรือ การร่วมมือกัน ส่วนในภาษาอังกฤษ ‘สหกรณ์’ ที่ใช้มีอยู่ ๒ คำคือ Cooperative หรือ Cooperation แต่โดยส่วนใหญ่ใช้คำว่า Cooperative มากกว่า ซึ่งเน้นความหมายถึงหน่วยงาน หรือแนวทาง วิธีการร่วมมือกัน หรือ การสหกรณ์ ใช้คำว่า Cooperation สหกรณ์จะแปลเป็นความหมายตรงตัวไม่ได้เพราะถ้าเป็นการร่วมมือกันกระทำเรื่องที่ดีเราก็จะไม่ใช้คำว่าสหกรณ์ ดังนั้นตามหลักวิชาการสหกรณ์ “สหกรณ์” จึงต้องประกอบด้วย กิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมายบ้านเมืองของประเทศนั้นๆ ชอบด้วยศีลธรรมจรรยา มีระเบียบแบบแผน และมีหลักการที่รับรู้ร่วมกัน^๓ ดังนั้นความหมายและหลักการ “สหกรณ์” ในทางของกฎหมายหรือบรรดาผู้รู้และนักวิชาการต่างๆ ได้อธิบายไว้ ดังนี้

^๒ ประเสริฐ จรรยาสุภาพ, เอกสารคำสอน การสหกรณ์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^๓ สมเกียรติ ฉายไธน์, การสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิงอักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

สหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔ “สหกรณ์” หมายถึง คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมโดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้^๔ ในขณะที่พระราชวรวงศ์ เรอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ผู้ให้กำเนิดสหกรณ์ในประเทศไทย ได้ประทานความหมาย ที่แปลคำจำกัดความของ ฮิวเบิร์ต คัลเวอร์ต นายทะเบียนของประเทศอินเดีย ว่าสหกรณ์ เป็นวิธีการจัดการรูปแบบหนึ่งซึ่งบุคคลหลายคนเข้าร่วมกันโดยสมัครใจของตนเอง ในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยความมีสิทธิเสมอกันทั้งหมด เพื่อบำรุงตนเองให้เกิดความจำเป็นในทาง ทรัพย์สิน ส่วนพระประกาศสหกรณ์ ให้ความหมายสหกรณ์ ว่าเป็นวิธีประกอบเศรษฐกิจแบบ หนึ่ง ที่บุคคลผู้อ่อนแอในทางเศรษฐกิจรวมแรง รวมปัญญาและรวมทุนกันจัดตั้งขึ้นโดยความ สมัครใจ ตามหลักการช่วยตนเองที่ประหยัด และช่วยซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความเจริญ ทางเศรษฐกิจและสังคม^๕

ไอศรีย คนจริง อธิบายสรุปคำว่าสหกรณ์จาก ศาสตราจารย์อเล็กซานเดอร์ ฟราเซอร์ เลดลอร์, ศาสตราจารย์ ชาร์ลส์ จีต, ดร. แอนน์ เก็บฮาร์ด, และดร. เฮนรี แบคเคน ได้ความ ว่าสหกรณ์ คือ องค์กรที่มีลักษณะเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจและองค์การทางสังคมในเวลา เดียวกัน ซึ่งทำให้สหกรณ์ต่างจากธุรกิจอื่นซึ่งมุ่งหวังทางเศรษฐกิจ สหกรณ์ส่งเสริมค่านิยม ทางสังคมและจริยธรรมซึ่งยกระดับชีวิตของมนุษย์ให้สูงขึ้นกว่าวัตถุและสัตว์ทั้งปวง รวมถึงมี การส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้การศึกษาในหมู่สมาชิกและประชาชนทุกๆ ไป^๖

องค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ หรือ ไอซีเอ (Internation Cooperative Alliance: ICA) ให้ความหมาย สหกรณ์ว่า เป็นองค์การของบรรดาบุคคล ซึ่ง รวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตาม หลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

^๔พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอน ๓๐ ก. หน้า ๑, ๒๓ เม.ย. ๒๕๔๒.

^๕อ้างใน สรินยา แยมเยื่อน, ระบบเศรษฐกิจไทยและการสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ สวนดุสิต, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๓.

^๖ไอศรีย คนจริง, หน่วยที่๑ ความหมายและความสำคัญของการจัดการสหกรณ์, มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการและการดำเนินงานสหกรณ์ หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๙-๑๐.

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของสหกรณ์ คือ

- ๑) สหกรณ์เป็นองค์กรของกลุ่มบุคคล มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง
- ๒) การรวมกลุ่มหรือการเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ
- ๓) สหกรณ์ดำเนินวิสาหกิจ คือ ประกอบกิจการ เช่น การผลิต การจำหน่าย กิจการนี้สมาชิกเป็นเจ้าของร่วมกัน
- ๔) การควบคุมการดำเนินการใช้หลักประชาธิปไตย
- ๕) กิจการของสหกรณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อสนองความต้องการและความหวังร่วมกันของสมาชิก ในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาหลักการแนวคิดสหกรณ์ ที่เกิดในประเทศอังกฤษ และมีการเผยแพร่แนวคิดการจัดตั้งชมรมสหกรณ์จนเป็นที่เข้าใจว่า สหกรณ์มีฐานะเป็นสมาคมเพื่อเศรษฐกิจของสังคม แต่ในสภาพปัญหาของสังคมที่รุนแรงในอดีตส่งผลให้การจัดตั้งสหกรณ์ไม่ประสบความสำเร็จ จนแนวคิดสหกรณ์ได้เผยแพร่และไปทดลองจัดตั้งชมรมสหกรณ์ขึ้นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาแต่การดำเนินงานก็ไม่ประสบความสำเร็จทำให้ต้องเลิกกิจการ จนเวลาผ่านไปมีผู้เห็นความสำคัญแนวคิดสหกรณ์จึงได้ทำการส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมการค้าในรูปสหกรณ์ แต่ก็ไปไม่รอดเนื่องจากสหกรณ์ไม่มีการจ่ายเงินคืนให้สมาชิก ความศรัทธาในระบบสหกรณ์เกิดลดลงทำให้การดำเนินงานสหกรณ์ไม่ประสบความสำเร็จ^๗ แต่ในภายหลังเริ่มมีการพัฒนาจัดตั้งสหกรณ์แล้วประสบความสำเร็จสามารถถือได้ว่าเป็นต้นแบบของโลกได้แก่สหกรณ์ร้านค้าในประเทศอังกฤษ^๘ รวมถึงในประเทศเยอรมนีที่ถือเป็นต้นกำเนิดของสหกรณ์เครดิต หรือสหกรณ์สินเชื่อ หรือธนาคารสหกรณ์^๙ จากความสำเร็จทำให้แนวคิดสหกรณ์ได้เผยแพร่ไปทั่วโลก ซึ่งก็รวมถึงการดำเนินงานขององค์การสหกรณ์ ที่มีองค์การสัมพันธ์ภาพสหกรณ์นานาชาติ ทำหน้าที่กำหนดและรักษาหลักการสหกรณ์ ตามแบบแผนที่สืบทอดจากหลักการสหกรณ์ร็อคเวลล์ ของโรเบิร์ต โอเวน ปัจจุบันองค์การสัมพันธ์ภาพสหกรณ์นานาชาติ ได้กำหนดเป็นหลักการสหกรณ์สากล ได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกันระหว่างสหกรณ์ทั้งหลายทั่วโลก หลักสหกรณ์สากล ๗ หลักการ ที่

^๗ กรมส่งเสริมสหกรณ์, การสหกรณ์ในประเทศไทย, หน้า ๔-๕.

^๘ บุญมี จันทรวงศ์, ระบบสหกรณ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙.

^๙ ประเสริฐ จรรยาสุภาพ, เอกสารคำสอนการสหกรณ์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

สอดคล้องกับกระบวนการสหกรณ์ว่าด้วยเรื่อง สมาชิกทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ภายใต้
อุดมการณ์ของสหกรณ์ ในความเชื่อในหลักการร่วมมือปรึกษาหารือก่อนการตัดสินใจ
โดยมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ และแสวงหาเหตุผลที่ดีที่สุดในการ
ตัดสินใจในการบริหารงานสหกรณ์ โดยต้องพิจารณาถึงหลักสหกรณ์ คุณค่าสหกรณ์ และ
อุดมการณ์สหกรณ์ ซึ่งถือกำหนดเพื่อใช้ในการดำเนินงานให้องค์กรสหกรณ์ประสบความสำเร็จ

การดำเนินงานของสหกรณ์ที่จำเป็นต้องส่งเสริมการศึกษา เพื่อให้มวลสมาชิกหรือ
คนในสังคมเกิดความรู้ในหลักการสหกรณ์ที่ถูกต้อง เกิดความเข้าใจคุณค่าของสหกรณ์อย่าง
ถูกต้อง จนเกิดการปฏิบัติตามอุดมการณ์สหกรณ์ อย่างถูกต้อง อันหมายถึงคนสหกรณ์เป็นคน
ดีที่จะทำให้สหกรณ์มีความเข้มแข็งดังนั้นจึงต้องศึกษาหลักสหกรณ์ดังนี้

๒.๑ หลักการสหกรณ์

แนวทางที่สหกรณ์ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสำเร็จเกิดผลเป็นรูปธรรม เป็นหลักที่ภาพ
รวมในแนวปฏิบัติเหมือนกัน ตามหลักการสำคัญ ๗ หลักการ^{๑๐} ประกอบด้วยหลักที่
๑.การรับสมาชิก ๒.หลักความเสมอภาค ๓.หลักการมีส่วนร่วม ๔.หลักเสรีภาพ ๕.หลักการ
ศึกษา อบรม และสารสนเทศ ๖.หลักการความร่วมมือ ๗.หลักการเพื่อสังคม

ในหลักสหกรณ์ข้อ ๗ ถือว่าเป็นการคืนกำไรสู่สังคมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการ
ดำเนินธุรกิจในปัจจุบัน สหกรณ์จึงจำเป็นต้องช่วยพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน
ในสังคมทั้งเด็กและคนชราให้มีความสุขในการดำเนินชีวิต

๒.๒ คุณค่าของสหกรณ์

คุณค่าของสหกรณ์ คือ “สหกรณ์อยู่บนพื้นฐานแห่งคุณค่าของการช่วยตนเอง ความ
รับผิดชอบต่อตนเอง ความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาค ความเที่ยงธรรม และความ
เป็นเอกภาพ สมาชิกสหกรณ์เชื่อมั่นในคุณค่าทางจริยธรรมแห่งความสุจริต ความเปิดเผย
ความรับผิดชอบต่อสังคม และความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น โดยสืบทอดประเพณีปฏิบัติของผู้ริเริ่ม

^{๑๐} ประเสริฐ จรรยาสุภาพ, เอกสารคำสอน การสหกรณ์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้,
๒๕๕๕), หน้า ๓๖-๔๕.

การสหกรณ์”^{๑๑} คุณค่าของสหกรณ์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน^{๑๒} ประกอบด้วย ๑) คุณค่าที่เป็นพื้นฐานของสหกรณ์ ได้แก่การช่วยตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ประชาธิปไตย ความเสมอภาค ความเที่ยงธรรม ความเป็นเอกภาพ และ ๒) คุณค่าที่เป็นความเชื่อมั่นของสมาชิกสหกรณ์ เป็นคุณค่าที่เกี่ยวกับจริยธรรมแห่งความสุจริต ความเปิดเผย ความรับผิดชอบต่อสังคม และความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

๒.๓ อุดมการณ์สหกรณ์

อุดมการณ์ คือระบบความเชื่อที่มีแบบแผน ซึ่งก่อให้เกิดการจูงใจให้กลุ่มชนในสังคมยึดถือนำมาใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม เพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดี^{๑๓} ความเข้าใจเรื่องอุดมการณ์จึงมีลักษณะว่าด้วยหลักการ แนวคิด หรือความเชื่อ โดยมีเป้าหมายที่ต้องการ และวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนาประชาชนในสังคม ให้มีอุดมการณ์ คือ ความเชื่อร่วมกันที่ว่า การช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การกินดี อยู่ดี มีความเป็นธรรม และสันติสุขในสังคม^{๑๔}

เมื่อสหกรณ์เป็นการร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจกันในการทำงานเพื่อพัฒนาคนตามหลักการ คุณค่าและอุดมการณ์สหกรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากในสังคมแห่งกิเลสโยทกที่การเปลี่ยนแปลงตามสภาวะของสังคมได้ตลอดเวลา การจะแก้ปัญหาตามพระพุทธศาสนาจะต้องรู้ปัญหาดังคำที่พระพุทธเจ้าเน้นการแก้ปัญหาต้องแก้ที่ต้นเหตุ ดังนั้นการศึกษาถึงต้นเหตุจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงหลักธรรมตามความเป็นจริง

^{๑๑}บุญมี จันทรวงศ์, ระบบสหกรณ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑.

^{๑๒}เชิด บำรุงวงศ์, “ผู้นำสหกรณ์กับอุดมการณ์สหกรณ์”, ในประมวลบทความเกี่ยวกับสหกรณ์, เอกสารฝึกอบรม, ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย. อ้างในประเสริฐ จรรยาสุภาพ, เอกสารคำสอน การสหกรณ์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๑๓}สรินยา แยมเยื่อน, ระบบเศรษฐกิจไทยและการสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ สวนดุสิต, ๒๕๓๔), หน้า ๒๑๓.

^{๑๔}สำนักทะเบียนและกฎหมาย, “หลักการ อุดมการณ์ วิธีการสหกรณ์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://webhost.cpd.go.th/rlo/knowledge.html>. [๖ ธ.ค. ๒๕๕๕].

๓. เหตุที่มา : ปัญหาของสหกรณ์ในสังคมไทย

ในประเทศไทยนำแนวคิดสหกรณ์เข้ามาในปลายรัชกาลที่ ๕ ทำให้ภาครัฐมีการจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกของประเทศไทย ชื่อว่า “สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้”^{๑๕} โดยมีการส่งเสริมจัดตั้งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จากแนวคิดสหกรณ์ที่ได้จัดตั้งจดทะเบียนแล้ว ยังมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มองค์กรการเงินชุมชนโดยสามารถแบ่งได้สามสาย^{๑๖} คือ สายแรก องค์กรการเงินสายประชาชน, สาย ๒ องค์กรการเงินสายพระ และสาย ๓ กองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเงินล้าน “องค์กรการเงินสายรัฐ” ซึ่งทั้งสามสายมีพื้นฐานการคิดต่างกันแต่มีเป้าหมายเหมือนกันคือการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของสังคม ดังนั้นองค์กรสามสายนี้อาจมีการเชื่อมโยงกันเป็นสถาบันเดียว หรือเป็นพันธมิตรกัน ที่สอดคล้องกับหลักการสหกรณ์ที่จะใช้ องค์กรสหกรณ์ดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิก และความเจริญมั่นคงขององค์กรด้วยความเชื่อมั่นในหลักการสหกรณ์ว่า สามารถช่วยแก้ปัญหาสังคม และสร้างฐานะทางเศรษฐกิจได้ด้วยวิธีการดังนี้ (๑) การช่วยเหลือตนเอง แสดงออกโดยการ ขยันเพื่อหารายได้เพิ่มให้มากขึ้น ประหยัดเพื่อจะได้ช่วยลดรายจ่าย พัฒนาคณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตของตนเองหรือองค์กร และหลีกเลี่ยงอบายมุข รวมถึงกิจกรรมที่ความเสี่ยงสูง (๒) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แสดงออกโดยการร่วมแรง ร่วมใจ อันได้แก่ แรงกาย แรงสมอง และกำลังทุน กัปร่วมใจ ได้แก่ การแสดงพฤติกรรมด้วยความซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย และมีน้ำใจ

เมื่อสหกรณ์ในประเทศไทยที่มีการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายมีถึง ๗,๙๖๔ แห่งทั่วประเทศ มีสมาชิก ๑๐,๘๒๗,๔๙๐ คน^{๑๗} ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มสังคมที่มีความสำคัญของประเทศ แต่ปัญหาขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยถือได้ว่ามีารเติบโตช้าจากสาเหตุที่มักกล่าวมาจากการอยู่ใต้ระบบราชการและมีกฎหมายที่เข้มงวด ระบบนายทุนกีดกัน รวมถึง

^{๑๕} กรมส่งเสริมสหกรณ์, *การสหกรณ์ในประเทศไทย*, หน้า ๒๐.

^{๑๖} การศึกษางานในพื้นที่จังหวัดตราดของนักวิจัย เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒, อ้างใน ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ และคณะ, “โครงการศึกษาแนวทางการจัดทำเครื่องมือประเมินตนเองของ องค์กรการเงินชุมชนฐานรากเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการเศรษฐกิจชุมชน”, *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๙.

^{๑๗} กรมส่งเสริมสหกรณ์, “*สารสนเทศสหกรณ์ปี ๕๕*”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.cpd.go.th/cpd/cpdinter/download/data55/start_55/040455/t3t4.pdf [๖ ธ.ค. ๒๕๕๕].

ประชาชนขาดขาดความรู้ความเข้าใจอุดมการณ์สหกรณ์ และขาดการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการบริหาร ที่มีความซื่อสัตย์ มีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม^{๑๘} การรวมตัวกันเองตามแนวคิดสหกรณ์ทั้งที่จัดและไม่ได้จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมสหกรณ์ก็มีทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวเป็นจำนวนมากนั้น ถ้าศึกษาถึงสาเหตุที่แท้จริงจากปัญหาของสหกรณ์^{๑๙} สรุปได้ว่า ๑.การไม่เข้าใจอุดมการณ์หรือหลักสหกรณ์ ๒.การบริหารงานที่ไม่เหมาะสม ๓.ภาวะผู้นำในสหกรณ์ ๔.สมาชิกขาดศรัทธาในระบบ ๕.ขาดความสามัคคี ปัญหาที่กล่าวมาถือเป็นอันตรายต่อระบบสหกรณ์ในประเทศไทยที่คนส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ น่าจะได้้นำแนวทางพระพุทธศาสนามาสู่การบูรณาการส่งเสริมพัฒนาระบบสหกรณ์ให้เข้มแข็งขึ้น

๔. การประยุกต์พุทธธรรมในงานสหกรณ์

ความเป็นธรรมชาติจริง ๆ ของคนที่มีทั้งดีและไม่ดีอันเกิดจากกิเลสหรืออาจเกิดจากความไม่รู้ในธรรมที่ไม่เท่ากันรวมถึงอาจเปรียบได้กับบัวที่พระพุทธเจ้าได้แยกออกเป็น ๔ เหล่า แต่ถึงอย่างไรคนพวกนี้ก็อยู่ในสังคมที่ควรจะได้รับธรรมเพื่อขัดเกลากิเลสต้นเหตุให้เบาบางลงทำสังคมให้น่าอยู่ขึ้น การทำให้คนสหกรณ์เข้าใจในพุทธสหกรณ์ ได้มีหลักธรรมอันเป็นที่พึ่งและเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง และเป็นธรรมที่อยู่ในใจของคนสหกรณ์ทุกคน ที่สามารถถ่ายทอดแล้วนำมาปฏิบัติได้ไม่มีวันสูญสลาย เหมือนกับที่ว่าธรรมไม่มีวันตาย

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงพุทธสหกรณ์ว่าพุทธศาสนาจัดโลกด้วยธรรมะ คือความรัก และเมตตา พระเจ้าอยู่ข้างเรา, เรามีสหกรณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน สหกรณ์ชีวิต เช่น คอมมูน ของพวกคิบบุคซ์ นั้นจะสู้พุทธสหกรณ์ไม่ได้ พุทธสหกรณ์นั้น เป็นสหกรณ์แห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ; สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน เมื่อคนสหกรณ์เข้าไม่ถึงธรรมะในพระพุทธศาสนา สหกรณ์ก็ทำอะไร

^{๑๘}วิทยากร เชียงกุล, ผู้จัดการรายสัปดาห์, “ทางออกของปัญหา:ปัญหาและแนวทางพัฒนาสหกรณ์ในประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://witayakornclub.wordpress.com> [๒๖ ธ.ค. ๒๕๕๕].

^{๑๙}กรมส่งเสริมสหกรณ์, *โครงสร้างการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร*, (กรุงเทพฯ: มทท. : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, มปป.).

ไม่ได้เพราะทำแล้วมันล้ม เนื่องจากมันเป็น สหกิจ คือช่วยกันโกงเพราะไม่มีธรรมะ^{๒๐}

การที่สหกรณ์เป็นองค์กรแห่งการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนหรือสังคม การที่จะทำให้สังคมเข้มแข็งมีสุขอยู่ได้ก็เนื่องจากคนในสังคมต้องมีศรัทธาในศาสนา เพราะศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนทำดีอันจะส่งผลให้สังคมดี เช่นในศาสนาพุทธก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานท่านได้กล่าวว่พระธรรมจะเป็นตัวแทนของท่าน ดังนั้นเมื่อเราเป็นชาวพุทธถ้ามีศรัทธาในพระพุทธศาสนา หลักธรรมน่าจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ทุกคนมีความสุข สหกรณ์มีความเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องให้คนสหกรณ์ศึกษาหลักธรรม เช่น หลักธรรมเพื่อความดีงามแห่งสังคม ตามสัทธรรม ๓ คือ ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของสัตบุรุษ, อันเป็นหลักแก่นศาสนาที่ควรนำมาบูรณาการกับสหกรณ์ด้วยหลักที่ว่าคนสหกรณ์ต้องรู้จักการศึกษาว่าด้วยปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ปฏิเวธสัทธรรม^{๒๑} อันนำไปสู่การบูรณาการจนเกิดผลแห่งความเป็นจริง ดังนี้

(๑) ปริยัติสัทธรรม เป็นสัทธรรมที่สั่งสอน ควรทำการศึกษาจากพระไตรปิฎก แต่ในทางโลกต้องพิจารณาปริยัติ อันเป็นความรู้หรือวิชา ที่ควรรู้ถึงปัญหา หรือเหตุของปัญหาว่ามาจากไหน ตลอดจนความรู้ที่จะไปดับทุกข์ดับปัญหา ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากผู้อื่น จากตำรา ตลอดจนความรู้วิธีดับปัญหาจากการปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์ ซึ่งขั้นตอนนี้เทียบเคียงได้กับการวางแผน

(๒) ปฏิบัติสัทธรรม เป็นสัทธรรมในการปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ ตามหลักไตรสิกขา ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ในทางโลกต้องพิจารณาการปฏิบัติ ว่าเป็นการนำความรู้ปริยัติ ตามข้อ ๑ มาใช้ในการปฏิบัติงาน ขั้นตอนปฏิบัติ ต้องรู้อะไรควรคิด ควรพูด ควรทำ มีสติ สัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา โดยตลอดเวลาที่ปฏิบัติ สามารถควบคุมทิศทางปฏิบัติไปสู่เป้าหมาย โดยไม่หลงทาง หรือไม่รู้วัตถุประสงค์ว่าทำไปทำไม ขั้นตอนนี้เทียบเคียงได้กับการปฏิบัติ

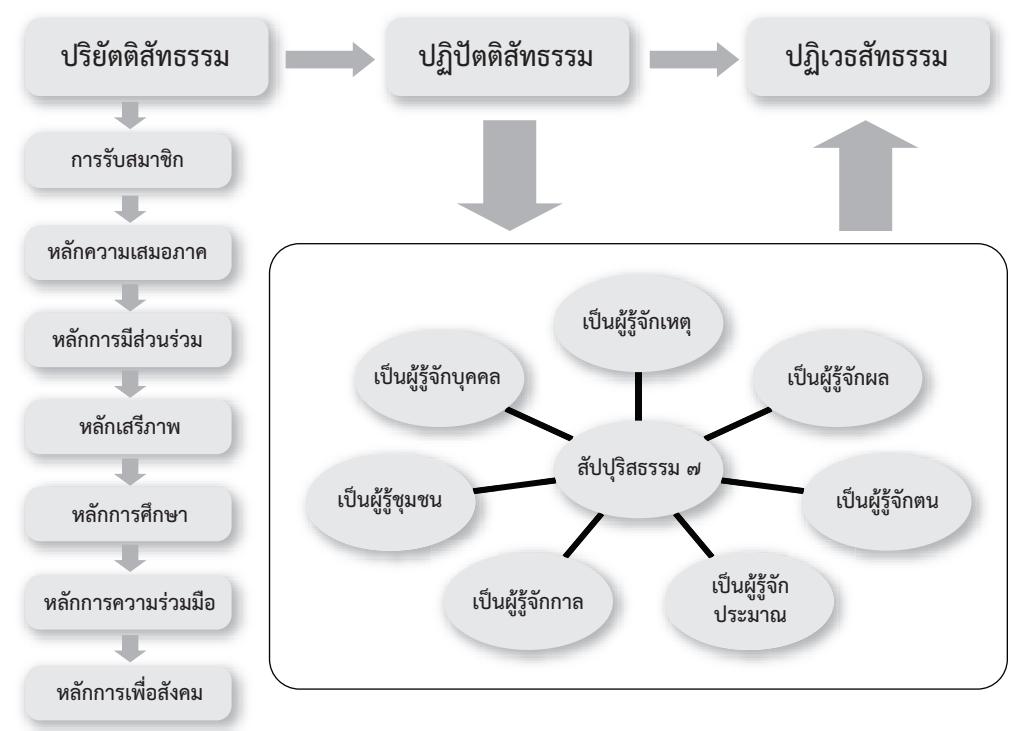
(๓) ปฏิเวธสัทธรรม เป็นสัทธรรมที่พึงเข้าถึงความจริงอันบรรลุด้วยการปฏิบัติได้ มรรค ผล และนิพพาน แต่ในทางโลกต้องพิจารณาปฏิเวธ ว่าเป็นการประเมินผลจากผลลัพธ์ ที่ได้ผลจากการปฏิบัติที่ได้จากตามข้อ ๒ ว่าได้ผลลัพธ์ดีหรือเลว โดยต้องมีสติเตือนให้มีการ

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, **ศีลธรรมกลับมา ชุมชนปาฐกถาธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย**, กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔, หน้า ๒๒๘.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕.

ปรับปรุงแก้ไขทุกขณะจิตที่ปฏิบัติงาน หากได้ผลปกติก็รักษาไว้ “ผิดเป็นครู ดีมากๆ ก็เป็นครู ทำได้ตามปกติก็เป็นครู” ต้องเรียนรู้จากสิ่งที่ดี และเลว มาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนนี้ เทียบเคียงกับการตรวจสอบ และการบำบัดปรับปรุงแก้ไขตามความเข้าใจในการดำเนินงานสหกรณ์

การบูรณาการพระพุทธศาสนา ให้เป็นศาสนาแห่งการสหกรณ์^{๒๒} ที่ต้องร่วมมือกันทำ ร่วมมือกันมี ร่วมมือกันกิน ร่วมมือกันใช้ ร่วมมือกันเก็บรักษา ร่วมมือกันเป็นเจ้าของ ทรัพย์สินสมบัติให้เป็นสหกรณ์ตามแนวพุทธที่ละชั่วทำดี ซึ่งสหกรณ์ทางโลกส่วนมากทำไม่ได้เพราะมีแต่คนคดโกง พร้อมทั้งจะเอาเปรียบ จึงทำให้การสหกรณ์ที่แท้จริงเกิดไม่ได้ เกิดได้แต่หลอกๆ เพราะไม่ได้ปฏิบัติหรือพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาแห่งการรู้ในสิ่งที่มีวิญญูชนควรรู้^{๒๓} โดยเฉพาะเรื่องสัปปุริสธรรม ๗ เพื่อการขับเคลื่อนคนสหกรณ์ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพแสดงการบูรณาการพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสหกรณ์

^{๒๒} พุทธศาสนิกขุ, ลักษณะ ๘๐ ประการของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย, ๒๕๓๒), หน้า ๗๓.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

การศึกษาที่เริ่มจากการเรียน (ปริยัติศีลธรรม) ในสหกรณ์นั้นควรศึกษาหลักการคุณค่าและอุดมการณ์สหกรณ์อันสอดคล้องกับหลักของพระสงฆ์ (สังฆะ) ที่ตั้งงามในพระพุทธศาสนาเช่นว่าด้วยเรื่องตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ความพอเพียงที่ต้องรู้จักการแบ่งปัน มีสามัคคี และการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคมเพื่อสันติสุขของพลเมืองโลก ส่วนเรื่องการปฏิบัติ (ปฏิบัติศีลธรรม) นั้นหลักธรรมที่ว่าด้วยสัปปุริสธรรม ๗ จะส่งผลต่อการพัฒนาคนในการดำเนินงานของสหกรณ์ เพื่อให้คนสหกรณ์เป็นผู้มีคุณสมบัติของการเป็นคนดีคนสงบที่เรียกว่า สัตบุรุษ เมื่อนั้นปัญหาการไม่เข้าใจอุดมการณ์หรือหลักสหกรณ์ การบริหารงานที่ไม่เหมาะสม ภาวะผู้นำในสหกรณ์ สมาชิกขาดศรัทธาในระบบ และการขาดความสามัคคี จะถูกแก้ไขโดยสหกรณ์จะทำการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้สหกรณ์รู้จักเหตุในสิ่งที่จะทำคือรู้จักหาข้อมูลว่าทำไมสมาชิกจึงขาดอุดมการณ์ จะต้องทำอะไร ต้องทำเมื่อไร ต้องทำที่ไหน ทำไมจึงต้องทำ ซึ่งเป็นเหตุที่จะนำมาสู่การวิเคราะห์ให้รู้ว่าถ้าไม่ทำแล้วจะเกิดปัญหาอะไรบ้าง การรู้จักผลว่าจะเป็นอย่างไร เช่นสมาชิกจะมาใช้บริการน้อยลง มีการลาออกมากขึ้น ทำให้สหกรณ์ต้องค้นหาตนเอง เป็นผู้รู้จักตนโดยการวิเคราะห์ตนเองว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร สหกรณ์มีความสามารถหรือไม่ ในการให้การศึกษาเรียนรู้แก่สมาชิกให้เกิดศรัทธา สร้างความสามัคคีในสมาชิกได้หรือไม่ โดยเป็นผู้รู้จักประมาณการ ถ้าจะทำมีความสามารถทำได้แค่ไหน หรือควรจะทำแค่ไหน เป็นผู้รู้จักกาลหรือเวลาที่เหมาะสมโดยไม่ได้หมายถึงถูกข้อม แต่เป็นเวลาที่เหมาะสมกับโอกาส เป็นผู้รู้จักชุมชน เช่นสหกรณ์ต้องรู้จักพฤติกรรมของสมาชิกว่าจะทำอย่างไรให้เกิดความสามัคคีของสมาชิก และเป็นผู้รู้จักบุคคลที่เป็นคนอื่นที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสหกรณ์ เราต้องรู้จักการอ่านจิตใจและคุณธรรมของเขา เพื่อให้งานสามารถดำเนินไปด้วยหลักธรรมแห่งความเป็นจริงที่ถูกต้องและเหมาะสมสามารถนำไปสู่การประเมินผลจนได้ผลลัพธ์ที่เป็นจริง (ปฏิบัติศีลธรรม) อันทำให้สมาชิกเกิดศรัทธาในระบบสหกรณ์ สหกรณ์มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยสมาชิกที่มีความสุขจนทำให้สหกรณ์เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๕. สรุป

แนวคิดสหกรณ์เป็นองค์กรทางสังคมที่มีการรวมตัวของผู้ที่มีความต้องการทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการคุณค่า และอุดมการณ์ของสหกรณ์ ซึ่งการดำเนินการไม่ประสบผลสำเร็จจากการที่คนสหกรณ์ขาดการศึกษาเรื่องสหกรณ์ การบริหารงาน ภาวะผู้นำ ส่งผลให้สมาชิกขาดศรัทธา ขาดความสามัคคี ดังนั้นการศึกษาที่จะแก้ปัญหานี้ได้ทีนั้นต้องบูรณาการสหกรณ์ให้ดำเนินงานตามหลักพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคน สหกรณ์ให้ละชั่ว ทำดี มีความพอเพียงที่รู้จักการแบ่งปันทำให้เกิดความสามัคคี จากการศึกษาหลักธรรมที่เหมาะสมอันนำไปสู่การปฏิบัติตามหลัก สปัจริยธรรม ๗ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของสหกรณ์มีความสมบูรณ์ อันสามารถเรียกได้ว่า “สหกรณ์แนวพุทธ” ซึ่งแนวคิดนี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะสหกรณ์เท่านั้น แต่หมายถึงองค์กรอื่นๆ หรือการพัฒนาการศึกษาหลักธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาพลเมืองเพื่อสังคมสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กรมส่งเสริมสหกรณ์. การสหกรณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๗.

กรมส่งเสริมสหกรณ์. โครงสร้างการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, มปป.

ประเสริฐ จรรยาสุภาพ. เอกสารคำสอน การสหกรณ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๕.

สมเกียรติ ฉายไธสง. การสหกรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วังอักษร, ๒๕๔๐ .

สรินยา แยมเยื่อน. ระบบเศรษฐกิจไทยและการสหกรณ์. กรุงเทพมหานคร : สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ สานดุสิต, ๒๕๓๔.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการและการดำเนินงานสหกรณ์. หน่วย ที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๒๗.

บุญมี จันทร์วงศ์. ระบบสหกรณ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

ปัทมาวดี โพนกุล ชูชุกี และคณะ. “โครงการศึกษาแนวทางการจัดทำเครื่องมือประเมินตนเองขององค์กรการเงินชุมชนฐานรากเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการเศรษฐกิจชุมชน”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. ศีลธรรมกลับมา ชุมนุมปาฐกถาธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.

_____ . ลักษณะ ๘๐ ประการของพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๓๒.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

กรมส่งเสริมสหกรณ์. “สารสนเทศสหกรณ์ปี ๕๕”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.cpd.go.th/cpd/cpdinter/download/data55/start_55/040455/t3t4.pdf [๖ ธ.ค.๒๕๕๕].

สำนักทะเบียนและกฎหมาย. “หลักการ อุดมการณ์ วิธีการสหกรณ์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://webhost.cpd.go.th/rlo/knowledge.html>. [๖ ธ.ค.๒๕๕๕].

วิทยากร เชียงกูล. ผู้จัดการรายสัปดาห์. “ทางออกของปัญหา:ปัญหาและแนวทางการพัฒนาสหกรณ์ในประเทศไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://witayakornclub.wordpress.com> [๒๖ ธ.ค.๒๕๕๕].

การศึกษากับการพัฒนาปัญญา ของพลเมืองโลกในศตวรรษที่ ๒๑

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์ (ภิรมย์พร)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

โลกการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ยอมรับกันว่าเป็นการสร้างความสามารถและพัฒนา ศักยภาพของคนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมและให้มีทักษะชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ในสังคมบริโภคนิยมได้ หลายประเทศได้ เตรียมการเสริมศักยภาพของประชาชนทั้งในด้านทักษะ ความรู้ ทักษะคิด ค่านิยม โดยการ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเป็นปัจจัยสำหรับการแข่งขันทางเศรษฐกิจและธำรง รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ในส่วนของประเทศไทยก็ได้กำหนดจุด มุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ว่า “เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”^๑ ในภาพรวมทั้งหมดจึงเป็นการจัดการศึกษาที่เกิดจาก การผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มี ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

ในขณะที่เป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาคควรจะเป็นไปเพื่อการพัฒนาปัญญาของมนุษย์เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เป็นสังคมที่มีการใช้และสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเอง นำไปสู่การเป็นสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันโดยสันติและอาศัยองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาใน ๓ มิติหลัก คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ การศึกษาแบบใดที่จะสามารถพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ให้นำไปสู่การสร้างสังคมอุดมปัญญาได้อย่างแท้จริง จากประเด็นดังกล่าว ผู้เขียนจะเริ่มต้นนำเสนอบริบทข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ หลังจากนั้นจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปเป็นฐานในการวิเคราะห์เรื่องการศึกษากับการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ต่อไป

๒. ภาพรวมของการศึกษาในปัจจุบัน

ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆ ของโลกยุคปัจจุบัน ทำให้ทุกประเทศต้องเผชิญกับภาวะความท้าทายต่อการเร่งรัดพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับทิศทางการก้าวหน้าของโลก และประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน เพราะตระหนักดีว่า การศึกษาคือรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศจึงได้ทำการปฏิรูปการศึกษาและพยายามสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศให้มากขึ้น

ภาพรวมของการศึกษาในปัจจุบันของประเทศในกลุ่มอาเซียน ซึ่งประกอบด้วย ไทย บรูไน มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย กัมพูชา เมียนมาร์ ลาว และเวียดนาม จากรายงานการวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน พบว่า “ประเทศในกลุ่มอาเซียนทุกประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาโดยเฉพาะเพื่อให้ประเทศมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ามากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของการศึกษาในการขจัดความยากจน และการก้าวพ้นจากความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ และมุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศในระดับสากล โดยมีแนวโน้มที่สำคัญ คือ การขยายการศึกษาให้ทั่วถึง และการยกระดับคุณภาพของการศึกษา”^๒

^๒สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, การวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙), หน้า คำนำ.

ส่วนประเทศมหาอำนาจที่ได้รับการยอมรับว่าดำเนินการปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ คือ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ซึ่งกลไกสำคัญที่ทำให้การปฏิรูปการศึกษาในประเทศเหล่านี้บรรลุผล คือ กลไกด้านกฎหมาย โดยฝ่ายบริหารซึ่งมีวิสัยทัศน์และความกล้าหาญทางการเมืองในการประกาศนโยบายที่ชัดเจนและแน่นอน และลักษณะที่สำคัญในการดำเนินงานของทั้งสองประเทศ คือ การผนึกกำลังกันของภาคีทุกฝ่ายให้เข้าร่วมในกระบวนการจัดการศึกษาเรียนรู้ โดยรัฐทำหน้าที่ในการจัดวางระบบการประสานความร่วมมือและให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรทางการศึกษา สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้กลไกทางกฎหมายในการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งได้ดำเนินการมาหลายครั้ง โดยฝ่ายบริหารซึ่งมีวิสัยทัศน์และมีความกล้าหาญทางการเมืองได้ประกาศนโยบายเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาที่ชัดเจนแน่นอน ในขณะที่เดียวกันฝ่ายนิติบัญญัติก็สนองตอบด้วยการออกพระราชบัญญัติมารองรับ เพื่อนำวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งการจะดำเนินการในลักษณะนี้ได้ก็ต่อเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองมีความเป็นปึกแผ่นและมีระบบระเบียบในระดับสูง ทั้งมีการรณรงค์เคลื่อนไหวทางความคิดของสังคมให้เห็นว่าการปฏิรูประบบการศึกษาเป็นภารกิจที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของประเทศชาติที่ทุกฝ่ายจำเป็นต้องร่วมแรงร่วมใจกัน ประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายหลักสำคัญ ๒ ฉบับที่เปิดช่องให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ พระราชบัญญัติการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education Act) และพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Act) ส่วนประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายว่าด้วยการพัฒนากลไกและมาตรการสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Law Concerning the Development of Mechanism and Measures for Promoting Lifelong Learning) นอกจากนี้ ยังได้ยกฐานะของกรมการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งอยู่ภายใต้กระทรวงศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมขึ้นเป็นทบวงส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต มีข้อสังเกตว่าญี่ปุ่นใช้คำว่าการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตแทนคำว่าการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อเน้นการเรียนรู้ในฐานะเป็นกิจกรรมของผู้เรียนแทนที่จะใช้คำว่าการศึกษาซึ่งเน้นความคิดของผู้จัดการศึกษา การจัดองค์กรและการบริหารงานการเรียนรู้ตลอดชีวิตของญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ^๓

^๓ดูรายละเอียดใน ฉันทนา จันทร์บรรจง, การปฏิรูปการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒๐.

ส่วนประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป ตัวอย่างเช่น ประเทศเยอรมัน ก็ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มและองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กรทางศาสนา สหภาพแรงงาน สมาคมนายจ้าง และมูลนิธิทางการเมือง เป็นต้น ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาทางการเมือง (Alternative Political Education) ซึ่งเป็นการศึกษาทางเลือกของยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ภาพรวมของการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งจากประเทศในภูมิภาคอาเซียน ประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป และประเทศมหาอำนาจของโลก ยังคงเป็นไปเพื่อสร้างกลไกความได้เปรียบในการแข่งขันทรัพยากร เป็นการนำความสามารถในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองที่แข็งแกร่งในการปกป้องทรัพยากรของกลุ่มตน จึงเป็นการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาคนให้มีปัญญาสามารถนำพาตนเองและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จ แต่ก็มีข้อหนทางของการสร้างสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันด้วยสันติ โดยอาศัยองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์แบบองค์รวมได้อย่างแท้จริง

๓. การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญามนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา อธิบายว่า ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้ทั่ว รู้ซึ่ง ปริชาตยัญญูเหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผลดีชั่ว รู้คุณโทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นความรู้ที่จัดการอาสวะกิเลสทั้งปวง เป็นความรอบรู้ที่มองเห็นในกองสังขารตามความเป็นจริง^๔ ซึ่งจากทัศนะนี้ พระพุทธศาสนาก็ได้ปฏิเสธว่า ภาวะทางปัญญาอยู่เหนืออวิสัยของปุถุชน ดังที่ได้จัดแบ่งปัญญาออกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะวิธีการของการศึกษา คือ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา และภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการบำเพ็ญ^๕ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการฟังมาจากผู้อื่น เช่น การศึกษาเล่าเรียนจากครู จากการทำหนังสือ จากการทำบรรยาย การ

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. (กรุงเทพมหานคร : เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๙๖.

ทัศนศึกษา ฯลฯ ปัญญาประเภทนี้มีการพยายามแสวงหากันมากในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดมีขึ้นแก่คนในประเทศชาติของตน มีปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปทั้งโลก เห็นได้จากการสร้างสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ ในแต่ละชาติมากขึ้น มีการผลิตหนังสือตำราเรียน ตลอดถึงการจัดให้มีโสตทัศนศึกษา โสตทัศนอุปกรณ์ขึ้นมากมาย ดังนั้น สุตมยปัญญา จึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาตนเองและสังคมชาติ ผู้มีปัญญาประเภทนี้ เมื่อได้รับการศึกษาดี จนจบปริญญาในระดับต่างๆ แล้ว สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาปัจจัย ๔ นำปัญญาระดับนี้มาแก้ปัญหาเรื่องการดำรงชีวิต แก้ปัญหาสังคมประเทศชาติ มนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องแสวงหาปัญญาชนิดนี้ และสุตมยปัญญานี้เป็นปัญญาที่ทำให้เกิดขึ้นได้ไม่ยากนักในสมัยปัจจุบันนี้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^๖ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญาในระดับนี้ คือ การศึกษา การคิด การฟัง การอ่าน การเขียน แต่การฟังนั้น ต้องตั้งใจฟังด้วยดี ด้วยจิตที่เป็นสมาธิ จึงจะเกิดปัญญา แต่ถ้าฟังด้วยจิตใจที่ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งใจฟังอย่างจริงจัง ไม่ฟังด้วยความเคารพ ฟังด้วยความง่วงเหงาหาวนอน ปัญญาย่อมไม่เกิด ในทางพระพุทธศาสนายกย่องบุคคลผู้มีสุตะ คือความรู้ที่ได้รับมาจากการสดับตรับฟังมาจากแหล่งข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ภายนอกตัวเราว่าเป็นพหูสูต^๗ และคุณสมบัติเฉพาะบุคคลที่ทำให้ได้ชื่อว่าเป็นพหูสูตนั้นมีองค์ประกอบ คือ ๑. พหูสูตา ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก ๒. ธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความได้แม่นยำ ๓. วจสา ปริจิตา คล่องปาก คือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนคล่องชัดเจน ๔. มนसानุเปกขิตา เฟงขึ้นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจเนใจ นึกถึงครั้งใดก็ปรากฏเนื้อความขึ้นสว่างชัดขึ้นทันที ๕. ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ขบคิดได้ด้วยทฤษฎี หรือแทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ มีความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล^๘

๒) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา หาเหตุผลด้วยตนเอง ไม่ได้ฟังมาจากผู้อื่น ไม่ได้อ่านจากหนังสือตำราเรียนใดๆ หรือไม่ได้จากแหล่งค้นคว้าที่คนอื่นทำขึ้น แต่ได้สร้างปัญญาของตนให้เกิดมีขึ้น ด้วยการคิดค้นทดลองหาเหตุผลด้วยตนเองจนเกิด

^๖ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๑๓.

^๗ พหูสูต หรือ พหูสูตร แปลว่า ผู้ได้ยินได้ฟังมามาก คือ ทรงจำธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก ผู้เล่าเรียนมาก ผู้ศึกษามาก ผู้คงแก่เรียน ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๕.

^๘ อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๘๔.

ปัญญารู้ชัดในเรื่องนั้นขึ้น เช่นที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นคิดสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมากในยุคปัจจุบัน ก็อาศัยจินตตามยปัญญา ปัญญาชนิดนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจโดยอุบายแยบคาย คือการใช้ความคิดให้ถูกวิธี การมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยการพิจารณาค้นคว้า การแสวงหาเหตุผลตลอดสายตั้งแต่ต้นจนปลาย การแยกแยะวิเคราะห์ด้วยความคิดที่เป็นระเบียบ โดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น หรือเห็นปัญหานั้น ตามสภาวะที่เป็นจริง ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และยังมีสถาบันวิจัยค้นคว้าในเรื่องต่างๆ ในสถานศึกษาทางวิทยาศาสตร์เป็นจำนวนมากในปัจจุบันกำลังสร้างปัญญาประเภทนี้ให้เกิดขึ้น ซึ่งพบเห็นได้โดยทั่วไป ปัญญาประเภทนี้ก็สามารถเกิดขึ้นได้กับบุคคลผู้เป็นปุถุชนทั่วไป ดังมีพุทธพจน์ว่า “ปัญญา ย่อมมีแก่ผู้เพ่งพินิจ”^๙ ซึ่งการเพ่งพินิจ คือ การทำใจให้เป็นสมาธิ เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ ปัญญาชนิดนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการบำเพ็ญ หรือปัญญาเกิดจากการฝึกอบรม หรือปัญญาที่เกิดแต่การฝึกลงมือปฏิบัติ ปัญญาประเภทนี้นับว่ามีความจำเป็นมากในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการพึ่งตนเองเพราะทำให้ได้ความสงบสุขด้านจิตใจ จนถึงความดับทุกข์ในที่สุด ต้องอาศัยปัญญาที่เกิดจากการเจริญภาวนา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นได้จากการสัมผัสต่อสิ่งทั้งหลายด้วยตัวของเราเอง เปรียบเหมือนการที่เราไปจับไฟแล้วก็รู้ซึ่งถึงความร้อนของมัน เพราะได้จับต้องด้วยตัวของเราเอง ความรอบรู้และความรู้สึกที่เกิดจากการลงปฏิบัติ ซึ่งผ่านขั้นตอนการลองผิดลองถูกของผู้ปฏิบัติในเรื่องต่างๆ นี้จัดเป็น ภาวนามยปัญญา การที่เราฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผ่านการลองผิดลองถูกจนมีความคล่องแคล่วในอารมณ์ทั้งปวง ทั้งที่น่าพอใจ และที่ไม่น่าพอใจ จนในที่สุดเรารู้จักอารมณ์เหล่านั้นอย่างชัดเจน รู้เท่าทัน ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่จรมาสู่จิตเรา เราไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงไปตามอารมณ์เหล่านั้น เป็นปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ตรง อันเป็นผลมาจากการลงมือฝึกปฏิบัติจนรู้แจ้งประจักษ์ชัดในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งปวงล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ ไม่มีดีมันถึมันให้เกิดทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^{๑๐} ซึ่งคำว่าโลกนั้นตีความได้ ๓ ประการ คือ โลก คือ หมู่ตัว โลก คือ สังขาร และโลก คือ โลกอันมีในจักรวาล^{๑๑} ผู้ที่มีปัญญาที่เกิดจากบำเพ็ญหรือ

^๙ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๑๗.

^{๑๐}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๙๙.

ภาวนามยปัญญานี้ ย่อมสามารถมองเห็นถึงสัจธรรม มองเห็นความมืด คืออวิชชาและโมหะได้ ปัญญาประเภทนี้จึงเป็นแสงสว่างในโลกแห่งจิตใจ สามารถส่องสว่างเห็นเหตุผล ส่องนำทางดำเนินชีวิตตามแนวทางอริยมรรคได้อย่างถูกต้อง บุคคลจึงควรหันมาเจริญภาวณาเพื่อให้เกิดปัญญากันให้มาก เพราะเหตุว่า เมื่อชีวิตของเราเกิดปัญญาขึ้นแล้ว จะทำให้มีความสุขสงบสุขทั้งภายนอกและภายใน เป็นความสุขที่สงบเย็นโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของใดๆ ภายนอกร่างกาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “การได้เฉพาะซึ่งปัญญานำมาซึ่งความสุข”^{๑๒}

ปัญญาทั้ง ๓ ประเภท ซึ่งมีที่มาของการศึกษาที่แตกต่างกัน ย่อมจะทำให้เกิดความรู้ที่แตกต่างกัน คือ

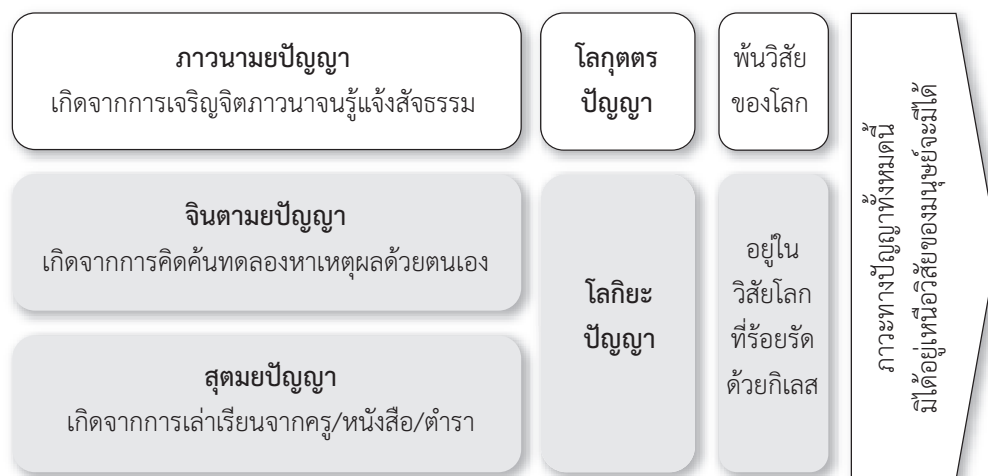
๑) ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ถ้าเปรียบกับไฟ เพียงแต่เขาบอกว่าไฟร้อนก็จำเอาไว้ การรู้ว่าไฟร้อนนี้ เปรียบเหมือนกับปัญญาที่เกิดจากการฟัง ฟังแล้วรู้ว่าไฟร้อน คือ รู้ว่าร้อนจากการได้ฟัง เป็นปัญญาขั้นสัญญาคือจำเอาไว้ จัดเป็นความรู้เพียงแค่สุตมยปัญญา

๒) ถ้าเห็นแมลงบินเข้าไปในกองไฟ และตายอยู่ในกองไฟ ก็คิดว่าไฟคงร้อนแมลงจึงตาย ปัญญาที่ยังไม่ประจักษ์ด้วยตนเองนี้ เปรียบเหมือนกับปัญญาที่เกิดจากความคิด เป็นปัญญาที่เกิดจากความเห็นของคุณบุคคล จัดเป็นความรู้เพียงแค่จินตามยปัญญา

๓) เมื่อใดตนเองได้จับไฟจนมือร้อนพองใหม่ขึ้นรู้ซึ่งถึงความร้อนจากการสัมผัสด้วยตนเอง ปัญหานี้จัดเป็นความรู้ในระดับภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากญาณคือความรู้

ดังนั้น เมื่อแบ่งดังที่ได้จัดแบ่งปัญญาออกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะวิธีการของการ ศึกษาทั้ง ๓ ประเภท คือ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน จินตามย-ปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา และภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการบำเพ็ญจากแนวคิดดังกล่าว สามารถสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับระดับของปัญญาโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับประเภทของปัญญาตามทัศนะของพระพุทธศาสนาไว้ในลักษณะของแผนภูมิเพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจ ดังนี้

^{๑๒} จ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๓๓.

แผนภาพที่ ๑ ความสัมพันธ์ของปัญญาและการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนา

จากแผนภาพที่ ๑ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญญาและการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนาซึ่งจำแนกปัญญาออกเป็นสองระดับใหญ่ คือ โลกียปัญญา ปัญญาที่เกี่ยวกับทางโลก เป็นเรื่องของชาวโลก ยังอยู่ในภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยอาสวะกิเลส เป็นปัญญาที่ยังถูกร้อยรัดด้วยกิเลสมีสังโยชน์ เป็นต้น และโลกุตตรปัญญา ปัญญาที่เหนือจากโลก เป็นปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก ไม่เนื่องในภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยโลกุตตรมรรค คือ มรรค ผล และนิพพาน

พระพุทธศาสนาถือว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองได้ และผู้ที่สามารถพัฒนาได้ถึงขั้นสูงสุดจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า “ในหมู่มนุษย์ ผู้ประเสริฐสุด คือคนที่ฝึกแล้ว”^{๑๓} แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ และปรัชญาในการพัฒนาทางฝ่ายพระพุทธศาสนานั้นก็ให้เริ่มต้นที่การศึกษาเช่นเดียวกับปรัชญาของการพัฒนาในฝ่ายทางโลก สอดคล้องกับที่พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) อธิบายไว้ว่า คำว่า การศึกษา ในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า ลิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับความปริญญา คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติลิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติ

^{๑๓}ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๕๘.

อย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยาก ลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา^{๑๔} และขอบเขตของการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาใน ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา^{๑๕} ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ คือ การศึกษา ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมพัฒนากาย วาจา จิต และปัญญาให้เจริญงอกงาม ประกอบด้วย

(๑) อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ มีสาระสำคัญคือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตเกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษา ให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและเจริญปัญญา

(๒) อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาทางจิตใจ พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิต และรู้จักให้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ มีสาระสำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะให้งานทางปัญญาได้ผลดีที่สุด

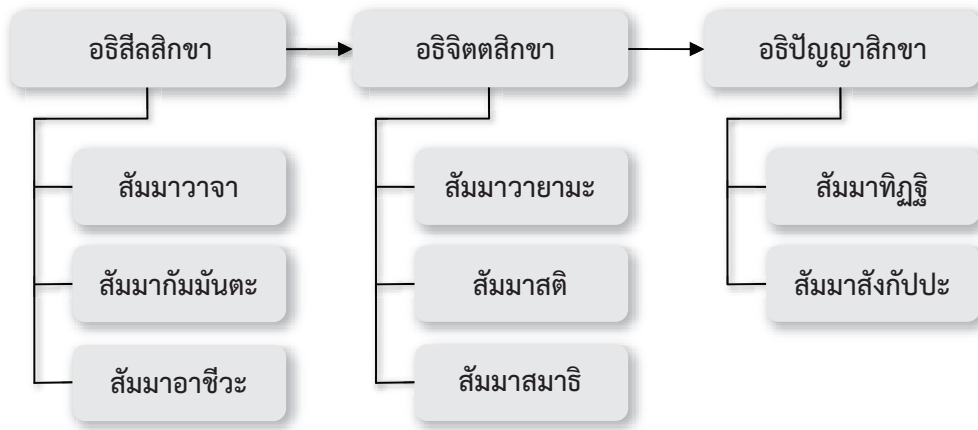
(๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ เป็นอิสระไร้ทุกข์โดยสิ้นเชิง มีสาระสำคัญคือ การมองดูและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ทำให้เป็นอยู่และการทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมพอดี ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน^{๑๖}

หากจัดหมวดหมู่ตามความสัมพันธ์ระหว่างไตรสิกขากับมรรคแปด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกระบวนการศึกษาปฏิบัติในทัศนะของพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นเป็นภาพรวมได้ ดังนี้

^{๑๔}พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๑๕}อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๙-๕๓๐/๓๐๓.

^{๑๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, (กรุงเทพมหานคร : เพ็ทแอนด์โฮม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔๖.

แผนภาพที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างไตรสิกขากับมรรคมงคล ๘^{๑๗}

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าหลักการพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา (ปัญญา) เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตระภาวะทางปัญญาที่เกิดจากการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละระดับของความสำเร็จ การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญามนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงเป็นการมองคุณค่าของความเป็นมนุษย์แบบองค์รวม คือ ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน

๔. การศึกษากับการพัฒนาปัญญามนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑

การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ควรเป็นการศึกษาที่สามารถจัดการกับสถานการณ์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตได้อย่างถูกต้อง มิใช่การแยกการศึกษาออกจากชีวิต หรือแยกชีวิตออกจากการศึกษา เพราะหากการศึกษาไม่สามารถทำให้เข้าใจเรื่องในชีวิต การศึกษานั้นจะไม่เป็นประโยชน์ กล่าวคือ มีความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด ดังนั้น การศึกษากับการดำเนินชีวิตจึงต้องควบคู่ไปด้วยกัน และชีวิตต้องเป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้ “เพื่อให้คนสามารถมีความสมบูรณ์ในตัวของเขาเอง การพัฒนาคน คือ การ

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๕.

ทำให้เขามีชีวิตที่ดั่งดงาม ประณีต มีอิสรภาพ มีความสุข มีความเป็นคนที่เต็มคนในตัว”^{๑๘} การศึกษาควรจะเป็นไปเพื่อการพัฒนาปัญญาของมนุษย์เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมที่มีการใช้และสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเอง นำไปสู่การเป็นสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันโดยสันติและอาศัยองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา การศึกษาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ จึงต้องเป็นการศึกษาที่สามารถทำให้ชีวิตให้เข้าถึงอิสรภาพ หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุด

แผนภาพที่ ๓ การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑^{๑๙}

จากแผนภาพที่ ๓ แสดงการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งควรเป็นแบบองค์รวมไม่แยกส่วน เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีภาวะทางปัญญาที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ทักษะด้านคุณธรรม ทักษะจากสาระวิชา ทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะทางเทคโนโลยี และทักษะการเรียนรู้นวัตกรรม

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์บริหารจัดการวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๑๙} ปรับปรุงจาก ทักษะแห่งอนาคตใหม่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยเครือข่ายองค์กรความร่วมมือมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ดูรายละเอียดใน www.facebook.com/ThaiPLC และ www.QLF.or.th.

(๑) ทักษะด้านคุณธรรม เป็นทักษะในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และสร้างปัญญา (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) โดยไม่แยกส่วน กล่าวคือ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทักษะด้านคุณธรรมจึงเป็นการศึกษาเพื่อเรียนรู้ให้เท่าทันตามความเป็นจริงของสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทุกชั่วขณะ รู้ว่าทั้งสุขและทุกข์นั้นเปลี่ยนแปลงไปไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทำให้สามารถเผชิญกับสถานการณ์จริงได้อย่างถูกต้อง มีปัญญารู้เท่าทันในสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น และสามารถเลือกปฏิบัติเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

(๒) ทักษะด้านสาระวิชาหลัก 3Rs ได้แก่ การอ่าน (Reading) การเขียน (Writing) และคณิตศาสตร์ (Arithmetic) และทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นการรอบรู้สาระวิชาที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษนี้ โดยมีสาระวิชาหลักได้แก่ ภาษา การอ่าน คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การปกครอง และความเป็นพลเมืองที่ดี รวมถึงความรู้เรื่องโลก ความรู้ด้านการเงิน-เศรษฐกิจ-ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ ความรู้ด้านสุขภาพ และความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

(๓) ทักษะชีวิตและอาชีพ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและสภาพการทำงานในยุคปัจจุบัน เพื่อให้สามารถในการทำงานในยุคที่แข่งขันกันด้านข้อมูลข่าวสารและการดำรงชีวิตที่มีความซับซ้อนให้ประสบความสำเร็จ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว การริเริ่มและการกำกับดูแลตนเองได้ ทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม การมีผลงานและความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ

(๔) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม 4Cs ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) การร่วมมือ (Collaboration) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นทักษะที่จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมในการเข้าสู่การทำงานในสังคมปัจจุบัน

(๕) ทักษะทางเทคโนโลยีและสารสนเทศ ทุกวันนี้เราอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ขับเคลื่อนด้วยสื่อและเทคโนโลยี ซึ่งจะเห็นได้จากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจำนวนมากมาย การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้านเทคโนโลยีการศึกษา ความสามารถในการเชื่อมโยงกัน และการมีส่วนร่วมในอัตราที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน พลเมืองและแรงงานที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถแสดงทักษะการคิดได้อย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย

สรุปได้ว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ควรเป็นการศึกษาในรูปแบบสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันได้โดยสันติ ดังนั้น ทักษะด้านคุณธรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางจิตใจจึงเป็นจุดร่วมและแกนกลางของการศึกษาที่ขาดไม่ได้ ส่วนทักษะอื่น ได้แก่ ทักษะด้านสาระวิชาหลัก ทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะทางเทคโนโลยีและสารสนเทศ ล้วนเป็นทักษะสำหรับการสร้างองค์ความรู้เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้ นั่นเอง

๕. บทสรุป

ภาพรวมของการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งจากประเทศในภูมิภาคอาเซียน ประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรปและประเทศมหาอำนาจของโลก ยังคงเป็นไปเพื่อสร้างглоความได้เปรียบในการแข่งขันทรัพยากร เป็นการนำความสามารถในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองที่แข็งแกร่งในการปกป้องทรัพยากรของกลุ่มตน จึงเป็นการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาคนให้มีปัญญาสามารถนำพาตนเองและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จ แต่ก็มีใช้หนทางของการสร้างสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันด้วยสันติโดยอาศัยองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์แบบองค์รวมได้อย่างแท้จริง และในทัศนะของพระพุทธศาสนาเห็นว่าหลักการพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา (ปัญญา) เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้จากระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตตระ ภาวะทางปัญญาที่เกิดจากการศึกษาทางพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละระดับของความสำเร็จ ถึงกระนั้น การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญามนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็เป็นการมองคุณค่าของความเป็นมนุษย์แบบองค์รวม คือ ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน

ดังนั้น การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ จึงควรเป็นการศึกษาในรูปแบบสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันได้โดยสันติ ซึ่งประกอบด้วยทักษะด้านคุณธรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางจิตใจจึงเป็นจุดร่วมและแกนกลางของการศึกษาที่ขาดไม่ได้ ส่วนทักษะอื่น ได้แก่ ทักษะด้านสาระวิชาหลัก ทักษะชีวิตและอาชีพ

ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะทางเทคโนโลยีและสารสนเทศ ล้วนเป็นทักษะสำหรับการสร้างองค์ความรู้เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้ ดังกล่าวนี้นี้ จึงจะเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ให้สามารถสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นสังคมที่มีการใช้และสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเอง นำไปสู่การเป็นสังคมอุดมปัญญาที่สามารถแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันโดยสันติได้

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๕๕.

ฉันทนา จันทน์บรรจง. การปฏิรูปการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ . พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร : เพ็ทแอนด์โฮม, ๒๕๕๕.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. การวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๙.

การพัฒนาคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองโลก

นิภาภัทร อยู่พุ่ม

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกที่พึงประสงค์โดยแนวทางการพัฒนาพลเมืองโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ของโลก ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการศึกษาขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากกัลยาณมิตรหลายภาคส่วน จุดมุ่งหมายประการสำคัญของการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาของประเทศใดก็ตาม คือการสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับเยาวชนเพื่อการดำรงชีวิตส่วนตนและส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โจทย์ทางสังคมที่น่าสนใจ คือระบบการศึกษาหรือระบบการเรียนรู้เพื่อให้การศึกษาพลเมืองโลกในปัจจุบันจะสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร ทำอย่างไรที่ระบบการศึกษาจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างและพัฒนาพลเมืองของไทย ของอาเซียนและของโลกให้ก้าวข้ามความแตกต่างแปลกแยกและนำความหลากหลายที่คล้ายคลึงกันมาสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน เน้นความร่วมมือร่วมใจพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในการกำหนดความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลกที่ดีในอนาคต

๒. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในทศวรรษที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตามสภาพการณ์ของโลก การเป็นพลเมืองดีจึงมิใช่เป็นพลเมืองดีของประเทศที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น แต่ควรมุ่งพัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองดีของโลกด้วย

๒.๑ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดีของคนไทย สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปลด) อดิเรกธรรมวิธาน ได้ทรงให้ความคิดเห็นว่าอุปนิสัยประจำชาติของคนไทยมีอยู่สามประการ^๑ คือ ประการที่หนึ่ง คนไทยรักอิสระ คนไทยพยายามรักษาความเป็นอิสระของไทยมาแต่โบราณกาล จวบจนกระทั่งทุกวันนี้ ประการที่สอง คนไทยปราศจากวิหิงสา หมายถึง การมีจิตใจเปิดกว้างไม่คับแคบ และ ประการที่สาม คนไทยรู้จักประสานประโยชน์ ได้แก่ การรู้จักอะลุ่มอล่วย มีการผ่อนหนักผ่อนเบา การรู้จักการประสานประโยชน์ หมายถึง การไม่เคร่งเถรตรงต่อกฎหมายหรือหลักการแต่เป็นลักษณะแห่งการพร้อมที่จะยืดหยุ่น

สุมน อมรวิวัฒน์^๒ ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทยที่พึงประสงค์ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทย และสังคมโลกได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ ไว้ดังนี้

- ๑) เป็นผู้มีความเข้าใจวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน ใช้สิทธิของตนภายในขอบเขตของกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และส่วนรวม
- ๒) เป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงวัฒนธรรมไทย สามารถที่จะถ่ายทอดคุณค่าและความภาคภูมิใจไปสู่ลูกหลาน
- ๓) เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะ กับรายได้ รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ปรับตัวเองให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ดี

^๑ สิริวรรณ ศรีพหล. รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่องการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียน สำหรับครูสังคมศึกษา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

^๒ สุมน อมรวิวัฒน์. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

๔) เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

๕) เป็นผู้ที่รักความสงบ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีวิจารณ์ญาณในการตัดสินว่าสิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว มีเหตุผล

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ศึกษาพบว่าคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย ที่มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก อันจะมีส่วนในการนำพาบุคคลและประเทศชาติให้ประสบความสำเร็จได้ ควรมีลักษณะดังนี้^๓ มีความสามารถในการคิด มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และรักความถูกต้อง ร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี และสูงใหญ่ รักการเรียนรู้ มีสุขภาพจิตดี ขยัน อดทน ทุ่มเท ทำงานหนัก มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีระเบียบวินัย รู้รอบด้านและเท่าทันเหตุการณ์ เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ในมาตรา ๖ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และวัฒนธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” จากสาระดังกล่าว เป็นการเน้นให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะของความ เป็นพลเมืองดี ซึ่งจะต้องเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข^๔

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาไทยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบัน การศึกษาในการอบรมกล่อมเกลา พัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะของพลเมืองดีที่พึงประสงค์ของ สังคมไทยและสังคมโลก

๒.๒ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก

การเป็นพลเมืองโลกมีคุณลักษณะเช่นเดียวกับการเป็นพลเมืองดีของประเทศนั้นคือ การเป็นพลเมืองที่มีความรู้ มีทักษะความสามารถ มีเจตคติ ค่านิยม จริยธรรม และมีส่วนร่วม ต่อสังคม คนีพ (Knip, 1986) ได้เสนอว่าพลเมืองโลกควรมีลักษณะ ดังนี้^๕

^๓เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละ ช่วงวัย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๘.

^๔ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๓ (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒).

^๕Knip, Willard M., “Social Studies With in a Global Educations.” in **Social Education**, (November-December ,1986 : 516 – 517)

๑) ด้านความรู้ การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกควรมีความรู้ในทักษะเชิงประวัติศาสตร์ ควรมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจวิวัฒนาการทางค่านิยม จริยธรรมในเชิงสากล และทักษะเกี่ยวกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในโลก พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับระบบโลกในปัจจุบัน สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นและสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในโลกปัจจุบัน การให้ผู้เรียนมีภาพลักษณ์ในเชิงระบบจะทำให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง ชุมชน ท้องถิ่นของตน ในการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ การเมือง นิเวศวิทยา และเทคโนโลยี ที่ส่งผลแพร่ขยายไปทั่วโลก การให้ผู้เรียนมีความรู้เพื่อการมีส่วนร่วมต่อสังคมมิใช่เพียงแต่ให้ผู้เรียนมีมุมมองเชิงประวัติศาสตร์และเชิงระบบเท่านั้น แต่จะต้องมีความเข้าใจสาเหตุปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ผลและศักยภาพของแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงปลอดภัย สันติภาพ การพัฒนาชาติและระหว่างประเทศ สิ่งแวดล้อมในประเทศและในโลก รวมทั้งปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน

๒) ด้านทักษะความสามารถ ทักษะความสามารถที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองโลก คือ ความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุและผลในปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นสากล ความสามารถในการแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเรื่องต่างๆ การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การรู้จักมองคาดการณ์อะไรล่วงหน้า การสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่างๆ และนำมาใช้เพื่อการตัดสินใจ ความสามารถในการศึกษาวิจัยค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ และความสามารถในการสื่อสารด้วยวิธีการต่างๆ

๓) ด้านค่านิยมจริยธรรม สืบเนื่องจากการล่มสลายของลัทธิการปกครองแบบคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม ทำให้การตื่นตัวในการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในค่านิยม จริยธรรมตามวิถีทางประชาธิปไตยมีเพิ่มขึ้น คุณลักษณะของพลเมืองโลก จึงให้ความสำคัญต่อการสร้างคุณลักษณะการติดต่อพึ่งพาอาศัยกัน การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น การมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม สิทธิมนุษยชน และความสมดุลในเชิงระบบนิเวศ โดยเน้นการมีส่วนร่วม การร่วมมือช่วยเหลือ การยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม การแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยวิธีสันติ การสร้างมาตรฐานความเป็นพลเมืองโลกที่เป็นผู้มีความยุติธรรมให้ความเสมอภาค การมีจิตใจแน่วแน่มั่นคง การมีเสรีภาพ ความซื่อสัตย์ และภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

๔) การมีส่วนร่วมต่อสังคม คุณลักษณะนี้ถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่จำเป็นต้องให้ผู้เรียน ได้รับรู้ว่าคนในสังคมเขาทำอะไร อย่างไร ทำไม

ด้วยการตระหนักในสิทธิความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะบทบาทในการช่วยให้โลกปลอดภัย ต้องถือเป็นบทบาทของพลเมืองโลกทุกคน พลเมืองโลกมิใช่มีเพียงความรู้และตระหนักในสาเหตุ และผลที่เกิดขึ้นจากปัญหาต่างๆ พลเมืองโลกมิใช่มีเพียงแค่รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล แต่พลเมืองโลกต้องเป็นผู้ที่ลงมือกระทำการเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ โดยมีค่านิยมและจริยธรรมกำกับอยู่ในการกระทำเหล่านั้น

จากคุณลักษณะของพลเมืองโลกดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสร้างและพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะของพลเมืองโลกที่ดีต้องอาศัยระบบการศึกษาเป็นกลไกในการให้ความรู้ อบรมฝึกฝน ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ถ่ายทอดประสบการณ์และทักษะชีวิตจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน เพื่อต่อยอดภูมิปัญญา สืบสานวิถีชีวิตชุมชนให้ดำรงคงอยู่เป็นต้นแบบเป็นแหล่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนแบ่งปันซึ่งกันและกัน

๓. ระบบการศึกษาของประเทศไทย

๓.๑ สถานการณ์ของการศึกษาไทย

การศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาคน ให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง มีคุณค่า เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีความสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพื่อก้าวไปสู่จุดหมายในวิถีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นสภาพการณ์ของระบบการศึกษาไทยหลังปี พ.ศ.๒๕๐๐ ในระยะเวลาห้าทศวรรษต้องเผชิญกับกระแสความขัดแย้งของโลก กระแสทุนนิยม ทุนนิยมส่วนเกิน กระแสการศึกษาไร้ทุนนิยม สามารถสรุปปัญหาการศึกษาไทยได้ดังนี้^๖

๑) ชื่นชมหลงใหลฐานความรู้ตะวันตก (Western Knowledge Based) มากเกินไป จนละเลยมองข้ามคุณค่าความรู้ตะวันออก ความรู้และภูมิปัญญาไทย

๒) สังคมไทยถดถอยทางวัฒนธรรม คุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง สังคมไทยชื่นชมยินดี วัฒนธรรมกระแสใหม่ที่ไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยอย่างเสรีไร้ขอบเขต วัฒนธรรมคุณธรรม จริยธรรมไทยถดถอยคุณค่า ได้รับการตีราคาใหม่ ดุลยภาพและการให้น้ำหนักในสังคมไทยเปลี่ยนไป

^๖วิรุณ ตั้งเจริญ. “การศึกษาไทยและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้”, ใน **หนังสือที่ระลึกวาระประกาศเกียรติคุณ มศว ๖๐ ปี ศรีสง่ามหานคร**, วิรุณ ตั้งเจริญ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๙.

๓) ทุนนิยมส่วนเกิน (Surplus Capitalism) ขยายตัว อย่างรุนแรง ทุนนิยมตะวันตก เป็นฝ่ายกำชัยชนะในการเมืองโลก ก่อให้เกิดทุนนิยมที่ไม่รู้จักพอ ทุนนิยมที่ไร้จริยธรรม

๔) สังคมทวิความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมจมไม่ลง การกู้หนี้ยืมสิน เงินพลาสติกเติบโต วัตถุนิยม (Materialism) บริโภคนิยม (Consumerism) สุขนิยม (Hedonism) แข้มแข็ง การศึกษาเดินตามกันปัญหาซับซ้อนเหล่านั้น

๕) “ความเป็นครู” ถดถอยและพ่ายแพ้อำนาจเงิน “ความเป็นครู” ถูกตีราคาใหม่ รวมทั้งการตกต่ำของผู้ที่ประสงค์จะเป็นครูอาจารย์ รัฐและสังคมมีเพียงคำหวานและการชื่นชมอย่างอ่อนสาระและเป็นนามธรรม

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นภาพวิวัฒนาการการจัดการ การศึกษาของไทยได้เป็นอย่างดี หากอุปมาการจัดการศึกษาเสมือนการปลูกต้นไม้ผู้เขียน คิดถึงบทร้อยกรองบทหนึ่งสื่อความหมายของร่องรอยประสบการณ์แห่งการสร้างและผลิตผลความเชื่อมโยงแห่งการพัฒนามนุษย์จากระบบการศึกษาสู่สังคมจนสามารถนำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

๓.๒ การขับเคลื่อนการศึกษาไทย : จากนโยบายการศึกษาของชาติสู่การ ปฏิบัติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาไว้ในมาตรา ๘๑ ให้รัฐจัดการปรับปรุงการศึกษาให้ สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการ ศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกฎหมาย แม่บท เชื่อมต่อกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ และเป็นกรอบแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา ของประเทศ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ จนถึงปัจจุบันนี้นับเข้าสู่การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษ ที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑) ที่มุ่งเน้นให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีเป้าหมาย หลักสามประการ คือ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย เพิ่ม โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษา โดยมีกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ๔ ประการ คือ พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ พัฒนาคุณภาพ สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ และ พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ โดยนโยบาย ใหม่ที่สำคัญคือ ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคม

อาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๕๘^๗ ประกอบด้วย การเพิ่มขีดความสามารถของบัณฑิตให้มีคุณภาพ มาตรฐานในระดับสากล การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนา ประชาคมอาเซียนและการส่งเสริมบทบาทของอุดมศึกษาไทยในประชาคมอาเซียน

จากนโยบายการศึกษาของชาติจะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาไทยกำลังเผชิญหน้ากับ ความท้าทายครั้งยิ่งใหญ่ในการสร้างและพัฒนาศักยภาพพลเมืองไทยให้มีคุณค่า มีคุณภาพ ทัดเทียมกับนานาชาติอารยประเทศในภูมิภาคอาเซียนและในโลกโดยมีจุดหมายสูงสุดแห่งการ พัฒนาคือคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมศักดิ์ศรีในวิถีวัฒนธรรมไทยที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มี คุณภาพและอิสรภาพในการออกแบบระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับการสร้างพลเมืองไทย ให้เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขในการดำเนินชีวิตในสังคมไทยและสังคมโลกได้ ประเด็นที่ น่าสนใจคือระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันจะสามารถพัฒนาหรือออกแบบให้ตอบสนองต่อ การเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร เพราะการศึกษาต้องอาศัยเวลาในการสั่งสม เพาะบ่ม ตกผลึก ทางปัญญาในการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตนเอง

๔. การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก

เครื่องมือหรือ วิธีการ ในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองให้กับเด็กนักเรียน คือการศึกษา ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิ และรู้จักที่จะ ทำงานร่วมกับผู้อื่น สำหรับการลงมือปฏิบัติจะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพัฒนาไปสู่การเป็น พลเมือง ที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ คุณลักษณะและศักยภาพผู้เรียนที่เป็นสากล

จากสภาพของความเป็นสังคมโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ถูกขับเคลื่อนตามสภาพ แวดล้อมในด้านต่างๆ ในโลกอย่างหลากหลาย จึงมีความจำเป็นต้องยกระดับผู้เรียนให้ได้ มาตรฐานสากล เพราะสังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมที่ประเทศไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง ต้องรีบเร่ง พัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีศักยภาพที่เป็นสากล (Global Competency) ตามปฏิญญาว่าด้วย การจัดการศึกษาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

^๗ อารมณ์ แก่นวงศ์. “ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘”. ใน เอกสารประกอบการประชุมเตรียมความพร้อมอุดมศึกษาไทยเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการเปิดเสรีการค้าบริการด้านอุดมศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://inter.mua.go.th/main2/article.php?id=134> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

หรือยูเนสโก (UNESCO) โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีศักยภาพที่สำคัญ^๘ ดังนี้:

๑) เป็นเลิศวิชาการ (Smart) มีความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เทคโนโลยี รอบรู้ภาษา ข้อมูล และทัศนภาพ มีผลการเรียนดีเป็นที่ยอมรับระดับนานาชาติ มีความถนัดหรือความสามารถเฉพาะทางเป็นที่ประจักษ์ สามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือระดับสูงทั้งในประเทศหรือต่างประเทศ

๒) สื่อสารสองภาษา (Communicator) มีทักษะการสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ มีทักษะการเลือกใช้วิธีการและเครื่องมือเพื่อการสื่อสารมีประสิทธิภาพ ใช้ภาษาสื่อสารได้ดีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศอื่น มีความสามารถเป็นที่ยอมรับจากสถาบันทางภาษาต่างๆ

๓) ผู้นำทางความคิด (Thinker) มีความใฝ่รู้ สร้างสรรค์ กล้าเผชิญความเสี่ยง คิดได้ในระดับสูง มีเหตุผล รู้จักคิดวิเคราะห์ ใคร่ครวญ วิจาร์ณ สังเคราะห์และประเมินค่า กล้านำเสนอความคิดที่สร้างสรรค์และแตกต่าง สามารถปรับตัว นำตนในสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี แก้ปัญหา จัดการกับความซับซ้อนได้

๔) ผลงานอย่างสร้างสรรค์ (Innovator) สามารถจัดลำดับความสำคัญ วางแผนและบริหารจัดการสู่ผลสำเร็จ สามารถใช้เทคโนโลยี ในการเรียนรู้ ออกแบบ สร้างสรรค์งาน สื่อสาร นำเสนอ เผยแพร่ มีผลงานออกแบบสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นที่ นำเสนอ เผยแพร่ได้อย่างกว้างขวาง สามารถผลิตผลงานที่เหมาะสม มีคุณภาพสูง

๕) ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก (Global Citizenship) มีความตระหนักรู้ สภาวะการณ์ของโลก (Global Awareness) สามารถเรียนรู้และจัดการกับความซับซ้อน คลุมเครือ มีความรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของไทยและของนานาชาติ

หากวิเคราะห์คุณลักษณะและศักยภาพผู้เรียนที่เป็นสากลจะพบว่าพลเมืองโลกที่พึง ประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑ ยังคงอยู่ในแนวคิดที่ว่าเป็นคนเก่ง คนดี และคนที่มีความสุขตาม วิถีชีวิตของตนเองและสังคมโลก

^๘สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน มาตรฐานสากล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔-๘.

๔.๒ ทิศทางการศึกษาของไทยเพื่อพัฒนาพลเมืองไทยสู่การเป็นพลเมืองโลก

การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการสร้างพลเมืองโลกในอนาคต (Curriculum Development for Future Global Citizens Conference) เพื่อนำผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองโลกของประเทศไทย มีนักวิชาการเสนอแนะแนวคิดและหลักการ^๙ ดังนี้

๑) หลักสูตรจะต้องสร้างให้เด็กรุ่นใหม่ให้มีความสามารถในการสื่อสารระดับสากล โดยมีภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางพร้อมที่จะเรียนรู้ เข้าใจ และยอมรับในศาสนา วัฒนธรรม และภาษาที่แตกต่างกัน มีความรับผิดชอบและมุ่งมั่นพัฒนาสังคมส่วนรวมในวงกว้างระดับนานาชาติโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของตน แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของประเทศและของตนไว้

๒) หลักสูตรจะต้องช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพได้เต็มที่ รู้จักคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ใช้เทคโนโลยีหาความรู้ มีความรู้ทั้งวิชาการ วิชาชีพและทักษะชีวิต รู้จักตนเองและให้เกียรติผู้อื่น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีมและมีคุณธรรม

๓) การสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพจะต้องพัฒนาครูให้มีความเป็นเลิศในวิชาที่สอน รู้จักออกแบบการเรียนการสอน และประเมินวัดผลให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เรียน

๔) การสร้างผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีของโลกนั้นครูมีบทบาทสำคัญที่สุดรวมทั้งควรมีผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบอาชีพด้านต่างๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์มาช่วยครูในการให้ความรู้แก่ผู้เรียน

^๙ดูรายละเอียดในการสัมมนาเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการสร้างพลเมืองโลกในอนาคต (Curriculum Development for Future Global Citizens Conference)” นักวิชาการประกอบด้วย ดร.ชินภัทร ภูมิรัตน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จอห์น แมคโดนัลด์ ผู้อำนวยการควบคุมคุณภาพการศึกษา สก๊อตแลนด์ นางสาวโมอริรา แมคเคอราเซอร์ ผอ.ฝ่ายการศึกษาระหว่างประเทศ องค์การควบคุมคุณภาพการศึกษา สก๊อตแลนด์ ดร.ซูย์ สวีนิ ผู้จัดการฝ่ายหลักสูตรการศึกษา วิทยาลัยอาयर สก๊อตแลนด์ รศ.สุชาดา นิมมานนิตย์ กรรมการบริหารสถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ณ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๕ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.sites.google.com/site/miraclefolk/bth-thi8-kar-phungpha-xasay-kan-ni-lok-yukh-lokaphiwathn> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

๕) เด็กไทยยังมีจุดอ่อนด้านคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ และไม่แบ่งปันความรู้ให้เพื่อนๆ ซึ่งครูต้องเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาและพัฒนาเด็ก

๖) เนื้อหาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นสามารถพัฒนาเด็กให้เป็นพลเมืองคุณภาพของโลกได้เป็นอย่างดี

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น การจัดการศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนาพลเมืองไทยให้เป็นพลเมืองโลกที่ดีและมีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษาของชาติในแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยมีการปรับปรุงให้สอดคล้องและตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสากล โดยองค์การของระบบการศึกษาไทยที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและพัฒนาคนเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีและพลเมืองโลก

๔.๓ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองโลกที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ควรเป็นอย่างไร

การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก มีอยู่หลายแนวทาง เช่น แนวทางสกลทรรศน์ศึกษา (Global Education) ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งเตรียมเยาวชนของสังคมให้เป็นพลเมืองดีของสังคมโลก โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพลเมืองของโลกที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ พัฒนาผู้เรียนให้มีแนวคิดและเจตคติที่ถูกต้องในเรื่องการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ ในแง่ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมทั้งการฝึกฝนให้มีทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลและความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ จากความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะดังกล่าวจะนำเยาวชนไปสู่การเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพได้^{๑๐}

การศึกษาตามแนวคิดพุทธศาสตร์สามารถสรุปได้ดังนี้ พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตตบุคคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้ มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ของมนุษย์ เกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูปกับนาม (รูป ได้แก่ กายภาพ : กาย วาจา และนามคือ จิตภาพ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต การเรียนรู้ของมนุษย์มีสามแกน

^{๑๐} นาดยา ปิลันธนาพันธ์ “การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก” ใน **ประมวลสาระชุดวิชาสกลทรรศน์ศึกษา**. (นนทบุรี: บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗).

(ไตรสิกขา) คือ การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (Self-training in morality) การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in mentality or concentration) และ การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in wisdom) โดยมีจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนคิดค้น (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)^{๑๑}

การจัดการเรียนตามแนวพุทธธรรม โดยนำพุทธวิธีทางการสอนแบบต่างๆ มาพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติ รวมทั้งการนำกระบวนการทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาฝึกฝนให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิด เพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองโลก สำหรับทิศทางการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองโลกที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์นั้น ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบถึงปัจจัยแวดล้อมของบุคคล (Personal Environment) ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ (Emotional Regulation) พันธุกรรม (Genetics) ตลอดจนอารมณ์ทางสังคม (Social Emotion) เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดการศึกษาเพราะทิศทางการวิจัยดังกล่าวมีความสำคัญในอนาคต^{๑๒} กล่าวคือ

๑) แนวความคิดในการพัฒนาความรู้เพื่อให้พลเมืองไทยและพลเมืองโลกเป็นคนเก่งคนดี และมีความสุขนั้นต้องอาศัยการบูรณาการจากฐานคิดทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ (Basic Science) และด้านจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Science) นั้นมีความเหมือนกันคือสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (Change is Possible)

๒) การศึกษาเรื่องความเมตตากรุณานั้นไม่ควรจำกัดเฉพาะในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ควรศึกษาว่าความเมตตากรุณามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรอบข้างหรือของสังคมได้อย่างไร (Social Impact)

๓) ควรก้าวข้ามการทดสอบทางการศึกษาแบบปรนัย (Choice Test) เพราะไม่สามารถวัดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นควรเร่งศึกษาถึงศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ที่มีความหลากหลาย

^{๑๑}สุมน อมรวิวัฒน์. “สามแนวความคิดหลักจากการศึกษาตามนัยพุทธธรรม”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.roong-aroon.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=144&Itemid=168 [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖]

^{๑๒}อนุชาติ พวงสำลี. “การให้การศึกษาพลเมืองโลก”. [ออนไลน์]: แหล่งที่มา: <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=13348&Key=hotnews> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖]

๔) ความสุขคือเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์และสังคม ความสุขของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อสุขภาพของสังคมโดยรวม

๕) ควรใส่ใจศึกษา เรื่องความจดจ่อ (Attention) การควบคุมอารมณ์ (Emotion Regulation) และการเรียนรู้ (Learning) เพราะความเข้าใจในเรื่องนี้จะนำไปสู่ความเข้าใจในพฤติกรรมของเยาวชนและกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน เพราะหากเด็กหรือเยาวชนมีภาวะอารมณ์เชิงลบหรือมีอาการโกรธที่มากเกินไปจะทำลายศักยภาพและความเมตตา กรุณาในตนเอง

๖) ควรเป็นทีมวิจัยแบบบูรณาการ (Trans disciplinary Team) และมีการเชื่อมโยงงานวิจัยพื้นฐานสู่การปฏิบัติการจริงในพื้นที่ (Translational Research to the Field)

๕. บทสรุป

ความเจริญงอกงามจากการพัฒนาของมวลมนุษยชาติในโลกนี้เกิดจากการมีพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและพลเมืองโลก การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของประเทศไทยเพื่อสร้างสังคมความเอื้ออาทรระหว่างพลเมืองในประเทศไทย ภูมิภาคอาเซียน และสังคมโลกให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การพัฒนาระบบการศึกษาไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันและสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคตนั้นเป็นการยกระดับมาตรฐานการศึกษาไทยเพื่อให้มีคุณภาพทัดเทียมนานาชาติสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ นโยบายการศึกษาของประเทศไทยมีความสอดคล้องกับปฏิญญาการศึกษาสากลในการพัฒนาพลเมืองไทยให้เป็นพลเมืองโลกที่ดี การพัฒนาการศึกษาของไทยไม่ว่าจะเพื่อประชาชนคนไทยหรือการเตรียมความพร้อมคนไทยสู่พลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลก ควรมีทิศทางที่นำไปสู่การเป็นคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุขด้วยการเห็นแจ้ง (insight) ในการรู้จักตนเองและผู้อื่นอย่างถ่องแท้จึงจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนควรอาศัยจุดแข็งของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นรากฐานวัฒนธรรมไทยสร้างกัลยาณมิตรทั้งในและต่างประเทศในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนเก่งตามแนวคิดการศึกษาสากลผสมผสานภูมิปัญญาตะวันออกสร้างคนดีด้วยพุทธธรรมและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ มีความเมตตา กรุณา เอื้ออาทร และรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อนำพาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามและความสุขในชีวิตอย่างแท้จริง ดังนั้น การจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความเมตตา กรุณา (Compassion) มีสมรรถนะ (Competent)

มีจริยธรรม (Ethic) และเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม (Engaged Citizens) ในท่ามกลางพัฒนาการของโลกและสังคมที่มีความซับซ้อนไร้พรมแดน ไม่สามารถวัดได้ด้วยความรู้และทักษะ (Cognitive Skills and Knowledge) เพียงเท่านั้น แต่ต้องสร้างเด็ก และเยาวชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เพียบพร้อมทั้งกาย ใจ ปัญญา และสังคมด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เน้นความร่วมมือร่วมใจพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของบุคลากรทางการศึกษาทุกภาคส่วนทุกระดับเพื่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ ที่จะเปิดรับปัญญาร่วมและปัญญาที่ยังลึกลงสู่แผ่นดินไทย ในการกำหนดความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลกที่ดีต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ศ.ดร.. รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.
- นาตยา ปิณฑานนท์. “การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก” ใน ประมวลสาระชุดวิชา **ทรรศศึกษา** นนทบุรี: บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗
- ระพี สาคริก. **การศึกษากับการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : วศิระ, ๒๕๕๒.
- ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒**. เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก หน้า ๓ (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒).
- สิริวรรณ ศรีพหล. รายงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่องการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนสำหรับครูสังคมศึกษา”. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑
- สุมน อมรวิวัฒน์. **สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมาตรฐานสากล**.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. “การศึกษาไทยและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้”. ใน **หนังสือที่ระลึกวาระประกาศเกียรติคุณ มศว ๖๐ ปี ศรีสง่ามมหานคร**. วิรุณ ตั้งเจริญ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

การพัฒนาหลักสูตรเพื่อการสร้างพลเมืองโลกในอนาคต “Curriculum Development for Future Global Citizens Conference)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.sites.google.com/site/miraclefolk/bth-thi8-kar-phungpha-xasaykan-ni-lok-yukh-lokaphiwathn> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

สุนน อมรวิวัฒน์. “สามแนวความคิดหลักจากการศึกษาตามนัยพุทธธรรม”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.roongaroon.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=144&Itemid=168 [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖]

อนุชาติ พวงสำลี. “การให้การศึกษาพลเมืองโลก”. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=13348&Key=hotnews> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

อาภรณ์ แก่นวงศ์. “ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๕๘”. ใน เอกสารประกอบการประชุมเตรียมความพร้อมอุดมศึกษาไทยเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน และการเปิดเสรีการค้าบริการด้านอุดมศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://inter.mua.go.th/main2/article.php?id=134> [๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Kniep, Willard M. .“Social Studies Within a Global Educations.” **Social Education**. November/December 1986.

บทบาทพระสงฆ์ในฐานะพลเมือง กับการเมืองในพม่า

วรัญญา เตียวกุล

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ประเทศพม่าหรือเมียนมาร์มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น พม่า มอญ และไทยใหญ่ และหลากหลายความเชื่อทางศาสนา โดยคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในแต่ละยุคนี้ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนในสังคม จึงไม่น่าประหลาดใจที่ศาสนาจะถูกนำไปสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเมือง อีกทั้งในบางกรณีถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง จึงเล็งไม่ได้ที่พระสงฆ์จะต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงหรือโดยอ้อม บทความฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองในพม่าว่า พระสงฆ์มีบทบาทหรือการแสดงออกทางการเมืองในแต่ละยุคอย่างไร อะไรเป็นเหตุและปัจจัยให้พระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง

๒. บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในพม่า/เมียนมาร์

บริบทสภาพแวดล้อมทางการเมืองของพม่านั้นแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ตั้งแต่ปกครองโดยกษัตริย์ ตกเป็นอาณานิคม ได้รับเอกราช ตกอยู่ภายใต้รัฐบาลทหาร และยุคหลังการเลือกตั้งทั่วไป ดังนั้น ในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเมืองพม่านั้น ผู้เขียนจึงได้จำแนกเป็น ๕ ยุค ตามบริบทของการเมืองในแต่ละยุค ดังนี้

๒.๑ ยุคก่อนอาณานิคม (ก่อน พ.ศ. ๒๔๒๘ หรือ ค.ศ.๑๘๘๕) อิทธิพลของ พระสงฆ์มอญทำให้พม่าเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทในสมัยพระเจ้าอโนรธามังช่อ แห่งราชวงศ์พุกาม และพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอุดมการณ์ชาติ ทั้งนี้เชื่อว่าสงครามครั้งแรกระหว่างพม่ากับมอญก็เนื่องมาจากการแย่งชิงคัมภีร์สำคัญทางศาสนา สมัยราชวงศ์ตองอู มีการศึกษาพระอภิธรรมแพร่หลาย ทั้งยังแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นภาษาพม่าและแต่งตำราภาษาบาลี^๑ พระสงฆ์ชาวมอญที่มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองระหว่างไทยกับพม่าคือ มหาเถรคันฉ่อง โดยเป็นผู้ถวายการสอนพระนเรศวรขณะอยู่หงสาวดีในฐานะเชลย เป็นผู้ให้ข้อมูลเรื่องแผนลอบปลงพระชนม์ที่เมืองแครงของพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ทั้งยังเป็นผู้ให้ฤกษ์การประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นกับหงสาวดี มหาเถรคันฉ่องและครอบครัวมอญต้องอพยพหนีภัยมาอยู่กรุงศรีอยุธยาและจำพรรษาอยู่วัดพระศรีมหาธาตุ จนกระทั่งได้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระอริยวงศาตตญาณฯ กล่าวได้ว่าการกระทำของมหาเถรคันฉ่องเป็นการยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเพื่อป้องกันการกระทำที่จะนำไปสู่การฆ่าฟันและการใช้ความรุนแรง

ต่อมาในสมัยราชวงศ์คองบองหรืออลองพญา^๒ พม่าสู้รบกับอังกฤษถึง ๓ ครั้ง การพ่ายแพ้ส่งผลให้พม่าสูญเสียเมืองยะไข่ (หรืออาระกัน) ลงมาจรดพม่าตอนล่างกับแถบตะนาวศรี เว้นแต่ย่างกุ้งและเมาะตะมะ สงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ ๒ ทำให้พม่าสูญเสียดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิระวดี เพื่อเป็นการฟื้นฟูบำรุงขวัญราษฎร พระเจ้ามินดงในราชวงศ์คองบองจึงสร้างวัดกุโสดอไว้กลางเมืองมัณฑะเลย์ และทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ เมื่อสังคายนาเสร็จก็ได้สร้างเจดีย์ย่อมๆ ถึง ๗๓๓ องค์ โดยในเจดีย์บรรจุแห่งหนึ่งที่จารึกข้อความในพระไตรปิฎกไว้ครบถ้วนทั้งพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม^๓

ความเชื่อในพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ช่วยธำรงรักษาความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยอ้อม โดยให้คำแนะนำปรึกษาแก่กษัตริย์ผู้ปกครองจนเป็นประเพณีถือปฏิบัติสืบทอดกันมาคือ เมื่อเจ้าเมืองหรือเจ้าชายองค์ใดขึ้นดำรง

^๑ วัชระ งามจิตฺตเจริณฺญ, **พุทธศาสนาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

^๒ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔-๒๕.

^๓ Heinz Bechert, To be a Burmese is to be a Buddhist: Buddhism in Burma, in **The World of Buddhism**, eds. by Heinz Bechert and Richard Gombrich, (New York: Thames & Hudson, 2007), pp. 147-158.

ตำแหน่งกษัตริย์ก็มักแต่งตั้งพระอุปชฌาย์ขึ้นดำรงตำแหน่งสังฆราช นับได้ว่าพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์และวิถีชีวิตของชาวพม่า เมื่อพม่าตอนล่างตกเป็นของอังกฤษจากการทำสงครามสองครั้ง อังกฤษไม่ยอมรับว่าพระสังฆราชที่อยู่อย่างกึ่ง ซึ่งตั้งในเขตพม่าตอนบนมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์ในเขตพม่าตอนล่าง คณะสงฆ์พม่าจึงแยกออกเป็นสองส่วน ในขณะที่เดียวกันอังกฤษก็ละเลยมิได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์คณะสงฆ์ ทั้งยังอนุญาตให้เผยแผ่คริสต์ศาสนา ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๒๘ หรือ ค.ศ. ๑๘๘๕ เสนาบดีสภาของพม่าจึงประกาศสงครามกับอังกฤษเป็นครั้งที่ ๓ โดยให้เหตุผลเพื่อเป็นการปกป้องพระพุทธศาสนา การแพ้สงครามครั้งนี้ทำให้พม่าต้องสูญเสียดินแดนทั้งหมดและตกเป็นอาณานิคม โดยถูกผนวกเป็นรัฐหนึ่งของอินเดีย (เป็นดินแดนในอารักขาของประเทศราชของอังกฤษ)

๒.๒ “กบฏเกือก” (The Shoe Question) ในยุคอาณานิคม (พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๔๙๐ หรือ ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๙๔๗) ภายหลังที่ตกเป็นอาณานิคม พระสงฆ์พม่าจำนวนมากได้ร่วมต่อต้านอังกฤษและต่อสู้เพื่อเอกราชของพม่า เช่นเป็นผู้ถ่ายทอดโครงการและหมายสั่งต่างๆ นัดหมายให้วัดต่างๆ ลูกฮือขึ้นทำลายเส้นทางรถไฟและสายโทรเลข^๔ แม้ว่าพระสงฆ์จะมีบทบาทโดดเด่นในขบวนการต่อต้านอังกฤษ แต่ก็ก็เป็นเพียงผู้จัดตั้งที่อยู่หลังฉาก ยกเว้นกรณีของพระอุโอดตะมะเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทในการต่อต้านอังกฤษ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกหรือรายงานของอังกฤษ^๕ ในช่วงเกิดสงคราม พระอุโอดตะมะกังวลว่าพระศาสนาตกอยู่ในอันตราย จึงได้ร่วมต่อต้านกองกำลังอังกฤษ ด้วยเหตุที่พระสงฆ์มีอิทธิพลในสังคมจึงมีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมากกลายเป็นกองกำลังที่เข้มแข็ง และได้สมทบกับพระอุธองแห่งวัดจองตอว์ยา เข้าโจมตีและยึดเมืองสะคุได้ (แต่ไม่สามารถรักษาไว้ได้นานก่อนถูกอังกฤษยึดไปอีกครั้ง) อังกฤษได้ตั้งค่าหัวพระอุโอดตะมะถึง ๒๐๐ รูปี พระอุโอดตะมะนำกำลังต่อต้านอังกฤษถึง ๓ ปี ก็ถูกจับกุมได้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๒ พระอุโอดตะมะถูกตัดสินประหารชีวิต โดยอังกฤษให้โอกาสอุทธรณ์ขอลดโทษ แต่ท่าน

^๔ดูรายละเอียดใน นิ นิ เมียนต์, พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๙๕, แปลโดย ฉลอง สุนทราวาณิชย์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓.

^๕ดูรายละเอียดใน Preliminary Report on the Administration of Upper Burma in 1887-88 อ้างใน นิ นิ เมียนต์, พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๙๕, หน้า ๗๙.

ปฏิเสธเพราะ “ไม่ต้องการให้ประวัติศาสตร์บ้านเมืองต้องมัวหมอง ด้วยการก้มหัวให้ต่างชาติ” จึงถูกประหารชีวิตและเป็นตัวอย่างของผู้พลีชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง เช่นเดียวกับในเขตพม่าตอนล่างเป็นเขตที่อังกฤษยึดครองมานาน การต่อต้านในเขตนี้มีหลวงพ่อดมยันของเป็นหัวหน้า ได้รับการสนับสนุนจากหลวงพ่อดจกกาลัต หลวงพ่อดเปกกาเลต และหลวงพ่อดวัดชเวเล โดยอังกฤษได้ตั้งรางวัลนำจับ หลวงพ่อดมยันของถูกจับและต่อมาถูกแขวนคอ ประจานหน้าสถานีตำรวจจนเสียชีวิตเยี่ยงวีรบุรุษผู้พลีชีพเพื่อชาติ^๖ ในอีกสี่ปีต่อมาพระครูจันตเวกีนำชาวบ้านจากแคว้นน้ำสั่นต่อเวเข้าโจมตีเผาที่ทำการศาลและตัวเมืองสั่นต่อเวบางส่วนเสียหาย^๗

เดิมพระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการศึกษาธรรมะและพระไตรปิฎก ในสถานการณ์ที่พม่าถูกรุกรานโดยจักรวรรดินิยมตะวันตกจนกลายเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคม อังกฤษได้นำระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้ามาเพื่อตอบสนองความต้องการใช้งานของระบบการปกครองอาณานิคมและกลุ่มการค้าของอังกฤษ จึงให้วัดสอนวิชาสามัญ การให้ครูซึ่งเป็นบุคคลสามัญสอนในโรงเรียนวัดเป็นแนวปฏิบัติที่ต่างไปจากเดิม คณะสงฆ์ไม่พอใจที่อังกฤษแทรกแซงการบริหารภายในซึ่งเป็นการคุกคามอำนาจของคณะสงฆ์จึงได้ปฏิเสธประกอบกับไม่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอาณานิคมในฐานะครู จึงสั่งห้ามมิให้วัดสอนวิชาสามัญ ในขณะที่เดียวกันอังกฤษก็อนุญาตให้คริสต์ศาสนาเปิดโรงเรียนสอนวิชาสามัญ และรับผู้จบการศึกษาสามัญเข้าทำงานของภาครัฐ^๘ สร้างความไม่พอใจในหมู่ผู้เรียนโรงเรียนวัด ความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อกลายเป็นความขัดแย้งทางศาสนา ด้วยพระสงฆ์พม่ามีบทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตใจจึงเล็งไม่ได้ที่จะมีบทบาทในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช และใช้ศาสนาพุทธธรรมรงค์เรื่องชาตินิยมขึ้น โดยมีคำขวัญว่า “การเป็นคนพม่าคือการเป็นชาวพุทธ” (To be Burmese is to be Buddhist)^๙

^๖ดูรายละเอียดใน Gazetteer of Upper Burma and the Shan State (GUBSS) I, ii หน้า ๘ อ้างใน นิ นิ เมียนต์, พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๙๕, หน้า ๙๗.

^๗ดูรายละเอียดใน Sandoway District Gazetteer, Vol. A, Reprint. Rangoon, Superintendent, Government Printing and Stationary, 1962 อ้างใน นิ นิ เมียนต์, พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๙๕, หน้า ๙๗.

^๘See in Juliane Schober, Colonial Knowledge and Buddhist Education in Burma, in **Buddhism, Power and Political Order**, ed. by Ian Harris, (New York: Routledge, 2007), pp. 69-87.

^๙Heinz Bechert, To be a Burmese is to be a Buddhist: Buddhism in Burma, in **The World of Buddhism**, p. 149.

ความตึงเครียดอย่างรุนแรงระหว่างผู้ปกครองอังกฤษที่อยู่ในอินเดียและคนพม่านี้ มาจากประเด็นเรื่องการใส่รองเท้า ซึ่งคนพม้ายืนยันให้คนตะวันตกต้องถอดรองเท้าเมื่อเข้า ในศาสนสถาน โดยเฉพาะเมื่อเข้าเจดีย์ชเวดากอง ทั้งนี้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นการใช้ความรุนแรงขึ้น เมื่อพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้ลุกแก้อโศกใช้ความรุนแรงกับชาวตะวันตกที่สวมรองเท้า เข้าเจดีย์อันดอया เมืองมัณฑะเลย์ พระสงฆ์ ๔ รูปถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานพยายามฆ่าและ ถูกตัดสินประหารชีวิต สมาคมยูวพุทธใช้เรื่องการสวมรองเท้าเข้าวัด (The Shoe Question) เป็นประเด็นร่วมที่เหมาะสมในการสานพลังของกลุ่มต่างๆ ที่เคลื่อนไหวในทางการเมืองในพม่า ให้มาร่วมมือกัน เนื่องจากเป็นการต่อสู้ในเรื่องธรรมดาคือชัดเจนในความเป็นชาตินิยมของ พม่า ทั้งยังเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา “การสวมรองเท้าเข้าวัด” หรือ “กบฏเกือก” จึงเป็น สัญลักษณ์ของการเริ่มต่อสู้เพื่อเอกราชของพม่า พระสงฆ์เป็นจำนวนมากเข้าร่วมการเรียกร้อง จนในที่สุดอังกฤษต้องยินยอมตามข้อเรียกร้อง พระภิกษุที่มีชื่อเสียงและเป็นพระนักวิชาการคือพระครูเลติ สยาดอ เป็นผู้ยกร่างข้อตกลงในเรื่อง “การประพฤติตัวไม่เหมาะสมโดย สวมรองเท้าในบริเวณเจดีย์ (The Impertinence of Wearing Shoes Within the Precincts of the Pagoda)”

ในช่วงปี ๒๔๖๓ จนถึงยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่มีนักการเมืองพม่าคนไหนที่จะ ประสบความสำเร็จได้หากไม่มีพระสงฆ์ให้การสนับสนุน พระสงฆ์มีส่วนร่วมกล่าวปราศรัยในช่วง การหาเสียงเลือกตั้ง สำหรับกลุ่มที่หัวรุนแรงหลายรูปถูกจับกุม พระอุวิชายา (หรืออุวิสาระ) อดอาหารประท้วง เพราะถูกห้ามมิให้สวมจีวรระหว่างถูกคุมขัง ท่านมรณภาพในคุกเมื่อปี ๒๔๗๒ ภายหลังจากที่อดอาหารประท้วงยาวนานถึง ๑๖๓ วัน นับเป็นการพลีชีพเพื่อชาติอีก รูปหนึ่ง พระสงฆ์อีกรูปที่มีบทบาทเด่นในการรณรงค์ต่อสู้เพื่อเอกราชของพม่าจากจักรวรรดินิยามอังกฤษคือ พระอุโอดตะมะ ที่มีบทบาทปลุกเร้าคนพม่าให้ลุกขึ้นมาต่อต้านอังกฤษ โดย ท่านตีความขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชว่าเป็นขบวนการเพื่ออิสรภาพทางศาสนา ทำให้เกิดความนิยมแนวความคิดต่อต้านในระดับรากหญ้าที่เป็นไปตามหลักธรรม โดยวิธีการประท้วงตามหลักธรรมะกติกาคลายกับหลักสัตยาเคราะห์ของคานธี อย่างไรก็ตาม พระอุโอดตะมะ แม้จะต่อสู้เพื่อเอกราชแต่ก็ต่อต้านการแยกตัวออกจากอินเดีย เพราะต้องการเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนพุทธภูมิ^{๑๐} พระอุโอดตะมะถูกจับหลายครั้งด้วยข้อหากบฏ และท้ายที่สุด

^{๑๐}Dr. Swapna Bhattacharya (Chakraborti), **A Close View of Encounter between British Burma and British Bengal**, Paper Presented at 18th European Conference on Modern South Asian Studies, Panel No. 19, (Lund, Sweden, 6-9 July 2004), (Mimeographed). p. 24.

ท่านเสียชีวิตในห้วงขังในปี ๒๔๘๒ เป็นการพลีชีพที่โด่งดังที่สุดในขบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมเพื่อเอกราชของพม่า

การที่พระสงฆ์จำนวนมากเข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมืองทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่พุทธศาสนิกชนที่มีความเห็นว่าเป็นการขัดต่อกฎระเบียบของคณะสงฆ์ พระสงฆ์แกนนำมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องแนวทางการต่อสู้เพื่อเอกราช พระอุวิชายา (หรืออุวิสาระ) และพระอุโอดตมะ จะใช้วิธีการต่อสู้แบบอหิงสา ซึ่งได้รับความนิยมและเชื่อถือศรัทธาจากประชาชนคนพม่า แต่ชื่อเสียงของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการต่อสู้เริ่มได้รับผลกระทบเมื่อมีพระสงฆ์บางกลุ่มเข้าร่วมในการจลาจลต่อต้านอินเดียและอินเดียเชื้อสายพม่าในปี ๒๔๘๑ โดยใช้ความรุนแรง ความแตกต่างในกลยุทธ์การต่อสู้นี้มีจุดเริ่มมาจากเหตุการณ์ที่เรียกว่า “กบฏชายาซาน”^{๑๑} ที่เกิดในช่วงปี ๒๔๗๓-๒๔๗๕

๒.๓ พุทธสังคมนิยมในยุคเอกราช (พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๐๕ หรือ ค.ศ.๑๙๔๘-๑๙๖๒) ภายหลังจากถูกญี่ปุ่นยึดครองเป็นช่วงเวลาสั้นๆ พม่าก็ได้รับเอกราชในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ จากประสบการณ์ในช่วงก่อนสงคราม ดร.อองซานเรียกร้องให้แยกศาสนาจากการเมืองโดยเด็ดขาด^{๑๒} (ทว่า ดร.อองซานถูกฆาตกรรม) หลังจากได้รับเอกราช ในปี ๒๔๙๑ พระสงฆ์พม่าได้ก่อตั้งสหภาพยุวสงฆ์พม่า (All Burma Young Monks' Union-ABYMU) เพื่อชี้นำประชาชน อูนู ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของพม่าภายหลังจากการได้รับเอกราช เห็นว่าศาสนาควรมีบทบาทมากขึ้นในการเมืองพม่า จึงประกาศอุดมการณ์ของประเทศเป็น “พุทธสังคมนิยม” โดยตีความมาร์กซิสม์และทดลองผสมเข้ากับหลักของพุทธศาสนา ภายใต้อารมณ์แนวคิดที่ว่า ลัทธิสังคมนิยม เป็นแนวทางที่นำมามนุษย์ไปสู่สภาพที่ไม่มีกิเลสตัณหาได้อีก โดยอ้างเป็นการประยุกต์คำสอนจากอัครคัมภีร์สุตตร^{๑๓} อูนูต้องการสร้างความชอบธรรม

^{๑๑}Heinz Bechert, To be a Burmese is to be a Buddhist: Buddhism in Burma, in **The World of Buddhism**, p. 150. ในขณะที่ Sylwia Gil ระบุว่าชายาซาน เป็นภิกษุรูปแรกที่จับอาวุธขึ้นต่อสู้ และกลายเป็นการจลาจลไปทั่วประเทศ ดูรายละเอียดใน Sylwia Gil, **The Role of Monkhood in Contemporary Myanmar Society**, (Warsaw, Poland, September 2008), (Mimeographed).

^{๑๒}Heinz Bechert, To be a Burmese is to be a Buddhist: Buddhism in Burma, in **The World of Buddhism**, p. 150.

^{๑๓}เสรีภาพ ฦ ชะเยือง (๒๕๕๔), “ศาสนาและการเมืองในพม่า”, <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=freewisdom&month=22-05-2011&group=2&gblog=2>, สืบค้นเมื่อ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

ให้รัฐบาลของตนโดยพยายามฟื้นฟูพุทธศาสนา เช่นมีการออกกฎหมายการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในปี ๒๔๙๒ การควบคุมระบบการศึกษาของพระสงฆ์ (๒๔๙๓) รวมถึงการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ ในปี ๒๔๙๗-๒๔๙๙ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการถ่วงดุลอำนาจกับพระสายการเมือง (political monks) จึงกระตุ้นให้พระสงฆ์รวมตัวเป็น ๒ องค์การ ได้แก่ สมาคมเจ้าอาวาส (The Association of Presiding Abbots) สมาคมยุวสงฆ์รุ่นเยาว์ (The Younger Monks Association) เพื่อถ่วงดุลกับสมาคมยุวสงฆ์ (The Young Monks Association) โดยยกเหตุผลว่าเพื่อเตรียมการทำสังคายนาครั้งที่ ๖^{๑๔}

ในการสมัครลงรับเลือกตั้งทั่วไปครั้งต่อมา อนุใช้นโยบายด้านศาสนาในการหาเสียง โดยสัญญาว่าจะประกาศให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหากได้รับเลือกตั้ง ส่งผลให้ชนะการเลือกตั้ง อนุจึงประกาศให้พม่าเป็นพุทธประเทศหรือพุทธรัฐ (Buddhist State) อย่างเต็มที่ โดยมีลักษณะพิเศษ ๗ ประการคือ ๑) ประกาศศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ๒) รัฐบาลจะปกป้อง เทิดทูน และสนับสนุนพุทธศาสนา พระธรรมคำสอน และการตรัสรู้ ๓) รัฐจะช่วยเหลือในการสร้างเจดีย์และโรงพยาบาลสำหรับสงฆ์ ๔) จะให้มีการสอนศาสนาพุทธในโรงเรียนต่างๆ และโรงเรียนที่จะตั้งขึ้นใหม่ในกรณีสงฆ์ ๕) กำหนดวันหยุดและเฉลิมฉลองตามพิธีศาสนาพุทธ ๖) เจ้าหน้าที่รัฐบาลไม่จำเป็นต้องนับถือพุทธ ๗) ประกันสิทธิและเสรีภาพในการสวดมนต์ บวงสรวงของทุกศาสนา^{๑๕}

ในช่วงรัฐสภาอภิปรายแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ได้เกิดความวุ่นวายขึ้น และเกิดกิจกรรมทางการเมืองของเหล่าสมาคมของกลุ่มพระนักสู้ (militant monks' associations) ทำให้หลายคนนึกถึงเหตุการณ์ที่พระเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในช่วงก่อนสงครามโลก อย่างไรก็ตามการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อบรรจุให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติได้ผ่านรัฐสภาพม่าในปี พ.ศ.๒๕๐๔ โดยรัฐสภามีได้ยอมตามข้อเรียกร้องของพระสงฆ์กลุ่มหัวรุนแรงที่ไม่พอใจหลักการข้อ ๖-๗ ในขณะที่ผู้นับถือศาสนาอื่นก็ไม่พอใจด้วยเช่นกัน การที่ไม่สามารถนำหลักการไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม จึงเกิดการต่อต้านผลที่สุดอุกฤษฏ์กุนยาพลเนวินทำการรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๐๕

^{๑๔}Melford Spiro, **Buddhism and Society: the Great Tradition and its Burmese Vicissitudes**, second expanded edition, (USA: University of California Press, 1982), pp. 389-390.

^{๑๕}เสรีภาพ ณ ชะเยียง (๒๕๕๔), “ศาสนาและการเมืองในพม่า”, <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=freewisdom&month=22-05-2011&group=2&gblog=2>, สืบค้นเมื่อ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๒.๔ การปฏิวัติ ๘.๘.๘๘ และการปฏิวัติผ้ากาสาหวัดสตรี (The Saffron Revolution) ในยุครัฐบาลทหาร (พ.ศ.๒๕๐๕-๒๕๕๓ หรือ ค.ศ.๑๙๖๒-๒๐๑๐) เมื่อนายพลเนวินปฏิวัติยึดอำนาจในปี ๒๕๐๕ และยุบพรรคการเมืองทั้งหมด ยกเลิกองค์กรประชาชนและองค์กรทางการเมืองในพม่า และสหภาพยูวสูงฆ์พม่าถูกแบน การยกเลิกกฎหมายที่เกี่ยวกับศาสนาทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทหารกับกลุ่มของพระสงฆ์ รัฐบาลทหารพยายามจัดระเบียบภายในคณะสงฆ์ โดยบังคับให้มีการจดทะเบียนพระสงฆ์และสมาคมของพระสงฆ์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ รัฐบาลทหารจึงได้จัดตั้งสังฆมหานิกายซึ่งเป็นสังฆสภาสูงสุดประกอบด้วยพระสงฆ์ ๔๗ รูปที่บริหารสังฆสภาและกลุ่มพระสงฆ์ ๑,๒๑๙ รูป เป็นตัวแทนคณะสงฆ์ทั้งหมดในทุกระดับ^{๑๖} มีการตั้งสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ทุกรูปต้องจดทะเบียนภายในปี ๒๕๒๓ รวมทั้งมีการควบคุมและสอดส่องกิจกรรมทางการศึกษาของพระสงฆ์ ปฏิรูปคณะกรรมการของวัดต่างๆ โดยให้มีนายทหารที่เกษียณอายุและไว้วางใจได้เข้าไปร่วมเป็นกรรมการอยู่ด้วย^{๑๗}

การต่อสู้ทางการเมืองที่มีพุทธศาสนาและพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องที่รุนแรงที่สุดในยุคปัจจุบัน คือการเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๓๑ (8 August 1988) ที่มีจุดเริ่มต้นจากความไม่พึงพอใจของประชาชนในปัญหาเศรษฐกิจที่อัตราเงินเฟ้อสูง ทำให้ชาวพม่าเดินขบวนประท้วงรัฐบาลเป็นระยะ การเดินขบวนประท้วงได้ลุกลามไปหลายเมือง มีพระสงฆ์นำหน้าและเข้าร่วมขบวนหลายร้อยรูป พระสงฆ์บางนิกายถืออาวุธอยู่บนหลังคารถ ในช่วงปีเดียวกันวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๓๑ (8 August 1988) หรือ ๘.๘.๘๘ รัฐบาลได้สั่งกองทหารเข้าปราบปราม นักศึกษา ประชาชน และพระสงฆ์ถูกฆ่าตายจำนวนมาก ทหารได้ใช้รถถังล้อมวัดแห่งหนึ่งจับพระสงฆ์หลายร้อยรูปไปขังไว้ที่น่าสนใจคือทำไมทหารพม่าซึ่งส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธจึงทำร้ายพระสงฆ์ นักวิชาการตะวันตกวิเคราะห์ทัศนคติและความเชื่อของรัฐบาลทหารว่า แม้ว่าคณะสงฆ์จะมีพลังทางสังคมและเป็นชาตินิยม แต่ก็เป็นที่พึงหรือหลบภัยแก่ผู้กระทำผิดด้วยกัน โดยอาชญากรหรือผู้ก่อการร้ายหรือกบฏอาจโกนหัวและสวมจีวรบังหน้าก็ได้ รัฐบาลจึงมีเป้าหมายที่เข้าไปควบคุมและชำระพระ

^{๑๖}ดูรายละเอียดใน Sylwia Gil, *The Role of Monkhood in Contemporary Myanmar Society*, Specialist on South East Asia and Theravada Buddhism, p. 7.

^{๑๗}David I. Steinberg, *BURMA/MYANMAR: What everyone needs to know*, (USA: Oxford University Press, 2010), p. 72.

ศาสนาให้บริสุทธิ์^{๑๘} นอกจากนี้ทางฝ่ายรัฐบาลทหารได้เข้าพบผู้นำสงฆ์ของพม่า เพื่อขอร้อง มิให้พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมต่อต้านรัฐบาล และผู้นำสงฆ์ก็เห็นด้วยว่าพระสงฆ์ไม่ควรเข้าร่วมกิจกรรมเช่นนี้ ต่อมากลุ่มทหารนำโดยนายพลชอหม่องได้ทำรัฐประหารและยึดอำนาจ การปกครอง ประกาศตั้งสภาฟื้นฟูกฎหมายและระเบียบแห่งรัฐ (State Law and Order Restoration Council, SLORC, สลอร์ค) และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคของนางอองซาน ซูจี ชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมาก ในขณะที่พรรค รัฐบาลทหารพม่าได้ผู้แทนเพียง ๑๐ คนจาก ๔๘๕ คน จึงไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง ในช่วง รัฐบาล สลอร์ค ได้ควบคุมพระสงฆ์อย่างเข้มงวด โดยออกกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรสงฆ์ ให้รวมทุกนิกายอยู่ภายใต้องค์กรสงฆ์องค์กรเดียว ให้การรับรองพุทธศาสนาเพียงแก่นิกายและ ไม่ให้ตั้งนิกายใหม่ ห้ามการกระทำใดๆ ที่จะทำให้เกิดการแบ่งแยกองค์กรสงฆ์ กำหนดบทลงโทษจำคุกแก่พระหรือเณรที่ละเมิดข้อห้ามที่กำหนดไว้ตามกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรสงฆ์ ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญชั่วคราวของพม่าให้การยอมรับว่าคนพม่าส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ และพระพุทธรูปศาสนามีสถานะพิเศษ ห้ามใช้ศาสนาและองค์กรทางศาสนาเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ห้ามสมาชิกขององค์กรทางศาสนาเป็นผู้แทนราษฎร หากนักการเมืองใช้ศาสนาเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองก็จะถูกถอดถอน เป็นต้น

พระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของคนพม่า ดังนั้นการตั้งสถาบันสงฆ์มาอยู่ใน ฝ่ายเดียวกัน จึงเป็นการตั้งศรัทธามาอยู่ในข้างรัฐเช่นกัน รัฐบาลทหารจึงพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ด้วยการแสดงให้เห็นว่าให้การส่งเสริมพุทธศาสนา เช่น การสภักดีหินอ่อนขนาดใหญ่มาทำพระพุทธรูปหินอ่อนที่ใหญ่ที่สุดในโลก การยกฉัตรเจดีย์ชเวดากอง หรือ การทำพิธียกฉัตรของพระธาตุดอว์ปัตสันติ ที่กรุงเนปิตอว์^{๑๙} ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าการแสดงออกซึ่งความเป็นพุทธมามกะนี้ เป็นการให้พระพุทธรูปศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ด้วยการถ่ายโอนอำนาจเชิงจริยธรรม (Moral Authority) จากสถาบันศาสนาไปสู่รัฐ ทั้งนี้ การลุกฮือของพระสงฆ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้น

^{๑๘} David I. Steinberg, *BURMA/MYANMAR: What everyone needs to know*, (USA: Oxford University Press, 2010), pp. 137-139.

^{๑๙} ดุลยภาค ปรีชารัชช, *เผ่าการเมืองพม่า ความขัดแย้ง ความมั่นคงในโลกที่ไร้พรมแดน*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๓-๗๖.

อาจตีความได้ว่าเป็นการที่พระสงฆ์ใช้อำนาจเชิงคุณธรรมและจริยธรรม ในการป้องกันความไร้ระเบียบวุ่นวาย และเป็นที่พักแก่ประชาชน

ก่อนการปฏิวัติฟ้ากาสาวพัสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ องค์กรสงฆ์หลายแห่งได้มีการรวมตัวกัน^{๒๐} โดยสหภาพยุวสงฆ์แห่งพม่า คณะทำงานกลางประกอบด้วยพระสงฆ์แกนนำ ๕ รูป โดยเลือกมาจากองค์กรสงฆ์หลายแห่ง ในขณะเดียวกันก็มีการก่อตั้งองค์กรสงฆ์ในเมืองต่างๆ เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือประชาชนที่ประสบความยากลำบากในการดำรงชีพในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พระสงฆ์เหล่านี้มีกำหนดนัดประชุมหารือกันที่วัดในเมืองมณฑลทะเลย์ เพื่อผนึกกำลังของสหภาพยุวสงฆ์ทั้งหมด ก่อตั้งเป็นแนวร่วมของพระสงฆ์พม่า แต่เมื่อพระสงฆ์จากวัดปะโคะกุ ออกมาสวดบทเมตตาสูตฺร เพื่อแผ่เมตตาให้แก่สาธารณชนที่ประสบความทุกข์ยาก กลับถูกทำร้ายจากทหารในสังกัดรัฐบาลท้องถิ่น และถูกมัดไว้กับเสาไฟฟ้าและทุบตีด้วยพานท้ายปืน เมื่อข่าวนี้นำแพรกระจายไปทำให้เกิดความไม่สงบขึ้น พระสงฆ์ทั่วประเทศตัดสินใจยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลมโชนันจะดำเนินมาตรการคว่ำบาตร โดยเรียกร้อง ๔ ประเด็น ดังนี้ ๑) ขอขมาต่อพระสงฆ์วัดปะโคะกุ ภายในเที่ยงคืนของวันที่ ๑๗ กันยายน ๒) ลดราคาน้ำมันและสินค้าจำเป็น ๓) ปลอ่ยตัว อองซาน ซูจี และนักโทษการเมืองทั้งหมด อย่างไม่มีเงื่อนไข และ ๔) จัดเสวนากับตัวแทนพรรคฝ่ายค้านเพื่อนำไปสู่กระบวนการปรองดองในชาติ

พระสงฆ์จำนวนมากซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรของพระสงฆ์ที่รวมตัวกันเป็นแนวร่วมของพระสงฆ์ (All Burma Monks' Alliance (ABMA))^{๒๑} ได้มารวมตัวกันที่เจดีย์ชเวดากอง เจดีย์ทินกันคยูน (Thingan-Kyun) และเจดีย์ไคยกาซาน (Kyaikasan) เพื่อการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในการคว่ำบาตรครั้งนี้ ภายหลังจากที่รัฐบาลทหารไม่ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องข้างต้น เหล่าพระสงฆ์ได้ร่วมกันสวดมนต์บทเมตตาสูตฺรตลอดระยะทางที่เหล่าพระสงฆ์เดินเท้าไปยังเจดีย์ชเวดากองเพื่อเริ่มการคว่ำบาตรรัฐบาลทหารพม่าและครอบครัวในวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๕๐ นับเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ที่เรียกว่า “การปฏิวัติฟ้ากาสาวพัสตร์” เป็นการประท้วงแบบสันติวิธีที่นำโดยพระภิกษุสงฆ์ แม่ชี นักศึกษา และประชาชน ซึ่งข้อเรียกร้องมีทั้งเรื่องที่เป็นปัญหาปากท้องของประชาชนและเรื่องการเมือง

^{๒๐}U Pyinya Zawta (02 January 2009) ใน **Leading saffron monk's memoir** แหล่งที่มา <http://www.mizzima.com/edop/commentary/1497-leading-saffron-monks-memoir.html>, accessed 3 February 2013.

^{๒๑}องค์กรสมาชิกประกอบด้วย สหภาพยุวสงฆ์แห่งพม่า สมาพันธ์ของยุวสงฆ์แห่งพม่า สหภาพยุวสงฆ์ย่างกุ้ง เถรสมาคมของพม่า (Sangha Duta Council of Burma).

การสลาย การชุมนุมของทางการเมืองทำให้มีผู้บาดเจ็บจำนวนมาก ทำให้ประชาคมโลกให้ความสนใจกับเหตุการณ์ในพม่าจนนำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ การจัดการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ หลังจากปกครองโดยรัฐบาลทหารมายาวนานถึง ๒๐ ปี

๒.๕ บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองพม่าในท่ามกลางพลวัตของการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคยุคหลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.๒๕๕๓-ปัจจุบัน รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้ ห้ามพระสงฆ์ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองและไม่มีสิทธิในการเลือกตั้ง ภายหลังจากการปฏิวัติเผ่ากาสาหวพัสเตอร์ พระสงฆ์จำนวนมากได้หลบหนีการไล่ล่าจับกุมของทางการ การที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งร่วมเดินขบวนประท้วงกับอีกกลุ่มที่จำพรรษาอยู่ภายในวัด และเพิกเฉยต่อการที่พระสงฆ์ที่ประท้วงถูกทำร้ายโดยรัฐบาล สะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพระสงฆ์เอง ภาพความขัดแย้งในกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลทหารเรื่องอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ เช่น ระหว่างกะเหรี่ยงพุทธกับกะเหรี่ยงคริสต์ หรือระหว่างชาวพุทธะไซ่กับมุสลิมโรฮิงญาในรัฐอาระกัน เป็นต้น บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ในยุคนี้จึงยังไม่ชัดเจน เช่นห้วงเวลาที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณาบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ในแต่ละยุคจะเห็นว่า พระสงฆ์พม่าเริ่มมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงนับแต่ยุคที่ตกเป็นอาณานิคมเป็นต้นมา หลายครั้งในประวัติศาสตร์พม่าที่พระสงฆ์แกนนำต้องถึงแก่ชีวิตในการต่อสู้เพื่อปกป้องพุทธศาสนาและวีรกรรมของพระสงฆ์หลายรูปโดยเฉพาะอุโอดตะมะ และอูวิสาระ เป็นแบบอย่างให้พระสงฆ์ยุคต่อมา ทั้ง “กบฏเกือก” และ “การปฏิวัติเผ่ากาสาหวพัสเตอร์” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่พระสงฆ์พม่ามีบทบาทนำและยุ่งเกี่ยวด้วยเหตุผลต่างกัน ในขณะที่ “กบฏเกือก” เป็นการต่อสู้ที่ใช้กลยุทธ์ปลุกกระแสชาตินิยม คุณค่าทางวัฒนธรรม และความศรัทธาต่อพระศาสนา ในการระดมความร่วมมือและผนึกกำลังทุกภาคส่วนในการต่อสู้เพื่อเอกราช ด้วยเหตุผลเพื่อปกป้องพระศาสนา “การปฏิวัติเผ่ากาสาหวพัสเตอร์” เป็นการที่พระสงฆ์ใช้อำนาจทางจริยธรรมต่อสู้กับรัฐบาลทหารด้วยวิธีการสันติวิธีในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนและเรียกร้องความชอบธรรมทางการเมือง ทำ्यที่สุดนำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งทั่วไป อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของวิธีการศึกษาที่เป็นการศึกษาจากเอกสาร ทำให้ขาดข้อมูลเกี่ยวกับฐานคิดของแกนนำสงฆ์ว่ายึดหลักพระธรรมวินัยข้อใดเมื่อตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในแต่ละกรณี

๓. บทสรุป

การเมืองพม่าแต่ละช่วงเวลามีบริบทของสถานการณ์ที่ทำให้พระสงฆ์ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นระดับบุคคลมากกว่าการเคลื่อนไหวในระดับองค์กรสงฆ์ ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่ไม่ข้องแวะกับการเมือง และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมือง สำหรับกลุ่มที่เกี่ยวข้องการเมืองนี้ยังแยกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าพระควรพยายามเข้าไปมีอิทธิพลในกระบวนการทางการเมืองเฉพาะในเวลาที่เกิดภัยคุกคามต่อพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต่อสู้เพื่อเอกราช ในขณะที่อีกกลุ่มเชื่อว่าพระควรพยายามเกี่ยวข้องกับการเมืองในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของประชาชนที่อุปถัมภ์พระศาสนา โดยการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระสงฆ์ ฉะนั้นมีทั้งแบบสันติวิธี (เช่นการคว่ำบาตร) หรือสนับสนุน/อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวต่อต้านที่ใช้กำลังต่อสู้ จากการค้นคว้าเอกสารไม่ปรากฏว่าพระสงฆ์แกนนำแต่ละรูปมีการตีความหลักธรรมหรือพระวินัยอย่างไร หรือนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ในยามที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง จึงเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาวิจัยต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

นิ นี เมียนต์. พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ.๑๘๘๕-๑๘๙๕. แปลโดย ฉลอง สุนทรวาณิชย์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๓.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. จักรกระแสยุทธศาสตร์การเมืองพม่า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. ผ่าการเมืองพม่า ความขัดแย้ง ความมั่นคงในโลกที่ไร้พรมแดน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

เสรีภาพ ณ ชะเยียง (๒๕๕๔). “ศาสนาและการเมืองในพม่า”. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=freewisdom&month=22-05-2011&group=2&gblog=2>, สืบค้นเมื่อ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

Heinz Bechert. To be a Burmese is to be a Buddhist: Buddhism in Burma. in **The World of Buddhism**. eds. by Heinz Bechert and Richard Gombrich. New York: Thames & Hudson, 2007.

David I. Steinberg. **BURMA/MYANMAR: What everyone needs to know**. USA: Oxford University Press, 2010.

- Sylwia Gil. **The Role of Monkhood in Contemporary Myanmar Society.** Warsaw. Poland. September 2008, (Mimeographed).
- Juliane Schober. Colonial Knowledge and Buddhist Education in Burma. in **Buddhism ; Power and Political Order.** ed. by Ian Harris. New York: Routledge, 2007.
- Dr. Swapna Bhattacharya (Chakraborti). **A Close View of Encounter between British Burma and British Bengal.** Paper Presented at 18th European Conference on Modern South Asian Studies. Panel No. 19. Lund. Sweden. 6-9 July 2004, (Mimeographed).
- Melford Spiro. **Buddhism and Society: the Great Tradition and its Burmese Vicissitudes.** second expanded edition. USA: University of California Press, 1982.

ความล้มพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในฐานะพลเมือง กับการเมืองในศรีลังกา

เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ความนำ

หากมีผู้ตั้งคำถามเมื่อยี่สิบปีที่แล้วว่าพระสงฆ์เป็นนักการเมืองด้วยได้หรือไม่ แน่แน่นอนว่าคนส่วนใหญ่ย่อมตอบว่าไม่ได้เพราะผิดหลักธรรมวินัยและไม่ใช่กิจของสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์คือผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแก่คนในสังคมแล้ว ส่วนตัวพระสงฆ์เองก็ต้องศึกษาปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นและไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก แต่ในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ได้มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์เริ่มเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงและเปิดเผยมากขึ้น จนถึงกับเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา ดังเห็นได้จากผลการเลือกตั้งทั่วไปของศรีลังกาในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ พระสงฆ์จากพรรคคอนูร์รักษาดินิยมสิงหล (Jahtika Hela Urumaya) ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง ๙ รูป^๑ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นทำให้วงการพระพุทธศาสนาสั่นสะเทือน และเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่าง

^๑พรรค Jahtika Hela Urumaya (JHU) เป็นพรรคการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นโดยพระสงฆ์ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ โดยได้รับการสนับสนุนจากคนชั้นกลางที่เป็นอนุรักษนิยมและกลุ่มยูวพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาและมรดกทางวัฒนธรรมของชาวสิงหล ดูข้อมูลเพิ่มเติมใน http://www.amarasara.net/jhu_news/news item, [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕].

กว้างขวางในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งที่เป็นพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป ในความเห็นของชาวศรีลังกาส่วนใหญ่การเมืองคือการโกงกินและหลอกลวง ไม่สมควรสำหรับบุคคลผู้มีจิตใจสูงส่งเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม^๒ พระผู้ใหญ่ในสถาบันสงฆ์ที่เป็นกระแสหลักแสดงความเห็นว่า โดยธรรมเนียมแล้วพระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาแก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ แต่ไม่ใช่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองเสียเอง

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า นักวิชาการและนักการเมืองจำนวนมากตั้งข้อสังเกตต่อการที่พระสงฆ์เข้าไปสัมพันธ์กับการดำเนินการกิจกรรมทางการเมือง และนักการเมืองในประเทศศรีลังกา ฉะนั้น บทความนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักการเมือง ทั้งที่เป็นการดำเนินกิจกรรมการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างไร ซึ่งคำตอบดังกล่าวจะทำให้เอื้อต่อการวางแนวทางในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์กับกิจกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบัน

^๒ สรุปลงความจากลังกาภูมิาร, **กรณีพระสงฆ์ศรีลังกาเล่นการเมือง** หนาโดย พระวัลโปละ ราหุลเถระ, (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพริ้นดิง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หนา ๑๗๑-๑๗๒.

^๓ Iselin Frydenlund, **The Sangha and Its Relation to the Peace Process in Sri Lanka**, (A Report for the Norwegian Ministry of Foreign Affairs, International Peace Research Institute, Oslo, 2005), p. 14.

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการเมือง ในศรีลังกาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ พระมหินทเถระได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาในลังกาทวีป และสามารถทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา^๔ พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทแทนพวกพราหมณ์ในเรื่องการศึกษาและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์ ในสมัยโบราณพระสงฆ์มีบทบาททางการเมืองมากถึงขั้นแต่งตั้งหรือเลือกตั้งกษัตริย์ได้^๕

ในยุคอาณานิคม^๖ สถาบันสงฆ์ที่ทรงอำนาจและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวศรีลังกายาวนานได้ถูกทำลายจากนโยบายเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของชาวตะวันตก ด้วยวิธีการใช้ความรุนแรงและหลอกล่อให้เปลี่ยนศาสนาด้วยการศึกษาและตำแหน่งงานที่ดี^๗ หลังจากศรีลังกาได้รับเอกราชได้เกิดการเคลื่อนไหวของชาวพุทธเพื่อปลุกกระแสชาตินิยม หนังสือชื่อ The Heritage of the Bhikkhu แต่งโดย พระวัลโปละ ราหุละ (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๕๔๐) ถือเป็นแรงบันดาลใจให้พระสงฆ์ตระหนักถึงหน้าที่ในการที่จะรักษามรดกของชนชาติสิงหลให้รอดพ้นจากเงื้อมมือของคนต่างศาสนา คำว่า “พระนักการเมือง” จึงได้เกิดขึ้นมาในสมัยนั้น^๘

^๔ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๑** แต่งโดย พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, (พระนครศรีอยุธยา : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทที่ ๑๓ เรื่องการมาของพระมหินทเถระ และบทที่ ๑๔ เรื่องการเข้าไปสู่พระนคร (ของพระมหินทเถระ), หน้า ๑๑๗-๑๒๘.

^๕ปิยะนาถ (นิโครธา) บุณนาค, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา สมัยโบราณถึงก่อนสมัยอาณานิคม และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย**, (กรุงเทพฯมณฑลนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗๔.

^๖โปรตุเกสยึดครองศรีลังกาตั้งแต่พ.ศ. ๒๑๓๗-๒๒๐๑ ฮอลันดาปกครองต่ออีก ๑๕๖ ปี จากนั้นอังกฤษปกครองอยู่กว่า ๑๕๐ ปี รวมเวลา ๓๗๐ ปี จึงได้รับเอกราชในวันที่ ๔ ก.พ. ๒๔๙๑, K.M. de Silva, **A History of Sri Lanka**, (Colombo : Vijithayapa Publications, 2008), หน้า ๗๔๓-๗๔๕.

^๗दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา**, (กรุงเทพฯมณฑลนคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔๒-๔๔๓.

^๘ลังกาภุมาร, **กรณีพระสงฆ์ศรีลังกาเล่นการเมือง**, คำนิยามหน้า ๓.

กลุ่มสหิกษุที่เป็นพระสงฆ์หัวก้าวหน้ามีการศึกษาที่เรียกกันว่ากลุ่มวิทยาลัยการะ ได้ให้การสนับสนุนนโยบาย “ต้องสิงหลเท่านั้น” (Sinhala Only) ของพรรคเสรีภาพ (Sri Lanka Freedom Party) จนทำให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไป และนายบันดารานายเกได้เป็นนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. ๒๕๙๙ รัฐบาลได้จัดงานฉลองพุทธชยันตี ๒๕๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่งใหญ่ แต่ช่วงเวลาของการฉลองและการสมานสามัคคีได้ถูกทำให้หมองมัวเมื่อนายบันดารานายเกถูกลอบสังหารโดยพระสงฆ์กลุ่มสหิกษุที่ไม่พอใจนโยบายประนีประนอมของรัฐบาล^๙ นางสิริมาโว บันดารานายเกที่สืบทอดตำแหน่งต่อจากสามียังคงดำเนินนโยบายสิงหลนิยม ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ระบุให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติและภาษาสิงหลเป็นภาษาราชการ^{๑๐}

ต่อมามีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งไม่พอใจรัฐบาลที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในประเทศ โดยเห็นว่าประเทศมีแต่ “อธรรม” และต้องการให้ศรีลังกาเป็นประเทศที่เป็น “ธรรมรัฐ” จึงก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นในชื่อว่า “พรรคอนุรักษชาตินิยมสิงหล” (Jathika Hela Urumaya) โดยนำเสนอหลัก “ธรรมราชา” พุทธปรัชญาที่ใช้เป็นหลักปกครองในสมัยพระเจ้าอโศก^{๑๑} และในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. ๒๕๔๘ พระสงฆ์จากพรรค JHU ได้รับเลือกเข้ามาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง ๙ ที่นั่ง แต่ภายหลังได้เกิดความขัดแย้งวุ่นวายในพรรค และในรัฐสภา รวมถึงกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากพระสงฆ์กระแสหลักและประชาชนเพิ่มมากขึ้น^{๑๒} จึงได้ลาออกไปจนเหลือเพียง ๓ ที่นั่ง และในการเลือกตั้งครั้งต่อมาก็ไม่มีพระสงฆ์เข้ารับการเลือกตั้งอีกเลย

^๙ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทความชื่อ Sri Lanka : The Untold Story Assassination of Bundaranaika, <http://www.lankalibrary.com/pol/swrd.htm> [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕].

^{๑๐}อาจกล่าวได้ว่านโยบายนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธสิงหลกับชาวฮินดูที่มีที่เสียโอกาสในการเข้ารับราชการและการประกอบอาชีพ ที่เพิ่มความรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นสงคราม และการก่อการร้ายของกลุ่มพยัคฆ์หม้อแลม (LTTE) ที่ดำเนินมาอย่างยืดเยื้อกว่า ๒๕ ปี มีผู้เสียชีวิตจากสงครามกลางเมืองนี้กว่า ๖๕,๐๐๐ คน สงครามสงบลงใน พ.ศ. ๒๕๕๒ สมัยของประธานาธิบดีมหินทรา ราชปักษา, ดูเพิ่มเติมในสาวิตรี สุวรรณสถิตย์, **ศรีลังกา สันติภาพที่รอคอย**, (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาสน์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๕-๑๙๔.

^{๑๑}Mahinda Deegalle, **Politics of the Jathika Hela Urumaya Monks**, Contemporary Buddhism, Vol. 5, No. 2, 2004, pp. 93-94.

^{๑๒}Joe Kainz, **Playing Politics**, <http://www.lankalibrary.com/> [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

การที่พระสงฆ์จากพรรค JHU อ้างหลักพระพุทธศาสนาเพื่อใช้สร้างความชอบธรรมในการเข้ามาบีบบทบาททางการเมืองเช่นนี้ ในฐานะพุทธศาสนิกชนเราคงต้องย้อนกลับไปดูแนวคิดในเรื่องการเมืองในพระไตรปิฎก เพื่อที่จะนำมาเปรียบเทียบกับบทบาทของ “พระนักการเมือง” ที่เกิดขึ้นในศรีลังกา ว่ามีประเด็นสอดคล้องหรือแตกต่างอย่างไร

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการเมืองในพระไตรปิฎก

พุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่าการเมืองคือความพยายามร่วมกันของมนุษย์ที่จะขจัดปัญหาในการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากเพื่อให้เกิดความเป็นปกติ เมื่อความเป็นปกติเป็นแก่นสารของศีลธรรม ท่าทีต่อการเมืองของเราจึงไม่ต่างอะไรจากท่าทีที่มีต่อศีลธรรม^{๑๓} ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไว้หลายแห่ง เช่น การนำเสนอคุณค่าและความสำคัญของผู้ปกครองในแง่ของการรักษาสังคมให้เป็นปกติสุข คำว่า “ราชา” จึงหมายถึงทำให้เกิดความสุขใจด้วยความเป็นธรรม^{๑๔} การกล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง^{๑๕} การกล่าวถึงการที่จะทำให้ราชอาณาจักรหมดไปต้องทำให้เศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้นเสียก่อน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางการเมือง^{๑๖} ในส่วนที่กล่าวถึงคุณสมบัติของนักปกครองที่มีคุณธรรมพระองค์จะทรงสั่งสอนเรื่อง **ทศพิธราชธรรม**^{๑๗} และ**ราชสังคหวัตถุ ๔**^{๑๘} ที่ถือเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง นโยบายธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีกล่าวถึงพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมว่า “พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา”

^{๑๓}พุทธทาสภิกขุ, การเมืองคืออะไร? หนทางรอดของมนุษย์คือธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมทาน, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖-๙๙.

^{๑๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๑-๑๐๕/๖๗-๗๖.

^{๑๖}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

^{๑๗}ช.ช. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^{๑๘}อ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๓๙/๕๔.

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลได้แยกเรื่องทางโลกและทางธรรมออกจากกัน ในพระวินัยมีข้อห้ามพระภิกษุไปดูกองทัพที่แยกไป ห้ามพระภิกษุนอนค้างในกองทัพเกิน ๓ คืน และห้ามดูการรบ หากละเมิดต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๙} และห้ามบวชให้แก่ข้าราชการที่ยังมิได้รับอนุญาตจากพระราชา^{๒๐} นอกจากนี้ห้ามมิให้พระสงฆ์พูดคุยเรื่องเดรัจฉานกถาที่ขัดต่อสมณเพศ เช่น เรื่องพระราชา โจร มหาอำมาตย์ กองทัพ ภัยการรบ บ้าน นิคม เมือง เป็นต้น^{๒๑} บทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐคือการสั่งสอนหลักธรรมแก่ผู้ปกครองเพื่อประโยชน์และความสุขสูงสุดในฐานะความเป็นมนุษย์ โดยจะไม่พยายามเข้าไปแทรกแซงหรือให้คำปรึกษาในเรื่องกิจการของรัฐโดยไม่จำเป็น ในกรณีที่มีผู้มาขอปรึกษาในเรื่องการเมืองพระองค์ก็แสดงธรรมโดยวางพระองค์เป็นกลาง เช่น วัสสการพราหมณ์ แต่ก็มีที่ทรงเข้าไปมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างรัฐ เรื่องการแย่งน้ำเพื่อทำการเกษตรระหว่างแคว้นศากยะและแคว้นโกลิยะ ด้วยทรงเล็งเห็นประโยชน์ส่วนรวมในการสงเคราะห์พระญาติ

เมื่อพิจารณาจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จะไม่ระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นคำสอนเรื่องการเมือง แต่จะเห็นได้ว่าทรงสอนเฉพาะเรื่องเฉพาะคราวที่มุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยเฉพาะผู้มีอำนาจปกครอง แสดงว่าทรงให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลมากกว่าระบอบ กล่าวคือเมื่อผู้ปกครองเป็นคนดีแล้วไม่ว่าจะปกครองด้วยระบอบใดก็จะสามารถนำประชาชนไปสู่ความดีและความสุขได้ทั้งสิ้น^{๒๒} สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไม่ไปตรงทั้งหมด ในหมู่มนุษย์ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน แวนแคว้นทั้งหมดย่อมได้ประสบความสุข”^{๒๓}

^{๑๙}วิ.ม. (ไทย) ๒/๓๑๑-๓๒๕/๒๖๓-๒๖๔.

^{๒๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๑๔๖.

^{๒๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗/๗.

^{๒๒}ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๘.

^{๒๓}อ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

๔. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ ในฐานะพลเมืองกับการเมืองในศรีลังกา

หากมองในบริบทของสังคม สถาบันสงฆ์ถือเป็นหน่วยหนึ่งในสังคม มีฐานะเป็นพลเมืองของรัฐเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป เมื่อการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐจึงต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคนที่อยู่ในรัฐนั้น แต่การที่พระสงฆ์จะเข้าไปเกี่ยวข้องในทางการเมือง เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมว่าบทบาทนั้นสมควรแก่ธรรมเนียมหรือเข้าข่ายเป็น “โลกวัชชะ” (ชาวโลกติเตียน) หรือไม่ ในกรณีของศรีลังกาจะเห็นได้ว่า คัมภีร์มหาวงศ์ถูกนำมาตีความในเรื่องอุดมการณ์ชาตินิยมและการปกป้องพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรม^{๒๔} นโยบาย “ต้องสิงหลเท่านั้น” มีพื้นฐานจากความเชื่อที่ว่าสถาบันสงฆ์มีหน้าที่รักษามรดกของชนชาติสิงหลไว้ ศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองและทำหน้าที่ทั้งศรัทธา (ในส่วนของประชาชน) และอุดมการณ์ทางการเมือง (ในส่วนที่เสริมสิทธิธรรมของผู้นำและผู้ปกครอง)^{๒๕} ดังนั้นในการวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในศรีลังกา ผู้เขียนจึงได้สรุปประเด็นออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๔.๑ ปัจเจกบุคคล การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยก็เพื่อความมีระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของพระสงฆ์ และเพื่อให้เกิดความศรัทธาแก่ประชาชนทั่วไป พระสงฆ์จึงต้องเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ดังนั้น ในการวิเคราะห์จึงต้องดูพระวินัยเป็นเกณฑ์หลัก แต่เนื่องจากในปัจจุบันบริบทของสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น จึงต้องนำหลักมหาปเทศ ๔ หมวดว่าด้วยสิ่งที่ควรและไม่ควรแก่พระวินัย^{๒๖} มาเป็นเกณฑ์รองในการวิเคราะห์ตีความด้วย ซึ่งถ้าใช้พระวินัยเป็นเกณฑ์วัดบทบาทของพระสงฆ์กับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ย่อมเห็นชัดว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อพระวินัย แม้อีกมิติหนึ่งพระสงฆ์จะมีบทบาทเป็นพลเมืองของรัฐและในกฎหมายของศรีลังกาไม่ห้ามพระสงฆ์ทำกิจกรรมทางการเมือง เช่น การลงคะแนนเลือกตั้ง หรือการสมัครผู้แทนราษฎร ถึงแม้ในทางโลกจะเป็นสิ่งที่

^{๒๔} อ่างแล้ว, หน้า ๘. (อ่านเพิ่มเติมใน The Sangha and Its Relation to the Peace Process in Sri Lanka).

^{๒๕} ลิขิต ธีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๒.

^{๒๖} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙.

ทำได้แต่ในทางธรรมถือว่าเป็นโลกวัชชะ (ชาวโลกติเตียน) ทำให้เสื่อมศรัทธาต่อศาสนา และอาจนำไปสู่การแตกแยกทางความคิดเห็นของหมู่สงฆ์

๔.๒ สถาบันสงฆ์ แม้ว่าในทางสัญลักษณ์สถาบันทางศาสนาจะได้รับความชอบธรรมในฐานะผู้ทำนุบำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนา แต่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจการเมืองตลอดมา^{๒๗} การกำหนดทิศทางและบทบาทของสถาบันสงฆ์จึงต้องสอดคล้องกับนโยบายของรัฐหรือเรียกว่า “ราชูปถัมภ์”^{๒๘} เนื่องจากการปกครองคณะสงฆ์ของศรีลังกาถูกแบ่งแยกเป็น ๓ นิิกาย คือ สยามนิิกาย อมรปุรนิิกาย และรามัญนิิกาย มีการปกครองที่ไม่ขึ้นแก่กันและมีอำนาจเต็มเฉพาะในนิิกายของตน^{๒๙} ดังนั้นการแสดงออกในทางการเมืองของสถาบันสงฆ์ศรีลังกาในภาพรวมจึงขาดความเป็นเอกภาพ พระสงฆ์นอกจากอยู่ใต้การปกครองของเจ้าอาวาสในวัดที่ตนสังกัดและในนิิกายของตนแล้ว ต่างก็มีกิจกรรมทางสังคมและการเมืองที่ต่างกันอย่างเินออก^{๓๐} อย่างไรก็ตาม สังคมส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับท่าทีและการแสดงความคิดเห็นของพระสงฆ์ในสถาบันสงฆ์ที่เป็นกระแสหลักอยู่ไม่น้อย

๔.๓ ระบบการเมือง ผู้เขียนขอเสนอโครงสร้างทฤษฎีแบบ System Analysis ของเดวิด อีสตัน (David Easton)^{๓๑} เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของระบบการเมืองอย่างบูรณาการ จากแผนภาพข้างล่างแสดงถึงการทำงานของระบบการเมืองที่มีลักษณะเคลื่อนไหวเป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งเห็นได้ว่าการสนับสนุนของประชาชนที่มีต่อระบบ

^{๒๗} สมบูรณ์ สุขสำราญ, เอกสารประกอบวิชาการหมายเลข ๓ เรื่อง หนึ่งศตวรรษของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย, อังโน พิพัฒน์ พสุธารชาติ, **รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๕.

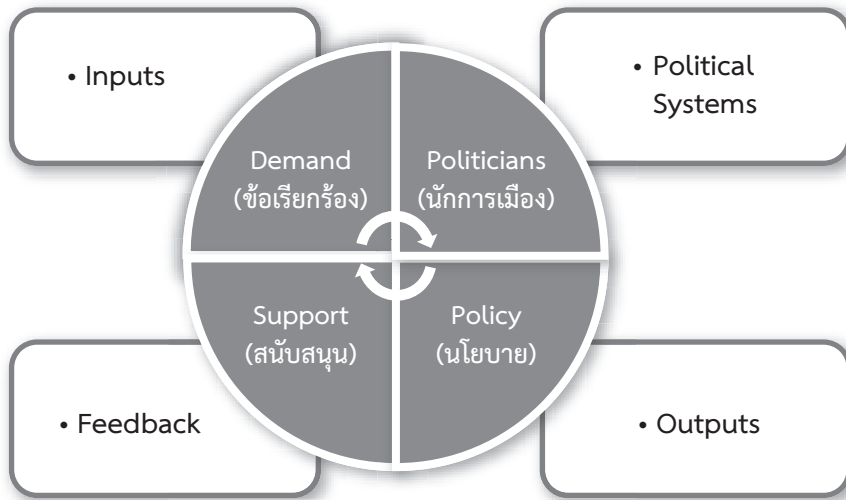
^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๕๕.

^{๒๙} ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเซนปรีนติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๕.

^{๓๐} Iselin Frydenlund, อ้างแล้ว, หน้า ๖.

^{๓๑} การวิเคราะห์การเมืองโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างแบบ System Analysis กำลังเป็นที่แพร่หลายในสหรัฐอเมริกา เจ้าตำรับแนวคิดนี้คือ David Easton แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ที่เปรียบเทียบระบบการเมืองกับชีววิทยา คือ การที่ร่างกายพยายามรักษาดุลยภาพของสิ่งที่ใส่เข้าไป (inputs) และสิ่งที่ผลิตออกมา (outputs), ดูรายละเอียดใน ลิขิต ธีรเวคิน, **การเมืองการปกครองของไทย**, หน้า ๙๓.

การเมืองขึ้นกับนโยบายที่ตอบสนองข้อเรียกร้องของประชาชน ถ้านโยบายถูกต้องตามความต้องการพรรคการเมืองนั้นจะได้รับเสียงตอบรับจากประชาชนว่ามีความพอใจและยังคงให้การสนับสนุนต่อไป แต่เมื่อนโยบายนั้นมีผลกระทบกับความเป็นอยู่ของประชาชน ก็จะมีข้อเรียกร้องใหม่ที่อาจจะเป็นกลุ่มสนับสนุนเดิมหรือกลุ่มต่อต้าน ผลักดันให้เกิดกระบวนการตัดสินใจออกเป็นนโยบายใหม่ขึ้นมาอีก ซึ่งถ้าไม่ตรงตามข้อเรียกร้องก็จะเปลี่ยนไปสนับสนุนฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามที่สามารถตอบสนองให้ได้ ดังจะเห็นได้จากบทสรุปตามที่ปรากฏในตารางภาพด้านล่าง ดังนี้

แผนภาพการทำงานของระบบการเมืองที่มีลักษณะเคลื่อนไหวตลอดเวลา (Dynamic)

จะเห็นว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะมีบารมีส่วนตัว (Charismatic Leader)^{๓๒} และได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเข้าสู่ระบบพรรคการเมืองที่ตั้งอยู่บนหลักการของผลประโยชน์ร่วมกัน ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะให้ได้อำนาจและเสียงสนับสนุน

^{๓๒} แนวคิดเรื่องบารมีของ Max Weber ในเรื่องบุญญาธิการ ซึ่งคนส่วนใหญ่เชื่อว่าสามารถก้าววิกฤติการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ และมักเกิดขึ้นในสังคมที่กำลังมีปัญหาและคนอยู่ในสภาพคว้งคว้าง, ตูรยละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๑.

จากประชาชนให้มากที่สุด นโยบายของพรรคจึงสำคัญกว่าบารมีส่วนตัว นอกจากนี้การที่ประชาชนสนับสนุนพระสงฆ์เป็นเรื่องของศรัทธาในบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจและการสงเคราะห์สังคมมากกว่าบทบาทการเป็นพระนักการเมือง ในทางกลับกันนักการเมืองกลับจะใช้บารมีของพระสงฆ์เป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์เพื่อเสริมอำนาจและแสวงหาการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสในตัวพระสงฆ์นั้น

๕. บทสรุป

บทความเรื่องนี้มุ่งที่จะตอบคำถามที่ว่า “พระสงฆ์ประเทศศรีลังกาเข้าไปเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับผู้ปกครองในฐานะนักการเมืองอย่างไร” และเมื่อศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยและงานวิชาการอื่นๆ ทำให้พบคำตอบที่น่าสนใจหลายประเด็นด้วยกัน

พระสงฆ์ประเทศศรีลังกา เข้าไปสัมพันธ์กับเมืองในหลายด้าน ทั้งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวทมิฬกับสิงหลทางตรง ที่เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเป็นผู้ตั้งพรรคการเมือง และสนับสนุนพรรคการเมืองอย่างชัดเจน ในขณะที่ทางอ้อมนั้น พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องทั้งในการประท้วง การแสดงความไม่เห็นด้วยต่อนโยบายสาธารณะที่นำเสนอโดยรัฐบาล หรือแม้กระทั่งการชี้หน้าให้มีการวางนโยบายระหว่างชาวทมิฬกับสิงหล และส่วนหนึ่งของการผลักดันและขับเคลื่อนดังกล่าว ทั้งในการเขียนหนังสือ และการตีความหลักการทางพระพุทธศาสนา ทำให้รัฐบาลดำเนินการปราบปรามชาวทมิฬอย่างรุนแรง

ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ บทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพระสงฆ์ศรีลังกาถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ที่น่าสนใจในวงการพระพุทธศาสนา และมีแนวโน้มที่จะเป็นต้นแบบให้กับประเทศอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาที่มีเงื่อนไขทางการเมืองและสังคมใกล้เคียงกัน เช่น ประเทศพม่า ประเทศกัมพูชา และประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศศรีลังกาในลักษณะดังกล่าว นั้น กิจกรรมบางอย่างสอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎกทั้งการให้ข้อเสนอแนะต่อผู้ปกครอง การเข้าไปแทรกแซงต่อนโยบายสาธารณะที่ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรม รวมไปถึงการร่วมพัฒนาพลเมืองเพื่อให้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม และทำให้ผู้ปกครองสามารถปกครอง และนำพลเมืองไปสู่เป้าหมาย และทิศทางที่พึงประสงค์มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี กิจกรรมบางอย่างที่พระสงฆ์เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองนั้น ก่อให้เกิดคำถามเช่นเดียวกันว่าสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มากน้อยเพียงใด เช่น การเข้าไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือการตั้งพรรคการเมือง และการสนับสนุนพรรคการเมืองที่ตนเองชื่นชอบอย่างชัดเจน เหตุผลเชิงประจักษ์ที่อาจจะทำให้ได้รับการตั้งข้อสังเกตคือ หลังจากการเลือกตั้งปี พ.ศ. ๒๕๔๗ กระแสพระนักการเมืองที่รุ่งเรืองในศรีลังกาได้ลดระดับลงอย่างมาก สาเหตุเป็นเพราะพระสงฆ์กระแสหลักรวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่ยังยึดโยงอยู่กับจารีตประเพณีแบบเดิมมีท่าทีไม่เห็นด้วยและไม่ให้การสนับสนุนบทบาทในทางการเมืองของพระสงฆ์กลุ่มกระแสรองเหล่านี้ อีกทั้งตัวพระสงฆ์เองได้ตระหนักถึงความยุ่งยากวุ่นวายในวิถีทางการต่อสู้ตามระบอบพรรคการเมืองที่พวกเขาเหล่านี้ไม่คุ้นเคย จึงจำต้องถอยห่างออกไปสังเกตการณ์อยู่วงนอก

ถึงกระนั้น แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีกในอนาคต คือ เมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤติการณ์และประชาชนเกิดความเดือดร้อน พระสงฆ์ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่ได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนในสังคม ย่อมต้องออกมาเป็นผู้นำการต่อสู้ด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองเช่นเดิม แต่บทบาทและรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อดำรงไว้ซึ่งบทบาทหลักของพระสงฆ์ทั้งในระดับปัจเจกชนและสถาบัน ในด้านการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเรียกความเลื่อมใสศรัทธาจากประชาชนให้กลับคืนมาดังที่เคยเป็นมาในอดีตกาล.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. พระพุทธศาสนาในศรีลังกา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด เซนปรินต์ติ้ง, ๒๕๕๑.

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ปิยะนาถ (นิโครธา) บุณนาค. ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา สมัยโบราณถึงก่อน สมัยอาณานิคม และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น. วรรณกรรมทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.

พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคืออะไร? หนทางรอดของมนุษย์คือธัมมิกสังคมนิยม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมทาน, ๒๕๔๙.

ลิขิต ธีรเวคิน. การเมืองการปกครองของไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนัก

พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

ลัنگากุมาร. กรณีพระสงฆ์ศรีลังกาเล่นการเมือง. รจนาโดย พระวัลโปละ ราหุลเถระ.

กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓.

สมบุรณ์ สุขสำราญ. พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุเทพ พรหมเลิศ. คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๑ แต่งโดย พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต.

พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. ศรีลังกา สันติภาพที่รอคอย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ประพันธ์สาสน์, ๒๕๔๙.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(๑) หนังสือ :

Iselin Frydenlund. **The Sangha and Its Relation to the Peace Process in**

Sri Lanka. A Report for the Norwegian Ministry of Foreign Affairs.

International Peace Research Institute : Oslo, 2005.

K.M. de Silva. **A History of Sri Lanka.** Colombo : Vijithayapa Publications,

2008.

Mahinda Deegalle. "Politics of the Jathika Hela Urumaya Monks".

Contemporary Buddhism. vol. 5. No. 2, 2004

Walpola Rahula. **The Heritage of the Bhikkhu.** New York : Grove Press,

[1946] 1974.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

AFP news, 24 oct. 2005. “**Monks should stay out of Sri Lanka politics, says monk legislator**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.buddhistchannel.tv/index.php?id \[25/2/2012\]](http://www.buddhistchannel.tv/index.php?id [25/2/2012]).

Joe Kainz. “**Playing Politics**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.lankalibrary.com/ \[25/2/2012\]](http://www.lankalibrary.com/ [25/2/2012]).

“**Sri Lanka : The Untold Story Assassination of Bundaranaika**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.lankalibrary.com/pol/swrd.htm \[10/12/2012\]](http://www.lankalibrary.com/pol/swrd.htm [10/12/2012]).

กิจของสงฆ์ในฐานะพลเมือง กับการแสดงออกทางการเมือง

พระมหาดิเดช สติวโร (สุขวัฒน์นาคี)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จำเป็นต้องมีเพื่อน มีพวกพ้อง โดยเริ่มตั้งแต่คนใกล้ตัว กล่าวคือ พ่อแม่ พี่น้องในครอบครัว จากนั้นจึงมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงขยายตัวใหญ่ขึ้นจากหมู่บ้านเป็นตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศในที่สุด เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันมากเข้า ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องมีการกระทบกระทั่งขัดแย้งทางความคิดที่เหมือนกัน และต่างกัน แต่มนุษย์จำนวนมากก็ยังอยู่รวมกันได้โดยมีจุดหมายร่วมกัน อันเดียวกัน ก็คือ ความสงบสุข

ความเป็นอยู่ที่ประกอบด้วยความสงบสุขอันเป็นรากฐานของชีวิต มีส่วนประกอบมาจากการเมือง ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “การเมือง หมายถึง การจัดการทำให้คนที่อยู่กันมากๆ นั้นอยู่กันด้วยสันติสุข ด้วยความสงบสุขอย่างแท้จริง”^๑ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเห็นได้ว่า การเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัวของผู้คนในสังคมอีกต่อไป หากแต่เป็นเรื่องของทุกคนที่อยู่ในสังคมต้องร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขเพื่อให้เกิดสันติสุขขึ้นแก่สังคม ไม่เว้นแม้กระทั่ง “พระสงฆ์” ผู้เป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศชาติด้วย ทำให้เกิดคำถามขึ้นต่อสังคมว่า “การเมืองเป็นกิจของสงฆ์หรือไม่”

^๑พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมะกับการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

๒. “การเมือง” ความหมายที่ควรรู้

ก่อนจะตอบคำถามที่ว่า “การเมืองเป็นกิจของสงฆ์หรือไม่” จะต้องทำความเข้าใจถึงคำว่า “การเมือง” ให้ชัดเจนเสียก่อน เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

คำว่า “การเมือง” มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Politics” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำในภาษากรีกโบราณว่า “Polis” แปลว่า รัฐ หรือนครรัฐ “เป็นการรวมตัวกันทางการเมืองที่ใหญ่กว่าระดับครอบครัวหรือเผ่าพันธุ์”^๒ สำหรับคำว่า “การเมือง” นี้ อริสโตเติล (Aristotle) นักรัฐศาสตร์ชาวกรีกได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง (Man is a political animal) และนับตั้งแต่มนุษย์เกิดจนกระทั่งตาย มนุษย์ก็จะต้องอยู่ในการเมืองของสังคมอยู่ตลอดเวลา ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะหลีกเลี่ยงการเมืองไปได้พ้น ตราบใดที่เขายังเป็นสมาชิกของสังคมของเขาอยู่”^๓ จากข้อความนี้ทำให้ทราบได้ว่า มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมในสังคมทางการเมืองตลอดเวลา ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะเป็นประชาชนคนทั่วไป หรือแม้กระทั่งพระภิกษุผู้เป็นนักบวชก็ตามที เพราะถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทางการเมืองด้วยเหมือนกัน

จะเห็นได้ว่า ศาสนากับการเมืองมีความเกี่ยวเนื่องถึงกันอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ สมบูรณ์ สุขสำราญ จึงได้ให้ทัศนะในเรื่องการเมืองกับศาสนาไว้ว่า “ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในการเมืองและสังคมย่อมจะมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาก็จะมีผลกระทบการเมืองและสังคมเช่นเดียวกัน”^๔ หากพิจารณาจากข้อความนี้จะทราบได้ว่า ศาสนากับการเมืองเป็นเรื่องใกล้กัน ดังนั้น พระสงฆ์ผู้อยู่ในสังคม จึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทางการเมือง เมื่อมองจากทัศนะข้างต้นจะพบว่า พระสงฆ์น่าจะยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้ แต่จะยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้ในลักษณะไหน คงต้องศึกษาจากแนวทางที่พระพุทธเจ้าและเหล่าสงฆ์สาวกในครั้งพุทธกาลได้เคยกระทำไว้เป็นแบบอย่าง

^๒ Prof. S.N., *Modern Comparative Politics*, (New Delhi : Prentice Hall of India Prive Ltd., 1999), p. 4.

^๓ คณะอนุกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, *รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐.

^๔ สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

๓. พระพุทธเจ้ากับการแสดงออกทางการเมือง

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระ ไม่ขึ้นต่อพรครการเมืองใดๆ หรือต่อระบอบการปกครองใดๆ ทั้งสิ้น^๕ ทรงวางพระองค์เป็นกลางตลอด ๔๕ พรรษา แต่ก็มีบางครั้งที่มีความจำเป็นต้องทรงแสดงออกทางการเมืองบ้าง สามารถแบ่งออกได้เป็น ๗ ด้าน คือ

๑) ด้านการสอนธรรมที่เหมาะสมสำหรับนักปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม^๖ จักรวรรดิวัตร ๑๒^๗ และ ราชสังคหวัตถุ ๕^๘ เป็นต้น

๒) ด้านการเป็นที่ปรึกษาของผู้ปกครองบ้านเมือง ตั้งแต่ระดับพระราชามหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล และพระเจ้าอชาตศัตรู เรื่อยมาจนถึงระดับราชกุมาร เช่น โภธิราชกุมาร อภัยราชกุมาร เป็นต้น

๓) ด้านการเข้าไปไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างรัฐ เช่น ทรงไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเหตุให้เกิดสงครามในการแย่งกันปันน้ำเข้านาระหว่างพระญาติฝ่ายศากยะและโกลิยะ^๙

๔) ด้านการยับยั้งสงคราม เช่น ทรงแสดงพระองค์ถึง ๓ ครั้งแก่พระเจ้าวิทูทมาเพื่อระงับยับยั้งการยกทัพไปตีแคว้นศากยะ^{๑๐}

๕) ด้านการลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นให้เบาบางลง เช่น ทรงถามพระอานนท์ถึงราชอุปนิทานิยธรรมที่พวกเจ้าวัชชีปฏิบัติอยู่เป็นนิตย โดยตั้งใจให้วัสสการพราหมณ์ได้ยินเพื่อนำไปกราบทูลถวายพระเจ้าอชาตศัตรู^{๑๑} ทำให้สามารถชะลอการยกทัพไปตีแคว้นวัชชีออกไปได้ถึง ๓ ปี

^๕ จานงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๑.

^๖ ชุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^๗ ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๕/๑๓๒.

^๘ ส.ส.อ. (ไทย) ๒๔/๔๔๕-๔๔๖; อง.สตุตทก.อ. (ไทย) ๓๗/๒๙๕-๒๙๖; ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๑๘๐.

^๙ ดูรายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๓๖๒-๓๖๖.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๓๕-๓๙.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘.

๖) ด้านการเข้าไปประจันหน้าอาชญากรรมที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น เสด็จไปโปรดองคฺลิมาล ผู้เป็นอาชญากรเที่ยวไล่ล่าฆ่าผู้คนให้ได้มาบวชในพระศาสนา^{๑๒}

๗) ด้านการอุปถัมภ์ต่อชาวบ้านให้รักษาศรัทธา จัดเป็นกิจทางอ้อมที่ส่งผลทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข เนื่องจากหากชาวบ้านมีศีลธรรม บ้านเมืองก็จะปราศจากความวุ่นวาย มีแต่ความสงบร่มเย็น ทำให้ผู้ปกครองมีความสะดวกสบายในการบริหารปกครองบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น

กิจทั้ง ๗ ด้าน เป็นกิจที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำไว้เป็นแบบแผน เป็นแนวทางแก่พระสงฆ์สาวกผู้ใคร่จะเจริญรอยตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ทำให้เกิดคำถามขึ้นว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าจะแสดงออกทางการเมืองในลักษณะไหนได้บ้าง

๔. กิจของพระสงฆ์สาวกในครั้งพุทธกาล

พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาลมีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งเป็นการแสดงออกทางการเมืองในรูปแบบหนึ่งที่เกิดประโยชน์แก่รัฐและพระศาสนา แบ่งออกได้เป็น ๒ ด้าน คือ

๑) ด้านการแนะนำให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เช่น พระรัฐบาลได้ตอบคำถามเรื่องความเสื่อม ๔ ประการแก่พระเจ้าโกรัพยะอันเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมใสในพระศาสนา^{๑๓} หรือพระกุมารกัสสปะได้สนทนาธรรมกับพระเจ้าปายาสีเพื่อให้คลายจากความเห็นว่าไม่มีหรือนัตถิกวาทะจนหันมาถือเอาสรณคณณ์ ประกาศตนเป็นพุทธมามกะในที่สุด^{๑๔}

๒) ด้านการทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พระกาฬทายีก่อนบวชเคยเป็นอำมาตย์ที่พระเจ้าสุทโธทนะส่งไปทูลเชิญพระพุทธเจ้าให้เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ในฐานะทูต เพื่อเจริญพระศาสนาในแคว้นศากยะ^{๑๕} หรือแม้แต่ภายหลังพุทธกาลในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกที่ส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนาถึง ๙ สาย^{๑๖} ก็จัดเป็นการเผยแผ่พระศาสนาโดยใช้สมณทูตเช่นเดียวกัน

^{๑๒}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๐/๔๒๕.

^{๑๓}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๔/๓๖๒.

^{๑๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓๗/๓๖๘.

^{๑๕}ช.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒/๕๕๕.

^{๑๖}วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๑๑.

กิจทั้ง ๒ ด้าน เป็นกิจที่ก่อให้เกิดผลดีแก่พระศาสนา ทำให้พระศาสนาแผ่ไพศาลออกไปได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่การจะทำอย่างนี้ได้ พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาในหลักธรรมวินัยอย่างถูกต้องชัดเจน มีความเข้าใจในหลักธรรมเป็นอย่างดี หากไม่แล้วจะกลายเป็นว่า พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากเกินไปเหมือนอย่างพระเทวทัต ดังนั้นหากพิจารณาถึงกิจที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเคยปฏิบัติไว้ พระสงฆ์ในปัจจุบันก็ควรปฏิบัติตามด้วยดี นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตามกิจเสริมที่จะเพิ่มรากฐานของพระศาสนาให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นควบคู่ไปด้วย

๕. กิจเสริมเพิ่มรากฐานแห่งพระศาสนา

กิจเสริมที่เพิ่มเติมรากฐานของพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง เป็นกิจที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ในปัจจุบันมีหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวยิ่งขึ้น แบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ

๑) **ด้านการศึกษารธรรม** ถือเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา บุคคลผู้มีศรัทธาเป็นที่ตั้งเมื่อเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์แล้ว จำเป็นต้องได้รับการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนที่ดี ดังที่ปรากฏในสมณสูตรว่า “กิจที่สมณะควรทำ เป็นของสมณะ ๓ ประการ คือ การสมาทาน อธิศีลสิกขา, การสมาทานอธิจิตตสิกขา และการสมาทานอธิปัญญาสิกขา”^{๑๗} กิจคือการศึกษา หรือปริยัติ ถือได้ว่าเป็นกิจที่สำคัญของการดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา “เมื่อปริยัติยังดำรงอยู่ พระศาสนาย่อมเป็นอันตั้งอยู่”^{๑๘} เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ในการศึกษาดี จะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษามาช่วยถ่ายทอดทำให้หมู่นักปกครองและประชาชนในสังคมเป็นคนดีได้

๒) **ด้านการประพฤติพรหมจรรย์** ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ในขณะที่ได้ประทานการอุปสมบทให้เป็นครั้งแรกว่า “จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๙} เป็นการครองชีวิตอย่างประเสริฐหรือการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทโดยมีพระนิพพานเป็นที่สุด เมื่อพระสงฆ์ครองเพศสมณะผู้สงบประพฤติดีปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์หมดจด ควรค่าแก่การ

^{๑๗} อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๘.

^{๑๘} ม.อ.อ. (ไทย) ๒๒/๓๑๗.

^{๑๙} จร พรหมจรรย์ สมมา ทุกขสส อนตกิริยาย, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

ชี้โทษแนะนำสั่งสอนโดยปราศจากอคติแอบแฝงได้

๓) **ด้านการเผยแพร่ธรรม** ถือเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อพระสงฆ์ได้ศึกษาปริยัติ พร้อมนำไปปฏิบัติเป็นที่เรียบร้อยแล้ว กิจต่อไปที่สำคัญคือการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เป็นที่ปรากฏแก่ชาวโลก ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้เป็นใจความสำคัญว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^{๒๐} ด้วยเหตุนี้ กิจคือการเผยแผ่ธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการทำให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงโดยมุ่งประโยชน์ของผู้ฟังซึ่งเป็นชนหมู่ใหญ่

แต่ถึงอย่างนั้น การแสดงธรรมก็ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องที่ง่ายตายถึงขนาดที่ใครก็ได้จะมาแสดงธรรม เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในอุทฺทหีสสูตรว่า “การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ฟังตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น คือ ๑) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ ๒) เราจักแสดงอ้างเหตุ ๓) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู ๔) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม และ ๕) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น”^{๒๑} เนื่องจากการแสดงธรรมมิใช่ของง่าย ดังนั้น บุคคลผู้จะแสดงธรรมจึงต้องทำการศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยตนเองเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยนำหลักธรรมไปเผยแผ่สู่สาธารณชนได้

๔) **ด้านการรักษาธรรม** ถือเป็นการต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาว ดังที่ปรากฏในอุปาสิสุตฺต เมื่อพระพุทธองค์ตรัสกับพระอุบาลีว่า “ตถาคตบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย”^{๒๒}

หากพิจารณาถึงกิจเสริมที่เพิ่มรากฐานทั้ง ๔ ด้านแล้ว จะพบว่า กิจเสริมทุกด้านมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ หากพระสงฆ์ได้รับการศึกษาที่ดี มีการประพฤติ

^{๒๐} จรล ภิกขเว จาริกิ พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓, อัง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๔-๓๓๕.

^{๒๒} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๑/๘๑.

พระมหจรรย์อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว จะสามารถนำความรู้ที่ได้มาเผยแพร่หลักธรรมแก่ มหาชนได้อย่างชัดเจนทั้งอรรถและพยัญชนะ มหาชนก็จะมีความเป็นอยู่ที่สงบสุขด้วยการ ประพฤติปฏิบัติและมีศีลธรรมอันงาม การเมืองในประเทศชาติก็จะเกิดความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ซึ่งถือว่าเป็นการรักษาธรรม คือ พระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองในทางอ้อม นอกจากนี้ กิจดังกล่าวจะต้องไม่ขัดกับหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ด้วย ทำให้เกิด คำถามว่า “การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์ผิดวินัยหรือไม่”

๖. พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

หากพิจารณาในแง่มุมมองของพระวินัยที่เป็นอาทิพรหมจรรย์กาสิกขา หรือสิกขาบทที่ มา ในพระปาติโมกข์ทั้งหมด ๒๒๗ สิกขาบท มีสิกขาบทที่พอจะเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่ใน อเจลกวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ ๓ สิกขาบท ดังนี้

๑) อวยยุตตเสนาสิกขาบท อธิบายว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงยกกองทัพออกรบ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ออกไปเพื่อชมกองทัพที่กำลังเคลื่อนขบวนออกรบ จึงถูกพวกพลรบ ตำหนิติเตียนที่มาชมกองทัพ

๒) เสนาวาสสิกขาบท อธิบายว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มีธุระต้องเดินผ่านกองทัพ ได้พัก แรมอยู่ในกองทัพเกิน ๓ ค่ำ จึงถูกพวกพลรบตำหนิติเตียนในเรื่องที่มาพักแรมอยู่ในกองทัพ

๓) อุยโยธิกสิกขาบท อธิบายว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พักแรมอยู่ในกองทัพ ๒-๓ ค่ำ ไปที่สนามรบบ้าง ที่พักพลบ้าง ที่จัดขบวนพลบ้าง ไปดูกองทัพที่จัดเป็นขบวนแล้วบ้าง ภิกษุ ฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งไปที่สนามรบแล้วถูกยิงด้วยลูกศร พวกชาวบ้านได้ยินเข้าจึงพากันเยาะเย้ย ถึงการเข้าไปยังสถานที่อันไม่สมควร^{๒๓}

เมื่อพินิจพิจารณา ๓ สิกขาบทข้างต้นอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นได้ว่า ในพระปาติโมกข์ อันเป็นสิกขาบทที่เป็นกรอบแห่งความประพฤติ และข้อกำหนดมิให้การปฏิบัติของพระสงฆ์ จะเป็นการยุ่งเกี่ยวกับกองทัพ เช่น ห้ามมิให้ไปดูกองทัพ ห้ามมิให้พักค้างแรมในกองทัพโดย ไม่มีเหตุอันควรเป็นต้น แต่ก็มิได้มีสิกขาบทใดที่ห้ามเกี่ยวกับเรื่อง “การเมือง” ไว้อย่าง ชัดเจน ด้วยเหตุนี้ พระวินัยที่มาจากพระปาติโมกข์จึงไม่อาจชี้ชัดตัดสินได้ว่า พระสงฆ์ควรยุ่ง เกี่ยวกับการเมืองได้แค่ไหน จึงต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์ที่สามารถใช้ในการตัดสินธรรม วินัย เพื่อช่วยในการกำหนดแนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องหลักพระธรรมวินัยสืบไป

^{๒๓}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๑-๓๒๒/๔๕๑-๔๕๘.

๗. หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินพระธรรมวินัย

ตลอดช่วงระยะเวลา ๔๕ พรรษาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่เหล่าเวไนยสัตว์ พระพุทธองค์ได้ทรงวางระเบียบแบบแผนไว้เป็นข้อบัญญัติเพื่อความเสมอภาคกันของเหล่าสาวก แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป พระบัญญัติบางข้ออาจไม่สามารถให้คำตอบที่น่าพอใจได้ พระพุทธองค์จึงได้ทรงวางหลักการใหญ่ๆ เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ช่วยในการตัดสินพระธรรมวินัยไว้ ๒ รูปแบบ คือ หลักมหาปเทศ ๔ และลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ

หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินพระธรรมวินัยโดยใช้ “มหาปเทศ ๔” เป็นหลักที่ช่วยในการพิจารณาด้วยวิธีอนุโลมคล้ายตามในสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ มี ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๒) สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร
- ๓) สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๔) สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๒๔}

หากพิจารณาจากหลักมหาปเทศ ๔ ข้างต้น จะพบว่า เรื่องที่พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง พระพุทธองค์มิได้ทรงห้ามไว้ในพระวินัยว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” แต่หากพิจารณาจากสิ่งที่พระสงฆ์ควรทำ คือ การเผยแผ่และการรักษาธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควร การกระทำดังกล่าวของพระสงฆ์ย่อมถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำตามหลักมหาปเทศข้อที่ ๒ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลักของมหาปเทศ ๔ มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนเป็นอย่างมาก จึงควรที่จะใช้หลักเกณฑ์ในการตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการร่วมด้วย ซึ่งเกณฑ์การพิจารณาดังกล่าว พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้กับพระนางมหาปชาบดีโคตมี เพื่อให้ทราบว่า สิ่งที่เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุศาสน์มีลักษณะดังต่อไปนี้

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙.

- ๑) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนด
- ๒) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความประกอบไว้
- ๓) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อความสะสม
- ๔) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมักมาก
- ๕) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
- ๖) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ
- ๗) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อปรารถนาความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
- ๘) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก^{๒๕}

จากหมวดธรรมที่ไข่กล่าวอ้างถึงแสดงให้เห็นว่า การที่พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง หากเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่สะสม มักน้อย สันโดษ มีความสงัดจากหมู่เสียแล้ว การยุ่งเกี่ยวกับการเมืองก็น่าจะทำได้ เช่น การแสดงออกทางการเมืองด้วยการเทศนาให้คำแนะนำที่เป็นกลางทางการเมือง เป็นสิ่งที่ทำให้คลายจากความกำหนดคับแคบแค้นใจ มุ่งหวังให้มักน้อย สันโดษ และสงัดจากหมู่ ก็เป็นอันใช้ได้ ด้วยเหตุนี้ หลักเกณฑ์ทั้ง ๒ จึงสามารถนำไปใช้ช่วยในการตัดสินใจได้ในระดับหนึ่งถึงกิจที่ควรทำหรือไม่ควรทำ

๘. กิจของสงฆ์ต่อกิจกรรมทางการเมือง

หากพิจารณาถึงกิจและหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาตั้งแต่ต้น จะพบว่า การยุ่งเกี่ยวกับการเมืองนี้ สามารถมองได้หลายนัย มีทั้งส่วนที่ยุ่งเกี่ยวได้และไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว กล่าวคือ มีทั้งส่วนที่เป็นกิจของสงฆ์ที่ควรทำและสิ่งที่ควรละ ด้วยเหตุนี้ จึงควรพิจารณาแยกแยะทีละส่วน ดังนี้

๑. กิจที่สามารถปฏิบัติได้

๑.๑) เพื่อประโยชน์แก่มหาชน

พระสงฆ์สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ โดยยึดหลักกิจเสริมด้านการเผยแผ่ธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนหมู่มาเป็นสำคัญ และเป็นไปตามทัศนคติของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “การเข้าไปจัดการทำให้คนหมู่มากอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” โดยถือเป็นหน้าที่ของ

^{๒๕}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๔.

พลเมืองทุกคนในประเทศชาติ ไม่เว้นแม้กระทั่งพระสงฆ์ แต่มีข้อยกเว้นว่า ต้องไม่เข้าไป ก้าวก้าวแทรกแซงกิจการภายในของรัฐมากเกินไป

๑.๒) เพื่อสั่งสอนและเผยแผ่ธรรม

พระสงฆ์ควรเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ในเรื่องที่ต้องการให้เกิดความถูกต้อง โดยยึด หลักพระธรรมวินัยให้มั่นคง คือ ต้องแสดงออกอย่างมีสติ มีสมณสาธูป ไม่ให้สังคมนิยม หรือที่เรียกว่า “โลกวัชชะ” แต่แสดงออกในเชิงให้คำแนะนำ ให้ใช้สติ ใช้สันติวิธีในการต่อสู้ ทางการเมืองได้ และต้องสั่งสอนให้ชาวโลกรู้จักเลือกคนดีเข้ามาปกครองบ้านเมือง จึงจะ ทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุขร่มเย็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้า ผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย”^{๒๖}

๑.๓) การแสดงธรรมที่ถูกต้อง

พระสงฆ์ควรแสดงธรรมตามที่ปรากฏไว้ในอุททายิสสูตรที่ระบุว่า ควรแสดงธรรมไป ตามลำดับ แสดงอ้างเหตุ แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู แสดงธรรมแบบไม่เพ่งอามิส และไม่ ควรแสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น การแสดงธรรมที่ดีต้องประกอบด้วยหลักดังกล่าวอย่าง ครบถ้วน โดยเฉพาะข้อที่สำคัญที่สุด คือ การไม่ควรแสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น เนื่องจากการแสดงธรรมที่กระทบผู้อื่นจะเป็นเหตุก่อให้เกิดความบาดหมาง วิวาท แยกแยก ขัดแย้งกันได้ จึงต้องรู้จักระมัดระวังรอบคอบในการแสดงธรรมเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้ตก เป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้โดยง่าย

๒. กิจที่ไม่สมควรปฏิบัติต่อกิจกรรมทางการเมือง

๒.๑) การพูดกระทบผู้อื่น

พระสงฆ์ไม่ควรพูดโจมตีฝ่ายตรงข้ามอย่างมีอคติ ปราศจากเหตุผล เช่น ยก เหตุการณ์ในครั้งอดีตมาโจมตีให้ฝ่ายตรงข้ามได้รับความเสียหาย ถือเป็นการราดน้ำมันเข้า กองไฟ ทำให้เหตุการณ์มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และอาจสร้างความพยาบาทโกรธแค้นให้กับ ผู้ฟังได้ การแสดงธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักการแสดงธรรมที่เหมาะสม เป็นข้อห้าม เด็ดขาดสำหรับผู้แสดงธรรมที่ดี

^{๒๖} ๐ง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๖.

๒.๒) การสนับสนุนเลือกฝ่ายโดยขาดความเป็นกลาง

พระสงฆ์ต้องแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นกลางแบบที่พระพุทธองค์ได้ทรงเคยแสดงเอาไว้ เพราะหากพระสงฆ์เข้าข้างฝ่ายใด ฝ่ายนั้นย่อมเกิดความลำพองในใจที่มีคนเห็นด้วยกับตน ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเกิดความไม่พอใจที่กำลังจะสูญเสียอำนาจอันเป็นใหญ่ของตนไปด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงไม่ควรเลือกฝ่าย แต่ควรยืนอยู่บนความถูกต้อง กล่าวคือ ยึดความถูกต้องไม่ใช่ยึดตัวบุคคลหรือฝ่าย เพราะตัวบุคคลหรือฝ่ายเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เป็นอนิจจังเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แต่หลักการ คือความถูกต้องจะคงอยู่ชั่วนิรันดร์ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงไม่ควรเลือกฝ่าย และต้องมองทุกฝ่ายอย่างปราศจากอคติ เป็นผู้ประกอบไปด้วยใจที่เป็นกลางเพื่อไม่ให้เป็นที่ตำหนิติเตียนของชาวโลกได้

ด้วยเหตุนี้ กิจที่ควรทำเกี่ยวกับการเมืองของพระสงฆ์ จะต้องเป็นกิจที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของมหาชน เพื่อการสั่งสอน เผยแผ่ ให้คำแนะนำหลักธรรมในด้านการปกครองบ้านเมือง และต้องเป็นการแสดงธรรมที่ถูกต้องตามหลักธรรมโดยไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น มุ่งเน้นให้มีการเจริญสติ ใช้สันติวิธีในการต่อสู้ทางการเมือง ส่วนกิจที่ควรละของพระสงฆ์ คือ การพูดกระทบผู้อื่นอย่างมีอคติ ไร้เหตุผล และการแสดงจุดยืนที่ไม่มีความเป็นกลาง จนก่อให้เกิดขัดแย้งขึ้นแก่สังคม

๙. บทสรุป

ทุกคนที่อยู่ในสังคมต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่เสมอเป็นปกติ ไม่เว้นแม้กระทั่งพระภิกษุผู้เป็นนักบวชที่แสวงหาความสงบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และถือได้ว่าพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมทางการเมืองด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงน่าจะแสดงออกทางการเมืองได้ แต่จะแสดงออกทางการเมืองเหมือนชาวบ้านทั่วไปไม่ได้ในบางประการ เนื่องจากมีหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับควบคุมให้ประพฤติปฏิบัติด้วย

หากพิจารณาตามหลักธรรมวินัยของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองแล้ว จะพบว่า ไม่มีสิกขาบทใดที่ห้ามในเรื่องของการเมืองไว้อย่างชัดเจน เนื่องจาก ๓ สิกขาบทที่มาในโอเจลกวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ ไม่ได้แสดงถึงข้อห้ามทางการเมือง แต่แสดงถึงข้อห้ามที่มีความเกี่ยวข้องกับกองทัพไว้เท่านั้น และหากพิจารณาตามหลักของกิจเสริมอันประกอบไปด้วย การแนะนำสั่งสอน การเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ก็ถือว่าเป็นหน้าที่หลักโดยตรงของพระสงฆ์อยู่แล้ว ที่จะต้องทำการแนะนำสั่งสอนธรรมพร้อมทั้งการเผยแผ่หลักธรรมให้ความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากขึ้นแล้ว ย่อม

ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดี รู้จักที่จะฝึกอบรมจิตและเจริญปัญญา ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข บ้านเมืองก็จะมีความสงบร่มเย็น นับว่าเป็นผลประโยชน์ทางอ้อมแก่แผ่นดิน เพราะเป็นกิจที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มหาชนหมู่มาก

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ในลักษณะของการสั่งสอน ห้ามปรามทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามสงครามแย่งน้ำ ห้ามทัพ พระเจ้าวิฑูทกะ เป็นต้น พระสงฆ์จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในลักษณะนี้ได้ และควรถือว่าเป็นกิจที่ต้องทำโดยการนำธรรมะเข้าไปช่วยเหลือเยียวยาให้กับประชาชน เช่น การเตือนสติ ให้มีขันติธรรม เมตตาธรรม ใช้เหตุผล ใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา เป็นต้น แต่พระสงฆ์จะไปเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจรัฐไม่ได้ พระสงฆ์ควรวางตัวเป็นกลางทางการเมืองในทุกกรณี เพราะการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาให้ได้มาซึ่งอำนาจ ที่มีความแปรปรวนและเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิตย์ จึงไม่ควรหลงไหลไปกับอำนาจดังกล่าว หากพระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักการข้างต้นได้อย่างถูกต้องด้วยดี พร้อมทั้งใช้หลักธรรมเยียวยาให้สติแก่ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองได้อย่างถูกต้อง ก็จะเป็นการนำหลักธรรมไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ผู้คนในสังคมได้อย่างกว้างขวาง กิจทางการเมืองของพระสงฆ์ที่ทำแล้วก่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเช่นนี้ นับได้ว่าเป็นกิจที่สมควร แสดงให้เห็นว่า “การเมืองเป็นกิจของสงฆ์” อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

คณะอนุกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๖.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะกับการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Prof. S.N.. Modern Comparative Politics. New Delhi : Prentice Hall of India

Private Ltd., 1999.

พระสงฆ์กับพุทธเกษตรกรรม สู่การพัฒนาสังคมไทยในทศวรรษหน้า

พระมหาวัดพัฒนา ปณฺญาทีโป (คำเคน)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในปัจจุบันวัดส่วนมากตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองหรือชุมชน พระสงฆ์ในบริบทสังคมปัจจุบันจึงมีบทบาทเปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลที่จะให้ความสำคัญกับการบำเพ็ญเพียรทางจิตอยู่ตามป่าเขา เพื่อการรู้แจ้งตรัสรู้ธรรมและมีภาระหน้าที่เทศนาสั่งสอนประชาชนตามโอกาส กลายเป็นมีภาระหน้าที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Engaged Buddhism) มากขึ้น กระแสที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดแนวคิดแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มที่มีแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคม โดยเห็นว่าพระสงฆ์ควรทำประโยชน์แก่สังคม ช่วยเหลือสังคม เผยแผ่ธรรมโดยยึดฐานทางการเกษตรหรือการอนุรักษ์ป่าไม้ที่ถูกต้อง ทำลาย อาทิ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ) วัดสวนแก้ว พระไพศาล วิสาโล พระสมภพ โชติปญฺโญ^๑ เป็นต้น โดยในกรณีพระพยอม กลฺยาโณ นับเป็นพระภิกษุอันดับต้นๆ ที่มีแนวคิดพัฒนาวัดโดยยึดหลักการเกษตร ซึ่งท่านเห็นว่าวัดส่วนมากมีพื้นที่ว่างเปล่าไม่เกิดประโยชน์ที่ควรใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงได้ก่อตั้งมูลนิธิวัดสวนแก้วขึ้นในปี ๒๕๒๙ ด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อเผยแผ่ ๒) เพื่อสงเคราะห์ ๓) เพื่อพัฒนา สนับสนุน

^๑ พระนักเทศน์นักปฏิบัติชื่อดังแห่งภาคอีสาน ชักชวนพระสงฆ์และประชาชนให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาดินแห้งแล้งและพัฒนาวัดที่ขาดบรรยากาศร่มรื่นสำหรับปฏิบัติธรรม โดยการปลูกป่าสร้างภูเขาชื่อ “ตุงคะวาริศรีวนาลัย” ดังวลีที่ว่า “ปลูกตุงปลูกป่าคือปลูกฟ้าปลูกดิน ปลูกศีลปลูกธรรมคือค้ำจุนโลกทั้งโลกให้ร่มเย็น”.

คนดีให้มีอาชีพ โดยมุ่งแก้ปัญหาของคนไทยที่มีทุกข์ ๓ ประการ คือ ทุกข์ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีที่ทำมาหากิน ทุกข์ไม่มีงานทำ ทุกข์ไม่มีเงินใช้^๒

๒. กลุ่มกระแสที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดพระสงฆ์ทำการเกษตร โดยมีพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้ทรงศนะว่าการเลี้ยงชีพของพระภิกษุสงฆ์ต้องไม่ประกอบอาชีพเอง ดั่งข้อความว่า “การบัญญัติไม่ให้พระทำมาหาเลี้ยงชีพเอง แม้แต่จะไปเก็บผลไม้ตนเองก็ยังไม่ให้ ทั้งนี้เพื่อผูกชีวิตพระไว้กับประชาชน หมายความว่าพระจะห่างจากประชาชนไม่ได้ ท่านให้ฝากท้องไว้กับประชาชน”^๓

จากประเด็นปัญหาและแนวคิดที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนต้องการศึกษาหาคำตอบให้ชัดเจนตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท และหาแนวทางแก้ปัญหาแบบบูรณาการใน ๓ ประเด็นคือ ๑) พระสงฆ์ทำการเกษตรผิดหลักพระธรรมวินัยหรือไม่ อย่างไร ๒) พระสงฆ์จะทำการเกษตรเพื่อนำมาบริโภคเอง หรือพัฒนาภายในองค์กรสงฆ์จะมีแนวทางอย่างไร ๓) พระสงฆ์จะใช้การเกษตรเป็นฐานของการพัฒนาสังคม ควรมีหลักการอย่างไรไม่ให้ขัดกับพระธรรมวินัย

๒. พุทธศาสนากับเกษตรกรรม

ยุทธวิธีการสอนธรรมะของพระพุทธองค์ทำให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนไม่เพียงเฉพาะกลุ่มนักบวช แต่สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ที่สามารถเรียนรู้ศึกษาธรรมะอย่างเข้าใจผ่านอาชีพที่ตนมีความชำนาญอยู่แล้ว เรียกว่าสอนธรรมะชาวบ้านด้วยภาษาชาวบ้าน พระสงฆ์ในอดีตก็ได้ใช้หลักวิธีนี้เผยแพร่ธรรมะไปสู่ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม ในประเทศไทยพระสงฆ์ในอดีตก็ได้สอนชาวบ้านโดยนำหลักธรรม เช่น ทาน ศีล จาคะ ปัญญา เข้าไปใส่ไว้ในกิจกรรมการเกษตรจนเป็นจารีตที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ซึ่งจะเห็นได้จาก

^๒ชาวลี ชุมขำ, “บนเส้นทาง ‘ธรรม’ และ ‘ทำ’ พระพยอม กัลยาโณ วันนี้นักบวชที่ยังคงเดิม”, **เดลินิวส์**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dailynews.co.th/article/392/145025> [๑๕ มี.ค. ๒๕๕๖].

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พระกับป่า มีปัญหาอะไร?**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

หลักฮิต ๑๒^๔ ของชาวไทยอีสาน ล้วนเกี่ยวข้องกับการทำบุญและเกษตรกรรมตามวาระต่างๆ^๕

ในอดีตชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อการบริโภคเองในชุมชนและกิจกรรมผูกยึดโยงเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ใช้การเกษตรเป็นตัวสอนธรรมให้ประชาชน ทำให้สังคมเกิดสันติสุข เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปสังคมเกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ส่งผลให้การเกษตรปัจจุบันมุ่งไปเพื่อการค้าขายตั้งอยู่บนฐานของกิเลส พระสงฆ์ไม่อาจใช้การเกษตรสอนธรรมให้แก่ประชาชนได้ดั้งเดิมเพราะปัญหาเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น แม้สินค้าทางการเกษตรจะมีราคาสูงเป็นสินค้าที่ตลาดมีความต้องการสูง แต่ในการผลิตก็ต้องใช้ต้นทุนสูงตามไปด้วยจึงมีปัญหาหนี้สินตามมา มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยทฤษฎีทางเกษตร หลายทฤษฎีถูกนำมาใช้ เช่น ทฤษฎีเกษตรพอเพียงจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๖ แนวคิดการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนให้ดีขึ้นเป็นเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative agriculture) ทั้งทางเลือกในแง่การผลิต อดุมการณ์ และปรัชญา การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และงดใช้สารเคมี เรียกว่า “พุทธเกษตร” เป็นการเกษตรแบบยั่งยืน^๗

๒.๑ บทบาทชาวบ้านกับพุทธเกษตรกรรม

ทฤษฎีทางการเกษตรที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ โดยนักวิชาการฆราวาสมีอยู่หลายท่าน ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นท่านแรกที่ใช้คำว่า

^๔ฮิต ๑๒ คือจาริตที่ถือปฏิบัติในแต่ละเดือน คือ (๑) เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม (๒) เดือนยี่-บุญคุณลาน (ข้าวขึ้นลาน) (๓) เดือนสาม-บุญข้าวจี (๔) เดือนสี่-บุญพระเวส (๕) เดือนห้า-บุญสงกรานต์ (๖) เดือนหก-บุญบังไฟ (๗) เดือนเจ็ด-บุญช้ำชะหรือบุญช้ำระ (๘) เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา (๙) เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน (๑๐) เดือนสิบ-บุญข้าวสาก (๑๑) เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา (๑๒) เดือนสิบสอง-บุญกฐิน

^๕ปรีชา พิณทอง, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔), หน้า ๕๘.

^๖สิน พันธุ์พินิจ, **รายงานการวิจัย เรื่องกลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรรายย่อยภาคตะวันตกของประเทศไทย**, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๔๓, หน้า ๒.

^๗สิน พันธุ์พินิจ, **การส่งเสริมการเกษตร**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๒.

“พุทธเกษตรกรรม” โดยอธิบายพุทธธรรมเชื่อมโยงกับเบญจขันธ์ของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันทั้งสามมิติ การพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ๓ ด้าน ในแง่ของศาสนา การพัฒนาหมายถึงการพัฒนาตนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุดและเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง^๔

พุทธเกษตรกรรมแบบชาวบ้านมุ่งแก้ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเชิงคุณธรรม ให้ชีวิตได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่การพัฒนาเชิงคุณธรรมนี้จะต้องเชื่อมถึงพระสงฆ์และพระสงฆ์ต้องเข้าใจบทบาทของตนเองผ่านพระธรรมวินัยและมีส่วนร่วมกับชุมชน ที่ผ่านมาพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีบทบาท ขาดการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่ธรรมเชิงเกษตร เพราะมองบนพื้นฐานของกรอบพระธรรมวินัยเป็นหลัก อีกทั้งขาดความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาแนวคิดและภาคปฏิบัติจึงไม่มีความร่วมมืออย่างเต็มที่

๒.๒ บทบาทพระสงฆ์กับพุทธเกษตรกรรม

หลักพุทธเกษตรกรรมที่เป็นบทบาทของพระสงฆ์นี้เป็นหลักการเกษตรแนวใหม่ ที่รวมเอาทั้งพุทธวิธีการสอนธรรมผ่านอาชีพเกษตรกรรมและแนวคิดเชิงการบริหารจัดการพื้นที่ของวัดให้เป็นประโยชน์อันจะเป็นฐานการพัฒนาชุมชนได้ ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าพบข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาที่ระบุถึงพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีพื้นที่ดินที่ชาวบ้านมอบถวายและให้ทายกหรืออารามิกชนทำเกษตรแล้วนำมาบริโภค เป็นการทำเกษตรร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านแบ่งปันผลผลิตเพื่อบริโภคในองค์กร^๕ การเกษตรจะเป็นตัวเชื่อมและดึงชาวบ้านเข้าสู่ธรรมะ เป็นการเผยแผ่ธรรมะสู่การเกษตรที่ตั้งอยู่บนรากฐานของ ศีล คือความไม่เบียดเบียนชีวิต หรือทำลายสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์จะเข้าไปเกี่ยวข้องเพียงรับรู้ในฐานะเจ้าของและชักนำให้ชาวบ้านได้ร่วมมือเกิดความเสียสละ ข้อได้เปรียบ (Strengths) ของวัดคือมีที่ดินว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์จำนวนมาก ส่วนมากให้ประชาชนเช่าใช้ประโยชน์ทำกินและนานเข้าก็กลายเป็นปัญหาระหว่างวัดกับบ้าน ชาวบ้าน

^๔ ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนิตุสุขของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๓๙.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๔/๑๓๙.

ยึดที่ของวัดและพระสงฆ์ก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นพระสงฆ์จะแก้ปัญหานี้ต้องใช้ประโยชน์เองและนำผลผลิตมาแบ่งปันกัน ได้ประโยชน์กันทั้งสองฝ่าย^{๑๐}

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างวัดกับชุมชนเกษตรกรรม โดยเฉพาะปัญหานี้สืบเป็นปัญหาใหญ่ เมื่อพระสงฆ์เทศนาสั่งสอนเพียงอย่างเดียวไม่อาจนำหลักธรรมเข้าไปสู่วิถีชีวิตชาวบ้านได้ ชาวบ้านต้องขายที่ทำกินให้นายทุนจนสุดท้ายเหลือแต่วัดตั้งอยู่ท่ามกลางนิคมอุตสาหกรรม จึงมีพระสงฆ์บางรูปลุกขึ้นมาทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของกิจกรรมให้ปฏิบัติ อย่างกรณีพระสุบิน ปณีโต^{๑๑} ได้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นโดยใช้หลักธรรมหัวใจเศรษฐีเข้ามาอธิบายในเชิงปฏิจจสมุปบาท เช่น อารักขสัมปทา ท่านอธิบายความคือการเก็บออมทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่กำลังเดือดร้อนได้พึ่งพากันเองในหมู่บ้าน^{๑๒} การสอนธรรมผ่านกิจกรรมเชิงสังคมดังตัวอย่างที่กล่าวมานี้ นับได้ว่าประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งในปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาคความยากจนให้แก่ชุมชน ทำให้ประชาชนมีคุณธรรม ลดละเลิกอบายมุขได้และชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

เมื่อประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะเกิดขึ้นในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ประชากรกว่า ๖๐๐ ล้านคนมีการติดต่อค้าขายกันมากขึ้น ในฐานะที่ไทยเป็นประเทศที่มีความพร้อมด้านการเกษตรอาหารนับเป็นสินค้าหนึ่งที่มีแนวโน้มราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ และจากปรากฏการณ์กลุ่มทุนต่างชาติอย่างอาหรับ^{๑๓} และกลุ่มทุนจากประเทศจีน เข้ามากว้านซื้อที่ดินจำนวนมากเพื่อปลูกข้าวและพืชผลทางเกษตรส่งกลับไปขายยังประเทศของตน หลายภาคส่วนจึงเกิดความ

^{๑๐} ผู้วิจัยกำลังทำโครงการปลูกกาแฟในพื้นที่วัด ๑๐๐ ไร่ ณ วัดเมืองงามใต้ ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาดินร้างและพื้นที่วัดถูกรุก โดยความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อนำผลผลิตมาพัฒนาวัดบ้านโรงเรียน.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ท่านเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีสมาชิกกลุ่ม ๒๘๐ หมู่บ้าน มีเงินทุนทั้งสิ้นกว่า ๑,๓๐๐ ล้านบาท เพิ่มขึ้นปีละ ๒๐๐ ล้านบาท บางหมู่บ้านมีกองทุนถึง ๒๐ ล้านบาทเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำเพียงร้อยละ ๑ บาท. ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๑๒} “พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ๑๗ ปีแห่งการก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แบบชีวิตพอเพียง”, [ออนไลน์]. [แหล่งที่มา] : <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=192217>. [๑๕ มี.ค. ๒๕๕๖].

^{๑๓} “ข้อมูลดีเอสไอ พบกลุ่มต่างชาติอาหรับลงขัน ๑๘,๐๐๐ ล้าน กว้านซื้อที่ดินในไทย ปลูกข้าวทำเกษตรส่งออก”, *เดลินิวส์*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.afet.or.th/v081/thai/news/commodityShow.php?id=2149> [๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๒].

เป็นห่วงประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งต้องแข่งขันกับกลุ่มทุน ในขณะที่คนไทยและคนในกลุ่มประเทศอาเซียนซึ่งมีทุนน้อยทำเกษตรเพียงเพื่อเลี้ยงครอบครัว และบางส่วนได้ละทิ้งอาชีพเดิมเพราะภาระหนี้สิน แนวทางของการพัฒนาการเกษตรต้องใช้ทฤษฎีหลักพุทธเกษตร เพื่อผลักดันให้เกษตรกรผลิตพืชผลที่มีคุณภาพเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ นอกจากนี้จะช่วยลดต้นทุนแล้วยังได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงสุดมาบริโภค ซึ่งสินค้าประเภทนี้กำลังเป็นที่ต้องการของตลาดในสังคมยุคใหม่ ผู้คนต่างตระหนักและให้ความใส่ใจต่อสุขภาพ พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของสังคมต้องเข้าไปมีส่วนช่วยภาคเกษตรกรรม โดยวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ฝึกงานของชุมชนให้เกิดทักษะ การตระหนักคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ไม่ทำเกษตรโดยเบียดเบียนธรรมชาติ นำหลักธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตา สติ จาคะ สันโดษ ความไม่ประมาท ไปสู่ประชาชนเพื่อพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

๒.๓ หลักพุทธเกษตรกรรมในการพัฒนาวัด

ประเทศไทยมีวัดจำนวน ๓๓,๙๐๒ วัด บางวัดมีที่กัลปนาหลายร้อยไร่ เช่น วัดธรรมิการาม^{๑๔} และไม่ได้บริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม บางวัดมีที่ดินกัลปนาให้ประชาชนเช่าทำกินบ้าง พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทเป็นผู้นำประชาชนทำเกษตรเชิงพุทธ โดยต้องนำในเรื่ององค์ความรู้ หลักปรัชญาสู่การสอนด้วยกิจกรรมการเกษตรใช้วัดเป็นพื้นที่ทดลองวิจัย ให้ชาวบ้านได้ฝึกงานจนเกิดทักษะประสบการณ์และนำผลผลิตที่ได้มาบริโภคหรือจำหน่ายเพื่อพัฒนาวัด กล่าวโดยเฉพาะวัดที่เป็นสำนักเรียนมีจำนวนพระภิกษุสามเณรมากหลายร้อยรูป ปัจจัยด้านอาหารย่อมไม่เพียงพอต่อความต้องการ จำเป็นต้องพึ่งพาตนด้วยการทำเกษตรผ่านตัวแทนอุบาสกอุบาสิกา

แม้แต่สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็มีลักษณะเดียวกัน คือมีภาระค่าภัตตาหารสำหรับบริการพระนิสิต คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ส่วนต่างๆ ซึ่งในแต่ละวันมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง^{๑๕} เรื่องอาหารจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ไม่

^{๑๔} “วัดธรรมิการาม ประจวบคีรีขันธ์ มีผู้ถวายที่ดิน ๗๓๒ ไร่ ที่จังหวัดปทุมธานี ไม่ได้ใช้ประโยชน์วัดจึงแสดงเจตนาขายที่ธรณีสงฆ์ (ขายได้ ๑๓๒ ล้านบาท) และเป็นประเด็นการเมืองในเวลาต่อมา”, มติชน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1349103880&grpId=03&catid=03 [๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ธีรธรรม, เจ้าหน้าที่ธรรมวิจัย, มีหน้าที่รับบริจาค ให้ข้อมูลว่ามหาจุฬาฯ วั่งน้อยต้องมีภาระค่าอาหารพระนิสิตและเจ้าหน้าที่ วันละ ๓๕,๐๐๐ บาท ในขณะที่ยอดรับบริจาคได้เพียงวันละ ๑๕,๐๐๐ บาท เฉพาะค่าอาหารต้องจ่ายเดือนละ ๘-๙ แสนบาท ตกปีละ ๑๐ ล้านบาท ในอนาคตถ้าเงินเพิ่มมากขึ้นเท่าตัวจะไม่อาจบริการอาหารฟรีได้, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

อาจจะมองข้ามไปได้ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการรับบริจาคเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอและไม่อาจรองรับความเจริญที่กำลังขยายตัว ดังนั้น การทำเกษตรกรรม ปลูกข้าว ปลูกผัก ผลไม้ในพื้นที่วัดวัดหนึ่งหรือหลายวัดโดยความร่วมมือกันจะสามารถแก้ไขปัญหา การขาดแคลนอาหารได้ในระยะยาว หลักพุทธเกษตรกรรมมองในเชิงการพัฒนาตามหลัก ไตรสิกขาจึงมีหลักปรัชญา ๒ ประการคือ

(๑) การทำเกษตรคือมุ่งพัฒนาไตรสิกขา เป็นการส่งเสริมให้รักษาศีล เจริญสมาธิ บ่มเพาะปัญญาการทำงานเกษตร ต้องยึดโยงเข้ากับหลักพระวินัย หากจะต้องขุดดิน ไถหรือ พรวนดิน ตัดกิ่งไม้ เก็บผลผลิต ให้อุบาสกหรือชาวบ้านเป็นผู้ลงมือ พระสงฆ์ต้องทำเกษตร ผ่านตัวแทน

(๒) การทำเกษตรเชิงคุณธรรม คือใช้การทำเกษตรมุ่งพัฒนาจิตใจให้มีความเสียสละ อุทิศตนในการพัฒนาวัดและชุมชน ไม่ตั้งอยู่บนฐานของกิเลส คือความโลภ ทั้งพระภิกษุและ ชาวบ้านจะได้เกิดความสัมพันธ์ ร่วมแรงร่วมใจ เพื่อพัฒนาวัดและชุมชนให้เข้มแข็ง

๓. พระสงฆ์กับการพึ่งพาตนเอง

พระพุทธศาสนาสายเถรวาทจะมีข้อดีประการหนึ่ง เมื่อมีประเด็นที่เป็นปัญหาทางด้านพระวินัยเกิดขึ้น เรามักจะมองย้อนกลับไปสู่ตัวคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธองค์ในพระไตรปิฎก นำหลักนั้นมาใช้ตัดสินถือเป็นข้อยุติร่วมกัน จะไม่พยายามแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนหลักการที่มีมาแต่อดี้อย่างเด็ดขาด กรณีพระสงฆ์ที่ทำการเกษตรหรือการพึ่งพาตนเอง สามารถทำได้โดยมีหลักการอย่างไร ผู้เขียนขอจำแนกไปตามความสำคัญ ดังนี้

๓.๑ หลักการทางศีล

หลักนิสัย ๔ เป็นกรอบอย่างกว้างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้เป็นช่องทางการหาเลี้ยงชีพ กล่าวเฉพาะส่วนอาหาร ดังมีข้อความว่า “บรรพชาอาศัยโภชนะคือข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะคือข้าว ที่พึงได้ด้วยปลีแข้งจนตลอดชีวิต อติเรกลามคือ สังฆภัต อุตเทสภัต นิมนตณภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต”^{๑๖}

^{๑๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๙๗.

หลักการทางศีลในสามัญญผลสูตร กล่าวถึงคุณของพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีศีล ๓ ระดับ คือจูปศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร คือ จูปศีล ดังนี้

ข้อ ๑ ภิกษุเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์

ข้อ ๒ ภิกษุเว้นขาดจากการพรากพืชคามและภุตคาม

ข้อ ๑๕ ภิกษุเว้นจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน^{๑๗}

หลักมัชฌิมศีล แสดงรายละเอียดการงดเว้นจากการทำลายพืชต่างๆ ดังนี้

ข้อ ๑ ภิกษุเว้นจากการพรากพืชคามและภุตคาม พืชเกิดจากเหง้า เกิดจากลำต้น เกิดจากตา เกิดจากเมล็ด^{๑๘}

แนวทางหลักการเลี้ยงชีพตามหลักนัย ๔ ให้พระภิกษุเที่ยวบิณฑบาตแสวงหาอาหาร ส่วนแนวทางเลือกรองลงมาทรงยึดหยุ่นให้รับสังฆภัต อุทเทศภัต เป็นต้น จากผู้ศรัทธาถวาย แนวทางเลือกรองนี้มีประเด็นให้พิจารณาหลายประการ เพราะได้กลายมาเป็นรูปแบบภัตตรวมทั้งสิ้น ๑๘ ประเภทในเวลาต่อมา^{๑๙} จนถึงการมอบถวายที่กลายมาเป็นเก็บผลผลิตเพื่อบำรุงวัด ส่วนหลักในจูปศีลและมัชฌิมศีล พระพุทธองค์มิให้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่หากจะทำการต้องมีคนกลางคือมีทายกหรือสามเณรเป็นผู้ทำแทน

ลักษณะเช่นนี้เป็นกลวิธีที่พระพุทธองค์ทรงวางเงื่อนไขให้มีความซับซ้อนของการปฏิบัติขึ้นมาเมื่อต้องทำกิจใดๆ ที่เกี่ยวข้องกักิจกรรมทางโลก เป็นการป้องกันมิให้พระสงฆ์ถลำล้ำเส้นเข้าไปสู่กิจกรรมแบบฆราวาส หรือแม้แต่การสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติก็ไม่ต้องสั่งแบบเจาะจง เช่น ท่านจงตัดต้นไม้ ถอนต้นไม้ แต่ให้เลี้ยงใช้คำที่เหมาะสมแก่สมณะ เช่น จะขุดหลุม ใช้คำพูดว่า “จงรู้หลุมนี้สำหรับลงเสาดันนี้” เป็นต้น เรียกว่า “กัปปิยโวหาร”^{๒๐} เป็น

^{๑๗}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๔/๖๕-๖๖.

^{๑๘}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๕/๖๗.

^{๑๙}พระมหาวัฒน์ ปณฺญาทีโป, “การบริหารจัดการปัจจัย ๔ ของพระสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๒๐}วิ.อ. (ไทย) ๒/๘๘/๔๓๑.

วิธีเลี่ยงอาบัติในพระวินัย เพราะบัญญัติทางพระวินัยมีข้อกำหนดอยู่ ๒ ทางคือ ต้องทำเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ จึงจะต้องอาบัติได้ การใช้ให้ผู้อื่นทำแทนที่นำไปสู่การล่วงพระวินัยนั้นจะต้องมีรายละเอียดเฉพาะเจาะจง ถ้าคำสั่งไม่ระบุชัดก็ยอมไม่ต้องอาบัติ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเปิดช่องทางไว้เพื่อความจำเป็นบางประการ ใช้กับเรื่องที่ไม่มิมูลเหตุมาจากกิเลสหรืออกุศลโดยตัวมันเองไม่ดีหรือชั่ว แต่สังคมในยุคหนึ่งอาจมองว่าไม่เหมาะสม เมื่อกาลผ่านไปสังคมอาจเห็นเป็นอย่างอื่น

๓.๒ กรณีศึกษาการพึ่งพาตนเองของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

ในครั้งพุทธกาล ก่อนที่จะมีการบัญญัติสิกขาบทได้เกิดเหตุการณ์หนึ่งที่เป็นตัววัดพระภิกษุสงฆ์ด้านคุณภาพทางศีล ความอดทน และมักน้อยสันโดษ ที่เมืองเวรัญชาได้เกิดฝนแล้งและทุพภิกขภัย ผู้คนขาดแคลนอาหารล้มตายกันเป็นจำนวนมาก มีกองกระดูกมนุษย์ไปทุกแห่ง พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป ไม่สามารถบิณฑบาตได้ แต่มีพ่อค้าม้าถวายเป็นทานหนึ่งตักที่เขาเก็บไว้เป็นอาหารม้า พระภิกษุนำมาตำโขลกใส่หินบดให้ละเอียดผสมน้ำ (ไม่ยอมหุงเป็นข้าวต้มข้าวสวยฉัน เพราะเกรงจะผิดรูปแบบวิถีของนักบวช)^{๒๑} เป็นเช่นนี้ตลอด ๓ เดือนในพรรษา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระอานนท์และพระภิกษุทั้งหมดว่า “อานนท์ ดีแล้วๆ พวกเธอเป็นสัตบุรุษ ชนจะได้ดีเด็ดขาดแล้ว ข้าวสาทิเจือด้วยเนื้อ เพื่อนพรหมจรรย์ในภายหลังจะพากันดูหมิ่น”^{๒๒}

เหตุการณ์นี้ทำให้พระเถระอย่างพระสารีบุตรตระหนักถึงความเสื่อมของพระศาสนาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยสาเหตุเพียงเกิดภัยธรรมชาติ และหากพระภิกษุสงฆ์ดำรงชีพด้วยการบิณฑบาตเพียงอย่างเดียว ย่อมเป็นข้อจำกัดหนึ่งที่จะเป็นเหตุให้ศาสนาถึงความสูญสิ้นไปโดยเร็ว จึงได้ทูลให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทเพื่อหาทางป้องกัน^{๒๓} ในคราวต่อมา หลังจากทรงบัญญัติสิกขาบทแล้วเกิดทุพภิกขภัยในเมืองเวสาลีอีก พระสงฆ์บิณฑบาตไม่ได้ พระองค์ก็ทรงผ่อนปรนข้อสิกขาบทให้พระภิกษุเก็บของไว้ภายในที่อยู่ฉันได้ เป็นต้น ต่อมาเมื่อคราวสงบก็ทรงให้งดการปฏิบัติ^{๒๔} ทรงปรับพระวินัยเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความอดอยากที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่ ก็เพื่อให้พระสงฆ์สามารถพึ่งพาตนเองได้ใน

^{๒๑}วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๖/๒๕๔.

^{๒๒}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๖/๙.

^{๒๓}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๘-๒๑/๑๑-๑๓.

^{๒๔}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๙๕/๑๑๖.

ยามที่บ้านเมืองขาดแคลนอาหาร และเมื่อมีกิจจำเป็นต้องเดินทางไกลก็ทรงผ่อนปรนให้จัดหาเสบียงอาหารได้ คือ นมสด นมเปรี้ยว เปรี้ยว เนยข้น และเนยใส และประเภทอาหาร ได้แก่ (๑) ข้าวสาร (๒) ถั่วเขียว (๓) ถั่วราขมาส (๔) เกลือ (๕) น้ำอ้อยบ (๖) น้ำมัน (๗) เนยใส^{๒๕}

อีกกรณีหนึ่งที่นำศึกษาเกี่ยวโยงกับแนวคิดเรื่องการสะสมเสบียงในครั้งพุทธกาล ซึ่งจะทำให้ทราบถึงท่าทีของพระพุทธองค์เกี่ยวกับการบริหารสงฆ์ในวัดและทรัพยากรที่มีอย่างเหลือเฟือ ในตอนแรกพระองค์ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์เก็บสะสมเสบียง แต่เมื่อพระภิกษุมีจำนวนหลายพันรูป การบิณฑบาตหาอาหารจึงไม่เพียงพอ ชาวบ้านจึงได้คิดหาวิธีที่จะช่วยกันส่งเสริมโดยการนำอาหารแห้งต่างๆ มากองไว้นอกเขตวัดเพื่อทำอาหารเลี้ยงพระภิกษุในแต่ละวัน จึงเกิดปัญหาใหม่ตามมา อาหารเน่าส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ต่างๆ พระพุทธองค์จึงได้เริ่มมีแนวคิดที่ให้มีเรือนคลังขึ้นในวัด มีการแต่งตั้งพระผู้ทำหน้าที่ (อธิการ) รับผิดชอบของสงฆ์ตามแผนอย่างเป็นระบบ มีผู้รับ ผู้เก็บรักษาดูแล ผู้แจกจ่ายแบ่งปัน^{๒๖}

การได้รับการส่งเสริมจากทางฝ่ายบ้านเมืองเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาปรับตัวเข้าหาสังคม จะเห็นได้จากกรณีพระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใสพระปิลินทวัจฉะที่ซ่อมแซมเสนาสนะ มีพระประสงค์ให้มีคนงานในวัดจึงถวายแรงงาน ๕๐๐ คน ตั้งเป็นหมู่บ้าน (อารามิกคาม) คอยอุปฐากพระภิกษุ^{๒๗} แนวคิดนี้เองได้ถูกพัฒนาต่อมาในภายหลัง^{๒๘} เมื่อพระราชาทรงเลื่อมใสศรัทธาก็จะมอบบ้านส่วยทั้งหมู่บ้านหรือตำบลพร้อมทั้งที่ดินให้แก่วัดที่ทรงศรัทธา^{๒๙} เก็บภาษีที่ได้นำไปบำรุงวัดนั้นๆ ไม่ต้องเข้าหลวง พระสงฆ์เองก็ทำเกษตรกรรมปลูกพืชผลในที่บ้านหรือให้ชาวบ้านปลูกพืชผลในพื้นที่ของสงฆ์ ดังข้อความในพระไตรปิฎกต่อไปนี้

^{๒๕}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๙๙/๑๒๙.

^{๒๖}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๒๐๕.

^{๒๗}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓.

^{๒๘}ในพุทธศตวรรษที่ ๓ รัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะปรากฏหลักฐานว่ามีการอุทิศถ้ำแก่พระสงฆ์, Don Martino de Zilva Wickremasinghe, *Epigraphia Zeylanica*, Being Lithic and Other Inscriptions of Ceylon V.I 1904-1922, (London : Oxford University Press, 1976), pp. 11-12.

^{๒๙}ในพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ ปรากฏว่ามีการอุทิศที่ดินและข้าคนในรัชสมัยของกษัตริย์คชพาทุ-คามณีอภัย, ธวัช ภูมโนทก, *ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว*, หน้า ๑๖๐.

“สมัยนั้น เขาปลูกพืชของสงฆ์ในที่ของบุคคล ปลูกพืชของบุคคลในที่ของสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พืชของสงฆ์ที่ปลูกในที่ของบุคคลพึงให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคได้ พืชของบุคคลที่ปลูกในที่ของสงฆ์พึงให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคได้”^{๓๐}

จากข้อมูลนี้สามารถยืนยันได้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นมีผู้มอบถวายที่ดินให้แก่วัดซึ่งในเวลาต่อมาเรียกว่า “กัลปนา” เป็นที่ดินที่เขานำเอาผลผลิตที่ได้มาถวายวัด และยุคสุโขทัย เป็นต้นมานิยมถวายที่ดินให้แก่วัดดังข้อมูลในจารึกสมัยสุโขทัยว่า “พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานที่ดินไร่นาให้แก่พระสงฆ์ ทั้งนี้ ได้ถวายข้าพระโยมสงฆ์ให้แก่วัดเพื่อให้มีหน้าที่ดูแลพระสงฆ์และถาวรวัตถุต่างๆ โดยต้องทำไร่นาบนผืนดินที่ได้รับพระราชทาน เพื่อนำผลผลิตไปบำรุงพุทธสถานและเป็นปัจจัยแก่สงฆ์”^{๓๑}

เรื่องการทำเกษตรร่วมกันระหว่างสงฆ์กับชาวบ้านในอดีตมีวิธีการแบ่งปันโดยให้พระสงฆ์ได้เปรียบชาวบ้าน ๙/๑๐ ส่วน เพราะเป็นรูปแบบบุญอย่างหนึ่ง^{๓๒} การแบ่งปันผลผลิตในลักษณะที่ให้พระสงฆ์ได้สัดส่วนมากกว่าเช่นนี้ บ่งชี้ได้ชัดว่า ชาวบ้านและพระสงฆ์ไม่ได้มองเชิงธุรกิจที่ต้องได้สัดส่วนเท่าเทียมกัน หากแต่มองในเชิงบุญที่ชาวบ้านต้องการส่งเสริมกิจกรรมภายในวัด อาจด้วยเหตุผลที่วัดมีพระภิกษุมากจนไม่อาจบิณฑบาตหาอาหารได้เพียงพอ ชาวบ้านจึงหาวิธีการร่วมกันกับพระสงฆ์เพื่อดูแลพระให้มีอาหารเพียงพอสำหรับการดำรงชีพประกอบกิจพระศาสนา

๔. พุทธเกษตรกรรมในทศวรรษหน้า

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าพืชผลผลิตทางการเกษตรในปัจจุบันมีราคาแพงและต้นทุนการผลิตสูง ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สิน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตต่ำ เพราะสาเหตุจากทำการเกษตรบนพื้นฐานของกิเลสคือ อความโลภ และความหลง ดังนั้นพุทธเกษตรกรรมในทศวรรษหน้าต้องสามารถตอบโจทย์เหล่านี้ พระสงฆ์ต้องเข้ามาช่วยเหลือสังคมโดยการสอนธรรมผ่าน

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๔/๑๓๙.

^{๓๑} ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง, “การกัลปนาในจารึกสุโขทัย อยู่ธยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๔๗.

^{๓๒} วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๐๔/๒๓๒.

การเกษตรเหมือนในอดีต เพียงแต่เมื่อสังคมมีความซับซ้อนของปัญหามากจึงต้องมองในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ให้ประชาชนสามารถดำรงชีพได้ด้วยการทำงานอาชีพเกษตรของตนซึ่งต้องพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ โดยประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมองในด้านสังคม ใช้การเกษตรที่มีคุณธรรมเป็นตัวแก้ไขปัญหาสังคมให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรม มีการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ มีความขยันหมั่นเพียรในอาชีพ ความเสียสละ (จาคะ) สมชีวิตา รู้จักความพอดีพอเพียง มองในด้านสิ่งแวดล้อม ต้องทำเกษตรโดยไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตหรือธรรมชาติ และสุดท้ายการเกษตรของพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับพระสงฆ์ได้ใช้เป็นฐานพึ่งพาตนเอง และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน

๕. บทสรุป

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ทำเกษตรกรรม ไม่ควรทำด้วยตนเองเพราะขัดกับหลักพระวินัย ผิดเจตนารมณ์ของการเป็นนักบวช เพราะเกิดความเสียหายในส่วน ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นไตรสิกขาเครื่องมือพัฒนาตน และก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในศาสนาของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย แม้การทำเกษตรเพื่อสังคมสงเคราะห์จะเกิดประโยชน์ต่อสังคมก็ตาม การทำเกษตรกรรมของพระสงฆ์ที่เป็นพุทธเกษตรกรรมนี้ต้องยึดโยงเข้ากับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พระสงฆ์ต้องนำหลักธรรมเข้าไปสู่ประชาชนโดยการทำกิจกรรมการเกษตรให้ประชาชนได้เรียนรู้ธรรมะผ่านกระบวนการมุ่งประโยชน์ ใน ๓ ด้านคือ ๑) ประโยชน์ตน คือ การปฏิบัติธรรม ๒) ประโยชน์พระศาสนา คือ พัฒนาวัด ๓) ประโยชน์สังคมคือ มีส่วนช่วยพัฒนาประชาชนให้มีคุณธรรม

พระสงฆ์สามารถทำเกษตรกรรมได้และควรมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์เป็นหลัก เช่นกรณีเมื่อเกิดอุทกภัยขึ้นในปี ๕๔ วัดที่ถูกน้ำท่วมพระสงฆ์ไม่สามารถบิณฑบาตได้ เมื่อมีการทำเกษตรนี้ย่อมสามารถเป็นเสบียงดูแลพระสงฆ์เหล่านั้นได้ ซึ่งเป็นแนวคิดพึ่งพาตนเองที่สอดคล้องกับหลักศีลและพระวินัยเปิดช่องไว้ให้ หรือกรณีวัดที่มีกิจกรรมทางการศึกษา พระภิกษุสงฆ์อยู่กันเป็นจำนวนมาก ก็ย่อมจะสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารลง ในอนาคตอันใกล้นี้ผลผลิตทางเกษตรมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ พระสงฆ์ต้องมีแนวทางสำรองในการดูแลองค์กรซึ่งอาจจะประสบปัญหาต่างๆ จากภัยธรรมชาติ หรือภัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นหลักประกันให้พระสงฆ์สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และทำศาสนกิจเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระสงฆ์ควรใช้หลักพุทธเกษตรกรรมเป็นฐานพัฒนาสังคม ไม่ควรตั้งเป้าหมายเพียงแค่การแก้ไขปัญหาในระดับปัจเจกชน เช่น บางวัดทำนาเพื่อเลี้ยงสุนัขหรือแมว แต่ควรให้คุณค่าในระดับประเทศแบบองค์รวม มีเป้าหมายร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน สงฆ์กับชาวบ้าน โดยพระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำชาวบ้านด้วยการประยุกต์เอาหลักพุทธเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเองโดยยึดหลักความสัมพันธ์ทั้งสามด้านคือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม กรณีตัวอย่างสำนักสันติอโศกที่สามารถผลิตพืชผลทางเกษตรและมีรายได้จำนวนมหาศาลต่อปี ซึ่งเป็นสินค้าคุณภาพและผู้บริโภคให้การยอมรับ อีกทั้งการตลาดดี มีร้านค้าของตนเองแบบครบวงจร มีกระบวนการตั้งแต่การผลิตจนถึงปลายทางผู้จำหน่าย ซึ่งถ้าพิจารณาส่วนนี้ พระสงฆ์ต้องมีกระบวนการสานความร่วมมือกันกับพุทธบริษัทอื่นให้เป็นผู้ดำเนินการในนามของวัดเพื่อไม่ให้เสียภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์

เป้าหมายใหญ่ร่วมกันที่ชาวพุทธควรร่วมมือกันคิดและทำคือ ทำอย่างไรประเทศไทยจึงจะเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องใช้เงินทุนจำนวนมหาศาล ช่องทางการรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาและขอความสนับสนุนจากรัฐบาลก็ได้ในส่วนที่จำกัด และไม่เป็นการยั่งยืนเพราะไม่ได้พึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ในส่วนคณะสงฆ์ไทยยังมีการร่วมมือกันน้อยมาก เมื่อเทียบกับชาวพุทธทางฝ่ายมหายานจากทางไต้หวันที่มีทุนอย่างมหาศาล สามารถทำกิจกรรมการเผยแผ่และสังคมสงเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเราต้องใช้จุดแข็งที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์คือ มีพื้นที่วัด ที่กลบนา หรือธรณีสงฆ์จากวัดทั่วประเทศที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และการมีพื้นฐานทางเกษตรที่ดีอยู่แล้วมาพัฒนาให้เป็นการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ ช่วยในการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พญาลิไท. **ไตรภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พระกัปปา มีปัญหาอะไร?** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____ . (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๒.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์). **วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๓.

ธวัช ปุณฺณทก. **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว.** กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษรกิจ, ๒๕๓๐.

ประเวศ วะสี. **พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสุขของสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๑.

ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน.** อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนมหายาน.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สิน พันธุ์พินิจ. การส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๔๔.

_____. รายงานการวิจัย เรื่องกลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรรายย่อยภาคตะวันตกของประเทศไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. มหายาน ภาษาคน-ภาษาธรรม. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาวิวัฒนา ปญญาทีโป. “การบริหารจัดการปัจจัย ๔ ของพระสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง. “การกลั่นปนาในจารึกสุโขทัย อยุธยา และ ธนบุรี-รัตนโกสินทร์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

(๓) สื่อบริการออนไลน์ :

ข่าวข้อมูลดีเอสไอ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.afet.or.th/v081/thai/news/commodity Show.php?id =2149](http://www.afet.or.th/v081/thai/news/commodity%20Show.php?id=2149) [สืบค้นเมื่อ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๖].

ชาวลี ชุมขำ. บทความข่าวพระราชธรรมนิเทศ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dailynews.co.th/article/392/145025> [สืบค้นเมื่อ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

พระอาจารย์สุบิน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=192217>. [สืบค้นเมื่อ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

ข่าวมติชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid =1349103880&gripid=03&catid=03](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1349103880&gripid=03&catid=03) [สืบค้นเมื่อ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Don Martino de Zilva Wickremasinghe. *Epigraphia Zeylanica, Being Lithic and other Inscriptions of Ceylon V.I 1904-1922*. London : Oxford University Press, 1976.

บันทึรรวม : แนวคิดกับการอยู่ร่วมกัน ของประชาคมอาเซียน

พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในปี ค.ศ.๒๐๑๕ (พ.ศ.๒๕๕๘) ที่จะถึงนี้ ประเทศในกลุ่มอาเซียนจะร่วมมือกันใน ๓ เสาหลักเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงและเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนของแต่ละประเทศให้ดีขึ้น แม้ว่าสมาชิกอาเซียนก่อตั้งมาแล้วกว่า ๔๕ ปี มีการร่วมมือกันในด้านต่างๆ เกือบจะทุกด้าน และในความร่วมมือต่างๆ นั้นยังคงมีอุปสรรคที่บางครั้งไม่สามารถที่จะตกลงกันได้ แต่ละประเทศพยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนในระยะสั้น โดยไม่คำนึงถึงโอกาสที่ดีในระยะยาว ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตว่าประเทศไทยมีความพร้อมมากน้อยแค่ไหน ถ้ามองว่าคนไทยควรมีบทบาทและทำที่ต่อวิถีของประชาคมอาเซียนอย่างไร ประเทศไทยจะมีแนวทางใดกับการพัฒนาประชาคมอาเซียนเพื่อให้สอดคล้องกับ ๓ เสาหลักในท่ามกลางการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ ปัญหาพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา มาเลเซียกับฟิลิปปินส์ สถานการณ์การค้าการร้ายใน ๓ จังหวัดชายแดนใต้ของไทย ตลอดจนการใช้พลังงานธรรมชาติ ก๊าซธรรมชาติจากพม่าและในอ่าวไทย รวมทั้งอาเซียน + ๓ เฉากเช่นจีนกับญี่ปุ่น ที่ยังคงตกลงกันไม่ได้ เช่นกัน ในสถานการณ์ปัจจุบันมีปัญหาต่างๆ มากมายที่กำลังเกิดขึ้น ผู้เขียนมองว่าพลเมืองอาเซียนควรมีแนวคิดและแนวทางใดในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันจึงจะก่อให้เกิดความสุข เกิดปัญหากระทบกระทั่งกันน้อยที่สุด หรือปราศจากปัญหาทั้งปวง อีกทั้งสันติสุขจะเกิดขึ้นได้อย่างไรในท่ามกลางความแปลกแยกและแตกต่างของภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์

ในความแตกต่างของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ผู้เขียนมองว่าการรวมกันของชาติอาเซียนทั้ง ๑๐ ชาติ นั้น พลเมืองอาเซียนควรนำหลักขัณฑ์ธรรมไปประยุกต์เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ความสุขจึงจะเกิดขึ้นในท่ามกลางความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ บางครั้งอาจมีกระทบกระทั่งกัน ทะเลาะวิวาทบาดหมางกันบ้าง เพราะต่างก็มีกิเลสด้วยกันทั้งนั้น ถ้าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดความอดทนแล้ว การทะเลาะวิวาทบาดหมาง ก็จะก่อให้เกิดความแตกแยกที่แผ่ขยายกว้างออกไปจนทำให้เสียหายที่การงานได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประโยชน์สุขก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งคุณธรรมในข้อนี้คือ ผู้ที่มีความอดทน อดกลั้นและอดออม อดทนต่อความรู้สึกทั้งภายนอกและภายใน อดทนต่อสิ่งที่ไม่ดี เพื่อการยืนหยัดในทางที่ถูกต้องดีงาม อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อความทุกข์ยากจากการทำงาน อดทนต่อความเจ็บใจ ต่อความโกรธที่มากระทบกระทั่งในจิตใจเรา ผู้ที่มีขันติธรรมก็คือ มีความอดทน เป็นผู้ปราศจากแวง นอกจากจะเป็นที่รักใคร่นับถือสำหรับมนุษย์ทั้งหลายแล้ว ยังเป็นที่รักใคร่นับถือของทวยเทพเทวดาทั้งหลาย ผู้ที่มีความอดทนย่อมสามารถนำประโยชน์สุขมาให้แก่ตนเองและผู้อื่น

๒. ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) มีประชากรรวมกันถึง ๕๖๗ ล้านคน^๑ ทั้ง ๑๐ ประเทศแม้จะมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจและสังคมก็ตาม ประชาคมอาเซียนก็ยังมีลักษณะร่วมกันหลายประการคือ ๑) พึ่งพาผลผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมด้านการเกษตรเป็นหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ๒) มีทรัพยากรธรรมชาติและต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมสูง จึงมีศักยภาพด้านการลงทุนและการท่องเที่ยวสูง มีศักยภาพด้านภูมิศาสตร์ เกือบทุกประเทศมีทางออกทะเล (ยกเว้นประเทศลาว) ไม่มีทะเลทราย ๓) พื้นที่เชื่อมต่อไปสู่เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกและทวีปออสเตรเลีย ๔) มีจุดแข็งด้านแรงงาน เพราะค่าแรงถูกและภาคแรงงานมีฝีมือ จนเป็นแหล่งลงทุนจากประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ เมื่อมองถึงคุณลักษณะร่วมที่มีของแต่ละประเทศแล้ว พบว่าล้วนมีประวัติศาสตร์จุดเชื่อมความสัมพันธ์ในแง่มุมมองต่างๆ กับประเทศไทยทั้งด้านที่ดีและด้านที่เราอาจไม่ชื่นชอบนัก อย่างเช่น ลาวเป็นประเทศที่มีภาษา

^๑ วีรวัดน์ พันธุ์ครุฑ, สุขภาพดีวิถีอาเซียน (Asean Health Care System) รวมบทความวิเคราะห์ระบบบริการสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

วัฒนธรรม ประเพณีใกล้เคียงกับไทยที่สุด พม่าเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์เป็นคู่ขัดแย้งด้านสงครามและอำนาจการปกครอง คนฟิลิปปินส์และลาวมีรูปร่างหน้าตาคล้ายคนไทย จึงทำให้คนมักทักผิดบ่อยๆ ว่าเป็นคนไทยหรือเปล่า สิงคโปร์และเวียดนามเป็นประเทศคู่แข่งทางการค้าและเศรษฐกิจกับไทยมากที่สุด อินโดนีเซียและเวียดนามเป็นประเทศคู่แข่งสำคัญในกีฬาซีเกมส์ จึงเห็นได้ว่าความเป็นอาเซียนนั้นมีทั้งด้านที่ส่งเสริมกันและด้านที่แข่งขันกันอยู่ในตัว

วัตถุประสงค์เชิงหลักการของการก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) หรืออาเซียนเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๐ นั้น ก็เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการบริหาร ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ

นโยบายการดำเนินงานของอาเซียนเป็นผลมาจากการประชุมหารือในระดับผู้นำรัฐบาล รัฐมนตรี และเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียน ทั้งนี้การประชุมสุดยอด หรือการประชุมของผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นการประชุมระดับสูง เพื่อกำหนดนโยบายในภาพรวม และเป็นโอกาสที่ประเทศสมาชิกจะได้ร่วมกันประกาศเป้าหมายและแผนงานของอาเซียนในระยะยาว

ตลอดระยะเวลากว่า ๔๕ ปีมาแล้ว อาเซียนประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับ อาทิ การจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน การช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา ตลอดจนบทบาททางด้านการสร้างบรรยากาศการอยู่ร่วมกันของประเทศในภูมิภาค ขณะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทำให้พลโลกประชาคมอาเซียนต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการก่อการร้าย ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศ ปัญหาแรงงานและค่าแรง ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ข้ามพรมแดน ภัยพิบัติทางธรรมชาติ โรคระบาดต่างๆ เช่น ไข้หวัดนก ในประเทศเพื่อนบ้านชายแดนไทย-กัมพูชา ความเสี่ยงทางการแข่งขันทางเศรษฐกิจ กับประเทศคู่ค้าอื่นๆ อย่างเช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย ประชาคมอาเซียนเองจะต้องร่วมมือกันและต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับปัญหาเหล่านี้อย่างมีสติ มีประสิทธิภาพและรู้เท่าทัน ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งและแข็งแกร่งพอจะไปต้านกับปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของชาวประชาคมอาเซียน

จากปัญหาและเหตุผลดังกล่าว จึงได้มีการลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมืออาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) หรือที่เรียกว่าข้อตกลงบาหลี ๒ (Bali

Concord 2) ในการประชุมผู้นำอาเซียน (ASEAN SUMMIT) ครั้งที่ ๙ เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๖ ที่บาหลี โดยผู้นำอาเซียนเห็นชอบให้รวมตัวเป็นประชาคมเดียวกัน จัดตั้งประชาคมอาเซียนด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ที่ประกอบด้วย ๓ เสาหลัก ได้แก่

๑. ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน
๒. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
๓. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

เดิมตกลงว่าจะดำเนินการให้เสร็จในปี พ.ศ.๒๕๖๓ ต่อมาในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ ๑๒^๒ ที่เมืองเซบู ฟิลิปปินส์ ผู้นำประเทศอาเซียนตกลงที่จะเร่งรัดกระบวนการสร้างประชาคมอาเซียนให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ.๒๕๕๘ (ค.ศ.๒๐๑๕) ประเด็นคำถามอยู่ที่ว่าประเทศไทยพร้อมแล้วหรือกับการเตรียมตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งจะมาถึงในอนาคตกาลอันใกล้นี้ และการที่ประเทศไทยต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ นั้นคนไทยควรมีบทบาทและทำที่ในการตอบรับความเป็นไปในวิถีของประชาคมอาเซียนอย่างไรกับคำถามสุดท้ายว่า ประเทศไทยควรมีบทบาทและแนวทางอย่างไรในการขานรับการพัฒนาประชาคมอาเซียนเพื่อให้สอดคล้องกับ ๓ เสาหลักในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนต่างแดนต่างชาติ ต่างภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และความขัดแย้งอย่างสมานฉันท์ได้อย่างไร และด้วยหลักการใด จึงจะเกิดสันติสุขปราศจากข้อขัดแย้ง

เมื่อประชาคมพลเมืองอาเซียนมาอยู่ร่วมกันกับเพื่อนต่างแดน ต่างชาติ ต่างภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ผู้เขียนเห็นความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้น ในฐานะชาวพุทธนั้นเราสามารถลดความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน สามารถสร้างความสัมพันธ์ สร้างสมานฉันท์ได้อย่างไร และด้วยหลักการใดมาช่วยจึงจะเกิดสันติสุขปราศจากข้อขัดแย้ง เข้าใจกันและกัน จนนำไปสู่การพัฒนาได้

^๒ชาติชาย เชษฐสุมน, ประชาคมอาเซียน ผลกระทบต่อกฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, ๒๕๕๕), หน้า ๘๖.

๓. ความหมายของขันติธรรม

ในยุคแห่งความสับสนวุ่นวายและสิ่งยั่วยวนที่มากมาย คุณธรรมข้อหนึ่งที่กำลังจะหายไปจากจิตใจของชาวโลกทั้งหลายก็คือ ขันติ ความอดทน อดกลั้นและอดออม ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ คือทั้งภายนอกและภายใน จึงต้องมาทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำนี้

ความหมายของคำว่า “ขันติ” หมายถึง ความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ดี เพื่อจะยืนหยัดในทางที่ดี ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มีความอดทน ย่อมตรงกันข้ามคือ เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเข้า ก็อาจจะแสดงกิริยาอาการอันไม่งาม ไม่น่าชม ออกมาได้ตลอดเวลา ทุกโอกาส สถานที่ และเมื่อเป็นเช่นนี้ การประกอบกิจการทุกสิ่งทุกอย่าง หรือการคบหาสมาคมกัน เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์สุขต่อกันนั้น ก็ย่อมจะถึงกาลเสื่อมเสียไป

ขันติ ความอดทนอดกลั้นนั้น ไม่ได้หมายความว่าเราอยู่ในสภาพอย่างไร ก็ทนอยู่ในสภาพอย่างนั้น ไม่รู้จักขวานขวายแสวงหาพัฒนา พยายามทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่ ความอดทนอย่างนั้นไม่เรียกว่าขันติธรรม แต่เป็นการปล่อยวางธุระ ขันตินั้นเป็นความอดทน เพื่อให้พ้นจากสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย อดทนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ดี หนีจากสิ่งที่ไม่ดี จักกล่าวถึงขันติธรรมในบริบทของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน ดังต่อไปนี้

๓.๑ ลักษณะขันติ

ผู้เขียนพิจารณาลักษณะจากการจำแนกขันติออกเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๓.๑.๑ ขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน คือ ขันติที่เป็นคุณธรรม สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วยขันติ ๓ ประการ^๓ ดังนี้

ประการที่ ๑ อดทนต่อความยากลำบาก หมายความว่า อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะทุกชีวิตที่เกิดมาแล้ว ย่อมไม่พ้นจากความแก่ ความเจ็บและความตายไปได้ บุคคลทุกประเภท จำต้องประสบ ไม่ว่าจะยากจนหรือร่ำรวยก็ตาม ล้วนแล้วแต่ต้องพบประสบด้วยกันทั้งนั้น

ประการที่ ๒ อดทนต่อความตรากตรำ หมายความว่า อดทนต่อความทุกข์ยากจากการทำงาน เพราะคนทุกคนจะดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งบุคคลจะได้สิ่งเหล่านี้มาเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ก็จะต้องขยันประกอบ

^๓เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **สูตรสำเร็จชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๔.

อาชีพการงาน แต่ถ้าบุคคลเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่ประกอบกิจการงาน ก็จะมีความเป็นอยู่อย่างลำบาก หากมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านแล้ว ก็จะหาทรัพย์ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลผู้มีหน้าที่ หมั่นขยันทำการงาน ย่อมหาทรัพย์ได้ เมื่อมีหน้าที่การงานแล้วควรเป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ทำให้เหมาะสมกับหน้าที่ ไม่ทอดทิ้งการงานที่ได้รับมอบหมาย แต่ควรเพียรพยายามทำให้เต็มกำลังความสามารถและสติปัญญา การประกอบอาชีพการงานนั้น ย่อมประสบกับอุปสรรค ท่านที่มีปัญญาสามารถ ต้องการที่จะได้รับประโยชน์และความสุข ก็ไม่ควรทอดทิ้งหรือทอดอ้อย ควรใช้ความอดทนเป็นเบื้องหน้า ก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้

ประการที่ ๓ อดทนต่อความเจ็บใจ อันเกิดจากวาจาหยาบคาย เสียสติ คำกล่าวล่วงเกินให้เสียหาย หมายความว่า อดทนต่อความโกรธที่มากกระทบกระทั่ง เพราะบุคคลทุกคนจะอยู่คนเดียวลำพังไม่ได้ ต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ เป็นครอบครัว ตลอดถึงประเทศชาติ บุคคลอยู่ร่วมกันเช่นนี้ บางครั้งอาจกระทบกระทั่งกัน ทะเลาะวิวาทบาดหมางกันบ้าง เพราะต่างก็มีกิเลสอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดความอดทนแล้ว การทะเลาะวิวาทบาดหมางก็จะแตกแยกแผ่ขยายกว้างออกไป จนทำให้เสียหายที่การงานได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประโยชน์สุขก็จะไม่เกิดขึ้น

ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก อธิบายถึงความแตกต่างระหว่าง “ความอดทนกับความอดกลั้น”^๔ ดังนี้ ๑) ความอดกลั้น คือ เกิดความเจ็บปวดทางกาย ทรากตราจากการทำงานหนัก จากการถูกว่ากล่าวดูดำ ว่าร้าย พยายามอดกลั้นเอาไว้ ไม่แสดงความอ่อนแอออกมาให้เห็น อย่างนี้แหละเรียกว่าอดกลั้น ๒) ความอดทน คือ อาการที่ไม่โกรธ เป็นความเข้มแข็งของจิตที่ได้รับการฝึกฝนจนเกิดความทนทานแกร่งกล้าแล้ว

๓.๑.๒ ขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความเป็นอิสระคือขันติที่เป็นคุณธรรมส่งเสริมความประพฤติ เพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้น ความเป็นอิสระ ตามปกติแล้วมนุษย์มักมีความโลภเป็นตัวผลักดันให้เกิดความต้องการไม่สิ้นสุด จนบางครั้งอยากได้ในสิ่งที่ไม่สมควร หรือโทษที่บันดาลให้เกิดการทำลายได้ แม้กระทั่งคนที่รักกัน ก่อให้เกิดความแตกแยกจนถึงขั้นโกรธเคือง ใส่ร้ายป้ายสี ชิงชัง ทำร้ายเช่นฆ่า หรืออาจลุกลามจนกลายเป็นสงคราม ความหลงด้วยจิตที่ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่รู้ดีชั่ว บุญบาปไม่รู้เท่าทันกิเลสตัณหา ยึดติดกับสิ่งที่ไม่ควรอันเป็นหนทางไปสู่ปัญหา ก่อให้เกิดทุกข์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม^๕

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

^๕ พระมหาทวี มหาปัญญา, ความงามในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

ผู้เขียนมองว่าเพราะเหตุนี้บุคคลจึงต้องฝึกความอดทนอดกลั้นต่อกิเลส คือ โภคะ โทสะ โมหะ ไม่ตามใจกิเลส เพื่อยกระดับจิตใจตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้มีคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น สิ่งที่จะได้รับจากความอดทนอดกลั้นอดทน หรือที่เรียกว่าอนิสงส์ของขันติธรรมนั้น เป็นเหตุให้งานสำเร็จลุล่วงไป การไม่ยึดมั่นถือมั่นและรู้จักวางให้เป็น วางจากการยึดเหนี่ยวรั้งจากตัวตน เป็นสุข สงบเย็น สบาย คล่องใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้น หรือติดขัดคับข้องใจ ติดรั้งกับสิ่งใดทั้งปวง การรู้จักปล่อยวาง วางให้เป็น ไม่เป็นทุกข์ วางเฉยด้วยขันติ ไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อเรารักษาจิตให้ดีไม่เป็นทุกข์ มีสติสัมปชัญญะด้วยขันติธรรม สตินั้นจะกลับมารักษาคุ้มครองเราให้เป็นสุขทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นภาวะแห่งความเป็นอิสระที่ผู้หลุดพ้นหรือผู้เป็นอิสระนั้นเข้าถึงและรู้สึกได้ถึงความสุข สบายปลอดภัย โปร่ง โล่งใจในการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน นอกจากจะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขแล้ว ตัวเรานั้นแหละย่อมเป็นสุขยิ่งกว่าอื่นใด ไม่เบียดเบียนกันและกัน มีความอดทน อดกลั้นทั้งกายและใจ อดทนต่อสิ่งที่ไม่ดี เพื่อจะยืนหยัดในทางที่ดี

จึงสรุปได้ว่า ความอดกลั้นเป็นอาการของจิตที่ยังมีความโกรธอยู่แต่ไม่แสดงออก ความอดกลั้นเป็นเรื่องของคนที่ยังมีกิเลส มีขอบเขตจำกัด ส่วนความอดทนนั้นเป็นเรื่องของจิตใจ จิตใจที่สงบเย็นย่อมไม่มีอาการของความโกรธปรากฏออกมาให้เห็น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่มีกิเลสบางเบาหรือหมดกิเลสแล้ว ดังนั้นการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนจึงจำเป็นจะต้องใช้ความอดกลั้นอย่างมาก ผู้ที่มีขันติธรรม มีความอดทนอดกลั้นนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ปราศจากเวร และยังประโยชน์สุขมาให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๓.๒ ขันติธรรมมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในอาเซียนอย่างไร

ขันติเป็นธรรมของผู้ที่มีความอดทน บุคคลผู้มีความอดทน ย่อมไม่มีอันตรายแก่ใครๆ มีแต่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่บุคคลผู้ที่คบหาเสวนาด้วยอย่างเดียว เพราะบุคคลผู้มีความอดทน ย่อมเป็นผู้มีเมตตาต่อเหตุแห่งความเจริญในตนอยู่แล้ว จะประกอบกิจการทุกสิ่งล้วนทำด้วยปัญญาอันประกอบด้วยเหตุผลทั้งสิ้น อีกทั้งเป็นผู้หนักแน่น ไม่หวั่นไหวได้ง่าย

ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขันติและโสรัจจะเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่พระราชานเหล่านั้นผู้ทรงอาญาทรงถือศีลตราวุธ การที่พวกเขาบวชในธรรมวินัยอันเรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้จะพึงมีความอดทนและความสงบเสงี่ยมนั้น ก็จะมีดังงามในธรรมวินัยนี้แน่”^๖ ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มีความอดทน เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเข้า ก็อาจจะ

^๖วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๓/๓๕๓.

แสดงกิริยาอาการอันไม่งาม ไม่น่าชมออกมาได้ตลอดเวลา ทุกโอกาสสถานที่ และเมื่อเป็นเช่นนี้ การประกอบกิจการทุกสิ่งทุกอย่าง หรือการคบหาสมาคมกันเพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์สุขต่อกันนั้น ก็ย่อมจะถึงกาลเสื่อมเสียไป

ในทุกๆสังคมไม่ว่าจะเป็นชาติใด ภาษาใด จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือไม่ก็ตาม การที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างปราศจากปัญหาใดๆ เลยนั่นคงเป็นไปได้ยากยิ่งนัก การที่จะอยู่ร่วมกันโดยไม่กระทบกระทั่งกัน รักใคร่ ประองตองกันต้องอาศัยความเข้าใจกัน มีความรักเมตตา ให้อภัยต่อกัน ในบางครั้งและบางครั้งก็ต้องอดกลั้นต่ออารมณ์และความรู้สึก อดทนต่อสิ่งที่เราไม่ต้องการแต่เราก็ต้องเจอกับสิ่งเหล่านั้น ด้วยความอดทน

นอกจากขันติธรรมแล้ว พระพุทธองค์ตรัสสอนให้อนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยการเริ่มต้นจากการปรับพฤติกรรมภายใน คือทรงเน้นให้เริ่มต้นที่จิต โดยให้ตั้งจิตที่จะอนุเคราะห์ผู้อื่นอย่างไม่มีวันไหว โดยให้จิตปราศจากกิเลส ละโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นการละกิเลสขั้นพื้นฐาน เมื่อจิตปราศจากกิเลสเหล่านี้แล้ว การที่จะให้อุเคราะห์ ให้ความรักเมตตา ให้อภัยผู้อื่นทั้งภายใน (ธรรมทาน) และภายนอก (อามิสทาน) ก็สามารถเกิดขึ้นได้ง่าย^๗ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เธอควรสำเนียงอย่างนี้ว่า ‘จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ’ เธอควรสำเนียงอย่างนี้แล”^๘ ซึ่งในการอนุเคราะห์ผู้อื่นได้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากจิตภายในเท่านั้น แต่ยังต้องอิงอาศัยการแสดงออกมภายนอก โดยอาศัยผู้ที่มีคุณงามความดีเพื่อให้สิ่งของภายนอก (วัตถุ) เกื้อประโยชน์ต่อภายใน (จิตใจ) และเพื่อให้การอนุเคราะห์ในปัจจุบันก่อประโยชน์ในภายหน้า ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ให้ของที่น่าพอใจ ย่อมได้ของที่น่าพอใจ”^๙

ฉะนั้น ขันติธรรมจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างรู้สำนึก ผิดชอบชั่วดีถึงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ อันประกอบด้วยเหตุและผล ซึ่งเกิดขึ้นกับใจของเราเองแล้วรู้จักระงับยับยั้งโทสะ ความเดือดดาลเร่าร้อนในใจของเราลงเสียให้ได้ โดยการมีสติระลึกอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้น แล้วขับไล่อารมณ์ฝ่ายต่ำ คือ ความรุ่มร้อน ความโกรธความขุ่นเคืองให้มันดับไปจากจิตจากความคิดของเราให้ได้ อย่างนี้แหละคือ ขันติธรรมความอดทนอย่างแท้จริง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขันติและโสรัจจะเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระราชาเหล่านั้นผู้ทรง

^๗พระมหาทวี มหาปัญญา, ความงามในพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๕.

^๘ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๔/๑๒๕.

^๙อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/ ๔๔/ ๖๙.

อาญาทรงถือศีลตราวุธ การที่พวกเขาบวชในธรรมวินัยอันแรกกล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้จะพึงมีความอดทนและความสงบเสถียรนั้น ก็จะพึงดงามในธรรมวินัยนี้แน่”^{๑๐} ซึ่งสิ่งที่เราต้องอดกลั้นอดทนนั้นคือ การที่เราจะต้องอดทนต่อความยากลำบากตรากตรำทางกาย ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความร้อน ความหนาว ความเหนื่อยล้าในการทำงาน และความอดทนต่ออำนาจกิเลสฝ่ายต่ำ อันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ สิ่งกระตุ้นฝ่ายต่ำทั้งหลายดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“เป็นกิจที่ทำได้ยากแสนยาก ก็ต่อเมื่อได้เว้นจากการปฏิบัติเล็กๆ น้อยๆ และจากการบำเพ็ญตบะเช่นนี้ ฉะนั้นจึงควรกล่าวว่า ‘สามัญคุณเป็นกิจที่ทำได้ยาก พรหมัญคุณเป็นกิจที่ทำได้ยาก’ หากภิกษุเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุนี้เราเรียกว่าสมณะบ้าง ว่าพรหมณ์บ้าง”^{๑๑}

ประโยชน์ของขันติ พระพุทธองค์ตรัสถึงประโยชน์ของขันติไว้^{๑๒} ดังนี้

- ๑) เป็นที่รัก เป็นที่ชอใจของคนจำนวนมาก
- ๒) เป็นผู้ไม่ดุร้าย ปราศจากผองภัย ไม่มีการผูกอาฆาตจองเวร
- ๓) เป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อน เพราะไม่มีการประทุษร้าย
- ๔) เมื่อถึงคราวเสียชีวิตก็ไม่หลงลืมสติ
- ๕) หลังจากเสียชีวิตแล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

โทษของการขาดขันติ ในขณะที่เดียวกัน ผู้ละเว้นจากการประพฤติขันติ ความอดทนอดกลั้น ย่อมเกิดโทษ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงโทษของผู้ที่ขาดขันติไว้ในพระสูตร^{๑๓} ดังนี้ “๑) ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนหมู่มา ๒) เป็นผู้มากด้วยเวร ๓) เป็นผู้มากด้วยโทษ ๔) เป็นผู้หลงลืมสติตาย ๕) หลังตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกติวินิบาตนรก” จากที่ได้ศึกษามา ผู้เขียนพอสรุปโทษของการขาดขันติได้ดังนี้ กล่าวคือ เป็นเหตุให้เกิดความ

^{๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๓/๓๕๓-๓๗๔.

^{๑๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๒}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๕/๓๕๗.

^{๑๓}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๖/๓๕๘.

อดทน ก่อให้เกิดการประพาศติผิดศีลอันก่อให้เกิดโทษ ก่อเวรภัยให้เกิดขึ้น เป็นผู้ดูร้าย มีความเดือดเนื้อร้อนใจ หวั่นไหวเมื่อต้องพบกับความตาย และยอมไปสู่ทุกคติ แม้ในภพภูมิ ปัจจุบันยอมประสพแต่ความทุกข์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งหลาย

นอกจากนี้ ชั้นดิธรรมยังมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในอาเซียน กล่าวคือ ชั้นดิความอดทน อดกลั้นทั้งทางกายและใจ ต่อสิ่งที่มากระทบโดยแสดงพฤติกรรม หรือกิริยาที่เหมาะสม จนกระทั่งอดทนต่อกิเลส เพื่อประโยชน์และความสำเร็จต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้ผู้ประพาศติชั้นดิเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ไม่สร้างเวรภัย ไม่ดูร้าย ไม่ก่อโทษ ไม่หลงลืมสติเมื่อพบกับความตายและไปสู่สุคติภพ ชั้นดิเป็นคุณธรรมที่นำสู่การบรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ ประการของพระโพธิสัตว์ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ชั้นดิธรรมเป็นคุณธรรมที่ก่อประโยชน์ผู้ประพาศติตั้งแต่ระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตระ^{๑๔} ซึ่งผู้ที่ทำให้ชั้นดิธรรมเจริญขึ้นในตนนั้นจะอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากได้อย่างมีความสุขและสันติ ฉะนั้น จึงจำเป็นมากที่พลเมืองประชาคมอาเซียนจะต้องสร้างความอดทนอดกลั้นในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ไว้ว่า

“ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่านิพพานเป็นบรมธรรม
 ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต
 ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
 การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม
 การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
 นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๑๕}

จากประเด็นคำถามที่ ๓ พลเมืองอาเซียนนำหลักชั้นดิธรรมไปประยุกต์ใช้ชีวิตอย่างไรจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข จากการศึกษาวิจัยรายละเอียดยุทธศาสตร์ในการก่อตั้งประชาคมอาเซียนนั้น พบว่าการรวมกลุ่มของประชาคมชาติอาเซียนนั้นมุ่งไปที่ลักษณะร่วมหรืออัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ก็คือการยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่น

^{๑๔} พระมหาทวี มหาบุญญ, ความงามในพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๓๗.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

มากกว่าลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม อยู่ร่วมกันบนฐานของความต่างในประชาคม สังคม ชุมชน จะเห็นได้ว่าจากหลักการได้มีการสอดรับกับท่าทีของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาในแง่การดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ตีสยาม แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องระวังคือต้องไม่คิดหรือไปยึดติดว่าเราดีกว่าเขา ไปยึดมั่นถือมั่นว่าชาติตัวเองนั้นดีกว่าชาติอื่น ไปดูถูกเหยียดหยามชาติอื่นอย่างนั้นไม่ได้ ไม่ถูกต้องรวมทั้งภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมด้วย ไม่เปรียบเทียบหรือไปว่าชาติอื่นนั้นล้ำสมัย ยอมรับในความเหมือนและต่างกันของแต่ละเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม เอื้ออาทร รู้จักการให้ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ต้องใจกว้างพอที่จะยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างมีความอดทนอดกลั้น มีขันติ อยู่ร่วมกันได้เข้ากันได้อย่างมีความสุข แม้ว่าจะมีความต่างกันมากน้อยเพียงใดก็ตาม รู้แบ่งปันกัน รู้ให้ รู้ภัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความคิดและความเชื่อของตัวเอง จนลืมนึกถึงสิ่งดีงามของผู้อื่น วัฒนธรรมดีงามของชาติอื่น ประณีประนอม ถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่มีการแข่งขัน อยู่ร่วมกันด้วยความอดทนขันติธรรมสันติสุขก็เกิดขึ้น

ในศตวรรษที่ ๑๓ ก่อนคริสต์ศักราช พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ของอินเดีย ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ทรงปฏิบัติตามหลักอ่อนส้นและความเข้าใจกัน เป็นตัวอย่างที่ดี พระองค์ทรงยกย่องอุปถัมภ์บำรุงศาสนาอื่นๆ ทั้งปวงในจักรวรรดิอันไพศาลของพระองค์ ซึ่งเป็นหลักฐานในการประกาศพระราชโองการฉบับหนึ่งของพระองค์ที่จารึกไว้บนแผ่นศิลาที่บุคคลจะอ่านได้แม้ปัจจุบัน ดังนี้

บุคคลไม่ควรยกย่องเฉพาะแต่ศาสนาของตนเองฝ่ายเดียวและประณามศาสนาของชนเหล่าอื่น แต่บุคคลควรยกย่องศาสนาของชนเหล่าอื่นด้วย โดยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อกระทำเช่นนี้บุคคลย่อมเชื่อว่าช่วยศาสนาของตนให้เจริญงอกงาม และทำให้ความเอื้อเฟื้อต่อศาสนาของชนเหล่าอื่น แม้เมื่อกระทำโดยประการอื่นก็ชื่อว่าทำอันตรายแก่ศาสนาอื่นด้วย บุคคลใดก็ตามที่ยกย่องศาสนาของตนเองและประณามศาสนาอื่นๆ ด้วยความจงรักภักดีต่อศาสนาของตนด้วยคิดว่า “ข้าพเจ้าได้เชิดชูศาสนาของข้าพเจ้า” แต่กลับเป็นการทำร้ายศาสนาของตนเองมากยิ่งขึ้น ดังนั้นความปรองดองกันนั้นแหละเป็นการดี ขอให้ทุกคนจงรับฟังและจงเป็นผู้ที่เต็มใจจะฟังธรรมะอื่นหรือหลักคำสอนของคนอื่นที่เขานับถือด้วย^{๑๖}

^{๑๖} ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, **พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

เมื่อรวมกันเป็นประชาคมอาเซียนแล้วนั้น ผู้เขียนมองว่าจะพัฒนาไปในทิศทางใด ลักษณะอย่างไรจึงจะไม่ยึดมั่นถือมั่นว่านั่นเป็นผลประโยชน์ของชาติใด โดยอาศัยความสุขที่ไม่อิงอาศัย ไม่แข่งขันแบ่งแยกว่าเป็นผลประโยชน์ของใคร ไม่เอารอดเอาเปรียบกันตามความเชื่อในพุทธศาสนาแล้วนั้น การที่คนเรารวมกันเป็นกลุ่มหรือประชาคมเดียวกัน เราจะต้องมาเจอกัน ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ อาจเป็นความสัมพันธ์ของมิตรประเทศในแต่ละประเทศที่พลัดพรากจากกันด้วยแรงบุญแรงกรรมต้องไปเกิดอยู่คนละประเทศคนละเชื้อชาติกัน อาจจะเป็นพ่อแม่ พี่น้อง ญาติเพื่อนศัตรูหรือคนรักในภพชาติก่อนก็ได้เราทั้งองพี่น้องกันควรมีความรักต่อกัน ที่กล่าวมานั้นไม่ใช่สิ่งเลื่อนลอยเมื่อมีวาสนา ไม่ต้องเรียกร้อง ถึงเวลาก็มาเจอกัน แต่เมื่อสิ้นวาสนาก็ต้องจากกันไป รังยั้งใจก็ไม่อยู่ แต่ในตอนที่เรามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนเดียวกันนี้ เราพึงปฏิบัติต่อกันอย่างไรจึงจะอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขเหมือนครอบครัวเดียวกัน ไม่รังเกียจเด็ดฉันทน์ ชมเหง รังแก แข่งขันชิงดีกัน เอื้อเพื่อแบ่งปันซึ่งกันและกัน

การที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนจำนวนมากนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ควรปรับตัวเข้าหากัน มีความเข้าใจกัน ทำดีต่อกันไว้ดีกว่า เพราะไม่มีใครรู้ว่าชีวิตคนเราจะต้องจากกันเมื่อไหร่ ดังนั้นทุกๆ วจีกรรม กายกรรม และมโนกรรม ที่เรานึกคิดพูดล้นเป็นกรรมหมด อยู่ที่เจตนา เป็นบุญหรือบาป ล้วนส่งผลต่อปัจจุบันและอนาคตทั้งนั้น

๔. บทสรุป

ในความมุ่งมั่นและการสร้างความพร้อมอย่างเต็มเปี่ยมเพื่อจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ นั้น ต้องมีการปรับตัวขององค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของการแข่งขันทุกรูปแบบในการอยู่ร่วมกันกับพลเมืองอาเซียนที่มีภาษา ศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างมีความสุข พึงแสวงหาสัจจะและความสุขที่ยั่งยืนดังเช่นที่พระพุทธองค์ได้เพียรแสวงหาและค้นพบด้วยพระองค์เอง เป็นสภาวะที่จิตปราศจากราคะ โทสะ โมหะ รัก โลภ โกรธ หลง ชิงชัง มีจิตใจที่เยือกเย็นมั่นคง เข้าถึงความสุข จิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ^{๑๗} ซึ่งไม่ว่าชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา หรือวัฒนธรรมใดก็ตาม ต้องเข้มแข็ง แข็งแกร่ง ทนทานต่อสภาวะ ทนต่อแรงเสียดทาน พร้อมที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาโดยไม่ตก

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

เป็นทาสของวัตถุ อารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามาช่วยวน ครอบงำจิตใจ ดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบ รู้ทันสภาวะนั้นตามความเป็นจริงและเชื่อว่าการใช้หลักขั้นดิธรรมในการเชื่อมโยงจิตใจของชาวอาเซียน คงไม่มีพรมแดนหรือเส้นแบ่งเขตประเทศใดมาขวางกั้นระหว่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ให้เกิดความเข้าใจกันและกัน ก่อให้เกิดความมุ่งมั่น เข้มแข็ง อดทน ผู้เขียนเชื่อว่าประชาคมอาเซียนคงจะเป็นฝันที่เป็นจริง ไม่ร่วงเลือนอีกต่อไป จับมือให้มั่นและก้าวไปด้วยกัน ด้วยการให้ด้วยความอดทน น้ำใจแห่งความมีขั้นดิธรรมและความเข้าใจนี้ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ควรมืออย่างที่สุดในการอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความแตกต่างทางภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และอารยธรรมของประชาคมอาเซียน

การที่สังคมประชาคมอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างไรรอยต่อได้นั้น นอกจากผู้นำและพลเมืองในประชาคมอาเซียนของแต่ละชาติจะต้องยึดหลักถอดถอนอดกลั้น หลักขั้นดิธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสูง ก็คือการให้ เมื่อมีการให้ก็ย่อมมีการได้เกิดขึ้นซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างประชาคมให้เข้มแข็ง รักใคร่สามัคคี โปร่งดอง จะเห็นได้ว่าหลักในทางพุทธศาสนาที่เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นนั้นได้แก่ทาน ก็คือการให้นั่นเอง พอเรามีการให้ด้วยแทนที่จะรับอย่างเดียว ชีวิตของเราก็มีคุณภาพ ทำให้สังคมมีคุณภาพด้วย ฉะนั้นการแก่งแย่งชิงดี ความต้องการความเหนือกว่า การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ก็น้อยลง เนื่องจากคนที่ด้อยโอกาส คนที่อ่อนแอ และคนที่ขาดแคลนก็มีทางที่จะอยู่รอดได้เช่นเดียวกันเมื่อมีการรวมกลุ่มกันเป็นประชาคมเดียวกันแล้วนั้น ผู้คน ประชาคมก็จะมีความสัมพันธ์ด้วยความรู้สึกและทำที่ที่ดีต่อกันยอมทำให้สังคมมีบรรยากาศแห่งความจริงใจและไม่ตรีต่อกัน โดยเฉพาะในการรวมกันเป็นประชาคมอาเซียนแล้วนั้น เราต้องไปเจอคู่แข่งทางการค้า เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย และชาติตะวันตกนั้นด้วยระบบที่มีการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ ยิ่งเจอคู่แข่งคู่ต่อสู้ที่มีอิทธิพล มีอำนาจ สามารถครอบงำสังคมหรือชาติได้นั้น สภาพจิตใจของผู้คนในชาติจะมุ่งไปในด้านการเห็นประโยชน์ตนอย่างแรงโดยไม่รู้จัก และเมื่อเราได้รวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนเดียวกันแล้วถ้ารู้จักแบ่งปัน รู้จักการให้ ด้วยความอดทน มีขั้นดิต่อการได้อยู่ร่วมกัน เราก็ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาแห่งราคะ โลภะ โมหะ โทสะ โดยที่มุ่งจะเป็นฝ่ายได้เพียงอย่างเดียวโดยไม่ยอมเสียอะไรเลย การที่ประชาคมอาเซียนจะประสบผลสำเร็จในการรวมกันหรือไม่นั้น ก็ต้องมีการพัฒนาตนเองของแต่ละชาติ รู้จักการให้ ควบคู่ไปกับการได้พัฒนาความสามารถในการมีขั้นดิ มีความอดทนที่จะมีความสุขขึ้นมาสมดุลงับความสามารถที่จะแสวงหาสิ่งเสพบำเรอความสุข การฝึกให้ และความอดทนต่อปัญหาและแรงเสียดทานต่างๆ นั้น เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ประชาคมอาเซียนอยู่ด้วยกันอย่างสันติและมีเหตุมีผล

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

ชาติชาย เชษฐสุขมน. **ประชาคมอาเซียน ผลกระทบต่อกฎหมายไทย.** กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๕๕.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. **พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระมหาทวี มหาปญฺโญ. **ความงามในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕.

วีรวัดน์ พันธุ์ครุฑ. **สุขภาพดีวิถีอาเซียน (Asean Health Care System) รวมบทความวิเคราะห์ระบบบริการสุขภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๕๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **สูตรสำเร็จชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓.

การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธให้พร้อมรับ กระแสทุนนิยมในประชาคมอาเซียน

กรรณิการ์ ขาวเงิน

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ความสุขเป็นอำนาจที่มนุษย์ทุกคนทุกสมัยแสวงหา ความพยายามสร้างความสุขได้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและโลกในรูปแบบต่างๆ จากยุคสู่ยุคเรื่อยมา จนกระทั่ง นำมนุษยชาติก้าวเข้าสู่โลกยุคปัจจุบันที่เรียกว่า “ทุนนิยม” เป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้า ทางวิทยาการสมัยใหม่ ที่เน้นการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้าและบริการ เพื่อสนองความต้องการบริโภคไว้อย่างครบถ้วน ทั้งในด้านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และอารมณ์ ที่เกิดขึ้นกับใจ ส่งผลให้ “เงิน” มีอำนาจเหนือสิ่งอื่นใด เพราะเงินถูกนิยามให้เป็นสื่อกลางที่มีอำนาจในการแลกเปลี่ยนทุกสิ่งเพื่อความสุขได้ อิทธิพลของกระแสทุนนิยมซึ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจนี้ ได้ส่งผลให้ผู้คนมีทัศนคติว่า การมีเงินและวัตถุที่พร้อมสนองต่อความต้องการได้ครบทุกด้าน จะนำมาซึ่งความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี และส่งผลให้มนุษย์มีความสุขมากขึ้นตามไปด้วยเช่นเดียวกัน แต่ทว่าความเป็นไปของชีวิตท่ามกลางกระแสทุนนิยมกลับพบว่า ผู้คนต้องดิ้นรนแสวงหาความสุขรูปแบบใหม่ๆ โดยไม่มีที่ท่าว่าจะหยุดยั้ง ความสุขบนพื้นฐานความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัดนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนและสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวง สังคมไทยซึ่งเคยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วย “ทรัพย์ในดินสินในน้ำ” หมายถึง สิ่งที่มีอยู่หรือเกิดตามธรรมชาติอันอาจนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้^๑ นั้น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐๓.

ได้ถูกบั่นทอนทำลาย ก่อให้เกิดความขัดแย้งและเกิดการแบ่งแยกของผู้คนที่ดำรงอยู่ร่วม
ธรรมชาติเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้มนุษย์มีแนวคิดใน
การร่วมมือกันแก้ปัญหาที่ทับซ้อนมาอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการรวมตัวกันเป็นประชาคมต่างๆ
ดังเช่น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น เพื่อเพิ่มศักยภาพหรืออำนาจในการขับเคลื่อน
กลุ่มประชาคมของตนผ่านกลไกของระบบทุนนิยมไปสู่เป้าหมาย

พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและความสุขได้ลึกซึ้งที่สุด หลักธรรมคำ
สอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งเน้นการพัฒนาปัญญาให้เป็นเครื่องมือสำคัญใน
ทุกระบวนธรรมแห่งความเป็นไปของชีวิต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญา โลกสมิ ปชฺโชโต”^๒
หมายถึง ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก^๒ และพุทธโอวาทที่ทรงประกาศตลอด ๔๕ พรรชานั้น
ย่อลงในปัจฉิมโอวาทเพียงบทเดียวคือความไม่ประมาท^๓ ให้มีสติสัมปชัญญะและมีปัญญา
เฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางโลกไร้พรมแดนที่เปลี่ยนแปลงไม่เคยหยุดนิ่งแม้
ชั่วขณะ จึงนำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจว่า พระพุทธศาสนามีแนวทางการพัฒนาทุนชีวิตแนว
พุทธให้พร้อมรับกระแสทุนนิยมในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางใน
การนำผู้คนไปสู่ทางออกจากวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ ที่กำลังเผชิญร่วมกัน ซึ่งจะได้นำเสนอใน
รายละเอียดต่อไป

๒. วิกฤตด้านทุนชีวิตและความอยู่รอดของมนุษย์

ความพยายามแสวงหาความสุขด้วยการสร้างอำนาจภายนอกบนพื้นฐานที่มีความ
แตกต่างและไม่เท่าเทียมกันของหมู่ชนที่อยู่ในระบบธรรมชาติเดียวกันนี้ ได้ก่อให้เกิดการ
เบียดเบียนล้างผลาญธรรมชาติ การเอาัดเอาเปรียบแย่งชิงกันครอบครองโภคทรัพย์ในทุก
รูปแบบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นสำคัญ ส่งผลให้ประชากรโลกเกิดความขัดแย้งกันอย่าง
มากมาย โลกจึงถูกหมุนวนพลวัตไปตามภาวะแห่งจิตใจของมนุษย์ เกิดเป็นรูปแบบและแนว
คิดใหม่ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง มนุษย์ในยุคกระแสทุนนิยมจึงเติบโตไปด้วยการมีอำนาจต่อโลก
ภายนอก สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทุกอย่างรอบตัวภายนอก
แต่กลับสูญเสียความสุขหรืออำนาจภายในที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นทุนชีวิต
มนุษย์มีศักยภาพเหนือหลายสิ่งหลายอย่าง แต่ขาดศักยภาพที่จะนำตนให้พบกับความสุข

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๖๖.

ความพอใจที่สามารถมีได้ตามธรรมชาติ และแม้ว่ามนุษย์จะสามารถแก้ปัญหาหลายอย่างได้ แต่ทว่ากลับเป็นการสร้างปัญหาใหม่ขึ้นอีกหลายอย่างไปพร้อมๆ กัน ก่อให้เกิดวิกฤตที่กระทบต่อทุกสิ่งในระบบธรรมชาติซึ่งนับวันจะซับซ้อนและทวีความรุนแรงมากขึ้นจนยากต่อการเยียวยาแก้ไข ทั้งนี้เป็นผลจากความพยายามดิ้นรนแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ของมนุษยชาติทั้งสิ้น

มนุษย์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และศาสนธรรม เป็นทุนชีวิต ที่ยังชีวิตให้เป็นอย่างดีได้ดุลยภาพ แต่ด้วยมิชฉาติภูมิ มนุษย์ในโลกได้ทำลายทุนชีวิต เพื่อเปลี่ยนให้เป็น ‘เงิน’ เงินนิยมหรือทุนนิยมจึงทำลายทุนชีวิต ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์แก่มนุษย์ และธรรมชาติไปทั่วโลก วิกฤตการณ์ครั้งนี้แก้ไขไม่ได้ในภพภูมิอันเป็นภพภูมิทางวัตถุ มนุษย์ต้องยกภพภูมิไปสู่ภพภูมิเหนือวัตถุหรือเหนือโลก หรือโลกุตระภูมิ ซึ่งใช้คำต่างๆ กัน เช่น การปฏิบัติทางจิตสำนึกบ้าง การปฏิบัติทางจิตวิญญาณบ้าง^๔ เป็นต้น

คานธีกล่าวว่า “There is a sufficiency in the world for man’s need but not for man’s greed” หมายถึง “ทรัพยากรในโลกมีเพียงพอสำหรับมนุษย์ทุกคน แต่ไม่มากพอสำหรับความโลภของมนุษย์เพียงคนเดียว” จะเห็นได้ว่าความต้องการบริโภคของมนุษย์ที่ขาดความพอดีนั้น มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินไปโดยเงื่อนไขที่คับแคบและบีบคั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแบ่งแยกและการเบียดเบียนทั้งตนเองและธรรมชาติ นำไปสู่ความขัดแย้งและวิกฤตด้านความอยู่รอดของทุกสิ่งในระบบธรรมชาติเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หลักสำคัญในการสร้างรากฐานชีวิตเพื่อความสุขตามธรรมชาตินั้น เกี่ยวข้องกับความต้องการในด้านความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานของชีวิตและเป็นอิสระจากเงื่อนไขที่คับแคบ บีบคั้น สามารถดำเนินชีวิตไปโดยสัมพันธ์กับโลกอย่างไม่ขัดแย้ง ดังนั้น ข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความสุขเป็นอำนาจภายในอย่างแท้จริงและยั่งยืน จึงขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะรู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่มีความพอดี มีคุณภาพ ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น อีกทั้งเข้าใจคุณค่าและจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการบริโภคว่าเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิต และเป็นโอกาสให้ชีวิตทำหน้าที่ที่แท้จริงของชีวิตได้ จนเกิดเป็นรากฐานของอำนาจที่มั่นคงอยู่ภายใน พร้อมรับการพัฒนาศักยภาพของชีวิตให้ก้าวไปสู่จุดหมายในระดับที่สูงกว่า เพื่อยกระดับชีวิตโดยรวมให้สูงขึ้น

^๔ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า คำนำ โดยประเวศ วะสี.

ปัญหาด้านเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ในกระแสนิยมและในทรรศนะทางพระพุทธศาสนานั้นมีประเด็นแตกต่างกัน คือ การบริโภคแบบปลายเปิดกับแบบปลายปิดหรือการบริโภคที่มีจุดหมายต่อกับไม่มีจุดหมายต่อ กระแสนิยมเน้นการสนองความต้องการไม่จำกัด เมื่อเกิดความต้องการขึ้นแล้วทำอย่างไรจะได้สนองความต้องการ จึงเป็นการสนองต่อความต้องการแบบไม่รู้จบ แต่ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนายึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง มุ่งที่ความพอดีหรือสมดุล โดยพิจารณาต่อไปว่า ถ้าเป็นความต้องการที่เป็นโทษ ทำลายคุณภาพชีวิต เบียดเบียนตนและผู้อื่น ก็ให้สามารถระงับความต้องการนั้นได้ด้วย^๕ จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการบริโภคที่ยึดหลักสายกลางนี้ ก่อให้เกิดความพอดีในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเอง สังคม และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์และธรรมชาติเป็นไปอย่างเกื้อกูล กล่าวได้ว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์นี้เอง เป็นแนวทางสำคัญในการแก้ปัญหาวิกฤตด้านเศรษฐกิจที่ประชาคมต่างๆ กำลังเผชิญและพยายามหาทางออกร่วมกัน

พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาทุนชีวิตมีทรรศนะว่า ความอยู่รอดของมนุษย์ท่ามกลางวิกฤตของทุนชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง โดยเน้นที่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จากภายในจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและสติปัญญา เกิดเป็นรากฐานอำนาจที่มั่นคงอยู่ภายใน ไม่หวั่นไหวไปตามแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ส่งผลให้มนุษย์สามารถที่จะรู้จักตนเอง จัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เข้าไปเกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกไปตามเงื่อนไขอย่างเป็นทุกซ์น้อยที่สุด

หลักพื้นฐานของความอยู่รอดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่เนื่องมาจากศาสนาโดยตรง ซึ่งมนุษย์แต่ละหมู่ละพวก ย่อมจะมีวัฒนธรรมของตัวเอง อันเกิดขึ้นตามความจำเป็นหรือเหมาะสม เพื่อชีวิตที่ก้าวสู่ความสุขที่อิสระ ชาวพุทธก็มีวัฒนธรรมของชาวพุทธในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางชีวิตของมนุษย์บนรากฐานของพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยความขยันขันแข็ง ความสุภาพอ่อนโยน ความกตัญญู ความมีศีลมีสัจย์ ความประหยัดและสันโดษ ความเมตตากรุณาและใจกว้างใจบุญ ความอดทนอดกลั้น การให้อภัย การไม่ตามใจกิเลส และมีแบบฉบับของชาวพุทธเองในการกิน อยู่ แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งทั้งหมดที่กล่าว

^๕พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๗๒-๗๓.

มานี้ เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมให้ไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ วิมุตติ^๖

เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ท่ามกลางวิกฤตของทุนชีวิต จึงต้องเร่งแก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง โดยการพัฒนาศักยภาพของคนในระดับจิตใจให้มีคุณธรรมและสติปัญญา เพื่อภาวะแห่งจิตใจที่มี คุณภาพและความมั่นคง ส่งผลให้มนุษย์สามารถวางใจและวางทำที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิตในกระแสทุนนิยม ไม่หวั่นไหวไปตามแรงกระตุ้นจากรั้วภายนอก สามารถที่จะรู้จักตนเองและกำหนดแนวทางในวิถีชีวิตของตนให้อยู่บนพื้นฐานของความพอดี ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม พร้อมรับกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างสอดคล้องกับช่วงเวลาของชีวิต ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดและมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๓. นิยามความสุขในพระพุทธศาสนา

หลักสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือว่าสรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ โดยกล่าวถึงความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย ครอบคลุมความเป็นไปทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจ หลักการที่สำคัญของกฎธรรมชาติ คือ ความเป็นปัจเจกการ^๗ หมายถึงอาการที่เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย กล่าวคือ ธรรมทั้งหลายล้วนอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี”^๘ ส่งผลให้ธรรมทั้งปวงดำเนินไปโดยความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ ความจริงแท้ที่เรียกว่ากฎธรรมชาตินี้ เป็นหลักสากลที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไปของสรรพสิ่งและมีอิทธิพลต่อแนวคิดหรือรูปแบบความเป็นไปของโลก และแม้รูปแบบของชีวิตและโลกจะมีมากมาย แต่การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่หมุนวนไปตามกลไกของสัตว์โลกนั้น ก็สรุปลงในนิยามหรือกฎธรรมชาตินี้ได้เพียง ๒ รูปแบบหลักคือ รูปแบบที่ประกอบด้วยเหตุปัจจัยดี ย่อมดำเนินไปสู่ผลที่ดี ก่อให้เกิดภาวะแห่งความสุข ส่วนรูปแบบที่ประกอบด้วยเหตุปัจจัยที่ไม่ดี ย่อมดำเนินไปสู่ผลที่ไม่ดี และก่อให้เกิดภาวะแห่งความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *ศิลปะแห่งการมีชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๔-๑๕.

^๗ ป. หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ร้านเรื่องปัญญา, ม.ป.ป.), หน้า ๔๑๖.

^๘ ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓/๑๗๔.

การพัฒนาความสุขให้เป็นอำนาจภายในหรือเป็นทุนชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่การเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของบุคคลเป็นหลัก เพราะภาวะแห่งจิตใจที่งดงามย่อมเป็นเหตุปัจจัยให้ชีวิตงดงามด้วยเช่นกัน ส่งผลให้มนุษย์สามารถกำหนดท่าทีต่อชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้อง ให้มนุษย์สามารถมีตนเป็นที่พึ่งแห่งตน และบริหารจัดการชีวิตตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม กล่าวได้ว่ารากฐานอันเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ ที่เชื่อมโยงกับความเป็นไปของชีวิตภายนอกทุกๆ ด้าน ส่งผลให้ชีวิตมีความสุขที่เป็นอิสระจากเงื่อนไขปัจจัยที่เกินความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตได้ แนวทางในการสร้างความสุขมี ๕ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ความสุขจากการเสพวัตถุหรือสิ่งบำรุงบำเรอภายนอก ที่นำมาปรนเปรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา ทำให้ต้องสูญเสียอิสรภาพ เพราะตัวชีวิตและความสุขต้องขึ้นกับวัตถุภายนอก ดังนั้น มนุษย์ต้องไม่ลืมอีกด้านหนึ่งของชีวิต คือ การพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขได้ง่ายๆ ไปพร้อมกับการรักษาคุณภาพของชีวิตอย่างสัมพันธ์กัน

ขั้นที่ ๒ การพัฒนาคุณธรรมขึ้นในใจ เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความสุขจากการให้

ขั้นที่ ๓ ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่หลงอยู่ในโลกของสมมติ ถูกสมมติล่อหลอก อยู่ด้วยความหวังสุขจากสมมติที่ไม่จริงจังยั่งยืน

ขั้นที่ ๔ ความสามารถที่จะเป็นสุข ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์คือ ปรุ้งแต่งทุกข์ก็ได้ ปรุ้งแต่งสุขก็ได้

ขั้นที่ ๕ สุดท้าย ความสุขเหนือการปรุ้งแต่ง คือ อยู่ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต ทำให้วางจิตวางใจลงตัว มองโลกด้วยปัญญาที่รู้ความจริง ด้วยใจที่กว้างขวางและรู้สึกเกื้อกูล คนที่พัฒนาความสุขมาถึงขั้นสุดท้ายนี้พร้อมที่จะเสวยความสุขทุกอย่างใน ๔ ข้อแรก^๙

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาช่วยให้มนุษย์เข้าใจชีวิตและความสุขอย่างแท้จริง อีกทั้งมีข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถเข้าถึงความสุข ซึ่งเป็นอำนาจภายในที่มนุษย์สามารถมีได้ตามธรรมชาติ จนกระทั่งความสุขเป็นคุณสมบัติของชีวิตที่พร้อมอยู่ภายในตัวเองตลอดเวลา ส่งผลให้ชีวิตก้าวสู่อิสระและเป็นชีวิตที่งดงามอย่างแท้จริง

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *คู่มือชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๐-๑๔๙.

๔. นิยามความสุขในกระแสทุนนิยม

ทุนนิยม เป็นนิยามที่ถูกบัญญัติขึ้นตามรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ที่ได้นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเป็นเครื่องมือเพิ่มขีดความสามารถในการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติ ให้เป็นสินค้าและบริการที่หลากหลาย เพื่อส่งมอบความสุขให้กับผู้บริโภคทั้งด้านปริมาณและความพอใจซึ่งแตกต่างกันไปตามบุคคล จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายของกระแสทุนนิยมเน้นการเพิ่มขีดความสามารถด้านการพัฒนาวัตถุทุกรูปแบบ เพื่อให้สามารถสนองต่อความต้องการภายในจิตใจของมนุษย์ได้อย่างครบถ้วน โดยมีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) การปลุกฝังความเชื่อหรือศรัทธาในการบริโภคปัจจัย ไปพร้อมๆ กับการกระตุ้นความต้องการบริโภค โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่มีมูลค่าเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ผู้คนในยุคกระแสทุนนิยมจึงตัดสินใจตามเชื่อความรู้สึกพอใจมากกว่าการคำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริง ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตผู้คนและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก

๒) การแข่งขันเพื่อครอบครองอำนาจ การมีอำนาจต่อโลกภายนอกมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่รอดของชีวิตในสังคมยุคกระแสทุนนิยม ส่งผลให้ความสามารถที่จะสุขซึ่งเป็นคุณสมบัติของชีวิตตามธรรมชาติขาดหายไป เพราะหลายสิ่งที่สำคัญในชีวิตไม่สามารถกำหนดด้วยราคาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ เช่น ความสุข ความรัก ความกรุณา คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ ความกตัญญู ความมีสำนึก เป็นต้น รูปแบบการดำเนินชีวิตที่เน้นการพัฒนาอำนาจภายนอกจึงเป็นการบั่นทอนภาวะแห่งจิตใจที่ดีงามของมนุษยชาติให้ค่อยๆ ลดลงและเลือนหายไป

๓) พัฒนาห่วงโซ่ความสัมพันธ์ โดยการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทุกรูปแบบ เพื่อให้สามารถตอบสนองความสุขบนพื้นฐานความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัดได้อย่างครบถ้วน ความสุขจึงไม่มีความมั่นคงและเที่ยงแท้แน่นอน เพราะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการตลอดเวลา

ลักษณะทั้ง ๓ ประการดังกล่าว มีอิทธิพลครอบงำอิสรภาพซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะอิสรภาพทางจิตใจซึ่งเป็นอำนาจภายในที่สำคัญอย่างยิ่ง เมื่อใดจิตใจขาดอิสรภาพ เมื่อนั้นย่อมเป็นเหตุให้ชีวิตเป็นทุกข์ ความพยายามที่จะมีความสุขตามรูปแบบทุนนิยมจึงส่งผลให้เกิดความสับสนของความรู้สึกนึกคิดภายในตัวบุคคล และเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างบุคคลในสังคมอย่างใหญ่หลวง มนุษยชาติจึงติดจมอยู่กับความขัดแย้งทั้งในระดับชีวิต บุคคล สังคม และสิ่งต่างๆ รอบตัว เป็นการบั่นทอนทำลายศักยภาพของ

มนุษย์ให้สูญเปล่า ไม่สามารถก้าวไปสู่จุดหมายที่สำคัญของชีวิตคือการพัฒนาศักยภาพด้านจิตใจและปัญญา อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ ที่มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาและเข้าถึงได้ตามธรรมชาติ เพื่อความพ้นทุกข์สิ้นเชิงถาวรตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า นิยามความสุขในกระแสนิยมและนิยามความสุขในทางพระพุทธศาสนามีความแตกต่างกัน ทุนิยมเน้นความสุขที่เกิดจากการบริโภคและครอบครองวัตถุ โดยมองข้ามความสุขทางจิตใจ จึงไม่ครอบคลุมธรรมชาติโดยรวมของชีวิต ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เชื่อมโยงประสานกัน ทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ส่งผลให้ชีวิตซึ่งมีความพร่องและมีความทุกข์เป็นพื้นฐานตามธรรมชาติอยู่แล้ว ต้องถูกบีบคั้นตามกลไกการกระตุ้นความต้องการจากกลุ่มอำนาจภายนอกที่มีความเหลื่อมล้ำและแตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกของประชากรที่อยู่ในระบบธรรมชาติเดียวกันออกเป็นกลุ่มประชาคมต่างๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพหรืออำนาจในการขับเคลื่อนกลุ่มประชาคมของตนผ่านกลไกของระบบทุนนิยมไปสู่เป้าหมาย ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน ซึ่งมีเป้าหมายหลัก ๓ ด้าน ได้แก่

- ๑) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community : APSC)
- ๒) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC)
- ๓) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community : ASCC)

วิสัยทัศน์ร่วมของผู้นำอาเซียน คือ การสร้างประชาคมอาเซียนที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีกฎกติกาในการทำงาน และมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประชาคมอาเซียน) เป้าหมายหลักของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน คือ การสร้างประชาคมที่มีความแข็งแกร่ง มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างโอกาสและรับมือสิ่งท้าทายทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ได้อย่างรอบด้าน โดยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น และประชาชนในอาเซียนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาเซียนให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการปฏิบัติตามแผนการดำเนินงานสู่ประชาคมอาเซียนทั้งสามเสา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการสร้างประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ โดยเฉพาะการเร่งรัดการรวมตัวทางเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมการเจริญเติบโตภายในภูมิภาคเป็นหลัก และลดการพึ่งพาเศรษฐกิจโลกที่ผันผวน ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนา

เศรษฐกิจเพื่อให้มีความเสมอภาคกันระหว่างสมาชิกมากขึ้น^{๑๐}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การรวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเพื่อเพิ่มศักยภาพหรืออำนาจในการขับเคลื่อนกลุ่มประชาคมของตนผ่านกลไกของระบบทุนนิยมไปสู่เป้าหมายนั้น ต้องคำนึงถึงความสุขแบบองค์รวมตามแนวพุทธธรรม คือ ครอบคลุมทั้งด้านกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เพราะธรรมชาติของชีวิตนั้นมีความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ และความสุขที่แท้จริงตามธรรมชาติเป็นความสุขที่เป็นอิสระจากเงื่อนไขบีบคั้น ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน กล่าวคือ เมื่อใดมนุษย์ไม่ต้องดิ้นรนเดือดร้อนเรื่องการเงินการอยู่จนเกินความพอดี รู้จักพอใจ และรู้จักพอประมาณ สามารถดำเนินชีวิตไปโดยสัมพันธ์กับโลกตามวิถีแห่งธรรมชาติอย่างไม่ขัดแย้ง เมื่อนั้นชีวิตย่อมเข้าถึงภาวะแห่งจิตใจที่มีความสงบสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน

๕. การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธให้พร้อมรับ กระแสทุนนิยมในประชาคมอาเซียน

ทุนชีวิต เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในระดับรากฐานเพื่อสันติสุขและความมั่นคงของชีวิต เป็นภาวะแห่งจิตใจหรืออำนาจภายในที่สำคัญต่อความอยู่รอดและความเป็นไปของชีวิตตามธรรมชาติ การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธเน้นที่การพัฒนาศักยภาพในระดับบุคคล เป็นการพัฒนาจากภายในจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและสติปัญญา ก่อเกิดเป็นอำนาจอยู่ภายในบุคคลที่ส่งผลต่อทัศนคติ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของมนุษย์ ครอบคลุมทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ส่งผลให้มนุษย์กับธรรมชาติดำเนินไปอย่างเกื้อกูลกัน รูปแบบการพัฒนาทุนชีวิตสอดคล้องกับหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นความจำเป็นตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงความเป็นอยู่เป็นไปทุกๆ ด้านของมนุษย์ตลอดชีวิต หลักการพัฒนาทุนชีวิตประกอบด้วยคุณธรรม ๘ ประการ ดังนี้

๑) การพัฒนาทุนชีวิตในทางพระพุทธศาสนาเริ่มต้นที่การมีระเบียบวินัย ด้วยการมีศีลธรรมกำกับชีวิต เพราะศีลธรรมเป็นรากฐานที่สำคัญต่อความเจริญงอกงามของคุณธรรมทั้งหลาย ชีวิตและโลกเป็นธรรมคู่กันภายใต้กฎธรรมชาติ ต้องอิงอาศัยกันและกันตามเหตุ

^{๑๐} กระทรวงการต่างประเทศ, การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนภายในปี ๒๕๕๘ (ค.ศ.๒๐๑๕), (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานนโยบาย กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, พฤศจิกายน ๒๕๕๕), หน้า ๑-๒.

ปัจจัยอย่างเป็นระบบ การรักษาศีลจึงส่งผลต่อสภาวะแบบองค์รวม ทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา กล่าวได้ว่า ระเบียบวินัยหรือศีลเป็นสิ่งสำคัญในฐานะเป็นรากฐานความเป็นไปทั้งหมดของชีวิตและโลก

๒) เข้าใจความหมายและระบบของชีวิต กล่าวคือ ชีวิตคือการได้มาอยู่และรับรู้สิ่งต่างๆ ทั้งตัวเราเอง ผู้คน และโลกภายนอก ดังนั้น ชีวิตจึงเป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบตามเหตุปัจจัย ชีวิตจึงมีคุณค่าและมีความหมายเมื่อมีการอยู่ การรู้ โดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง จึงควรตระหนักรู้ว่าประสบการณ์การรับรู้รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งต้องกาย ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจนั้น เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์และความสุข จึงควรตั้งสติให้รู้เท่าทันปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ตามความเป็นจริง การดำเนินชีวิตประจำวันมีประสบการณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และการปรากฏขึ้นในใจอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การดำเนินชีวิตที่จะได้ผลดีก็คือ การรับประสบการณ์ให้เป็น ให้ได้ผลดีแก่ชีวิต ได้รับความรู้ความเข้าใจและสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างประสบการณ์ให้เป็นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างคุณค่าแห่งชีวิตที่สำคัญมาก^{๑๑}

๓) บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างรู้คุณค่า โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๒} คือข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ดำเนินชีวิตไปโดยสัมพันธ์กับโลกตามวิถีแห่งธรรมชาติอย่างไม่ขัดแย้งหลักสันโดษ^{๑๓} คือความรู้จักยินดีพอใจ และหลักโภชนมัตตัญญูตา^{๑๔} คือความรู้จักประมาณในการบริโภค คุณธรรมดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดความสุขขั้นพื้นฐานของชีวิตที่สำคัญ ที่เรียกว่า สามิสสุข คือสุขที่ต้องอาศัยวัตถุ และความสุขอีกประเภทหนึ่งที่ลึกซึ้งและประณีตไปกว่านั้น เรียกว่า นิรามิสสุข คือสุขที่พ้นจากวัตถุสิ่งเสพทำให้ชีวิตมีอิสระที่แท้จริง^{๑๕} เป็น

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๒}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัดที่ชาวพุทธควรรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๗๗๒.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘๔.

^{๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๓.

^{๑๕}พระเทพติลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์ ๒ (อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒.

ความสุขที่เกิดจากความสงบภายในจิตใจที่แลงซื่อไม่ได้ด้วยเงิน แต่ได้มาด้วยการฝึกฝนปฏิบัติตนอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้และประจักษ์ได้ด้วยตนเอง การบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างรู้คุณค่านี้ จึงเป็นข้อปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาจิตใจไปพร้อมกับกิจกรรมที่ดำเนินไปในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เพราะธรรมชาติของชีวิตนั้น เมื่อใดไม่ต้องดิ้นรนเรื่องการกินการอยู่ อีกทั้งไม่มีปัญหาด้านสุขภาพให้เดือดร้อนกระวนกระวายใจ เมื่อนั้นจิตใจก็ย่อมสงบตั้งมั่น วิถีชีวิตแนวพุทธจึงเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดูแลใส่ใจทั้งด้านสุขภาพและทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมๆ กัน และความสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกันของมนุษย์และธรรมชาตินี้เอง เป็นการสร้างฐานรากของความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนให้กับชีวิตและโลก

๔) การมีอาชีพที่ถูกต้องเหมาะสมกับตน เพราะชีวิตต้องพึ่งพาปัจจัย ๔ มนุษย์จึงต้องประกอบอาชีพเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยที่พอเพียง และใช้ปัจจัยนั้นไปในทางที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ อย่างเหมาะสม เพื่อรักษาชีวิตให้ยืนยาวและมีสุขภาพดี เพื่อสร้างคุณค่าหรือประโยชน์สุขต่างๆ ให้เกิดขึ้นทั้งต่อตนเอง เพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม

๕) เมื่อชีวิตมีความสุขในเบื้องต้นจากการกินการอยู่ตามธรรมชาติของชีวิตโดยไม่เดือดร้อนแล้ว จิตใจก็ย่อมสงบ ตั้งมั่น ไม่ต้องกระวนกระวายดิ้นรนเพื่อปากเพื่อท้อง ส่งผลให้บุคคลสามารถใช้เวลาของชีวิตซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด เร่งทำหน้าที่สำคัญของชีวิตด้วยความเพียร เพื่อประโยชน์สูงสุดที่ชีวิตพึงมีได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มนุษย์มีอายุน้อย บุคคลผู้ฉลาด พึงเร่งประพฤติธรรมเหมือนคนถูกไฟไหม้ศีรษะ เพราะความตายจะไม่มาถึงไม่มี”^{๑๖} และพุทธพจน์ที่ว่า “วันคืนล่วงเลยไป ชีวิตก็ใกล้หมดสิ้น อายุของสัตว์ทั้งหลายก็หมดสิ้นไป เหมือนน้ำในแม่น้ำน้อยจะแห้งไป”^{๑๗} ดังนั้น คุณค่าและจุดมุ่งหมายแท้จริงของทุกชีวิตก็คือ การพัฒนาศักยภาพด้านจิตใจให้มีคุณธรรมและสติปัญญา ให้โอกาสชีวิตได้ทำหน้าที่ก้าวไปสู่จุดหมายในระดับที่สูงกว่า คือการประพฤติพรหมจรรย์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อความพ้นทุกข์ของชีวิตในระดับต่างๆ ไปจนถึงการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงถาวร

๖) ศรัทธาในความถูกต้อง จากข้อที่ ๑-๕ เป็นการสร้างความสมบูรณ์และได้สมดุลงานของชีวิตที่ดำเนินไปพร้อมๆ กับความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตประจำวัน ความพร้อมดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาทุนชีวิตของมนุษย์ ก่อให้เกิดความสามารถที่จะสุขเป็น

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๕/๑๘๕.

^{๑๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๖/๑๘๖.

อำนาจอยู่ภายใน ที่ส่งผลต่อทุกความเป็นไปของชีวิตภายนอก ส่งผลให้ชีวิตมีดุลยภาพและมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน เมื่อใดบุคคลสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของตนเอง จนบังเกิดผลประจักษ์แจ้งแก่ตนเองได้แล้ว เมื่อนั้นย่อมก่อเกิดเป็นกำลังแห่งศรัทธาต่อความถูกต้อง ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งเร้าหรือสิ่งยั่วยุภายนอก เป็นอำนาจภายในที่ส่งผลต่อความมั่นคงของชีวิต สามารถยอมรับนับถือตน ศรัทธาว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญอันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอินทรีย์

๗) พัฒนาอินทรีย์ ๕ ซึ่งประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา^{๑๘} ความหมายของอินทรีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา แปลว่า ความเป็นใหญ่ในหน้าที่ตน หรือ มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ อย่างเด่นชัด มีอำนาจมาก^{๑๙} อินทรีย์มีจุดเริ่มต้นจากศรัทธา เพื่อนำไปสู่ปัญญา ปัญญาสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ ปัญญาเพื่อความพ้นทุกข์ อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมคู่กับพละ ๕ ผลจากการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ให้มีความสมบูรณ์และได้สมดุล ก่อให้เกิดพลังกำลังเป็นอำนาจอยู่ภายใน นำชีวิตไปสู่เป้าหมายในด้านต่างๆ ได้อย่างแท้จริง

๘) การเป็นคนดีของสังคม^{๒๐} บุคคลที่ได้พัฒนาศักยภาพด้วยคุณธรรม ๗ ประการ ดังข้างต้นนี้ ย่อมเป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบ มีทุนชีวิตอยู่ภายในที่พร้อมต่อการทำหน้าที่ของตนด้วยความสำนึกรับผิดชอบ มีจิตใจที่ตื่นาม รู้จักเกื้อกูลและใส่ใจ ทั้งต่อตนเอง เพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว เมื่อใดมนุษย์มีอำนาจจากภายในเป็นทุนชีวิตแล้ว เมื่อนั้นชีวิตย่อมมีดุลยภาพและความมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก สามารถที่จะมีความสุขและความสุขอยู่ภายในตนตลอดเวลาและทุกสถานการณ์ เป็นบุคคลผู้เป็นอยู่เป็นไปด้วยคุณธรรมและสติปัญญา มองโลกและชีวิตด้วยปัญญาที่รู้เท่าทันความจริง

^{๑๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๑/๒๘๒.

^{๑๙} พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔๓.

^{๒๐} สปัทธิธรรม ๗ เป็นธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี มี ๗ ประการ คือ (๑) ธรรมัญญาตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ (๒) อุตถัญญาตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล (๓) อุตตัญญาตา รู้จักตน (๔) มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ (๕) กาลัญญาตา รู้จักกาล (๖) ปริสสัญญาตา รู้จักชุมชน (๗) ปุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคล; อ้างในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑), หน้า ๔๓๒.

จะเห็นได้ว่า หลักการพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธด้วยคุณธรรม ๘ ประการนี้ มีความเป็นสากลและเหมาะสมกับผู้คนทุกยุคทุกสมัย เพราะประสานแนวคิดเรื่องชีวิตและโลกไว้อย่างสอดคล้องกันเป็นระบบ เชื่อมโยงตั้งแต่ความสุขซึ่งเกิดจากความพอใจในความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตไปจนถึงความสุขจากการมีชีวิตที่เป็นอิสระจากเงื่อนไขอย่างสิ้นเชิง โดยมีหลักการที่สำคัญคือ การพัฒนาบุคคลจากรากฐานภายในจิตใจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของความ เป็นไปของชีวิตในทุกๆ ด้าน เพื่อให้บุคคลมีความรู้ความเข้าใจและนำไปฝึกฝนให้เกิดทักษะ จนเป็นคุณสมบัติที่พร้อมอยู่ภายในตน มีความสามารถพร้อมที่จะดำรงตนและทำหน้าที่ แท้จริงของตนได้ตลอดเวลา

การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธให้เป็นอำนาจภายในจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการ ดำเนินชีวิตของผู้คนในโลกยุคกระแสทุนนิยม ก่อให้เกิดอำนาจจากภายในที่สมบูรณ์แบบ มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นเครื่องมือเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์และธรรมชาติ เพราะ คำนี้ถึงความต้องการพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการกินการอยู่เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ ที่ ดำเนินไปโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไม่ขัดแย้ง ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็ดยุคใดสมัยใด การ พัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธนี้ก็ยังเป็นเครื่องมือเพื่อสันติสุขและความมั่นคงของชีวิต ที่มีความ ทันสมัยอยู่เสมอไม่เคยเปลี่ยนแปลง

๖. บทสรุป

การรวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่คำนึงถึงความมั่นคงของอำนาจ ภายนอก เพื่อขับเคลื่อนกลุ่มประชาคมของตนผ่านกลไกของระบบทุนนิยมไปสู่เป้าหมายนั้น แม้จะมีความสำคัญและจำเป็นตามสภาวะการณ์ปัจจุบัน แต่ทว่าการคำนึงถึงอำนาจภายใน หรือความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนของผู้คนในประชาคมกลับมีความสำคัญยิ่งกว่า นั้นเพราะ จุดมุ่งหมายหรือความต้องการแท้จริงในวิถีชีวิตของผู้คนในประชาคมล้วนต้องการความสุข ขั้นพื้นฐานของชีวิตในเรื่องของการกินการอยู่ที่ดีดำเนินไปโดยสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่าง ไม่ขัดแย้ง ก่อให้เกิดภาวะแห่งความสุขที่ประสานเชื่อมโยงกันทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และ ทางปัญญา ดังนั้น พระพุทธศาสนาในฐานะเครื่องมือพัฒนาทุนชีวิตจึงมีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตและโลกทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นการพัฒนาศักยภาพบุคคลจาก ภายในจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและสติปัญญา ก่อเกิดเป็นอำนาจอยู่ภายในบุคคล ที่ส่งผลต่อการมีทัศนคติ ความเชื่อ วิธีคิด และวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยมีหลักสำคัญ คือ ความรู้จักพอประมาณ ความรู้จักพอใจ และการดำเนินชีวิตสายกลาง เป็นข้อปฏิบัติที่

สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา ที่ครอบคลุมทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นความจำเป็นตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงความเป็นอยู่เป็นไปทุกๆ ด้านของมนุษย์ตลอดชีวิตไว้อย่างครบถ้วน ส่งผลให้ชีวิตเกิดภาวะแห่งความสุขแบบองค์รวม ที่ประสานกันอย่างเป็นระบบทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญา ความรู้ความเข้าใจในคุณค่า ความหมาย และความสัมพันธ์ของชีวิตกับสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้งถ่องแท้ ทำให้มนุษย์สามารถที่จะรู้จักตนเอง จัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เข้าไปเกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ส่งผลให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเกื้อกูลและเป็นทุกข์น้อยที่สุด การพัฒนาทุนชีวิตแนวพุทธจึงเป็นเครื่องมือนำผู้คนออกจากวิกฤตด้านทุนชีวิตได้ทุกยุคทุกสมัย เพราะเมื่อใดผู้คนในประชาคมมีทุนชีวิตย่อมทำให้ชีวิตมีคุณภาพและความมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก พร้อมรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย สุขง่ายสุขเป็น ลดเงื่อนไขที่ซับซ้อนเกินความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตได้แล้ว เมื่อนั้นการรวมตัวตามความมุ่งหมายของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ย่อมเป็นเหตุปัจจัยที่เกื้อกูลและก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งในระดับชีวิต บุคคล สังคม และโลก ได้อย่างแท้จริง

ความอยู่รอดของมนุษย์ท่ามกลางวิกฤตของทุนชีวิต จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง เพราะไม่ว่าโลกจะมีวิวัฒนาการก้าวหน้าหรือประชากรโลกจะมีวิธีการสร้างอำนาจของตนโดยการรวมตัวกันเป็นประชาคมต่างๆ หรือจะมีรูปแบบอื่นอีกเช่นไร มนุษย์และธรรมชาติก็ยังคงเป็นระบบความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกันเป็นปัจจัยการอยู่เช่นนี้ไม่มีเปลี่ยนแปลง กล่าวได้ว่า เมื่อใดมนุษย์สามารถมองเห็นข้อบกพร่องของตนเอง สามารถยอมรับ ยอมแก้ไขที่ตัวเอง และสามารถอบรมฝึกฝนตนจนเกิดเป็นความสามารถที่จะสร้างความสุขให้เป็นอำนาจภายในหรือเป็นทุนชีวิตได้แล้ว เมื่อนั้นมนุษย์ย่อมสามารถเข้าถึงศักยภาพสูงสุด คือ ดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สามารถพึ่งทุนชีวิตซึ่งเป็นคุณสมบัติพร้อมอยู่ภายในตน นำชีวิตก้าวสู่ความสุขที่เป็นอิสระจากเงื่อนไขได้อย่างแท้จริง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กระทรวงการต่างประเทศ. การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนภายในปี ๒๕๕๘ (ค.ศ.๒๐๑๕).
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานนโยบาย กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ,
พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรม มทร-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ร้านเรื่องปัญญา,
ม.ป.ป..

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). ธรรมปริทรรศน์ ๒. อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธ
ศาสตร์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัดที่ชาวพุทธควรรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ศิลปะแห่งการมีชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
ม.ป.ป..

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่
ที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓.

_____ . รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). คู่มือชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ ๑)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีชัย, ๒๕๕๕.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

อัตลักษณ์ร่วมในสังคม พหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน

นภาพร วรสายัณห์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ปัจจุบันนี้ คำว่า “ประชาคมอาเซียน” อยู่ในความสนใจของประชาชนในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือที่เรียกว่า “กลุ่มอาเซียน” โดยมีความยินดีในการสร้างข้อตกลงความร่วมมือของกลุ่มประเทศที่มองเห็นโอกาส ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกันของประเทศในโลกตะวันตกที่ก้าวหน้าไปก่อน สิ่งเหล่านี้มาพร้อมกับการเล็งเห็นถึงปัญหาต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน และที่อนุมานได้ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อตกลงเชิงนโยบายถูกสร้างขึ้นอย่างรัดกุมตามกฎบัตรอาเซียนซึ่งเปรียบเสมือนธรรมนูญของประชาคมอาเซียน ทุกอย่างดูเหมือนจะลงตัวและสมบูรณ์พร้อมแล้วที่จะก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ สิ่ง que ทุกประเทศจะพึงทำในปัจจุบันคือ การเตรียมความพร้อมในเชิงรูปธรรมที่จะไม่ทำให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง โดยมีอุดมการณ์ดังปรากฏในคำขวัญเป็นเครื่องชี้นำคือ “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม” (*The motto of ASEAN is “One Vision, One Identity, One Community”.*)^๑

^๑กฎบัตรอาเซียนหมวด ๑๑ ข้อ ๓๖ ว่าด้วยเรื่องคำขวัญ.

มีข้อน่าสังเกตว่า โดยธรรมชาติของประเทศในกลุ่มอาเซียน ๑๐ ประเทศ อันประกอบด้วย ประเทศบรูไน หรือชื่อเป็นทางการว่า “เนการาบรูไนดารุสซาลาม” ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และสหภาพเมียนมาร์ หลายฝ่ายมองว่ามีความแตกต่างกันในเรื่อง เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม การปกครอง และมองว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้คำว่า “หนึ่งอัตลักษณ์” ในอาเซียนไม่สามารถทำให้เป็นจริงได้

ประเทศไทยมีนักวิชาการต่างๆ ให้ความสนใจศึกษาและอภิปรายเพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์” ของอาเซียนกันอย่างกว้างขวาง ต่างให้แนวคิด นิยาม และแนวทางแก้ไขต่างๆ เมื่อได้พิจารณาถึงเหตุที่ทำให้มีข้อสรุปแตกต่างกันจะพบว่า เหตุผลหนึ่งนั้นเกิดจากการตีความคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานความคิดและประสบการณ์เชิงวิชาการที่แตกต่างกันนั่นเอง

ความจริงแล้ว คำว่า “หนึ่งอัตลักษณ์” ในคำขวัญอาเซียนที่บัญญัติไว้ในกฎบัตรอาเซียน นั้นแสดงว่า ได้มีการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้มาแล้วเป็นอย่างดีไว้ในธรรมนูญอาเซียนดังกล่าว แต่ความเห็นที่แตกต่างกันจนถึงวิพากษ์คำว่า “หนึ่งอัตลักษณ์” ในอาเซียนเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ หรือเป็นไปได้ยากนั้น น่าจะเกิดจากการตีความคำว่า “อัตลักษณ์” ผิดไปจากบัญญัติต้นเรื่อง ฉะนั้นจึงเป็นเหตุให้ผู้เขียนมีความสนใจว่า แท้จริงแล้ว “อัตลักษณ์” ในประชาคมอาเซียนควรเป็นเช่นไร และโดยวิถีชาวพุทธแล้ว เราสามารถที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาส่งเสริม “หนึ่งอัตลักษณ์” ให้เกิดขึ้นจริงในประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

๒. กรอบแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์”

ในปัจจุบันยังไม่มีคำจำกัดความที่ชัดเจนของคำว่า “อัตลักษณ์” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉะนั้นการให้ความหมายคำว่า อัตลักษณ์ จึงเกิดขึ้นทั้งจากการแปลตามรูปของคำผสม และล่วงเลยถึงการตีความเพื่อนำมาปรับใช้ให้เป็นรูปธรรม ในที่นี้ ผู้เขียนขอเสนอแนวคิดตามความเข้าใจรวมถึงการตีความเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายวิธีสร้างอัตลักษณ์ร่วมในบทความนี้

อัตลักษณ์ สำเร็จรูปมาจากคำศัพท์ ๒ คำ คือ อดต ที่แปลว่า ตน และ ลกฺขณ ที่แปลว่า ลักษณะ หรือในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า “สิ่งสำหรับกำหนดรู้ เครื่องกำหนดรู้ อากาสำหรับหมายรู้ เครื่องแสดงสิ่งหนึ่งให้เห็นว่าต่างจากอีกสิ่งหนึ่ง คุณภาพ ประเภท”^๒

อัตลักษณ์จึงควรแปลว่า ลักษณะเฉพาะตน หรือที่นิยามความหมายไว้ข้างต้นว่า “ลักษณะโดดเด่น” หรือ “ภาพตัวแทน” สำหรับ “ตน” แต่เมื่อคำคำนี้ถูกนำมาใช้ในกฎบัตรอาเซียนว่า “หนึ่งอัตลักษณ์” การแปลความว่า ในประชาคมอาเซียนต้องการลักษณะเฉพาะของกลุ่ม จึงเป็นไปได้ เนื่องจากการรวมตัวของประเทศในอาเซียน เป็นการรวมตัวของแต่ละประเทศให้เป็นสังคมขยายมากขึ้น มิใช่เพื่อจำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น การตีความคำว่า “อัตลักษณ์” ในกฎบัตรอาเซียนนี้ จึงไม่อาจตีความตามลายลักษณ์อักษรได้ แต่ควรจะเป็นการตีความตามเจตนารมณ์ คือแปล “อัตลักษณ์” ว่า ลักษณะเฉพาะของอาเซียน หรือลักษณะโดดเด่นของอาเซียน หรือลักษณะที่เป็นภาพตัวแทนของอาเซียน

ไม่ต่างจากการใช้คำนี้เพื่อบ่งบอกลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มสังคมอื่นๆ เช่น

“อัตลักษณ์” ของบุคคล ย่อมหมายถึง ลักษณะเฉพาะของตัวบุคคลผู้นั้น

“อัตลักษณ์” ของครอบครัว ย่อมหมายถึง ลักษณะเฉพาะของครอบครัว

“อัตลักษณ์” ของสังคมอื่น ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่น อัตลักษณ์ของโรงเรียน อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย อัตลักษณ์ของประเทศ เป็นต้น

๓. ศึกษาแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์ร่วม” ในประชาคมยุโรป

จากการศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ร่วม” ในประชาคมยุโรปซึ่งเป็นต้นแบบแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์ร่วม” ในประชาคมอาเซียนนั้นพบว่า อัตลักษณ์ที่ประกาศในปฏิญญาว่าด้วยอัตลักษณ์ของยุโรป (Declaration on European Identity) เน้นเรื่อง “อัตลักษณ์ร่วม” (Collective Identity) ซึ่งให้ความสำคัญแก่จุดยืนร่วม (Common Position) นโยบายร่วม (Common Policy) และมรดกร่วม (Common Heritage) ซึ่งวิธีการให้คุณค่าของยุโรปหรือเจตนารมณ์ของการก่อตั้งอาเซียนเน้นไปที่ลักษณะร่วมหรืออัตลักษณ์ร่วม มากกว่า

^๒ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒).

ลักษณะเฉพาะหรือข้อปลีกย่อยที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคน ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) มีแนวคิดดังนี้

๑. เจตคติที่สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มมีลักษณะร่วมทั้งความคิดและพฤติกรรม ซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นแตกต่างจากผู้อื่น

๒. การกำหนดอัตลักษณ์จึงใช้ความสัมพันธ์ร่วมหรือความเป็นสมาชิกภาพตามลำดับ ยกเว้นผู้ที่มิใช่สมาชิก

๓. เรายอมรับการมีอยู่ของผู้อื่นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “บุคคลอื่น”

๔. “อัตลักษณ์อาเซียน” เป็นไปได้หรือไม่

การรวมกลุ่มประชากรที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันทางสังคม วัฒนธรรมนั้น มิได้มีเฉพาะการรวมกลุ่มระดับชาติที่เป็นประชาคมเท่านั้น หากเราพิจารณาในสังคมที่เล็กลงมาจะพบว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการรวมกลุ่มกันในหลายรูปแบบอยู่แล้ว เริ่มต้นจากสังคมครอบครัว สังคมวงศ์สกุล สังคมนอกบ้าน ตั้งแต่สังคมที่ร่วมที่อยู่อาศัย เป็นหมู่บ้าน สังคมการศึกษา สังคมการทำงาน ซึ่งทุกสังคมต้องมีการสมาคมสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมี “อัตลักษณ์” เป็นเครื่องแสดงออกถึงความเป็นพวกเดียวกันทั้งสิ้น อัตลักษณ์ของครอบครัวทำให้ต่างจากครอบครัวอื่น แต่ก็อยู่ร่วมกันได้ในสังคมและมีอัตลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ร่วมกัน โดยไม่ต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของครอบครัว สิ่งเหล่านี้เกิดจากการปรับตัวหล่อหลอมทัศนคติ ความรู้สึกความเป็นพวกเดียวกันเป็นเบื้องต้น ก่อให้เกิดการยอมรับ ทุกคนจึงมีความเป็นสมาชิกของหลายสังคม เช่น เป็นสมาชิกครอบครัวของตนเอง เป็นศิษย์เก่าหรือศิษย์ปัจจุบันของโรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นพนักงานบริษัท เป็นข้าราชการ เป็นคนไทย และต่อไปเมื่อประเทศก้าวเข้าสู่อาเซียน การเพิ่มความเป็นสมาชิกของอาเซียนจึงเป็นเพียงการเพิ่มสถานะอีกอย่างหนึ่งของประชากรที่เสมือนการก้าวเข้าสู่สังคมขยายเท่านั้น ซึ่งต้องมีการศึกษาและปรับตัวเพื่อให้กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันต่อไป

๕. อัตลักษณ์อาเซียนควรเป็นเช่นไร

เนื่องจากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องของ ภาษา ศาสนา และประเพณีวัฒนธรรม และทุกประเทศมีความเป็นชาตินิยมอยู่ในตัวเอง การจะกำหนดว่า อัตลักษณ์ของอาเซียนเป็นอย่างไรจึงเป็นไปได้ยาก นักวิชาการบางกลุ่มกล่าวว่า อัตลักษณ์อาเซียนคือความหลากหลาย “หนึ่งอัตลักษณ์” ของอาเซียนเป็นเพียงภาพสวยงามที่เป็นไปไม่ได้^๓ ซึ่งในเรื่องนี้ผู้เขียนมีความเห็นที่แตกต่างดังได้กล่าวมาแล้วว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่รู้จักยืดหยุ่นและปรับตัวตามสถานการณ์รวมถึงการยอมรับ “อัตลักษณ์” ใหม่ๆ ของสังคมใหม่ๆ มาตั้งแต่เยาว์วัยอยู่แล้ว การขยายสังคมให้กว้างขึ้นอีกระดับหนึ่งนั้น เป็นเพียงอีกก้าวที่จะต้องมีการปรับตัวในการรับอัตลักษณ์ใหม่เท่านั้น เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์การกำหนด “อัตลักษณ์อาเซียน” โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์ร่วม” ของประชาคมยุโรปเป็นหลักแล้ว จะเห็นว่าเป็นการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ๓ ประการ ได้แก่ ๑. จุดยืนร่วม (Common Position) ๒. นโยบายร่วม (Common Policy) และ ๓. มรดกร่วม (Common Heritage) ด้วยแล้ว ยิ่งพบว่ามีความยืดหยุ่นสูงพอสมควร ซึ่งพระมหากษัตริย์ ฆราวาส, ราช. ดร. (นักวิชาการด้านศาสนา) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“จุดเด่นของอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) คือการยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่น และอยู่ร่วมกันบนฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “เขา” ในประชาคม สังคม และชุมชน จากหลักการนี้สอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้พัฒนาจาก “อัตลักษณ์” ไปสู่ “อนัตลักษณ์” กล่าวคือแม้ว่าการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมจะเป็นสิ่งที่ดีและงดงาม แต่สิ่งที่ต้องระวังคือ “อัตตวาพาทาน” ซึ่งหมายถึงการยึดมั่นว่าแนวคิด ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของตัวเอง กลุ่มตัวเองดีกว่า วิเศษกว่ากลุ่มคนอื่นๆ ในประชาคมและสังคม ซึ่งท่าทีเช่นนี้จะนำไปสู่การดูถูกเหยียดหยาม ชิงชัง อันจะส่งผลต่อการเข้าไปทำลาย ลดทอน ครอบงำ หรือกินพื้นที่ของกลุ่มคนอื่นๆ วัฒนธรรมอื่นๆ ด้วยเข้าใจว่าล้าสมัย ป่าเถื่อน และโบราณ”^๔

^๓จากการสัมมนาเรื่อง “อัตลักษณ์อาเซียนมีจริงหรือไม่” ณ ห้องประชุม กรมประชาสัมพันธ์ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๖.

^๔ร่วมอภิปราย เรื่อง “อัตลักษณ์อาเซียนและการดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม” ณ โรงแรมราม่า การ์เด้นส์ กรุงเทพฯ เมื่อ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕.

จากบริบทต่อเนื่องจากคำว่า “อนัตตลักษณะ” ที่ รศ.ดร. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ชี้แจงไว้ แสดงให้เห็นนัยความหมายเพียง ลักษณะการอยู่ร่วมกันโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นใน “อัตตลักษณะ” คือ ไม่ยึดมั่นว่าตนดีกว่าผู้อื่น มิได้ให้ความครอบคลุมถึงความหมายเดียวกันกับ “อนัตตลักษณะ” ใน “อนัตตลักษณะสูตร” ที่พระพุทธองค์ตรัสหมายเอาขันธ ๕ ว่าเป็น อนัตตา คือ มีอาพาธ ไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามความต้องการของตนได้ ท่านจึงใช้คำว่า “มุ่งเน้นให้พัฒนาจาก ‘อัตตลักษณะ’ ไปสู่ ‘อนัตตลักษณะ’ ”

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เลขาธิการมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นายกสมาคมจดหมายเหตุสยาม และอดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ด้วยความที่ชาติสมาชิกของอาเซียนประกอบไปด้วยประเทศที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเมืองการปกครอง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม จึงมีคนบางกลุ่มบอกว่า ‘อัตตลักษณะอาเซียน’ คือ ‘ความหลากหลาย’ (Diversity) ก็เป็นการมองที่ง่ายดี แต่เมื่อรวมตัวกันแล้ว จะนำเสนอความหลากหลายที่เป็นนามธรรมนั้นออกมาเช่นไรให้ผู้อื่นทราบว่าเป็น ‘อัตตลักษณะอาเซียน’ ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติ ประเสริฐสุข ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้ประสานงานโครงการ ASEAN Watch สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มองว่า

“การบอกว่าอัตตลักษณะอาเซียนคือ ความหลากหลายนั้นก็ไม่ได้ แต่ตอบเช่นนั้นก็เหมือนกับว่าไม่มีอัตตลักษณะ ทั้งๆ ที่แท้จริงแล้ว ชาติสมาชิกอาเซียนมีความเหมือนกันในหลายๆ ด้าน แต่กลับไม่ถูกนำมาใช้”

อัตตลักษณะของชาติสมาชิกอาเซียนในมุมมองของ ดร.กิตติ มี ๒ แบบคือ อัตตลักษณะในเชิงบวก เช่น การให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว การอยู่ในช่วงเดียวกันของการพัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม อุปนิสัยของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี หรือ แม้แต่วัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่คล้ายคลึงกัน อย่าง อาหาร ศิลปะ เป็นต้น

ส่วนอัตตลักษณะในเชิงลบของชาติสมาชิกอาเซียน เช่น การเมืองการปกครองที่เป็นแบบอำนาจนิยม ระบบอุปถัมภ์ การคอร์รัปชัน ความไร้ระเบียบวินัย (ยกเว้นสิงคโปร์) หรือ

ความเป็นชาตินิยมล้นปรี่ ที่กลายเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน^๕

ปัญญาต์ย์ วิเศษสมวงศ์ ส่วนอาเซียน สำนักการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ^๖ ได้แสดงความเห็นไว้ในบทความเรื่อง “กรมประชาสัมพันธ์...กับบทบาท ‘การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน’” ว่า

“ความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับประชาชน นับย้อนถอยหลังไปถึงประวัติศาสตร์รากเหง้ากันเลยทีเดียว โดยหลักฐานมีปรากฏให้เห็นมากมายจากเทศกาล พิธีกรรมทางศาสนา การแสดงทางศิลปวัฒนธรรม แม้กระทั่งการกินการอยู่ในชีวิตประจำวัน เพียงแต่การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการครั้งนี้ เป้าหมายและมาตรการสำคัญที่จะร่วมกันสร้างอัตลักษณ์อาเซียน ได้ถูกระบุไว้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ปรากฏในแผนการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน เพื่อให้ทุกประเทศขับเคลื่อน กำกับ และติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม”

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การปลูกฝังสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดขึ้นร่วมกันสามารถเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในสังคม คือจากประชาชนสู่ประชาชน ผ่านความเป็นอยู่ในวิถีชีวิตตามปกติ แล้วผ่านกาลเวลาจนกลืนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม กลายเป็นอัตลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคม ซึ่งจะมีการปรับตัวตามธรรมชาติเพื่อความกลมกลืนในสังคมใหม่ การรับ “อัตลักษณ์” ของสังคมใหม่เป็นส่วนหนึ่งของตนเอง

จากตัวอย่างแนวความคิดของนักวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์” จะพบว่า ยังมีมุมมองในมุมที่แตกต่างกัน บางคนมองเจาะลึกในรายละเอียด บางคนมองในมุมกว้างเรื่องรูปแบบ

^๕งานสัมมนา “อัตลักษณ์อาเซียนมีหรือไม่มี”, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๖ ณ อาคารหอประชุม กรมประชาสัมพันธ์.

^๖“กรมประชาสัมพันธ์ กับบทบาท ‘การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน’”, แหล่งที่มา :<http://www.asean thai.net>, ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์.

ในเบื้องต้นที่ผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลที่มาของ “อัตลักษณ์” ซึ่งมีอัตลักษณ์ของประชาคมยุโรปเป็นต้นแบบและเห็นด้วยกับแนวคิดของ รศ.ดร.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโสว่า อัตลักษณ์ของอาเซียนจะมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม ที่มีลักษณะเด่นอยู่ที่การยอมรับความมีอยู่ของผู้อื่นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “บุคคลอื่น” ไม่ยึดมั่นว่าตนดีกว่าผู้อื่น แต่ในเรื่องศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้นั้น ผู้เขียนมีความเห็นแตกต่างเล็กน้อยคือ การอธิบายด้วยศัพท์เฉพาะว่า “ต้องพัฒนาอัตลักษณ์ไปสู่อนัตลักษณ์” อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้หลายประการ เช่น

ในกฎบัตรอาเซียนว่าด้วยคำขวัญ ท่านใช้คำว่า “หนึ่งอัตลักษณ์” คือ อาเซียนต้องมีอัตลักษณ์เฉพาะ ดังนั้นหากใช้คำว่า “อนัตลักษณ์” ซึ่งโดยรูปศัพท์มีความหมายตรงข้ามกับ “อัตลักษณ์” อาจทำให้ผู้ที่นำข้อมูลไปถ่ายทอดต่อโดยมิได้ทำความเข้าใจในบริบทที่ผู้นำเสนอต้องการสื่อสาร เกิดความเข้าใจผิดว่ามีการปฏิเสธเรื่อง “อัตลักษณ์” ที่บัญญัติไว้ในกฎบัตรอาเซียน ซึ่งถือเป็นธรรมนูญหลักของข้อตกลง

อีกประการหนึ่ง การอธิบายว่าอนัตลักษณ์คือลักษณะไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าตนดีกว่าผู้อื่น นับว่าไม่สอดคล้องกับความหมายโดยนัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอนัตตลักขณสูตร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เมื่อผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวทางการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ในอาเซียน คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบโดยการยอมรับในความมีอยู่ของผู้อื่นโดยเคารพนั่นเอง

๖. แนวทางการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ในสังคม

พหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์มาแล้วว่า ความเป็นไปได้ในการสร้าง “อัตลักษณ์” อาเซียนส่วนประเด็นที่มีผู้วิตกกังวลว่า ความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องภาษา ศาสนา วัฒนธรรมของประเทศสมาชิกเป็นปัญหาใหญ่นั้น เมื่อได้ตรวจสอบข้อมูลของแต่ละประเทศแล้ว พบว่าทุกประเทศในอาเซียนต่างอยู่ในภาวะการอยู่ร่วมกับความหลากหลายเหล่านั้นในประเทศของตนเองอยู่แล้ว เช่น

ในประเทศบรูไน มีประชากร ๓๗๔,๕๗๗ คน ในจำนวนนี้นับถือศาสนาอิสลาม ๖๗% ศาสนาคริสต์ ๑๐% ศาสนาพุทธ ๑๓% นอกนั้นเป็นศาสนาอื่น

ในประเทศกัมพูชา มีประชากร ๑๔ ล้านคน นับถือศาสนาพุทธ ๙๕% ศาสนาอิสลาม ๐.๒% นอกนั้นเป็นศาสนาอื่น^๗

ข้างต้นเป็นเพียงการยกตัวอย่างความแตกต่างด้านศาสนาที่ทุกประเทศในอาเซียนมีอยู่ในปัจจุบัน แม้แต่เรื่องเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ข้อเท็จจริงที่พบคือ ในความแตกต่างนั้น ประชากรของทุกประเทศก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขจะมีก็แต่ในบางประเทศเท่านั้นที่มีการกระทบกระทั่งกันจนเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งกันเอง ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ตลอดเวลาอยู่แล้ว สิ่งสำคัญมากกว่าความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะยุติความขัดแย้งเหล่านั้นได้โดยไม่ให้มีการสูญเสียและเป็นไปอย่างรวดเร็วมากกว่า

๗. ปัญหาอาเซียนที่แท้จริงคืออะไร

ในเมื่อแต่ละประเทศในอาเซียนต่างก็คุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกันของประชากรที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงเกิดคำถามว่า แล้วอะไรเป็นปัญหาในการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ในกลุ่มประชาคมอาเซียน

โดยแนวทางการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนานั้น หลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นรูปแบบการแก้ปัญหาได้อย่างสมบูรณ์ คือ เบื้องต้นวิเคราะห์ให้ทราบว่า อะไรคือปัญหา จึงจะสามารถสวาทหาเหตุแห่งปัญหา แล้วหาทางดับปัญหาเหล่านั้น ซึ่งจะกำหนดวิธีได้ก็ต่อเมื่อผ่านการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงแล้ว

ในข้อนี้ก็เช่นเดียวกัน การจะสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” อาเซียนที่กล่าวไว้ว่า “ต้องเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ โดยยอมรับในความมีตัวตนของผู้อื่น” นั้น ต้องวิเคราะห์ก่อนว่า ปัญหาที่เป็นต้นเหตุไม่ให้เกิดเหตุเช่นนั้นได้เป็นเพราะอะไร ซึ่งผู้เขียนมองว่า ความขัดแย้งที่ไม่อาจระอมระอมได้มักเกิดจากความคิดเรื่องความเป็นคนละพวกมากกว่าที่จะเกิดจากตัวปัญหาเอง อุปมาเหมือนพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน แม้เกิดปัญหาขัดแย้งบางประการก็จะตกลงระอมระอมกันได้ง่ายกว่าปัญหาขัดแย้งอย่างเดียวกันเมื่อเกิดกับครอบครัวอื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าความเป็น “ชาตินิยม” ของแต่ละประเทศนั่นเองที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ

^๗ ข้อมูลจาก <http://www.aseanthailand.org> ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์

๘. สาเหตุของปัญหา

ธรรมชาติของมนุษย์ในโลกนี้เป็นที่รวมของกิเลส ๓ ประการคือ โภคะ โภคะ หลง (โมหะ) มนุษย์จึงมี “อิตตา” (ต่างจากอัตลักษณ์) ยึดมั่นถือมั่นในความมีอยู่ ซึ่งจัดเป็นกิเลส คือ โภคะ

ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนนี้เองชื่อว่า “มานะ” คือ ความถือตน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประการ ดังปรากฏเนื้อความในพระไตรปิฎกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรละตัณหา ๓ ประการ และควรละมานะ ๓ ประการ.....มานะ ๓ ประการอะไรบ้าง คือ ๑.มานะ (ความถือตัวว่าเสมอเขา) ๒.โอ만한ะ (ความถือตัวว่าด้อยกว่าเขา) ๓.อติมานะ (ความถือตัวว่าดีกว่าเขา) นี้คือ มานะ ๓ ประการที่ภิกษุควรละ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุละตัณหา ๓ ประการ และละมานะ ๓ ประการ นี้ได้ เราจึงเรียกภิกษุนี้ว่า ตัดตัณหาได้แล้ว ถอนสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ”^๘

กล่าวคือ มานะ ๓ ที่เป็นเหตุให้เกิดความกระทบกระทั่งกันนั้น ประกอบด้วย

๑. ความถือตนว่าตนด้อยกว่าผู้อื่น ทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือ ความอิจฉาริษยา ไม่อยากให้ผู้อื่นได้ดี

๒. ความถือตนว่าตนเสมอกับผู้อื่น เป็นเหตุให้ไม่เชื่อในความคิด คำแนะนำ หรือยอมรับผู้อื่น เพราะถือว่าตนเองก็มีดีเช่นกัน ไม่ได้แตกต่าง ทำให้เกิดการไม่มีใครยอมใคร

๓. ความถือตนว่าตนดีกว่าผู้อื่น เป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียน ทำร้าย ทำลาย โดยอ้างเหตุความปรารถนาดี อันเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งที่บ้านปลาย ดังเช่น สังคมไทยในปัจจุบัน หรือสงครามศาสนาในหลายๆ ประเทศ

^๘ อัง.ฉก.ก ๒๒/๑๐๖/๖๒๗-๖๒๘.

๙. แนวทางการดับสาเหตุแห่งปัญหาอาเซียน

เมื่อทราบแล้วว่า สาเหตุของปัญหาอยู่ที่มานะที่อยู่ในใจของมนุษย์แต่ละคน ทางดับปัญหาก็คือ การลดมานะในใจนั่นเอง ซึ่งจะพิจารณาทั้ง ๓ ประการได้ดังนี้

๑. มานะว่าตนด้อยกว่าผู้อื่น ต้องเพิ่มคุณธรรมเรื่องมูทิตา (ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดี มูทิตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า มูทิตา^๙) รู้จักยินดีต่อผู้อื่นเมื่อเห็นเขาได้ดี ไม่อิจฉาริษยาอันเป็นที่มาของการเบียดเบียน เพราะไม่อยากจะให้ใครดีกว่าตน

๒. มานะว่าตนเสมอกับผู้อื่น ต้องเพิ่มคุณธรรมเรื่องความเคารพ ต้องเปิดใจกว้างรับฟังผู้อื่นบ้าง เพราะมุมดีๆ ไม่ใช่มีเพียงตนคนเดียว

๓. มานะว่าตนดีกว่าผู้อื่น ต้องเพิ่มคุณธรรมเมตตา กรุณา เมื่อดีแล้วต้องให้โดยการแบ่งปันด้วยความเมตตา ไม่ใช่สร้างความอึดอัดคับข้องใจ หรือดูถูกเหยียดหยาม ไม่มีใครรับได้กับความปรารถนาที่มากับคำเหยียดหยามดูถูก หรือให้ร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทำร้ายยิ่งเกิดการต่อต้าน

๑๐. วิธีการที่จะนำไปสู่การดับปัญหาได้

การอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่นนั้น สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษา เรียนรู้ธรรมชาติของความแตกต่างอย่างมีสติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้ (สติ หมายถึง ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจ หรือกุ่มจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการที่ทำและคำที่พูดแล้ว แม้นานได้)^{๑๐} ธรรมชาติของมนุษย์ได้เรียนรู้เรื่องการปรับตัวเข้าหาสิ่งที่แตกต่างอยู่แล้ว เพียงลดช่องว่าง ความถือเขาถือเรา ความคิดว่าเป็นคนละพวกทั้งเสีย ให้นึกว่าทุกประเทศก็คืออาเซียนเหมือนกัน เปรียบเสมือนเป็นครอบครัวใหญ่ขึ้นจากข้อตกลงที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสมัครใจ ต้องมีสติและปรับตัวเข้าหากัน

๒. ต้องเปิดใจรับฟัง เคารพและให้เกียรติต่อความต่างต่างนั้นโดยอาศัยคุณธรรมคือ “ขันติ” เพราะมีความเป็นไปได้ว่า ความแตกต่างอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ ต้องการเวลา

^๙อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๘๘/๔๓๖.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๙๕.

และความอดทนสำหรับสิ่งที่ไม่ชอบใจอยู่บ้าง (ความอดทนคือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม)^{๑๑} ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป ความเข้าใจที่มากขึ้นจะเป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบ (สันติ) อย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่ต้องอาศัยความอดทนอีกต่อไป

แต่ทั้งหมดนั้นก็เป็นเพียงความคาดคะเนว่า หากประกอบด้วยสติและขันติธรรมแล้ว การอยู่ร่วมกันของประเทศอาเซียนที่ต่างวัฒนธรรม จะเป็นไปอย่างราบรื่น มีแต่ความสงบร่มเย็น

หากในอนาคตเบื้องหน้าอาจมีปัญหาที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น ก็พึงใช้อภิธานิยธรรม^{๑๒} หลักธรรมในการสร้างความสามัคคี โดยการประชุมปรึกษาหารือก็จะช่วยคลี่คลาย ทำความไม่เข้าใจให้เป็นความเข้าใจสับสนไป หรือหากเกิดปัญหาขึ้นแล้ว ก็ต้องมีกระบวนการยุติธรรม โดยไม่มีอคติ ๔^{๑๓} (ฉันทาคติ-ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ-ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ-ลำเอียงเพราะหลง ภยาคติ-ลำเอียงเพราะกลัว) การอยู่ร่วมกันจึงจะเป็นไปอย่างราบรื่นและมีสันติสมตามเจตนารมณ์ และอัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนคือการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม

๑๑. บทสรุป

จากคำถามเบื้องต้นว่า “อัตลักษณ์” ในอาเซียนควรเป็นเช่นไร และโดยวิธีชาวพุทธแล้ว เราสามารถที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาส่งเสริม “หนึ่งอัตลักษณ์” ให้เกิดขึ้นจริงในอาเซียนได้อย่างไรนั้น หลังจากได้ศึกษาแนวคิดเรื่อง “อัตลักษณ์” ในประชาคมอาเซียนแล้วพบว่า ควรเป็นลักษณะของ “อัตลักษณ์ร่วม” โดยเน้นแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ (สันติ) ยอมรับการมีอยู่ของผู้อื่นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “บุคคลอื่น”

ส่วนแนวทางการสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ในสังคมพหุวัฒนธรรมประชาคมอาเซียนนั้น สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ โดยแนวทาง ๒ ประการ คือ

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), อ่างแล้ว. หน้า ๓๒.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒. (รายละเอียด ธรรม ๗ ประการเพื่อความสามัคคีของเจ้าวัชชี)

^{๑๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

๑. ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติความต่างอย่างมีสติโดยการยอมรับและมองให้เห็นปัญหาว่า ความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจากความมี “มานะ” ว่ามีความดีด้อยกว่า ดีกว่า หรือเสมอกับผู้อื่น และพร้อมที่จะแก้ไขสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป

๒. รับฟัง เคารพ ให้เกียรติต่อความต่างนั้นอย่างมีขันติ เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่ง

หากสามารถทำได้ สังคมพหุวัฒนธรรมในอาเซียนก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่าง “สันติ” ตาม “อัตลักษณ์ร่วม” ของอาเซียนที่พึงเป็น ขณะเดียวกันก็เป็นไปตามคำขวัญอาเซียนที่ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์
ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตย-
สถาน, ๒๕๕๒.

(๒) บทความ :

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร. บทความเรื่อง “จากอัตลักษณ์อาเซียนสู่นวัตกรรม
พระพุทธศาสนา”

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

“กรมประชาสัมพันธ์ กับบทบาท การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน”. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:
<http://www.aseanthai.net>, ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์.

“อัตลักษณ์อาเซียนมีหรือไม่”. สัมมนาโดยกรมประชาสัมพันธ์ [ออนไลน์] แหล่งที่มา:
<http://www.youtube.com/watch?v=BjvEFmhKT5Q>.

จากพลเมืองไทยสู่พลเมืองอาเซียน : การเตรียมความพร้อมด้านจิตใจตามหลักมรทวารธรรม ๔

กัลยา โชติธาดา

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

กระแสการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community : AC) ที่กำลังมาถึงในปี พ.ศ.๒๕๕๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้านภายใต้ ๓ เสาหลัก คือ ๑) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community-APSC) ๒) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) ๓) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC)^๑ อันส่งผลโดยตรงต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กระแสร้อนแรงดังกล่าวนี้เป็นเพียงการเตรียมพร้อมเท่านั้น หลายหน่วยงานให้ความสนใจอย่างมาก จึงเกิดงานวิจัยเพื่อสำรวจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาเซียนในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนมากมาย โดยเฉพาะงานวิจัยเรื่องการเตรียมความพร้อมการผลิตกำลังคนสู่การเป็นประชาคมอาเซียนและเปิดเสรีการค้าด้านอุดมศึกษาของ รศ. ดร.นันทนา คชเสนี “ผู้บริหารเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียนเกี่ยวกับทัศนคติและการตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียน” จากนักศึกษาของมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศ พบว่า นักศึกษาไทยเห็นว่าประเทศไทยได้ประโยชน์จากความเป็นพลเมืองอาเซียนเกณฑ์ค่อนข้าง

^๑กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน, แผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (๓ เสา), (กรุงเทพมหานคร : คาริสม่า มีเดีย, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

ต่ำ และที่สะดุดใจที่สุดคือนักศึกษาไทยมีความรู้ความเข้าใจต่ออาเซียนน้อยที่สุด^๒ แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาไทยยังขาดความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนมาก ส่วนงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่มีกลุ่มตัวอย่างคือประชาชนในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน โดยกระทรวงการต่างประเทศได้รับรายงานจากคณะผู้แทนถาวรไทยประจำอาเซียน ณ กรุงจาการ์ตา รายงานผลการสำรวจความตระหนักเกี่ยวกับอาเซียน (Survey on ASEAN Community Building Efforts) พบว่า เรื่องความเข้าใจอันดีต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มีคนไทยเพียง ๒๕% ที่เข้าใจในด้านดังกล่าว จัดเป็นอันดับที่ ๕ ของกลุ่ม และมีความเข้าใจอยู่ในอันดับสุดท้ายในเรื่อง ความเข้าใจในแนวโน้มการสูญเสียอุตสาหกรรมหลัก^๓ แสดงให้เห็นว่าทั้งคนไทยและนักศึกษาไทยที่เป็นกำลังสำคัญและอนาคตของชาติในปัจจุบัน สรุปลงได้ว่าคนไทยยังไม่พร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าเราควรเตรียมความพร้อมด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นหลักอันมั่นคงสอดคล้องกับด้านกายและด้านวาจา จึงขอเสนอการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทยตามหลักขรรยาวาธรรม เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้หลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีขอบเขตเฉพาะหลักขรรยาวาธรรม ๔ เป็นสำคัญ

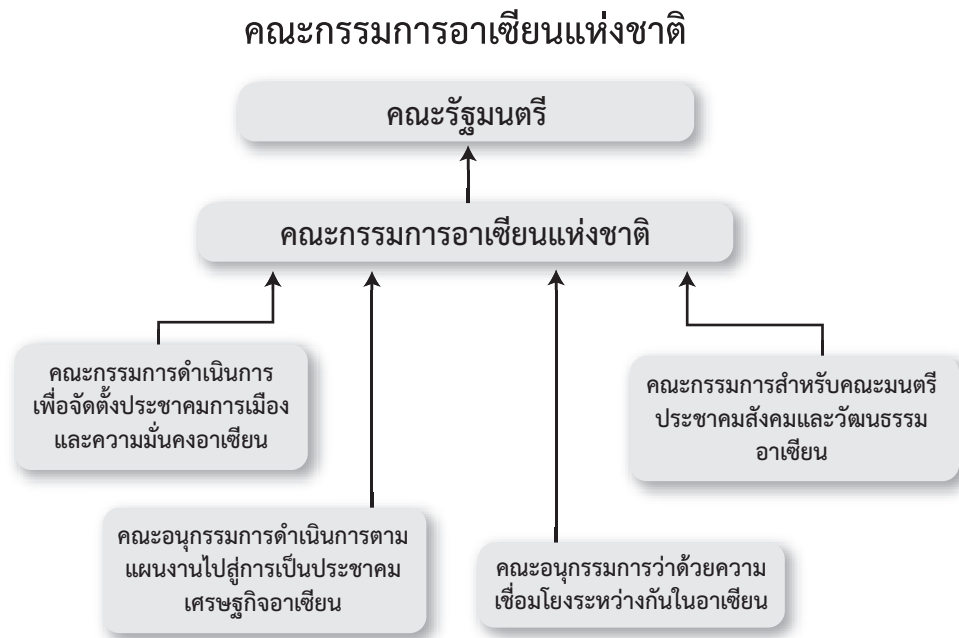
๒. ปัญหาที่มาพร้อมกับประชาคมอาเซียน

ผู้เขียนขอเสนอโครงสร้างของคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ ที่จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๓ ที่จะแสดงเป็นเจ้าภาพหลักของประเทศไทยในการเข้าสู่อาเซียนประกอบไปด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศหรือผู้แทน เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงทุกกระทรวงหรือผู้แทนจำนวน ๑๙ คน ประธานสภาหอการค้าแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน ประธานสมาคมธนาคารแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน ร่วมเป็นกรรมการ อธิบดีกรมอาเซียน เป็นกรรมการ และเลขาธิการ รองอธิบดีกรมอาเซียนจำนวน ๒ คน เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการ

^๒ดร.อริศ ชี ทอมสัน และ ผศ.ดร.จุลณี เทียนไทย, “อาเซียนจากมุมมองของนักศึกษา ๑๐ ประเทศ”, *ประชากรและการพัฒนา*, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๕ (มิถุนายน-กรกฎาคม ๒๕๕๕) : ๑.

^๓กระทรวงพาณิชย์ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. *ไทยรู้เรื่องอาเซียนอันดับ ๕ เสพข้อมูลผ่านเน็ตต่ำสุด*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.dtn.go.th [วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๖].

รวมองค์ประกอบคณะกรรมการจำนวนทั้งสิ้น ๒๗ คน^๔ แต่โครงสร้างของคณะกรรมการฯ กลับไม่มีผู้แทนของฝ่ายศาสนาที่ชัดเจน หรือแม้แต่ในการเตรียมความพร้อมทางจิตวิทยา เพื่อเป็นแนวทางในเรื่องจิตใจตามแนวคิดตะวันตกก็ไม่มีให้เห็นเช่นกัน เป็นแต่เพียงกล่าวคลุมๆ ไว้ ผู้เขียนเห็นว่ายังขาดการเตรียมความพร้อมในด้านจิตใจอย่างเห็นได้ชัด ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพ : คณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติของไทย

เหตุที่ผู้เขียนเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ รวมถึงสนใจในผู้แทนของฝ่ายศาสนา สืบเนื่องมาจากปัญหาใหญ่ที่เรื้อรังอันเกี่ยวข้องกับศาสนาในประเทศไทย คือ เหตุการณ์ความรุนแรงชายแดนภาคใต้ จากรายงานสถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของศูนย์การเฝ้าระวังภาคใต้ (Deep South Watch, 2555) ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๔๗ ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕ พบว่ามีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็น

^๔สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เอกสารตั้งต้น. รัฐสภาไทยก้าวสู่ประชาคมอาเซียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.parliament.go.th> [วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

จำนวนถึง ๑๓,๕๗๑ คน ในจำนวนนั้นเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธและอิสลามเป็นส่วนใหญ่^๕ สิ่งนี้อาจเป็นแนวทางที่จะบอกว่า ปัญหาภายในประเทศยังคงอยู่และยังไม่ได้รับการแก้ไข แต่หากต้องมารวมกันเป็นประชาคมอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศที่แตกต่างในด้านการนับถือศาสนา ย่อมมีแนวโน้มสูงในการเกิดความขัดแย้ง ที่จะลุกลามเป็นวงกว้างจนกลายเป็นปัญหาระดับอาเซียน โดยขอเสนอการแบ่งกลุ่มประเทศตามศาสนา ที่ประชากรส่วนใหญ่ของกลุ่มประเทศสมาชิกนับถือได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คือ กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม สิงคโปร์ และประเทศไทย รวม ๖ ประเทศ

๒. ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม คือ บรูไน อินโดนีเซีย และมาเลเซีย รวม ๓ ประเทศ

๓. ฟิลิปปินส์ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ รวม ๑ ประเทศ

นอกเหนือจากความแตกต่างทางศาสนาแล้ว ปัญหาชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมาก ซึ่งแน่นอนว่าย่อมจะมีความแตกต่างทางความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม^๖ สิ่งนี้เองคือสาเหตุที่ควรเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทย

ผู้เขียนยังศึกษาต่อไปเพื่อหาข้อมูลผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจากหลายหน่วยงาน สรุปออกมาเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจำนวน ๕ ข้อดังต่อไปนี้

๑) การเมืองการปกครองมีรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น ประชาธิปไตยระบบรัฐสภา ประชาธิปไตยระบบประธานาธิบดี และสังคมนิยม

๒) สังคมและวัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ชนกลุ่มน้อย รวมทั้งการใช้ภาษาอังกฤษที่ยังถือว่าน้อยในประเทศไทย

๓) ความเหมือนของสินค้าส่งออกของกลุ่มประเทศอาเซียนแย่งตลาดกันเอง

๔) ความขัดแย้งด้านพรมแดน เช่น ไทย-กัมพูชา และมาเลเซีย-ฟิลิปปินส์-อินโดนีเซีย

^๕ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ความเข้าใจเรื่องความรุนแรงกับศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้ของไทย”, รายงานการวิจัย, (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๕).

^๖ประชาคมอาเซียน. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของประชาคมอาเซียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://ประชาคมอาเซียน.net/objections> [วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๖].

๕) การปกป้องผลประโยชน์ของชาติตนเป็นหลัก คือรายได้หลักของแต่ละประเทศ มาจากการเก็บภาษีศุลกากรสินค้าขาเข้าและขาออก แต่การรวมกันครั้งนี้มีการยกเลิกการเก็บภาษีระหว่างกันหรือเก็บภาษีน้อยลง^๗ ทำให้รายได้ขาดหายไปมาก การรวมกลุ่มทำการค้าจึงยากจะเป็นไปได้โดยง่ายหากขาดการตกลงร่วมกันที่ดีพอ

จากปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๕ ข้อ จะเห็นว่าความแตกต่างกันในด้านการเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ด้านความขัดแย้งเรื่องพรมแดน ด้านเศรษฐกิจ การกลัวเสียผลประโยชน์ของตน สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงทั้งของตนเองและประเทศสมาชิก ความไม่เข้าใจ ไม่ยอมรับความแตกต่าง ความไม่อดทนอดกลั้นกับความแตกต่าง ความไม่รู้ การกระทบกระทั่ง อันจะนำมาซึ่งความขัดแย้งที่จะขยายวงกว้างมากขึ้น แทนที่จะเกิดความร่วมมือกันเพื่อการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้าน^๘ ตามวัตถุประสงค์ของประชาคมอาเซียน และหากไม่มีแนวทางที่เหมาะสม ผู้เขียนใคร่แนะนำเสนอหลักทวารวาสธรรม ๔ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทย

๓. หลักทวารวาสธรรม ๔ : หลักธรรมเพื่อตั้งหลัก

เบื้องต้นได้กล่าวถึงปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงขอกล่าวถึงความเหมาะสมของหลักทวารวาสธรรม ๔ คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในกรณีดังกล่าวถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก แต่ละหลักธรรมถึงแม้จะมีความคล้ายในบางส่วน แต่ก็มี ความต่างในบางส่วนเช่นกัน แล้วแต่เราจะเน้นสาระสำคัญไปในเรื่องใด ส่วนหลักธรรมนำเสนอแนวทางมีด้วยกัน ๓ หลัก โดยหลักแรกที่นำเสนอ คือ รุ่งอรุณการศึกษา ๗ ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการหาแนวทางการพัฒนามาสู่ตน มี ๗ ประการ คือ

๑) กัลยาณมิตตตา	แสวงหาแหล่งปัญญาและแบบพัฒนาชีวิต
๒) สีสัมปทา	มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต

^๗ประชาคมอาเซียน. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของประชาคมอาเซียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://ประชาคมอาเซียน.net/objections> [วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๖].

^๘กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน, แผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (๓ เสา), (กรุงเทพมหานคร : คาริสมา มีเดีย, ๒๕๕๕๗), หน้า ๓.

- ๓) ฉันทสัมปทา มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
- ๔) อตตสัมปทา มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้
- ๕) ทิฏฐิสัมปทา ยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรตามเหตุตามผล
- ๖) อัปมาทสัมปทา ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
- ๗) โยนิโสมนสิการสัมปทา ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง^๙

รุ่งอรุณการศึกษานี้เน้นการหาตัวแบบที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิต โดยไม่ย่อท้อ มีเหตุผล มีวินัย ไม่ประมาท และที่สำคัญคือ การใช้ความคิดสติปัญญา มองตามความจริง ไม่หลอกตัวเอง หรือสัมมาทิฏฐิ^{๑๐} ทำความเห็นให้ถูกต้อง เข้าใจในกฎแห่งความเป็นจริง ถูกทำนองคลองธรรม ปราศจากอคติ

หลักที่สองคือ วัฒนธรรม ๖^{๑๑} อันเป็นข้อปฏิบัติเพื่อไปสู่ทางเจริญก้าวหน้าของชีวิต ๖ ประการ คือ

- ๑) อาโรคยะ รักษาสุขภาพดี
- ๒) ศील มีระเบียบวินัย
- ๓) พุทธานุมัต ได้คนดีเป็นแบบอย่าง
- ๔) สุตะ ตั้งใจเรียนให้รู้จริง
- ๕) ธรรมานุวัตติ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม
- ๖) อลีนตา มีความขยันหมั่นเพียร

ผู้เขียนมีความเห็นว่าวัฒนธรรม ๖ นี้ มีบางส่วนที่สอดคล้องกับรุ่งอรุณการศึกษา แต่ความแตกต่างอยู่ตรงที่ความมีสุขภาพทางกายที่ดีเพิ่มเติมเข้ามา อันทำให้สุขภาพใจดีขึ้นตามไปด้วย จึงมีความคิดสติปัญญาที่แจ่มใส สดชื่น คิดทำการสิ่งใดก็แคล่วคล่องว่องไว ร่างกายสามารถตอบสนองสิ่งที่ใจคิดได้ดี

ส่วนหลักธรรมที่ผู้เขียนเห็นว่าครอบคลุมการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเหมาะสมที่สุด คือ หลักฆราวาสธรรม ๔^{๑๒} มีรายละเอียดดังนี้

^๙พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๐}ช.ป. (ไทย) ๒๓/๓๐/๔๘๓.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๕๕.

^{๑๒}ช.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๑๒๙๖/๓๘๒.

๑. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง
๒. ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
๓. ขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
๔. จาคะ คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมทั้งรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

พระพุทธองค์ตรัสเกี่ยวกับหลักขรรวาศธรรมว่า ไม่มีธรรมะใดที่จะสร้างตัวให้ประสบความสำเร็จยิ่งกว่าการสร้างสัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะให้เกิดขึ้นในตนอีกแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ คนที่ยืนหยัดผ่านอุปสรรคจนกระทั่งพบความสำเร็จต้องสร้างหลักขรรวาศธรรมให้เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของตนก่อน จึงถือว่ามีความมั่นคงทางจิตใจเพียงพอ และฝึกตนด้วยจึงจะพร้อมจริง เมื่อผู้เขียนนำหลักขรรวาศธรรม ๔ เปรียบเทียบกับรุ่งอรุณการศึกษา ๗ และวัฒนธรรม ๖ ซึ่งเป็นหลักในการพัฒนาตนเช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่รุ่งอรุณการศึกษา ๗ เน้นไปที่การศึกษา และฝึกตน ส่วนวัฒนธรรม ๖ เน้นไปที่หาแบบอย่างที่ดี และมีสุขภาพที่ดี และขรรวาศธรรม ๔ เน้นไปที่ซื่อสัตย์ เสียสละ และที่สำคัญคือการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนโดยไม่เห็นแก่ตัว จึงศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ยอมรับความคิดเห็น ความแตกต่างของคนอื่นอย่างอดทนอดกลั้น และลงมือกระทำอย่างเต็มกำลังความสามารถได้จริง ความเสียสละประโยชน์ ความสุข ผลประโยชน์ส่วนตน รวมทั้งมีจิตใจกว้างขวาง รับฟังความคิดเห็น ความทุกข์ ความแตกต่างของผู้อื่น จนพร้อมจะร่วมมือ ร่วมใจ

ผู้เขียนขอแนะนำเสนอให้เห็นว่าขรรวาศธรรม ๔ สอดคล้องกับ ๓ เส้าหลัก โดยเรียงตามลำดับความสำคัญของหลักขรรวาศในข้อย่อๆ กับสาระสำคัญของเส้าหลักข้อนั้นในรูปแบบตาราง ต่อไปนี้

ตารางแสดง: ความสอดคล้องของหลักขรราวาสธรรม ๔ กับ ๓ เสาหลักประชาคมอาเซียน

ที่	เสาหลักด้าน	ขรราวาสธรรม ๔	ขยายความสาระของหลักขรราวาสธรรม
๑.	ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างกัน รับมือกับภัยคุกคามด้านความมั่นคงของประชาคม	- สัจจะ - ทมะ - ขันติ - จาคะ	๑. สัจจะ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง ๒. ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยปัญญา
๒.	ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อให้มีความเป็นปึกแผ่น มั่งคั่ง ด้วยการอำนวยความสะดวกด้านการติดต่อสื่อสารและค้าขายระหว่างกัน ร่วมกันแข่งขันกับภูมิภาคอื่น และพัฒนาให้กินดีอยู่ดีทั้งประชาคม	- ทมะ - ขันติ - จาคะ - สัจจะ	๓. ขันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่ท้อถอย ยึดมั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
๓.	ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน เพื่อให้ประชาคมอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรีต่อกัน รวมทั้งสวัสดิการความมั่นคงในระยะยาว โดยเน้นที่ประเด็นเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่ครอบคลุมในหลายด้าน ได้แก่ เยาวชน การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สิทธิมนุษยชน สาธารณสุข วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม สตรี แรงงาน การจัดการภัยพิบัติ และกิจการพลเรือน เป็นต้น	- จาคะ - ขันติ - สัจจะ - ทมะ	๔. จาคะ ความเสียสละ ผลประโยชน์ส่วนตน ใจกว้าง พร้อมรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น ร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว

จากตารางแสดง: ความสอดคล้องของหลักขรรยาวาธรรม ๔ กับ ๓ เสาหลักประชาคมอาเซียน^{๑๓} จะเห็นว่าหลักขรรยาวาธรรมทั้ง ๔ ข้อครอบคลุม ๓ เสาหลักประชาคมอาเซียนทั้งหมดเช่นกัน เพียงแต่จะใช้หลักขรรยาวาธรรมข้อใดเน้นสำคัญที่สุดในเสาหลักนั้น ส่วนความสอดคล้องของหลักขรรยาวาธรรม ๔ กับการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ที่เป็นปัญหาที่ถูกมองข้าม และเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทยตามหลักขรรยาวาธรรม ๔ เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนี้ สิ่งที่สำคัญนอกเหนือจาก ๓ เสาหลักประชาคมอาเซียนดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะประชาชนทั่วไปไม่มีความคาดหวังว่า ประโยชน์สูงสุดของการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียน คือ สันติภาพและความมั่นคง แต่จะมีสันติภาพและความมั่นคงได้อย่างไร หากจิตใจเรายังคับแคบ มีอคติ แบ่งพวกเขาพวกเรา หรือเหยียดหยามดูหมิ่นประเทศเพื่อนบ้านอย่างที่เราได้ยินได้ฟังมาโดยตลอด^{๑๔} แต่ประเทศเพื่อนบ้านเหล่านั้นกลับพัฒนาจนมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในเกณฑ์ที่สูงกว่าประเทศไทยหลายด้าน จึงขอเสนอรายละเอียดของหลักขรรยาวาธรรม ๔ ว่า จะปรับใช้กับการเตรียมความพร้อมครั้งนี้ดังต่อไปนี้

๑. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง มิใช่เพียงการเป็นแกนนำด้านการศึกษา แต่ผลการวิจัยกลับชี้ให้เห็นว่านักศึกษาไทยเข้าใจในเรื่องประชาคมอาเซียนเป็นอันดับท้ายสุด โดยเฉพาะรัฐบาลที่มุ่งเน้นที่ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมในอันดับแรก เพราะต้องการสร้างอัตลักษณ์ของอาเซียน เพื่อส่งเสริมการสร้างประชาคมในอีก ๒ เสาหลักเพื่อให้คนไทยเข้าถึง เข้าใจการอยู่ร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมการกิน การอยู่ การดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันโดยผ่านระบบการศึกษา เพื่อผลักดันให้อาเซียนเป็นประชาคมของประชาชน^{๑๕} การเตรียมความพร้อมของคนไทยเพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ควรจะมีการแสดงออกที่ชัดเจนตั้งแต่ระดับนโยบาย การวางโครงสร้างคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ แสดงให้เห็นอย่างจริงจังเป็นรูปธรรม

^{๑๓}สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เอกสารตั้งต้น. รัฐสภาไทยก้าวสู่ประชาคมอาเซียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.parliament.go.th> [๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

^{๑๔}กระทรวงพาณิชย์ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. ไทยรู้เรื่องอาเซียนอันดับ ๕ เสพข้อมูลผ่านเน็ตต่ำสุด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.dtn.go.th [วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๖].

^{๑๕}ณกมล ปุญชเขตต์กิกุล. “ประชาสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน-ASCC”, หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, (วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔) : หน้า ๖.

ผู้เขียนเห็นว่า การจัดองค์การแบบพีระมิดหัวกลับหรือ Inverted Pyramid Organization^{๑๖} ของ Max Weber นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในข้อสี่จะเห็นว่า การพูดจริงทำจริงนี้สามารถใช้ตัวแบบการจัดโครงสร้างองค์การแบบเป็นทางการ ที่เป็นต้นแบบของทฤษฎีระบบราชการ หรือ Bureaucratic Model ที่ให้ความสำคัญต่อการสั่งการของผู้มีอำนาจ ปรับมาเป็นการให้ความสำคัญกับผู้ร่วมงานส่วนปฏิบัติการ ในที่นี้คือข้าราชการ

๒. ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดสินใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ฝึกนิสัยที่ยังทำให้ไม่ก้าวหน้าหันมาฝึกตนเองเป็นสำคัญ ว่าตนมีจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค หรือที่เรียกว่า SWOT Analysis ของ อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์^{๑๗} เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ เพื่อช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบถึงภาพรวมขององค์การ หรือในที่นี้คือการทราบถึงประเทศไทย อาเซียน และทั่วโลกอย่างรอบด้านครอบคลุม และนำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนาได้ตรงตามความเป็นจริง เพื่อสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นกับคนไทยอย่างได้ผล และเมื่อสามารถปรับปรุงและพัฒนาจุดบกพร่องได้ ก็จะทำให้เกิดความพร้อมในด้านความรู้ ความเข้าใจในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน นอกเหนือจากความรู้ภายนอกที่มีงานวิจัยจำนวนมากออกมาแสดง แต่จะเป็นการฝึกฝนตนให้ก้าวหน้าไปด้วยกำลังสติปัญญาของตนได้จริงอย่างมีเป้าหมาย

๓. ขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้าตั้งตาเพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย อันเป็นหัวใจสำคัญในทุกกิจการ เพราะหากขาดแรงผลักดันจะทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ได้ ถึงแม้องค์ประกอบอื่นจะครบถ้วน แต่องค์ประกอบด้านขันติ ความอดทน ที่ต้องทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า ขันตินี้เองที่พระอานนท์ถามเรื่องอุโบสถในพระพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร พระพุทธองค์ได้กล่าวว่าเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ถือเป็นตบะอย่างยิ่ง^{๑๘} ที่จะสามารถนำมาเทียบเคียงกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งอาศัยความอดทนนานในการบรรลุเป้าหมายที่ต้องฝ่าฟันไปให้จงได้

^{๑๖}Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, (New York : Oxford University Press, 1966).

^{๑๗}อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์, *การตลาดขั้นเทพ*, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท, ๒๕๕๔).

^{๑๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘๐.

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว เพราะการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน คือ การรวมตัวของความแตกต่างในด้านผิวพรรณ วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การดำเนินชีวิต กฎหมาย ฯลฯ หากเรามีจาคะเป็นหลักยึดเหนี่ยวเพื่อความพร้อม จะทำให้สามารถเข้าใจได้ถึงความแตกต่างของผู้อื่นนอกจากตัวเอง จนทำให้เรามีความเข้าใจอย่างแท้จริงกับสภาพแวดล้อมต่างๆ สามารถปรับจิตใจให้เห็นสิ่งต่างๆ รอบด้านได้จนละแต่ประโยชน์ สุขสบายส่วนตน เพื่อให้ความแตกต่างที่เกิดขึ้นในอาเซียน เป็นเพียงความแตกต่างภายนอกที่ไม่ใช่สาระสำคัญ แต่ภายในทุกผู้ทุกนามในอาเซียนจะอยู่กันได้ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมมือร่วมใจกันได้สมกับความตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มประชาคมอาเซียน

๕. บทสรุป

การรวมกันเพื่อเป็นประชาคมอาเซียน ถือเป็นการร่วมมือของทุกฝ่ายให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน แม้มีความแตกต่างกันหลากหลาย โดยนำหลักขรรวาศธรรม ๔ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปรับใช้ มี ๔ ประการ คือ ๑) **สังกะ** ชื่อสัตย์พูดจริงทำจริง ตั้งใจจริง เป็นหลักคิดเพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ ๒) **ทมะ** แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตัวเองที่มีอยู่ เราต้องรู้เขารู้เราและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ๓) **ขันติ** อดทนเพื่อให้ไปสู่จุดหมายให้พร้อมทั้งประเทศอย่างแท้จริง และ ๔) **จาคะ** ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเพียงฝ่ายเดียว รับฟัง เข้าใจความแตกต่างทั้งความคิด วัฒนธรรม ภาษา สภาพแวดล้อม ฯลฯ

การยอมรับด้วยความเข้าใจในข้อแตกต่างของผู้อื่นอย่างไม่เห็นแก่ตัวนี้เอง เป็นจุดที่สำคัญของการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทยเพื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเราควรเตรียมความพร้อมด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นหลักอันมั่นคงสอดคล้องกับด้านกายและด้านวาจา โดยใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นกุญแจสำคัญในการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนไทยเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้สำเร็จโดยแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน. แผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (๓ เสา). กรุงเทพมหานคร : คาริสมา มีเดีย, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๐.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๑.

อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์. การตลาดขั้นเทพ. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๔.

(๒) รายงานวิจัย :

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “ความเข้าใจเรื่องความรุนแรงกับศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้ของไทย”. รายงานการวิจัย. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๕.

(๓) หนังสือพิมพ์และวารสาร

กมล ปู่ชเขตต์กิกุล. “ประชาสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน-ASCC”. หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, (วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๔) : หน้า ๖.

อีริค ซี ทอมสัน และ ผศ. ดร. จุลนี เทียนไทย. “อาเซียนจากมุมมองของนักศึกษา ๑๐ ประเทศ”, ประชากรและการพัฒนา. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๕ (มิถุนายน-กรกฎาคม ๒๕๕๕).

(๔) เอกสารอื่นๆ :

ชินวรณ์ บุญยเกียรติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ. บรรยาย : การเตรียมความพร้อมของไทย เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ.๒๕๕๘. ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

กระทรวงพาณิชย์ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. “ไทยรู้เรื่องอาเซียนอันดับ ๕ เสพข้อมูลผ่านเน็ตต่ำสุด”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dtn.go.th/> [สืบค้นเมื่อ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๖].

ประชาคมอาเซียน. “ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของประชาคมอาเซียน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://ประชาคมอาเซียน.net/objections> [สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๖].

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. เอกสารตั้งต้น. “รัฐสภาไทยก้าวสู่ประชาคมอาเซียน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.parliament.go.th/> และ popup/asean_parliament.htm [สืบค้นเมื่อ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Max Weber. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York : Oxford University Press, 1966.

พระพุทธศาสนากับการสื่อสารทางการเมือง เพื่อสันติของพลเมือง

ปณัฏฐา สีลาพุทธ

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในสภาพสังคมปัจจุบันการสื่อสารมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของบุคคลหลายหน่วยงานหลายอาชีพที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง เพราะการที่พลเมืองมีความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองก็จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศได้มากขึ้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือ การสื่อสารทางการเมืองเป็นการสื่อสารที่มีอำนาจเป็นไปเพื่อการต่อรองให้เกิดความชอบธรรม สร้างสามัคคีธรรม และเกิดสันติสุขในสังคม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนั้น มีความขัดแย้งทางด้านความคิด โลกทรรศน์ และผลประโยชน์ อันนำมาสู่ความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นซึ่งต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับแนวทางร่วมกัน ผลลัพธ์ที่ตามมาทำให้สังคมได้รับความเสียหายและบอบช้ำจากความขัดแย้งทางความคิดและเหตุผลของแต่ละฝ่าย การนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ กลุ่มต่างๆ ได้เสนอความคิดเห็นทางการเมืองที่สอดคล้องกับมุมมองของตน และแบ่งขั้วแยกข้างกันอย่างเห็นได้ชัด จนทำให้ความรุนแรงได้ขยายตัวไปถึงระดับครอบครัวซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่แตกร้าวจนนำมาซึ่งการสูญเสียอย่างประมาณค่ามิได้

จากสภาพสังคมในปัจจุบันที่เกิดปัญหาดังกล่าวนี้ ควรมีการนำแนวทางเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการสื่อสาร ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าได้นำวิถีการต่างๆ มาเป็นกุศโลบายอย่างแยบคายในการอุปมาอุปมัย การโน้มน้าว โกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเสนอหลักธรรมในการปฏิบัติต่อพลเมืองที่อยู่ร่วมกันในสังคมไว้อย่างน่าสนใจ ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าได้ใช้หลักการอย่างไรในการแก้ปัญหาของกรณีการทำสงคราม

ระหว่างกษัตริย์ด้วยกัน พระองค์ทรงสั่งสอนให้ศาสนิกงดเว้นจากการฆ่าและการเบียดเบียนกัน ในการศึกสงครามนั้นย่อมมีการฆ่าและเบียดเบียนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พระองค์ได้แสดงท่าทีต่อการศึกสงครามไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้กลุ่มบุคคลที่ยุ่งเกี่ยวกับการศึกสงครามนั้น มีทั้งผู้ที่ประกาศตนเป็นอุบาสก เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู และกลุ่มบุคคลที่มีได้นับถือพุทธศาสนา และที่สำคัญยิ่งในประเด็นนี้คือ หากมองในเชิงพุทธสังคมนั้น พระพุทธเจ้าปรารถนาจะเห็นคือ “สังคมแห่งความพร้อมเพรียง” เพราะว่า “ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่คณะนำความสุขมาให้” สังคมแบบพหุนิยมนั้นเป็นสังคมที่จะต้องเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ได้ดำรงอยู่อย่าง “มีศักดิ์ศรี” และ “เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน” สิ่งสำคัญอย่างยิ่งก็คือ “การสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน” ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ เพื่อให้สังคมนั้นเพียงพอก็จะรองรับกลุ่มคนต่างๆ ให้ได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม เพื่อใช้ความยุติธรรมเป็นเครื่องสร้าง “สามัคคีธรรม” ให้เกิดขึ้น และพร้อมที่จะรองรับบรรยากาศแห่ง “สันติธรรม”

๒. สถานการณ์ด้านการสื่อสารทางการเมืองของพลเมืองไทยในยุคปัจจุบัน

การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทศนะและความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่างๆ ในทางการเมืองระหว่างบุคคล การสื่อสารทางการเมืองนับเป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง และทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมการเมือง^๑

ในยุคปัจจุบันวิกฤตการณ์การสื่อสารทางการเมือง คือ การสื่อสารที่ขาดสัมมาวาจา โดยเน้นการสื่อสารเชิงลบ ก่อให้เกิดความแตกแยกที่นำสังคมไทยไปจ่อที่ขอบเหวแห่งมิดัสยูนิกลีลุค^๒ และขาดความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน จึงทำให้ผู้สื่อสารและผู้รับสารขาด

^๑Warren K. Agree, Phillip H, Ault and Edwin Emery, Introduction to Mass Communication, (New York : Harper & Row, 1976), p 4.

^๒ประเวศ วะสี. “สิ่งที่นายกรัฐมนตรีคนใหม่ควรทำ ๑๐ ประการ”. หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. อ้างใน [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20110630/101798/> ประเวศฯ ๑๐ ข้อนายกาใหม่ควรทำ.html [เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖].

การฟังและขาดการพูดคุยด้วยความเข้าใจ ซึ่งส่งผลต่อการสานสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง จนนำไปสู่ความขัดแย้ง และกลายเป็นความรุนแรงในที่สุด^๓ ดังที่อดัม คาเฮน นักสันติวิธีชื่อดังได้ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองที่เน้น “อำนาจ” หรือ “ความแข็งแกร่ง” แต่เพียงประการเดียว โดยมิได้ตระหนักถึงความสำคัญของ “ความรัก” ซึ่งเป็นตัวเชื่อมสมานให้เกิดความรัก ความเอื้ออาทร และปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นๆ มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเสมอ^๔

แนวทางการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อต่างๆ เช่น การให้สัมภาษณ์ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และการโพสต์ข้อความเกี่ยวกับการเมืองลงในเฟซบุ๊ก หรือทวิตเตอร์ มักจะมุ่งหวังผลประโยชน์ต่อความนิยมของกลุ่มตน ซึ่งมีนัยที่สะท้อนให้เห็นว่า เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อที่จะ “ได้” จากกลุ่มผู้รับสาร โดยไม่คำนึงถึงวิธีการ และความสัมพันธ์ว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อบุคคลอื่น หรือกลุ่มคนอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารที่นำไปสู่ “ความแปลกแยก” “แบ่งแยก” และ “แตกแยก” ของคนในสังคม ซึ่งเน้นการ “เสียดสี” “การส่อเสียด” หรือ “การพูดเพื่อเจ้า”^๕ จนทำให้นายมาร์ตตี อาห์ติซารี อดีตประธานาธิบดีฟินแลนด์ได้แสดงข้อห่วงใยในประเด็นนี้ว่า “ตนอยากจะทำให้สื่อมวลชนไทยมีบทบาทที่ชี้นำสังคมไทยให้เกิดความปรองดองมากขึ้น”^๖

การนำเสนอหลักการและแนวทางในการสื่อสารตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจะสามารถเป็นทางเลือกที่จะนำไปสู่การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติในสังคมไทย ที่จะทำให้นักการเมือง สื่อมวลชน และพลเมืองทั่วไปสามารถคิด พูด และแสดงออกต่อกันด้วยความจริงใจ รัก เคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ในการรับรู้และปลูกฝังร่วมกัน

^๓พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “การจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีและการสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤต”, ใน **ประมวลสาระชุดวิชาการสื่อสารทางการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ ๑๓**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙).

^๔ดูเพิ่มเติมใน อดัม คาเฮน, **พลังรัก พลังอำนาจ**, ดร.สันติ กนกธนาพร และ ดร.สุมิท แซ่มประสิทธิ์ แปล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โพสท์บุ๊กส์, ๒๕๕๓).

^๕ดูเพิ่มเติมใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **สัมมาวาจา: พุทธิ ดุติ สังคมดี** (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๔).

^๖มาร์ตตี อาห์ติซารี. “การแลกเปลี่ยนประเด็นว่าด้วยการสร้างความปรองดองในสังคมไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.matichon.co.th/daily/view_news.php?newsid=01p0107190255§ionid=0101&selday=2012-02-19 [๙ เมษายน ๒๕๕๕].

อันจะส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมือง สื่อสารมวลชน และพลเมือง ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมต่อไป

๓. พุทธวิธีการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติของพลเมือง

ประเด็นที่ผู้เขียนมุ่งจะนำเสนอในงานนี้คือ ในขณะที่มนุษย์และสังคมกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรงนั้น พระพุทธเจ้าได้ใช้กระบวนการสื่อสารอย่างไร ต่อคู่กรณี เพื่อให้คู่กรณีเกิดการยั้งคิด และตระหนักรู้มากยิ่งขึ้น แม้ว่าในสถานการณ์บางอย่าง อาจจะไม่สามารถทำให้ความขัดแย้งสงบระงับลงได้ แต่การสื่อสารดังกล่าวสามารถทำให้เราได้เห็นร่องรอย หรือแง่มุมที่พระพุทธเจ้าพยายามที่จะทำให้ความขัดแย้งได้รับการจัดการ หรือในบางกรณีพระองค์ได้พยายามที่จะเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งให้ เป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้น บทความเรื่องนี้จะจำกัดวงของการสื่อสารที่มุ่งเน้นให้เกิดสันติภาพแก่คู่ขัดแย้งใน ๓ กรณีเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานการณ์ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางการเมือง ซึ่งผู้นำหรือผู้ปกครองเข้าไปเผชิญหน้าซึ่งกันและกัน และพระพุทธเจ้าพยายามใช้ถ้อยคำ หรือนำเสนอชุดถ้อยคำบางอย่าง เพื่อให้สถานการณ์เป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวิเคราะห์บริบทของการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และความรุนแรงที่พระองค์ได้ออกแบบและนำไปใช้กับผู้นำ หรือผู้ปกครองทางการเมืองในคัมภีร์พระไตรปิฎก ทำให้เราได้พบประเด็นที่น่าสนใจในชุดของการสื่อสาร ดังต่อไปนี้

๑) อปทานิยธรรมนำสังคมสู่สันติสุข

ชุดของการสื่อสารในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบที่พระองค์ได้สอบถามกับพระอานนท์เกี่ยวกับ “หลักการอปทานิยธรรม” ที่ทำให้สังคมของชาววัชชี หรือหลักการที่ร้อยรัดให้ชาววัชชีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะหลักการนี้หมายถึงหลักการที่ทำให้องค์กรหรือสังคมไม่เผชิญหน้ากับความเสื่อม หากกลุ่มคนต่างๆ พากันประพฤติ และปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพราะเป็นหลักการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสมัคระสมานสามัคคีปรองดองระหว่างกันและกัน

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสามัคคีธรรมในอปปริหานิยธรรม^๗ คือ การพร้อมเพรียงกัน ปรีกาหารหรือในคราวที่จะต้องประชุม การบัญญัติหรือการยกเลิกบัญญัติข้อระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ออกแบบมาร่วมกันใช้ในสังคม การเคารพยกย่องและให้เกียรติผู้หลักผู้ใหญ่ในสังคม การให้เกียรติสตรี การเคารพยกย่องปูชนียสถานที่แสดงออกถึงสิ่งที่เป็นมงคล และการดูแลเอาใจผู้นำทางจิตวิญญาณไม่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าไปทำร้ายหรือเบียดเบียน

การสื่อสารในแง่มุมมองของพระองค์มุ่งเน้นที่จะย้ำเตือนทั้งวัตรการพราหมณ์ และประชาชนในแคว้นวัชชีให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของอปปริหานิยธรรมว่าเป็นหลักการที่จะนำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างไร แม้นักคิดบางท่านอาจจะตีความว่า สื่อสารของพระพุทธเจ้าในลักษณะดังกล่าวได้เปิดช่องทางให้วัตรการพราหมณ์ได้โอกาสและเห็นช่องทางที่จะยึดเมืองวัชชีตามความต้องการของพระเจ้าอชาตศัตรูก็ตาม แต่หากมองในอีกมุมหนึ่งจะพบว่า พระพุทธเจ้าพยายามจะสื่อสารให้เห็นถึงความสำคัญของสามัคคีธรรมตามแนวของอปปริหานิยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ได้อาศัยตัวอย่างของชาววัชชีที่ปฏิบัติตามครรลองของอปปริหานิยธรรมให้พระสงฆ์ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ได้ปฏิบัติตามแนวของอปปริหานิยธรรมเช่นเดียวกัน

ดังนั้น การสื่อสารของพระองค์ที่มีต่อกรณีนี้จึงครอบคลุมไปทั้งการเตือนวัตรการพราหมณ์ ชาววัชชี และพระสงฆ์ว่า หากคนหรือกลุ่มคนใดก็ตามได้ประพฤติให้สอดคล้องกับหลักการนี้ ย่อมสามารถเป็นหลักประกันได้ว่า สังคมนั้นจะมีความมั่นคงทั้งสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งจะส่งผลการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนต่างๆ อย่างสันติและเกื้อกูลกันในฐานะเป็นสัตว์สังคม (Social Animals) แต่เมื่อใดก็ตามที่กลุ่มคนต่างๆ ละเลยหลักการนี้ ย่อมนำไปสู่ความเสื่อมดังจะเห็นได้จากการล่มสลายของกลุ่มคนชั้นนำของชาววัชชีที่แตกความสามัคคีเพราะหวาดระแวงซึ่งกันและกัน และเมื่อต้องเผชิญหน้ากับสงครามจากพระเจ้าอชาตศัตรู จึงไม่สามารถรวมพลังเพื่อต่อต้านความเข้มแข็งของกองกำลังทหารได้

๒) เลือดย่อมข้นกว่าน้ำ

ประเด็นที่น่าสนใจคือ พระองค์ทรงใช้วิธีการอุปมาอุปมัยนำกรณีพิพาทการแย่งชิงน้ำหรือสงครามน้ำ เพื่อเชื่อมโยงระหว่างน้ำกับเลือดว่าสิ่งใดมีค่ามากกว่ากัน พระพุทธเจ้าใช้พุทธวิธีในการแยกอารมณ์ออกจากคน แยกคนออกจากปัญหา นำปัญหาไปสู่การแก้ไข โดยการเปรียบเทียบน้ำซึ่งเป็นความต้องการของชาวนา กับ เลือดหรือชาติพันธุ์ซึ่งเน้นให้เห็นถึง

^๗ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๙-๗๐ และ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

ความสำคัญของสถานะกษัตริย์ของทั้งสองแคว้น เน้นการสอนเรื่องต้นเหตุ ทิฏฐิ และมานะกรรมของการแย่งชิงน้ำของสองตระกูลระหว่างศากยวงศ์กับโกลิยะ ปัญหา “สงครามน้ำ”^{๕๕} เป็นการแย่งชิงทรัพยากรน้ำระหว่างชาวศากยวงศ์กับโกลิยะ ซึ่งที่มาของสงครามก็คือทาสและกรรมกรที่อ้างสิทธิในการใช้ทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณี

ในขณะที่ทรัพยากรมีจำนวนน้อย แต่ความต้องการของประชาชนทั้งสองกลุ่มมีมากกว่า ฉะนั้น เมื่อทั้งคู่ไม่ได้นำเอาผลประโยชน์มาเป็นตัวตั้ง แต่กลับยืนอยู่บนจุดยืนของตัวเองอย่างเหนียวแน่น การเจรจาต่อรองเพื่อผลประโยชน์ทางทรัพยากรน้ำจึงเกิดความล้มเหลว และผลจากความล้มเหลวดังกล่าวจึงทำให้สถานการณ์ลุกลามไปสู่ความรุนแรงด้วยการทะเลาะวิวาท และทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ข้อที่น่าสนใจคือประเด็นเรื่อง “ชาติพันธุ์” ของกษัตริย์แต่ละฝ่ายเป็นตัวเพิ่มความรุนแรง สถานการณ์ข้อขัดแย้งไม่เพียงแต่จำกัดวงอยู่ในกลุ่มของทาสและกรรมกรเท่านั้น หากแต่ได้ขยายวงจากกรรมกรไปสู่อำมาตย์ เสนาบดี และกษัตริย์ของทั้งสองแคว้นด้วย จึงทำให้กษัตริย์ทั้งสองแคว้นตัดสินใจนำกำลังรบทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อทำสงครามระหว่างกัน

จากความขัดแย้งในประเด็นเรื่องน้ำ^{๕๖} ลุกลามไปสู่ประเด็นที่ว่าด้วยปัญหาเรื่อง “ชาติพันธุ์” ของเหล่าบุรพกษัตริย์พาดพิงมาจนถึงกษัตริย์ในยุคปัจจุบัน ทำให้เราเห็นว่า แทนที่ผลการเจรจาเพื่อหาทางออกให้แก่เรื่องน้ำ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาเฉพาะหน้า และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวเมืองทั้งสองโดยตรงว่า ควรจะอย่างไร ควรจะแบ่งน้ำอย่างไรควรจะแบ่งเท่าๆ กัน หรือควรจะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเก็บเกี่ยวแล้วนำข้าวที่ได้ไปแบ่งกัน ประเด็นปัญหาเหล่านี้ซึ่งเป็นประเด็นหลักกลับถูกละเลย บทสรุปก็คือ ปัญหาหลักที่เป็นความจริง (Fact) ซึ่งเป็นปัญหาในเรื่องน้ำถูกแทนที่ด้วยปัญหาเรื่องอารมณ์ความรู้สึก (Feeling) ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องชาติพันธุ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องชาติพันธุ์ของผู้ปกครองสูงสุดของตนเอง

พระพุทธเจ้าตระหนักรู้ถึงปัญหาดังกล่าว จึงสื่อสารเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ว่า “ระหว่างน้ำกับกษัตริย์ สิ่งใดมีค่ามากกว่ากัน” จากประโยคนี้ พระองค์พยายามจะเตือนว่า “เลือดกับน้ำ สิ่งใดสำคัญมากกว่ากัน” ในฐานะที่กษัตริย์สองแคว้น คือ ศากยและโกลิยะที่เป็นคู่ขัดแย้งกันโดยตรงนั้น ย่อมเข้าใจในประเด็นที่พระพุทธเจ้าพยายามจะสื่อสารออกมา

^{๕๕}ดูเพิ่มเติมใน ชุ.สุ.อ. ๒/๓๖๒/๑๗๖-๑๗๗ และ ชุ.ชา.อ. ๘/๕๓๖/๓๐๘-๓๑๒.

^{๕๖}ชุ.สุ.อ. ๒/๓๖๒/๑๗๖ และ ชุ.ชา.อ.๒/๗๖/๑๑๘.

ว่า “พระพุทธเจ้าพยายามจะเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นญาติระหว่างกันและกัน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับทั้งสองแคว้น และสองแคว้นได้อยู่ร่วมกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน อีกทั้งต้นตระกูลนั้นก็ถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนเดียวกัน มาจากกษัตริย์ที่อยู่ในราชสกุลเดียวกัน ดังนั้น การทำลายหรือฆ่ากันนั้นถือว่าเป็นการฆ่าตระกูลหรือสายเลือดเดียวกัน

การนำประเด็นเรื่อง “ญาติทางสายเลือด” มานำเสนอโดยชี้ให้เห็นว่า “เลือดข้นกว่าน้ำ” นั้น มีนัยที่แสดงให้เห็นอีกมุมว่า ทั้งคู่เป็นญาติทางสายเลือด ในขณะที่ปัญหาที่แท้จริงไม่ได้มาจากน้ำ แต่มาจากปัญหาเรื่องชาติพันธุ์ คือสายเลือดของทั้งสองกลุ่ม ที่ต่างฝ่ายเห็นว่าได้รับการดูถูกเหยียดหยามซึ่งกันและกัน ฉะนั้น การสื่อสารของพระพุทธเจ้าจึงเป็นการแยกแยะออกมาให้เห็นว่า ประเด็นอยู่ตรงไหน แล้วชี้ประเด็นให้คู่กรณีได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาที่แท้จริง และทางเลือกที่พึงประสงค์ต่อสถานการณ์ความขัดแย้งที่กำลังเผชิญหน้าอยู่

จะเห็นว่า การสื่อสารในลักษณะนี้เป็นการวิเคราะห์ที่มาของคู่กรณีอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และชาติพันธุ์ เมื่อเข้าใจแง่มุมต่างๆ อย่างรอบด้านแล้ว ย่อมจะส่งผลต่อการผลิตชุดของถ้อยคำ แล้วสื่อสารให้คู่กรณีได้เข้าใจถึงที่มาอย่างชัดเจน ในบางสถานการณ์นั้น การสื่อสารมากเกินไปจนความจำเป็น หรือใช้ถ้อยคำที่ผ่านการผลิตซ้ำมากจนเกินไป จะทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งขยายตัวมากยิ่งขึ้น การเข้าใจประวัติศาสตร์ และที่มาของความขัดแย้งจะเอื้อต่อการผลิตวาทกรรมและนำเสนอต่อคู่กรณี

๓) ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระดำรัสที่เป็นวาทกรรมและสื่อสารว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลผู้ละความชนะและความพ่ายแพ้เสียแล้ว มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข”^{๑๐} ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่พระองค์ต้องการสื่อสารไปถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลที่พ่ายแพ้ต่อการรบครั้งแรกกับพระเจ้าอชาตศัตรู และผลจากการพ่ายแพ้ต่อการรบนั้นทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ได้เข้าไปบำเพ็ญบุญและสนทนาศรัทธากับพระพุทธเจ้าดังเช่นที่เคยกระทำ

การสื่อสารในลักษณะนี้ เป็นการมุ่งหวังที่จะสื่อไปถึงการต่อสู้ของผู้นำและ

^{๑๐} จ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๑/๕๒.

ผู้ปกครองโดยตรงว่า การชนะและการพ่ายแพ้เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำประสบชัยชนะ มักจะเป็นผลให้ผู้นำเกิดความฮึกเหิมลำพองใจในความเก่งกล้าสามารถของตัวเอง และจะส่งผลให้ก่อเวรต่อไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดดังเช่นที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ปฏิบัติ แต่เมื่อวันหนึ่งต้องประสบความพ่ายแพ้ ย่อมส่งผลต่อความทุกข์ทรมานดังเช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล การสื่อสารของพระองค์ในลักษณะนี้ ต้องการที่จะให้ผู้นำอยู่เหนือความพ่ายแพ้และชัยชนะที่อยู่ในใจให้ได้ เพื่อจะได้อยู่อย่างสันติสุข และไม่ต้องก่อเวรต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จะเห็นว่า การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าใจแง่มุมดังกล่าวของพระพุทธเจ้า เมื่อจำเป็นต้องรบกับพระเจ้าอชาตศัตรูอีกครั้งเพื่อแย่งชิงดินแดนระหว่างกัน และผลที่เกิดขึ้นคือพระเจ้าปเสนทิโกศลประสบชัยชนะและสามารถจับพระเจ้าอชาตศรุตมาเป็นเชลยศึก จึงได้ตัดสติใจปล่อยพระเจ้าอชาตศรุตไปและกล่าววลีประโยคสำคัญว่า “คนผู้นี้เป็นหลานของเรา”^{๑๑} ซึ่งการตัดสติใจดำเนินการดังกล่าวของพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทำให้สังคมทั้งสองแคว้นเกิดความร่มเย็นและมีสันติสุขตลอดการดำรงพระชนมชีพของพระองค์

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวดังกล่าวจากเหล่าสาวกและประชาชนในแคว้นโกศล จึงได้สื่อสารแง่มุมดังกล่าวว่า “บุรุษจะแย่งชิงเขาได้สำเร็จ ก็เพียงชั่วคราวเท่านั้น แต่เมื่อใดถูกคนเหล่านี้แย่งชิงกลับ ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ถูกแย่งชิง เพราะว่าคนพาลย่อมสำคัญว่าเป็นสุขตราบเท่าที่บาบยังไม่ให้ผล แต่บาบให้ผลเมื่อใด คนพาลย่อมประสบทุกข์ เมื่อนั้น ผู้หม้าย่อมได้รับการฆ่าตบ ผู้ชนะย่อมได้รับการชนะตบ ผู้ต่ำย่อมได้รับการต่ำตบ และผู้โกรธย่อมได้รับการโกรธตบ”^{๑๒}

การสื่อสารของพระองค์ในลักษณะนี้ ทำให้เราเห็นชุดวาทกรรมในสองประเด็นใหญ่ คือ ๑) การทำสงครามแย่งชิงทรัพย์ภายนอกนั้น ขึ้นอยู่กับตัวแปรตัวต่างๆ โอกาสที่จะได้มาและสูญเสียย่อมมีเท่าๆ กัน การไม่แย่งชิงคนอื่นจะส่งผลดีต่อการที่คนอื่นจะไม่แย่งชิงเรากลับไป ๒) การแย่งชิงนั้น ย่อมทำให้เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อมีการฆ่าเกิดขึ้น ย่อมนำไปสู่การฆ่ากันอย่างไม่มีจุดสิ้นสุด และจะก่อให้เกิดผลเสียตามมาทั้งชีวิตทรัพย์สิน และเลือดเนื้อทุกครั้งที่มีการแย่งชิงและต่อสู้

พระพุทธเจ้าต้องการที่จะสื่อสารให้ ๑) พระเจ้าอชาตศรุตได้เข้าใจข้อเท็จจริงเช่นนี้

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๖/๑๔๘.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๖/๑๔๙.

เพราะสงครามครั้งแรกนั้น พระองค์ชนะการรบโดยได้พื้นที่บางส่วนไป และต้องพบกับความพ่ายแพ้ในการรบครั้งที่สอง ซึ่งการชนะได้ครอบครองพื้นที่เป็นการได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น และการพ่ายแพ้ครั้งที่สองเกือบจะทำให้พระองค์สิ้นชีวิต ๒) พระเจ้าปเสนทิโกศลหรือผู้นำในแคว้นอื่นๆ จะได้ตระหนักรู้แง่มุมนี้เช่นกัน การตัดสินใจยกกองทัพไปแย่งชิงดินแดนกับแคว้นอื่นๆ นั้น ย่อมจะก่อให้เกิดผลตามมาในระยะยาวทั้งชีวิตของทหาร พลเรือน และทรัพย์สิน

จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าได้อาศัยประเด็นของสงคราม ความขัดแย้ง และความรุนแรงในแคว้นโกศลกับแคว้นมคธ ซึ่งนำโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร และนำเสนอหลักการในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้ามีจุดยืนต่อประเด็นดังกล่าวอย่างไร นอกเหนือจากการให้สติแก่ผู้นำแล้ว พระองค์ยังได้ให้แนวทางในการดำเนินนโยบายทางการเมืองต่อประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ร่วมกันในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ที่รักความสุข เกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน

๔. บทสรุป

การสื่อสารทางการเมืองตามแนวทางของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้าได้มีแนวทางในการเจรจาต่อรองโดยใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อโน้มน้าวใจทั้ง ๒ ฝ่ายให้เข้าใจในจุดแข็งของแต่ละด้าน ทรงใช้การสื่อสารจากความเป็นจริงที่สอดคล้องกับบริบท ทรงประนีประนอมไกล่เกลี่ย และทรงใช้กระบวนการเข้าไปแทรกแซงการดำเนินการของคู่ขัดแย้ง เพื่อลดข้อขัดแย้ง ทรงชี้ให้เห็นจุดเด่นของทั้งสองฝ่ายในการตัดสินใจเผชิญหน้ากัน ทรงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนทำให้เกิดความไม่เป็นกลางสร้างสถานการณ์ให้ลุกลามบานปลาย แม้ว่าเหตุการณ์บางอย่างนั้น พระพุทธองค์สามารถที่จะเข้าไปแทรกแซง ด้วยเหตุผลที่เป็นพระสายโลหิตเดียวกันกับพระพุทธเจ้า แต่ในที่สุดแล้วก็ตัดสินใจพระทัยไม่ทรงเข้าไปยุ่งเกี่ยว และคงปล่อยให้เป็นเรื่องของเหตุปัจจัยต่างๆ บางประเด็นทรงเสนอแนวทางที่เป็นพุทธสันติวิธี เพื่อเป็นทางออกไปสู่ความสงบสุขสามัคคี มีความเมตตาต่อกันและกัน ไม่ให้เกิดความรุนแรง เพราะผลลัพธ์ที่ตามมาคือความเสียหาย ซึ่งสาเหตุอาจจะมาจากการตัดสินใจของผู้นำหรือกลุ่มบางกลุ่มเท่านั้นที่จุดประเด็นปัญหาขึ้นมาเป็นเพียงปมเล็กๆ ที่เกิดจากการไม่สื่อสารปัญหาด้วยความเข้าใจที่ดีต่อกัน

จากประเด็นข้างต้น ทำให้เห็นมุมมองการตัดสินใจพระทัยของพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิบัติต่อทั้งสองฝ่ายด้วยสันติวิธี อันเป็นแนวทางเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่มหาชนโดยรวม ด้วยวิธีการต่างๆในสมัยยุคพุทธกาล ซึ่งวิธีการต่างๆเหล่านี้ที่พระพุทธเจ้าได้เลือกนำมาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับโอกาส เวลา กาละ บุคคล สถานการณ์และสถานที่ อย่างเหมาะสม จนทำให้เหตุการณ์ที่อยู่ในช่วงวิกฤตนั้นคลี่คลายไปในทางที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมในยุคปัจจุบันน่าจะนำมาใช้เป็นแนวทางให้กับสังคมเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น เป็นกระบวนการเพื่อการสื่อสารทางการเมืองให้สร้างสันติวิธีและความสงบสุขให้เกิดในสังคมปัจจุบัน

การสื่อสารทางการเมืองในสังคมปัจจุบันเราจะมีวิธีการอย่างไรเพื่อให้สังคมไม่เกิดการแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย แม้จะมีความเห็นต่างกันของแต่ละฝ่าย ซึ่งต่างก็มีเหตุผลทางความคิดที่ต่างกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เหตุผลที่ต่างกันของอีกฝ่ายไม่เพียงพอที่จะรับฟังได้ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็พยายามหาเหตุผลที่ดีของแต่ละฝ่ายมาสนับสนุนคำพูดให้ดูมีน้ำหนัก เพื่อให้อีกฝ่ายยอมรับในความคิดของตน และสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดข้อขัดแย้งที่รุนแรง ทำอย่างไรที่จะให้คนกลุ่มเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่ต่างความคิดได้อย่างสันติสุข โดยไม่กระทบกระทั่งความรุนแรงทางกายภาพ จนเป็นที่มาของสงครามทางการเมือง การนำหลักการทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้เป็นแนวทางร่วมยุคสมัย น่าจะเป็นวิธีการเพื่อหาทางออกที่ดีในสังคมไทยที่มีสถาบันหลักคือศาสนา นำมาใช้เป็นตัวช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆของสังคมไทยให้เกิดสันติสุข ลดปัญหาข้อขัดแย้งไม่แบ่งเขาแบ่งเรา ให้เกิดความรักสามัคคี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙-๒๕๔๕

_____. ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙-๒๕๔๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถลิงศก. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถลิงศก. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร). พุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. กรุงเทพ-

มหานคร : โรงพิมพ์ สุขุมวิทการพิมพ์, ๒๕๕๕.

_____ . “การจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีและการสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤต”, ใน **ประมวลสาระชุดวิชาการสื่อสารทางการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ ๑๓**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยายาลัย, ๒๕๓๙.

สุทธิวงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. **ศาสนาประจำชาติ ฉบับปรับปรุงใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สุรีย์ มีผลกิจ และคณะ. **พุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.พิเศษ. **วาระสุดท้ายของพระพุทธองค์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓.

อดัม คาเฮน. **พลังรัก พลังอำนาจ**. ดร.สันติ กนกธนาพร และ ดร.สุเมธ แซ่มประสิทธิ์ แปล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โพสท์บุ๊กส์, ๒๕๕๓.

(๒) บทความ :

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร). “อิทธิพลสมณะในฐานะเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งในสังคมสงฆ์”, ใน **รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนา นานาชาติ ครั้งที่ ๗**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๓.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระศรีวิสุทธิโกศล กิตติวฑฺฒโน (กิตติวัฒน์ พลวัน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มหาปริณีพพานสูตร : ศึกษาเฉพาะกรณีการรักษาหลักพระธรรมวินัย”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๔) เอกสารอื่นๆ :

การพัฒนาค่านิยมแห่งชาติต่อการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสร้างความปรองดองในสังคมไทยปัจจุบัน, เอกสารวิชาการกลุ่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่น ๑๕ สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗, หน้า ๒.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ประเวศ วะสี. “สิ่งที่นายกรัฐมนตรีคนใหม่ควรทำ ๑๐ ประการ”. หนังสือพิมพ์คมชัดลึก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.komchadluek.net/detail/20110630/101798/ประเวศชี้_๑๐_ข้อนายกฯใหม่ควรทำ.html [สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Warren K. Agree, Phillip H., Ault and Edwin Emery. **Introduction to Mass Communication**. New York : Harper & Row, 1976.

A Beer, Francis. **Peace Against War : The Ecology of International Violence**. San Francisco : W.H. Freeman and Company, 1981.

B. Leas, Speed. “Choosing a conflict Management Strategy”. in **Discover Your conflict Management Style**. ed. speed B. Leas. New York : The Alban Institute, 1984.

Bondurant, John. **Conquest of Violence**. Berkley : University of California Press , 1965.

Coleman, Peter T. “Power and Conflict”. in **The handbook Conflict Resolution: Theory and Practice**. Morton Deuts and Peter T. Coleman (Editors). San Francisco : Jossey - Bass Publishers, 2000.

Deutsh, Morton. T Coleman, Peter (Editor). **Handbook of Conflict Resolution : Theory and Practice**. San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 2000.

Galtung, John. **Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace. 1.**
Copenhagen : Christian Ejlertsen, 1975.

Ury, William. **Getting to peace: Transforming Conflict at home, at work,
and in the World.** New York : Penguin Putnam. 1999.

Wallen Steen, Paul. “Understanding Conflict Resolution : Framework”, in
Peter Wallen Steen, Editor, **Peace Research: Achievements and
Challenges.** Boulder & London : west view press,1977.

พระพุทธกาลนากับการสร้างสันติภาพ ตามแนวทางของโฮจิมินห์

พระครูปลัดปริชา จิรนาโค (บัวผัด)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

นักวิชาการด้านสันติภาพหลายท่านมีข้อสังเกตต่อการนิยาม หรือให้คำจำกัดความต่อสันติภาพเอาไว้ที่น่าสนใจว่า “การเข้าใจความหมายของสันติภาพที่แตกต่างกัน อาจทำให้เกิดทัศนคติต่อสันติภาพแตกต่างกันได้” การตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ ทำให้เกิดประเด็นคำถามตามมาว่า “เป็นไปได้หรือไม่ ที่สังคมโลกกำลังเผชิญกับสถานการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่ในขณะนี้ เป็นเพราะแต่ละคน หรือกลุ่มคนให้คำนิยามคำว่าสันติภาพต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงนำไปสู่การปฏิบัติ หรือการแสวงหาเครื่องมือเพื่อเข้าถึงสันติภาพแตกต่างกัน”

จะเห็นว่า ทัศนคติที่ต่างกันจัดได้ว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ทำไมจึงเห็นต่างเป็นการเห็นต่างที่ยืนอยู่บนฐานของชุดแนวคิดหรือการปฏิบัติอะไร แต่ประเด็นที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้นก็คือ ทัศนคติที่ต่างกันดังกล่าวนั้น ได้นำไปสู่วิธีการ หรือการปฏิบัติที่จะเดินทางไปสู่สันติภาพแตกต่างกันด้วย หรืออีกข้อสังเกตหนึ่งคือ จริงหรือไม่เมื่อมีการ “ตีความ” หรือ “ให้ค่า” สันติภาพบนฐานของสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อการสร้างเครื่องมือ หรือใช้เครื่องมือเดินไปสู่สันติภาพที่แตกต่างกันด้วย หากเป็นเช่นนี้ สันติภาพที่พยายามจะกล่าวถึงและเข้าถึงนั้น จะบรรจบพบกันได้อย่างไร จึงจะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า โฮจิมินห์ใช้สันติภาพอย่างไร ผู้เขียนจะเริ่มต้นนำเสนอประเด็นข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ หลังจากนั้นจะนำข้อมูลนี้ไปเป็นฐานในการวิเคราะห์ต่อไป

๒. ความหมายของสันติภาพ

สันติภาพ ในภาษาอังกฤษ คือคำว่า Peace ในภาษาฝรั่งเศส คือคำว่า Paix ในภาษาอิตาลี คือคำว่า “Pace” ในภาษาโปรตุเกสและภาษาสเปน คือคำว่า Paz ซึ่งคำเหล่านี้ทั้งหมดล้วนมาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “Pax” หรือ “Paics” โดยตามความเห็นของนักประวัติศาสตร์คำว่า Pax ถือกำเนิดขึ้นในจักรวรรดิโรมัน คำๆ นี้หมายถึง ช่วงเวลาที่ไม่มีความขัดแย้งหรือสงครามกลางเมือง กล่าวคือ เป็นภาวะของความสงบเรียบร้อย

สันติภาพ (Peace) เป็นสังคมแห่งเป้าหมายที่มนุษย์ชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นักสันติภาพบางท่านอาจจะตีความสันติภาพว่าเป็น “เป้าหมาย” ของชีวิตและสังคม แต่เนื่องจากสังคมโลกประกอบด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาจำนวนมาก ฉะนั้น การตีความคำว่า สันติภาพ จึงมักมีความแตกต่างกันไปในเชิงเป้าหมาย เช่น บางท่านมองว่าสันติภาพคือภาวะที่ไร้ซึ่งความขัดแย้งและความรุนแรง บางท่านจะตีความว่า สันติภาพนั้นมนุษย์สามารถขัดแย้งกันได้ แต่ไม่ควรจะใช้ความรุนแรงเข้าเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา การตีความที่แตกต่างกันย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่ต่างกันเช่นกัน ดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงประมวลความหมายของคำว่า สันติภาพ (Peace) ตามที่มีนักสันติภาพหรือนักวิชาการด้านสันติภาพ และนักวิชาการทั่วไปได้นิยามไว้โดยสังเขป ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) อธิบายคำว่า “สันติภาพ” คือ ความสงบสุข ไม่มีความทุกข์ เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “วิกฤตการณ์” ที่หมายถึง ความโกลาหล วุ่นวาย ระส่ำระสาย เตือดร้อน ผิดปกติ ไม่มีความสงบ^๑

พระไพศาล วิสาโล อธิบายคำว่า “สันติภาพ” คือ ภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมีสมานฉันท์ต่อกัน^๒

รุ่งธรรม ศุภธรรมรักษ์ อธิบายคำว่า “สันติภาพ” มีความหมายแตกต่างกันไปหลายความหมาย บางคนใช้คำว่า สันติภาพ ในความหมายว่าเป็น สันติภาวะ คือ ภาวะที่สงบ ภาวะที่ไม่มีความรุนแรง เช่น ไม่มีสงคราม ไม่มีการต่อสู้ฆ่าฟันหรือเบียดเบียนกัน บางคนใช้

^๑พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), สันติภาพของโลก : คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาค อาสาหุบูชาของ พุทธทาสภิกขุ, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๘๙.

^๒พระไพศาล วิสาโล, “องค์รวมแห่งสันติภาพ”, สือในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ, กาญจนนา แก้วเทพ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔-๒๗.

คำว่า สันติภาพ ในความหมายของแนวทางแห่งสันติวิธี คือ วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ^๓

ในทัศนะของผู้เขียน คำว่า “สันติภาพ” คือ สภาวะแห่งสันติ ซึ่งหมายถึง สภาวะการณ์ของสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงจนถึงขั้นใช้กำลังเข้าประหัตประหารกัน

๓. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ) หรือที่รู้จักกันในนามว่า “พุทธทาสภิกขุ” นับเป็นสงฆ์ไทยรูปแรกที่บุกเบิกการใช้โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่สำหรับการเผยแผ่ธรรม ท่านพุทธทาสภิกขุมองสันติภาพว่าเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากชีวิตทุกชีวิตทุกระดับล้วนต้องการสันติภาพและอยู่ได้ด้วยควมมีสันติภาพ

ท่านได้กล่าวไว้ว่า สันติภาพนั้นอาจจำแนกออกเป็นสันติภาพระดับบุคคล สันติภาพระดับสังคม และสันติภาพระดับโลก ซึ่งสันติภาพเหล่านี้เป็นสันติภาพในแง่ภาษาคน หรือสันติภาพระดับโลกิยะ เนื่องจากเป็นสภาวะที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะอยู่ ในทางตรงกันข้าม หากเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่ไร้กิเลสอาสวะจะเรียกว่าสันติภาพระดับโลกุตระ ซึ่งจัดเป็นสันติภาพในแง่ภาษาธรรม ดังความตอนหนึ่งว่า

“สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีปัจจุสมุปปาท อากาโรเป็นสายเหมือนกัน คือ ถ้ามัวมันมาจากอะไร เป็นชั้นๆ มาตามลำดับ สันติภาพของโลก มันก็มาจากสันติภาพของสังคม สันติภาพของสังคม มันก็มาจากสันติภาพของบุคคล สันติภาพของบุคคลมันก็มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วยังมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอก อะไรต่างๆ ที่มันมีอยู่ในโลก ที่มันทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิตใจ ทางวิญญาณ แล้วรากฐานทั้งหมดมันอยู่ที่จิตของมนุษย์”^๔

^๓รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, “สันติศึกษากับสันติภาพ”, เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^๔พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญฺโญ), สันติภาพของโลก : คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชาของ พุทธทาสภิกขุ, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ในด้านสังคม สันติภาพ คือ ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมเริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคล ซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศิลธรรม และธรรมะ แล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด

ในด้านการเมือง สันติภาพคือความสงบสุขหรือความผาสุกเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรมะ ที่เรียกว่า “ฮัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งเป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่า ประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นระบบที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวง เนื่องจากมีธรรมเป็นพื้นฐาน

ในด้านเศรษฐกิจ สันติภาพ คือ ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรมและมีความรักให้เป็นระบบธรรมะที่สามารถทำให้คน ร่ำรวยและคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังคำกล่าวที่ว่า “ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะหรือเนืองอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก ให้อยู่กันได้เป็นผาสุก ทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงเหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่ได้กับตะไคร่น้ำ อย่างนี้เป็นต้น”

ในด้านวัตถุ สันติภาพ คือ สิ่งธรรมชาติทั้งหลายที่อยู่ในภาวะปกติไม่ถูกทำลายและ ดำเนินไปตามหน้าที่ของมัน ดังคำกล่าวที่ว่า “สันติภาพมีความหมายว่าธรรมชาติทั้งหลายไม่ ถูกทำลาย เด็กๆ ก็จะมองเห็นในแง่ของรูปธรรมว่า ธรรมชาติตามที่มีอยู่เป็นสิ่งต่างๆ ในตัว โลกนี้ ที่มันเป็นอยู่เองนั้น จะไม่ถูกทำลาย เพราะว่ามันมีคุณธรรมที่สูง ถึงกับรู้ว่าทำลาย ไม่ได้ ถ้าทำลายแล้วมันก็จะเกิดผลตามมาอย่างร้ายกาจ จึงมีแต่จะส่งเสริมให้ธรรมชาติยังคง เป็นธรรมชาติที่ครบถ้วน เรียบร้อย งดงาม ปกติ ธรรมชาติทางวัตถุไม่ถูกทำลาย”

ในด้านจิตใจ สันติภาพ คือ ความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติ ปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดไม่มีกิเลสอาสวะใดๆ อยู่ในจิตใจนั้น คือนิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอย่างที่เป็นธรรมะ ดังคำกล่าวที่ว่า “สันติภาพอย่างโลกๆก็มี สันติภาพอย่างที่เป็นธรรมะก็มี สันติภาพอันมหาศาลใหญ่หลวงก็เป็นของโลก สันติภาพเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นของคนแต่ละคน แต่อย่าลืมว่าของใหญ่ก็เกิดจากของน้อยของเล็กประกอบกัน ขึ้น เรามองไปที่ตั้งสันติภาพจะแยกออกเป็นส่วนของคนก็ได้ เป็นส่วนของโลกทั้งโลกก็ได้ ใน ความหมายที่เป็นของโลกๆ เพียงแต่สงบทางวัตถุทางบุคคลนี้ก็ได้ แต่ถ้ามองลึกก็เป็นความ สงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เป็นต้นเหตุของความถูกต้องโดย ประการทั้งปวง เลยเป็นสันติภาพในทางวิญญาณ สันติภาพของสติปัญญา”^๕

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

กล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านพุทธทาสนั้นมีได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้งหรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความสงบสันติภายในตัวบุคคลแต่ละบุคคล ดังนั้นสันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุนี้จึงมีลักษณะเป็นองค์รวม อันประกอบขึ้นจากหน่วยเล็กๆ คือ ปัจเจกบุคคลแต่ละคน จนแผ่ขยายไปสู่สันติภาพที่กว้างใหญ่ขึ้น ซึ่งก็คือสันติภาพของโลกนั่นเอง

๔. ประวัติโฮจิมินห์

โฮจิมินห์ หรือลุงโฮ ที่ลูกหลานชาวเวียดนามเรียกกัน เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๙๐ ที่หมู่บ้านคิมเลี่ยน ตำบลหนัมดาน มณฑลเงออัน เป็นบุรุษสี่ตระกูลมาจากขุนนางชั้นผู้น้อย ภายหลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้าไปมีอำนาจเหนือเวียดนามทั้งหมดหลายสิบปี จึงเรียกได้ว่าระยะเวลาที่โฮจิมินห์กำเนิดขึ้นมาบนโลกนั้น เป็นระยะเวลาแห่งการดิ้นรนต่อสู้ของบรรดากลุ่มชาตินิยมชาวเวียดนามอยู่แล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่า โฮจิมินห์เกิดขึ้นมาในท่ามกลางกลิ่นไอแห่งการปฏิวัติเพื่อเอกราชและความเป็นไทของชาติเวียดนาม โฮจิมินห์มีชื่อตอนแรกเกิดว่า เหงียน วัน กุง ต่อมาเขาเปลี่ยนไปใช้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า เหงียน ทัด ธันห์ และต่อมาในระยะแรกๆ ที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติเขาก็เปลี่ยนไปใช้อีกชื่อว่า เหงียน ไอ่ คว็อก

นอกจากนี้ ในระหว่างที่เขาพำนักอยู่ในประเทศจีน เขาก็ยังเปลี่ยนชื่อที่ได้ใช้อยู่ในระหว่างนั้นว่า ลีซุย และเวืองซอนนี่ และชื่อโฮจิมินห์นั้นเป็นชื่อสุดท้ายที่ผู้คนพากันเรียกขานบุรุษผู้นี้

โฮจิมินห์มีพี่น้องทั้งหมด ๓ คน มีพี่ชายชื่อ เหงียน ทัดตัด ส่วนบักเลี่ยนน้องสาวของเหงียน ทัดตัด ซึ่งเป็นพี่สาวของ โฮจิมินห์ มีความคิดเห็นก้าวหน้ารุนแรงแบบนักปฏิวัติ โฮจิมินห์ ในวัยเด็ก ได้รับการศึกษาอบรมจากโรงเรียนฟรังโกอานัมไมท์ ในขณะที่พี่ชายกับพี่สาวเข้ารับการศึกษอบรมตามแบบลัทธิขงจื้อของจีน

จากการที่พ่อของโฮจิมินห์ มีการศึกษาที่มีความรู้พอที่จะมีเวลาสอนหนังสือให้กับลูกได้เป็นอย่างดี และได้นำเอาวิชาการเมืองเข้าไปสอนให้กับลูกวันละนิดละน้อยจนฝังในสมองของโฮจิมินห์ตั้งแต่เล็กมา ซึ่งระยะนั้นเวียดนามตกอยู่ในฐานะเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส พ่อของโฮจิมินห์ถึงกับสอนให้ลูกชายจงเกลียดจงชังฝรั่งเศส ด้วยความยากจนในสมัยนั้น ทำให้โฮจิมินห์เป็นเด็กที่ผอมบาง ขี้โรค ดูอ่อนแอ ซึ่งปรากฏว่า โฮจิมินห์มีเชื้อจำพวกที่บิอยู่

ด้วย แต่ประหลาดที่ว่าเขามีชีวิตอยู่รอดมาจนกระทั่งได้เป็นใหญ่เป็นโตขึ้น และไปได้ไกลเสียยิ่งกว่าคนที่มึลัทธิขงจื๊อเด่นกว่าเขา^๖

เมื่อโฮจิมินห์สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนฟรังโกอานัมไมท์ โดยสอบได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา เมื่อปี ค.ศ.๑๙๐๗ อายุได้ ๑๗ ปี จากนั้นเขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูในโรงเรียนประถมแห่งหนึ่ง เมื่อโฮจิมินห์อายุ ๒๐ ปี พ่อของโฮจิมินห์ส่งเขาไปอยู่ที่ปารีสโดยให้ไปอยู่กับฟานจูดรินท์ นักชาตินิยมคนหนึ่ง โดยการเขียนจดหมายฝากฝังให้ช่วยดูแลและฝึกฝนอบรม พ่อของโฮจิมินห์จัดหาวิธีการให้โฮจิมินห์ได้เดินทางไปเป็นคนรับใช้ในเรือเดินทะเลลำหนึ่ง ซึ่งเดินทางไปมาประจำระหว่างเมืองมาร์แซย์ของฝรั่งเศสกับไซ่ง่อน

ในปี ค.ศ.๑๙๑๒ โฮจิมินห์อายุได้ ๒๒ ปีก็ได้เดินทางพร้อมกับจดหมายฝากฝังจากพ่อถึงฟานจูดรินท์ ไปลงเรือเอส เอส ลาตูซ-เดรวิลล์ ออกจากไซ่ง่อนไปยังประเทศฝรั่งเศส โฮจิมินห์ใช้ชีวิตเป็นผู้ช่วยคนครัวอยู่ในเรือเดินทะเลของฝรั่งเศสเป็นเวลา ๒ ปี ได้พบปะผู้คนมากมายหลายชาติ หลายภาษา และหลายเมืองท่า อาณานิคมของฝรั่งเศสในแอฟริกา จากสเปน โปรตุเกส ถึงแอลจีเรีย ตูนิเซีย เป็นประเทศในแถบแอฟริกาตะวันออก โฮจิมินห์พบว่าประชาชนในท้องถิ่นนั้น นอกจากจะยากจน อดยาก ประชาชนในอาณานิคมเหล่านั้นยังได้รับการปฏิบัติที่โหดร้ายทารุณจากนักล่าอาณานิคม ที่ถือตนว่าเป็นประเทศศิวิไลซ์ ภาพเหล่านี้ได้จารึกอยู่ในความทรงจำของโฮจิมินห์ และเป็นแรงกระตุ้นให้โฮจิมินห์ มีมานะ บากบั่น ศึกษาเรียนรู้ในสรรพวิชาที่จะช่วยให้ชาติของโฮจิมินห์ ได้รับเอกราชกลับคืนมา

เมื่อโฮจิมินห์ได้เข้าไปสู่แหล่งสรรพวิชาของชาวอารยประเทศ เจ้าอาณานิคม คือ ภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษ ดังนั้น ในขณะที่โฮจิมินห์ว่างจากการช่วยเหลือพ่อครัวภายในเรือเดินสมุทรแล้ว เขาไม่ปล่อยเวลาวางนั้นให้เปล่าประโยชน์ หากแต่ใช้เวลาสั้นๆ นั้น ศึกษาเพิ่มเติมภาษาฝรั่งเศสที่โฮจิมินห์มีความรู้พื้นฐานอยู่บ้างแล้ว รวมถึงการศึกษาภาษาอังกฤษด้วยตนเอง และด้วยวิธีการเรียนรู้ที่ไม่มีหลักสูตร และไม่มีกำหนดตารางเวลาเรียน วางเมื่อไรก็เรียนเมื่อนั้น ทั้งจากบทสนทนากับเพื่อนกะลาสีเรือ ทั้งจากหนังสือพิมพ์ นิตยสารที่มีคนซื้อมาอ่านในเรือและทิ้งไว้

แต่ในทัศนะของโฮจิมินห์ ชาวเวียดนามคือผู้ถูกกดขี่ขูดรีด เขาเป็นพลเมืองของประเทศเมืองขึ้น ซึ่งได้รับการปฏิบัติจากผู้เข้าครอบครองอย่างไร้มนุชยธรรม เขาได้เรียนรู้มา

^๖บุญทรง สรรวาศ, ๔๐ รัฐบุรุษของโลก ชีวิตการต่อสู้ของบุคคลสำคัญชั้นนำของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๘.

แล้วถึงประวัติศาสตร์อันขมขื่นของเวียดนามที่อยู่ภายใต้สถานะที่เรียกว่า เมืองขึ้น ทั้งจากเมืองขึ้นของจักรวรรดิจีนในอดีต และจักรวรรดิฝรั่งเศส และเขายังได้เรียนรู้ถึงประวัติการต่อสู้กู้ชาติอันอย่างกล้าหาญของประชาชน และที่ใกล้ตัวที่สุด คือ การต่อสู้ของคนในครอบครัวของเขาเอง ทั้งพ่อ พี่ชายและพี่สาวของเขา รวมถึงตัวเขาเอง และที่เขาต้องออกมาเผชิญชีวิตอยู่นอกประเทศครั้งนี้ก็เพื่อแสวงหาเครื่องมือ คือ ความรู้ที่จะนำกลับไปทำการต่อสู้ปลดปล่อยชาติอันเป็นที่รักของเขา ให้พ้นจากการครอบครองของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส

ดังนั้น โฮจิมินห์จึงรู้จักแยกแยะได้ว่าสิ่งไหนดีหรือไม่ดี สิ่งไหนเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ ชีวิตในเรือเดินสมุทรของเขาถึงแม้ว่าจะมีความทุกข์ยากลำบากเหมือนเพชรในหิน แต่เขาก็สามารถถลุงเอาหินออกไปได้เป็นต้นๆ จนเหลือแต่เพชรเม็ดงาม และนี่คือโฮจิมินห์ เพชรเม็ดงามแห่งเอเชียและของโลก^๗

๕. การพัฒนาสันติภาพของพลเมืองตามแนวทางโฮจิมินห์

เหตุการณ์ที่ทำให้เวียดนามต้องมีการสู้รบต่อไปอีก เนื่องจากฝรั่งเศสยังต้องการที่จะมีอำนาจและผลประโยชน์ในประเทศที่เป็นอาณานิคม และหลังจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) สถาปนาขึ้น เมื่อ ๒ กันยายน ค.ศ.๑๙๔๕ และเพิ่งจะได้รับเอกราชแต่ก็แข็งแกร่งเข้มแข็งพอที่จะรักษาอำนาจอธิปไตยของชาติเอาไว้ ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสจะได้รับการสนับสนุนจากจีนและสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น แต่ก็ไมอาจที่จะใช้กำลังทหารเข้าจัดการกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามที่เพิ่งจะได้รับเอกราชนั้นได้ สภาการณ์บังคับให้ฝรั่งเศสจำต้องเปิดการเจรจากับโฮจิมินห์ ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐที่เพิ่งก่อตั้งในเวลาต่อมา ซึ่งโฮจิมินห์ก็ตระหนักดีว่ายังไม่มีกำลังพอที่จะผลักดันให้ฝรั่งเศสถอนตัวออกไปและปัญหาทางเศรษฐกิจของเวียดนามเหนือก็ทำให้ไม่อาจดำเนินการต่อสู้ติดต่อกันเป็นเวลานานได้ โฮจิมินห์จึงต้องการเจรจากับฝรั่งเศส^๘

^๗ จูไรร์ตัน บุณูที่สุด, “บทบาทของโฮจิมินห์ในสงครามเวียดนาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๔-๔๖.

^๘ โกลุสมร์ สายจันทร์. จักรพรรดินิยมกับการปฏิวัติสังคมนิยมเวียดนาม. (ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๐.

ในเดือนมีนาคม ค.ศ.๑๙๔๖ การเจรจาระหว่างฝรั่งเศสกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ได้เปิดขึ้นที่เมืองดาลัต โดยมีนาย Jean Sainteny เป็นผู้แทนจากฝรั่งเศส การเจรจาครั้งนี้ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสพยายามเอาเปรียบก็ตาม แต่ในการที่ฝรั่งเศสยอมเจรจาด้วยก็เท่ากับว่าฝรั่งเศสยอมรับในอำนาจอธิปไตยของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามแล้ว จึงนับเป็นชัยชนะทางการเมืองเป็นครั้งแรกที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามมีต่อฝรั่งเศส อันนำมาซึ่งชัยชนะในทางการทูตและทางการทหารในเวลาต่อมา การเจรจาครั้งนี้ โฮจิมินห์ ยึดถือหลักการเอกราชของชาติเป็นประการสำคัญ ดังนั้นในการรักษาหลักการบางครั้งก็จะต้องยอมสูญเสียบางสิ่งบางอย่าง เช่นเดียวกับพุทธภาษิตที่ว่า “เสียทรัพย์สิ้นเงินทองเพื่อรักษาอวัยวะ เสียอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต เสียชีวิตเพื่อรักษาธรรม” และการดำเนินการเจรจาระหว่างประเทศบนหลักการเช่นนี้ก็เช่นเดียวกับสัญญาเบรสท์-ลิตอฟสค์ ระหว่างโซเวียตกับเยอรมันของไกเซอร์ในสงครามโลกครั้งที่ ๑

การทำข้อตกลงเมืองดาลัต เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ค.ศ.๑๙๔๖ ระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามของโฮจิมินห์กับจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจขณะนั้น ซึ่งประชาชนประสบทุกข์ภัย อดอาหารตายเป็นจำนวนมาก กองกำลังทหารก็ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะทำศึกตั้งรับตามรูปแบบ เมื่อเปรียบเทียบกับกำลังของฝรั่งเศสที่กลับเข้าไปควบคุมเวียดนามได้ตลอดทั้งในลาวและเขมร ภายใต้การสนับสนุนของอังกฤษแล้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามที่เพิ่งได้รับเอกราชยังไม่สามารถเอาชนะได้ จึงจำเป็นต้องหยุดพักเพื่อสร้างสมกำลัง โฮจิมินห์จึงจำต้องยอมรับข้อเสนอของฝรั่งเศสที่จะให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามเป็นรัฐหนึ่งในสหพันธรัฐอินโดจีน (อันประกอบด้วย ดังเกี๋ย อันนัม โคชินไชน่า ลาว และเขมร) ที่มีข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส เป็นผู้ปกครองสูงสุด และให้สหพันธรัฐอินโดจีนเข้าอยู่ในสหภาพฝรั่งเศส

ถึงแม้ฝรั่งเศสพยายามทำรูปแบบการปกครองอินโดจีนว่าเป็นประเทศเอกราช แม้แต่เปลี่ยนชื่อผู้ปกครองสูงสุดของอินโดจีนจากเดิมที่เรียกว่า Governor General มาเป็น High Commissioner ก็ตาม แต่แท้ที่จริงก็คือเมืองขึ้นนั่นเอง โดยใช้วิธีการแบ่งแยกแล้วปกครองของจักรวรรดินิยม โดยแบ่งเวียดนามออกเป็นส่วนๆ มีดังเกี๋ย (เวียดนามเหนือ) อันนัม (เวียดนามกลาง) โคชินไชน่า (เวียดนามใต้) แล้วผนวกเอาลาวและเขมรเข้าไปร่วมเป็นสหพันธรัฐอินโดจีน แผนการสหพันธรัฐอินโดจีน จึงเป็นแผนการของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส นักล่าอาณานิคมที่เสนอโดย Monsieur Jean Sainteny ตัวแทนรัฐบาลฝรั่งเศสที่เจรจากับฝ่ายสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามที่เมืองดาลัตเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ หาใช่เป็นแผนการของคอมมิวนิสต์อินโดจีน ดังที่มีการโฆษณาชวนเชื่อกันในเวลาต่อมา

ตรงกันข้าม โฮจิมินห์กลับเสนอแผนการรวมเวียดนามเป็นหนึ่งเดียว โดยให้ประชาชนในเวียดนามใต้หรือโคชินไชน่าได้แสดงประชามติอย่างเสรีว่าจะเข้าร่วมกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามหรือเวียดนามเหนือ (ตั้งเกียและอันนัม) หรือไม่ เพราะเป็นคนเชื้อชาติเดียวกันเพียงแต่อยู่กันคนละภาคส่วนของประเทศเท่านั้น

การเจรจาที่เมืองคาลต์ครั้งนี้จึงยังคงตกลงในรายละเอียดอะไรไม่ได้ เป็นแต่ตกลงในหลักการใหญ่ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเจรจาดังกล่าวในรายละเอียดที่จะมีขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ.๑๙๕๖ ณ ประเทศฝรั่งเศสต่อไป

หลักการใหญ่ที่ว่าฝรั่งเศสยอมรับรองอธิปไตยของรัฐบาลฮานอยหรือรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม และให้ถือว่าสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพฝรั่งเศส และมีเงื่อนไขว่า

๑) สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามจะยอมให้ฝรั่งเศสเคลื่อนพลเลยเส้นขนานที่ ๑๖ ขึ้นไปบริเวณเวียดนามส่วนเหนือ แทนทหารก๊กมินตั๋งของเจียง ไคเชก ที่ถอนตัวออกไป (ตามการตกลงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างจีนกับฝรั่งเศส) โดยมีเงื่อนไขว่า ฝรั่งเศสต้องถอนทหารออกทุกปี จนหมดสิ้นภายใน ๓ ปี

๒) จะต้องมีการแสดงประชามติในโคชินไชน่าอย่างเสรีว่าประชาชนจะเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับตั้งเกียและอันนัมหรือไม่

สัญญาคาลต์ดังกล่าวนี้ก็เช่นเดียวกับสัญญาเบรสท์-ลิตอฟสค์ พวกคนหนุ่มสาวชาวเวียดนามหัวรุนแรงภายในพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนไม่พอใจและกล่าวหาโฮจิมินห์อย่างรุนแรง ว่าเป็นสายลับของฝรั่งเศส เป็นคนทรยศขายชาติ โฮจิมินห์และบรรดาผู้นำแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามตระหนักดีในประเด็นนี้ ว่าฝรั่งเศสไม่เคยคิดจะให้เอกราชกับอินโดจีนทั่วทั้งแผ่นดิน (ตั้งเกีย อันนัม โคชินไชน่า) และสันติภาพไม่อาจจะมาจากการหยิบยื่นให้ของฝรั่งเศส แต่ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ผู้มีจิตใจที่ปฏิวัติอย่างเลนินและพร้อมทั้งมีจิตใจสันติอย่างคานธี ได้เคลื่อนไหวต่อสู้กับฝรั่งเศสตามเงื่อนไขทางทวิวิสัย โดยยืนอยู่บนจุดยืนที่แน่นอนว่า เอกราชแห่งชาติและสันติภาพของสังคมจะได้มากก็ด้วยการต่อสู้ ทั้งด้านการเมือง การทูต และการทหาร

เมื่อฝรั่งเศสไม่มีความจริงใจที่จะให้เอกราชแก่อินโดจีน ที่ฝรั่งเศสเจรจานั้นก็เป็นเพียงแผนการเท่านั้น ในช่วงที่โฮจิมินห์กับฝรั่งเศสกำลังเปิดการเจรจากันที่พระราชวังฟองแตนโบล ประเทศฝรั่งเศสนั้น ในอีกด้านหนึ่งฝรั่งเศสได้ส่งทหารจากยุโรปเข้าไปในอินโดจีนเป็นจำนวนแสน ทหารเหล่านี้มีทั้งทหารที่เป็นชาวฝรั่งเศสและทหารจากอาณานิคมใน

แอฟริกา ในขณะที่การเจรจากำลังดำเนินอยู่นั้นฝรั่งเศสที่คุมกำลังอยู่ทางอินโดจีน ได้ส่งทหารเข้าโจมตีและเข่นฆ่าประชาชนรอบๆ กรุงฮานอย ไฮฟอง และที่อื่นๆ จึงได้มีการปะทะกันขึ้นกับทหารของโว เหงียน เกียบ อยู่เป็นประจำและในขณะเดียวกันทหารของ โว เหงียน เกียบ ก็ได้ขู่โจมตีกองทหารฝรั่งเศสเมื่อสบโอกาส ในที่สุดการเจรจาที่ปารีสก็ไม่ได้ข้อสรุปไปกว่าการเจรจาที่ดาลัต ได้มีการตกลงว่าจะมีการเจรจาอีกครั้งหนึ่งในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๕๗ เป็นอย่างช้า ข้อตกลงที่ปารีสได้ลงนามกันเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๖ หลังการเจรจาที่ล้มเหลว นักหนังสือพิมพ์อเมริกันที่ประจำอยู่ปารีสชื่อ David Sehoenbrun ได้สัมภาษณ์โฮจิมินห์มีความตอนหนึ่งว่า “ทำไมเล่า เราก็ต้องต่อสู้กันแน่นอน” “แต่ท่านประธานาธิบดีย่อมรู้ว่า ฝรั่งเศสเป็นชาติมหาอำนาจ มีเครื่องบิน รถถัง และอาวุธทันสมัยมากมาย ท่านไม่มีอาวุธทันสมัย ไม่มีเครื่องบิน ไม่มีรถถัง ไม่มีแม้แต่เครื่องแบบ ท่านเป็นชาวนา ท่านจะต่อสู้กับพวกเขาได้อย่างไร”

“เราก็เหมือนกับเสือ เมื่อข้างแข็งแรงและพักผ่อนใกล้เสียบึง เราจะต้องไม่หนี ถ้าเสือหยุดนิ่ง ข้างก็จะรอดกำลัง แต่ถ้าเสือไม่ยอมหยุด ข้างก็คงจะเปื้อนตายเพราะความเปื้อนหนาย” และในเวลาต่อมา ข้างก็เปื้อนตายไปเองจริงๆ ตามคำให้สัมภาษณ์ของโฮจิมินห์ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

โฮจิมินห์กลับจากฝรั่งเศสถึงฮานอยเมื่อต้นเดือนตุลาคม ค.ศ.๑๙๕๖ ถึงแม้ว่าโฮจิมินห์จะไม่ประสบความสำเร็จในการเจรจาแล้วและจะมีการประชุมอีกครั้งในต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๗ แต่การออกสู่โลกภายนอกของโฮจิมินห์ในฐานะประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามก็ได้รับการต้อนรับจากนานาชาติที่โฮจิมินห์ไปเยือนและเดินทางผ่านอย่างอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศฝ่ายสังคมนิยม ซึ่งรวมทั้งชาวสังคมนิยมและชาวคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสที่มีความเห็นใจประเทศอินโดจีน การเดินทางออกนอกประเทศของโฮจิมินห์กับคณะครั้งนี้ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ประสบความสำเร็จในการเจรจาทางการทูต แต่เขาก็ได้รับชัยชนะในทางการเมือง จนกระทั่งสัญญาลงวันที่ ๖ มีนาคม กับสัญญาลงวันที่ ๑๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๖ ที่ระบุไว้ว่าจะให้ประชาชนเวียดนามได้ลงประชามติว่าจะเข้าร่วมอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามหรือไม่ ได้ถูกฝรั่งเศสทำลายแล้วด้วยการใช้กำลังโจมตี ขบวนการเวียดนามที่ดังกล่าว

การทำสงครามกู้ชาติเป็นครั้งแรกหลังจากที่ทำสงครามขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกนอกประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เริ่มขึ้นอีกครั้ง และเป็นสงครามที่โฮจิมินห์ได้นำยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบยืดเยื้อยาวนาน ดังนั้นความอดทนจึงเป็นหลักการที่สำคัญที่สุด และยุทธวิธีที่พร้อมกับความอดทนในการต่อสู้หรือกำลังเข้าศึกที่เข้มแข็งกว่า ก็คือยุทธวิธีอัน

ทันสมัยตลอดกาลของชนูที่ว่า ข้าศึกมาให้มุด ข้าศึกหยุดให้ตี ข้าศึกหนีให้ตาม ในขณะที่ฝรั่งเศสประสบความล้มเหลวจากการจัดตั้งรัฐเวียดนามใหม่ที่มีจักรพรรดิบัว ไต่ เป็นประมุข ขบวนการเวียดมินห์ได้เติบโตเข้มแข็งยิ่งขึ้น และได้สร้างความสูญเสียให้กับกองกำลังของฝรั่งเศสทั้งบาดเจ็บและล้มตายระหว่างปี ค.ศ.๑๙๔๗-๑๙๔๙ ในสงครามกองโจรเป็นจำนวนเกือบแสนคน ต่อมาในเดือนมกราคม ๑๙๕๐ สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศสังคมนิยมอื่นๆ ได้รับรองสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม นับแต่นั้นมา ขบวนการเคลื่อนไหวในฝรั่งเศส ในประเทศอาณานิคม และในประเทศอื่นๆ ทั่วโลกต่างให้การสนับสนุนสงครามต่อต้านการล่าอาณานิคมของเวียดนามเพิ่มมากขึ้น แต่กระนั้นก็ดี เวียดมินห์ก็ไม่สามารถมีชัยชนะต่อฝรั่งเศสได้อย่างเด็ดขาด และยังไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะทำการรบบแบบ “แบบแผน” กับกองทัพฝรั่งเศสได้ จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.๑๙๕๐ ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถปลดปล่อยประเทศจีนได้อย่างเด็ดขาด ในปี ค.ศ.๑๙๔๙ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมทั้งสหภาพโซเวียตจึงส่งความช่วยเหลือให้แก่ขบวนการเวียดมินห์ ทั้งด้านอาวุธยุทธภัณฑ์ และทั้งด้านให้การฝึกอบรมแก่สมาชิกเวียดมินห์ทุกระดับที่ส่งเข้าไปฝึกอบรมในสาธารณรัฐประชาชนจีน จึงทำให้เวียดมินห์ที่เป็นกองโจรกลายมาเป็นกองทัพและสามารถทำการรบตาม “แบบแผน” ของกองทหารประจำการได้ จนกระทั่งสามารถเอาชนะฝรั่งเศสได้อย่างเด็ดขาดในศึกเดียนเบียนฟู

เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสากลที่แบ่งโลกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ โลกสังคมนิยมที่มีสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นแกนนำ กับโลกทุนนิยมที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๕๑ ได้มีการประชุมสมัชชาแห่งชาติของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนครั้งที่ ๒ เพื่อปรับยุทธศาสตร์การสงครามและยุทธวิธีการเมืองของประชาชาติต่างๆ ในการต่อต้านฝรั่งเศส ที่มีโฮจิมินห์เป็นประธาน ที่ประชุมได้มีมติให้เปลี่ยนชื่อพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนเป็นพรรคกรรมกรเวียดนาม (Dang Lao Dong Viet Nam : Vietnam Workers' Party) หรือพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรทางการเมืองสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ประชาชาติต่างๆ ในอินโดจีนตั้งพรรคการเมือง ตามแนวทางเชื้อชาติของตนและในขณะนั้น พรรคกรรมกรเวียดนามมีสมาชิกถึง ๗๖๐,๐๐๐ คน^๙ ส่วนสมาชิกพรรคที่เป็นคนลาวและกัมพูชา ซึ่งร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้อยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน เพื่อเอกราชของลาวและ

^๙วินัย คุณอุดม (บรรณาธิการ), โฮจิมินห์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพรึก, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๑-๑๓๑.

กัมพูชานั้น ก็ได้แยกตัวออกมาจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ลาวและพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาในเวลาต่อมา ในปลายปี ค.ศ.๑๙๕๐ ฝรั่งเศสซึ่งเคยถูกลอบยิงหรือถูกลอบจู่โจมจากกำลังเวียดมินห์ ด้วยกำลังคนเพียงครั้งละไม่เกิน ๒๐ คน จึงได้รู้จักกับกองทัพของเวียดมินห์ กองทัพที่จัดรูปแบบการบังคับบัญชาเช่นเดียวกับกองทหารประจำการทั่วไป กองทัพที่ได้รับบริการฝึกหัดและได้รับการติดต่ออาวุธมาจากแผ่นดินจีน และเป็นกองทัพที่สร้างความพ่ายแพ้ให้แก่ฝรั่งเศส และสามารถปลดปล่อยเขตยึดครองของฝรั่งเศสเป็นลำดับมานับตั้งแต่คาบังกลางซอน เลากะ วินห์เยิน ฮัวบิณ นินห์บิณ

นอกจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหรือพรรคลาวแดง ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ ได้ทำการรุกทางการเมืองจนปลดปล่อยเมืองต่างๆ ที่ฝรั่งเศสยึดครองกลับมาได้จำนวนหนึ่ง และยังได้รุกทางการเมืองและทางการทูตอย่างไม่ลดละ จนในที่สุดจากการรุกทางการเมือง ได้บังคับให้ฝรั่งเศสจำต้องเข้าประชุมกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามรวมทั้งลาวและกัมพูชา อีกครั้งหนึ่งที่เจนีวา ระหว่างวันที่ ๒๖ เมษายน -๒๑ กรกฎาคม ค.ศ.๑๙๕๔ ในหัวข้อเจรจาเรื่องปัญหาอินโดจีน โดยสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่เสนอให้สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส รวมทั้งรัฐเวียดนามใต้ของจักรพรรดิ บ่าว ไต้ มี โง่ ดินห์ เตียม เป็นนายกรัฐมนตรีนมาเข้าร่วมประชุม ในระหว่างเจรจา ในสนามรบอินโดจีนฝรั่งเศสกำลังเสียดูลอย่างมาก เตียนเบียนฟูป้อมปราการที่แข็งแกร่งที่สุดกำลังจะถูกตีแตก และเมื่อถึงเวลานั้นฝรั่งเศส ก็จำต้องปิดฉากรัฐอธิปไตยในอินโดจีนลงและลัทธิที่จะเข้ามาแทนที่ต่อไปคือ ลัทธิคอมมิวนิสต์ของพรรคลาวแดง ที่มีโฮจิมินห์เป็นผู้นำ^{๑๐}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จากการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในช่วงของการกู่ชาติครั้งที่ ๑ ซึ่งสิ้นสุดในสงครามเตียนเบียนฟูนั้นเกิดจากการที่ฝรั่งเศสประมาทฝ่ายตรงข้ามไม่ว่าในเรื่องของด้านอาวุธหรือยุทธศาสตร์การรบและด้านการเมืองที่ปกครองอย่างเอา رأดเอาเปรียบประชาชนมากเกินไปจึงทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ที่ทำการเพื่อกอบกู้เอกราชแก่เวียดนามและเพื่อประชาชนเป็นหลัก จึงทำให้โฮจิมินห์ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งในศึกสงครามที่เตียนเบียนฟูนั้นฝรั่งเศสได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา ทั้งทางด้านทหารและเงินช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะสหรัฐอเมริกาเกรงว่าถ้าเวียดนามตกอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์แล้วก็จะทำให้ประเทศที่อยู่ใกล้เคียงตะวันออกเฉียงใต้จะเป็น

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, **อินโดจีนในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐**, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑-๔๑.

คอมมิวนิสต์ตามกันไปหมด เพราะอเมริกาเชื่อว่าเวียดนามเป็นประเทศที่จะเป็นโดมิโนตัวแรกที่จะทำให้ล้มจึงได้เข้าสนับสนุนฝรั่งเศส ภายหลังจากการทำสงครามติดต่อกันนานถึง ๕๕ วันจนในที่สุดกองทัพฝรั่งเศสก็ต้องยอมจำนนต่อกองทัพเวียดนามที่ในวันที่ ๗ พฤษภาคม ค.ศ.๑๙๕๔ และภายหลังจากการพ่ายแพ้ครั้งนั้น ในสนามรบรัฐบาลฝรั่งเศสก็ถูกประชาชนของตนผลักดันให้มีการเจรจาสงบศึกกับเวียดนามห์ โดยไม่มีอำนาจต่อรองที่เคยเหนือกว่ากองกำลังสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) ในอาณานิคมนี้เหลืออีกเลย เพราะฝรั่งเศสยังมีทหารที่ถูกเวียดนามห์จับเป็นเชลยอยู่ประมาณ ๑๖,๒๐๐ คน จึงทำให้ฝรั่งเศสยอมถอนตัวออกจากเวียดนามตามสนธิสัญญาเจนีวา ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๙๕๔

๖. บทสรุป

สันติภาพ (Peace) ในสังคมเป็นเป้าหมายที่มนุษยชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้เขียนมีความเห็นด้วยอย่างยิ่ง ในความหมายนี้ ไม่ว่านักสันติภาพทั้งหลายจะให้ความหมายแตกต่างกันไปบ้าง แต่สุดท้ายก็จบลงด้วยการอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขเหมือนกัน ปราศจากความขัดแย้งใดๆ ทั้งสิ้น แนวคิดสันติภาพของนักวิชาการ ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดของท่านพุทธทาสนั้นมีได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้งหรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความสงบสันติภายในตัวบุคคลแต่ละบุคคล จากประวัติของท่านโฮจิมินห์นั้น ผู้เขียนเห็นว่าท่านเป็นนักต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ ท่านเกิดในมณฑลเง๋ออัน เป็นมณฑลที่กล่าวขานกันว่าเป็นดินแดนแห่งนักปฏิวัติ เพราะมณฑลแห่งนี้เป็นที่ให้กำเนิดแก่บุคคลสำคัญหัวรุนแรงที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์อันเป็นเชื้อไฟแห่งการปฏิวัติเป็นจำนวนมาก รวมทั้งตระกูลของโฮจิมินห์ด้วย ถึงแม้ตัวท่านเองจะเป็นคนไม่แข็งแรงเหมือนคนทั่วไป แต่ท่านเป็นนักไฟรู้ จะเห็นว่าท่านใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา จนทำให้ท่านเรียนรู้ภาษาได้ถึง ๕ ภาษา และมุ่งมั่นในอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ว่าจะกู้ชาติให้ได้ด้วยวิธีสันติภาพ

โฮจิมินห์เรียกร้องสันติภาพอยู่ตลอดเวลาทั้งกับฝรั่งเศส เจ้าอาณานิคมที่ปกครองแบบกดขี่ข่มเหงชาวเวียดนามอยู่ตลอดเวลา ในเดือนมีนาคม ค.ศ.๑๙๔๖ การเจรจาระหว่างฝรั่งเศสกับโฮจิมินห์ เกิดขึ้นที่เมืองดาลัต โดยมีนาย Jean Sainteny เป็นผู้แทนจากฝรั่งเศส การเจรจาครั้งนี้ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสพยายามเอาเปรียบก็ตาม แต่ในการที่ฝรั่งเศสยอมเจรจาด้วยก็เท่ากับว่าฝรั่งเศสยอมรับในอำนาจอธิปไตยของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามแล้ว จึงนับเป็นชัยชนะทางการเมืองเป็นครั้งแรกที่สาธารณรัฐประชาธิปไตย

เวียดนามมีต่อฝรั่งเศสอันนำมาซึ่งชัยชนะในทางการทูตและทางการทหาร ผู้เขียนมีทัศนะว่า “การพัฒนาสันติภาพของพลเมืองตามแนวทางโฮจิมินห์” เป็นสันติภาพที่ดำเนินไปพร้อมกับการทำสงคราม โดยการเน้นเรื่องการเจรจาสันติภาพ เพราะเป้าหมายสูงสุดของโฮจิมินห์ คือ การได้รับเอกราชและความสงบสุขของประชาชนชาวเวียดนาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

- โกสุมภ์ สายจันทร์. **จักรพรรดินิยมกับการปฏิวัติสังคมเวียดนาม**. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์, ภาควิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.
- จุไรรัตน์ บุญที่สุด. “บทบาทของโฮจิมินห์ในสงครามเวียดนาม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.
- บุญทรง สราวุธ. **๔๐ รัฐบุรุษของโลก ชีวิตการต่อสู้ของบุคคลสำคัญชั้นนำของโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๓๐.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. **อินโดจีนในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๕.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). **สันติภาพของโลก : คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชาของพุทธทาสภิกขุ**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.
- พระไพศาล วิสาโล. “องค์กรร่วมแห่งสันติภาพ”. ใน **สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ**. กาญจนนา แก้วเทพ บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- วินัย คุณอุดม. (บรรณาธิการ). **โฮจิมินห์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพริก, ๒๕๓๔.
- รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. “สันติศึกษากับสันติภาพ”. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๑.

บวร : การรื้อฟื้นเพื่อสร้าง ชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

พระใบฎีกาจารย์ อคฺควชิโร (ยอดเพชร)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ชุมชนล่มสลาย ยุทธศาสตร์ที่หายไปยามเมื่อไทยเปลี่ยน (ไม่) ผ่าน จากยุคไทยเข้มแข็งสู่วิกฤตประชานิยม นโยบายรัฐทุกยุคสมัยมุ่งเน้นผลทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก จึงนำไปสู่การพัฒนาทางสังคมชุมชนที่ผิดทาง ทำให้บุคคลนิยมเสรีโภควัตถุ ขาดนโยบายหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบุคคล ปัญหาความแตกแยกกลุ่มสลายของชุมชนเริ่มเกิดขึ้นเมื่อแนวคิดของชาวตะวันตกที่กำหนดบทบาทในการจัดการงานด้านต่างๆ โดยรัฐภายใต้คำว่า “การพัฒนา” ตามหลักทุนนิยม^๑ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า การพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned change)^๒ หรือ การพัฒนาคือการสร้างความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการพัฒนาตามแนวคิดดังกล่าวได้รับการวิพากษ์จากนักวิชาการหลายสำนัก ว่าก่อให้เกิด “วิกฤตการณ์การพัฒนา” (Development crisis) เพราะผลจากการพัฒนานั้นไม่สามารถลดทอนความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกัน (Intra-generation) และยังทำให้ความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกันเพิ่ม

^๑ อ่างใน ศุภชัย เจริญวงศ์, *ถอดรหัสการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการเมือง, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๕.

^๒ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

มากขึ้นด้วย^๓ ผลกระทบที่ตามมาคือ การล่มสลายของชุมชนไทยจากแนวความคิดการพัฒนาของชาวตะวันตก อันก่อให้เกิดความแตกแยก ชัดแย้ง แบ่งฝาย การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ต่อไปอาจก่อให้เกิดหายนะ และสามารถทำลายล้างโลกจนถึงกาลอวสานภายในชั่วอายุขัยของเรา^๔ ความเสื่อมทางด้านจิตใจและความถดถอยทางสังคมเกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาวัยรุ่นกวนเมือง ปัญหาเด็กวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาความยากจน^๕ ที่น่าเป็นกังวลที่สุดคือ ปัญหาเหล่านี้เกิดกับเยาวชนที่มีอายุต่ำลงมาเรื่อยๆ อันจะนำไปสู่ความล่มสลายของชุมชนและสังคมไทยในอนาคต

ดังนั้น สถาบันทางศาสนาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือบริหารจัดการชุมชนและสังคมได้อย่างไร บทความนี้จะเสนอการรื้อฟื้นแนวคิด “บวร” ในรูปแบบ “๓ ส. โมเดล” ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ชุมชนนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางสังคมในยุคปัจจุบัน

๒. คุณค่าและความสำคัญของบวร

ต่อการสร้างชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

สำหรับการแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยทั่วไปมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดประชาสังคม (Civil society) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างสังคมจากความร่วมมือขององค์กรในสังคมในมิติเชิงการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจากหลายๆ ฝ่าย มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า Civil society ไว้ พอยกตัวอย่างได้ดังนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ให้ความหมายของคำว่า “ประชาคม” หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการในระดับกลุ่ม ส่วน ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ใช้ศัพท์ว่า “วิถีประชา” หมายถึง การรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆ โดยมีตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ปราศจากการจัดตั้ง

^๓ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, *วาทกรรมการพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘๑.

^๔ปริญญา ปรานูชญาบุตร, *การพัฒนาบวรอย่างต่อเนื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญาตะวันออก* วิทยาการตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : คปไฟ, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^๕ปกรณ คุณารักษ์, *ปัญหาสังคม*, (ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา, ๒๕๕๖), หน้า ๖๘-๙๗.

ซึ่งเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่ายในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ นพ.ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ให้ความหมายว่า “ประชาสังคม” หมายถึง การที่ผู้คน สังคม สภาพการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข รวมตัวกันโดยมี วัตถุประสงค์ร่วมกันในการนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กร (Civic group) ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ใน ลักษณะเป็นทุนร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งด้วยความรัก ความสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกัน ภายในระบบการบริหารจัดการโดยมีการเชื่อมโยง เป็นเครือข่าย^๖ จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง ระบบการบริหารจัดการโดยความร่วมมือของบุคคลและองค์กร เพื่อแก้ปัญหาทาง สังคมที่เกิดขึ้น และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกันด้วยความรัก ความสมานฉันท์ เอื้ออาทรต่อกัน

ต่อมา มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิด “ประชาสังคม” ขึ้น โดยกาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ เสนอว่า คือ การให้คนจนมีโอกาสหาทางเลือกเอง มีโอกาสจัดการด้วยตนเอง มีโอกาสใช้เครื่องมือด้วย ตนเอง^๗ ส่วน ศ.นพ.ประเวศ วะสี เสนอแนวคิดที่ คือความริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิด การจัดการองค์กร และเกิดการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชน ผู้นำที่ทาง ราชการแต่งตั้งอาจจะไม่ใช่ผู้นำจริงๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ^๘ ซึ่งสอดคล้องกับความหมาย ของเจมส์ แอล เครห์ตัน (James L. Creighton) ที่ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน (Public participation) ว่า “หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทัศนคติที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทาง ที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจาก

^๖ดูรายละเอียดใน พระมหาสุเทพ สุภณโณ. ประชาสังคม “บวร” เพื่อความเข้มแข็งของ ชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://blctoday.org/2012/05/13/ประชาสังคม “บวร” เพื่อความ เข้มแข็งของชุมชน](http://blctoday.org/2012/05/13/ประชาสังคม%20บวร%20เพื่อ%20ความ%20เข้ม%20แข็ง%20ของ%20ชุมชน). [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

^๗กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สมาคาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๐.

^๘ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

สาธารณชน”^๙ จากแนวคิดการมีส่วนร่วมนี้ สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือการมีโอกาสนในการร่วมบริหารจัดการองค์กรของตนด้วยตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปตามความต้องการและมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจด้านต่างๆ ร่วมกัน

ในอดีต พระภิกษุสงฆ์มีส่วนร่วมในระบบสังคมของไทยเป็นอย่างมาก การศึกษาในแขนงวิชาต่างๆ ล้วนแล้วแต่เริ่มจากในวัดโดยมีพระภิกษุเป็นผู้ให้ความรู้ วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเรียนรู้ของประชาชน สถานที่ให้การศึกษา ได้แก่ บ้าน วัด วัง ส่วนครูผู้สอนได้แก่พระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงจัดการศึกษาให้เป็นระบบโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสส่งบุตรหลานมาเรียนได้มากขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๔ ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์สอนหนังสือไทยในพระอารามหลวงทุกอาราม และทรงประกาศตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๘^{๑๐} โดยจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด และใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน และให้พระสงฆ์เป็นครูสอนโดยเริ่มที่ “โรงเรียนวัดมหรณพาราม” เป็นแห่งแรก

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดและให้พระสงฆ์เป็นครูสอนนั้น เนื่องจากพระองค์ทอดพระเนตรเห็นในต่างประเทศว่า “เขาจัดการศึกษาในลักษณะที่เป็นบริการของทางศาสนา โดยพวกหมอสอนศาสนาเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการและใช้ศาสนาเป็นรากฐานของการศึกษา เพื่ออบรมบ่มนิสัยเยาวชนให้มีพื้นฐานทางจิตใจใฝ่ประพฤติชอบตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเติบโตขึ้นก็จะได้เป็นพลเมืองดีมีคุณธรรมประจำใจ”^{๑๑} จากพระราชดำรัสนี้ จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ของบ้าน วัด และโรงเรียน ว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันตามหน้าที่คือ การอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณธรรมนั้นไม่ใช่หน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือของ ๓ เสาหลักของชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่ต้องทำหน้าที่ร่วมกันอย่างกลมกลืน

^๙ อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๑.

^{๑๐} สุมน อมรวิวัฒน์, “การศึกษา”, **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒**, ๒๕๓๓, หน้า ๑๗๙.

^{๑๑} พลาคิตย สิทธิธัญกิจ, **รัชกาลที่ ๕ กับการปฏิรูปเมืองสยาม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กู่ตมอร์นิ่ง, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔๔.

ปัจจุบันความสัมพันธ์ของ บ้าน วัด และโรงเรียน ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งในชื่อว่า “บวร” สำหรับคำว่า “บวร” มาจากการนำตัวอักษรสามตัวมาเรียงต่อกัน จนได้ความหมายที่แสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์และโครงสร้างที่ลึกซึ้งของสังคมไทย จากพระราชดำรัสและแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๒๔ โดยตัวอักษร “บ” แทนความหมายของคำว่าบ้าน ซึ่งก็คือที่พักอาศัยหรือครอบครัว ที่ให้ความรักความอบอุ่นผูกพัน แม้จะเป็นหน่วยหรือสถาบันเล็กที่สุดในโครงสร้างของสังคม แต่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมใหญ่ๆ เป็นฟันเฟืองชิ้นเล็กที่มีความหมายสำคัญมาก ตัวอักษร “ว” แทนความหมายของคำว่าวัด วัดทำหน้าที่ทั้งทางโลกและทางธรรม คือ สอนหนังสือร่วมกับชุมชนและร่วมทำทุกพิธีกรรมที่ชุมชนต้องการตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เปรียบเสมือนศูนย์กลางทางจิตใจของคนไทยมาแต่ครั้งอดีต เป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนโดยรอบวัดให้ประพฤติถูกต้องนอบน้อมคลองธรรม วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์แล้ว สำหรับชาวบ้านยังเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนพบปะกัน ใครเดือดเนื้อร้อนใจก็มาปรึกษากัน กลับจากวัดก็ได้คำสอนดีๆ กลับไปมากมาย

อย่างที่ทราบกันดีว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นอิสลาม คริสต์ ล้วนมีหลักคำสอนให้ผู้คนประพฤติและปฏิบัติดี โดยนัย “ว” จึงหมายรวมถึงศาสนาต่างๆ ที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทย ส่วนตัวอักษร “ร” แทนความหมายของคำว่าโรงเรียน โรงเรียนคือสถานที่ที่ให้ความรู้อย่างมีแบบแผน สำหรับเยาวชนซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ภาระของโรงเรียนอาจดูหนักอยู่บ้างในปัจจุบัน เนื่องจากโรงเรียนต้องดูแลเหล่าลูกศิษย์เหมือนลูกหลานของตน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องให้ความรู้ทางวิชาการอย่างเต็มที่ รวมถึงทำให้ศิษย์เป็นคนดีแก่สังคม^{๑๒} จากคำจำกัดความและความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้อันรวมเรียกว่า “บวร” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงแนวพระราชดำริให้นำไปปฏิบัตินี้ มีความสอดคล้องกับวิถีชุมชนของไทยเป็นอย่างดี อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งยั่งยืนของชุมชนและสังคมไทยส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน วาไรตี้, ‘บวร’ ประสานพลังสร้างสังคมมั่นคง, **เดลินิวส์**, (๗ ธันวาคม ๒๕๕๗) : หน้า ๑๗.

๓. บวร : วิธีพุทธในการพัฒนาชุมชน

การกลับคืนสู่ฐานะของวัดในปัจจุบัน พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาท เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีงามให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเข้าใจวิถีชีวิตแห่งชุมชน อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะป็นวัฒนธรรมประเพณี หรือความเป็นอยู่ของประชาชน จนสามารถ เป็นผู้นำทางด้านความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้องได้ ซึ่งก็คงจะเป็นการย้อนไปสู่บทบาทของ พระสงฆ์ในอดีตนั่นเอง ไม่ใช่สิ่งใหม่ เพียงแต่นำสิ่งต่างๆ มาประยุกต์และปรับปรุงให้เกิด ความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นตามสภาพปัจจุบัน ดังที่ไอน์สไตน์กล่าวว่า “ถ้าจะมีศาสนาใดศาสนา หนึ่งที่ตอบสนองความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็คือพระพุทธศาสนา” (If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism)^{๑๓}

และจากทัศนะของพระราชาวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ที่ว่า “ในสังคมไทยทุกหน่วย ต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเองเป็นศูนย์กลาง หากรู้จักดำเนินการให้ดี พระสงฆ์สามารถ นำคนในสังคมไปสู่ความเจริญทางปัญญาได้โดยวิถีทางที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ วิธีที่จะ ทำให้พระสงฆ์เข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง พระสงฆ์จะต้องตระหนักมั่นอยู่เสมอในหน้าที่ เดิมแท้ตามธรรมวินัย และปรับปรุงบทบาทเกื้อหนุนในรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป”^{๑๔} ฉะนั้น หากพระสงฆ์ได้ศึกษาและพัฒนาตนเอง ร่วมมือกับชุมชนและ โรงเรียนอย่างกลมกลืน รู้จักบูรณาการ (Integration) ศาสตร์สมัยใหม่ที่มีอยู่มาใช้อย่างถูก ต้องเหมาะสมร่วมกัน มีการวางแผน การบริหารจัดการบุคลากร และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ ประยุกต์ใช้ให้เป็นระบบ สมควรแก่สมณสาธูป พระธรรมวินัย และชุมชนแล้ว ย่อมเกิด ประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ ดังคำกล่าวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่ว่า “ศาสนาควรบูรณาการกับการพัฒนาทุกเรื่อง”^{๑๕}

สำหรับพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนของ ชุมชน โดยให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลและวัตถุประสงค์หรือสภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก ดัง

^{๑๓}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัย ใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

^{๑๔}พระราชาวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๕}ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย”, **พุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : สาละ, ๒๕๕๕), หน้า ๗๘.

แนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๑๖} ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคคลเป็นแกนกลางของชุมชนต้องทำใน ๓ ด้านคือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เนื่องจากบุคคลมีส่วนร่วมในสังคมชุมชนมากที่สุด และสภาพแวดล้อมก็ต้องมีการพัฒนา อันจะนำไปสู่การดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนของสังคมชุมชนแบบองค์รวม การพัฒนาบุคคลตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผลคือระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนา

ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรมได้แก่ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและวัฒนธรรม เพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเอาจริงเอาจัง และให้ความสำคัญกับพฤติกรรม การหาความสุข เพราะมีผลกระทบต่อพัฒนามาก จึงควรมีทั้งการให้คู่กับการรับ

ด้านจิตใจ พัฒนาจิตใจให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้น เสพบริโภคร่วมด้วยเท่าที่มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ อย่างฉลาด และมีจุดหมายที่นรามีความสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียรพยายาม ขยัน อดทน เกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้ เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคม มนุษย์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จึงจะบรรลุสู่จุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับด้านเศรษฐกิจ ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๑๗} จะเน้นการดำเนินกิจกรรมโดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ โดยการใช้อย่างสร้างสรรค์ก่อเกิดปัญหา ด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนาบุคคล ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๘} หรือทางสายกลาง คือ มีกิน มีใช้ ไม่เป็นหนี้ และหลักมัตตัญญูตา^{๑๙} จากธรรมหมวดสัปปริสธรรม ๗ คือ ความพอประมาณในการบริโภค พอเพียงสำหรับการดำรงชีพ

^{๑๖}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓๘-๒๔๘.

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑.

^{๑๘}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒.

^{๑๙}อง.สตตค. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ความมองธรรมชาติเป็นสิ่งรื่นรมย์ ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติเดียวกัน และมีคุณค่าเกื้อกูลในการพัฒนาบุคคล “บวร” ควรร่วมสร้างสภาพแวดล้อมร่วมกันตามหลักปรโตโฆสะ^{๒๐} ได้แก่ ๑. อาवासสัปปายะ (Suitable abode) คือ มีอาคารสถานที่พักอาศัย และระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอย่างเพียงพอ และเหมาะสม ๒. โคจรสัปปายะ (Suitable Resort) คือ มีแหล่งเรียนรู้ตรงตามความต้องการของชุมชน ๓. ภัตตสัปปายะ (Suitable speech) คือ มีบรรยากาศที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ๔. บุคคลสัปปายะ (Suitable person) คือ บุคลากรสมาชิกในชุมชนเป็นคนดีเป็นแบบอย่างที่ดี ๕. โภชนสัปปายะ (Suitable food) คือ มีความสะอาด มีการดูแลรักษาสุขภาพพลานามัย ๖. อุตสัปปายะ (Suitable climate) คือ มีสภาพแวดล้อมที่ดีไร้มลภาวะ ๗. อิริยาปถสัปปายะ (Suitable posture) คือ มีการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับสมาชิกในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับหลักปรโตโฆสะในการจัดสภาพแวดล้อมนี้มีความสัมพันธ์ต่อหลักธรรมในการสร้างเสริมพฤติกรรมของบุคคล ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ การแนะนำสั่งสอน คำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร^{๒๑} และโยนิโสมนสิการ^{๒๒} คือการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิดเป็น คิดอย่างมีระเบียบ เป็นสิ่งเกื้อกูลต่อกันซึ่งเป็นสิ่งที่สถาบันหลักแห่ง “บวร” ต้องร่วมกันสร้างขึ้นด้วยความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ของพุทธทาสภิกขุ ในชื่อ “ธัมมิกสังคมนิยม”^{๒๓} อันเป็นการตกผลึกทางความคิดที่ได้จากกระบวนการ “ศึกษา” อย่างเป็นระบบในหลักพุทธธรรมทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และได้นำเสนอภายใต้หลักศาสนธรรม

การที่พระสงฆ์จะนำแนวทางบวรเชิงพุทธไปใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน จะต้องนำตนเข้าไปสู่สถานะผู้นำใน ๒ ด้าน^{๒๔} คือ ด้านศีลธรรม จิต-วิญญาน ศาสนา และด้านสติปัญญา

^{๒๐} กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

^{๒๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๓๑.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ. “ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/dhm_soc.html. [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสจิตโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม (SOCIAL LEADING MONKS)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๖-๗๘.

เพื่อทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ ๑. ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรพจน์ และวิชาอื่นๆ ที่เกื้อกูลต่อการเข้าใจพระพุทธรพจน์ สังคม วัฒนธรรม และความเป็นไปของโลก ๒. เผยแผ่คำสอน โดยเรียนรู้ รู้จักใช้ภาษา และเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่อย่างเหมาะสม และแบ่งปันความสุขสงบร่มเย็น และ ๓. แก้ข้อกล่าวหา ขจัดเสี้ยนหนาม และปกป้องคุ้มครองพระพุทธรศาสนาอย่างมอบายถวายชีวิตให้ จากการศีกษาแนวทาง หลักธรรม และการปฏิบัติตามหลักพระพุทธรศาสนาที่ผ่านมาข้างต้น จึงนำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจว่า สถาบันพระพุทธรศาสนาจะมีวิธีการดำเนินการอย่างไรในการรื้อฟื้นแนวคิด “บวร” กลับสู่สังคมไทยในปัจจุบันให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

๔. บวร: ๓ ส. ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนในปัจจุบัน

“บวร” บ้าน วัด และโรงเรียน เปรียบเสมือนทุนทางสังคมที่เป็นมรดกตกทอดจากสังคมไทยในอดีต สู่การนำมาปรับใช้ในปัจจุบัน โดยความร่วมมือของ ๓ สถาบันเสาหลักที่สำคัญของสังคมไทย คือ บ้านหรือชุมชน ในฐานะสถาบันการปกครองย่อย วัดในฐานะสถาบันทางศาสนา และโรงเรียนในฐานะสถาบันทางการศึกษา ซึ่งมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สำหรับแนวทางการรื้อฟื้น “บวร” ในยุคปัจจุบันสามารถดำเนินการตามขั้นตอนโมเดล “บวร ๓ ส.” ได้ดังนี้

๑. สถานความสัมพันธ์ โดย “บวร” แต่ละส่วนต้องมีการขยายฐานของตนออกให้ครอบคลุมสมาชิกในสังคมที่เพิ่มขึ้น

“บ” บ้าน จะต้องประกอบไปด้วยสมาชิกในชุมชน ครอบครัว ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรไม่แสวงผลกำไร รวมทั้งหน่วยงานบริหารที่มาจากภาครัฐในรูปแบบอื่นๆ ด้วย **“ว” วัด** ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาและสมาชิก ได้แก่ เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มหรือชมรมทางศาสนา และหมายรวมถึง องค์กร หรือ สถาบันทางศาสนาอื่นๆ ในชุมชนนั้นด้วย ส่วน **“ร” โรงเรียน** ประกอบด้วยสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษา ได้แก่ ครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ คณะกรรมการสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชุมชนด้วย ซึ่งต้องตระหนักในการทำหน้าที่ของตน

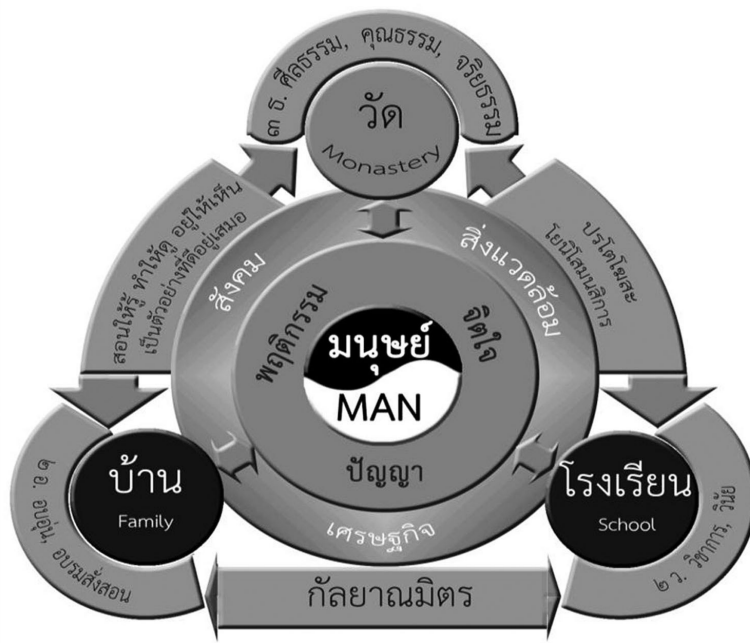
กล่าวคือ บ้านทำหน้าที่ ๒ อ. คือ ให้ความอบอุ่น ให้การอบรมสั่งสอน เป็นแหล่งรวมของบุคคลและระบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลายของสมาชิกในชุมชน วัดทำหน้าที่ขัดเกลาและบ่มเพาะ ๓ ธ. คือ ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ซึ่งวัดหรือผู้นำทางศาสนาจะต้องนำตนเข้าไปสู่สถานะผู้ประสานงานหรือผู้นำใน ๒ ด้าน คือ ด้านศีลธรรม จิตวิญญาณ และด้านสติปัญญา ทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี โรงเรียนทำหน้าที่ ๒ ว. คือ ให้ความรู้ทางวิชาการ ถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ และสร้างเสริมระเบียบวินัย การดำเนินงานของ “บวร” หรือ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เข้าไว้ด้วยกัน จะต้องเป็นไปในลักษณะไตรภาคีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีสิทธิและการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมีอำนาจร่วมกันทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาสภาพแวดล้อมตามหลักปรัตโยสเส ตัดสินใจ แก้ปัญหาทั้งของตนเองและชุมชน ร่วมกันคิด สร้าง กำหนดแผนแม่บทของชุมชน และการบริหารจัดการชุมชนของมวลสมาชิกที่ร่วมกันเป็นเจ้าของอย่างมีโยนิโสมนสิการ เพื่อการบ่มเพาะเยาวชนและสมาชิกในชุมชนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ร่วมกัน ด้วยภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีของชุมชน

๒. สร้างความเข้มแข็ง เมื่อสามารถแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในการประสานความร่วมมือเป็นไตรภาคีของประชาสังคมแบบ “บวร” ที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชนของตนได้แล้ว ก็สามารถนำเสนอแนวคิดนี้ออกไปสู่ชุมชนรอบข้างที่อยู่ร่วมกันได้ในเชิงประจักษ์ เพื่อให้เกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่องไปสู่ชุมชนอื่นที่อยู่โดยรอบ ซึ่ง “ว” วัดต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดองค์ความรู้และกระจายหลักการไปสู่การปฏิบัติให้แก่ชุมชนอื่นๆ ปัญหาที่จะนำไปสู่ความล่มสลายของชุมชนจากความแตกแยก ขัดแย้ง แบ่งฝาย และปัญหาสังคมอื่นๆ จากสื่อภายนอกชุมชน ก็จะได้รับกำบังป้องกันจากความร่วมมือและการประสานงานกัน ช่วยเหลือดูแลมวลสมาชิกในระหว่างชุมชนที่แผ่ขยายออก อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคมในวงกว้างสืบไป

๓. สู้ความยั่งยืน การพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสม คือ การพัฒนาบุคลากรซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนและสภาพแวดล้อมของชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาร่วมกัน มีการวางแผน การบริหารจัดการบุคลากร และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ ประยุกต์ใช้ให้เป็นระบบสมควรแก่บุคคลและชุมชนแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ ดังคำกล่าวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่ว่า “ศาสนาควรบูรณาการกับการพัฒนาทุกเรื่อง” เมื่อสมาชิกในชุมชนและสภาพแวดล้อมทรัพยากรต่างๆ ได้รับการดูแลและใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องเหมาะสมร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดความเข้มแข็งของการขยายตัว

จากชุมชนหนึ่งไปสู่ชุมชนโดยรอบในเชิงประจักษ์ จนกระทั่งกลายเป็นความยั่งยืนของชุมชน พลเมืองและสังคมโลก

ดังนั้น เมื่อ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ทำหน้าที่ของตนและร่วมมือกันได้อย่างกลมกลืนแบบองค์รวมในรูปแบบ “บวร ๓ ส. โมเดล” ตามหลักพระพุทธศาสนาและเป็น กัลยาณมิตรต่อกันแล้ว การรื้อฟื้นและการดำรงอยู่ของชุมชน พลเมือง และสังคมไทยย่อมเข้มแข็งและยั่งยืน

แผนภาพ : บวร ๓ ส. โมเดล

(F.M.S. Model : Family Monastery and School Model)^{๒๘๕}

^{๒๘๕} จากการสังเคราะห์ของ พระใบฎีกาจารย์ อคควชิโร (ยอดเพชร).

๕. บทสรุป

จากนโยบายการบริหารประเทศที่ผ่านมา ซึ่งอาศัยระบบเศรษฐกิจมวลรวมของประเทศเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทาง นโยบายภาครัฐซึ่งมุ่งเน้นผลทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก จึงนำไปสู่การพัฒนาทางสังคมชุมชนที่ผิดทาง ทำให้บุคคลนิยมเสพบริโกวัตถุ ขาดนโยบายหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบุคคล ปัญหาความแตกแยกกลุ่มสลายของชุมชนเกิดขึ้นจากแนวคิดแบบ “รัฐชาติ” ของชาวตะวันตกที่เข้าสู่ประเทศไทย และได้ปลูกฝังแนวความคิดที่รัฐกำหนดบทบาทในการจัดการงานด้านต่างๆ อันนำไปสู่ความล่มสลายของชุมชนและสังคมไทย สำหรับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางสังคม วัดจะต้องดำเนินการในฐานะผู้นำ ๒ ด้าน คือ ด้านศีลธรรมและด้านสติปัญญา เพื่อทำหน้าที่ประสานงานปรับโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้กลับสู่รูปแบบ “บวร” ตามรูปแบบ “๓ ส.” เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน บ้าน วัด และโรงเรียน ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน การพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคลในชุมชนเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะบุคคลในชุมชนย่อมมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมของตนอย่างถูกต้องและดียิ่งกว่าผู้อื่น รวมทั้งการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน ต้องมีหลักสูตรชุมชนเพิ่มเติมและต้องดำเนินไปอย่างกลมกลืนกับหลักสูตรปกติ คือมีการพัฒนาและบูรณาการอย่างต่อเนื่องทุกระดับการศึกษาในทุกหลักสูตรและตลอดเวลา เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมอยู่เสมอ

ดังนั้น การพัฒนาสู่ระบบสังคมชุมชนรูปแบบ “บวร ๓ ส. โมเดล” ตามแนวทางพระพุทธศาสนา นี้ มุ่งพัฒนาบุคคลแบบองค์รวมเป็นหลัก ซึ่งต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตลอดเวลา ทั้งทางกาย วาจา และใจ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกับพัฒนาสภาพแวดล้อมตามหลักปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ บ้าน วัด และโรงเรียน อันเป็นสถาบันหลักของชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการบริหารจัดการร่วมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อความดำรงอยู่ของชุมชน พลเมือง และสังคมโลกอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๔.

ปกรณ์ คุณารักษ์. ปัญหาสังคม. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๖.

ปริญญ์ ปราญชญาอนุพร. การพัฒนาบรรอยต่อแห่งวัฒนธรรมภูมิปัญญาตะวันออก
วิทยาการตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : หมอชา
บ้าน, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัย
ใหม่. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร). **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสจิตโต). **สงฆ์ผู้นำสังคม (SOCIAL LEADING MONKS)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. **รัชกาลที่ ๕ กับการปฏิรูปเมืองสยาม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กู๊ดมอร์นิ่ง, ๒๕๔๙.

ศุภชัย เจริญวงศ์. **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการเมือง, ๒๕๔๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สุน อมรวิวัฒน์. “การศึกษา”. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ๒**, ๒๕๓๓.

(๒) วารสารและหนังสือพิมพ์ :

ประเวศ วะสี. “ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย”. **พุทธชนันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สาละ, ๒๕๕๕.

วาไรตี้. “‘บวร’ ประสานพลังสร้างสังคมมั่นคง”. **เดลินิวส์**, (๗ ธันวาคม ๒๕๔๗) : หน้า ๑๗.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พุทธทาสภิกขุ. “**ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/dhm_soc.html. [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

พระมหาสุเทพ สุภณฺโณ. **ประชาสังคม “บวร” เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://blctoday.org/2012/05/13/ประชาสังคม “บวร” เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน](http://blctoday.org/2012/05/13/ประชาสังคม%20บวร%20เพื่อ%20ความ%20เข้ม%20แข็ง%20ของ%20ชุมชน). [๒๑ เมษายน ๒๕๕๖].

พุทธจิตวิทยา : การศึกษาเพื่อพัฒนา พฤติกรรมเป็นพลเมืองที่ดี

สุเมธ บุญมะยา

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและสำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการพัฒนาในทุกภาค ส่วนของสังคม ทั้งระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือสังคมระดับชาติ รวมไปถึงระดับ นานาชาติ โดยมีองค์ประกอบด้านการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพ ของมนุษย์ เนื่องจากการศึกษาคือรากฐานของการดำเนินชีวิตในทุกช่วงวัย มนุษย์แต่ละคน จึงจำเป็นต้องมีพัฒนาการด้านการศึกษาเพื่อเสริมสร้างกระบวนการการพัฒนาทางสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นสอนให้มนุษย์เกิดกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนตนเอง ก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อพัฒนาศักยภาพจากภายในสู่ภายนอก ภายใต้กฎเกณฑ์และความ เป็นไปตามกฎธรรมชาติ เพื่อให้บุคคลทุกคนสามารถเรียนรู้และฝึกฝนตนเองให้บรรลุเป้าหมายทุกระดับของชีวิตได้ พระพุทธองค์จะทรงให้ความสำคัญในเรื่อง “จิต” เป็นอันดับแรก จากทุกหมวดธรรม โดยเฉพาะในเรื่องปัจจุสมุปบาทที่เป็นหลักธรรมสำคัญสูงสุด ที่แสดงถึง “เพราะความมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น”

แต่มนุษย์และสัตว์โดยมากล้วนมีจิตใจที่ยุ่งเหมือนปมด้ายยุ่งที่พันกันยุ่งเป็นกลุ่มใหญ่^๑ กระบวนการด้านการพัฒนามนุษย์จึงต้องเริ่มต้นจากใจก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี ด้านจิตวิทยาที่เป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ และหลักการทั้ง ๒ ศาสตร์ดังกล่าวนี้ได้ นำเสนอคุณลักษณะของบุคคลในการแสดงพฤติกรรม โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งจาก

^๑พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตา*, (ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๖), หน้า ๓๒๓.

ความรู้สึกนึกคิดที่มาจากจิตใจหรือเป็นพฤติกรรมภายใน (Internal Behaviors) และจากลักษณะท่าทางด้านร่างกายที่เป็นพฤติกรรมภายนอก (External Behaviors) คือดัชนีชี้วัดระดับสมรรถนะหรือความสามารถของแต่ละบุคคล นอกจากการแสดงออกในเรื่องส่วนตัวแล้ว การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลหรือกลุ่มก็มีความจำเป็นอย่างมากที่บุคคลต้องเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะทางสังคม เช่น การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การให้ความร่วมมือร่วมใจในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในระดับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนทุกระดับจะต้องคำนึงถึงพฤติกรรมที่ดีของความเป็นพนักงานที่มีให้แก่องค์กร (Organization Citizen Behavior : OCB) ดังที่ Organ and Konovsky^๒ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ (Altruism) เพื่อนร่วมงานเมื่อเขามีปัญหาบางอย่าง เพื่อปรับปรุงสภาพการทำงานและพฤติกรรมการให้ความร่วมมือ (Compliance) เพื่อเป็นการปฏิบัติในสิ่งที่องค์กรต้องการให้ทำและปฏิบัติตามกฎ เช่น การมาทำงานตรงเวลาและใช้เวลาทำงานอย่างคุ้มค่า จึงจะเป็นบทบาทที่ช่วยสนับสนุนให้เป้าหมายขององค์กรบรรลุได้ตามที่คาดหวัง ทำให้เกิดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีในด้านจิตวิทยาการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขภายในองค์กร

จิตวิทยาจึงเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมภายในหรือจิตใจโดยตรง โดยมีพื้นฐานมาจากวิชาปรัชญาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แขนงอื่นๆ ปัจจุบันได้ถูกประยุกต์เพื่อใช้สอดคล้องกับบริบทในการทำงานของบุคลากรขององค์กรในทุกสาขาวิชาชีพอย่างหลากหลาย เช่น จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์กร จิตวิทยาชุมชน จิตวิทยาแนะแนวและการปรึกษา พฤติกรรมศาสตร์ จิตเวช หรือแทรกอยู่ในศาสตร์อื่นๆ อย่างหลากหลาย ทฤษฎีทางจิตวิทยาก็มีอยู่มากมายในการอธิบายความเป็นไปและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของมนุษย์ มีการทดลองค้นคว้าการทำงานของสมองซึ่งในระยะแรกจะให้ความสำคัญกับความสามารถของสติปัญญา (IQ: Intelligence Quotient) และปัจจุบันได้พัฒนาไปมากพอสมควรโดยมีการศึกษาวิจัยและค้นพบเกี่ยวกับความสามารถที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับจิตใจ เช่น ความสามารถทางอารมณ์หรือสติอารมณ์ (EQ: Emotional Quotient หรือ EI: Emotional Intelligence) ซึ่งหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้ ความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ของตน โดยสามารถใช้สติควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนได้อย่าง

^๒Organ, D.W. & Konovsky, M, "Cognitive versus affective determinants of organizational citizenship behavior", *Journal of Applied Psychology*, 74 (1), 1989 : 157-164.

ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ หรือสถานการณ์รอบข้าง สามารถรับรู้และเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี รู้จักแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นได้ พร้อมทั้งสามารถสร้างแรงจูงใจอย่างสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น เพื่อผลักดันตนเองบรรลุเป้าหมาย และประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างครอบคลุมทุกด้าน^๓

ในการนำเสนอบทความนี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างแก่นธรรมที่สำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนากับตัวแปรเชิงพฤติกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลทางด้านจิตวิทยา สามารถบูรณาการร่วมกันเพื่อนำไปเป็นตัวอย่างของการศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การการทำงานในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้อย่างไร.

๒. แนวคิดด้านพระพุทธศาสนากับจิตวิทยา

กระบวนการศึกษาพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจน ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกภายนอก และพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ยาก คือการศึกษาทางกระบวนการทำงานของจิตเพื่อการปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการศึกษาทางด้านพฤติกรรมศาสตร์มีความซับซ้อนและขอบเขตที่กว้างขวาง เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการทำงานและสั่งการจากระบบประสาท แต่ศูนย์กลางทั้งหมดอยู่ภายใต้ใจคิดและรู้สึก แล้วส่งผลต่อการแสดงออก ทั้งยังรวมไปถึงความเชื่อถือ ค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติของตัวบุคคลนั้นด้วย ซึ่งหลักของจิตวิทยาแนวพุทธจะนำบางส่วนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะส่วนแกนกลางที่กล่าวถึงความทุกข์ทางใจ กระบวนการเกิดและดับของความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยคำอธิบายของกระบวนการทางจิตใจที่ใช้กันอยู่ในจิตวิทยา มาประยุกต์ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันสำหรับคนในยุคปัจจุบัน การนำศาสตร์ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งทางด้านจิตใจและกระบวนการทางร่างกาย คือจิตวิทยาที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายกระบวนการการเกิดทุกข์และการพ้นทุกข์ เพื่อพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รวมทั้งเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม อันเป็นสาระสำคัญของพุทธศาสนาซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแสดงออกของพฤติกรรม

^๓สุเมธ บุญมะยา, “ความสัมพันธ์ระหว่างเขาวนอารมณ์ ทิศนคติต่องานและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารหน่วยงานขายในธุรกิจประกันชีวิต”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

ภายในคือเรื่องของจิตใจ โดยมีใจความสำคัญที่แสดงไว้ ดังนี้

มโนปุพฺพพฺกมา ฐมมา	มโนเสฏฺฐธา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺฐุเจน	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทฺกขมเนวติ	จกฺกัว วทโต ปทํ.

แปลว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็ จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะการพูดชั่วทำช่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อ หมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”^๔ พุทธพจน์ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงความ รู้สึกรู้สึกคิดที่เป็นความต้องการภายในหรือพฤติกรรมภายในของมนุษย์นั้น เป็นตัวกำหนดให้ แสดงออกซึ่งพฤติกรรมภายนอกทางด้านร่างกาย เปรียบเสมือนรอยเท้าเกวียนที่ต้องหมุน ตามรอยเท้าโคที่กำลังลากเกวียนให้ไปตามทิศทางที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมที่อยู่ ภายใต้อภิปุญญาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ นั่นคือหลักปัจเจกสมุปบาทหรืออิทัปปัจจยตา โดยมี องค์ประกอบแห่งองค์ธรรม ๑๒ ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยแก่กันและกันจนเป็นพฤติกรรมที่ เกี่ยวเนื่องกัน ดังนี้^๕

- ๑) อวิชชา (Ignorance lack of knowledge) คือ ความไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริง
- ๒) สังขาร (Volitional activities) คือ ความคิดปรุงแต่ง
- ๓) วิญญาณ (Consciousness) คือ ความรู้ต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสภาวะ
- ๔) นามรูป (Animated organism) คือ ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม
- ๕) สฬายตนะ (The sixth sense-bases) คือ ภาวะแห่งอายตนะที่สอดคล้องกับสถานการณ์
- ๖) ผัสสะ (Contact) คือ การเชื่อมต่อน้ำรู้กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์
- ๗) เวทนา (Feeling) คือ ความรู้สึกสุขสบายถูกใจ หรือทุกข์ไม่สบาย หรือเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์
- ๘) ตัณหา (Craving) คือ ความทะยานอยาก
- ๙) อุปาทาน (Attachment, Clinging) คือ ความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง

^๔ ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑/๒๓, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

๑๐) ภพ (Process of becoming) คือ กระบวนการพฤติกรรมทั้งหมด ที่แสดงออก เพื่อสนองตัณหา อุปาทาน

๑๑) ชาติ (Birth) คือ การเกิดความตระหนักในตัวตนว่า อยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะ ชีวิตนั้น

๑๒) ชรามรณะ (Decay and death) คือ ความสำนึกในความขาด พลาด หรือ พრაกแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตนั้น

หลักปฏิจจนมุขปาททั้ง ๑๒ อากาณนี้จะนับตั้งแต่อวิชชาจนถึงชรามรณะเท่านั้น ส่วนโสกะ (ความโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ โทมณัส อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นเพียงตัวพลอยผสมหรือเป็นเพียงตัวการที่คอยหมักหมมกิเลสที่เรียกว่า “อาสวะ” จะเกิด กับผู้ที่ประสบกับชรามรณะแล้ว ซึ่งอาสวะกิเลสนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาที่หมุนเป็นวงจร สืบเนื่องกันเป็นวัฏจักรในสายที่ทำให้เกิดความทุกข์คือ สมุทยวาร และส่วนที่ทำให้เกิด กระบวนการดับทุกข์คือ นิโรธวาร โดยปฏิจจนมุขปาทในบริบทนี้จะมุ่งนำเสนอในรูปแบบ “ขณิกปัจจัยการ” คือการเกิดขึ้นที่นี้ ตรงนี้ และเตี้ยนี้ เท่านั้น^๖

โดยพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่อย่างจิตวิทยาก็มี กระบวนการศึกษาเรียนรู้บนพื้นฐานของหลักการแห่งปฏิจจนมุขปาท คือ เมื่อคนเรามีความต้องการ (Needs) ก็แสวงหาสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การเกิด พฤติกรรมที่หลากหลายอันมาจากแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motivation) ทั้งภายใน (Intrinsic) และภายนอก (Extrinsic) เมื่อได้รับการตอบสนองก็จะเกิดความพึงพอใจ (Satisfaction) แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์จะรู้สึกคับข้องใจ (Frustration) นำไปสู่ ความเครียด (Stress) และเกิดความทุกข์ ซึ่งลักษณะของกระบวนการที่เกิดขึ้นแห่ง พฤติกรรมเปรียบได้กับการเกิดของวงจรแห่งปฏิจจนมุขปาทในสายที่ทำให้เกิดความทุกข์ ดังนั้นถ้าจิตที่ถูกฝึกและรู้เท่าทันแห่งกระบวนการดังกล่าว เช่น เมื่อตาจับจ้องเห็นภาพ เรา สามารถมีสติรู้เท่าทันก็จะสามารถปรับอารมณ์หรือจิตใจให้ ลด ละ เลิก ในการตอบสนอง ความชอบหรือไม่ชอบนั้นๆ ได้อย่างทันท่วงที

สิ่งหนึ่งที่ความรู้ทางจิตวิทยายังไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจน คือ ลักษณะกลไกการทำงานของจิตที่เมื่อร่อยกว่าปีที่แล้ว มีนักจิตวิทยาระดับโลกชื่อ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund

^๖พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตา*, หน้า ๔๗๓.

Freud)^๗ ได้เสนอโครงสร้างของจิตออกมาเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันไปทั่ววงการด้านจิตวิทยา ในยุคนั้น โดยได้เสนอว่า “จิต” แบ่งหน้าที่ออกเป็น ๓ ส่วนคือ

๑) อิด (ID : Instinct Drive) คือ ความอยากได้ อยากมี ตามระดับของ สัญชาตญาณ หรือตัณหาที่เป็นตัวหะยานอยากในทางพระพุทธศาสนา

๒) อีโก้ (EGO) คือ ตัวตน (self) ของมนุษย์ที่แท้จริงที่อยากจะทำตามที่ตัณหา ต้องการบนฐานแห่งการมีสติรู้ตน (Conscious) ในระดับหนึ่ง

๓) ซุปเปอร์อีโก้ (SUPER-EGO) คือ ตัวตนอีกตัวหนึ่งที่พยายามระงับยับยั้งความอยาก ความต้องการของตัณหา เปรียบได้กับคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถควบคุม พฤติกรรมให้แสดงออกอย่างรู้เท่าทันทั้งทางด้านกาย วาจา และใจ

แนวคิดฟรอยด์อธิบายกลไกการเกิดปัญหาทางจิตใจไว้ว่า เกิดจากความไม่สมดุลในการทำหน้าที่ของจิตทั้งสามส่วนนี้ เช่น บางครั้งซุปเปอร์อีโก้มีมากเกินไป มนุษย์ก็จะเกิดการเก้บกด ฟรอยด์ก็เสนอว่าให้สนองตัณหาเสียบ้าง เป็นการระบายความเก้บกด ในยุคนั้น ทฤษฎีของฟรอยด์เลยถูกวิจารณ์กันขนานใหญ่ โดยเฉพาะเรื่องกามารมณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับพุทธศาสนากับจิตวิทยาของฟรอยด์แล้ว พุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่าปัญหาทางจิตใจของมนุษย์เกิดจาก ID หรือตัณหา ส่วนอีโก้เป็นผลที่เกิดตามมาจากตัณหาอีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้ายิ่งสนองตัณหาเท่าไร อีโก้ยิ่งเจริญเติบโตก็ยิ่งทุกข์เพราะสนองไม่ทัน

ส่วนซุปเปอร์อีโก้ นับเป็นตัวตนส่วนที่ติงาม คือสติปัญญาของมนุษย์ที่คอยต่อสู้กับ ตัณหา แต่นักจิตวิทยากลับมองซุปเปอร์อีโก้เป็นอีกแง่มุมหนึ่ง ทำให้เกิดกระบวนการตีความ ที่เป็นไปเพื่อเสริมความทุกข์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา โดยที่แนวคิด ทฤษฎีของฟรอยด์ซึ่งเป็นตัวแทนของนักจิตวิทยาที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่ก็เป็นไปตามวิถีของ ปุณฺณชน จึงไม่แตกต่างจากแนวคิดทฤษฎีของชาวอินเดียโบราณในเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค คือ การปล่อยให้อีโก้สนองตัณหากันให้เต็มที่กับอดีตกิลมณฺุโยค นั่นคือ ยอมให้ซุปเปอร์อีโก้ ทำงานข่มอีโก้

ทั้งที่จริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้ค้นพบกลไกของจิตที่นักปรัชญาและนักจิตวิทยา ต้องการมาตลอด กลไกของจิตใจอันเป็นหลักธรรมสูงสุดที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกมากกว่า ๒,๐๐๐ ปีในชื่อของปฏิจจสมุปบาท ดังประโยคที่พระสารีบุตรได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

^๗ Freud, S., *Group Psychology and The Analysis of The Ego* by Sigmund Freud, (New York: Bantam Books), 1964.

“ก็แล คำนี้เป็นคำที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แล้วอย่างนี้ว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปาบท, ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจสุมุปาบท” (โย ปฏิจสุมุปาบท ปสฺสติ, โส ฌมฺม ปสฺสติ; โย ฌมฺม ปสฺสติ, โส ปฏิจสุมุปาบท ปสฺสติ)^๔ ซึ่งชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ขาดความเข้าใจในหลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา แต่นักวิทยาศาสตร์เอกของโลกอย่างไอน์สไตน์ (Albert Einstein) กลับมองศาสนาพุทธในแง่ที่เป็นพัฒนาการที่ควรค่าแก่การศึกษา

จากแนวคิดดังกล่าว จะพบความสอดคล้องระหว่างหลักการทางด้านพระพุทธศาสนากับแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอก ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่อย่างจิตวิทยา นั่นคือ ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะภายในของมนุษย์มากกว่าพฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านร่างกายหรือการแสดงออกของพฤติกรรมภายนอก โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันของบุคคลในระดับกลุ่มและระดับองค์การ จะต้องมีการบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual difference) เพื่อนำไปสู่ความเห็นใจและเข้าใจ (Empathy) ในการสื่อสารระหว่างบุคคลทุกระดับ ทั้งส่วนของผู้ปฏิบัติงาน หัวหน้างานระดับล่าง ระดับกลาง ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูง จึงจะทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลักดันให้องค์การเกิดประสิทธิผลและบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

เมื่อการศึกษาทางจิตเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา สังคม และบุคคลของสังคมก็ให้ความสำคัญอยู่ที่ประเด็นการแสดงออกของพฤติกรรมเป็นหลักโดยเฉพาะการประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละองค์การ ดังนั้นองค์ประกอบของพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์การจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับหน่วยงานและองค์การต่างๆ โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญของ Morrison^๕ ที่ได้จัดรูปแบบพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์การเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑) พฤติกรรมความสำนึกในหน้าที่ (Conscientiousness) เป็นพฤติกรรมที่เหนือกว่าความคาดหวังของลูกค้า

^๔พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจสุมุปาบทจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

^๕Morrison, E. W., **Organizational Citizenship Behavior as a Critical link between HRM practices and service quality**, (New York : Human Resource Management, 1964), pp. 493-512.

๒) พฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ (Altruism) เป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะที่จะให้ความช่วยเหลือลูกค้ายิ่งภายในและภายนอก

๓) พฤติกรรมการให้ความร่วมมือ (Civic Virtue) เป็นพฤติกรรมที่ให้คำเสนอแนะในการปรับปรุงคุณภาพการทำงานและความพึงพอใจของลูกค้า

๔) พฤติกรรมความอดทนอดกลั้น (Sportsmanship) และพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่น (Courtesy) เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างพนักงานที่ให้บริการแก่ลูกค้าเป็นอย่างดี

จากหลักการดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของพนักงานที่แสดงความรับผิดชอบเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับนโยบายขององค์กร โดยเฉพาะกระบวนการที่สำคัญในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีตั้งแต่ระดับบุคคล จะต้องแสดงออกจากความคิดความรู้สึกหรือพฤติกรรมภายใน ซึ่งเป็นเจตนาธรรมหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเข้าใจในตนเองและเข้าใจในเพื่อนร่วมงาน ที่ไม่ใช่เพียงแค่แสดงความคิดเห็นตามที่ตนเองต้องการ แต่ต้องให้ความสนใจกับทุกบุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรและให้ความร่วมมือช่วยเหลือทุกสถานการณ์ที่ทำได้ ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้และมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง สร้างผลการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย

๓. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเป็นบุคลากรที่ดีขององค์กร

การบรรลุเป้าหมายในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งขององค์กร ปัจจุบันองค์กรได้ให้ความสำคัญต่อบุคคลในองค์กรเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมุมมองใหม่ในขณะนี้คือ การมองบุคคลเป็นเชิงลงทุน (Human Capital) ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงขององค์กรในระยะยาว และจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะในยุคแห่งสังคมเครือข่ายที่มีช่องทางการสื่อสารอย่างมากมายและหลากหลาย ทำให้สภาพการปฏิบัติงานของบุคคลภายในองค์กรต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นพฤติกรรมการเป็นบุคลากรที่ดีขององค์กรจะทำให้ระบบสังคมในองค์กรดำเนินไปด้วยความราบรื่น ลดความขัดแย้ง สร้างกระบวนการกลุ่มเพื่อนำไปสู่ประสิทธิภาพและสันติภาพที่ยั่งยืนในการทำงานร่วมกันของบุคลากรในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน

ขององค์กรได้ โดย Dubin, AJ.^{๑๐} กล่าวถึงปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์กรไว้ดังนี้

- ๑) องค์กรต้องสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงให้มีประสิทธิผลมากขึ้น
- ๒) เพิ่มเสถียรภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร
- ๓) ส่งเสริมความสามารถขององค์กรในการดึงดูดและรักษาบุคลากรที่ดีที่สุดให้ปฏิบัติงานกับองค์กรต่อไป
- ๔) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กร
- ๕) ลดความสูญเปล่าด้านทรัพยากรในการปฏิบัติงาน
- ๖) มีกำลังแรงงานเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องเพิ่มจำนวนบุคลากร
- ๗) เพิ่มผลผลิตในด้านการปฏิบัติงานของบุคลากร

ดังนั้น องค์กรจะมีความสามารถในการแข่งขันได้เหนือกว่าองค์กรอื่นๆ ต้องอาศัยบุคลากรที่มีทักษะ ความรู้ความสามารถที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น สามารถปรับตัวให้เข้ากับองค์กรได้ทันที่ตามสภาพการณ์ภายนอกองค์กรที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญมากไปกว่านั้นคือ บุคคลในองค์กรต้องมีคุณสมบัติในด้านคุณธรรมจริยธรรม หรือนำหลักธรรมที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานภายในองค์กร เพราะการปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันได้ในระยะยาว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องบูรณาการศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนากับจิตวิทยาเข้าด้วยกัน เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของบุคคลและองค์กร

๔. การเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรตามแนวปฏิจรมุขปาฐ

การบูรณาการเชื่อมโยงพฤติกรรมของบุคคลกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันค่อนข้างกว้างขวางและตื่นตัวกันมากสำหรับในองค์กรต่างๆ ที่ต้องการให้องค์กรของตนมีประสิทธิภาพ จึงพยายามทำความเข้าใจต่อกระบวนการทางจิตขององค์กรธรรมทำให้ได้พบความจริงว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสัจธรรมที่มีความเป็นอกาลิโก มีความร่วมสมัยอยู่ทุกขณะในฐานะขององค์กรธรรมนั้น ที่สำคัญคือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาย่อมมีอยู่

^{๑๐}Dubin, AJ., *Applying Psychology : Individual Organizational Effectiveness*, (New Jersey : Prentice-Hall, 2000), p.116.

ในจิตใจของบุคคลแต่ละคนอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นการนำหลักธรรมเข้ามาบริหารงานด้าน ทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ไกลตัวเกินไปหลักธรรมในหมวดของจิตวิทยาตามแนวพุทธ ศาสนาที่องค์กรควรให้ความสำคัญ นั่นคือ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเป็นหลักตาม แนวคิดพุทธจิตวิทยา ดังนั้นเมื่อบุคคลเข้าใจตนเองได้ถ่องแท้แล้ว จึงค่อยทำความเข้าใจใน หมวดธรรมที่ต้องใช้ในการปฏิบัติงาน หรือการใช้ชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกัน ดังที่ได้ยก หัวข้อหลักธรรมที่กล่าวแล้วเบื้องต้น นั่นคือหลักปฏิจจสมุปปาท ซึ่งการดำเนินชีวิตไปตาม วงจรปฏิจจสมุปปาทแบบปัจจุบันขณะที่เป็นไปในชีวิตประจำวันอย่างปกติ มีทั้งสุขมีทั้งทุกข์ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ก็ล้วนเป็นการดำเนินไปตามวงจรปฏิจจสมุปปาททั้งสิ้น คือมุ่ง ดำเนินเข้าสู่หนทางแห่งทุกข์โดยไม่รู้ตัวอยู่ตลอด ซึ่งความมุ่งหมายของการที่จะให้บุคคลได้ เรียนรู้หลักธรรมนี้ เนื่องจากหลักปฏิจจสมุปปาท สามารถช่วยแก้ปัญหาภายในตัวบุคคลใน ขณะที่ปฏิบัติงานหรือมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในองค์กรได้อย่างถูกต้องเหมาะสมได้

บุคคลในองค์กรเมื่อได้รับการพัฒนาให้เข้าใจตนเองและบุคคลอื่นตามหลักการด้าน พุทธจิตวิทยาและการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรแล้ว ก็จะเกิดกระบวนการตระหนักรู้ในการ รู้คิด เข้าใจและแสดงพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอกต่อบุคคลทุกคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วน ของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน หัวหน้างาน และผู้บริหาร รวมถึงลูกค้าหรือประชาชน ทั่วไปได้อย่างถูกต้อง ตามกฎแห่งปัจจัยการหรือปฏิจจสมุปปาท ตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดง: วงจรแห่งปฏิจسسุมปบาท^{๑๑}

๑) เมื่อเกิด **อวิชชา** หรือความไม่รู้ซึ่งเป็นตัวกิเลสเกิดขึ้นในองค์กร บุคคลในฐานะพลเมืองหรือสมาชิกจะมีการรู้เท่าทัน เกิดการคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความไม่รู้นั้นๆ บนพื้นฐานแห่งความเชื่อมั่นด้านความเข้าใจในตัวบุคคลอื่น ในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล (Altruism) และการให้ความร่วมมือ (Compliance) เพื่อให้เกิดพฤติกรรมร่วมสู่การเป็นพลเมืองที่ดีในการบริหารจัดการปัญหาแห่งความไม่รู้นั้น เช่น เมื่อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของบริษัทไม่ได้คุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการ ทำให้เกิดความขัดแย้งในแต่ละแผนก หัวหน้าฝ่ายต่างโยนความผิดพลาดให้แผนกอื่นนำไปสู่ความขัดแย้งภายใน กรณีปัญหาลักษณะนี้จะได้รับการแก้ไขโดยกระบวนการซึ่งบุคคลและกลุ่มในแผนกขององค์กรเกิดการ

^{๑๑} มุลนิธิธรรมมุลนิธิ. ปฏิจسسุมปบาท. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thaimisc.pukpik.com/freewebboard/php/vreply.php?user=dokgaew&topic=5595> [สืบค้นเมื่อ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งได้พัฒนามาจากความเข้าใจในวงจรของการเกิดดับแห่งหลักปฏิจจสมุปบาท มีทักษะในการรู้เท่าทัน สามารถดับความไม่รู้หรือปัญหาที่ทำให้สินค้าขาดคุณภาพ เกิดความร่วมมือร่วมใจกันหาทางแก้ไขและพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าให้ได้คุณภาพทั้งระบบอย่างสร้างสรรค์ และ >

๒) การปรุงแต่งของ **สังขาร** ในกระบวนการกลุ่มขององค์กรก็จะเป็นไปในรูปแบบของพฤติกรรมแห่งการส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยการรับรู้ถึงสภาพปัญหาจะได้รับการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผลจากตัวงานเป็นหลัก ลดการใช้อารมณ์ส่วนบุคคลมุ่งเน้นที่เป้าหมายในการผลิตตามมาตรฐานองค์กร ส่งผลให้ >

๓) การรับรู้ถึง **วิญญาน** ที่มีต่ออารมณ์ความรู้สึกก็เป็นไปในทางบวก รู้และเข้าใจสภาพการณ์ของงานในขณะนั้นๆ ตามความเป็นจริง โดยไม่มีความโน้มเอียงหรือให้อคติมาครอบงำ ไม่เพิ่มความขัดแย้งในการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน ทำให้เกิดกระบวนการรับรู้อย่างถูกต้องร่วมกันระหว่าง >

๔) การแสดงออกทางกายหรือ **นามรูป** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ ธรรมารมณ์ ที่เท่าทันเป็นปัจจุบันขณะ สร้างปฏิสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่กระบวนการตีความที่ลดความขัดแย้งในกลุ่ม เพิ่มศักยภาพในการพัฒนาความร่วมมือร่วมใจ ส่งผลให้ >

๕) **สหายตนะ** ที่มองเห็น ได้ยินเสียง รับรู้กลิ่น การลิ้มรส สัมผัสทางกาย การนึกคิด เกิดอารมณ์ความรู้สึกแห่งความเป็นมิตร นำไปสู่พฤติกรรมภายนอกของความช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งระดับบุคคลและกลุ่ม เช่น การเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลอื่นด้วยใจที่เปิดกว้าง บนฐานของข้อเท็จจริง โดยมุ่งเน้นที่เป้าหมายร่วมกันขององค์กร ทำให้การรับรู้ที่ถูกต้องชัดเจนอันเกิดจากพฤติกรรมภายในโดยตรง ส่งผลสู่ >

๖) **ผัสสะ** อันเป็นไปในทางบวกแล้วแสดงออกซึ่งพฤติกรรมภายนอกในรูปแบบแห่งการจัดการแก้ปัญหาได้อย่างสอดคล้อง ส่งเสริมกันและกัน ไม่เพิ่มกิเลสเข้าไปในตัวปัญหาในช่วงขณะนั้นทำให้เกิดพฤติกรรมภายนอกร่วมกัน เพื่อตัดกระแสแห่งความต้องการส่วนตัวให้หมดไป ผลักดันให้ >

๗) **เวทนา** หรือความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นจากพฤติกรรมของสิ่งเร้าทั้งหลายที่มากระทบ ไม่ว่าจะ เป็นความรู้สึกสุขทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ก็จะถูกกำหนดรู้ให้เป็นไปเพื่อการร่วมมือร่วมใจในการบรรลุเป้าหมาย เพื่อสร้างความพึงพอใจร่วมกันของกลุ่มและองค์กร รวมทั้งช่วยลดพฤติกรรมส่วนบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เป็นลักษณะแห่งความต้องการอย่าง >

๘) ทะยานอยาก คือ **ตัณหา** ในลักษณะของการโยนความผิดให้กับหน่วยงานอื่น ไม่ทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง โดยการปิดความรับผิดชอบให้พ้นไป แต่ถ้าบุคคลได้รับการพัฒนาให้มีสติแห่งการรู้เท่าทันในความต้องการที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ก็จะทำให้ปัญหาทางความทะยานอยากส่วนบุคคลเบาบางลง แล้วนำความเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กร เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เพื่อการจัดการแก้ปัญหาในองค์กรร่วมกัน ส่งผลให้ ลดกระบวนการแห่งความ >

๙) ยึดติด ถือมั่นในตัว **อุปาทาน** หรือความรู้สึกแห่งตัวเรา-ของเราและการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย แต่จะเกิดพฤติกรรมในลักษณะที่ขับเค้นไปข้างหน้าร่วมกันเพื่อบุคคล กลุ่มแผนก หน่วยงานหรือองค์กรที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือระดับความเห็นที่ถูกต้องตรงกัน ส่งผลให้ลดความขัดแย้งและความทุกข์ระทมจากเหตุปัจจัยของปัญหา ใน >

๑๐) **ภพ** หรือรูปแบบแห่งการเกิดใหม่ของตัวปัญหาทั้งปวงในองค์กร คือ กรณีของความขัดแย้งที่มาจาก การขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนหรือกลุ่มการทำงาน การเอาตัวรอดจากปัญหาที่เกิดจากกระบวนการผลิตสินค้า ทำให้ลูกค้าขาดความพึงพอใจ ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะในการแข่งขันขององค์กร และกระทบถึงคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากรทุกคนรวมทั้งคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งลักษณะอาการเชิงพฤติกรรมของพลเมืองขององค์กร เมื่อถูกลดและดับไปก่อน จะทำให้ตัดขั้นตอนแห่งการเกิด >

๑๑) **ชาติ** มีกระบวนการของพฤติกรรมเพื่อการระงับ ยับยั้ง คือ การลด การละ และการเลิก คือเพียงแค่มิทำที่จากอาการในผัสสะและเวทนา ก็จะมีการดับซึ่งพฤติกรรมของปัญหาในองค์กรได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ส่งผลให้ตัดซึ่ง >

๑๒) พฤติกรรมแห่งการเกิดดับของสภาพการณ์แห่งความ **ชรา-มรณะ** หรือตัวปัญหาที่กำลังสุกงอมพร้อมที่จะเกิดการแตกหักอย่างรุนแรง ทำให้ตัดและดับวงจรแห่งตัวเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดปัญหาใหม่อีกภายในองค์กรหรือหน่วยงานทั้งมวลออกไปได้อย่างสมบูรณ์ นำไปสู่รูปแบบแห่งการเรียนรู้ สู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในทุกระดับของบุคคลหรือพลเมืองในองค์กรได้อย่างยั่งยืน แท้จริงต่อไป

โดยสรุปถึงกระบวนการทางพุทธจิตวิทยาในองค์กรสู่การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กร ได้โดยการบูรณาการหลักปฏิจจสมุปบาทกับจิตวิทยาแห่งการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรอย่างเป็นกระบวนการของพฤติกรรมชนิดที่รู้เท่าทันทุกอาการที่เป็นปัจจัยการเกิดดับอย่างเป็นระบบ บนฐานคิดแห่งการร่วมแรงร่วมใจ มี

เป้าหมายเพื่อพัฒนาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายและสามารถแข่งขันในทุกระดับได้อย่างสร้างสรรค์ เป็นองค์กรและสังคมที่เกิดจากจิตแห่งผู้รู้อยู่อย่างปัญญา ส่งผ่านเป็นพฤติกรรมทางกายภายนอกที่สูงส่งงามตลอดไป

๕. บทสรุป

จากผลการศึกษาที่กล่าวมา ได้ข้อค้นพบที่เชื่อมโยงสู่การตอบปัญหาที่ว่า พุทธจิตวิทยา : การศึกษาเพื่อพัฒนาสู่พฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรได้ดังนี้คือ บุคคลเมื่อคำนึงในบทบาทของความเป็นมนุษย์แล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งจากภายในและภายนอกจะต้องให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่นรอบข้างทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระดับชีวิตส่วนตัว ครอบครัวและสังคม ทั้งนี้การศึกษาพฤติกรรมองค์กรเป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์การอย่างเป็นระบบ ทั้งพฤติกรรมระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ซึ่งความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ในการเพิ่มผลผลิตและความพึงพอใจของบุคลากร อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรในภาพรวม โดยเฉพาะในองค์กรที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งทักษะทางสังคมที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง คือ การรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองสามารถบริหารจัดการและสร้างสัมพันธภาพร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับวลีที่กล่าวไว้ว่า “งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข”

วัฒนธรรมด้านพฤติกรรมในภาพรวมของสังคมไทยมีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง ความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติตนตามหลักศาสนาได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน กล่าวได้ว่าสังคมไทยทุกระดับได้รับเอาความเชื่อทางศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมทางพฤติกรรมขึ้นมา การปฏิบัติหรือกรอบแนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศีลธรรม จรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา กฎหมาย ที่รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยและวิถีการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชนชาติไทยที่ควรส่งเสริมพัฒนาอย่างเป็นสัมมาทิฐิและต่อเนื่อง ซึ่งแนวโน้มในกระบวนการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ในทุกภาคส่วน จึงควรมีบทบาทในการนำแนวคิดด้านพุทธจิตวิทยาไปใช้เพื่อฝึกอบรมในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยต่อยอดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติของทุกคนในชีวิตประจำวัน ทั้งในฐานะเป็นสถานที่ประกอบการจัดกิจกรรมทุกระดับแบบขององค์กร ชุมชน และสังคม เป็นกระบวนการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ บนหลัก

การแห่งการมีส่วนร่วมเพื่อการเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ จากระดับปัจเจกบุคคลตามกรอบแนวคิดของหลักพุทธจิตวิทยาที่เป็นปัจจัยการแก้กันและกัน ดังนั้นการแสดงพฤติกรรมที่รู้เท่าทันในอาการแห่งปัจเจกสมุบัติของบุคคล ภายในชุมชนและองค์การจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรกที่พลเมืองทุกคนต้องคำนึงถึง เพราะหมายถึงการเกิดขึ้นของพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของพรหมวิหารธรรมสู่การเป็นองค์กรแห่งผู้รู้ ผู้ตื่น และเบิกบาน ที่เป็นไปตามวิถีแห่งพุทธะอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกั ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจาสมุปาทจากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

_____. อิทัปปัจจยตา. ไซยา : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๖.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสี่ตะวัน, ๒๕๔๕.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

สุเมธ บุญยะยา. “ความสัมพันธ์ระหว่างเขาวนอารมณ์ ทศนคติต่องานและแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์กับผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารหน่วยงานขายในธุรกิจประกันชีวิต”.

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

มูลนิธิอิทธิธรรมมูลนิธิ. **ปฏิจสุมุบพท.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thaimisc.pukpik.com/freewebboard/php/vreply.php? user=dokgaew&topic=5595> [เข้าถึงเมื่อ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Dubin, AJ. **Applying Psychology : individual organizational effectiveness.** New Jersey : Prentice-Hall, 2000.

Freud, S. **Group Psychology and The Analysis of The Ego by Sigmund Freud.** New York : Bantam Books, 1964.

Organ, D.W. & Konovsky, M. “Cognitive versus affective determinants of organizational citizenship behavior”, **Journal of Applied Psychology.** 74(1), 157-164, 1989.

Morrison, E. W. **Organizational Citizenship Behavior as a Critical link between HRM practices and service quality.** New York : Human Resource Management, 1964.

การศึกษาวิถีพุทธ สู่การพัฒนาพลเมืองในท้องถิ่น

วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

๑. บทนำ

วิถีพุทธ คือ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยที่ได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทั้งทางกายและทางจิตใจ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน กลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย กิจกรรมส่วนใหญ่ทั้งทางภาครัฐ เอกชน หรือชุมชนท้องถิ่น จะมีส่วนประกอบด้านพระพุทธศาสนาเป็นพิธีการ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ แม้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ข้อปฏิบัติคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็เข้าไปแทรกอยู่เพื่อเตือนสติ ให้กระทำความดี ละความชั่ว กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยเป็นวิถีชีวิตที่อิงอาศัยหลักคำสอนพระพุทธศาสนามาโดยตลอด และมีความเข้มแข็งในวิถีชีวิตตามแนววิถีพุทธตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระธรรมปิฎกกว่า “จากสภาพดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเป็นเวลามาช้านานจนฝังลึกลงในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอม กลั่นกรองนิสัยใจคอของคนไทย ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย และทำให้พูดได้อย่างถูกต้องมั่นใจว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทย”^๑

ต่อมาเมื่อได้รับวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตก วิถีชีวิตประจำวันตามแนววิถีพุทธของคนไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กทีละน้อย ถึงปัจจุบันกลายเป็นการบริโภคนิยมทางวัตถุ

^๑พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๓.

ความต้องการสิ่งทั้งหลายที่สามารถอำนวยความสะดวกสบายให้กับชีวิต ทำให้เกิดการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน และบิรวาร เรียกได้ว่า เป็นวิถีแห่งการบริโภคนิยม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑-๔ ผลการพัฒนาพบว่า เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน จนกระทั่งมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปประยุกต์ในการพัฒนา และเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา โดยมุ่งเน้นให้ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ประกอบด้วยศีลธรรมและจริยธรรม

พระพุทธศาสนามองว่า การพัฒนาอะไรก็ตามต้องพัฒนาคนก่อน และการพัฒนาคนนั้นต้องเริ่มต้นที่พัฒนาใจคน เมื่อใจได้รับการพัฒนาดีแล้วคนผู้นั้นก็สามารถพัฒนาตนเองได้ และเมื่อพัฒนาตนเองได้แล้วก็จะสามารถพัฒนาผู้อื่น พัฒนาสิ่งรอบข้างหรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนท้องถิ่น สังคม ประเทศชาติได้ด้วยความสมัครใจและเสียสละ เพราะใจที่พัฒนาแล้วจะกระตุ้นให้คิดเสียสละต่อผู้อื่น มิใช่ผลประโยชน์ส่วนตน ใจที่พัฒนาดีแล้วหลายใจรวมกันเป็นพลังผลักดันให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน พึ่งตนเองได้ตลอดกาล และในปัจจุบันการกระจายอำนาจเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้าและสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม ซึ่งท้องถิ่นบางแห่งยังไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เนื่องจากไม่ได้คำนึงถึงปัญหาและความต้องการอันส่งผลให้การแก้ไขปัญหาไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนั้น กระบวนทัศน์การพัฒนาที่ผ่านมายังอยู่ใต้กรอบแนวคิดตะวันตก ไม่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ขาดการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ขาดการเรียนรู้ ขาดการมีส่วนร่วม จึงทำให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน แนวความคิดในการพัฒนาท้องถิ่นที่ต้องพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งในปัจจุบันเน้นการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าทางจิตใจ ทำให้ประชาชนและเยาวชนในท้องถิ่นมีค่านิยมบริโภควัตถุมากขึ้น พยายามดิ้นรนเพื่อแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของตน โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรม และไม่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้การบริหารพัฒนาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุส่วนใหญ่ ตามความเป็นจริงแล้วจิตใจจะพัฒนาได้ก็ด้วยพุทธธรรมในศาสนา การนำพุทธธรรมเข้าไปสู่ใจของผู้คนในสังคมในท้องถิ่น ถึงจะเป็นการบริหารพัฒนาท้องถิ่นที่ถูกต้อง

จากความเป็นมาที่นำเสนอข้างต้น ทำให้เกิดคำถามบางประเด็นว่า ระบบการศึกษาในปัจจุบันมีกระบวนการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจที่พร้อมสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ หรือเพียงแค่พัฒนาแต่ทางวัตถุ เพื่อสร้างความสะดวกสบาย ละเลยการพัฒนาจิตใจของคนในท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องอธิบายตอบปัญหาให้ชัดเจน

๒. การพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบัน

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง โดยมีรูปแบบขององค์กรท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป อาทิ องค์กรท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่มากที่สุด ได้แก่ เทศบาล รองลงไปคือ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์กรท้องถิ่นที่เกิดขึ้นหลังสุดคือ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.)

การปกครองตนเองโดยรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Self Government) เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวม^๒

ความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่นส่วนสำคัญจึงขึ้นอยู่กับผู้นำองค์กรท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ แนวความคิดในการบริหารท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำองค์กรท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญ

การพัฒนาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือท้องถิ่นให้บรรลุเป้าหมาย หรือนโยบายที่ต้องการ ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาที่สำคัญที่สุดคือคน ให้คนในท้องถิ่นกินดีอยู่ดี มีสภาพสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่ดี

สรุปว่า การพัฒนาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเจริญของท้องถิ่นอย่างมีระบบ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น และหลักการในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

^๒ดูรายละเอียดใน เบญจวรรณ วันศิริ, “การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖).

เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ดังนั้นบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นทั้ง ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องเป็นไปในลักษณะการกระตุ้นและชี้นำประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการของตน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การศึกษาวิถีพุทธ : ไตรสิกขา

การศึกษาวิถีพุทธ เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้นักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้นักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์มีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

โดยทั่วไปแล้วคนไทยนำคำว่า “ศึกษา” (รากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต) มาใช้แต่ก็มีความหมายเดียวกันกับคำว่า “สิกขา” (รากศัพท์มาจากภาษาบาลีหรือมคธ) ในที่นี้จะให้ความหมายของคำว่า “สิกขา” ที่มาจากภาษาบาลี แต่ให้เข้าใจว่ามีความหมายเดียวกันกับคำว่า “ศึกษา” เช่นเดียวกัน

คำว่า สิกขา (สิกขา) หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนหรือการเรียนรู้ ประสบการณ์ในด้านต่างๆ อันเกิดจากการเห็นเอง เห็นร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความรู้ที่เป็นความรู้ที่ดีที่ชอบประกอบด้วยประโยชน์

พระพุทธศาสนา จึงมีหลักการของการศึกษาไว้ ๓ ประการ เรียกว่า *ไตรสิกขา* ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการศึกษาที่สามารถพัฒนาชีวิตได้อย่างครบวงจร หมายถึงว่า สามารถพัฒนาศักยภาพทางกาย จิต และสมองไปพร้อมๆ กัน และยังเป็นกระบวนการศึกษาที่ใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ก่อนจะทำความเข้าใจเรื่องไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ต้องมองเห็นก่อนว่า การศึกษาทุกอย่างมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจในองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อรู้และเข้าใจแล้ว สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ นั่นคือเป้าหมาย หรือความสำเร็จ

พระพุทธศาสนาได้มีเป้าหมายหรือความสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการเรียนของไตรสิกขาอย่างครอบคลุมไว้ ๒ อย่าง คือ

๑) เป้าหมายทางโลก หรือโลกียะ หรือเป้าหมายของชาวโลก คือการได้ทำงานดี และสุจริต สามารถเลี้ยงตนเอง เพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์ความลำบากตามวิสัยของชาวโลก

๒) เป้าหมายทางธรรม หรือโลกุตตระ หรือเป้าหมายที่สูงกว่าชาวโลก ก็คือการ บรรลุธรรม หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ดังนั้น พระพุทธศาสนา จึงมองกระบวนการนี้ว่า เป็นการศึกษาเพื่อเอาชนะความทุกข์ ซึ่งความทุกข์ก็คืออาชีพหน้าที่การงาน หรือความสำเร็จ เพื่อที่จะหลุดพ้นจากความลำบากในชีวิตประจำวัน หรือเอาชนะความทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการบรรลุธรรม เพื่อหลุดพ้นจากการ เวียนว่ายตายเกิด ความรู้ทุกอย่างจึงเป็นเครื่องมือที่จะเอาไปต่อสู้เพื่อชนะความทุกข์ต่างๆ ที่ กล่าวมาทั้งหมด ไตรสิกขา หรือการศึกษา ๓ อย่าง คือ

๑) **ศีลสิกขา** คือการศึกษาในการควบคุมหรือรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ไม่ให้ล่วง ละเมิดศีล โดยเฉพาะศีลที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ หรือนิจศีล คือ ไม่ฆ่าผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เจ็บ, ไม่ลักทรัพย์, ไม่เป็นชู้กับลูก-เมีย-สามีคนอื่น, ไม่พูดโกหก พูด ส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ, ไม่ดื่มสุราและเสพสิ่งมีเมาทุกอย่าง การควบคุมกายและ วาจนั่นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการล่วงละเมิดสิกขาบททุกอย่าง ก็มาจากพฤติกรรมทาง กายและวาจານี้ กายและวาจาเป็นอาการอยู่ในร่างกายของเรา ซึ่งร่างกายของเรานั้น มีช่อง ทางในการทำให้ผิดศีลอยู่ ๖ ช่อง ท่านเรียกว่า ทวาร ๖ คือ ช่องทางตา, ช่องทางหู, ช่อง ทางจมูก, ช่องทางลิ้น, ช่องทางกาย, และช่องทางใจ ดังนั้น หากรู้จักการควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ อย่างในตัวเอง ก็ถือว่าเป็นการสำรวมกาย วาจา และใจ ก็คือการรักษาศีลนั่นเอง

ศีลอีกประการหนึ่ง ก็คือ ปาฏิโมกขศีล แปลว่า ศีลเป็นเครื่องทำให้บริสุทธิ์ ศีลเป็น เหตุให้บริสุทธิ์ หรือความประพฤติบริสุทธิ์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีลคือการสำรวมในปาฏิโมกข์ หรือสำรวมในพระ วินัย

๒) อินทรีย์สังวรศีล หมายถึง ศีลคือการสำรวมในอินทรีย์ ๖ คือ สำรวมในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๓) อาชีวปาฏิโมกขศีล หมายถึง ศีลคือการประกอบอาชีพที่บริสุทธิ์ หรือชอบธรรม

๔) ปัจจยสันนิสิตศีล หมายถึง ศีลคือการพิจารณาแก่นจึงบริโภคปัจจัยสี่^๓

^๓พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธจาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒-๖๑.

๒) จิตตสิกขา หมายถึง ฝึกทำสมาธิกรรมฐานไปตามลำดับ หรือเจริญสมถะ ฝึกกำหนดอารมณ์ของกรรมฐาน (๔๐ อย่าง) ฝึกตั้งแต่สมาธิที่เป็นพื้นฐาน หรือขณิกสมาธิ คือสมาธิในช่วงขณะ ฝึกขั้นอุปจารสมาธิ สมาธิที่สูงขึ้น คือ มีภาวะจิตที่นิ่งบ้างไม่นิ่งบ้าง ถ้าเจริญสติมั่นคงก็จะนิ่งนาน หากฝึกสมาธิจนเข้าสู่อัปปนาสมาธิ คือสมาธินิ่งแน่วแน่ จิตตั้งมั่น คือจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง อยู่กับความว่างปราศจากกิเลส ผลของการฝึกสมาธิมีตั้งแต่ระดับโลกิยะ คือมีสมาธิในการทำงาน เรียนหนังสือ มีจิตจดจ่อกับการงานนั้นๆ มีจิตใฝ่มั่นคงไม่ลุ่มหลงอบายมุข และระดับโลกุตตระ คือ มีจิตสูงถึงขั้นบรรลุมรรค

๓) ปัญญาสิกขา คือ ความรอบรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) ปัญญา หมายถึง มีความรอบรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้รู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

(๒) ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้งเห็นจริง พิจารณาตัวเราเป็นขั้น ๕ มองเห็นขั้น ๕ เป็นไตรลักษณ์ เจริญสติปัญญาให้เห็นอย่างชัดเจน

การจะให้ประสบความสำเร็จ ต้องฝึกให้ครบทั้ง ๓ กระบวนการ เพราะทุกขั้นตอนเป็นปัจจัยที่สำคัญทั้งสิ้น ต้องทำความเข้าใจทั้งหลักทฤษฎี คือความหมายของแต่ละอย่าง และเข้าใจหลักของการปฏิบัติ คือฝึกปฏิบัติให้เห็นผลว่าเป็นไปตามความหมายหรือไม่

ปัญญา คือ ความรอบรู้ หรือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้สิ่งใดควรทำสิ่งใดควรเว้น รู้บาปบุญ คุณโทษ ถือว่าเป็นที่สุดของความคิดและความสำเร็จของมนุษย์ เป็นสัญลักษณ์ของความรู้อย่างแจ่มแจ้งให้เห็นปัญญาเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) ปัญญาทางโลก หมายถึง ความรอบรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพ จนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตาม “โลกวิสัย...การอยู่อย่างชาวโลก”

๒) ปัญญาทางธรรม เป็นปัญญาขั้นสูง หมายถึงความรอบรู้ความจริงของชีวิต ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง นำไปสู่การรู้ธรรมเป็นเครื่องพ้นทุกข์ตาม “โลกุตตรวิสัย...การอยู่อย่างผู้ปฏิบัติธรรม”

ปัญญาทั้งสองทางนี้ เกิดขึ้นและพัฒนารวมจากเหตุ ๓ วิธี คือ

(๑) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นจากการฟัง หรือการศึกษาเล่าเรียนจากครูบาอาจารย์

(๒) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นจากการคิด พิจารณา ตรึกตรองสิ่งที่ได้ฟังหรือได้ศึกษามาแล้ว

(๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นจากการลงมือทำ หรือลงมือปฏิบัติให้เห็นผลจริงๆ

การสร้างปัญญาบารมีจัดเป็นปัญญาทางธรรมหรือปัญญาชั้นสูง ที่ต้องผ่านกระบวนการตามลำดับด้วยการศึกษาหาความรู้ (ปริยัติ) และฝึกอบรมจิต (ปฏิบัติ) ให้เป็นสมาธิขั้นสมถะแล้วเจริญวิปัสสนาจนเกิดเป็นปัญญา คือ พุทธะผู้รู้แจ้งเห็นจริงตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า “*กรรมฐาน*”

กรรมฐาน คือที่ตั้งของการทำงาน หรือกำหนดอารมณ์ในการทำงานของจิต เป็นหลักของการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหัวใจสำคัญในการพันทุกข์ และเป็นทางเอกหรือทางเดียวเท่านั้นในการเข้าถึงธรรมและบรรลุดธรรม กรรมฐานมี ๒ ประเภท คือ

(๑) สมถกรรมฐาน คือการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ ฝึกทำสมาธิด้วยอิริยาบถ ๔ (ยืน เดิน นั่ง นอน) โดยมีอารมณ์ของกรรมฐานเป็นอุปกณ์ (อารมณ์กรรมฐานมี ๔๐ อย่าง อานาปานสติ หรือกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็นต้น) ฝึกให้จิตนิ่งเป็นสมาธิตั้งแต่ขั้นธรรมดาหรือขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ ถึงขั้นอุภากรสมาธิ ขั้นที่ข่มนิวรณ์หรือขมกิเลสคือความโลภ ความโกรธ ความหลงให้นิ่ง ไม่ให้ฟุ้งซ่านในจิตใจ เมื่อข่มได้แล้วจึงเป็นสมาธิขั้นสูงสุด คือ อปัณณาสมาธิ หรือบรรลุดมานสมาบัติ

(๒) วิปัสสนากรรมฐาน คือ การฝึกจิตให้รับรู้และเข้าใจทุกอย่าง (รูปธรรม-นามธรรม) ตามความเป็นจริง โดยฝึกพิจารณาตัวเองก่อน มองให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ให้เห็นการเกิด-ดับทุกอย่าง เช่น มองตัวเอง จะเห็นเป็นเพียงรูปร่างที่จะต้องแก่ (อนิจจัง) เจ็บ (ทุกขัง) ตาย (อนัตตา) หรือมองเห็นการเกิด-ดับแม้สิ่งเล็กๆ เช่น ความคิดของจิต คิดแล้ว-ก็ต้องเลิกคิด, ดีใจ-ก็ต้องเลิกดีใจ, เกิด-ก็ต้องตาย เห็นแจ้งจนเกิดความเบื่อหน่าย ปล่อยวาง ไม่ยึดติด บรรลุดธรรม

ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกัน ผู้ปฏิบัติควรเริ่มฝึกสมถะหรือสมาธิก่อน เพื่อให้จิตนิ่ง ว่างเป็นสมาธิ แล้วจึงเข้าสู่วิปัสสนาโดยกำหนดพิจารณาสภาวธรรมตามความเป็นจริง ตัวอย่าง เช่น เวลาเรานั่งสมาธิ จิตกำหนดดูท้องพอง-ยุบ กำหนดตามพอง-ยุบให้ทัน ตามรูปธรรม-นามธรรมให้ทัน นี่คือ “*สมถะ*” กำหนดเอา “*ตัวเรา*” เป็นอารมณ์เพื่อให้จิตนิ่ง สงบ

ส่วน “*วิปัสสนา*” จิตกำหนดรู้ท้องพองเป็นรูปธรรม ความนึกคิดเป็นนามธรรม เห็นการเกิด-ดับของท้องที่พอง-ยุบ เห็นเป็นความไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แล้วเกิดปัญญาญาณหรือรู้ตามความเป็นจริงว่าทุกอย่างก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เห็นแจ้งความจริงใน “*ตัวเรา*” เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปล่อยวาง

หากบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำ หรือสั่งสมสิกขาทั้ง ๓ ประการให้มาก เจริญขึ้นๆ อยู่บ่อยๆ บุคคลนั้นก็จะเป็นคนบุคลิกที่สมบูรณ์แบบ และพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเอง คนรอบข้างและสังคมได้เป็นอย่างดี

สรุปว่า ปัญญา หมายถึง การศึกษาทำให้เกิดการพัฒนาปัญญา เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ปัญญาที่ได้รับการศึกษา จะเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจ อันได้แก่ ปัญญาที่ได้รับการศึกษาย่อมช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาทำให้เกิดปัญญา ดำเนินชีวิตเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม สามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงามได้^๔

ไตรสิกขา เมื่อเปรียบกับกลไกการศึกษาของโลกอยู่ที่ศีล สมาธิ ปัญญา ครอบคลุมในมิติของการประยุกต์ สามารถยกตัวอย่างดังนี้

๑) ศีล การศึกษาเพื่อความไม่ประพฤตชั่วทางกายและวาจา เช่น ครูผู้สอนวิชาใดก็ตามสามารถให้ศีลกับผู้เรียนได้ โดยควบคุมไม่ให้นักเรียนทะเลาะวิวาทกัน ลักขโมย ไม่ทุจริตในการสอบ เป็นต้น

๒) สมาธิ เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจ เช่น ครูผู้สอนสามารถฝึกให้ผู้เรียนมีความตั้งใจเรียน มีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน

๓) ปัญญา คือ หลักวิชาการความรู้ที่ได้จากการเรียนในวิชานั้นๆ

การศึกษานับว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลากรตลอดจนถึงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาส่วนอื่นๆ ด้วย เพราะไม่ว่าจะทำการพัฒนาส่วนใดต้องเริ่มมาจากการพัฒนาคนเสียก่อน

ดังนั้น การพัฒนาคนสามารถทำได้หลายรูปแบบ อย่างที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาคน คือการให้การศึกษา การพัฒนาท้องถิ่นต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาคนโดยต้องคำนึงถึงการศึกษาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาวิถีพุทธเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับ ยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

^๔พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑-๑๕.

๔. คุณธรรมนำความรู้สู่ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาพลเมืองในท้องถิ่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมๆ กัน จึงได้กล่าวย้ำหลักการศึกษาดำเนินทางแห่งไตรสิกขาอยู่เป็นประจำว่า “มนุษย์เกิดมาแล้วต้องมีสิกขา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องศึกษา หรือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่ศึกษามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์”^๕ นี่เป็นการตระหนักถึงแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณภาพ เพราะคุณภาพของคนอยู่ที่พัฒนาการศึกษา ดังนั้นคนหรือประชากรที่ได้รับการศึกษาถูกต้องดีงาม มีคุณธรรม ย่อมเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศที่มั่นคง ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ยังได้กล่าวเน้นหลักการศึกษเพื่อพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หมายถึง การดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่ได้อย่างมีความสุขแทบไม่มีอะไรที่ได้มาเปล่าๆ ล้วนแล้วแต่ได้มาจากการศึกษาเรียนรู้ มีการฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้น ต่างจากสัตว์ที่ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณ ไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝน พัฒนาเหมือนมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ หมายถึงการศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาได้ ถือเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความดีงาม ประเสริฐ เลิศล้ำ จนแทบเป็นอะไรได้ทุกอย่าง อย่างที่กล่าวไว้ว่า ฝึกตนจนเป็นมนุษย์ประเสริฐเลิศกว่าเทวดา แม้แต่พรหมก็ยิ่งเคารพนบถ ต่างจากสัตว์ที่เกิดมาด้วยสัญชาตญาณ ตายไปก็ด้วยสัญชาตญาณด้วยเหมือนกัน...^๖

จากทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษากับการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ได้อาศัยหลักการศึกษาดำเนินทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ถือเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) **ศีล** เป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรม หมายถึงการศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้วยการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ญาติพี่น้อง และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุที่เป็นปัจจัย ๔ คือสิ่งของเพื่อบริโภค เครื่องใช้สอย อุปกรณ์เทคโนโลยี ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

^๕พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ต้องจัดการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมทางกายและวาจา สร้างอินทรีย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ทำให้เกิดพฤติกรรมสมดุลกัน เริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพของตน ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทำลายสังคม แต่เป็นการสรรค์สร้างเพื่อเกื้อหนุนสังคม ชุมชน^๗

(๒) **สมาธิ** เป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาจิตใจ หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมแห่งจิตใจ ให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจปลอดโปร่ง สบาย ปราศจากความโลภ เป็นการศึกษาเพื่อความตั้งใจ ความตั้งใจ เพื่อสร้างแรงจูงใจ โดยเชื่อมโยงสภาพจิตใจที่มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นตัวสำคัญ เพื่อให้เกิดความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ในเพื่อนมนุษย์ ด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งด้วยการกระทำ ด้วยความคิด ทำให้จิตมีพลังมั่นคงแน่วแน่ต่อความดีงาม

(๓) **ปัญญา** เป็นการฝึกฝนพัฒนาความรู้ หมายถึง การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาเมื่อบุคคลได้ผ่านการศึกษาแล้ว ย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องว่า ทำไมคนเราต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำไมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อบุคคลไม่เบียดเบียนกัน มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้ว ย่อมเกิดผลดีต่อตนเองและสังคม ทำให้มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำความดี ฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจเหตุผลทำให้เกิดปัญญา ซึ่งทำให้จิตใจมีความพร้อมในการสร้างคุณธรรมและความสุข^๘

ผลผลิตของการศึกษาวิถีพุทธ คือ การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น เก่ง ดี มีสุขและพึ่งตนเองได้” สอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการ ในการมุ่งให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันในเวทีโลก^๙

ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงปลายทางการศึกษาของเยาวชนควรจบลงด้วยการมีอุปนิสัยที่ดีงาม แต่ในยุคปัจจุบันการศึกษากำลังเฟื่องฟู สถาบันการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย แต่คุณภาพความเป็นมนุษย์ห่างไกลจากคำว่า “คุณธรรมความดีงาม” ออกไปทุกที่สาเหตุอาจเนื่องมาจากปัจจุบันสังคมมีการแข่งขันกันแทบทุกด้าน ทั้งด้านการค้า เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี ไม่ใช่แข่งขันกันเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น แต่รวมไปถึงเยาวชนในวงการ

^๗พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^๙สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.๒๕๕๒ - ๒๕๕๙) : ฉบับสรุป, (กรุงเทพมหานคร : สกศ., ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

ศึกษา ซึ่งปกติแล้วเยาวชนที่อยู่ในวงการศึกษาคควรจะบ่มเพาะความดีงาม ความเอื้อเฟื้อ เพื่อแต่ ความเมตตาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลับพบว่ามีการแข่งขันแทรกอยู่ในโรงเรียนมุ่งสร้างแต่นักเรียนเก่ง เพื่อแข่งขันทักษะทางด้านวิชาการ มอบรางวัลและยกย่องนักเรียนที่ไปแข่งขันแล้วชนะได้รางวัล เด็กที่ทำคะแนนสูง อีกทั้งยังมีการแข่งขันสอบเข้าโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง จึงทำให้นักเรียนห่างไกลความเป็นมนุษย์ คุณธรรมความดีงามที่ควรจะมีอยู่ในจิตสำนึกของเด็ก

ดังนั้น สิ่งที่การศึกษาควรมอบให้แก่เด็กๆ คือ การศึกษาไม่ควรมุ่งมันให้เด็กแข่งขัน ช่วงชิงในด้านการเป็นคนเก่ง ในทางตรงกันข้ามการศึกษาจะต้องช่วยให้มนุษย์เป็นคนดี มีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสงบสุข การศึกษาไม่ใช่แค่สอนให้เรามีความสามารถในการทำงานเพื่อประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ควรสอนให้เรารู้จักเส้นทางไปสู่การมีชีวิตที่สมบูรณ์ เห็นถึงคุณค่าความดีงามมากกว่าความเก่งและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สามารถออกสู่สังคมได้ ผู้ที่เป็นปูชนียบุคคลจึงควรตอบคำถามประเด็นต่อไปนี้ เราอยาก让孩子ของเราเป็นคนแบบไหน เราสอนอะไรให้แก่เด็กบ้าง สิ่งสำหรับผู้เป็นปูชนียบุคคลต้องการให้เกิดขึ้นกับเยาวชนคือ ความเป็นเลิศของมนุษย์ มีอุปนิสัยที่ดีงาม นั่นก็คือ ความประพฤติชอบ ความสงบ ความจริง ความรัก ความเมตตา การไม่เบียดเบียน คุณค่าหลักทั้ง ๕ ประการนี้ควรนำไปบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน เพื่อเป็นการบ่มเพาะยกระดับจิตสำนึกของเด็กให้ถึงระดับสูงสุด ซึ่งพัฒนาเด็กในทุกๆ ด้านไปพร้อมกัน อีกทั้งเป็นโอกาสดีที่ครูและเด็กจะเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยที่ดีงามไปด้วยกัน

อุปนิสัยที่ดีงามทั้ง ๕ ประการเมื่อหล่อหลอมรวมกันจะทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพอย่างสมบูรณ์ในตัวและหัวใจของเด็ก คุณครูและพ่อแม่ควรสอนให้เด็กรู้จักใช้มือของเขาทำแต่สิ่งที่ดี ช่วยเหลือผู้อื่น และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ รู้จักใช้ลิ้นและปากพูดแต่ความจริง พูดแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ และใช้คำพูดที่มีความอ่อนหวานเต็มไปด้วยความรักความเมตตา สอนให้ใช้หูฟังแต่สิ่งที่ดี ใช้ตามองแต่สิ่งที่ดี และเห็นบทเรียนจากสิ่งที่อยู่รอบตัว การประพฤติชอบจึงเป็นการป้อนข้อมูลที่จำเป็นและสำคัญให้กับจิตสำนึก เพื่อที่จะยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ในขณะเดียวกัน ความประพฤติชอบจะสร้างโปรแกรมที่สำคัญให้ชีวิตของเราและทุกสิ่งจะถูกบันทึกไว้ในจิตใต้สำนึก นอกจากนี้เด็กๆ ควรพัฒนาความสงบ โดยสอนให้เขารู้จักป้องกันตนเอง ไม่ให้เกิดความโกรธ ความต้องการ ความอิจฉาริษยา ความยึดมั่นถือมั่น ความหยิ่งยโส และอารมณ์ในด้านลบ จากจิตสำนึกของตนเอง ซึ่งการจะทำให้เช่นนั้นได้ ก็ต้องสร้างความรักความเมตตาให้เกิดขึ้นในหัวใจของตนเสียก่อน เพราะความรักจะช่วยให้เกิดความสงบ เราต้องสอนเด็กให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมและจิตใจของตัวเอง

๕. บทสรุป

การนำเสนอดังกล่าวข้างต้นนี้จึงเป็นคำตอบว่า การศึกษาวิถีพุทธให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะครูผู้สอน ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะก่อให้เกิดการศึกษาแบบวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา การพัฒนาคนให้สามารถไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น ต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งในอดีตศูนย์กลางในการอบรมและให้การศึกษาคือ วัด นอกจากจะสอนให้อ่านออกเขียนได้แล้วยังมีการสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปด้วย ซึ่งเป็นการศึกษาตามแนววิถีพุทธ แต่ระบบการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ไม่เน้นการพัฒนาด้านจิตใจให้เยาวชนมีคุณธรรมจริยธรรม ให้รู้จักการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถพัฒนาตนเองสู่การแสวงหาสัจธรรมได้

การศึกษาตามแนววิถีพุทธจะทำให้เยาวชนมีทักษะชีวิตที่สามารถรู้เท่าทัน เข้าใจตนเองและโลก แก้ปัญหาชีวิตได้ตามหลักพุทธธรรม มีศรัทธา เลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม และมีทักษะการเรียนรู้ ด้วยการมีอุปนิสัยที่ใฝ่รู้ และมีทักษะการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาต่อไป เมื่อผลผลิตของการศึกษาวิถีพุทธ คือ คนที่มีความเก่ง ความดี และมีความสุข บุคคลเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้มีความเจริญงอกงามอย่างยั่งยืน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีภูมิคุ้มกัน และสามารถขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของท้องถิ่นให้เกิดความสันติสุขสืบไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ-
มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

_____. **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๒.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.๒๕๕๒ -
๒๕๕๙) : ฉบับสรุป**. กรุงเทพมหานคร : สกศ., ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

เบญจวรรณ วันดีศรี. “การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายก องค์การบริหารส่วนตำบลใน
จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบัน
ราชภัฏธนบุรี), ๒๕๔๖.

จากกรณีศึกษา : การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองวิถีพุทธ

ดลนพร วราโพธิ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๐ วรรค ๓ กล่าวถึงนโยบายด้านการศึกษาไว้ว่า “ต้องพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในระดับและทุกรูปแบบ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมาย เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้า ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐเองได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดการศึกษา นอกจากเพื่อการตอบสนองเรื่องของเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ก็ยังได้ให้ความสำคัญในส่วนของการพัฒนาในด้านจิตสำนึกของความเป็นไทยอีกด้วย หากพิจารณาที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มีจุดเน้นที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ที่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในการพัฒนาผู้เรียนว่า จุดเน้นที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคน มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ โดยกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (๑) มีคุณธรรม จริยธรรม (๒) มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร (๓) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี (๔) มีความรักชาติ

มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก และ (๕) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย^๑

จากสภาพสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคของเทคโนโลยียุคของเครือข่ายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างมาก โรงเรียนซึ่งเคยเป็นแหล่งการศึกษาที่ทันสมัยก็เริ่มล้าสมัยในบางโรงเรียนเพราะไม่มีเทคโนโลยี หรือมีก็ยังไม่ทันกับแหล่งการศึกษาอื่น ความรู้ที่อยู่ในโรงเรียนซึ่งเคยทันสมัยและใช้ประโยชน์ได้ดีก็น้อยลง บ้านของนักเรียนบางคนมีเทคโนโลยีทันสมัยกว่า หากความรู้ได้มากและเร็วกว่าโรงเรียนก็เกิดขึ้นมาก สถานประกอบการจำนวนไม่น้อยมีความทันสมัยกว่าโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยบางแห่งเสียอีก นอกจากนั้นเทคโนโลยีที่ใช้กับการศึกษาก็เกิดขึ้นและไปอย่างรวดเร็ว ทำให้คนเรียนรู้อะไรได้ทุกแห่งและรวดเร็วตามความสะดวก บทบาทของโรงเรียนจึงน้อยลง ลดคุณค่าลงด้วยการเติบโตของเทคโนโลยีข่าวสารในยุคของนานาชาติเป็นหลักสำคัญ นอกจากการศึกษาจะเกิดขึ้นได้เร็ว ได้ทุกแห่ง ได้ทุกสถานที่แล้ว ก็ยังมีสิ่งที่เกิดตามมาคือการเรียนรู้สาระของการศึกษาจะเป็นของต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นก็ลดน้อยลงไปด้วย^๒

ระบอบประชาธิปไตยคือระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพและทำให้ประชาชนมีอิสระภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็น ไท คือเป็น อิสระชน ที่รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะกลายเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือ สมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง สามารถรับผิดชอบตนเองได้^๓ การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมทุนมนุษย์ ทั้งในมิติของการเพิ่มผลิตภาพ การสร้างรายได้ให้แก่ตนเองในอีกด้านหนึ่ง การศึกษา

^๑สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^๒ไพฑูริย์ สินลารัตน์, **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : วิ.พริน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^๓ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : นานามีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑.

ยังช่วยด้านการขัดเกลาทางสังคมทำให้เกิดทักษะบางประการที่แม่ไม่ได้เกี่ยวกันไปถึงตัวแปรทางเศรษฐกิจ แต่มีผลต่อสวัสดิการสังคม ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นหนึ่งในสามที่รัฐสวัสดิการของประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้ความสนใจมากที่สุดร่วมกับสวัสดิการสุขภาพและการมีงานทำ แต่การยกระดับการศึกษาให้สูงขึ้นเป็นลำดับนั้น หากมิได้คำนึงถึงความเหลื่อมล้ำก็อาจจะทำให้ก่อปัญหาทางสังคมในด้านอื่นๆ ตามมา อาทิ เมื่อมีผู้ที่ได้รับการศึกษาแตกต่างกันมาก ผู้ที่ได้รับการศึกษาก็จะกลายเป็นอภิสิทธิ์ชนที่เข้าถึงโอกาส ทรัพยากร รายได้ และบทบาททางสังคมที่สูงกว่าผู้มีการศึกษาน้อย^๔

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาคนและชาติ ทว่าในปัจจุบันมนุษย์ศึกษาเพียงเพื่อต้องการการยอมรับในสังคมเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการศึกษาจะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น แต่การที่ต้องการจะศึกษานั้นต้องมีความศรัทธาในตนเองว่าจะสามารถศึกษาและนำไปพัฒนาตนเองได้ แต่ในปัจจุบันมนุษย์ขาดศรัทธาในการศึกษาของตนเอง

๒. ศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ธรรมในพระพุทธศาสนา คือ “ศรัทธา” หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและคุณงามความดีมีศีลธรรมต้องมีรากฐานอยู่บนพระพุทธศาสนา นักการศึกษาไทยบางคนต้องการให้เด็กไทยเป็นคนดีตามหลักจริยธรรมสากลโดยไม่ต้องมีศาสนารองรับ เช่นเป็นคนรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ทำความดีโดยไม่ต้องสัมพันธ์กับศรัทธาในพระรัตนตรัย นักการศึกษาประเภทนี้ต้องการให้เด็กไทยเรียนวิชาจริยธรรมอย่างเดียว โดยไม่ต้องเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถ้าเราหลงเชื่อและทำตามข้อเสนอแนะของพวกเขา เด็กไทยก็จะเป็นคนดีโดยไม่มีศาสนา พระพุทธศาสนาจะคอยหมอดความสำคัญสำหรับคนไทยรุ่นต่อๆ ไป และในทางปฏิบัติก็เป็นไปไม่ได้ที่คนเราจะได้อยู่ได้นานโดยไม่มีศรัทธาในพระศาสนาเป็นฐานรองรับ ทั้งนี้เรื่องคุณงามความดีเป็นเรื่องของศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องบุญ บาป หรือกฎแห่งกรรม จะทำให้คนเรามีจิตใจมั่นคงในการทำความดีมากกว่าการคิดทำความดีเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้า ซึ่งถ้าไม่ได้ผลประโยชน์ก็จะไม่ทำความดี

^๔ แแบ็งค์ งามอรุณโชติ และฉัตรภาพ พิภทอง, สูงต่ำไม่เท่ากัน “ทำไมระบบการศึกษาจึงสร้าง ความเหลื่อมล้ำ”, (กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๕๕), หน้าบทนำ.

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส บางทีก็ใช้ร่วมกับปสาทะ เป็นศรัทธา ปสาทะ ความเชื่อและเลื่อมใส^๕ วิทย์ เทียงบุรณธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่าศรัทธาใน พจนานุกรมไทย ไว้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ความเห็นดี ความไว้วางใจ ความซื่อตรง ความจงรัก ความประสงค์ ความอยาก ความบริสุทธิ์ ความเคารพ นับถือ ยินดี เลื่อมใส^๖

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาหรือความเชื่อนี้มี ๒ ประเภท ศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็นศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป ในศาสนาต่างๆ จะเน้นแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจ เริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นก็จะเป็นปัจจัยที่ทำให้มีจุดเริ่มต้น ศรัทธาทำให้มีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เข้าไปชักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและชักถามท่านเพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป^๗

ดังนั้น ศรัทธาที่ถูกต้องสำหรับคนไทยก็คือศรัทธาในการทำตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา บางคนแย้งว่าในยุควิทยาศาสตร์นี้เราไม่ควรพูดถึงศรัทธาเพราะจะทำให้คนงมงายไร้เหตุผล เราควรจะอยู่กับเหตุผลมากกว่าศรัทธา ใครที่พูดอย่างนี้แสดงว่าเข้าใจผิด ว่าเรื่องของศรัทธาเป็นเรื่องของศาสนาเพียงอย่างเดียว อันที่จริงกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรามีศรัทธาเกี่ยวข้องด้วยกันทั้งสิ้น^๘

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙๓.

^๖วิทย์ เทียงบุรณธรรม, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒๘.

^๗พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

^๘พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), ลิขิตธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖๕-๒๖๖.

๓. ความเชื่อในฐานะพุทธมามกะ

ความเชื่ออย่างพุทธมามกะ อาจจะแตกต่างจากความเชื่อของชนเหล่าอื่น สามารถอธิบายได้ในลักษณะดังนี้

๑) พุทธมามกะเชื่อโดยตรงต่อเหตุผลและด้วยความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ข้อนี้อย่อมทำให้ความเชื่อมีพอเหมาะพอสม ไม่มากไม่น้อยเกินไป และเคียงคู่กันไปกับปัญญา พุทธมามกะถือกันเป็นแบบฉบับว่า การเชื่อองมงายเป็นสิ่งที่มีติดบอดอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งความนับถือของพุทธมามกะนั้น เป็นผู้ท่รู้และดำเนินไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผล จึงเป็นผู้กำจัดความงมงายของโลก

๒) พุทธมามกะเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้บ่มพระองค์เองเป็นเวลาเพียงพอ จนสามารถบรรลุถึงด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาด ความสว่าง และความสงบเย็นได้จริง เมื่อได้พิจารณาดูประวัติแห่งคำสอนและการกระทำของพระองค์แล้ว คนทุกคน แม้กระทั่งผู้ที่ไม่นับถือพระองค์ ก็ย่อมเห็นได้ทันทีว่า พระองค์เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความสะอาด ความสว่าง และความสงบถึงที่สุด จนสามารถสอนผู้อื่นในเรื่องนี้ ธรรมที่พระองค์ได้ทรงบรรลุขึ้นเองทำให้พระองค์ได้นามว่า “พระพุทธเจ้า”

๓) พุทธมามกะเชื่อว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุและนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง อันมีอำนาจที่จะบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เป็นตามกฎนั้น และโดยเฉพาะที่มีค่าต่อมนุษย์มากที่สุดก็คือ กฎความจริงที่รู้แล้ว สามารถทำผู้นั้นให้ปฏิบัติถูกในสิ่งทั้งปวง และพ้นทุกข์สิ้นเชิง พระธรรมนี้มีอยู่ สำหรับในมนุษย์ เรียนรู้และทำจนได้รับผลจากการกระทำ เป็นความพ้นทุกข์สิ้นเชิงทั้งทางกายและทางใจ

๔) พุทธมามกะเชื่อว่า พระสงฆ์คือมนุษย์ที่มีโอกาสก่อนใคร ในการได้รู้ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม ถึงขนาดที่พ้นจากทุกข์ยิ่งกว่าคนธรรมดาด้วยการแนะนำของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับความนับถือ และถือเอาเป็นตัวอย่าง และเป็นที่ยำเพ็ญบุญของผู้ที่ประสงค์จะได้บุญ ใครๆ ก็อาจเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงได้ ไม่ว่าจะชายหญิง บรรพชิตหรือฆราวาส เด็กหรือผู้ใหญ่ มั่งมีหรือยากจน คนเป็นพระสงฆ์ได้ด้วยความประพฤติและการบรรลุธรรมที่มีอยู่เฉพาะตัว ไม่ใช่เพราะการประกอบพิธีกรรมหรือการเสกเป่าต่างๆ

๕) พุทธมามกะเชื่อว่า โลกนี้ไม่ได้มีบุคคลใดสร้าง และบังคับให้เป็นไป หากแต่เป็นสิ่งที่หมุนเวียนไปเองตามกฎของธรรมชาติ คือ กฎธรรมชาติอันประจำอยู่ในส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลก มันเป็นกฎธรรมดา หากแต่ว่ามีบางสิ่งบางอย่างลึกลับซับซ้อน

ประณีต และมหัศจรรย์ พอที่จะทำให้คนบางพวกหลงไปว่า มีผู้วิเศษคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งต่างๆ เมื่อมนุษย์เรามีความรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ได้มากขึ้นเพียงใด ก็สามารถปรับปรุงตนเองให้ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นหรืออยู่กันได้ด้วยความผาสุก มากเพียงนั้น ไม่ต้องมีคัมภีร์ซึ่งอ้างว่าส่งมาจากสวรรค์ คงมีแต่คัมภีร์ผู้เข้าถึงธรรมะแล้ว รู้เห็นอย่างไรก็บอกไปอย่างนั้น จนผู้อื่นสามารถเข้าถึงธรรมได้อย่างเดียวกัน ก็พอแล้ว เราเรียกคนเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๖) พุทธมามกะเชื่อว่า มนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรมหรือการกระทำของตนเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกและความทุกข์ แล้วแต่ว่าเขาได้ทำไว้อย่างไรในขณะที่แล้วมา ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นเครื่องปรุงแต่งตัวเอง บังคับความเป็นไปของตัวเองโดยเด็ดขาด จนกล่าวได้ว่า เรามีกรรมนั้นแหละเป็นตัวเราเอง ถ้าเขาอยากมีหรืออยากอยู่ในโลกที่งดงามเขาก็ต้องทำกรรมดีโดยส่วนตัว ถ้าเขาเบื่อต่อการเป็นอยู่ในโลกทุกๆ แบบ เขาก็มีวิธีทำให้จิตใจของเขาสูงพอที่จะไม่ทำอะไร ให้เป็นกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาได้ และอยู่เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง ผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้จักต้องได้รับโทษหรือมีการทำคืนที่สมควรแก่กันเสียก่อนจึงจะพ้นจากกรรมชั่วนั้น เว้นเสียแต่เขาได้ทำกรรมดีไว้มากอีกทางหนึ่ง ถึงกับช่วยให้เขามีจิตใจสูงพ้นอำนาจของกรรมไปเสียก่อนที่มันจะให้ผลได้

๗) พุทธมามกะเชื่อว่า ตัวแท้ของศาสนานั้น คือตัวการกระทำที่ถูกต้องตามกฎแห่งความจริง จนได้รับผลของการกระทำเป็นความสะอาด ความสว่าง และความสงบจริงๆ หากใช่เป็นเพียงคัมภีร์หรือคำสั่งสอน หรือการสวดร้องท่องบ่น วิงวอนบวงสรวงไม่ พุทธมามกะมีศาสนาของตนๆ อยู่ที่กายวาจาใจอันสะอาดของตนเอง ความสะอาด ความสว่าง และความสงบนี้คือความหมายอันแท้จริงของคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งที่แท้ทั้งสามองค์เป็นองค์เดียวกัน พุทธมามกะจึงทำใจของตนให้ดำเนินลงที่ความสะอาด ความสว่าง และความสงบเท่านั้น^๔

สรุปได้ว่า พุทธมามกะ มีความเชื่อที่แตกต่างซึ่งเป็นการเชื่อที่เกิดจากการพิจารณา โดยใช้หลักการและเหตุผล หลักความจริง และทุกเหตุผลและหลักการมาจากการถกเถียงด้วยปัญญาทั้งสิ้น จึงทำให้ความเชื่อของพุทธมามกะเป็นสิ่งที่เปี่ยมด้วยธรรมของศาสนา เป็นความเชื่อด้วยศรัทธาที่เกิดจากปัญญา มิใช่ความเชื่อที่เกิดจากความงมงาย

^๔พุทธทาสภิกขุ, **ขุมนุมข้อคิดอิสระ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๖),

ลุ่มหลง หรือถูกชักจูงจากสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ความเชื่อของพุทธมามกะ มีเหตุและมีผลที่น่าสนใจ และทำให้เกิดความสงบภายในจิตใจของบุคคลได้

๔. จากศรัทธาสู่ปัญญา

ศรัทธาเป็นหนึ่งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในจริต ทั้ง ๖ และผู้เขียนได้นำเสนอไว้ดังนี้

๔.๑ จริต ๖ : คำว่า “จริต” นั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี คือคำว่า จรฺ (๑) แปลว่า เทียบไป ประพฤติ ซึ่งจริตใช้เป็นคำคุณศัพท์ เพื่อขยายคำนาม เช่น รากจริต โทสจริต โมหจริต เป็นต้น หากใช้ในรูปคำนามเพียงลำพังจะมีรูปเป็น “จิริยา” ดังในคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ปรมัตถทีปนี กล่าวถึงโดยใช้เป็นคำนาม โดยแสดงเป็นรูปคำว่า รากจิริยา โทสจิริยา ฯลฯ

ดังนั้น จริต จึงมีความหมายว่า ความประพฤติ พื้นนิสัย หรือพื้นเพแห่งจิตของคนทั้งหลายที่หนักไปทางด้านใดด้านหนึ่ง แตกต่างกันไปคือ ๑) รากจริต ผู้มีรากะเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางรักสวयรักงาม ติดใจ) ๒) โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางใจร้อนขี้หงุดหงิด) ๓) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางหลงขี้มกมาย) ๔) ศรัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางน้อมใจเชื่อ) ๕) พุทธิจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางคิดพิจารณา) ๖) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปทางจับจดฟุ้งซ่าน) เมื่อพิจารณาจากรากศัพท์และคำแปลข้างต้น จะเห็นได้ว่าจริตเป็นคำที่กินความหมายกว้าง โดยเน้นแนวทางการแสดงออกทางพฤติกรรมด้วยความเคยชิน

๔.๒ แนวทางการแบ่งจริตเป็น ๖ ประเภท : ๑) รากจริต ๒) โทสจริต ๓) โมหจริต ๔) วิตกจริต ๕) สัทธาจริต ๖) ญาณจริต หรือ พุทธิจริต พบหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้จริตข้อที่ ๖ ว่า ญาณจริต ส่วนคัมภีร์อื่นๆ ใช้คำว่า พุทธิจริต ทั้งนี้แนวทางการแบ่งจริต ๖ นี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมาก ซึ่งในแต่ละคัมภีร์กล่าวถึงจริต ๖ ได้สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ โดยการกล่าวถึง จริต ๖ นั้น มีส่วนในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะมีรูปว่า รากจิริตา โทสจิริตา ฯลฯ จุดประสงค์ที่มุ่งเน้นไปสู่การเตรียมตัวเพื่อเลือกแนวทางการเจริญสมณธรรมฐาน ๔๐ ประการเป็นหลักใหญ่

โดยทั่วไปแล้วบุคคลในกลุ่มศรัทธาจริตเป็นผู้ใฝ่ดี อยากรับรู้เป็นคนที่แสวงหาบุคคลหรือระบบความเชื่อที่หวังว่าจะนำพาชีวิตของตนเอง ครอบครัวยุ หรือสังคม ไปสู่ความ

เจริญยิ่งขึ้น เมื่อคิดว่าค้นพบแล้ว จะมีความยึดมั่นอย่างแรงกล้าในตัวบุคคล หลักการ และความเชื่อนั้นๆ บุคคลที่มีศรัทธาจริตเป็นผู้พร้อมที่จะเสียสละเพื่อบุคคล อุดมการณ์ หรือความเชื่อที่ตัวเองเคารพยึดมั่น การเสียสละมาน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับระดับความเข้มข้นของศรัทธาจริตในแต่ละคน ยังมีศรัทธาจริตสูงขึ้นไปก็ยิ่งเต็มใจจะเสียทรัพย์สินจำนวนมหาศาลความสุขส่วนตัว หรือแม้แต่ชีวิตเพื่อผู้อื่น บุคคลในกลุ่มศรัทธาจริตมักมีพลังจิตสูงและเข้มแข็งเพราะพร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่นหรืออุดมการณ์อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้มีศรัทธาจริตจึงเหมือนมีพลังมหาศาลคอยขับเคลื่อนหากมีแนวทางที่ถูกต้องแล้วจะไปได้เร็วอย่างมีพลัง

ผู้มีศรัทธาจริตมักมีลักษณะอุดมคติ คือต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง สังคม และโลก ไปสู่สภาพเป็นอยู่ที่ดีกว่า พยายามที่จะปฏิบัติฝึกฝนหรือต่อสู้เรียกร้องเพื่อความยุติธรรมหรือเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของตนเองและของสังคม หากคนกลุ่มนี้มีความเป็นพุทธจริตประสมอยู่ด้วยจะมีความเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุถึงโลกในอุดมคติ อุดมการณ์ หรือระบบความเชื่ออันหนึ่งอันใด ความบริสุทธิ์และความเชื่อมั่นอย่างสูงทำให้มีพลังจิตอันแรงกล้า สามารถดึงผู้สนับสนุนได้มากมาย เพราะคิดอย่างมีหลักการและมีตรรกะตลอด ให้ความหวังกับบุคคลอื่นสำหรับโลกในอุดมคติที่เขาเหล่านั้นกำลังนำพาไปสู่ ผู้อยู่ในประเภทศรัทธาจริตจะมีความเชื่อมั่นว่า ตัวเองเป็นบุคคลผู้มีหลักการ อุดมการณ์ คิดว่าตนเองเป็นคนดี นำศรัทธา ประเสริฐยิ่งกว่าคนในจริตใดๆ รวมถึงพุทธจริต เพราะผู้มีศรัทธาจริตมักเป็นผู้ที่คิดและพูดอย่างมีหลักการ และเคารพในระเบียบกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด

แต่คนที่มีศรัทธาจริตอย่างรุนแรงโดยไม่มีพุทธจริตเจือปนแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นคนมีปัญญาน้อย เพราะปัญญาและศรัทธาจะเป็นสัดส่วนผกผันระหว่างกัน หากมีศรัทธามาก ปัญญามักจะน้อยลงไป ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ที่มีความเชื่ออย่างฝังหัวว่าบุคคลหรือหลักการที่ตัวเองเชื่อถือจะทำให้ตัวเองและสังคมมีชีวิตที่ดีขึ้น และมีความยึดมั่นเชื่อมั่นอย่างนั้นไม่เสื่อมคลายโดยไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้ว่า ที่จริงแล้วชีวิตของตนเองหรือสังคมดีขึ้นจริงหรือไม่มากนักเพียงใดขนาดไหน และจะปิดรับแนวความคิดอื่นที่แตกต่างไปจากแนวคิดที่ตัวเองยึดถือ เมื่อปิดรับความคิดใหม่มาวันเข้าความคิดก็จะคับแคบมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ศรัทธาจริตยังเป็นเรื่องของอารมณ์และความเชื่อ ไม่ใช่เป็นเรื่องของเหตุผลมากมายเท่าไรนัก ยังมีศรัทธามากเท่าไร การพิจารณาเรื่องเหตุผลก็น้อยลงเท่านั้น

นอกจากนี้ผู้มีศรัทธาจริตแรงกล้าจะไม่รู้จักประนีประนอม ความจริงมีอยู่เพียงหนึ่งเดียว ความคิดเห็นอะไรก็ตามที่ไม่เหมือนของตนเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง ไม่สามารถยอมรับได้ คนที่ไม่ยึดมั่นในความคิดตั้งเช่นของตนจึงไม่ใช่คนดี ทำให้คนที่มีศรัทธามากบ่อยครั้งขาดความเมตตา เพราะมองว่าคนที่มีความคิดไม่ตรงกับตนเองเป็นคนไม่ดี หลงผิด หากมีศรัทธา

จริตแรงมากจะมองโลกเป็นขาวและดำ เช่น ถ้าคิดไม่เหมือนกับเราก็เป็นคนชั่วคนไม่ดี คนที่ไม่ใช่เป็นมิตรก็เป็นศัตรู โลกนี้ไม่มีสีเทา และจะเอาเป็นเอาตายกับคนที่คิดไม่เหมือนตน

ศรัทธาจริตยังมองว่า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตนเองเชื่อว่าถูก วิธีการที่ใช้จะเป็นแบบไหนก็ได้ แม้กระทั่งความรุนแรงทำให้บางครั้งสามารถกระทำการโดยไม่คิดถึงผลที่จะตามมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในสหรัฐฯ กลุ่มผู้ต่อต้านการทำแท้งบางกลุ่มโยนระเบิดใส่คลินิกทำแท้ง ทำให้มีผู้เสียชีวิตหลายคน ซึ่งเป็นการปกป้องชีวิตหนึ่งแต่ก็เป็นการทำลายอีกหลายชีวิต เพียงเพราะอาจหาญทำสิ่งที่ตรงข้ามกับอุดมการณ์ของตน^{๑๐}

สรุปได้ว่า ศรัทธาจริต ในบทความนี้ เป็นศรัทธาที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาตนเอง มองเห็นถึงความต้องการของตนเองเพื่อที่จะพัฒนาและทำให้ตนเองประสบความสำเร็จ ผู้ที่มีศรัทธาจริตมักมีลักษณะที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง สังคม และโลกไปสู่สภาพที่เป็นอยู่ที่ดีกว่าพยายามฝึกฝนตนเองเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ศรัทธาและตั้งมั่นไว้ให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี

๔.๓ ธรรมที่นำไปสู่ปัญญาในพระพุทธศาสนา : หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นั้น ชาวพุทธได้นำมาประพฤติปฏิบัติ และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตลอดมา แม้กระทั่งการที่จะพัฒนาปัญญาของตนนั้น ยังสามารถนำหลักธรรมมาช่วยในการพัฒนาได้ ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอดังนี้

๑) แนวทางการพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นระบบฝึกอบรมในเรื่องกาย วาจา และใจ หรือจะหมายถึง ฝึกอบรมใน ๓ ด้านใหญ่ คือ ทางปัญญา ทางศีล และทางจิต ซึ่งแม้ความรู้ (ปัญญา) จะมีความสำคัญและเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา แต่ปัญญาไม่สามารถเกิดขึ้นมาลอยๆ^{๑๑} ได้ต้องอาศัยอีก ๒ องค์ประกอบเป็นฐานในการพัฒนา คือ การพัฒนาความประพฤติที่เรียกว่า ศีล และการพัฒนาจิตใจที่เรียกว่า สมาธิ ดังข้อความที่ว่า “ปัญญาจะพึงเจริญได้อย่างไร ... พรรณนาว่าเพราะเหตุที่ธรรมทั้งหลายอันแยกประเภทเป็นชั้นๆ อยาตนะ ธาตุอินทรีย์ สัจจะและปฏิจกสมุปบาทเป็นภูมิธรรมของปัญญานี้ วิสุทธิ ๒ คือ สีลวิสุทธิ^{๑๒}

^{๑๐} อนุสร จันทพันธ์ และ บุญชัย โกศลธนากุล, **จริต ๖ : ศาสตร์ในการอ่านใจคน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๖-๑๓๙.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒๔.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, **พุทธศาสนาคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๖.

และจิตตวิสุทธิ^{๑๓} เป็นมูลของปัญญา^{๑๔} โดยการพัฒนาปัญญาจำเป็นต้องมีการพัฒนาพฤติกรรมทางการกระทำและการพัฒนาจิตใจเป็นฐาน โดยในข้อความนี้การพัฒนาความประพฤติและการพัฒนาจิตใจเรียกว่า สีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิตามลำดับ^{๑๕}

๒) กระบวนการการพัฒนาปัญญาภายในบุคคล

ความรู้ที่ออกรูปแบบมา ๓ แบบ ในกระบวนการการพัฒนาปัญญาภายในบุคคลนี้ พึงพิจารณาโดยสังเขปกับวิธีทำให้เกิดปัญญา ๓ วิธี ที่ท่านแสดงไว้ในเรื่องปัญญา ๓ ประเภท ด้วยคือ

- ๑) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดการพิจารณาหาเหตุผล
- ๒) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการสดับเล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา
- ๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติฝึกรบม^{๑๖}

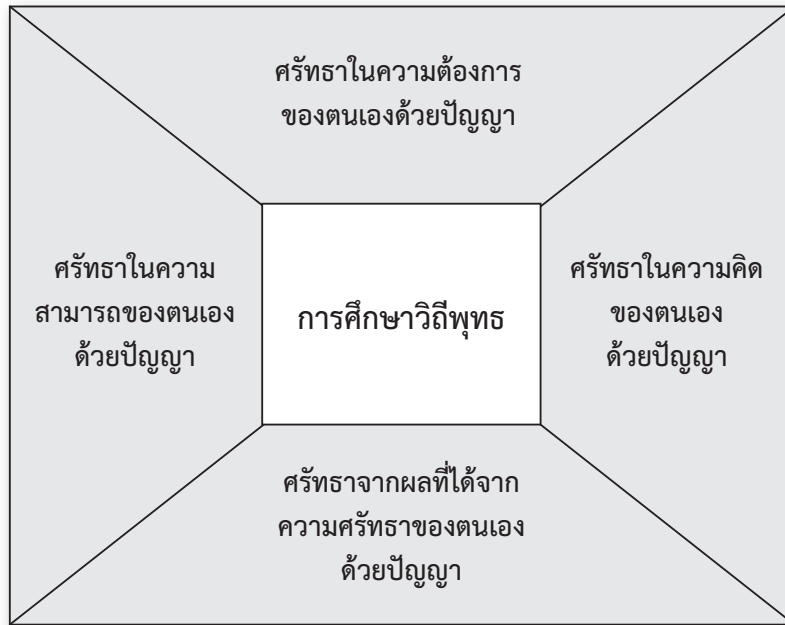
นอกจากตัววิธีที่เป็นหลักใหญ่แล้ว ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่พึงใช้ประกอบในกระบวนการให้เกิดปัญญา โดยเฉพาะในวิธีที่สาม กิจกรรมที่สำคัญๆ คือ การฟัง ชักถาม สอบค้น (สวนะและปริจฉา) การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา) การสังเกตดู ฝ้าดู ดูอย่างพินิจ (ปัสสนะและนิชฌาน) การพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ หรือ โยนิโสมุขปริกษา) การชั่งเหตุผล (ตุลนา) การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง และเลือกเฟ้น (วิมังสา และ วิจัย) การเสพคุ่น ฝึกหัด ทำบ่อย ทำให้มาก (อาเสวนะ ภาวนา และพหุสิกรรม) การคิด การเล่าเรียนสดับฟัง และการปฏิบัติฝึกรบม ย่อมเป็นเครื่องช่วยให้สัญญา ทิฎฐิ และญาณนั้นเกิดมีใหม่ขึ้นบ้าง ก้าวหน้าเพิ่มพูนขึ้นบ้าง ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องขึ้นบ้าง ว่าที่จริงสุดคือความรู้ที่ได้เล่าเรียนสดับมาก็ดี การคิดอะไรได้ต่างๆ ก็ดี และปัญญาที่รู้เข้าใจอย่างนั้นอย่างนี้ก็ดี ย่อมเป็นความรู้แบบต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคลด้วยเหมือนกัน สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

^{๑๓} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๗๐/๒๖๗.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๙/๔๑๙.

^{๑๕} วิสุทธิ. (ไทย) ๔๓๐/๗๔๑.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๕๒.

แผนภาพ: แสดงการศึกษาวิถีพุทธด้วยศรัทธาสู่ปัญญา

จากแผนภาพที่ ๑ ได้นำเสนอศรัทธาที่เกิดปัญญาที่ผ่านกระบวนการต่างๆ ซึ่งสามารถอธิบายในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) ศรัทธาในความต้องการของตนเองด้วยปัญญา คือ การต้องการของตนเองที่จะต้องการศึกษาเรื่องนั้นๆ สิ่งที่ต้องการ เราจะต้องเชื่อมั่นและศรัทธาในความต้องการของเราไม่มีการโลเล ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิต คือการค้นพบความต้องการที่แท้จริงของตนเอง รู้ว่าเราเป็นใคร ต้องการอะไร คิดอะไร และรู้ข้อดีข้อเสียของตนเอง

๒) ศรัทธาในความคิดของตนเองด้วยปัญญา คือ การที่จะศึกษาเรื่องนั้นๆ จะต้องมีการคิดที่เป็นระบบและวางแผนในการคิด เมื่อได้ผลของความคิดออกมาแล้วต้องเชื่อมั่นและมั่นใจในความคิดของตนเองว่าสิ่งที่คิดนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุดและถูกที่สุดแล้ว จะไม่มีความกลัวในการจะทำการศึกษาเพราะได้คิดอย่างไตร่ตรองดีแล้ว

๓) ศรัทธาในความสามารถของตนเองด้วยปัญญา คือ รู้หรือไม่ความกลัวเป็นอุปสรรคสำคัญของความสำเร็จ เมื่อเรากลัวเราก็จะไม่กล้าที่จะลงมือทำอะไร เพราะกลัวจะทำผิด กลัวจะล้มเหลว กลัวจะผิดพลาด กลัวไปหมดทุกอย่าง เราจะต้องคิดถึงหลักความเป็นจริงว่า ถ้าไม่ลงมือทำแล้วจะประสบความสำเร็จอย่างไร และการลงมือทำอาจเกิดความผิดพลาดบ้าง แต่มันก็เป็นประสบการณ์ให้พัฒนาต่อไป ไม่มีใครที่จะประสบความสำเร็จได้

โดยไม่เคยล้มมาก่อน เราจะต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มุ่งมั่น อยากรู้ในสิ่งที่ยังไม่ได้เกิด และเมื่อทำแล้วต้องศรัทธาในสิ่งที่ทำเพราะนั่นคือสิ่งที่เราทำเต็มความสามารถของตนเอง

๔) ศรัทธาจากผลที่ได้รับจากความศรัทธาของตนเองด้วยปัญญา คือ ในเมื่อเราตัดสินใจและศรัทธาในสิ่งที่เราจะศึกษาแล้ว แต่ผลที่ได้รับเกิดการผิดพลาด ดังนั้น เราไม่ควรที่จะท้อถอยหรือย่อท้อ เพราะผลที่ได้คือผลมาจากความศรัทธาของตนเอง เราจะต้องยอมรับหาทางแก้ไข และสร้างความศรัทธาในตนเอง

๕. บทสรุป

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาคนและชาติ แต่ในปัจจุบันมนุษย์ศึกษาเพียงเพื่อต้องการการยอมรับในสังคมเท่านั้น ความเป็นจริงแล้วการศึกษาจะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น แต่การที่ต้องการจะศึกษานั้นต้องมีความศรัทธาในตนเองว่าจะสามารถศึกษาได้และสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ แต่ในปัจจุบันมนุษย์ขาดศรัทธาในการศึกษาของตนเอง ศรัทธาจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการทำความดีตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา บางคนแย้งว่าในยุควิทยาศาสตร์นี้เราไม่ควรพูดถึงศรัทธาเพราะจะทำให้คนงมงายไร้เหตุผล เราควรจะอยู่กับด้วยเหตุผลมากกว่าศรัทธา ใครที่พูดอย่างนี้แสดงว่าเข้าใจผิดว่าเรื่องของศรัทธาเป็นเรื่องของศาสนาเพียงอย่างเดียว อันที่จริงกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรามีศรัทธาเกี่ยวข้องด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งความเชื่อของพุทธมามกะ มีความเชื่อที่แตกต่างซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดจากการพินิจ พิจารณา โดยใช้หลักการและเหตุผล หลักความจริง และทุกเหตุผลและหลักการมาจากการกลั่นกรองด้วยปัญญาทั้งสิ้น เป็นความเชื่อด้วยศรัทธาที่เกิดจากปัญญา มิใช่ความเชื่อที่เกิดจากความงมงาย ลุ่มหลง หรือถูกชักจูงจากสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ความเชื่อของพุทธมามกะ มีเหตุและมีผลที่น่าสนใจ และทำให้เกิดความสงบภายในจิตใจของบุคคลได้ ศรัทธาสู่ปัญญาที่เกี่ยวกับการศึกษาวิधिพุทธนั้นเป็นการศรัทธาที่มองถึงความต้องการของตนเอง โดยที่เริ่มจากความต้องการของตนเอง ที่ต้องการอะไรและเมื่อต้องการแล้วคิดว่าจะทำอย่างไร จากนั้นลงมือทำด้วยปัญญาที่ศรัทธาว่าสามารถทำได้ และสุดท้ายเมื่อผลลัพธ์ได้ออกมาเช่นไร ตนเองต้องยอมรับในผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ถ้าผลลัพธ์ออกมาดี เราก็จะได้แนวทางที่ถูกต้องการของความคิด แต่เมื่อผลลัพธ์ออกมาไม่ดี เราก็จะได้แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการกลั่นกรองของปัญญาทั้งสิ้น ทำให้สามารถผ่านพ้นปัญหาไปได้ ดังนั้น ศรัทธาควรควบคู่กับปัญญา เพราะถ้าเราไม่มีปัญญา ศรัทธาจะเป็นไปในทางลบ แต่ถ้าเราใช้ปัญญาในการคิดเพื่อศรัทธา สิ่งที่ได้มาจะเป็นไปในทางที่ดี

บรรณานุกรม

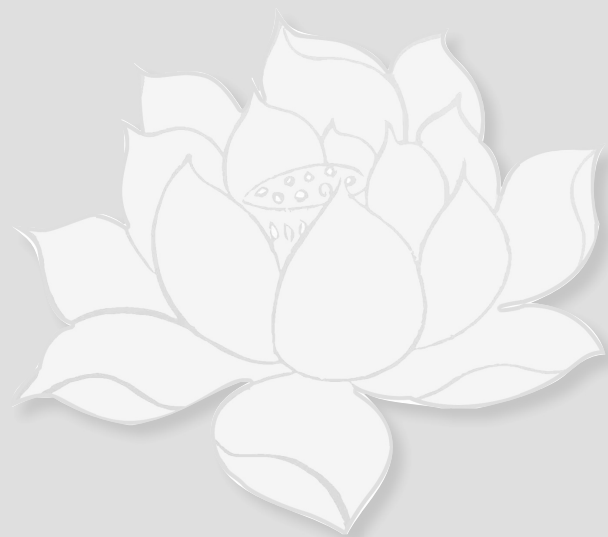
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓.
- วิทย์ เทียงบุรณธรรม. **พจนานุกรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖.
- แบงค์ งามอรุณโชติ และฉิรภาพ พิภทอง. **สูงต่ำไม่เท่ากัน “ทำไมระบบการศึกษาจึงสร้างความเหลื่อมล้ำ”**. กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, ๒๕๕๕.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๕.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๑.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). **ลิขิตธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- _____. **ชุมนุมข้อคิดอิสระ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๖.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : วี.พี.ริ้น, ๒๕๕๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- อนุสร จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล. **จริต ๖ : ศาสตร์ในการอ่านใจคน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

ภาค ๒

พระพุทธศาสนากับการศึกษาและ
การพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์

ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ : ปริมาณหรือคุณภาพ

พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

คำว่า “สงฆ์” แปลว่า หมู่ ชุมนุม นิยมใช้ใน ๒ ลักษณะคือ (๑) ใช้เรียกหมู่สาวกของพระพุทธเจ้าโดยใช้คำว่า สาวกสงฆ์ ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าเป็นบุรุษหรือสตรี ถ้าจะจำกัดให้ชัดเจนไปอีกก็ต้องใช้คำว่า “สาวิกาสงฆ์” อันหมายถึงหมู่สาวกที่เป็นสตรีควบคู่เข้ามาอีก (๒) ใช้เรียกชุมนุมของภิกษุหรือภิกษุณีตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ที่มาชุมนุมกันด้วยวัตถุประสงค์ที่จะประกอบสังฆกรรม^๑ ตามข้อกำหนดของพระวินัย

นอกจากนี้ คำว่า “สงฆ์” ยังนิยมแบ่งกันในอีกลักษณะหนึ่งเป็น ๒ ประเภท^๒ คือ

ประเภทที่ ๑ สมมติสงฆ์ แปลว่า หมู่หรือชุมนุมชนที่ได้รับการยอมรับตกลงกันว่าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า โดยทั่วไปหมายถึงภิกษุ (หรือภิกษุณี) ที่ยังเป็นปุถุชนคนมีกิเลส โดยนิตินัยนิยมหมายถึงภิกษุ (หรือภิกษุณี) ที่มาชุมนุมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปบ้าง ตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปบ้าง ตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไปบ้าง ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไปบ้าง เพื่อทำกิจของสงฆ์อย่างใดอย่าง

^๑คำว่า “สังฆกรรม” แปลว่า งานของสงฆ์ หมายถึง กิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์ บางงานต้องมีภิกษุ (หรือภิกษุณี) ไม่น้อยกว่า ๔ รูปมาร่วมประชุม บางงานต้องมีภิกษุ (หรือภิกษุณี) ไม่น้อยกว่า ๕ รูปมาร่วมประชุม บางงานต้องมีภิกษุ (หรือภิกษุณี) ไม่น้อยกว่า ๑๐ รูปมาร่วมประชุม บางงานต้องมีภิกษุ (หรือภิกษุณี) ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูปมาร่วมประชุม

^๒ความจริงแล้ว คำว่า “สงฆ์” ที่หมายถึง “สาวกสงฆ์” นี้ ในสมัยพุทธกาลนิยมใช้เรียกบุคคล ๔ คู่ ประกอบด้วยคู่ที่ ๑ ท่านผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรคกับท่านผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล คู่ที่ ๒ ท่านผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรคกับท่านผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล คู่ที่ ๓ ท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรคกับท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล คู่ที่ ๔ ท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรคกับท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล ทั้ง ๔ คู่นี้เรียกว่า “อริยสงฆ์” แต่ในสมัยปัจจุบัน อนุโลมใช้เรียกสมมติสงฆ์ด้วย

หนึ่ง ที่เรียกว่า สังฆกรรม เช่น อุโบสถกรรม (๔ รูปขึ้นไป) อุปสมบทในชนบท (๕ รูปขึ้นไป) อุปสมบทในเขตเมือง (๑๐ รูปขึ้นไป)

ประเภทที่ ๒ อริยสงฆ์ แปลว่า หมู่หรือชุมนุมชนที่ประเสริฐไกลจากกิเลส หมายถึง พระสาวก (หรือสาวิกา) ของพระพุทธเจ้าที่บรรลุนิพพานพิเศษ ประกอบด้วย (๑) พระโสดาบัน (๒) พระสกทาคามี (๓) พระอนาคามี (๔) พระอรหันต์

ในส่วนของอริยสงฆ์นั้น ย่อมไม่มีข้อสงสัยเกี่ยวกับประเด็นด้าน “คุณภาพ” แต่อาจตั้งคำถามได้ว่า “คุณภาพอย่างเดียวยังพอที่จะทำให้เกิดความมั่นคงของสถาบันสงฆ์หรือไม่?” เพราะเมื่อพูดถึง “สถาบันสงฆ์” ย่อมมีองค์ประกอบหลายส่วน เช่น วัตถุประสงค์ขององค์กร โครงสร้างการบริหารองค์กร บุคลากรที่บริหารองค์กรในแต่ละส่วน พันธกิจขององค์กร เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องหาบุคลากรผู้มีความสามารถรอบด้านมาดูแลทำหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนอย่างพอเพียง จึงอาจตั้งประเด็นถามได้ว่า ความเป็น “อริยะ” ซึ่งหมายถึง คุณภาพที่มีอยู่ในตัวสงฆ์เป็นการตอบโจทย์หรือเป็นยาแก้ทุกโรคได้ทั้งหมดหรือไม่? ความเป็นอริยะอาจจะเหมาะกับองค์ประกอบหนึ่ง แต่อาจจะไม่เหมาะกับอีกองค์ประกอบหนึ่ง จะเป็นอย่างนั้นหรือไม่? ท้ายที่สุดแล้ว ปริมาณหรือคุณภาพของบุคลากรสงฆ์มีความจำเป็นต่อการสร้างความเข้มแข็งแก่สถาบันสงฆ์? เป็นเรื่องที่ตั้งข้อสังเกตได้ทั้งนั้น แต่ประเด็นเกี่ยวกับอริยสงฆ์นี้ ผู้เขียนจะไม่มุ่งพูดถึงมากนัก จะมุ่งพูดถึงสงฆ์ประเภทที่ ๑ คือสมมติสงฆ์เป็นหลัก มุ่งถึงสงฆ์ที่เป็นบุรุษเพศเป็นหลัก และมุ่งถึงสงฆ์ไทยผู้ทำหน้าที่ศึกษาพระพุทธศาสนา ปฏิบัติและเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา และปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นหลัก^๓

จำนวนพระสงฆ์ไทยปัจจุบันมีประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ รูป (รวมภิกษุและสามเณร) นับย้อนหลังไปประมาณ ๑๐ ปีก็มีอยู่ประมาณนี้^๔ จำนวนไม่ได้ลดลงมากอย่างที่วิตกกัง และก็

^๓คำว่า “สงฆ์” ในบทความนี้ ขอใช้ในนัยที่ครอบคลุมหลายมิติ กล่าวคือ บางครั้งหมายถึง หมู่ ชุมนุมบุคลากรที่บรรพชิต ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นตัวแทนของสถาบัน (สงฆ์) จะมีจำนวนเท่าไรก็ได้ บางครั้งหมายถึงภิกษุจำนวน ๔ รูป (สงฆ์จตุวรรค) ๕ รูป (สงฆ์ปัญจวรรค) ๑๐ รูป (สงฆ์ทศวรรค) ๒๐ รูป (สงฆ์วิสตวรรค) ผู้มาชุมนุมกันเพื่อทำกิจตามพระวินัย (สังฆกรรม)

^๔สถิติที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำไว้ในช่วง พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒ คือ พระสงฆ์มีจำนวน ๓๓๓,๘๗๖ รูป แบ่งเป็นภิกษุ ๒๖๗,๙๓๙ รูป สามเณร ๖๕,๙๓๗ รูป ในเรื่องจำนวนพระสงฆ์นี้ ขอให้รู้ความจริงอย่างหนึ่งว่า จำนวนจะไม่คงที่ พระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษา ๓ เดือน (ช่วงประมาณกลางเดือนกรกฎาคมถึงกลางเดือนตุลาคม หรือช่วงระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปี) จะมีจำนวนมากกว่าในช่วงนอกเวลาเข้าพรรษา เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนพระสงฆ์ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายนจะมีมากกว่าในช่วงเดือนอื่น

ไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญอะไร เพียงแต่พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาใหม่ (พระนวกะ) แล้วอยู่ในความเป็นพระนานหลายปีมีแนวโน้มลดลง จำนวนพระสงฆ์บวชใหม่อยู่จำพรรษา ๓ เดือนในฤดูฝนก็มีแนวโน้มลดลง ส่วนมากจะบวชอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เป็นเวลา ๗ วันบ้าง เป็นเวลา ๑๕ วันบ้าง จำนวนพระสงฆ์ที่เข้าสอบวัดความรู้พระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีแนวโน้มลดลง เช่น จำนวนพระสงฆ์เข้าสอบวัดความรู้แผนกธรรมในปีการศึกษา ๒๕๔๗ ประมาณ ๑๕๐,๐๐๐ รูป ในปีการศึกษา ๒๕๔๘ ประมาณ ๑๔๙,๐๐๐ รูป ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๔๙-๒๕๕๐ ลดลงเหลือประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ รูป จำนวนพระสงฆ์เข้าสอบวัดความรู้แผนกบาลี มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน เช่น ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๔๕-๒๕๔๗ จำนวนพระสงฆ์เข้าสอบวัดความรู้แผนกบาลี โดยเฉลี่ยประมาณปีละ ๔๐,๐๐๐ รูป ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๔๘-๒๕๕๐ ลดลงเหลือโดยเฉลี่ยประมาณปีละ ๓๕,๐๐๐ รูป และในการสอบวัดความรู้แผนกบาลีนี้ มีการตั้งข้อสังเกตตามมาอีกว่า จำนวนผู้ขาดสอบมีแนวโน้มลดลง (ซึ่งข้อนี้เป็นผลดี) และจำนวนผู้สอบได้ในแต่ละชั้นก็มีแนวโน้มลดลงทุกปี เช่น ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๔๗-๒๕๔๙ มีผู้สอบได้โดยเฉลี่ยประมาณ ๕,๕๐๐ รูป ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๕๐-๒๕๕๒ มีผู้สอบได้ลดลงโดยเฉลี่ยประมาณปีละ ๔,๕๐๐ รูป จำนวนวัดร้างในส่วนภูมิภาคมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในแต่ละวัด (โดยเฉพาะวัดในต่างจังหวัด) มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์การแต่งตั้งเจ้าอาวาสใหม่ในแต่ละปีของแต่ละหนโดยเฉลี่ยมีประมาณหนละ ๒๕๐ รูป^๕

การลดลงเชิงปริมาณในด้านต่างๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านบุคลากรสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสเหล่านี้ ทำให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสถาบันสงฆ์ในบางเรื่อง ประกอบกับการมีข่าวด้านลบเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ปรากฏตามสื่อต่างๆ ทำให้มีการตั้งคำถามผสมกับความวิตกกังวลในช่วงประมาณ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา^๖

^๕คำว่า “หน” หมายถึง เขตการปกครองของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย (๑) หนกลาง (๒) หนเหนือ (๓) หนใต้ (๔) หนตะวันออก และ (๕) คณะธรรมยุต เรียกพระมหาเถระผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดของแต่ละหนว่า “เจ้าคณะใหญ่”

^๖เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจอย่างยิ่งที่มีการตั้งคำถามผสมกับความวิตกกังวลอย่างนี้ในยุคปัจจุบัน เพราะมองย้อนหลังไปประมาณ ๓๐ ปี คำถามผสมกับความวิตกกังวลอยู่ในลักษณะตรงกันข้ามจากนี้ นั่นคือ วิตกกังวลว่าพระสงฆ์จะมีมากเกินไป ทำให้เป็นภาระของคฤหัสถ์ญาติโยมที่จะต้องหาอาหารมาเลี้ยงดู เกรงกันว่า จะมีคนที่เข้ามาบวชเพื่ออาศัยผ้าเหลืองมากเกินไป ประเทศชาติจะขาดคนทำมาหากิน มีการมองว่า พระสงฆ์เป็นกาฝากสังคม ไม่ได้สร้างผลผลิต คอยแต่บริโภคผลผลิต ความคิดแบบนี้เป็นผลมาจากลัทธิคอมมิวนิสต์

สถาบันสงฆ์ไทยในปัจจุบันยังมีความเข้มแข็งเหมือนในครั้งอดีตหรือไม่ ?

คณะสงฆ์ไทยมีทัศนคติอย่างไรต่อผลผลิตเชิงปริมาณและคุณภาพ ?

สถาบันสงฆ์จะมีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอขึ้นอยู่กับปริมาณหรือคุณภาพ ?

ในอีก ๑๐-๒๐ ปีข้างหน้า คณะสงฆ์ไทยควรจะมีการปรับตัวอย่างไร เพื่อแก้ปัญหา โดยเฉพาะในมิติเชิงปริมาณในหลายเรื่องที่มีแนวโน้มลดลง ?

ท้ายที่สุด เมื่อไม่สามารถแก้ปัญหาการที่พระสงฆ์ลดจำนวนลง (อย่างที่เข้าใจกัน) คณะสงฆ์ควรมีแนวทางพัฒนาพระสงฆ์ที่มีจำนวนน้อยเหล่านี้ให้มีคุณภาพ เพื่อจะสามารถทำงานได้ปริมาณมากขึ้นทดแทนกันได้ได้อย่างไร ?

๒. ท่าทีของพระพุทธเจ้าต่อการก่อตั้งสถาบันสงฆ์ :

จุดเน้นอยู่ที่ปริมาณหรือคุณภาพ ?

ถามว่า “ในการสถาปนาองค์กรสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมีท่าทีอย่างไรต่อมิติเชิงปริมาณและคุณภาพ?” ในคัมภีร์ไม่ปรากฏข้อมูลที่จะตอบคำถามนี้ชัดเจนนัก แต่มีข้อมูลหลายแห่งที่มีนัยพอจะบอกได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีท่าทีอย่างไรต่อมิติเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งจะขอยกตัวอย่าง ๔ กรณีดังต่อไปนี้

กรณีที่ ๑ การแสดงธรรมโปรดกลุ่มคนระดับแกนนำ

แนวทางการเผยแผ่พระธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์จะทรงแสดงธรรมโปรดคนระดับผู้นำของแต่ละกลุ่มให้เกิดความเลื่อมใสก่อนแล้วจึงแสดงธรรมโปรดคนระดับล่าง เช่น กรณีของปัญจวัคคีย์ (กลุ่ม ๕)^๗ กรณีของภัททวัคคีย์ (กลุ่ม ๓๐) กรณีของชฎิล ๓ พี่น้อง หรือแม้กระทั่งกรณีการสนทนาและให้พันธะสัญญาแก่กันและกันกับพระเจ้าพิมพิสาร นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรด จนเกิดความเลื่อมใสเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏชื่อในชั้นหลัง เช่น กรณีของฉัพพัคคีย์ (ภิกษุและภิกษุณี) กรณีของสัตตสวัคคีย์ กรณีของภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ๒ ฝ่าย

^๗ คำว่า “ปัญจวัคคีย์” แปลว่า บุคคลผู้นับเนื่องในกลุ่ม ๕ หมายถึงว่า ในกลุ่มนี้ มีคนสังกัดเป็นจำนวนมาก โดยมีคนระดับแกนนำ ๕ คนคือ โภณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ (ไม่ได้แปลว่ากลุ่มคนทั้ง ๕ อย่างที่บางคนเข้าใจกัน)

แนวทางอย่างนี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะให้คนระดับ แขนงนำมีความเลื่อมใสศรัทธาก่อน ต่อจากนั้นคนที่เป็นลูกน้องบริวารก็จะมาเลื่อมใสศรัทธา ตาม เป็นวิธีการเพิ่มจำนวนพระสงฆ์แบบก้าวกระโดด เช่น กรณีของชฎิล ๓ พี่น้อง คือ (๑) อรุณเวลกัสสปะมีบริวาร ๕๐๐ (๒) นทิกัสสปะมีบริวาร ๓๐๐ (๓) คยากัสสปะมีบริวาร ๒๐๐ เมื่อชฎิลผู้เป็นหัวหน้าเลื่อมใสศรัทธา บริวารอีก ๑,๐๐๐ คนก็เลื่อมใสศรัทธาตาม

แนวทางการแสดงธรรมโปรดคนเป็นกลุ่มๆ อย่างนี้ของพระพุทธเจ้า อาจเป็นเครื่อง บ่งบอกว่า ทรงประสงค์จะให้พระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น ทรงเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ โดยทรงนึกถึงความจริงว่า เมื่อคนมีศรัทธาเข้ามาสู่สถาบันพระพุทธศาสนาแล้ว อาศัยศรัทธา เป็นฐาน ย่อมสามารถพัฒนาให้เป็นคนมีคุณภาพได้โดยไม่ยากนัก และแม้จะได้คนที่มี คุณภาพแล้ว ปริมาณ (หรือจำนวน) ก็ยังมีความจำเป็นอยู่ เพราะสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธ กาล อยู่ท่ามกลางเจ้าลัทธินิกายต่างๆ จำนวนมาก ต้องต่อสู้กับแรงเสียดทานต่างๆ เปรียบ เหมือนต้นไม้สูงใหญ่ที่ต้องยืนหยัดทานกระแสลม ถ้ามีต้นไม้เล็กๆ เรียงรายแวดล้อมก็จะช่วย ต้านแรงเสียดทานไว้ส่วนหนึ่ง เป็นการแบ่งเบาภาระของต้นไม้ใหญ่ จำนวนบุคคลากรใน สถาบันสงฆ์ยังมีมาก ก็จะช่วยต่อสู้กับแรงเสียดทานต่างๆ

กรณีที่ ๒ การอนุญาตวิธีบวชด้วยติสรณคมนะและญัตติจตุตถกรรม

พระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ในเบื้องต้น ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ เมื่อพระโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้วกราบทูลขอรับการบรรพชา อุปสมบท พระพุทธองค์ได้ทรงให้การอุปสมบทโดยตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุเถิด” (มาจาก ภาษาบาลีว่า เอหิ ภิกขุ) เรียกวิธีการบวชแบบนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ในตอนต้นพุทธ กาล ทรงใช้วิธีการบวชนี้ด้วยพระองค์เอง ต่อมาเมื่อส่งพระสาวกชุดแรก ๖๐ รูปออกไป ประกาศศาสนา มีคนประสงค์จะบวชมากขึ้น จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกทำการบวชให้ กุลบุตรด้วยการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย เรียกวิธีการบวชแบบนี้ว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา”

ต่อมาเมื่อทรงเห็นเป็นเวลาสมควร ทรงยกเลิกวิธีการบวชพระแบบ “ติสรณคมนุ ปสัมปทา” ทรงอนุญาตวิธีการบวชแบบใหม่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา” แทนซึ่ง เป็นวิธีที่ดำเนินการโดยสงฆ์ แล้วทรงอนุญาตให้ใช้วิธีแบบ “ติสรณคมนุปสัมปทา” ในการ บวชสามเณรสืบมา

การที่ทรงอนุญาตวิธีการบวชแบบติสรณคมนะ และวิธีการแบบญัตติจตุตถกรรม วิเคราะห์ได้ว่าทรงมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการควบคู่กันไป คือ (๑) อำนวยความสะดวกแก่ผู้ ประสงค์จะบวชให้สามารถบวชได้กับพระสงฆ์ที่มีอยู่ในที่นั้นๆ โดยไม่ต้องเดินทางมาเข้าเฝ้า พระพุทธองค์ (๒) การขยายจุดรับบวชให้มากขึ้นซึ่งจะมีผลทำให้ได้พระสงฆ์จำนวนมากขึ้น

กรณีที่ ๓ การตั้งตำแหน่งอัคระ

พระพุทธเจ้าทรงตั้งผู้มีบารมีของแต่ละบริษัทไว้ในตำแหน่งอัคระครบทุกบริษัท คือ อัครสาวก อัครสาวิกา อัครอุบาสก อัครอุบาสิกา กรณีนี้ถือเป็นการวางมาตรการรองรับจำนวนพระสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลจากการทรงใช้แนวทางเผยแผ่พระศาสนา ตามกรณีที่ ๑ และกรณีที่ ๒ เป็นการจัดโครงสร้างการบริหารองค์กรสงฆ์และแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในแต่ละส่วน ดังนี้

ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวา พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย บริหารงานดูแลรับผิดชอบงานของภิกษุบริษัท (หรือภิกษุสงฆ์)

ทรงแต่งตั้งพระเขมาเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา พระอุบลวรรณาเป็นอัครสาวิกาเบื้องซ้าย บริหารงานดูแลรับผิดชอบงานของภิกษุณีบริษัท (หรือภิกษุณีสงฆ์)

ทรงแต่งตั้งจิตตคหบดีเป็นอัครอุบาสกเบื้องขวา หัตถกคหบดีเป็นอัครอุบาสกเบื้องซ้าย บริหารงานดูแลรับผิดชอบงานของอุบาสกบริษัท

ทรงแต่งตั้งนันทมารดาเป็นอัครอุบาสิกาเบื้องขวา นางชุชชุตตราเป็นอัครอุบาสิกาเบื้องซ้าย บริหารงานดูแลรับผิดชอบงานของอุบาสิกาบริษัท

การที่พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาผู้มีความรู้ความสามารถไว้ในตำแหน่งอัคระตามที่กล่าวมานี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นความจริง ๒ อย่างคือ (๑) จำนวนบุคลากรในพระพุทธศาสนามีจำนวนมากขึ้นในทุกบริษัท จำเป็นต้องมีผู้ดูแลแทนพระพุทธองค์ในบางเรื่อง (๒) พระพุทธองค์ทรงมีนโยบายที่จะเพิ่มจำนวนพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นโยบายนี้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องมีหัวหน้าของแต่ละบริษัทบริหารจัดการเป็นเอกเทศ

กรณีที่ ๔ การส่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปแก้ปัญหาในสถาบันสงฆ์

ในครั้งพุทธกาล สมัยหนึ่ง ภิกษุชื่อว่าอัสสชิและภิกษุชื่อว่าปุณฺ์พพสุกะ^{๘๘} อยู่ในภิกขาจารีชนบท ประพฤติไม่เหมาะสมหลายอย่าง เช่น ปลุกดอกไม้ เก็บดอกไม้ ร้อยดอกไม้

^{๘๘} พระอัสสชิ (ไม่ใช่พระอัสสชิที่อยู่ในกลุ่มปัญจวัคคีย์) และพระปุณฺ์พพสุกะเป็นภิกษุ ๒ ใน ๖ รูปที่เป็นหัวหน้ากลุ่มพระฉัพพัคคีย์ ซึ่งประกอบด้วย (๑) พระปณฺ์ฑุเกและพระโลหิตกะ ประจำอยู่ที่กรุงสาวัตถี (๒) พระอัสสชิและพระปุณฺ์พพสุกะ ประจำอยู่ที่ภิกขาจารีชนบท (๓) พระเมตตียะและพระภุมมชกะ ประจำอยู่ที่กรุงราชคฤห์

นั่งบนอาสนะเดียวกันบ้าง นอนร่วมที่เดียวกันบ้าง กับกุลสตรี กุลธิดา กุลกุมารี สะใภ้ของ
ตระกูล ทาสหญิงในตระกูล ก่อความเสื่อมเสียแก่วงการสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องไม่
เหมาะสมนี้ จึงทรงส่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปทำปัพพชาชนิยกรรม (การขับออก
จากหมู่สงฆ์หรือไล่ออกจากวัด) แก่พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะกราบทูลถามว่า “พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้า
จะทำปัพพชาชนิยกรรมแก่ภิกษุชื่อว่าอัสสชิและปุนัพพสุกะได้อย่างไร เพราะพวกเธอดูร้าย
หยาบคาย”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอจงไปกับภิกษุหลายๆ รูป”

ถามว่า “เรื่องนี้แสดงให้เห็นนัยอะไรเกี่ยวกับเรื่องปริมาณและคุณภาพ ?”

งานของคณะสงฆ์บางอย่าง (แม้แต่ในสมัยพุทธกาลซึ่งมีบุคลากรที่มีคุณภาพมาก)
ไม่สามารถทำให้สำเร็จได้โดยการใช้คุณภาพเพียงอย่างเดียว ต้องใช้ปริมาณด้วย พระพุทธ
ดำรัสที่ตรัสตอบพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ “ถ้าอย่างนั้น เธอจงไปกับภิกษุหลายๆ
รูป” ย่อมเป็นเครื่องแสดงชัดอยู่แล้วว่า ในการแก้ปัญหาองค์กรสงฆ์บางเรื่อง พระพุทธองค์
ทรงให้ความสำคัญต่อมิติด้านปริมาณ

๓. การดำรงอยู่ของสถาบันสงฆ์ในอินเดียหลังพุทธกาล :

องค์ประกอบสำคัญอยู่ที่ปริมาณหรือคุณภาพ ?

ในคราวทำปฐมสังคายนา (สังคายนาครั้งที่ ๑) ซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน
มีภิกษุเข้าร่วมพิธี ๕๐๐ รูปล้วนเป็นพระอรหันต์ ข้อนี้เป็นหลักประกันด้านคุณภาพอยู่แล้ว
แต่มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการตีความคำว่า “สิกขาบทเล็กน้อย” ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการอภิปราย
ซักถามกันในที่ประชุมสังคายนา กล่าวคือ

เมื่อเสร็จการถาม-ตอบเกี่ยวกับพระวินัยแล้ว ก่อนที่จะเริ่มถามตอบเกี่ยวกับพระ
ธรรม พระอานนท์ได้บอกกับพระเถระทั้งหลายว่า “ท่านผู้เจริญ ในเวลาจะปรินิพพาน พระผู้มี
พระภาคตรัสสอนฉันว่า ‘อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่ที่พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้’

พระเถระทั้งหลายถามพระอานนท์ว่า “ท่านอานนท์ ท่านทูลถามพระผู้มีพระภาค
หรือว่า “พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทข้อไหนที่จัดว่าเป็นสิกขาบทเล็กน้อย” เมื่อพระอานนท์
ตอบว่า “ไม่ได้ทูลถาม” จึงมีการตีความประเด็นนี้แตกต่างกันไป สรุปเป็น ๕ กลุ่ม

บางกลุ่มบอกว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย”

บางกลุ่มบอกว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย”

บางกลุ่มบอกว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย”

บางกลุ่มบอกว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย”

บางกลุ่มบอกว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย”

ในเรื่องนี้ ประเด็นที่ควรตั้งคำถามก็คือว่า “เพราะเหตุไร พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปที่อยู่ในพิธีสังคายนาจึงมีความเห็นแตกต่างกัน ?” และหาข้อสรุปไม่ได้ว่า “สิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร”

วิเคราะห์ได้ว่า การทำสังคายนาครั้งนี้ไม่ได้มีเพียงพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปเท่านั้นที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการประชุม แต่ยังมีศิษยานุศิษย์ของพระอรหันต์แต่ละรูป (ที่เข้าร่วมพิธีสังคายนา) อีกเป็นจำนวนมากมาชุมนุมกันรอบๆ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภาระ ข้อนี้ก็ประเด็นเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพนั่นเอง ท้ายที่สุด พระมหากัสสปเถระต้องตัดประเด็นว่าด้วยสิกขาบทเล็กน้อยนี้ออกไป

สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.๑๘๔-๒๖๐) เมื่อเสร็จสิ้นการทำตติยสังคายนา (สังคายนาครั้งที่ ๓) ได้มีการส่งสมณทูต ๙ สายไปประกาศพระศาสนา นโยบายการส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ นี้ พออนุมานได้ว่ามีความประสงค์ที่จะเพิ่มปริมาณของพุทธบริษัท (โดยเฉพาะภิกษุ) เพราะผู้มีหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาย่อมต้องการให้มีความนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น ข้อนี้เป็นธรรมดา มูลเหตุจูงใจอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่า ในคราวตรวจชำระความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธพจน์ก่อนทำตติยสังคายนา นั้น มีการเรียกพระสงฆ์กลุ่มต่างๆ มาซักถามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า มีถึง ๑๐ กลุ่มที่แสดงความคิดเห็นผิดเพี้ยนไป จึงให้พระสงฆ์จำนวน ๖๐,๐๐๐ รูปที่มีความเห็นผิดเพี้ยนเหล่านี้สึกออกไป (ให้พ้นจากการแต่งองค์ทรงเครื่องเหมือนพระ) เมื่อเป็นเช่นนี้ จำเป็นต้องออกไปแสดงธรรมให้คนมีศรัทธาเลื่อมใสเข้ามาบวชมากขึ้น เป็นการเพิ่มจำนวนพระสงฆ์ทดแทนผู้ที่ถูกให้สึกออกไปถึง ๖๐,๐๐๐ รูป พระเจ้าอโศกมหาราชเองก็ทรงรับสั่งให้สร้างวิหาร สถูป และเสาศอกประดิษฐานไว้ในที่ต่างๆ ทั่วอินเดีย (ชมพุทธวิป) ๘๔,๐๐๐ ตำบล (แห่ง ?)

สถานการณ์ในยุครุ่งเรืองของวัดมหาวิทยาลัย เช่น นาลันทามหาวิหารเป็นอย่างไร ?^๙

สมณะพาเหียนเดินทางมาสืบพระศาสนาในอินเดีย (พ.ศ.๙๔๒-๙๕๒ โดยประมาณ) ทำการบันทึกเกี่ยวกับจำนวนพระสงฆ์ไว้ มีข้อความบางตอนเช่น “ที่เอเชียกลาง มีสังคายนา ทุก ๕ ปี ที่โรทีในอัฟกานิสถาน มีภิกษุเถรวาทและมหายาน ๓,๐๐๐ รูป ที่มธุรา มีวัด ๒๐ วัด มีภิกษุ ๓,๐๐๐ รูป ที่ปาฏลีบุตรมีวัด ๒ แห่งซึ่งใหญ่มาก แต่ละวัดมีภิกษุประมาณ ๖๐๐-๗๐๐ รูป ที่สังกัสสะ มีภิกษุและภิกษุณีรวม ๑,๐๐๐ และมีวัดมังกร (วัดจีน หรือมหายาน ?)

พระถังซำจั๋ง หรือเสวียนจั้งเดินทางมาสืบพระศาสนาในอินเดียหลังจากนั้น (พ.ศ.๑๑๗๒-๑๑๘๘) ได้บันทึกเกี่ยวกับจำนวนพระสงฆ์ในอินเดียไว้ ข้อความบางตอน เช่น ที่กาโนช มี ๑๐๐ วัด มีภิกษุและภิกษุณี ๑๐,๐๐๐ รูป ที่นาลันทา มีพระนิสิต ๑๐,๐๐๐ รูป ที่พาราณสี มีภิกษุ ๓,๐๐๐ รูป (นิกายสัมมัตติยะ) สรุปรวมจากข้อมูลที่กระจัดกระจายกันอยู่ พอประมวลได้ว่า ท้าวอินเดียในยุคนั้น มีพระสงฆ์ทั้งหมดประมาณ ๑๘๒,๙๓๐ รูป

วิเคราะห์จากบันทึกของสมณะทั้ง ๒ พอจะได้คำตอบระดับหนึ่งว่า ปริมาณหรือคุณภาพมีความจำเป็นต่อความเข้มแข็งต่อสถาบันสงฆ์อย่างไร ในอินเดียยุคนั้นซึ่งมีลัทธิศาสนาจำนวนมาก สถานที่ที่มีภิกษุจำนวนมาก พระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นศาสนสถานย่อมมีความเข้มแข็ง สถานที่ที่ไม่มีภิกษุหรือมีจำนวนน้อย พุทธศาสนสถานบางแห่งก็ถูกนักบวชของลัทธิอื่นเข้าจับจองอยู่อาศัย ท้ายที่สุด เมื่อไม่มีผู้อยู่ที่เข้มแข็ง พระสงฆ์ถูกเบียดเบียนจากสภาพแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทำให้พระสงฆ์ในอินเดียต้องเคลื่อนย้ายฐานที่มั่นไปยังประเทศพรมแดนของอินเดีย (ในปัจจุบันคือทิเบต จีน-เนปาล ? มองโกเลีย ปากีสถาน อัฟกานิสถาน ศรีลังกา เป็นต้น) พระสงฆ์ในอินเดียยุคนี้จึงลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ท้ายที่สุด เมื่อนาลันทามหาวิหาร (มหาวิทยาลัยนาลันทา) ถูกลัทธิอื่นเผาทำลาย ประมาณปีพุทธศักราช ๑๗๐๐ พระพุทธศาสนารวมทั้งสถาบันสงฆ์ในอินเดียก็แทบจะไม่เหลือสถานะและบทบาทอะไรปรากฏให้เห็นในสังคมอินเดีย

^๙มีมหาวิทยาลัยร่วมสมัยอีกหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยวัลลี มหาวิทยาลัยโอทันตบุรี มหาวิทยาลัยวิกรมศิลา มหาวิทยาลัยโสมนบุรี มหาวิทยาลัยชคัททะเล

๔. การดำรงอยู่/ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ไทย : องค์ประกอบสำคัญอยู่ที่ปริมาณหรือคุณภาพ ?

มีคำกล่าวในแวดวงพุทธศาสนิกชนของพระพุทธศาสนาเถรวาทว่า “คุณภาพหาได้จากปริมาณ” ข้อนี้จริงหรือไม่จริง ? ควรต้องหาข้อมูลอย่างรอบด้านมายืนยันกัน ถ้ามองว่า ในการสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กร ระหว่างแนวทางของผู้ที่ยึดเอาคุณภาพเป็นตัวตั้งกับของผู้ที่ยึดเอาปริมาณเป็นตัวตั้ง แนวทางไหนถูกต้องที่สุด ? และผลที่ได้กับผลสืบเนื่องของแนวทางทั้ง ๒ นี้ เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ?

สมมติว่า มหาวิทยาลัยหนึ่งจะผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ ความจำเป็นในเบื้องต้นคือต้องมีนิสิต (หรือนักศึกษา) ใช่หรือไม่ ? ถ้าไม่มีผู้เรียน จะพัฒนาอะไรให้มีคุณภาพ ?

องค์ประกอบสำคัญของสถาบันสงฆ์ไทยก็คือพระสงฆ์ คำว่า “พระสงฆ์” มีนัยครอบคลุมเรื่องคุณภาพอยู่แล้วโดยอัตโนมัติหรือไม่ ? เพราะพระสงฆ์ที่เป็นภิกษุถือปฏิบัติศีล ๒๒๗ ข้อ ที่เป็นสามเณรก็ถือปฏิบัติศีล ๑๐ ข้อ นี่คือนิยามด้านวินัย ส่วนคุณภาพด้านธรรมะนั้น พระสงฆ์ถือเป็นสมณะผู้เป็นเชื้อสายศากยบุตร มีคุณธรรม ๙ ประการมีความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นต้น ดังนั้น พอสรุปได้หรือไม่ว่า “ปริมาณก็คือคุณภาพ” และปริมาณหรือจำนวนของพระสงฆ์ยิ่งมาก สถาบันสงฆ์ยิ่งมีความเข้มแข็ง ?

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะยังไม่สรุป (เป็นเชิงเข้าข้างตัวเอง) ในที่นี้ว่า “ความเป็นพระสงฆ์ย่อมบ่งถึงคุณภาพในตัวโดยอัตโนมัติและจำนวนพระสงฆ์ยิ่งมาก สถาบันสงฆ์ยิ่งเข้มแข็ง” เพราะอาจมีผู้ตีความคำว่า “คุณภาพ” ที่ใช้ในบทความนี้แตกต่างออกไป เช่น บางคนอาจตีความว่า “คุณภาพ” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงจำนวนศีลและคุณธรรม (ที่เรียกว่าสังฆคุณ ๙) ตามที่กล่าวมา (ในย่อหน้าที่ ๓ ของหัวข้อนี้) แต่หมายถึงความรู้ความสามารถที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาภายหลัง เป็นความรู้ด้านวิชาการ ด้านการบริหารจัดการองค์กร ด้านการสื่อสาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นต้น ดังนั้น เพื่อตอบโจทย์ว่า “ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ขึ้นอยู่กับปริมาณหรือคุณภาพ ?” ผู้เขียนขอเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ๒ เรื่อง ก่อนนำเสนอข้อมูลซึ่งเป็นการตอบคำถามไว้ในเรื่องที่ ๓ ดังต่อไปนี้

เรื่องที่ ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์ไทยกับพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบของพระพุทธศาสนามี ๔ อย่าง คือ (๑) ศาสนบุคคลและศาสนสถาบัน ได้แก่ภิกษุสามเณร รวมทั้งองค์กรซึ่งเป็นกรอบการบริหารจัดการนำพาหมู่คนหรือสงฆ์ให้ดำเนินไป (๒) ศาสนธรรม ได้แก่หลักพระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (๓)

ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ได้แก่ พระพุทธรูป เจดีย์ กุฏิ วิหาร วัดเป็นต้น (๔) ศาสนพิธี ได้แก่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

สถาบันสงฆ์ไทย ย่อมหมายรวมถึงพระสงฆ์ไทยแต่ละรูปที่มีตำแหน่งฐานะในสถาบันด้วย ถือเป็นศาสนบุคคลผู้มีฐานะและบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ในรูปแบบต่างๆ เช่น ศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรม บูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ประกอบศาสนพิธีที่ถูกต้องเพื่อรักษาครุฑาของพุทธศาสนิกชน เป็นต้น สถาบันสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างนี้

เรื่องที่ ๒ การทำหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยในฐานะองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

งาน (หรือพันธกิจ) ของคณะสงฆ์ไทยมี ๖ ด้าน คือ (๑) งานปกครอง (๒) งานจัดการศึกษา (๓) งานเผยแผ่ (๔) งานสาธารณูปการ-งานดูศาสนวัตถุศาสนสถาน (๕) งานการสาธารณสงเคราะห์ (๖) งานการศึกษาสงเคราะห์

งานที่ (๑) และ (๔) เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยเฉพาะ งานที่ (๒) เกี่ยวข้องทั้งกับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป งานที่ (๓) (๕) และ (๖) เกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไป เป็นงานที่พระสงฆ์ต้องทำเพื่อให้บริการแก่สังคม ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรประมาณ ๖๗ ล้านคน พระสงฆ์มีประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ รูป นั่นหมายถึงว่า พระสงฆ์ ๑ รูปต้องรับผิดชอบให้บริการแก่ประชาชนประมาณ ๒๒๓ คน

พระสงฆ์ไทยจึงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะอยู่ในฐานะเป็นบุคคลตัวตนเราเขา ที่มีชีวิตจิตใจ มีสามัญสำนึกและมีมโนธรรม สามารถที่จะไปทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติตาม และเผยแผ่ศาสนธรรม ไปทำหน้าที่บูรณปฏิสังขรณ์ ก่อสร้าง บำรุงรักษาศาสนวัตถุ/ศาสนสถานให้ดำรงคงอยู่ตราบนานเท่านาน ไปทำหน้าที่ประกอบศาสนพิธี ให้มีการสืบทอดต่อไปจากยุคสู่ยุค จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบตั้งแต่ (๒) ถึง (๔) ปราภฏเกิดมีขึ้นและดำรงอยู่ต่อไปได้เพราะมีองค์ประกอบที่ (๑) คือศาสนบุคคล/ศาสนสถาบัน

เรื่องที่ ๓ ปริมาณและคุณภาพกับความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ไทย

คนส่วนมากคิดว่า “คุณภาพ” คือแก้วสารพัดนึก เป็นคำตอบสุดท้ายสำหรับทุกเรื่องถามว่า “คุณภาพ” เป็นหลักประกันด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ทุกเรื่องหรือไม่ ? ถ้าสืบสาวอย่างถี่ถ้วน คำตอบที่ได้อาจตรงกันข้ามจากที่คนส่วนมากคิดกันก็ได้ วัด (ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสถาบันสงฆ์) มีจำนวน ๓๖,๔๑๒ วัด จำเป็นต้องมีพระสงฆ์อย่างน้อย

๓๖,๔๑๒ รูป เพื่อเป็นเจ้าอาวาสดูแลรักษาวัด (ในปัจจุบัน วัดที่ไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำมานานจนกลายเป็นวัดร้าง มีประมาณ ๕,๘๐๐ วัด)

ผู้เขียนคิดว่า เฉพาะ “คุณภาพ” อย่างเดียว บางทีก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำให้การทำงานที่สำเร็จไปเสียทุกเรื่อง และในคนหนึ่งคนก็ไม่ใช่ว่าจะมีคุณภาพไปเสียทุกเรื่อง เห็นได้จากกรณีของพระอรหันต์ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณภาพยอดเยี่ยม ก็คือเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์จากกิเลส แต่พระอรหันต์เหล่านั้นก็มีความสามารถแตกต่างกันออกไป พระอรหันต์บางองค์เก่งด้านวิปัสสนา (สุขขวิปัสสะ แปลว่า ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน มีนักศึกษารวมบางท่านแปลว่า ผู้มีวิปัสสนาอันแห่งแล้ง ไม่ถนัดด้านการสอนคนอื่น) บางองค์เก่งด้านวิชา ๓ คือนอกจากจะมีญาณพิเศษที่ทำให้หมดกิเลสแล้วยังระลึกชาติได้ มีตาทิพย์มองเห็นปรากฏการณ์การเกิด-ตายของสัตว์โลกได้อีกด้วย บางองค์เก่งด้านอภิญา ๖ คือแสดงฤทธิ์ได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น เหาะเหินเดินอากาศได้ ดำดินได้ เดินทะเลูกำแพงได้ มีหุทิพย์ มีตาทิพย์ เป็นต้น บางองค์เก่งด้านปฏิสัมพันธ์ ๔ เช่น เชี่ยวชาญด้านภาษา เชี่ยวชาญด้านการให้เหตุผลได้คารม เป็นต้น

การที่ “คุณภาพ” ในบุคคลคนหนึ่งไม่สามารถเป็นหลักประกันด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ในทุกเรื่องนี้ ทำให้จำเป็นต้องอาศัยปริมาณควบคู่ไปด้วย

ประเด็นด้านความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ไทยก็เช่นเดียวกัน การที่คณะสงฆ์ไทยมีพันธกิจหลัก ๖ ด้านตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีศาสนสถาน (เช่น วัดวาอาราม) ที่ต้องดูแลรักษา และมีงานเล็กๆ น้อยๆ ที่ต้องทำอีกหลายอย่างนั้น ทำให้ต้องอาศัยพระสงฆ์จำนวนมากมาร่วมด้วยช่วยกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประเด็นด้านคุณภาพอาจมีความสำคัญรองลงมาก็ได้ เพราะบางงานอาศัยพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ (หรือที่เรียกว่าผู้มีกำลังสติปัญญา นั่นคือมีคุณภาพ) เพียง ๒-๓ รูป เป็นผู้นำหมู่คณะก็ทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จได้ ที่สำคัญและเป็นเรื่องที่ถูกปฏิเสธไม่ได้ก็คือ การมีจำนวน (หรือปริมาณ) มากทำให้เกิดผลดีหลายอย่าง เช่น ความอบอุ่นใจ การมีคนช่วยเหลืองานครบทุกส่วนอย่างรอบด้าน มีโอกาสมากในการที่จะค้นหาคุณภาพ การสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กร

แท้จริงแล้ว ประเด็นเรื่องคุณภาพหรือปริมาณอาจเป็นสาเหตุแห่งความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของสถาบันสงฆ์ไทยเพียง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะธรรมชาติของสถาบันสงฆ์ไทยมีลักษณะสมดุลกันระหว่างคุณภาพกับปริมาณมาอย่างนี้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนมีความมั่นใจอย่างนี้ จึงควรกันประเด็นเรื่องคุณภาพและปริมาณออกไปแล้วตั้งคำถามต่อไปว่า “สาเหตุแห่งความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของสถาบันสงฆ์ไทยคืออะไร ?” จากการที่ผู้เขียนเฝ้าสังเกตสถานการณ์มาหลายปีพอจะบอกได้ว่า สาเหตุซึ่งอาจทำให้สถาบันสงฆ์เข้มแข็งหรือไม่

เข้มแข็งก็คือ ความต่อเนื่องด้านบุคลากรและสำนักงานซึ่งทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ การจัดระบบข้อมูลเพื่อการบริหารองค์กร การถ่ายทอดองค์ความรู้ (KM) ในองค์กรสงฆ์ และความเป็นทางการด้านบุคลากรและงบประมาณ

ถ้าบุคลากรและสำนักงานของคณะสงฆ์มีความต่อเนื่อง ระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการองค์กรเป็นระบบเชื่อมโยงกันทั้งประเทศ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จากบุคคลผู้คอยอย่างเป็นระบบ และบุคลากรฝ่ายปฏิบัติการ (ที่เป็นพระสงฆ์) รวมทั้งงบประมาณเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความเป็นทางการ สถาบันสงฆ์ก็จะมี ความเข้มแข็ง ถ้าเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามจากนี้ สถาบันสงฆ์ก็จะเป็นไม่มีความเข้มแข็ง

๕. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปริมาณของบุคลากรสงฆ์ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เกิดคำถามด้วยความวิตกกังวลว่า “สถาบันสงฆ์ในปัจจุบันและอนาคตจะยังมีความเข้มแข็งเหมือนครั้งอดีตหรือไม่ ?” แท้ที่จริงแล้ว ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ขึ้นอยู่กับปริมาณหรือคุณภาพ ?” คณะสงฆ์ควรจะปรับกระบวนการทัศน์ในการบริหารจัดการองค์กรอย่างไรใน สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ?”

ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์กับปริมาณและคุณภาพ พอได้คำตอบระดับหนึ่งว่าจุดเน้นควรจะอยู่ที่ส่วนไหน จากหลักการและวิธีการของ พระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ในการประกาศพระศาสนา การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่บุคคล ระดับแกนนำของกลุ่มต่างๆ การที่ทรงอนุญาตวิธีการบวชแบบติสรณคณูปสัมปทาและ ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา การจัดโครงสร้างการบริหารองค์กรพุทธบริษัทแล้วตั้งตำแหน่ง “อัคระ” ให้แก่บุคลากรที่เป็นหัวหน้าของแต่ละบริษัท ท่าทีของพระพุทธองค์ต่อการแก้ ปัญหาบางเรื่องที่เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ พอกำหนดได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญด้าน ปริมาณไม่น้อยไปกว่าด้านคุณภาพ

พระพุทธเจ้าบางพระองค์ ทรงแสดงเฉพาะโอวาทปาติโมกข์ (ศีลสิกขาบทที่เป็น โอวาทคำสั่งสอน) ไม่มีการบัญญัติอาณัติปาติโมกข์ (ศีลสิกขาบทที่กำหนดเป็นข้อๆ เช่น ศีล ๒๒๗) เพราะสาเหตุสำคัญ เช่น จำนวนพระสาวกยังมีไม่มาก พระสาวกเหล่านั้นล้วนมีคุณ วิเศษขั้นต่าก็เป็นพระโสดาบัน ยังไม่มีความเสียหายเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ การที่ไม่มีการ บัญญัติศีลสิกขาบทเป็นข้อๆ ทำให้พระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นๆ ดำรงอยู่ได้ไม่ นาน

ในทางตรงกันข้าม ในยุคของพระพุทธเจ้าบางพระองค์ พระสงฆ์มีจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นมีทั้งสมมติสงฆ์และอริยสงฆ์ มีความเสียหายเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ พระองค์ย่อมทรงบัญญัติศีลสิกขาบทเป็นข้อๆ (อาณาปาติโมกข์) จึงเป็นเหตุให้พระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นๆ ดำรงอยู่ได้นาน

การที่พระพุทธศาสนา (ซึ่งหมายรวมถึงองค์กรสงฆ์ด้วย) ดำรงอยู่ได้นาน (หรือไม่ก็นาน) เห็นได้ชัดว่าขึ้นอยู่กับปริมาณของพระสงฆ์ บางครั้ง การที่องค์กรสงฆ์มีเฉพาะภิกษุที่เป็นพระอริยบุคคลย่อมส่งผลดี คือไม่มีความผิดพลาดเสียหายเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ แต่ที่ส่งผลเสียในขณะเดียวกันด้วยคือ เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติศีลสิกขาบทเป็นข้อๆ (อาณาปาติโมกข์) การที่ไม่มีศีลสิกขาบทเป็นข้อๆ เป็นเหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่ได้ไม่นาน

การดำรงอยู่ของสถาบันสงฆ์หลังพุทธปรินิพพาน ต้องอาศัยปริมาณของบุคคลากรสงฆ์ไม่น้อย เพราะบริบททางสังคมที่เป็นปัจจัยคุกคามมีมากขึ้น เช่น การแตกแยกทางความประพฤติ (ศีลสามัญญุตตา) และการแตกแยกทางความคิด (ทฤษฎีสามัญญุตตา) ในหมู่สงฆ์ การเผยแผ่ความคิดของลัทธิอื่นๆ ประกอบกับองค์กรสงฆ์ก็มีภูมิด้านทานไม่มากเหมือนสมัยที่พระพุทธเจ้ายังพระชนม์ชีพอยู่ พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจึงให้ความสำคัญต่อมิติเชิงปริมาณ เช่น กรณีพระมหากัสสปเถระตัดประเด็นเกี่ยวกับคำว่า “สิกขาบทเล็กน้อย” ที่ถกเถียงกันในที่ประชุมปฐมสังคายนา ด้วยประสงค์ที่จะรักษาความสามัคคีปรองดองในหมู่สงฆ์รวมทั้งศิษยานุศิษย์ของพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ที่เข้าประชุมสังคายนา ปรากฏข้อมูลหลักฐานตามบันทึกของสมณะจีนว่า พุทธศาสนสถานสำคัญหลายแห่งที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ ลูกคนของลัทธิอื่นๆ เข้าจับจองอยู่อาศัย ข้อนี้ก็เป็นเครื่องแสดงว่า ความล่มสลายแห่งองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา (คือศาสนสถาน-ศาสนวัตถุ) เกิดขึ้นจากการที่ไม่มีพระสงฆ์ไปดูแลรักษา

คำว่า “คุณภาพ” ที่ใช้ในองค์กรสงฆ์นี้ ควรใช้ในนัยที่กว้างกว่าที่ใช้ในวงการอื่น เมื่อพูดถึงคำว่า “คุณภาพ” ในวงการสงฆ์ หมายถึง (๑) การที่ท่านเหล่านั้นนุ่งสบงทรงจีวรที่ถือว่าเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ วิถีชีวิตใกล้ชิดพระรัตนตรัย (๒) การที่ท่านเหล่านั้นปฏิญาณตนที่จะดำรงอยู่ในสมณเพศซึ่งถือกันว่าเป็นเพศที่สูงกว่าคฤหัสถ์เพศ (๓) การที่ท่านเหล่านั้นบางรูปได้พัฒนาจิตของตนสูงส่งจนบริสุทธิ์จากกิเลสเป็นพระอรหันต์ (๔) การที่ท่านเหล่านั้นศึกษาค้นถุระ (ปริยัติ) จนจบการศึกษาในแต่ละระดับตามเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด (๕) การที่ท่านเหล่านั้นแม้ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ แม้ไม่ได้จบการศึกษาระดับต่างๆ ตามเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด แต่ได้ทำงานบริหารกิจการคณะสงฆ์มาหลายปีมีประสบการณ์มาก เป็นต้นเหล่านี้ ล้วนอยู่ในร่มธงของคำว่า “คุณภาพ” ได้ทั้งสิ้น

ผู้เขียนไม่ยอมให้คิดเพียงมุมเดียวว่า “ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ไทยขึ้นอยู่กับปริมาณหรือคุณภาพ” แต่ควรมีมุมมองใหม่ๆ เพิ่มเข้ามาอีก เป็นการเปิดโลกทัศน์ออกไปสู่ความเป็นจริงมากขึ้น ในตอนท้ายนี้ จึงขอให้ข้อเสนอแนะวิธีการสร้างความเข้มแข็งแก่สถาบันสงฆ์ไทย ดังนี้

ข้อเสนอแนะที่ ๑ การรักษาจำนวนพระสงฆ์ให้คงที่ในสัดส่วนที่เหมาะสม

ในวงการสงฆ์ไทย ถ้ายึดเอาเวลาการอยู่ในความเป็นพระ สามารถแบ่งเป็นพระสงฆ์เป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ พระเถระ หมายถึงท่านที่อยู่ในความเป็นพระสงฆ์เป็นเวลาตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป (ธรรมเนียมนิยามเรียกว่ามีอายุพรรษา ๑๐ ปีขึ้นไป)

กลุ่มที่ ๒ พระมัชฌิมะ หมายถึงท่านที่อยู่ในความเป็นพระสงฆ์เป็นเวลาตั้งแต่ ๕ ปีถึง ๙ ปี

กลุ่มที่ ๓ พระนวกะ หมายถึงท่านที่อยู่ในความเป็นพระสงฆ์เป็นเวลาตั้งแต่ ๑ ปีถึง ๔ ปี

เพื่อความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ไทย ควรต้องมีแนวทางการรักษาจำนวนพระสงฆ์ ๓ กลุ่มให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมและสืบเนื่องต่อกันไปเหมือนกระแสคลื่น กล่าวคือทั้ง ๓ กลุ่มนี้ถ้ามีจำนวนคงที่ประมาณกลุ่มละ ๓๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ต่อเนื่องกันไม่ขาดตอน ย่อมเป็นหลักประกันความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ มาตรการใดๆ ที่จะดำเนินการควรเป็นการสร้างแรงจูงใจครบกระบวนการความตั้งแต่แรงจูงใจให้คนมาบวช แรงจูงใจให้คนที่บวชแล้วอยู่ในความเป็นพระสงฆ์เพื่อทำงานให้สถาบันสงฆ์

ข้อเสนอแนะที่ ๒ การธำรงไว้ซึ่งปริยัติศึกษาและปฏิบัติศึกษา

คำว่า “ปริยัติศึกษา” ในที่นี้ ขอมุ่งเอาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยเป็นหลัก (คັນถุระของคณะสงฆ์ไทย) โดยมีการศึกษาของสถาบันอื่นๆ เป็นส่วนประกอบ

คำว่า “ปฏิบัติศึกษา” ในที่นี้ ขอมุ่งเอาการปฏิบัติกรรมฐานโดยยึดตามหลักการและวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ (หลักไตรสิกขา) ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์วิสุทธิมรรค (วิปัสสนาธุระของคณะสงฆ์ไทย)

พระสงฆ์ไทย จะมีคุณภาพที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความเข้มแข็งแก่สถาบันสงฆ์ก็โดยอาศัยการศึกษาทั้ง ๒ ประการนี้ ขอให้จำไว้ว่า การที่จะมีคนใดคนหนึ่งเข้ามาบวชเป็น

พระสงฆ์ หรือผู้ปกครองของชายคนใดคนหนึ่งให้บุตรหลานของตนเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ พวกเขาต้องเล็งเห็นแล้วว่า “เข้ามาบวชแล้วจะได้อะไร มีโอกาสพัฒนาตัวเองหรือไม่” ดังนั้น ต้องธำรงรักษาปริยัติศึกษาและปฏิบัติศึกษาไว้ตราบนานเท่านาน เพื่อให้คนที่เข้ามาบวชเขามั่นใจได้ว่าจะได้รับโอกาสพัฒนาตัวเองตามระบบการศึกษาของคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะที่ ๓ กำจัดสาเหตุแห่งความอ่อนแอของสถาบันสงฆ์

สาเหตุแห่งความอ่อนแอของสถาบันก็คือ ความไม่ต่อเนื่องด้านบุคลากรและสำนักงานซึ่งทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ การจัดระบบข้อมูลเพื่อการบริหารองค์กรไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ (KM) ในองค์กรสงฆ์ และไม่มีความเป็นทางการด้านบุคลากรและงบประมาณ

ถ้าบุคลากรและสำนักงานของคณะสงฆ์มีความต่อเนื่อง ระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการองค์กรเป็นระบบเชื่อมโยงกันทั้งประเทศ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จากยุคสู่ยุคอย่างเป็นระบบ และบุคลากรฝ่ายปฏิบัติการ (ที่เป็นพระสงฆ์) รวมทั้งงบประมาณเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความเป็นทางการ (จะมีสถานะเป็นพนักงานของรัฐหรืออะไรก็แล้วแต่) สถาบันสงฆ์ก็จะมีความเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะที่ ๔ ไม่ควรสร้างกฎระเบียบที่เป็นการเพิ่มภาระแก่คณะสงฆ์

ปัจจุบัน คณะสงฆ์ไทยมีภาระงานที่ต้องทำตามพันธกิจมากพออยู่แล้ว และพันธกิจที่คณะสงฆ์ทำอยู่ก็มั่นใจได้ว่า ครอบคลุมสิ่งที่จำเป็นต่อความดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยของสังคมประเทศชาติ พระสงฆ์เองก็ดำรงสถานะหลายอย่างในขณะเดียวกัน นั่นคือ สถานะความเป็นปูชนียบุคคลทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านจิตของประชาชนทั่วไป สถานะความเป็นสมาชิกขององค์กรสงฆ์ สถานะความเป็นพลเมืองไทยที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย จึงไม่เห็นความจำเป็นใดๆ ที่ใครๆ จะต้องออกกฎระเบียบใดๆ มากำหนดให้พระสงฆ์ต้องถือปฏิบัติ โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เช่น กรณีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา ข้อนี้เป็นภาระหนักของคณะสงฆ์ เพราะการออกกฎนี้มาโดยไม่ได้เตรียมการ (๑) ด้านบุคลากร (๒) งบประมาณ (๓) โครงสร้างการบริหารองค์กรเป็นต้นให้พร้อมก่อน ทำให้คณะสงฆ์ต้องขวนขวายอย่างหนักในการที่จะดำเนินการตามกฎหมายนี้ คำถามที่ถามกันมากก็คือ “เพราะเหตุไร จึงไม่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตั้งแต่ชั้นธรรมชั้นตรีถึงนักธรรมชั้นเอก (รวมธรรมศึกษาด้วย ซึ่งเป็นงานที่คณะสงฆ์ทำอยู่แล้ว) เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน” หรือทำในลักษณะอื่นก็ได้ ที่จะไม่เป็นการสร้างภาระให้แก่คณะสงฆ์มากเกินไป

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้ประสงค์ที่จะให้ละเลยกฎระเบียบใดๆ ที่ได้ประกาศใช้แล้ว แต่ประสงค์ที่จะให้มีการสำรวจระวั่งในการที่จะออกกฎระเบียบใดๆ โดยองค์กรอื่นๆ (ที่ไม่ใช่องค์กรสงฆ์) มากำหนดให้พระสงฆ์ต้องถือปฏิบัติโดยไม่มีเหตุอันควรในอนาคต โดยเฉพาะถ้ากฎระเบียบนั้นๆ เป็นการสร้างภาระงานเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น เพราะการมีภาระงานเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น ทำให้พระสงฆ์ต้องทุ่มกำลังกาย กำลังสติปัญญา และกำลังทรัพย์ไปเพื่อการนั้นๆ (ที่เพิ่มขึ้นมาตามกฎหมาย) ซึ่งจะมีผลทำให้งานเดิมที่ทำอยู่เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนการใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนา
แนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคม
ออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น
ในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคล ไม่
เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหา
ความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้^๑ อีกความหมายหนึ่ง
พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง ขบวนการหรือกลุ่มนักรักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม
(Engaged Buddhists) ที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม
เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทาง
เศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง^๒

^๑George D. Bond, “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement,”
Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, ed. By Christopher S.
Queen (New York: State University of New York Press, 1996), p. 126.

^๒Damien Keown, **A Dictionary of Buddhism** (New York: Oxford University
Press, 2003), p. 86.

ขบวนการพระพุทธรูปศาสนาเพื่อสังคมที่โดดเด่นในต่างประเทศ โดยส่วนมากจะเกิดขึ้นในประเทศที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกมาก่อน เช่น อินเดีย ศรีลังกา แม้สังคมไทยจะไม่เคยประสบภาวะวิกฤตทางสังคมอย่างรุนแรงเหมือนในหลายประเทศที่ยกมาข้างต้น แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและการเมืองที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตตามมาอย่างมากมาย ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งมองว่าปัญหาวิกฤตเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะพระพุทธรูปศาสนาแบบจารีตในสังคมไทย ดังนั้น ชาวพุทธบางกลุ่มจึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนชีพบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งการตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บุคคลสำคัญที่พยายามอธิบายคำสอนทางพระพุทธรูปศาสนาให้มีมิติทางสังคม เช่น พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล นพ.ประเวศ วะสี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) (International Network of Engaged Buddhists-INEB)^๓ บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ คือ การมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล ๕ แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงมองว่า การศึกษาขบวนการพระพุทธรูปศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย โดยเฉพาะเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ จึงมีความสำคัญและสอดคล้องกับกระแสของพระพุทธรูปศาสนาแนวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลักๆ ที่ต้องการจะศึกษาในบทความเรื่องนี้ คือ กลุ่มนักคิดและนักวิชาการได้ถกเถียงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเชิงสังคมในพระพุทธรูปศาสนาอย่างไร โดยเฉพาะกรณีของศีล ๕ ผู้เขียนต้องการศึกษาว่า เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติมองว่าการอธิบายศีล ๕ ตามแนวจารีตประเพณีแบบเดิมมีปัญหาในการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่อย่างไร และเครือข่ายนี้ได้เสนอทางออกด้วยการตีความศีล ๕ แบบใหม่อย่างไร

^๓ “คำถวายเป็นงานสมเด็จพระสังฆราช”, **เสขิยธรรม ๕** (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๘) : ๖๕.

๒. แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

๒.๑ ความหมายและลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

คำว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Socially Engaged Buddhism) เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในคริสต์ทศวรรษ ๑๙๖๐ โดยพระติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) พระภิกษุมหายานชาวเวียดนาม ครั้งแรกเรียกสั้นๆ ว่า “Engaged Buddhism”^๔ พระติช นัท ฮันห์ ได้ใช้คำนี้โดยหมายถึงการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพัน (engage) กับการแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ (โดยเฉพาะปัญหาสงครามเวียดนาม) บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก ท่านเคยให้สัมภาษณ์เฮเลน ทรอคอปบรรณาธิการนิตยสาร Tricycle ว่า “สถานการณ์ท่ามกลางสงคราม คุณไม่สามารถตัดตัวเองออกจากสังคมที่ทนทุกขนั้นได้ คุณต้องสัมพันธ์กับพวกเขาและทำอะไรก็ได้เท่าที่คุณสามารถช่วยได้ ทุกๆ คนสามารถหาเวลาที่จะนั่ง เดิน รับประทานอาหารอย่างมีสติ หรือกินอาหารในความเงียบคนเดียวหรือกับชุมชนก็ได้”^๕ การก่อตั้ง “โรงเรียนเยาวชนเพื่อบริการสังคม” (the School of Youth for Social Service) ถือว่าเป็นการปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรมของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแนวทางของพระติช นัท ฮันห์

โดยสรุป ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาในแนวทางของพระติช นัท ฮันห์ มี ๖ ประการ คือ (๑) การมองว่า “พระพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นพระพุทธศาสนา”^๖ (๒) การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน (interbeing) ของสิ่งทั้งหลายในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพ (๓) การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้งความอยุติธรรมทางสังคมโดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (๔) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถี

^๔Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, (Boston: Wisdom Publications, 2000), p. 6.

^๕“พุทธศาสนาสำหรับสังคมสมัยใหม่,” *เสขิยธรรม* ๔๗ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๔) : ๓๑.

^๖Thich Nhat Hanh, *Love in Action: Writings on Nonviolent Social Change* (Berkeley: Parallax Press, 1993) อ้างใน Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, p. 36.

ชีวิต สันติภาพไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ต้องมีอยู่ทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา (๕) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ (๖) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้^๗

สถาบันนาโรปะ (Naropa Institute) เป็นอีกองค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในรูปแบบของสถาบันการศึกษา ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ ที่เมืองโคโลราโด สหรัฐอเมริกา โดยชาวพุทธทิเบตชื่อเชอเกียม ตรุงปะ รินโปเช (Chogyam Trungpa Rinpoche) ได้เปิดโครงการศึกษาระดับปริญญาโทชื่อว่า “โครงการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (The Engaged Buddhism Program) ความหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของสถาบันนี้ คือ “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์เอาหลักศีล สมาธิ ปัญญาของพระพุทธศาสนา มาใช้กับความท้าทายในสังคมปัจจุบัน เพื่อตอบสนองปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก”^๘

คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน (Christopher S. Queen) มองว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นการประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เป็นรูปแบบของศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการถกเถียงปัญหาในระดับโลกในเรื่องสิทธิมนุษยชน การกระจายความยุติธรรม และความก้าวหน้าทางสังคม จุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่งของกลุ่มชาวพุทธที่ทำงานเพื่อสังคม คือ การถือเอาปัญหาความทุกข์ของชาวโลกเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากที่จะทำงานเพื่อสังคม รวมทั้งการตั้งปณิธานแบบพระโพธิสัตว์ของมหายาน ที่จะคุ้มครองรักษาสรรพสัตว์^๙

องค์ทะไล ลามะ ผู้นำเรียกร้องเพื่อเอกราชของทิเบตจากการยึดครองของจีน ได้เสนอแนวคิด “ความรับผิดชอบสากล” (universal responsibility) และแนวคิดแบบ “จิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น” (altruistic mind) ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความรัก ความเมตตากรุณา การให้อภัย และการอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า “ทุกๆ ชาติก็อิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้องร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลก มนุษย์ทั้ง

^๗Patricia Hunt-Perry and Lyn Fine, “All Buddhism Is Engaged : Thich Nhat Hanh and The Order of Interbeing,” quoted in Christopher S. Queen (ed.), **Engaged Buddhism in the West**, p. 36.

^๘The Naropa Institute, **Engaged Buddhism : Master of Arts in Buddhist Studies**, (recruitment brochure, n.d.).

^๙Christopher S. Queen (ed.), **Engaged Buddhism in the West**, p. 5.

หลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกันและร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่องการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวด”^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอาจแบ่งลักษณะโดยรวมเป็น ๓ ประการ ดังนี้^{๑๑} (๑) ความตระหนักรู้ (Awareness) หมายถึง ความมีสติสำนึกตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว รวมทั้งตระหนักรู้ในสภาพความทุกข์ของหมู่สัตว์ในสังคมและโลก ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การทำกิจกรรมทางสังคม (๒) การทำตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับโลก (Identification of self and world) ได้แก่ ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว (oneness) การไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย (non-dualism) การพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน (๓) การลงมือกระทำ (Imperative of Action) หมายถึง ข้อบังคับที่จะต้องลงมือทำหรือให้การช่วยเหลือทันทีเมื่อเห็นหรือได้ยินผู้อื่นมีความทุกข์

๒.๒ มิติทางสังคมในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้ที่มองว่ามิติทางสังคมเป็นรากฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักคิดและนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธ ต่อไปนี้ผู้เขียนขอเสนอตัวอย่างนักคิดและนักวิชาการบางท่านที่พยายามเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

พระวัลโปละ ราหุล (Walpola Rahula) มองว่า พระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนฐานของการให้บริการแก่บุคคลอื่น และความผูกพันทางการเมืองและสังคมถือว่าเป็นมรดกของพระสงฆ์และเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา หลักฐานในพระไตรปิฎกที่พระราหุลมักจะยกขึ้นมาสนับสนุนข้อเสนอของท่าน คือ พุทธพจน์ในการส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา ครั้งแรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...”^{๑๒} พระสูตรที่พระราหุลมักจะยกมาสนับสนุน เช่น กุฏทันตสูตร ที่ว่าด้วยการปราบโจรผู้ร้ายด้วยการแก้

^{๑๐}The Dalai Lama, “Cultivating Altruism,” *Engaged Buddhist Reader*, ed. By Arnold Kotler (Berkeley : Parallax Press, 1996), p. 3.

^{๑๑}Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, p. 6-7.

^{๑๒}วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ปัญหาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพการงาน ในสังคาลสูตรที่ว่าด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ ๖^{๑๓} อริยัตนะ (Ariyaratne) อนาคติกชาวศรีลังกา แกนนำในการตั้งขบวนการสรรโวทัย (Sarvodaya Movement) มองว่า การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะการทำเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าเราไปตีกรอบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นเพียงเรื่องของโลกอื่นเท่านั้น แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนเป็นจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม^{๑๔} สำหรับหลักธรรมที่อริยัตนะมองว่าเป็นมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น^{๑๕} พระเขมธัมโม (Khemadhammo) ชาวพุทธประเทศอังกฤษ มีทัศนะคล้ายกับพระดิช นัท ฮันท์ และองค์ทะไล ลามะ ที่ว่า ขึ้นชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็จะต้องทำงานเพื่อสังคมอยู่แล้ว ไม่มีการแบ่งแยกเป็นชาวพุทธเพื่อสังคมและไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม^{๑๖}

มิติทางสังคมเป็นรากฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เช่น การที่พระพุทธเจ้าตรัสให้พระสาวกเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ของชาวโลก หลักเมตตากรรุณาในพรหมวิหาร ๔ หลักความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ ๖ หลักการสงเคราะห์กันในสังคหวัตถุ ๔ หรือกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการอิงอาศัยกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เพียงแต่การเสนอคำอธิบายในแต่ละยุคสมัยอาจจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบ้างตามสภาพแวดล้อมทางสังคมในแต่ละยุคสมัย

จากข้อมูลที่ยกมาจะเห็นว่า สิ่งที่เราต้องยอมรับอย่างหนึ่งคือ สภาพความซับซ้อนของปัญหาสังคมโลกยุคใหม่มีบทบาทอย่างสำคัญที่กดดันให้ขบวนการทางพระพุทธศาสนา

^{๑๓}Walpola Rahula, *The Heritage of the Bhikkhu: A Short History of the Bhikkhu in Educational, Cultural, Social and Political Life*, (New York: Grove Press, 1974), pp. 14-15. สำหรับเนื้อโดยละเอียดของพระสูตรทั้ง ๒ ดู ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๓/๒๐๐-๒๑๘.

^{๑๔}George D. Bond, "A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement," *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*, ed. By Christopher S. Queen (New York: State University of New York Press, 1996), p. 126.

^{๑๕}George D. Bond, "A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement," p. 127.

^{๑๖}Quoted in Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, p. 8.

แบบใหม่ปรากฏตัวขึ้น นักคิดบางท่านอาจจะหาเหตุผลมาสนับสนุนว่าการทำงานเพื่อสังคมเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม หรืออาจจะมีการอ้างว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ๆ เข้ามาในพระพุทธศาสนา จะอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่า สิ่งที่เราต้องยอมรับคือ ปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในวงการพระพุทธศาสนา ยุคนี้ ค่อนข้างจะแตกต่างจากขบวนการทางสังคมของพระพุทธศาสนาในอดีต คือ ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาแม้จะปรากฏว่ามีชาวพุทธจำนวนมาก (โดยเฉพาะผู้ที่คือนักบวชหรือพระสงฆ์) ที่ทำงานกิจกรรมในเชิงสังคม แต่รูปแบบในการทำงานมักจะออกมาในรูปของการทำตามนโยบายของรัฐหรืออยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของอำนาจรัฐ การทำงานในรูปขององค์กรอิสระที่นำเอาพระพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับปัญหาสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง การผลักดันนโยบายสาธารณะ การต่อต้านสงคราม การต่อต้านทุนนิยม บริโภคนิยม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

นักคิดและนักวิชาการคนสำคัญในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนามีหลายท่านด้วยกัน แต่แนวคิดที่ถือว่าได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” และแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เรื่อง “ศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม” สำหรับนักคิดและวิชาการไทยท่านอื่นๆ ส่วนมากจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของทั้งสองท่านนี้ แม้แต่สมาชิกของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) หลายท่านก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของทั้งสองท่านนี้เอง

๑) **แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม** : พุทธทาสภิกขุ เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึง สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ ท่านใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวมซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว กล่าวโดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมา ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการ

อิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ (ท่านโต้แย้งลัทธิปัจเจกนิยมและบริโภคนิยมว่าไม่ดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมา ก็คือการตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาที่ดี หรือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมที่ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยมทั้งสิ้น

๒) แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)^{๑๗} ท่านพยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ ซึ่งท่านมองว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไปหรือถูกมองในเชิงปัจเจกจนเกินไป เป็นที่ทราบกันดีว่า เรื่องศีลหรือวินัยที่อธิบายตามจารีตประเพณีในสังคมไทย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองเพียงว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนแทบจะไม่มีการกล่าวถึงเลยในสังคมไทย พระธรรมปิฎกได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยท่านได้อุทิศพื้นที่ในหนังสือพุทธธรรมถึงหนึ่งบท (๒๐ หน้ากระดาษ) สำหรับอธิบายมิติทางสังคมของศีลหรือวินัยเป็นการเฉพาะ โดยตั้งชื่อบทว่า “ศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม”^{๑๘} (ต่างจากพุทธทาสภิกขุที่มองว่าธรรมชาติมีเจตนารมณ์ทางสังคม) ท่านมองว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ หลักคำสอนในชั้นของศีลหรือวินัย

พระธรรมปิฎกมองว่า ถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศีลในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เอง ก็จะเลือนลางเหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น กล่าวเฉพาะวินัยของพระสงฆ์ ท่านมองว่า เป็นระบบที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแง่ทุกมุม เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรร

^{๑๗} สมณศักดิ์ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๑-๔๕๑

ปัจจัย ๔ ระเบียบการรับและการจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ข้อปฏิบัติของคณาจารย์และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของชุมชนสงฆ์ว่า พึงมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใดๆ บ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทหรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคมของศิลปินทั้งสิ้น^{๑๙} จะเห็นว่า การที่พระธรรมปิฎกบอกว่าธรรมเป็นรากฐานของวินัยนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าวินัยถูกบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ความจริงของธรรมหรือกฎธรรมชาติ และการที่พระองค์บัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคมนั้น ท่านก็ไม่ได้ยืนยันว่า เพราะกฎธรรมชาติดีมีเจตนารมณ์ทางสังคมบังคับอยู่ จึงต้องบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ตามนั้น ท่านเพียงแต่บอกว่า การบัญญัติจัดวางวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคม จะเป็นสภาพแวดล้อมที่ดี (ปรโตโฆสะ) หรือเกื้อกูลให้คนที่อยู่ในสังคม (สังฆะ) ได้พัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้เร็วขึ้น

๓) **แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม** : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ นายแพทย์ ประเวศ วะสี โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก ดังที่กล่าวมาแล้ว นพ. ประเวศ มองว่า ศีลธรรมหรือศาสนาเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ คือต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (๒) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมาอบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้^{๒๐} นายแพทย์ประเวศได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (structural violence) ว่าเป็นรากฐานที่มาของความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและเป็นที่มาของความล้มเหลวในการปลูกฝังศีลธรรม โครงสร้างของความรุนแรง หมายถึง สภาพที่สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว ชุมชน อยู่ในภาวะ

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

^{๒๐} ศ.น.พ. ประเวศ วะสี, **ธรรมมิทสังคม**. (กรุงเทพฯ: มหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

อ่อนแอหรือล่มสลายจนไม่สามารถทำหน้าที่เป็น “ภูมิคุ้มกันทางสังคม” ได้ นอกจากนั้น โครงสร้างแบบนี้ยังเป็นตัวขับเคลื่อนคนทั้งหลายให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องโดยไม่รู้ตัวด้วย^{๒๑}

ดังนั้น คำตอบสำหรับการฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมไทยตามทัศนะของ นพ.ประเวศ จึงไม่ใช่การมุ่งทำให้แต่ละคนเป็นดีแล้วสังคมทั้งหมดจะดีขึ้นเอง หากแต่อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะให้โครงสร้างของสังคมเข้มแข็งจนสามารถเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมได้ บนรากฐานของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งนี้เองจึงจะสามารถปลูกฝังศีลธรรมได้ง่าย และบางครั้งศีลธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้เองโดยอาศัยโครงสร้างทางสังคมเป็นตัวหล่อหลอมในรูปแบบของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

๔) แนวคิดกรรมาเชิงสังคม (Collective Social Action) : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาคือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันในประเทศไทยเป็นพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เรารอรถเมล์ที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร นี่คือนิติของพระพุทธศาสนาที่นิธิมองว่าสังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาเน้นย้ำ “ในส่วนของความหมายเชิงสังคมของพระพุทธศาสนานั้น นับตั้งแต่โบราณมา ไม่ค่อยได้เน้นในสังคมไทย เพราะศาสนาผีรับหน้าที่รักษากฎระเบียบทางสังคมอยู่แล้ว พระพุทธศาสนาไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า”^{๒๒} ด้วยเหตุนี้ “พระพุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่าไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกกลืนไปเองต่างหาก”^{๒๓}

มีหลักการหลายประการที่นิธิ เห็นว่าควรมีมิติทางสังคมด้วย ถึงจะสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อาทิ หลักคำสอนเรื่องกรรม^{๒๔} ในเรื่องของศีลก็เช่นกัน เรามักเข้าใจว่า ปาณาติบาตเป็นการกระทำเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่นิธิเตือนว่ายังมี

^{๒๑}ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศ.นพ. ประเวศ วะสี, **ธรรมิกสังคม**, หน้า ๔๒.

^{๒๒}นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๒๓}นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, หน้า ๒๘.

^{๒๔}นิธิ เอียวศรีวงศ์, **คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๖.

ปาณาติบาตที่เกิดขึ้นได้โดยไม่มีบุคคลเป็นผู้กระทำ เช่น ความตายที่เกิดจากความยากจน และความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางเศรษฐกิจ และความตายที่เกิดจากการสังหารด้วยรถยนต์ “ปาณาติบาตกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นโดยไม่อาจขัดทอดบังเจกบุคคลใดๆ ได้ เพราะไม่มีใครฆ่าใครด้วยกาย วาจา หรือใจ เลยต้องยกให้เป็นความผิดของสังคม”^{๒๕} ถ้าศีลมีมิติทางสังคมดังที่กล่าวมา ความมีเมตตากรุณาของชาวพุทธ (รวมทั้งการทำบุญ) ก็จะมีคามหมายกว้างขึ้นด้วย คือไม่ใช่แต่เพียงการให้ทานหรืออาหารแก่คนตกทุกข์ได้ยากเท่านั้น หากยังรวมไปถึงการทำกิจกรรมทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนอย่างถึงรากถึงโคน นิธิ เห็นว่าเมตตากรุณาตามความหมายนี้จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันจนเกิดเป็นองค์กรทางสังคม ซึ่งจะเป็นทางออกสำคัญสำหรับสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะปัจจุบันสังคมกำลังเกิดปัญหานานัปการที่แก้ได้ยาก (เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม ปัญหาทางจิตใจ) เนื่องจากฝากความหวังการแก้ปัญหาไว้กับปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว ปัญหาเหล่านี้จะแก้ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อองค์กรทางสังคมมาเป็นกำลังสำคัญด้วย^{๒๖}

นิธิมองว่า การอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ความสำคัญต่อมิติทางสังคมด้วย นอกเหนือจากมิติทางจิตวิญญาณและการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม แทนที่จะสรุปอย่างสั้นๆ ว่าปัญหาทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงของบุคคล ซึ่งเท่ากับไม่ได้ตอบปัญหาอะไรเลย และอาจเป็นการส่งเสริมความมั่งง่ายของชาวพุทธในการไม่ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุปัจจัยต่างๆ อย่างทั่วถึง การคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมยังช่วยให้การส่งเสริมศีลธรรมในสังคมเป็นไปอย่างได้ผล เพราะเมื่อตระหนักว่าศีลธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลอย่างเดียว หากยังมีปัจจัยทางสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย (ทั้งในฐานะสิ่งที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติกรรมของเรา และสิ่งที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเราและส่งต่อไปยังผู้อื่น) ดังนั้น เมื่อต้องการส่งเสริมให้ผู้คนมีศีลธรรม ก็ไม่คิดแต่จะพร่ำสอนวอนย่ำให้ทุกคนจงทำดีๆ เท่านั้น หากยังต้องพยายามสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการมีศีลธรรม พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ทุกคนได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคมให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย ไม่ใช่แต่ทำความดีเฉพาะตัวเท่านั้น

^{๒๕} อ่างใน พระไพศาล วิสาโล, “นิธิ เอียวศรีวงศ์ กับคุณูปการต่อพุทธศาสนา,” พิเคราะห์ “นิธิ” ประชาญ์แจ็กๆ, บรรณาธิการโดยสุจิตต์ วงศ์เทศ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

๕) **แนวคิดประชาสังคมเชิงพุทธ** : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ พระไพศาล วิสาโล คำว่า ประชาสังคม (Civil Society) ตามทัศนะของพระไพศาล คือ สังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสูงในกิจการสาธารณะระดับต่างๆ คือตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวหรือกระทำผ่านองค์กรต่างๆ ด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากรัฐและทุน อีกนัยหนึ่ง หมายถึง เครือข่ายองค์กรประชาชนที่มีกิจกรรมเชิงสาธารณะ โดยแยกต่างหากจากกิจกรรมที่รัฐเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสถาบันของรัฐและไม่ใช่กิจกรรมในระบบตลาด

ตามทัศนะของพระไพศาล พระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่สอดคล้องแนวคิดประชาสังคม ดังจะเห็นได้ว่า “คุณธรรมพลเมือง” (Civic Virtues) เช่น การมีวินัยในตนเอง การเห็นแก่ส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการให้อภัย เข้ากันได้กับหลักธรรมหลายหมวด เช่น สังคหวัตถุ ๔ ขรവാสธรรม ๔ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ สำหรับประเด็นข้อโต้แย้งที่ว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม พระไพศาลมองว่า แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญต่อการฝึกฝนพัฒนาตนค่อนข้างมาก ส่วนประชาสังคมเป็นเรื่องของสังคมที่เลยพ้นระดับบุคคลออกไป แต่ก็มีใช้สิ่งที่ขัดแย้งกันหรือเป็นคนละเรื่องกัน เพราะถึงอย่างไรพระพุทธศาสนาก็ได้จำกัดตัวอยู่ในขอบเขตพรมแดนทางด้านจิตใจล้วนๆอย่างที่มีก้ำกึ่งกัน พระพุทธศาสนานั้นมิได้มีแต่เรื่องธรรมะเท่านั้น นั่นเป็นเพียงครึ่งหนึ่งของพระพุทธศาสนา อีกครึ่งหนึ่งก็คือวินัย ต่อเมื่อมีทั้งธรรมและวินัยจึงเรียกว่าพระพุทธศาสนา ดังในสมัยพุทธกาลคำว่า “ธรรมวินัย” เคยเป็นคำเรียกชื่อของพระพุทธศาสนา^{๒๗} นอกจากนั้น พระไพศาลยังเสนอให้รื้อฟื้นหลักธรรมหลายๆ อย่างที่มีมิติทางสังคมอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไป รวมทั้งการขยายแนวคิดเดิมให้มีความหมายกว้างขึ้น เช่น อปริหานิยธรรม (ธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม) อุเบกขา มิได้หมายความว่าความแค้นใจเป็นกลางเฉยๆ หากแต่เป็นการวางใจเป็นกลางที่มีจุดหมายเพื่อไม่ให้ละเมิดธรรมหรือเสียหลักการ คำว่า “บุญ” ในความหมายที่แท้ต้องเป็นเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่น (หรือส่วนรวม) และการขัดเกลาตนเอง เป็นหลักการที่ควรที่จะฟื้นฟูอย่างจริงจัง เพราะส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมโดยตรง ทั้งยังสอดคล้องกับหลักการประชาสังคมด้วย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “คุณธรรมพลเมือง” (Civic Virtues)^{๒๘}

^{๒๗} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑๐-๔๑๓.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๗-๔๓๐.

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า แม้นักคิดและนักวิชาการในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย แต่โดยสรุปแล้วมีฐานอยู่บน ๒ แนวคิดหลักๆ คือ แนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมชาติ (nature-based) และแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของวินัย (discipline-based) แนวคิดแรก ได้แก่ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาติดีเจตนารมณ์ทางสังคม เพราะควบคุมสรรพสิ่งในจักรวาลให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและดำเนินไปแบบพึ่งพาอาศัยกันหรือขึ้นอยู่กับกันและกัน ดังนั้น วิถีชีวิตแบบเน้นความสำคัญของสังคมจึงถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ ส่วนแนวคิดที่ ๒ ได้แก่ แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองศีลหรือวินัยในมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องความประพฤติดีงามส่วนบุคคลและการจัดวางระเบียบแบบแผน การจัดโครงสร้าง และการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม สำหรับแนวคิดท่านอื่นๆ ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทั้งสองนี้

๓. การตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ

แนวคิดในการตีความศีล ๕ แนวใหม่ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของบุคคลสำคัญอย่างน้อย ๒ ท่านด้วยกัน คือ แนวคิดเรื่อง “อริยวินัย” ที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เสนอไว้ในบทความเรื่องศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมที่กล่าวมาแล้ว และแนวคิดของพระดิช นัท ฮันท์ เกี่ยวกับการตีความศีล ๕ แนวใหม่ ดังนั้น เนื้อหาที่จะกล่าวต่อไปนี้ นอกจากจะอภิปรายในประเด็นการตีความศีล ๕ ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติแล้ว ผู้เขียนยังจะเสนอแนวคิดเรื่อง “อริยวินัย” และหลักการสมาทานศีล ๕ ของพระดิช นัท ฮันท์ ควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทั้งสองนี้กับแนวคิดในการตีความศีล ๕ ของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ

๓.๑ เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ

เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ (พ.พ.ส.) (International Network of Engaged Buddhists-INEB) ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยการริเริ่มของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ โดยมีบุคคลสำคัญที่รับเป็นองค์อุปถัมภ์ เช่น องค์กระไล ลามะ สมเด็จพระมหาโชคนันทะ

(กัมพูชา) พระดิช นัท ฮันท์ พุทธศาสนิกชน มีสมาชิกจากประเทศต่างๆ มากกว่า ๕๐๐ คน^{๒๙} มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งองค์กรมี ๔ ประการ คือ ๑) มุ่งพัฒนาแนวความคิดพุทธศาสนา เพื่อสังคม (Socially engaged Buddhism) ที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา ๒) จัดอบรมระดับพื้นฐานในเอเชียเพื่อส่งเสริมความเข้าใจ การวิเคราะห์ และการสร้างพลังอำนาจเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีและความยุติธรรมในโลก ให้แก่ปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม (ในรูปแบบของการจัดประชุมปฏิบัติการ การจัดสัมมนา และการศึกษาดูงาน) ๓) สร้างเครือข่ายที่กว้างขวาง และการทำงานร่วมกันในหมู่ชาวพุทธและกลุ่มที่ทำงานเพื่อสังคมอื่นๆ ๔) ส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างชาวพุทธและระหว่างศาสนาต่างๆ

นอกจากนั้น “โครงการอริยวินัย” ก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ ก่อตั้งโดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และวีระ สมบูรณ์ จุดมุ่งหมายของโครงการนี้ คือ ต้องการฟื้นฟูพุทธธรรมในส่วนของศีลหรือวินัยให้กลับมามีบทบาท และมีพลังในการอธิบายปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ โครงการนี้มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกทั้งที่เป็นชาวพุทธและศาสนิกในศาสนาอื่นๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาคำตอบออกจากปัญหาความรุนแรงในสังคมหลายๆ ด้าน เช่น ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) ปัญหาวัฒนธรรมบริโภคนิยม ผู้ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของโครงการนี้มีทั้งจากทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกา^{๓๐} โครงการอริยวินัย เกิดจากการขยายแนวคิดเรื่อง “อริยวินัย” ที่พระธรรมปิฎกเขียนไว้ในหนังสือพุทธธรรม^{๓๑} วีระ สมบูรณ์ ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งโครงการ ได้ให้ความหมายของคำว่า อริยวินัย ว่าเป็นองค์ประกอบส่วนนอกสุดของระบบพุทธธรรม เป็นเรื่องของการนำเอาหลัก อริยธรรมมาประยุกต์ใช้ โดยกำหนดออกมาเป็นแบบแผน กฎเกณฑ์ และข้อบัญญัติต่างๆ เพื่อนำมาปฏิบัติไปตามเส้นทางของอริยธรรมและก็เข้าสู่อริยสังในที่สุด วินัยหรือตัวแบบแผน การปฏิบัติต่างๆ ที่อยู่รอบนอกนี้ จะต้องแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เปลี่ยนไปตามกลุ่มชน แปรเปลี่ยนไปตามสภาพต่างๆ ขึ้นอยู่กับการใช้ชีวิต ระบบความสัมพันธ์ ตลอดจนองค์ความรู้

^{๒๙} “คำถวายรายงานสมเด็จพระสังฆราช”, **เสขิยธรรม ๕** (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๘) : ๖๕.

^{๓๐} “ประชุม ‘อริยวินัย’ คืบหน้า จัดตั้งองค์กรเยาวชนชาวพุทธนานาชาติ,” **ธรรมานุกรณ์ ๒** (กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๕๒.

ต่างๆ ของแต่ละยุคสมัย ดังนั้น อริยวินัย ต้องเป็นส่วนที่มีความยืดหยุ่น เป็นส่วนที่ควรมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา สถานที่ ชุมชน และเงื่อนไขปัจจัยอื่นๆ แต่ทั้งนี้ ก็ย่อมต้องอยู่ในขอบข่ายที่จะเอื้อให้มนุษย์ได้เข้าสู่เส้นทางของอริยธรรม^{๓๒} นอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ ได้ให้ความหมายของอริยวินัยเพิ่มเติมว่า อริยวินัย หมายถึงระบบความสัมพันธ์และระบบการฝึกฝนอบรมที่นำมนุษย์เข้าสู่อริยธรรมเพื่อเข้าถึงอริยสัจในที่สุด อีกนัยหนึ่ง อริยวินัย หมายถึง แบบแผนที่สร้างอารยวิบัติให้แก่หมู่คนในสังคม ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และ ปัญญา^{๓๓}

๓.๒ เหตุผลที่ต้องตีความศีลห้าแบบใหม่

สังคมอินเดียโบราณอันเป็นบริบทแวดล้อมแห่งการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม สภาพของปัญหาและความซับซ้อนของปัญหาไม่อาจจะเทียบได้กับปัญหาของสังคมปัจจุบัน แน่แน่นอนว่าศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักพุทธจริยธรรมที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาสังคม จึงถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกับปัญหาจริยธรรมในสังคมเกษตรกรรม สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางศีลธรรมที่เป็นความผิดตรงไปตรงมาเท่านั้น เช่น ศีลข้อปาณาติบาต พระอรรถกถาจารย์ได้สร้างเกณฑ์ตัดสินไว้ว่า (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (๓) มีจิตคิดจะฆ่า (๔) พยายามฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามฆ่า^{๓๔} ถ้าครบองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้จึงถือว่าละเมิดศีลข้อนี้ เกณฑ์วินิจฉัยเหล่านี้สามารถอธิบายปัญหาทางจริยธรรมในสังคมเกษตรกรรมซึ่งเป็นปัญหาแบบง่ายๆ ตรงไปตรงมา แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมโบราณมาเป็นสังคมแบบใหม่ที่ค่อยๆ ทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงมีคำถามตามมาว่า การฆ่าในศีลข้อนี้มีความหมายแค่ไหน มีความหมายตรงๆ ตามตัวอักษรเท่านั้น (คือลงมือฆ่าด้วยอาวุธ ยาพิษ หรืออุปกรณ์พิเศษอื่นๆ) หรือว่าการฆ่าอาจครอบคลุมมาถึงการปล่อยให้ตายอย่างที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่าการุณยฆาตแบบลบ (negative euthanasia) หรืออาจรวมถึงการปล่อยสารพิษจากโรงงานแล้วสร้างมลพิษที่บั่นทอนสุขภาพของผู้คน แม้การุณยฆาตแบบบวกอันได้แก่การทำให้ตายเพราะความเมตตา

^{๓๒} วีระ สมบูรณ์, อริยวินัยกับศาสตร์สำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, หน้า ๔๓๗-๔๓๘.

^{๓๔} ชู.ช.อ.(บาลี) ๒๒-๒๓.

ก็อาจก่อให้เกิดคำถามได้ว่าผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่^{๓๕} นี่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาท้าทายในสังคมยุคใหม่ที่ทำให้ชาวพุทธหลายท่านให้ความสนใจกับการตีความศีล ๕ แนวใหม่ให้สามารถตอบประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ได้ ดังคำกล่าวของพระติช นัท ฮันท์ ที่ว่า “ศีลห้าเป็นของเก่าแก่มาก ซึ่งย้อนกลับไปได้ถึงสมัยพุทธกาล พวกเรารู้สึกว่ามันควรได้รับการพูดเสียใหม่ ควรได้รับการพูดถึงอีกครั้งในความหมายที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นสำหรับคนในปัจจุบัน”^{๓๖}

เหตุผลหลักๆ ที่กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมฯ เสนอให้มีการตีความศีลห้าแบบใหม่ คือ (๑) ศีลห้าในความหมายเดิมออกแบบมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคมเกษตรกรรม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความหมายของศีล ๕ ก็สมควรได้รับการตีความใหม่ด้วย (๒) ปัญหาทางศีลธรรมในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะอธิบายได้ด้วย ความหมายของศีลห้าแบบเดิม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องตีความศีล ๕ แบบใหม่เพื่อให้ทันกับความซับซ้อนของปัญหา (๓) การตีความศีลห้าแบบเดิมเน้นความหมายในเชิงลบ (negative) คือมองว่าการรักษาศีล ๕ คือการงดเว้นไม่ได้เบียดเบียนคนอื่นอย่างเดียว ทำให้ละเลยความหมายของศีล ๕ ในเชิงบวก (positive) คือ ความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมหรือขัดขวางไม่ให้บุคคลอื่นละเมิดศีลธรรม (๔) การตีความศีล ๕ แบบเดิมเน้นความหมายในเชิงปัจเจกมากกว่าความหมายในเชิงสังคม คือ เน้นความหมายในแง่ที่ว่า การรักษาศีล ๕ เป็นความดีส่วนตัวของใครของมัน แทนที่จะมองเป็นเรื่องของสังคม เป็นเรื่องของการจัดโครงสร้างทางสังคม การจัดองค์กร หรือสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เพื่อเป็นรากฐานของศีลธรรม

๓.๓ การตีความศีลห้าแบบใหม่

๓.๓.๑ การตีความศีลข้อปาณาติบาต : พระติช นัท ฮันท์ ได้เสนอหลักการสมათานศีลข้อที่ ๑ ว่า “ด้วยความตระหนักถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการทำลายชีวิต ฉันขอตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะบ่มเพาะความกรุณา และเรียนรู้วิธีที่จะปกป้องชีวิตของผู้คน สรรพสัตว์ พืช และแร่ธาตุ ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ทำลายชีวิต ไม่ยอมให้ผู้อื่นทำลายชีวิต และ

^{๓๕} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๓๖} “พุทธศาสนาสำหรับสังคมสมัยใหม่ สนทนากับติช นัท ฮันท์,” **เสขิยธรรม ๔๗** (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๔) : ๒๖.

จะไม่มองข้ามการทำลายชีวิตโลกนี้ ในมนโสนำนึกและวิถีชีวิตของฉันทัน^{๓๗} จะเห็นว่า ขอบเขตของศีลข้อนี้ให้ครอบคลุมมิติทั้ง ๔ ด้าน (๑) จิตใจที่ตระหนักรู้ถึงความทุกข์ของสัตว์ที่จะได้รับจากการถูกฆ่าหรือถูกเบียดเบียน (๒) การงดเว้นไม่เบียดสัตว์ (๓) การปกป้องสัตว์ไม่ให้ได้รับการเบียดเบียน และ (๔) การขัดขวางมิให้ผู้อื่นฆ่าหรือเบียดเบียนสัตว์ นอกจากนั้น ความเมตตากรุณาถือว่าเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้รักษาศีลได้อย่างยั่งยืน

สุลลภษณ์ ศิวรัรักษ์ มองว่า ศีลข้อนี้นอกจากจะหมายถึงการไม่ฆ่าสัตว์แล้ว ยังขยายความไปถึงความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงหรือขบวนการที่สนับสนุนความรุนแรงในสังคม เช่น การผลิตอาวุธสงคราม และอาวุธทุกอย่างที่นำไปสู่การคุกคามสิ่งมีชีวิต^{๓๘} ดังนั้น ถ้าเราตีความหมายเพียงแค่การฆ่าสัตว์แบบตรงๆ จะไม่สามารถอธิบายหรือให้คำตอบแก่ระบบสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบกัน เช่น การค้าอาวุธ การใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม การกดขี่ข่มเหงของนายจ้าง เป็นต้น นอกจากนั้น การบริโภคผลิตภัณฑ์สินค้าที่เกิดจากการเบียดเบียนสัตว์หรือเพื่อนมนุษย์ ก็เป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรจะตระหนักรู้ สินค้าที่ผลิตมาจากการกดขี่ข่มเหง การใช้แรงงานไม่เป็นธรรม ก็ถือว่าอยู่ในขอบข่ายของศีลข้อที่ ๑ เช่นเดียวกัน^{๓๙}

การฆ่าในความหมายของศีลข้อที่ ๑ จะต้องครอบคลุมทั้งการฆ่าแบบตรงและฆ่าแบบแอบแฝง ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรกรรมแบบใช้สารเคมี การปล่อยสารพิษสู่อากาศ การทำลายสิ่งแวดล้อม ก็ถือว่าการฆ่าแบบแอบแฝง รวมถึงการค้าอาวุธ ก็เป็นการฆ่าทางอ้อมเช่นเดียวกัน ดังนั้น เราต้องตระหนักรู้ถึงโครงสร้างสังคมที่ก่อให้เกิดการฆ่า เช่น การทำสงคราม ถ้าเราไม่ลุกขึ้นมาคัดค้าน ปล่อยให้เกิดการฆ่า ก็หมายความว่า ชาวพุทธเห็นด้วยกับการฆ่า ดังนั้น ศีลข้อนี้ หากไม่มีการมอง หรือขยายความหมายออกไปให้กว้าง ชาวพุทธก็ไม่เข้าใจทุกข์ของสังคม นอกจากเราจะไม่ฆ่าแล้ว ยังรวมไปถึงการไม่อนุญาตให้เกิดการฆ่า ดังการประท้วงสงครามก็เป็นการพยายามที่ขัดขวางการฆ่าโดยสันติวิธี^{๔๐}

^{๓๗} ดิษ นัท ฮันท์ เขียน, *ศานติในเรื่อใจ*, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๘๘-๑๐๓.

^{๓๘} อ้างใน Kenneth Kraft, ed., *Inner Peace, Inner World : Essays on Buddhism and Non-violence*, pp. 127-133.

^{๓๙} ยงยุทธ บุรณเจริญกิจ, *บทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๔๗*.

^{๔๐} ลภวารรณ ศุภมันตา, *บทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๔๗*.

กล่าวโดยสรุป กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติได้ตีความศีลข้อว่าด้วยการฆ่าสัตว์ ให้ครอบคลุมปัญหาทางจริยธรรมในสังคมสมัยใหม่ ดังนี้ ๑) ปาณาติบาตในรูปของการฆ่าโดยตรง ซึ่งเป็นความหมายที่แคบและไม่สามารถอธิบายสภาพปัญหาของสังคมปัจจุบันได้ทั้งหมด ๒) ปาณาติบาตในเชิงโครงสร้างที่ส่งเสริมความรุนแรง ๓) ปาณาติบาตในรูปของสินค้าที่ส่งเสริมความรุนแรง ๔) ปาณาติบาตในรูปของการบริโภคสินค้าที่ส่งเสริมความรุนแรง ๕) ปาณาติบาตในรูปของการใช้แรงงาน ๖) ปาณาติบาตในรูปของการสนับสนุนความรุนแรง ๗) ปาณาติบาตในรูปของโรงงานอุตสาหกรรม

๓.๓.๒ การตีความศีลข้อที่ ๒ อทินนาทาน : พระดิช นัท ฮันท์ ได้เสนอหลักการสมาทานศีลข้อที่ ๒ ว่า “ด้วยการตระหนักถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการขูดรีด การลักขโมย และการกดขี่ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะบ่มเพาะความรักความเมตตา และเรียนรู้วิธีที่จะทำให้ผู้คน สรรพสัตว์ พืช และแร่ธาตุ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยการแบ่งเวลา พลังงาน และวัตถุให้แก่ผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้ ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ลักขโมยและไม่ครอบครองสิ่งที่เหมาะเป็นของผู้อื่น ฉันจะเคารพในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และจะป้องกันไม่ให้ผู้อื่นหาประโยชน์จากความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์ หรือความทุกข์ทรมานของสรรพสิ่งต่างๆในโลกนี้”^{๕๑} จะเห็นว่า ขอบเขตของศีลข้อที่ ๒ ตามทัศนะของพระดิช นัท ฮันท์ ครอบคลุมถึงมิติถึง ๔ ด้าน (๑) ด้านจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์ที่จะได้รับจากการถูกลักขโมย (๒) ด้านการแบ่งปันเวลา พลังงาน และสิ่งของให้แก่ผู้จำเป็นต้องใช้ (๓) ด้านการงดเว้นจากการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น (๔) ด้านการป้องกันไม่ให้ผู้อื่นหาผลประโยชน์จากความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์

สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ ตีความโดยโยงไปถึงอทินนาทานด้านความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและการกอบโกยทรัพยากรของประเทศว่า ศีลข้อ ๓ นอกจากไม่ลักทรัพย์แล้ว จะต้องขยายความไปถึงการมีสัมมาอาชีพ และความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ การทำธุรกิจที่เอาเปรียบประชาชน การกอบโกยทรัพยากรของประเทศ หรือการไม่รับผิดชอบต่อความเสียหายและความรุนแรงที่มีสาเหตุมาจากการทำธุรกิจของตน ก็ถือว่าเป็นการลักทรัพย์เหมือนกัน^{๕๒}

กล่าวโดยสรุป กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติได้ตีความศีลข้อที่ว่าด้วยการลักทรัพย์ ให้ครอบคลุมปัญหาทางจริยธรรมของสังคมสมัยใหม่ดังนี้ ๑) อทินนาทาน

^{๕๑} ดิช นัท ฮันท์ เขียน, *ศานติในเรือนใจ*, หน้า ๘๘-๑๐๓.

^{๕๒} อ้างใน Kenneth Kraft, ed., *Inner Peace, Inner World : Assays on Buddhism and Non-violence*, pp. 127-133.

รูปของการขโมยโดยตรง ซึ่งเหมาะสำหรับอธิบายปัญหาจริยธรรมในสังคมที่ไม่ซับซ้อนอย่างสังคมเกษตรกรรม เป็นต้น ๒) อทินนาทานในรูปของทรัพย์สินทางปัญญา ๓) อทินนาทานในรูปของการเล่นหุ้น ๔) อทินนาทานในรูปของการล้วงข้อมูล ๕) อทินนาทานในรูปของความไม่ยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ๖) อทินนาทานในรูปของการครอบครองทรัพยากรของประเทศ ๗) อทินนาทานในรูปของการปล่อยเงินกู้

๓.๓.๓ การตีความศีลข้อกามะสุมิจฉาจาร : พระดิช นัท ฮันท์ ได้เสนอหลักการสมาทานศีลข้อที่ ๓ ว่า “ด้วยการตระหนักรู้ถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการประพฤติผิดในกาม ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะมีความรับผิดชอบและเรียนรู้วิธีที่จะคุ้มครองป้องกันความปลอดภัยและเกียรติยศของปัจเจกบุคคลคู่สมรส ครอบครัว และสังคม ฉันตั้งใจที่จะไม่มีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความรักและพันธสัญญาที่ยาวนาน เพื่อที่จะปกป้องรักษาความสุขของตนเองและผู้อื่น ฉันตั้งจิตมั่นที่จะเคารพในพันธสัญญาของฉันและผู้อื่น จะทำทุกอย่างตามกำลังความสามารถในอันที่จะป้องกันเด็กๆ จากการถูกทารุณกรรมทางเพศ และป้องกันไม่ให้คู่สมรสและครอบครัวแตกแยกเนื่องจากการประพฤติผิดทางเพศ”^{๔๓} จะเห็นว่า หลักการสมาทานนี้ ได้แบ่งมิติของศีลข้อกามะสุมิจฉาจารเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านความตระหนักรู้ถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากการประพฤติผิดในกาม ๒) ด้านการตั้งปฏิญาณที่จะรับผิดชอบและปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยและเกียรติยศของปัจเจกบุคคล คู่สมรส ครอบครัว และสังคม ๓) ด้านความเคารพในพันธสัญญาของตนเองและคนอื่น ๔) ด้านการป้องกันเด็กๆ จากการถูกทารุณกรรมทางเพศ ๕) ด้านการป้องกันคู่สมรสไม่ให้แตกแยกจากการประพฤติผิดทางเพศ

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มองว่า ศีลข้อ ๓ นอกจากไม่ประพฤติผิดในกามแล้ว จะต้องขยายความไปถึงการคุกคามทางเพศ การกีดกันสิทธิสตรี การยกย่องเพศชายให้เหนือกว่าเพศหญิงอย่างมงายจนถึงกับฆ่าทารกหญิงที่อยู่ในครรภ์ การค้าประเวณีที่นำผู้หญิงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจนมาขายตัว ก็ถือว่าเป็นการประพฤติผิดในกามด้วยเหมือนกัน^{๔๔} ส่วนวีระ สมบูรณ์ ตีความว่า ปัญหาที่สำคัญของศีลข้อนี้ในสังคมปัจจุบัน คือปัญหาโสเภณี โดยเฉพาะปัญหาโสเภณีเด็กที่มีการทำเป็นขบวนการใหญ่โต การไปเที่ยวโสเภณีก็เป็นการส่งเสริมให้การค้ามนุษย์ดำเนินต่อไป การละเมิดศีลข้อนี้นำไปสู่การทำลายสังคม การทำลาย

^{๔๓} ดิช นัท ฮันท์ เขียน, *ศานติในเรือนใจ*, หน้า ๘๘-๑๐๓.

^{๔๔} อ้างใน Kenneth Kraft, ed., *Inner Peace, Inner World : Assays on Buddhism and Non-violence*, p. 127-133.

ครอบครัวยุคใหม่ แม้แต่การมี “กิ๊ก” ก็เป็นประเด็นทางสังคมที่นำไปสู่การผิดข้อ ๔ ด้วย เพราะมันมีการโกหกและพูดปด

โดยสรุปแล้ว การตีความศีลข้อ ๔ ด้วยการประพาศุติมิตในกาม กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ ๑) กาเมสุมิจฉาจารโดยตรงตามที่ยึดถือกันมาตามจารีตประเพณี ๒) กาเมสุมิจฉาจารในรูปของการค้าประเวณี ๓) กาเมสุมิจฉาจารในรูปของการกดขี่ทางเพศ ๔) กาเมสุมิจฉาจารในรูปของการผลิต/การเสพสื่อลามกอนาจาร ๕) กาเมสุมิจฉาจารในรูปของการเปิดสถานบันเทิงเรีงรมย์ ๖) กาเมสุมิจฉาจารในรูปของการมีเพศสัมพันธ์ด้วยความละเมอบ

๓.๓.๔ การตีความศีลข้อ ๔ มุสาวาท : พระดิช นัท ฮันท์ ได้เสนอหลักการสมათานศีลข้อนี้ว่า “ด้วยการตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการกล่าวถ้อยคำที่ขาดความยั้งคิดและระคายหูผู้อื่น ฉันทตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะกล่าววาจาที่ไพเราะและฟังอย่างตั้งใจเพื่อที่จะนำมาซึ่งความสดชื่นรื่นเริงและความสุขของผู้อื่น และบรรเทาความทุกข์ทรมานของพวกเขาด้วยการรู้ว่าถ้อยคำนั้นสามารถสร้างสรรค์ได้ทั้งความสุขหรือความทุกข์ทรมาน ฉันทตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะเรียนรู้การพูดความจริงด้วยถ้อยคำที่บันดาลให้เกิดความมั่นใจในตนเอง ความสดชื่นรื่นเริงและความหวัง ฉันทตั้งจิตมั่นที่จะไม่กระจายข่าวที่ฉันทไม่รู้จริง และไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือตำหนิติเตียนในสิ่งที่ฉันทไม่แน่ใจ ฉันทจะละเว้นจากการพูดจาซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยก หรือความขัดแย้งหรือทำให้ครอบครัวหรือชุมชนแตกสลาย ฉันทจะพยายามทุกวิถีทางที่จะประนีประนอม และแก้ไขความขัดแย้งต่างๆ ไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็กเพียงใด”^{๕๕} หลักการสมათานนี้ แยกได้เป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านจิตสำนึกที่ตระหนักรู้ถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์อันเกิดจากการพูดปด และการพูดที่ระคายโสดคนอื่น ๒) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะกล่าวถ้อยคำไพเราะและฟังคนอื่นพูดด้วยความตั้งใจ ๓) ด้านการละเว้นจากการกระจายข่าวที่ตนไม่รู้จริง จากการวิพากษ์วิจารณ์และการตำหนิติเตียน จากการพูดจาสื่อเสียดใส่ร้ายป้ายสีให้เกิดความขัดแย้งและแตกแยก ๔) ด้านความพยายามที่จะหาทางประนีประนอมและแก้ไขความขัดแย้งต่างๆ

สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ มองว่า ศีลข้อ ๔ นอกจากไม่พูดมุสาแล้ว จะต้องขยายความไปถึง การพูดความจริง การไม่ปิดเบือนความเป็นจริงของข่าวเพื่อเป็นการเข้าข้างเชื้อชาติและประเทศของตน แม้แต่การโฆษณาที่ไม่เป็นความจริง แต่เป็นการลวงให้คนเข้าใจผิดหรือสร้าง

^{๕๕}ดิช นัท ฮันท์ เขียน, *ศานติในเรีอนใจ*, หน้า ๘๘-๑๐๓.

ค่านิยมที่ผิดๆ เพื่อให้ผู้คนจ่ายสตางค์เพื่อกำไรทางการค้าของตน เช่น การโฆษณาเครื่องดื่มที่บอกว่า ดื่มแล้วทำให้เป็นคนทันสมัยหรือก้าวหน้า^{๔๖}

โดยสรุปแล้ว การตีความศีลข้อว่าด้วยการพูดเท็จ กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ ๑) มุสาวาทในรูปของการพูดเท็จโดยตรง ซึ่งมีความหมายของศีลข้อนี้ตามที่รับรู้กันตามจารีตประเพณี ๒) มุสาวาทในรูปของการปกปิดความจริง ๓) มุสาวาทในรูปของการโฆษณาเกินจริง

๓.๓.๕ การตีความศีลข้อสุราเมรัยมัชฌมาทฎฐฐาน : พระติช นัท ฮันห์ ได้เสนอหลักการสมათานศีลข้อนี้ว่า “ด้วยการตระหนักรู้ถึงความทุกข์อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะรักษาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจเพื่อตัวฉันเอง ครอบครัว และสังคมของฉันโดยการกิน ดื่ม และบริโภคอย่างมีสติ ฉันตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะบริโภคแต่สิ่งที่ย่อมรักษาสติ สุขภาพดีและความสดชื่นรื่นเริงในร่างกายและจิตสำนึกของฉัน และในร่างกายและจิตสำนึกของครอบครัวและสังคม ฉันตั้งจิตมั่นที่จะไม่ดื่มเหล้า หรือเครื่องดื่มของเมาอื่นใด หรือเสิร์ฟอาหารหรือสิ่งอื่นๆ ที่มีพิษภัย เช่น รายการโทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการสนทนา ฉันตระหนักว่าการบั่นทอนทำลายร่างกาย หรือจิตสำนึกของฉันด้วยพิษภัยเหล่านี้เป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษพ่อแม่ สังคมของฉัน รวมทั้งคนรุ่นต่อไปด้วย ฉันจะทำการเปลี่ยนแปลงความรุนแรง ความหวาดกลัว ความโกรธ และความสับสนในตัวตนและในสังคม ด้วยการฝึกการบริโภคเพื่อตัวฉันและสังคม ฉันตระหนักว่าอาการที่ถูกต้องเหมาะสมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม”^{๔๗}

มิติของศีลข้อนี้ในทัศนะของพระติช นัท ฮันห์ มี ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการตระหนักรู้ถึงความทุกข์อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติ ๒) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะรักษาสุขภาพกายและจิตใจของตัวเอง ครอบครัวและสังคม โดยการกิน ดื่ม และบริโภคอย่างมีสติ ๓) ด้านการตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะบริโภคแต่สิ่งที่ทำให้ร่างกายและจิตใจของตน ครอบครัว และสังคม มีสุขภาพดีและร่าเริงแจ่มใส ๔) ด้านการตั้งจิตมั่นที่จะไม่ดื่มเหล้า เครื่องดื่มของเมา อาหาร หรือสิ่งอื่นๆ ที่มีพิษภัย เช่น รายการโทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการสนทนา ๕) ด้านการตระหนักว่า การบั่นทอนทำลายร่างกาย หรือจิตวิญญาณของตนด้วยพิษภัยเหล่านี้เป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่ และสังคม รวม

^{๔๖} อ้างใน Kenneth Kraft, ed., *Inner Peace, Inner World : Assays on Buddhism and Non-violence*, pp. 127-133.

^{๔๗} ติช นัท ฮันห์ เขียน, *ศานติในเรือนใจ*, หน้า ๘๘-๑๐๓.

ทั้งคนรุ่นต่อไป ๖) ด้านความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงความรุนแรง ความหวาดกลัว ความโกรธ และความสับสนในตัวเองและสังคม ด้วยการฝึกการบริโภค

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มองว่า ศีลข้อ ๕ นอกจากไม่ดื่มสุราและเมรัยแล้ว จะต้องขยายความไปถึงขบวนการส่งเสริมสิ่งเสพติดทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชเสพติด เช่น ฝิ่น เฮโรอีน ไบยาสูบ หรือแม้แต่อุตสาหกรรมด้านสิ่งเสพติด เช่น โรงงานผลิตและขายสิ่งมีนเมา^{๔๘} ส่วน วีระ สมบูรณ์ มองว่า สิ่งที่ทำให้เกิดความมัวเมา ลุ่มหลง หลงติด และสูญเสียสติสัมปชัญญะ ก็น่าจะจัดเข้าข่ายของศีลข้อนี้ด้วย แม้แต่สื่อบันเทิง เช่น ละครที่มอมเมาทำให้คนหลงติด ก็สมควรจะเข้าข่ายการละเมิดศีลข้อนี้ด้วย^{๔๙}

โดยสรุปแล้ว การตีความศีลข้อว่าเสพสุราและเมรัย กลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้ ๑) การเสพสุราและเมรัยโดยตรง ๒) ธุรกิจเกี่ยวกับสิ่งมีนเมา ๓) สื่อที่มอมเมาประชาชน

โดยสรุปแล้ว แม้กลุ่มชาวพุทธเพื่อสังคมจะให้ความหมายศีล ๕ แตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่มีความเห็นร่วมกันอย่างหนึ่งว่า ศีล ๕ มีส่วนประกอบ ๒ อย่าง คือ ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศีล และส่วนที่เป็นคำอธิบายหรือคำนิยามของศีล ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของศีล คือ ความมีสติ ความรักความสงสาร (กรุณา) ปราบปรามที่จะให้มนุษย์และสรรพสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หรือถ้าพูดอย่างรวบรัด เจตนารมณ์ของศีลก็คือเรื่องของสังคมนั่นเอง ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์นี้จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนคำนิยามของศีล หมายถึงการนิยามความหมายของศีลแต่ละข้อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมแต่ละยุคสมัย ชาวพุทธกลุ่มนี้มองว่า ในอดีตความหมายของศีล ๕ ได้รับการนิยามให้เหมาะสมกับสังคมแบบเกษตรกรรมที่มีปัญหาไม่สลบซับซ้อนอะไรมากนัก แต่ปัญหาสังคมยุคใหม่มีความสลบซับซ้อนมาก การฆ่า การลักทรัพย์ การประพาดพิงในกาม การโกหกหลอกลวง และสิ่งมอมเมาประชาชน ก็มีรูปแบบที่ซับซ้อนแนบเนียนจนแทบจะดูไม่ออกว่าผิดศีลหรือไม่ผิด ด้วยเหตุนี้ ความหมายของศีล ๕ ในสังคมปัจจุบันจะต้องได้รับการนิยามใหม่เพื่อให้สามารถตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ได้

^{๔๘} Kenneth Kratf ed., *Inner Peace, Inner World : Essay s on Buddhism and Non-violence* (Now York : State University of New York press), pp. 127-135.

^{๔๙} วีระ สมบูรณ์, *บทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๗*.

๔. วิเคราะห์การตีความศีลห้าของเครือข่าย

พุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ

ศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสมัยพุทธกาล เป็นการแสดงขึ้นมาท่ามกลางสภาพปัญหาสังคมแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากปัญหาสังคมสมัยปัจจุบันมาก ดังนั้น ศีล ๕ ที่พระองค์แสดงจึงมีลักษณะกว้างๆ โดยเน้นไปที่การมีจิตสำนึกแบบเอาใจเขามาใส่ใจเราว่า คนอื่นเขารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด เราก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น คนอื่นยอมไม่ชอบใจเมื่อของของเขาถูกขโมย ภรรยาสามีถูกล่วงละเมิด และถูกหลอกหลวงด้วยวาจา ฉันใด เราก็ไม่ชอบใจเมื่อของถูกขโมย ภรรยาสามีถูกละเมิด และถูกหลอกหลวง ฉะนั้น จิตสำนึกนี้เองเป็นรากฐานสำคัญในการรักษาศีล ๕ ในยุคต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาการถกเถียงกันเกี่ยวกับว่าพฤติกรรมอย่างไรผิดหรือไม่ผิดศีล ๕ หรือถ้าบอกว่าผิดหรือไม่ผิดมีหลักอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน ปัญหาในลักษณะนี้คงจะหาเหตุผลมาอธิบายให้เป็นที่ยุติได้ยากพอสมควร พระอรธรรกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎก คงจะมองเห็นว่าปัญหายุ่งยากนี้ จึงได้แสดงองค์หรือเกณฑ์ตัดสินศีล ๕ แต่ละข้อไว้^{๕๐}

นอกจากแสดงเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าผิดหรือไม่ผิดศีลแล้ว พระอรธรรกถาจารย์ยังได้แสดงเกณฑ์ตัดสินในแง่ของการผิดศีลที่มีโทษมากและโทษน้อยด้วย โดยวางเกณฑ์การตัดสินไว้ดังนี้ (๑) คุณ : ฆ่าสัตว์มีคุณมาก ก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณ ก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ช่วยงานมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดุร้าย (๒) ขนาดกาย : สำหรับสัตว์จำพวกดิรัจฉานทั่วไปที่ไม่มีคุณเหมือนกัน ฆ่าสัตว์ใหญ่ก็มีโทษมาก ฆ่าสัตว์เล็กมีโทษน้อย (๓) ความพยายาม : ถ้ามีความพยายามในการฆ่ามากก็มีโทษมาก ถ้ามีความพยายามในการฆ่าน้อยก็มีโทษน้อย (๔) กิเลสหรือเจตนา : ถ้ากิเลสหรือเจตนาแรงก็มีโทษมาก ถ้ากิเลสหรือเจตนาอ่อนก็มีโทษน้อย เช่น ฆ่าสัตว์ด้วยโทสะ มีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัว^{๕๑}

แม้ในศีลข้ออื่นๆ พระอรธรรกถาจารย์ก็กล่าวถึงการละเมิดที่มีโทษมากหรือโทษน้อยไว้แนวเดียวกัน เช่น อทินนาทานมีโทษมากหรือน้อยตามคุณค่าของสิ่งของ คุณความดีของเจ้าของ และความพยายามในการลัก กามเมสุมิฉฉาจาร มีโทษมากหรือน้อยตามคุณความดีของคนที่ถูกละเมิด ความแรงของกิเลสและความเพียรพยายาม มุสาวาทมีโทษมากหรือน้อย

^{๕๐} ข.ช.อ. (บาลี) ๒๒., ข.อิตติ.อ. (บาลี) ๒๙๙-๓๐๔.

^{๕๑} ข.ช.อ. (บาลี) ๒๒., ข.อิตติ.อ. (บาลี) ๒๙๙-๓๐๔.

แล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อย และแล้วแต่ผู้พูด เช่น คฤหัสถ์จะไม่ให้ของของตน พูดไปว่าไม่มี ก็ยังมีโทษน้อย ถ้าเป็นพยานเท็จมีโทษมาก สำหรับบรรพชิตพูดเล่นมีโทษน้อย จงใจบอกของที่ไม่เคยเห็นว่าเห็น มีโทษมาก สำหรับการดื่มของเมา มีโทษเล็กน้อยตามอกุศลจิตหรือกิเลสในการที่จะดื่ม ตามปริมาณที่ดื่ม และตามผลที่จะก่อให้เกิดการกระทำผิดพลาดชั่วร้าย^{๕๒}

ผู้เขียนมองว่าหลักศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ค่อนข้างจะมีความเย็นหยุ่นและมีความหมายกว้างกว่าการตีความของพระอรชฎาจารย์ โดยเฉพาะถ้ามองในแง่ของการสร้างจิตสำนึกหรือความรู้แบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา ถือว่าเป็นจิตสำนึกที่ตระหนักรู้และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ดังข้อความตอนท้ายของพุทธพจน์ที่ยกมาข้างต้นว่า “อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย” (ในศีลข้ออื่นๆ ก็มีข้อความอย่างเดียวกันนี้) ผู้เขียนมองว่า พุทธพจน์นี้ค่อนข้างจะสอดคล้องกับการตีความศีล ๕ แนวใหม่ของพระดิช นัท ฮันท์ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากล (universal responsibility) และจิตสำนึกที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruistic mind) ขององค์ทะไล ลามะ ด้วย

อย่างไรก็ตาม การตีความของพระอรชฎาจารย์ในยุคหลังพุทธกาลที่เน้นการสร้างกฎเกณฑ์ที่รอบคอบรัดกุม แม้จะมีประโยชน์ในแง่ที่ให้ความสะดวกในการวินิจฉัยหรือชี้ชัดลงไปว่าพฤติกรรมนั้นๆ เข้าข่ายผิดศีลหรือไม่ผิด แต่ในขณะเดียวกันกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ศีลแต่ละข้อมีลักษณะหยุดนิ่งตายตัวและมีขอบเขตคับแคบลงจนกลายเป็นเรื่องของพฤติกรรมส่วนตัวของแต่ละบุคคล และเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยการละเมิดศีลแต่ละข้อก็มุ่งการตัดสินพฤติกรรมทางศีลธรรมที่บุคคลหนึ่งๆ กระทำขึ้นเท่านั้น บางครั้งการรักษาศีลก็กลายเป็นเพียงการเฝ้าระวังพฤติกรรมของใครของมันไม่ให้เข้าข่ายการผิดศีลตามเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้ เหมือนกับการระวังตนไม่ให้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งการรักษาศีลแบบนี้อาจจะไม่ได้มาจากจิตสำนึกที่มองกว้างออกไปถึงประโยชน์ที่สังคมจะได้รับก็ได้ ในที่สุดจิตสำนึกหรือเจตนาธรรมอันกว้างขวางที่อยู่เบื้องหลังการรักษาศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ก็หมดความสำคัญลง

การขยายขอบเขตของศีลหรือวินัยเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาใหม่ๆ ในสังคม ไม่ใช่ว่าจะไม่เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงปรับปรุงแก้ไขพระวินัยที่

^{๕๒} ข.ขุ.อ. (บาลี) ๒๒., ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๙๙-๓๐๔.

พระองค์ทรงบัญญัติไว้เองบ่อยๆ ในกรณีทีพฤติกรรมการละเมิดพระวินัยของพระภิกษุมีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ปาราชิกข้อที่ ๑ ที่ว่าด้วยการห้ามเสพเมถุน ครั้งแรกบัญญัติขึ้นมาห้ามไม่ให้ภิกษุเสพเมถุนกับสตรีเพศ โดยปรารถนาเหตุที่พระสุทินไปเสพเมถุนกับภรรยาเก่าของตน ต่อมาปัญหาการเสพเมถุนของภิกษุมีความซับซ้อนมากขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงขยายขอบเขตของวินัยข้อนี้ให้ครอบคลุมทั้งการเสพเมถุนกับมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ซึ่งเรียกว่า“อนุบัญญัติ”^{๕๓} ถ้ากลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติติดตามเจตนารมณ์ของศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ในพุทธพจน์ข้างต้น ผู้เขียนมองว่ามีเหตุผลเพียงพอที่จะสามารถทำได้เช่นนั้น แต่จะมีปัญหาอย่างหนึ่งตามมา คือ เนื่องจากว่ากลุ่มเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมฯ ได้ตีความศีล ๕ ในแง่ของการขยายขอบเขตความหมายของศีลเท่านั้น โดยไม่ได้สร้างกฎเกณฑ์สำหรับวินัยฉัยปัญหาเหมือนอย่างที่พระอรรถกถาจารย์เคยทำมาแล้ว ดังนั้น เมื่อนำเอาไปใช้ในสถานการณ์ของปัญหาจริยธรรมจริงๆ จะสร้างปัญหาในการตัดสินใจขึ้นมาทันที เช่น กรณีการละเมิดโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ถ้าเราเดินเข้าไปในร้านค้าแล้วจงใจขโมยแผ่นซีดี-รอม (CD-ROM) มาแผ่นหนึ่ง ก็คงจะไม่มีปัญหาในการตัดสินใจ เพราะสามารถใช้เกณฑ์ของพระอรรถกถาจารย์มาตัดสินได้ แต่ถ้าเป็นกรณีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ บางครั้งที่มีการละเมิดต่อๆ กันมาเป็นร้อยเป็นพันทอด เป็นเรื่องยากมากที่จะเอาองค์ประกอบของอทินนาทานทั้ง ๕ ข้อมาจับแล้วตัดสินว่าผิดหรือไม่ผิด ดังนั้น ผู้เขียนจึงมองว่า トラบไต่ที่เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ อาศัยแต่ตีความศีล ๕ อย่างเดียวโดยไม่สร้างเกณฑ์สำหรับวินัยฉัยปัญหาขึ้นมาด้วย การตีความแบบนี้จะสามารถนำไปตอบปัญหาทางจริยธรรมในสังคมสมัยใหม่ได้ในระดับภาพรวมกว้างๆ เท่านั้น คือ ให้ยึดเกณฑ์คือเจตนารมณ์พื้นฐานของศีล ๕ เป็นตัวตัดสิน ถ้าการกระทำใดก็ตามที่ไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของศีลที่มุ่งประโยชน์สุขของบุคคลและสังคม ให้ถือว่าเป็นการกระทำนั้นเป็นการละเมิดศีล

๕. บทสรุป

นักวิชาการตะวันตกที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ ส่วนใหญ่จะเชื่อว่าพระพุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคม เพราะเป็นระบบจริยธรรมที่มุ่งเน้นการปฏิเสธโลกและความหลุดพ้นส่วนบุคคล ส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมปัจจุบัน ถือว่าเป็น

^{๕๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙-๔๔/๒๗-๓๒.

ปรากฏการณ์ทางศาสนาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา หากแต่เกิดจากแรงกดดันของวิกฤตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และปัญหาทางศีลธรรมของสังคมโลกยุคใหม่ ปัญหาเหล่านี้ผลักดันให้ชาวพุทธต้องปรับเปลี่ยนระบบจริยธรรมให้มีมิติทางสังคมอย่างไม่เคยมีมาก่อน เช่น การผลักดันนโยบายสาธารณะ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้พระพุทธศาสนามีฐานยืนและสามารถตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ได้ ส่วนนักคิดหรือนักศาสนาที่เป็นชาวพุทธมาแต่เดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นพระราหุล อริยรัตนะ พระติช นัท ฮันท์ องค์กรชโล ลามะ และพระเชมธัมโม และชาวพุทธไทย เช่น พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) สวลักษณ์ ศิวรักษ์ นพ.ประเวศ วะสี มีความเห็นตรงกันว่าพระพุทธศาสนามีมิติทางสังคมและให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างสังคม โดยเฉพาะพระติช นัท ฮันท์ ประกาศชัดเจนว่า “พระพุทธศาสนาทั้งหมดต้องผูกพันกับสังคม” (All Buddhism is engaged) เพียงแต่รูปแบบการทำงานเพื่อสังคมอาจจะแตกต่างกันบ้างตามสภาพปัญหาของแต่ละยุคสมัย โดยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเกี่ยวข้องกับสังคมโดยตรง ได้แก่ ศีล หรือวินัย เพราะเกี่ยวข้องกับการจัดวางระบบความสัมพันธ์ทางสังคม จัดโครงสร้าง และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงสัจธรรม

เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมฯ มองว่า การตีความศีล ๕ ตามแนวจารีตประเพณีเป็นรูปแบบการตีความเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคมแบบเกษตรกรรม ซึ่งเป็นปัญหาทางศีลธรรมแบบง่ายๆ ตรงไปตรงมา แต่สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม เป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร และปัญหาทางศีลธรรมก็มีความซับซ้อนตามความซับซ้อนของสังคม ศีลเป็นเรื่องของบัญญัติหรือการออกแบบเพื่อตอบปัญหาสังคม เราจะออกแบบศีลอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าสภาพปัญหาทางศีลธรรมในบริบททางสังคมขณะนั้นๆ เป็นอย่างไรเป็นสำคัญ

เครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมฯ ได้ตีความศีลห้าโดยเน้น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นเจตนาธรรมของศีล และส่วนที่เป็นคำนิยามของศีล ส่วนที่เป็นเจตนาธรรมของศีล หมายถึงเจตนาธรรมที่มุ่งให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา นอกจากนั้น เจตนาธรรมของศีลยังครอบคลุมถึงการจัดระบบโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อม ความที่เอื้อต่อการเข้าถึงสัจธรรม ส่วนคำนิยามความหมายของศีล เครือข่ายพุทธฯ มองว่า ศีลห้าต้องมีพลวัตและมีความหมายที่ยืดหยุ่นต้องสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความซับซ้อนของปัญหาในแต่ละยุคสมัย คือ ศีลห้าห้ามฆ่าสัตว์ ต้องให้ครอบคลุมถึงปัญหาความรุนแรงประเภทต่างๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ปัญหาสงคราม ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหาการใช้สารเคมี ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก

การทำแท้ง และการติดต่อพันธุกรรมของพืชและสัตว์ ศีลข้อห้ามลักทรัพย์ ต้องขยายความให้ครอบคลุมถึงการลักทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การพัฒนาประเทศที่กระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม การครอบครองทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มนายทุนหรือผู้มีอิทธิพล การจ่ายค่าแรงอย่างไม่เป็นธรรม การละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา หรือการปั่นราคาหุ้น เป็นต้น ศีลข้อห้ามประพฤตินอกใจ ต้องขยายให้ครอบคลุมถึงปัญหาโสเภณี การเผยแพร่สื่อลามกอนาจารที่ยั่วยุให้เกิดความกำหนัดทางเพศ ศีลข้อห้ามพุดมุสา ต้องให้ครอบคลุมปัญหาการปิดบังความจริงในรูปแบบต่างๆ เช่น ปัญหาการโฆษณาสินค้าแบบเกินจริง การโฆษณาชวนเชื่อของพวกนักการเมือง และการไม่ทำตามนโยบายของรัฐบาล และศีลข้อห้ามดื่มสุราและเมรัย ต้องให้ครอบคลุมถึงยาเสพติดทุกชนิดและสิ่งมอมเมาในรูปแบบใหม่ๆ เช่น สื่อที่มอมเมาประชาชน ทำให้หลงผิดหรือหลงใหลมัวเมาในสิ่งเหล่านั้นๆ โดยสรุป แนวคิดในการตีความศีล ๕ แบบใหม่ของกลุ่มชาวพุทธเพื่อสังคม คือ ต้องการให้ศีล ๕ มีความหมายครอบคลุมปัญหาสังคมยุคใหม่ได้ทั้งหมด แทนที่จะเป็นเพียงการละเมิดกันระหว่างบุคคลกับบุคคลแบบตรงไปตรงมาเท่านั้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

ดิช นัท ฮันท์. แปลโดย อธิเดช อุทัยวิทยารัตน์. **ศานติในเรือนใจ : เรียนรู้ศิลปะการดำเนิน**

ชีวิตอย่างมีสติ และผาสุก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,

๒๕๔๓.

_____. **ด้วยปัญญาและความรัก**. แปลโดยรสนา โตสิตระกูล. กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

ประเวศ วสี, ศ.น.พ. **ธรรมิกสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,

๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.**

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ สดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

วีระ สมบูรณ์. **อริยวินัยสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล

คิมทอง, ๒๕๔๕.

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books.

Gombrich, Richard. **Theravada Buddhism : A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo.** London and New York: Rout ledge & Kegan Paul, 1988.

Keown, Damien . **A Dictionary of Buddhism.** New York: Oxford University Press, 2003.

Nhat Hanh, Thich. **Call Me By My True Names.** Berkeley: Parallax Press, 1993.

_____. **Love in Action: Writings on Nonviolent Social Change.** Berkeley: Parallax Press, 1993.

Queen, Christopher S. (ed.). **Engaged Buddhism in the West .** Boston: Wisdom Publications, 2000.

Rahula Walpola. **The Heritage of the Bhikkhu: A Short History of the Bhikkhu in Educational, Cultural, Social and Political Life.** New York: Grove Press, 1974.

Webber, Max . **Religion of India : The Sociology of Hinduism and Buddhism.** New York: The Free Press, 1958.

(2) Articles.

Bond, George D. “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement.”
Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, ed.
By Christopher S. Queen. New York: State University of New York
Press, 1996.

Goss, Robert E. “Naropa Institute : The Engaged Academy.” **Engaged
Buddhism in the West**. ed. By Queen, Christopher S. Boston:
Wisdom Publications, 2000.

Hunt-Perry, Patricia and Fine, Lyn. “All Buddhism Is Engaged : Thich Nhat
Hanh And The Order Of Interbieng.” **Engaged Buddhism in the
West**. ed. By Queen, Christopher S. Boston: Wisdom Publications,
2000.

King, Winston L. “Judeo-Christian and Buddhist Justice,” **Journal of
Buddhist Ethics** 2 (1995).

ศึกกับการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ :

บทวิเคราะห์จากมุมมอง

พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทและมหายาน

พระมหาราชัน จิตตปาโล

รองผู้อำนวยการกองวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ศาสนาใหญ่ๆ ที่อุบัติขึ้นในโลก ในช่วงที่ศาสนายังมีชีวิตอยู่ ก็จะมีศาสนาเป็นหลักในการเผยแผ่และดำเนินกิจการต่างๆ ทางศาสนา และมีสาวกผู้ใหญ่จำนวนหนึ่งคอยให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมศาสนา^๑ แต่เมื่อศาสนาสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ภารกิจทั้งการเผยแผ่และสืบทอดคำสั่งสอนต่างๆ ก็จะมีการมอบหมายให้สาวกที่มีความสำคัญ ซึ่งอาจจะเป็นสาวกผู้ใกล้ชิดหรือสาวกที่มีความรู้ความสามารถ แต่บางศาสนาอาจจะไม่มีการมอบหมายให้มีบุคคลเป็นผู้รับผิดชอบศาสนา แต่ได้มอบหมายศาสนาไว้ให้เป็นภาระของศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า เมื่อถึงตอนนี้สาวกจะมีบทบาทสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของศาสนา และสาวกก็ต้องพร้อมที่จะเป็นกำลังหลักในการรักษาและเผยแผ่ศาสนาในดินแดนอื่นๆ

ชุมชนแห่งพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั้น ทั้งที่เป็นพระอรหันตบุคคลและปุถุชน ซึ่งอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวกัน แต่ก็เกิดความแปลกแยกหรือความขัดแย้งกันในด้านใดด้านหนึ่งซึ่งถือเป็น

^๑ ศาสนามักจะมีองค์ประกอบสำคัญ ๖ อย่าง คือ (๑) ศาสดาหรือผู้ก่อตั้ง (๒) หลักคำสอนหรือศาสนธรรม (๓) นิกบวช สาวกหรือศาสนบุคคล (๔) ศาสนิกชน (๕) ศาสนสถาน และ (๖) พิธีกรรมหรือศาสนพิธี. ดูรายละเอียดใน เสฐียร พันธ์รังษี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

เรื่องธรรมดา แม้ว่าจะนำไปสู่ความผิดพลาดหรือความบกพร่องของสงฆ์ ทำให้คณะสงฆ์เกิดปัญหาหรือความแตกแยกกันได้ มูลเหตุแห่งความแตกแยกของคณะสงฆ์นั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ สาเหตุใหญ่ๆ คือ (๑) สीलวิบัติ ความวิบัติแห่งศีล (๒) อาจารวิบัติ ความวิบัติแห่งมารยาท (๓) ภิภูลวิบัติ ความเห็นผิดธรรมผิดวินัย (๔) อาชีวิวิบัติ ความวิบัติแห่งการเลี้ยงชีพ^๒ ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานั้น ความแตกแยกของสงฆ์ที่สำคัญที่สุด ที่มีผลต่อพัฒนาการของพระพุทธศาสนา คือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล นับตั้งแต่สมัยปฐมสังคายนา ก็มีพระปราณะแตกแยกเป็นกลุ่มแรก ต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑ กลุ่มภิกษุชาววัชชีบุตร ก็ก่อความแตกแยกแห่งสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง จนก่อให้เกิดนิกายเถรวาทและมหาสังฆิกะ (อาจรียวาท) ขึ้น และต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๒ ได้เกิดการแตกแยกเป็นครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดการแตกแยกของคณะสงฆ์ในพุทธศาสนาเป็นนิกายต่างๆ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑-๒ เป็น ๑๘ นิกาย^๓ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ที่มีผลต่อพัฒนาการของพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

ในบทความนี้ จะขอวิเคราะห์ถึงพระวินัยบัญญัติที่พระเถระในยุคหลังพุทธกาลมีความเห็นไม่ตรงกันเป็นสาเหตุให้เกิดการแยกนิกายจริงหรือไม่ การที่มีการผ่อนปรนบทบัญญัติบางประการเพื่อให้การเผยแผ่ศาสนาปรับตัวเข้ากับภูมิภาคนั้นๆ อย่างพุทธศาสนา นิกายมหายาน เป็นผลดีต่อศาสนามากกว่าการอนุรักษ์ไว้ไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไขใดๆ อย่างพุทธศาสนา นิกายเถรวาทหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

๒. พัฒนาการแนวคิดเรื่องศีลในพระพุทธศาสนา

ศีลนอกจากจะใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินที่สร้างความแตกต่างและแบ่งระดับชั้นของพุทธบริษัทของนิกายทั้ง ๒ แล้ว ศีลยังเกี่ยวข้องกับข้อปฏิบัติที่เป็นหลักการสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาที่มีพัฒนาการมาโดยลำดับ ได้มีข้อบัญญัติห้ามต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมามากมายเพื่อเป็นหลักการในการงดเว้นจากพฤติกรรมที่เสียหายหรือการกระทำความชั่วถือเป็นจุดเริ่มต้นของการที่ศีลได้กลายมาเป็นมาตรฐานสำคัญในอันที่จะพัฒนาคุณธรรม ซึ่งได้แก่ ไตรสิกขาเป็นระบบฝึกฝนอบรมกาย วาจา ใจ หรือฝึกฝนอบรม พัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง มรรคเป็นทางดำเนินชีวิตที่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนใน ๓ ด้านใหญ่ๆ คือ

^๒วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๔.

^๓ดูเพิ่มเติมใน อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/[๑๑]-[๑๔].

อริสตีลศึกษา อริจิตตศึกษา อธิปัญญาศึกษา^๔ ไตรศึกษา มาจากคำว่า ไตร กับ ศึกษา “ไตร” แปลว่า สาม “ศึกษา” แปลว่า การศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ คือภาวะที่เป็นผู้มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา^๕ อันเป็นกระบวนการพัฒนาไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไปได้ ในส่วนของคุณธรรมพื้นฐาน เช่น บุญกิริยาวัตถุ หลักการทำบุญที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา ก็มีศีลเข้ามาเกี่ยวข้องเพราะทำให้การให้ทาน มีความบริสุทธิ์และได้รับอานิสงส์มากขึ้น หากผู้ให้และผู้รับเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

๒.๑ นิกายเถรวาท

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น ด้วยความที่เป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท จึงให้ความสำคัญกับรูปแบบและคำสอนดั้งเดิม โดยเฉพาะเรื่องศีลหรือวินัยของพระภิกษุถือเป็นสิ่งสำคัญมาก เมื่อบวชเป็นผู้ทรงศีลแล้วจะต้องรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด แต่เพราะความที่ยุคสมัยเปลี่ยนไป การผ่อนคลายความเคร่งครัดในพระวินัย ทำให้ชาวพุทธไทยมีการแบ่งแยกออกเป็นหลายสำนักและความเห็นโดยมีเรื่องการถือศีลและวัตรปฏิบัติเป็นเครื่องบ่งชี้เดิมที่พุทธศาสนาในไทยแบ่งตามฐานะหรือภาระหน้าที่ เมื่อบวชเข้ามาแล้วจะต้องตัดสินใจเลือกว่าจะมุ่งปฏิบัติเพื่อบรรลุสังฆธรรม หรือต่อมาเรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” หรือจะมุ่งศึกษาปริยัติไปตามลำดับเรียกว่า “คัมภีร์ธุระ” ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่มุ่งสายวิปัสสนาธุระ เมื่อมีพันธกิจที่จะต้องบรรลุธรรมหรือหลุดพ้นจึงต้องปฏิบัติเคร่งครัดในศีล และเพื่อให้เอื้อต่อมรรคผลมากขึ้นจึงต้องอาศัยอยู่ตามป่าเขา เพื่อหลีกเลี่ยงจากอารมณ์ที่จะมากกระทบอันเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงมีชื่อเรียกว่า “อรัญวาสี” คืออยู่ป่าเป็นวัตร พระสงฆ์กลุ่มนี้ได้รับการรับรู้จากสังคมว่าเป็นพระป่า รวมทั้งเชื่อว่า บางรูปสำเร็จเป็นพระอริยสงฆ์แล้ว ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มที่อยู่ในเมืองหรือวัดประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์เทศนาสั่งสอนชาวบ้าน รับบิณฑบาตและไทยธรรม ประกอบพิธีกรรม ชักชวนญาติโยมก่อสร้างบูรณะซ่อมแซมวัดวาอาราม บริหารจัดการเป็นกลุ่มองค์กรทางศาสนาตามปกติ พระสงฆ์กลุ่มนี้ถูกเรียกว่า “คามวาสี” ซึ่งมีการปฏิบัติที่ผ่อนปรนเข้ากับสังคมชาวบ้านและวิถีชีวิตในเมือง ทำให้เกิดความย่อหย่อนในบางส่วน ดังงานวิจัยของ นายพรคพงศ์ วุฒิมวงศ์ เรื่อง

^๔วิมहा. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓.

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘.

“ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์” ที่ได้ข้อมูลจาก พระภิกษุสงฆ์ ๑๒๑ รูป จากวัดในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ๕ วัด พบว่า พระภิกษุส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในกิจวัตรมาก แต่เมื่อพิจารณาในรายหมวดธรรมโดยเฉพาะหมวดการศึกษาไตรสิกขา พบว่า มีความรู้ปานกลางและอยู่ในระดับล่างของชั้นปานกลาง ฉะนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ด้านนี้อย่างจริงจัง เพราะไตรสิกขาเปรียบเสมือนแผนที่ที่จะนำพาผู้เดินทางไปสู่เป้าหมายคือ การหลุดพ้นจากวัฏสงสาร^๖

การที่คณะสงฆ์ไทยแยกออกเป็น ๒ ฝ่ายอย่างนี้ ถือว่าเป็นเรื่องปกติ เพราะด้วยข้อปฏิบัติเรื่องพระวินัยหรือศีลนี้ ได้แยกพุทธศาสนาออกเป็น ๒ นิกายคือเถรวาทและมหายาน มาแล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่า นอกจากแนวคิดในเรื่องคำสอนและหลักธรรมสำคัญต่างๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดการแยกนิกายแล้ว ความคิดเห็นเรื่องการปฏิบัติตามบทบัญญัติในพระวินัยต่างๆ ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เถรวาทและมหายานมีรูปแบบปฏิบัติที่แตกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร การนุ่งห่ม การอยู่อาศัย ธรรมเนียมปฏิบัติหลายประการล้วนมีส่วนทำให้เกิดความแตกแยกทั้งสิ้น แต่ยังมีส่วนดีที่ทั้งสองนิกายไม่ถือว่าเป็นความขัดแย้งทางศาสนา ยังคงดำเนินไปในแนวทางของตน ดังที่ได้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ในส่วนของประเทศไทย การแยกนิกายเป็น ๒ ถือว่ามีสาเหตุมาจากพระวินัยหรือศีลอย่างชัดเจน คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ถือว่าเป็นคณะสงฆ์คามวาสีที่มีความเคร่งครัดพระวินัยมากกว่าพระบ้านทั่วๆ ไป ซึ่งก็คือ ฝ่ายมหานิกาย ในเรื่องการรับเงินจ่ายเงิน (ไม่แต่ต้องเงินมอบให้ไวยาวัจกรเป็นผู้จัดการ) การฉันอาหาร (ไม่ฉันคนโภชกะ บางวัดไม่ทำสังฆกรรมร่วมกับฝ่ายมหานิกาย) สีผ้าที่ใช้นุ่งห่ม (เป็นสีคล้ำแก่ขนุน ไม่เน้นความหรูหรา บางครั้งอาจเคร่งครัดจนถึงไม่สวมรองเท้า) และมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีมาก นอกจากคณะสงฆ์ธรรมยุติกแล้ว การยกเรื่องศีลเป็นข้อถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์สังคมสงฆ์เริ่มมีการกระจายวงกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ จนเกิดสำนักสันตติโคก ที่ออกมาประกาศข้อวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดขึ้นไปอีก คือ งดฉันเนื้อสัตว์ เป็นต้น จนถึงขั้นไม่ยอมขึ้นต่อการปกครองของมหาเถรสมาคม องค์การปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย

อย่างไรก็ดี การใช้ศีลเป็นเครื่องตัดสินความเบาบางของกิเลส ยังถือว่าเป็นจุดเด่นของสังคมาเถรวาท พระวินัยที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นอย่างไรก็ไม่มีมีการปรับแก้ไขแต่ประการใด คงปฏิบัติตามอย่างเข้มงวดและส่งทอดสืบต่อจากอาจารย์สู่

^๖ พรคพงศ์ วุฒิมงคล, “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).

ลูกศิษย์จนถึงปัจจุบัน เมื่อพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ให้ความสำคัญกับศีลของพระสงฆ์และให้การเคารพกราบไหว้พระสงฆ์อย่างสนิทใจ แต่ในขณะเดียวกันหากเกิดมีข่าวที่เป็นเรื่องเสียหายเกี่ยวกับพระสงฆ์บางรูปที่ล่วงละเมิดศีลหรือพระวินัยที่จัดเป็นอาบัติหนัก เช่น การเสพเมถุน หรืออาบัติเบาที่เป็นโลกวัชชะ เช่น การดื่มน้ำเมา เสพสุรายาเสพติด การบิณฑบาตหรือเรียไรเงินชาวบ้านจนเกินงาม เป็นต้น ก็ส่งผลกระทบต่อวิกฤตศรัทธาของชาวบ้านไม่น้อย ทั้งนี้ เนื่องจากความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทนั้นต้องเป็นอยู่ด้วยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพต้องอาศัยการสนับสนุนจากคฤหัสถ์ในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเมื่อเกิดกับพระภิกษุที่มีชื่อเสียง ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนทำข่าวให้กระพือไปอย่างใหญ่โตก็ยิ่งสร้างแรงกระทบกระเทือนต่อจิตใจของชาวพุทธ

๒.๒ นิกายมหายาน

มหายานมีจุดกำเนิดขึ้นในอินเดีย มีนิกายที่สำคัญอยู่ ๒ นิกายคือ นิกายมหายมิกะ และนิกายโยคจาร ต่อมาเมื่อมหายานแพร่เข้าไปในประเทศจีนก็ได้มีนิกายย่อยเกิดขึ้นอีกหลายนิกาย แต่ที่สำคัญดูเหมือนจะมีอยู่ ๒ นิกาย คือนิกายสุชาวดีกับนิกายฉาน นิกายแรกเป็นนิกายที่คนนับถือมากที่สุด ส่วนนิกายที่สองแม้จะไม่มีคนนับถือมากเท่ากับนิกายแรก แต่ก็มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อคนรุ่นหลังมากที่สุดในบรรดานิกายต่างๆ ของฝ่ายมหายาน ชาวไทยเรารู้จักนิกายที่สองนี้ดีในนามนิกายเซน (ซึ่งนี้เราเรียกตามสำเนียงญี่ปุ่น) เมื่อมหายานแพร่เข้าไปในญี่ปุ่นและทิเบต ชาวพื้นเมืองก็รับเอาหลักคำสอนของนิกายต่างๆ ไปปฏิบัติตามความโน้มเอียงในจิตใจ ใครชอบแบบไหนก็ยึดเอาแบบนั้นเป็นแนวทาง เฉพาะในประเทศญี่ปุ่นนั้นนิกายเซนดูจะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของประเทศนี้มากที่สุด สรุปว่า เมื่อกล่าวถึงนิกายของมหายาน นิกายต่อไปนี้คือ มหายมิกะ โยคจาร ของพุทธศาสนาในอินเดีย สุชาวดี และเซน ของพุทธศาสนาในจีน เป็นนิกายที่มีความสำคัญมากที่สุด ส่วนนิกายอื่นๆ เนื่องจากมีแนวคิดค่อนข้างคลุมเครือไม่ชัดเจนจึงแยกไม่ออกกว่ามีความแตกต่างจากนิกายหลัก ๔ นิกายข้างต้นอย่างไร^๗ ในฝ่ายมหายานนั้น เพราะความที่มีจุดเริ่มต้นมาจากมุมมองต่อพระวินัยและการไม่ให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องการบรรลุเป็นพระอรหันต์ โดยให้ความสำคัญกับศักยภาพความเป็นพระโพธิสัตว์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นภาวะนามธรรมมากกว่าตัวบุคคลที่เป็นมนุษย์อย่างพระอรหันต์ เมื่อทัศนคติในเรื่องพระวินัยไม่ตรงกัน ฝ่ายมหายานจึงมีโพธิสัตว์ศีลเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงอุดมคติแห่งพระโพธิสัตว์ คือ

^๗สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนามหายาน นิกายหลัก**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๑๗.

การบำเพ็ญตนเพื่อให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์รอดพ้นจากทุกข์ก่อน โดยมีการเข้าถึงพุทธภูมิเป็นเป้าหมาย

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาและเป้าประสงค์ที่นำไปสู่การเกิดนิกายมหายานนั้น ความแตกต่างทางความคิดแบบพุทธถือว่าไม่ใช่ความแตกแยก แต่กลับเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนารุ่งขึ้นตามลำดับ มองอีกแง่มุมหนึ่งก็ถือว่าเป็นส่วนดีต่อพระพุทธศาสนา เพราะทำให้พุทธศาสนาเผยแผ่ไปกว้างขวางยิ่งขึ้น ในขณะที่เถรวาทยึดมั่นในอุดมการณ์อนุรักษนิยมก็คงเปรียบได้กับต้นไม้ที่หยั่งรากลึกมั่นคง ส่วนมหายานก็เปรียบเหมือนกิ่งก้านสาขาที่แผ่ออกไปสร้างร่มเงาและความงดงาม ในการแผ่กิ่งก้านออกไปนั้นน่าจะเป็นเรื่องที่ยากกว่าการฝังรากยึดอยู่กับดินเพื่อดูดซับอาหารแร่ธาตุ มหายานในยุคแรกๆ ในอินเดียต้องทำการปรับตัวอย่างมาก เพื่อสร้างความแตกต่างและแข่งขันกับพราหมณ์ฮินดู ที่มีอิทธิพลอยู่ดั้งเดิมและเริ่มพัฒนาตัวเองมากขึ้นหลังพุทธกาล การที่สายมหายานใช้ภาษาสันสกฤตในการจารึกคัมภีร์ อย่างน้อยก็ทำให้พุทธศาสนาในยุคต่อๆ มา ก็มีคนที่สามารถเข้าใจได้ถึง ๒ ภาษา ยุคที่มหาวิทยาลัยยาลันทารุ่งเรือง พุทธศาสนาสายมหายานก็เข้าสู่ประเทศจีน โดยสมณะเสวียนจั้งหรือพระถังซำจั๋ง ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญพอๆ กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสณะและอุตตระในสุวรรณภูมิของฝ่ายเถรวาท

พัฒนาการของมหายานดังกล่าวแล้ว พอจะทำให้เราทราบได้ว่ามหายานมีจุดกำเนิดที่แท้จริงอย่างไร การที่พุทธศาสนามหายานเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนและกลมกลืนกันทั้งบรรพชิตคฤหัสถ์ การไม่ให้ความสำคัญกับคำสอนดั้งเดิมโดยเฉพาะพระวินัยดังเช่นฝ่ายเถรวาท ทำให้นิกายมหายานในโลกปัจจุบันนั้น แม้จะมีการแผ่ขยายเจริญรุ่งเรืองกว้างขวางมากกว่าฝ่ายเถรวาท แต่ก็มีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายจนแทบไม่เหลือเค้าโครงเดิม ในแต่ละประเทศที่นับถือนิกายมหายานมีข้อวัตรปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่มาของนิกายสำคัญอีกนิกายหนึ่งที่มีชื่อเสียงโดดเด่นขึ้นมา คือ นิกายวัชรยาน เป็นที่นับถือในแถบประเทศ ทิเบต มองโกเลีย และภูฏาน มหายานนั้นเข้าสู่ประเทศจีนก่อนแล้วจึงกระจายไปยังญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน ฮองกง เวียดนาม สิงคโปร์ มหายานเข้าสู่ประเทศไหนก็จะกลายเป็นมหายานแบบประเทศนั้นๆ และแตกแขนงเป็นนิกายเล็กนิกายน้อยอีกมากมาย เป็นไปตามธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ทัศนคติการนับถือของประชาชนในประเทศนั้นๆ

ปัจจุบันพุทธศาสนาที่เป็นที่รู้จักและมีประชากรโลกนับถือจำนวนมากนั้นเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายานและวัชรยาน เหตุผลหลักก็เนื่องจากมหายานเป็นที่นับถือของ

ประเทศในแถบเอเชียด้านเหนือ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีรวมทั้งทิเบต^๘ ในแง่ที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาที่จะหยั่งรากลึกเช่น พุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย พม่า ศรีลังกา นั้น อาจจะยังไม่ค่อยชัดเจนนัก เพราะความเป็นประเทศที่มีความเจริญในทางวัตถุค่อนข้างมาก บทบาทของศาสนาในวิถีชีวิตของประชาชนก็จะเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ ในประเทศจีนซึ่งน่าจะเป็นประเทศที่พุทธศาสนามหายานเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด และมีความเข้มแข็งในข้อวัตรปฏิบัติตามพระวินัยมากที่สุด แต่เนื่องจากเป็นประเทศที่มีระบบการปกครองระบบสังคมนิยม ทำให้ศาสนาพุทธไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร คงอาศัยศรัทธาของชาวพุทธบางกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อพุทธศาสนามากกว่าลัทธิอื่นๆ ในประเทศที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอีกประเทศหนึ่งคือญี่ปุ่น นิกายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือนิกายเซน เน้นการปฏิบัติสมาธิและอยู่กับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในญี่ปุ่นนี้ได้รับชื่อเสียงในเรื่องการปรับปรุงวัตรปฏิบัติตามพระวินัยอย่างสุดโต่ง ถึงกับอนุญาตให้นักบวชสามารถมีครอบครัวได้ มีสถานภาพเป็นเพียงแค่ศาสนาจารย์ในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ในประเทศอื่นๆ ที่มีความเจริญทางวัตถุใกล้เคียงกันกับญี่ปุ่น อย่างเกาหลีใต้ ฮองกงและไต้หวัน ประเทศเหล่านี้หันมาสนใจในเรื่องการให้การศึกษาแก่ประชาชนมากขึ้น ใช้การศึกษานำการปฏิบัติทำให้มีแนวโน้มที่จะฟื้นฟูและเผยแพร่ได้มากขึ้นในอนาคต สำหรับประเทศเวียดนามนั้น แม้จะเป็นประเทศแถบอาเซียนแต่ก็นับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลพอสมควร จึงทำให้ดำรงอยู่ได้ยาวนานในแบบของตนเอง ส่วนประเทศทิเบตนั้น นับถือพุทธศานานิกายวัชรยาน มีรูปแบบที่แตกต่างออกไป เพราะลัทธิที่เข้ากันได้ดีกับวัฒนธรรมทิเบตคือลัทธิตันตระ และภายหลังก็มีการแบ่งนิกายเป็นสองนิกายอย่างชัดเจน มีจุดสังเกตคือเครื่องแต่งกายโดยเฉพาะหมวกที่ใส่เป็นสีแดงและสีเหลือง นิกายหมวกแดงหรือฉิมมะปะเป็นนิกายเดิม นับถือคุรุปัทมสมภพเป็นปรมาจารย์ พระสงฆ์ในนิกายนี้มีวัตรปฏิบัติทางวินัยหย่อนยานมาก และอีกนิกายหนึ่งคือนิกายหมวกเหลืองหรือเคลุกปะเป็นนิกายใหม่ นับถือคุรุตสองขะปะเป็นปรมาจารย์ ซึ่งนิกายนี้ประพฤตินั้นเคร่งครัดกว่าพวกแรกมาก และนิกายนี้ได้เจริญล้าหน้านิกายอื่นหมด เพราะความที่ทิเบตมีผู้นำประเทศเป็นองค์ดาไลลามะทำให้พุทธศาสนาของทิเบตมีความโดดเด่นตามตัวผู้นำไปด้วย^๙

^๘ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, **พระพุทธศาสนาในจีน ทิเบต เวียดนาม ญี่ปุ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๑). หน้า คำนำ.

^๙ อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, **พระพุทธศาสนามหายาน**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๗.

พัฒนาการของแนวคิดเรื่องศีลหรือวินัยดังที่กล่าวมา ถือได้ว่าก่อให้เกิดความแบ่งแยกทางความคิดในเรื่องข้อปฏิบัติอันเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน อันเป็นเครื่องพิสูจน์คำสอนในส่วนที่เป็นบทบัญญัติต่างๆ นั้นยังมีส่วนที่ต้องศึกษาในเชิงปรัชญาเพื่อการตีความให้ชัดเจนและเปิดกว้างให้มีการมองในมุมที่ต่างกันมากขึ้น ดังที่พุทธศาสนมหายานเห็นว่า การที่พระภิกษุเถรวาทฉันเนื้อสัตว์เป็นการผิดศีล ส่วนพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า การที่พระภิกษุมหายานฉันอาหารในเวลาวิกาลเป็นการผิดศีล เป็นต้น ซึ่งยังคงต้องการข้อพิสูจน์ความจริงแท้ในประเด็นเชิงจริยศาสตร์อย่างลึกซึ้งต่อไป

๓. จุดร่วมของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน

หลักพื้นฐานที่เถรวาทและมหายานมีร่วมกัน เป็นคำแถลงว่าด้วยหลักความเชื่อสำคัญ ที่มีร่วมกัน ซึ่งมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ระหว่างการประชุมใหญ่ของพุทธเถรสมาคมโลก (World Buddhist Sangha Council, อักษรย่อ WBSC) ประกอบด้วย

- ๑) เรามีพระพุทธเจ้าเป็นนาย (พระบรมครูและผู้ชี้ทาง) เพียงพระองค์เดียว
- ๒) เรามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ (ไตรรัตน์) เป็นที่พึ่ง
- ๓) เราไม่เชื่อว่าโลกนี้สร้างขึ้นและปกครองโดยพระผู้เป็นเจ้า
- ๔) เราเห็นว่า ชีวิตมีความมุ่งหมายในอันที่จะเพิ่มพูนความกรุณาต่อสรรพสัตว์โดยไม่แบ่งแยก และจะทำงานเพื่อความผาสุกสันติคุณวิบุลราศีแห่งสรรพสัตว์ ทั้งจะพัฒนาปัญญาเพื่อเข้าถึงการหยั่งรู้ในสัจธรรมสูงสุด
- ๕) เรายอมรับในจตุราริยสังข์ อันได้แก่ ทุกข์, เหตุแห่งทุกข์, การดับทุกข์, และหนทางแห่งการดับทุกข์ กับทั้งกฎว่าด้วยเหตุและผล (ปฏิจจสมุปบาท)
- ๖) อันว่าสังขารทั้งปวงนั้นไม่เที่ยง และเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายอันเป็นสังขาร และไม่เป็นสังขาร ล้วนไม่ใช่ตัวตน
- ๗) เรายอมรับว่า คุณสมบัติ ๓๗ ประการอันนำไปสู่การตรัสรู้ (โพธิปักขิยธรรม) นั้น เป็นทัศนคติต่างๆ เกี่ยวกับวิถีที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสั่งสอนเพื่อนำพาไปสู่การรู้แจ้ง
- ๘) หนทางเข้าถึงพระโพธิญาณ หรือการตรัสรู้นั้น มี ๓ ประการ กล่าวคือ การเป็นสาวก การเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรายอมรับว่าการดำเนินตามกิจแห่งพระโพธิสัตว์ และการได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์นั้น เป็นวิถีทางสูงสุด มีเกียรติที่สุด และกล้าหาญที่สุด

๙) เรายอมรับว่าความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนานั้นย่อมแตกต่างกันไปในประเทศต่างๆ ไม่พียงนำเอารูปแบบและการแสดงออกภายนอกเหล่านั้นไปสับสนกับแก่นแท้แห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๐}

จุดร่วมกันทั้ง ๙ ประการนี้ โดยเฉพาะประการที่ ๙ ที่บอกถึงว่า ทั้งเถรวาทและมหายานนั้นยอมรับความแตกต่างทางความเชื่อและการปฏิบัติกันในประเทศต่างๆ ไม่ควรนำไปสับสนกับแก่นแท้ของคำสอน น่าจะหมายถึง ความแตกต่างในเรื่องความเชื่อที่เจือด้วยวัฒนธรรมประเพณี และลัทธิศาสนาท้องถิ่นเดิมก่อนที่พระพุทธศาสนาจะแพร่ไปถึงซึ่งน่าจะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีแตกต่างกันไป ตามภูมิประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเคารพเทพเจ้า บรรพบุรุษ รวมทั้งวัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งเถรวาทและมหายานต่างยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน แต่ประเด็นในเรื่องการถือพระวินัยที่เคร่งครัดแบบดั้งเดิมของนิกายเถรวาทกับการผ่อนปรนประยุกต์เข้ากับยุคสมัยและภูมิภาคของมหายานจนแทบไม่เหลือรูปแบบดั้งเดิมนั้น คาดว่า ในฝ่ายเถรวาทเองน่าจะยังมีความคลางแคลงใจอยู่มาก ส่วนในฝ่ายมหายานนั้น ก็มีความคลางแคลงใจในแนวความคิดของพุทธศาสนาเถรวาทในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุคุณธรรมส่วนตัวเพื่อบรรลุพระอรหันต์ด้วยเช่นกัน

๔. ทศนคติที่ต่างกันในเรื่องศีลและสิกขาบท

นอกจากการแปลความหมายและการตีความที่แตกต่างกันของสาวกในเรื่องศีลสิกขาบทดังกล่าวแล้ว ทศนคติของแต่ละนิกายก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้วิธีการปฏิบัติในด้านต่างๆ ของสาวกแตกต่างกันไป ดังนั้นจึงต้องยอมรับว่าการศึกษาพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นปรัชญา แม้จะดูเหมือนเป็นการยึดเอาวัฒนธรรมการศึกษาแบบตะวันตกมาใช้ เช่น ศาสนาคริสต์ที่ชาวตะวันตกนับถือ สามารถดำรงอยู่ได้ทุกวันนี้ก็ผ่านระบบการศึกษาคัมภีร์ในรูปแบบการตีความ ซึ่งเป็นวิธีการทางปรัชญาแขนงหนึ่งเช่นเดียวกัน การใช้วิธีการทางปรัชญาในการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาได้สามารถตั้งคำถามต่อหลักธรรมว่า อะไรคือความจริงสูงสุด อะไรคือความรู้ที่แท้จริง อะไรคือเกณฑ์ตัดสินความดีความถูกต้องที่แท้จริง ในบทความนี้ จะเป็นการค้นหาคำตอบของคำถามที่อาจเรียกได้ว่ามักจะพบมากที่สุด ทั้งในบริบทสังคมสมัยใหม่ทั้งใน

^{๑๐}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “หลักพื้นฐานที่เถรวาทและมหายานมีร่วมกัน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/> [๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

วงการการศึกษาพุทธศาสนาในปัจจุบัน ก็คือ คำถามในเชิงจริยศาสตร์ คุณธรรมจริยธรรมในแบบของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าศีลนั้น เป็นคำเรียกข้อปฏิบัติที่จะเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว ซึ่งจริงๆ แล้วใช้ได้ในทุกกรณีหรือไม่ คนดีหรือความดีที่ชาวพุทธจัดลำดับเอาไว้ตามจำนวนข้อของศีลนั้นสามารถเป็นมาตรวัดความเป็นคนดีได้จริงหรือไม่ ในบทนี้จึงจะเป็นการนำเสนอทัศนคติในเรื่องศีลของนิกายเถรวาทและมหายาน

๔.๑ นิกายเถรวาท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะที่ประเทศไทยยอมรับนับถือกัน พระวินัยหรือ สิกขาบท ที่เป็นข้อปฏิบัติของผู้ที่จะถือบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาต้องถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด สำหรับภิกษุต้องรักษาสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ สำหรับชาวพุทธเถรวาทแล้วถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาญณรงค์ บุญหนุน ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระวินัยว่า อนุรักษนิยมแบบเถรวาทยึดโยงกับประวัติศาสตร์และพระวินัยอย่างแทบจะแยกไม่ออก การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ยุคต้นของพระพุทธศาสนา ทำให้เถรวาทผูกพันกับ “สิกขาบทบัญญัติ” อย่างเคร่งครัด ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องหมายแห่งความสืบเนื่องของ “พุทธศาสนวงศ์อันศักดิ์สิทธิ์” และในการสืบวงศ์อันศักดิ์สิทธิ์ก็จะต้องมีวิธีการเฉพาะ คือ โดยการอุปสมบทอย่างถูกต้องตามพระวินัยสิกขาบท การปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัยจึงเป็นจุดศูนย์กลางและเป็นเครื่องหมายประกันความบริสุทธิ์แห่งวงศ์ที่สืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ยุคต้นจนถึงปัจจุบัน^{๑๑} ศีล วินัยหรือสิกขาบทจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์แห่งคุณธรรมที่ทำให้กุลบุตร กุลธิดา ที่เป็นชาวบ้านธรรมดา สามารถมีสถานะที่แตกต่างจากคนอื่น คือได้รับยกย่องให้เป็นอุดมเพศ มีฐานะเป็นที่เคารพกราบไหว้ในพุทธศาสนา ดังที่ รินธรรม อโศกตระกูล กล่าวถึงสังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาลว่าสังคมสงฆ์มีลักษณะบางประการที่แตกต่างจากสังคมฆราวาส แต่มีหลายประการที่สังคมสงฆ์เป็นแบบอย่างอันดีที่สังคมฆราวาสพึงปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนามนุษย์ที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายแรกของสังคมสงฆ์^{๑๒}

^{๑๑}ชาญณรงค์ บุญหนุน, “ความสำคัญของพระวินัยในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเถรวาท: จากสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึงธัมมกันหาเถรี”, **พุทธศาสนศึกษา**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๓๐.

^{๑๒}รินธรรม อโศกตระกูล, “สังคมแห่งการเรียนรู้ : สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **พุทธศาสนศึกษา**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๒) : ๗๖.

เมื่อศึกษาบท และศีล คือเครื่องตัดสินความเป็นนักบวช และความเป็นชาวบ้าน ไม่ใช่เพียงรูปลักษณ์ การแต่งกาย หรือการดำรงชีวิต ซึ่งในยุคปัจจุบัน ความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ และของชาวบ้านไม่ได้แตกต่างกันมากนัก อันเนื่องจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของทุกๆ คน ไม่เฉพาะเจาะจงว่าจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ การบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาแบบเถรวาท ซึ่งเป็นแบบที่เข้าใจว่าต้องเป็นแบบที่ยึดมั่นหลักคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง เมื่อบวชเป็นพระภิกษุ ก็ต้องเป็นการบวชที่สละแล้วซึ่งเรื่องทางโลกทุกประการอย่างสิ้นเชิง บำเพ็ญพรหมจรรย์ ตั้งงานวิจัยของ พระมหาสุชาติ สุชาติ เรื่อง การประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา พบว่า การประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ สीलสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อผลสูงสุดคือ เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติอันได้แก่การบรรลุพระนิพพาน การประพฤติพรหมจรรย์ มี ๒ ระดับคือ ระดับโลกิยะ ได้แก่การประพฤติพรหมจรรย์สำหรับผู้ครองเรือน และระดับโลกุตระ ได้แก่ การประพฤติพรหมจรรย์สำหรับบรรพชิตผู้ออกจากเรือน^{๑๓} ชีวิตของพระภิกษุจึงเป็นชีวิตที่มีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ ไม่มีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง ออกเดินทางจาริกไป บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ด้วยการเจริญสมาธิภาวนาอยู่ตามป่าเขา จนกระทั่งสิ้นกิเลส หรือแม้แต่ต้องมีฤทธิ์ มีเดชอันเกิดจากการบำเพ็ญตบะ เป็นต้น เมื่อหันกลับมาสู่ความเป็นจริงในโลกปัจจุบัน การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุมีความแตกต่างจากภาพในอุดมคติของพระภิกษุแบบเถรวาทในอดีตที่กล่าวถึง การบวชเพื่อมุ่งหนทางแห่งเป้าหมายสูงสุดคือ สิ้นกิเลส กลายเป็นเรื่องในอุดมคติที่ไกลตัว จุดประสงค์ในการบวชเป็นพระภิกษุที่เป็นที่ยอมรับกันก็น่าจะเป็นไปเพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยการเรียนรู้ปริยัติธรรม เพื่อการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ให้การศึกษาอบรม เทศนาสั่งสอนชาวบ้านผู้ครองเรือนให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ในศีลธรรม มีกิจวัตรที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมเป็นหลัก กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากจารีตประเพณี ที่กำหนดขึ้นในภายหลัง ยิ่งศีลธรรมจริยธรรมในสังคมเสื่อมลงมากเท่าใด ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุย่อมต้องถูกคาดหวังจากสังคมมากยิ่งขึ้น การปฏิบัติเพื่อหนทางหลุดพ้นส่วนตัวจึงเกิดขึ้นได้ยาก จึงเป็นประเด็นข้อสงสัยใน

^{๑๓}พระมหาสุชาติ สุชาติ (สนิทสนม), “ การประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

กลุ่มชาวพุทธศาสนิกชนบางกลุ่ม ที่เข้าใจพุทธศาสนาในประเด็นดังกล่าวแล้วว่า การประพฤติปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบัน มีความผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัยหรือไม่ และการบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปเพื่อจุดประสงค์อะไร การบรรลุนิพพานหลุดพ้นจากกิเลสของผู้บวชจะยังเกิดขึ้นได้อีกหรือไม่

๔.๒ นิกายมหายาน

ในขณะที่ฝ่ายเถรวาทยึดเอาศีลหรือวินัยบัญญัติเป็นเครื่องตัดสินคุณธรรมความดีของพุทธบริษัทและเห็นว่ามีความสำคัญชนิดที่เรียกได้ว่าเป็นอายุของพระศาสนานั้น ฝ่ายมหายานกลับมองว่าเรื่องศีลหรือวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นนับเฉพาะที่ปรากฏตามพระไตรปิฎกเป็นสิ่งสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ และแม้ต้องโทษอาบัติสถานหนักแล้วก็สามารถที่จะสมาทานใหม่ได้ เพราะเหตุที่เห็นว่าพระวินัยที่ทรงบัญญัติอยู่ในขอบเขตของปัจจุบันชาติ การบำเพ็ญตนตั้งพระโพธิสัตว์โดยปฏิบัติตามโพธิสัตว์ศีลต่างหากที่จะเป็นความดีสูงสุดก้าวข้ามภพชาติได้อย่างแท้จริง ที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากมหายานเน้นให้บุคคลตั้งปณิธานเพื่อมุ่งสู่มุขมุตติ จึงมีหลักเพื่อส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์โดยเฉพาะ ถือเป็นข้อพิเศษซึ่งไม่มีระบุไว้ในนิกายฝ่ายเถรวาท นั่นคือ การบัญญัติโพธิสัตว์สิกขาบท หรือโพธิสัตว์ศีล ศีลของโพธิสัตว์ไม่แบ่งแยกระหว่างบรรพชิตและฆราวาส ขอเพียงใครก็ตามที่ตั้งจิตปรารถนาบรรลุมุขมุตติก็พึงบำเพ็ญตนให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติอันนี้

หลักปฏิบัติของโพธิสัตว์กำหนดมาตรฐานตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จออกผนวช ไม่ใช่หลังจากตรัสรู้ธรรม ต่างจากฝ่ายเถรวาทตรงที่มหายานให้ความสำคัญกับพระพุทธเจ้าตั้งแต่เริ่มออกแสวงหาสัจธรรมของชีวิต เรียกพระพุทธองค์ก่อนตรัสรู้ว่า พระศากยมนิโพธิสัตว์เจ้า ใน มหาสิหนาทสูตร กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงถือเพศสมณะแล้ว พระองค์ได้เริ่มปฏิบัติในวัตรที่เรียกว่า ตบะศีลวัตร หรือ พระโพธิสัตว์ศีล สำหรับข้อวินัยที่ฝ่ายเถรวาทถือเป็นเรื่องสำคัญนั้นถูกบัญญัติขึ้นมาภายหลังเพื่อใช้กำกับหมู่สงฆ์ ความสำคัญจึงไม่เท่ากับศีลที่พระพุทธเจ้าทรงถือเองก่อนหน้านั้น

นอกจากนิกายมหายานจะให้ความสำคัญกับพระวินัยที่เป็นศีลของพระภิกษุตั้งที่ปรากฏมาในพระปาฏิโมกข์น้อยกว่าโพธิสัตว์ศีลแล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชัดเจนมากก็คือ มหายานไม่ให้ความสำคัญกับการบวชเพื่อบรรลุนิพพานเหมือนเถรวาท สำหรับพิธีการโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการบรรพชาอุปสมบทนั้นมหายานเห็นว่าเป็นเพียงเปลือกนอก บุคคลจะตรัสรู้ได้หรือไม่ขึ้นกับคุณสมบัติทางจิตมากกว่าผ้าไตรจีวรคลุมกาย ความเป็นพระหรือฆราวาสไม่ได้แตกต่างกัน บางทีพระในฝ่ายมหายานก็อ่อนน้อมถ่อมตนกับฆราวาส

หรือไหว้ฆราวาสก่อน ส่วนเรื่องวินัยสงฆ์นั้นแม้จะมีความสำคัญอยู่ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าคือ จิตสำนึก (หรือพุทธจิต) ในตัวภิกษุและฆราวาสทั้งหลาย สำหรับการเป็นพระอรหันต์ที่ฝ่ายเถรวาทเห็นว่าเป็นผู้ตรัสรู้ตาม หมดลีนิกิเลสดังเช่นพระพุทธเจ้าทุกประการนั้น ฝ่ายมหายานถือว่า พระอรหันต์คือผู้ที่เข้าถึงความหลุดพ้นได้เพียงครั้งเดียว คือรู้แจ้งหยั่งเห็นความว่างในตัวบุคคล สามารถละวางตัวตน ทำลายความยึดถือหรืออัตตา แต่ยังไม่รู้แจ้งหยั่งเห็นความว่างในธรรม เนื่องจากพระอรหันต์ยังมีความยึดถือในธรรมต่างๆ เช่น เห็นว่า ธาตุ ชันธ์ อายตนะ หรือแม้แต่นิพพานมีอยู่จริง พระอรหันต์ยังถือนิพพานเป็นอารมณ์ ต่างจากพระโพธิสัตว์ชั้นสูงที่ไม่ติดยึดในอะไรเลย ไม่ยึดถือนิพพานหรืออารมณ์ใดเป็นที่ตั้งทั้งสิ้น ส่วนธรรมข้ออื่นๆ นั้นก็เป็นเพียงอุบายวิธีในการสอน ไม่ได้กล่าวว่ามียุอยู่จริง ดังนั้นจึงถือได้ว่ามหายานมีคำสอนที่เหนือกว่า เพราะสอนให้ละวางหรือหยั่งเห็นความว่างทั้งในตัวบุคคลและในธรรม ความสำคัญของพระอรหันต์จึงลดน้อยลงไป และในขณะเดียวกันก็ดูต้อยกว่าโพธิสัตว์ด้วย มหายานนอกจากจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบวชและความเป็นพระอรหันต์น้อยลงไปแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการเป็นอุบาสกอุบาสิกามากขึ้นเรื่อยๆ เปิดกว้างให้บุคคลหลากหลาย ได้มีส่วนร่วมในการเผยแผ่ธรรม โดยไม่คิดว่าเป็นบรรพชิตมีความรู้ธรรมมากกว่าหรือดีกว่าฆราวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหายานได้ให้โอกาสกับสตรีเป็นผู้เผยแผ่และสั่งสอนธรรมได้ด้วย จะเห็นได้จากพระสูตรบางฉบับให้ความสำคัญกับสตรีมาก ถือว่าสตรีก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าได้ พระสูตรที่ว่านี้คือ สีมาลาเทวีสีหนาทสูตร โดยหันมาเน้นความสำคัญที่ฆราวาสและสตรี มีข้อดีคือทำให้การเผยแผ่ธรรมเป็นไปในวงกว้าง และเข้าถึงชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ได้โดยง่าย แต่ก็มีข้อเสียอย่างหนึ่งที่จะต้องยอมรับคือ ฆราวาสเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนตนมาน้อยกว่าพระภิกษุ เนื่องจากพระภิกษุมีกรอบของธรรมวินัยบังคับให้ประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนฆราวาสต้องอาศัยจิตที่เข้มแข็งของตนเป็นหลัก ประกอบกับพันธะทางโลกนั้นมีมาก ดังนั้น หากจะมีฆราวาสผู้หนึ่งผู้ใดมีความสำคัญถึงขนาดสั่งสอนธรรมได้เท่ากับบุคคลในพระสูตร คนผู้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่หาได้ยากยิ่ง และคงมีเพียงจำนวนหยิบมือ คนทั่วไปที่สามารถสั่งสอนธรรมได้แม้เป็นเพียงปุถุชน และอาจจะหยั่งไม่ถึงแก่นธรรม แต่โอกาสที่จะสั่งสอนธรรมให้เผยแผ่กว้างขวางออกไปจะมีได้มากกว่า^{๑๔}

สรุปได้ว่า ในการบรรลุถึงหลักคำสอนที่แท้จริง เถรวาทและมหายานจะมีจุดร่วมที่มีต่อกันในเรื่องแก่นแท้ของคำสอน และมีการบรรลุหลุดพ้นจากกิเลสเป็นเป้าหมายสูงสุด

^{๑๔} สุมาลี มหณรงค์ชัย, *พุทธศาสนามหายาน*, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘-๔๐.

เหมือนกัน แต่ในความเป็นศาสนานั้นย่อมมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าเป้าหมายสูงสุดนั้น ซึ่งได้แก่ บุคคลที่เป็นศาสนิกเอง องค์ประกอบแวดล้อมอย่างเช่นข้อปฏิบัติที่จะเป็นหนทางสู่เป้าหมาย พิธีกรรมที่ประยุกต์จากลัทธิความเชื่อเดิม โดยเฉพาะเรื่องการเป็นนิกบวช คุณสมบัติของนิกบวชซึ่งได้แก่ศีลหรือสิกขาบทที่ถือปฏิบัติ นับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดข้อแตกต่างที่ชัดเจนของวิถีชีวิตการประพฤติปฏิบัติของทั้งสองนิกาย เถรวาทก็ถือว่าฝ่ายตนมีจุดดีจุดแข็งที่สามารถอนุรักษ์หลักคำสอนดั้งเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยึดตามพระไตรปิฎกที่เชื่อถือว่าเป็นคำสอนที่สืบทอดมาจากพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด หากปฏิบัติคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปก็จะเกิดความไม่บริสุทธิ์แห่งศีล และจะส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไป การบรรลุดุธรรมขั้นสูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์ก็จะไม่เกิดขึ้น แต่มหายานซึ่งแม้จะศึกษาคัมภีร์เดียวกันมาก่อนหน้านี้อกลับตีความไปได้อีกแบบหนึ่ง ดังกล่าวแล้ว ซึ่งก็มีเหตุผลในอันที่จะอธิบายได้ว่า การไม่ปลงใจเชื่อตามคัมภีร์ หรือครูบาอาจารย์ พระเถระหรือแม้แต่พระอรหันต์นั้นก็เข้าหลักการของกาลามสูตร การตีความพระดำรัสที่ว่า “อาณนฺทึเมื่อเราล่วงไปแล้ว สงฆ์ห้วงอยู่ จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้” ก็เป็นข้ออ้างหนึ่งที่สามารถฟังได้ ความแตกต่างกันนี้ ไม่ถือว่าเป็นการแตกแยก หากทั้งสองนิกายไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่า ฝ่ายของตนเท่านั้นถูก อีกฝ่ายหนึ่งต่างหากที่ผิด

๕. บทสรุป

ข้อถกเถียงในเรื่องวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการแยกนิกายอย่างแท้จริง การที่พระพุทธองค์ตรัสกำชับเหล่าสาวกให้ยึดพระธรรมวินัยที่ทรงบัญญัติไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่เพราะเวลาล่วงเลยผ่านยุคผ่านกาลสมัยต่างๆ ความเจริญทางวัฒนธรรม การพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ทำให้มีความคิดในเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น การที่สาวกส่วนหนึ่งยึดมั่นอยู่กับหลักคำสอนดั้งเดิมในเชิงอนุรักษ์นิยม เพราะห่วงใยต่อความมั่นคงของศาสนาตั้งที่นิกายเถรวาทยึดมั่นอยู่เป็นดั่งปีกข้างหนึ่งของนก ส่วนการที่สาวกส่วนหนึ่งมองเห็นว่าหากพุทธศาสนามีการแพร่หลายและมีการปรับตัวไปตามยุคสมัย สอดคล้องกลมกลืนกับทุกภูมิภาคของโลก ในเรื่องคำสอนก็มีความยืดหยุ่นและให้ความเสมอภาคกับบริษัท ๔ อย่างเท่าเทียมกัน ก็ถือเป็นดั่งปีกอีกข้างหนึ่งของนก ที่ช่วยพยุงตัวนกให้สามารถโฉบบินไปในอากาศในทุกทิศทางอย่างมั่นคงและปลอดภัย

ศีลหรือสิกขาบทตามบัญญัติของพระวินัยไม่ได้อยู่ในฐานะเกณฑ์วัดความสูงต่ำของคุณธรรมในพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น ทั้งสองนิกายต้องทำความเข้าใจกันและกันให้มากขึ้นว่าศีลเป็นเสมือนบันได เป็นเครื่องมือที่จะปกป้องผู้ถือจากการล่วงละเมิดและการทำความชั่วอันจะเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญตนไปสู่มรรค คือเส้นทางสู่ความหลุดพ้นและเป็นมรรคานำพาหมู่มสัตว์เข้าสู่ภาวะแห่งการตื่นรู้ หลักการของศีลหรือวินัยที่พระพุทธรองค์บัญญัติขึ้นเป็นส่วนเสริมให้สาวกมีความมั่นใจในการปฏิบัติตนเพื่อบรรลุถึงความบริสุทธิ์ที่แท้จริงในทางจิตใจ ภายใต้เจตนาที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส การกระทำใดๆ ก็จะมีบริสุทธิ์ ผลของการกระทำก็บริสุทธิ์ตามเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ฉะนั้น พุทธศาสนาที่แบ่งเป็นสองนิกายหรือสามนิกายหลักๆ นี้ ต้องไม่ให้มุมมองหรือทัศนคติที่ว่าด้วยเรื่องสิกขาบทเป็นเครื่องกั้นขวางหรือเป็นเส้นแบ่งในเรื่องความบริสุทธิ์ของศาสนาให้มากจนเกินไป เพราะต่างนิกายต่างมีจุดดีและจุดด้อยด้วยกันตั้งได้กล่าวแล้ว

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. พระพุทธศาสนาในจีน ทิเบต เวียดนาม ญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕.

เสฐียร พันธรังษี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พรรคพงศ์ วุฒิมวงศ์. “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาสุชาติ สุชาติ (สนิมสนม). “การประพาสพระมหามจรีย์ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(๓) บทความ :

ชาญณรงค์ บุญหนุน. “ความสำคัญของพระวินัยในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเถรวาท :

จากสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึงธัมมฉันทาเถรี”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒

(พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๔๕).

รินธรรม อโศกตระกูล. “สังคมแห่งการเรียนรู้ : สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๔๒).

(๔) อิเล็กทรอนิกส์ :

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “**หลักพื้นฐานที่เถรวาทและมหายานมีร่วมกัน**”. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/> [๓ มกราคม ๒๕๕๕].

รูปแบบการบริหารจัดการและการเสริมสร้าง เครือข่ายขององค์กรพระพุทธศาสนา ด้านการปกครองในสังคมไทย^๑

ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๑. บทนำ

การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ต้องยึดหลักให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าได้วางไว้ยึดถือปฏิบัติ จากพัฒนาการด้วยความเป็นห่วงทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่า ความหลากหลายของความคิด ข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีมากมายอาจเป็นปัจจัยนำไปสู่ความเสียหายทางพระพุทธศาสนา จึงได้ตรากฎระเบียบ ที่เรียกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ถูกตราขึ้นก็เพื่อจะดูแลควบคุมกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดความมั่นคง เป็นสถาบัน เป็นองค์กรมากยิ่งขึ้น เพื่อความสะดวกในการเข้าช่วยเหลือ ดูแลจากฝ่ายราชอาณาจักร โดยได้มอบให้คณะสงฆ์ได้ดูแลปกครองกันเอง เป็นลำดับขั้น

^๑ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ งบประมาณปี

๒. พันธกิจกิจการงานคณะสงฆ์สายงานด้านการปกครอง

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ได้มีการพัฒนาใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นการจัดรูปแบบการปกครองลักษณะเครือข่ายแนวดิ่งจากระดับสูงลงสู่ระดับล่าง ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช คณะกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ เจ้าอาวาส โดยอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

๒.๑ การปกครอง

เป็นหน้าที่ระดับตั้งแต่พระสังฆาธิการระดับ เจ้าอาวาส ในการที่จะดูแลปกครองพระภิกษุสามเณร ในเขตการปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังทำหน้าที่ในการระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม (โทษ) วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์ คำสั่ง รวมทั้งการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตน

๒.๒ การศาสนศึกษา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ พบว่า พระสงฆ์ระดับชั้นปกครองตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นไป เป็นผู้จัดศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานที่ศึกษาตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ดังนี้

- ๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
- ๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
- ๓) ในบางกรณีเจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

๒.๓ การศึกษาสงเคราะห์

คณะสงฆ์ ได้ดำเนินการตามนโยบายในอำนาจหน้าที่ข้อที่ ๓ คือการศึกษาสงเคราะห์ โดยช่วยเหลือเกื้อกูล อุทิศทุนสถาบันการศึกษา หรือบุคคลที่กำลังศึกษาเล่าเรียน โดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การศึกษาสงเคราะห์ประชาชนและพระภิกษุสามเณร ใน ลักษณะที่เป็นโรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น

๒) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา เป็นวิธีการสงเคราะห์สถาบันการศึกษาหรือสงเคราะห์บุคคลผู้กำลังศึกษา พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ลงไปถึงระดับเจ้าอาวาส โดยมีการตั้งกองทุน ช่วยเหลือพัฒนาสถานการศึกษา อุปกรณ์การศึกษา และทุนการศึกษา ซึ่ง สอดคล้องกับ บุญศรี พานะจิตต์^๒ กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ถือว่า พระสงฆ์ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตน และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.๔ การเผยแผ่

เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาโดยหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องยืนยันความสงบสุขแก่ผู้ปฏิบัติ โดยพระสงฆ์อบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกเป็นคนที่มศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตามครรลองแห่งพุทธธรรมให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยมีงานธรรมทูต หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล อบรมจริยธรรมนักเรียนเยาวชน ข้าราชการประชาชน โครงการบวชสามเณร ฤดูร้อน-บวชเฉลิมพระเกียรติในวาระต่างๆ การเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชนทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร ฯลฯ ทั้งในและต่างประเทศ

๒.๕ การสาธารณูปการ

หมายถึง การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติของวัด โดยยึดหลัก

๑) สะอาด คือ จัดระเบียบวัดให้สะอาดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ๒) สว่าง คือ ภายในวัดจัดรูปแบบสถานที่อย่างเหมาะสมชัดเจนมีป้ายบอก ประชาสัมพันธ์ ๓) สงบ คือร่มรื่น เย็นสบาย สบายกาย สบายใจ เข้าวัดแล้วรู้สึกมีความสุข พร้อมสรรพ กล่าวคือ สัปปายะ ๔

^๒บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิก, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

ได้แก่ อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นสะดวกสบายแก่ผู้ที่เข้าไปทำบุญ หรือศึกษาพระพุทธศาสนา อาหารสัปปายะ คือมีความสุข ที่มีความพร้อมทั้งอาหารกาย และอาหารใจ บุคคลสัปปายะ เป็นสถานที่เหมาะสมกับบุคคลที่จะเข้าไป ไม่ประกอบไปด้วยแห่งอบายมุข เล่นการพนันใน วัด ดื่มเหล้า มั่วสุม เป็นสถานที่สัปปายะ สะดวกสบาย เป็นต้น

๒.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การจัดการสาธารณสงเคราะห์ภาคประชาชนองค์กรหน่วยงานอื่นๆ ปรากฏให้พบเห็นมากมายในการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุน องค์กรงานคณะสงฆ์ด้านนี้เป็นการนำหลักพุทธธรรมข้อ ทาน ลงมือปฏิบัติ โดยมีลักษณะ เป็นการดำเนินการเกื้อกูลช่วยเหลือ เช่น การจัดตั้งหน่วยอบรม อบรม. ห้องสมุดเพื่อประชาชน พิพิธภัณฑน์ มูลนิธิ การพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน วัด ถนน จนกระทั่งถึง บรรเทาสาธารณภัยพิบัติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย คณะสงฆ์ได้ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือประชาชน และยังตอบสนองนโยบายพันธกิจของกิจการ คณะสงฆ์อีกประการหนึ่ง

๓. หลักพุทธธรรมในการประยุกต์ใช้ในการบริหาร

กิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง

ในงานวิจัยนี้ พบว่าการศึกษาจำแนกหลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ใช้ในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง แบ่งออก ๔ กลุ่มด้วยกัน คือ

๑. หลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการพัฒนา รักษา และสืบทอด
๒. หลักพุทธธรรมที่เลือกใช้ในการพัฒนาบุคคล
๓. หลักธรรมที่เลือกประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม
๔. หลักธรรมในการส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา

หลักธรรมแต่ละหมวดประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ดังจะนำมาเสนอ เป็นลำดับต่อไป

๓.๑. หลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการพัฒนา รักษา และสืบทอด

จากการศึกษาวิจัยงานปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกลุ่มตัวอย่าง คณะสงฆ์จังหวัด เชียงราย คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ คณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา และคณะสงฆ์จังหวัด กาญจนบุรี พบว่า หลักธรรมในการส่งเสริมกระบวนการพัฒนา รักษา และสืบทอดหลัก พุทธธรรม ได้แก่

๑) การใช้ประเพณี-พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยในการเผยแผ่พุทธธรรม ได้มีการใช้งานประเพณีขึ้นนมัสการพระธาตุดอยตุง งานประเพณีบวชสามเณรฤดูร้อน ฯลฯ เป็นงานหลักในการที่จะพัฒนาสุขภาพกายให้มีการพัฒนาทางศีล พัฒนาสุขภาพจิต มีการปฏิบัติธรรม โดยใช้ ประเพณี พิธีกรรม เป็นสิ่งดึงดูดให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒) การจัดการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเชิงรุกต่อเด็ก-เยาวชน และพระภิกษุ-สามเณร โดยได้มีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน การเข้าค่ายพุทธบุตร เป็นงานเพื่อที่จะได้มีโอกาสเผยแผ่หลักพุทธธรรมเชิงรุกต่อเด็ก และเยาวชน

๓) เน้นการศึกษาเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่เป็นไปตามหลักไตรสิกขา คือ การพัฒนากาย วาจาด้วยศีล และการพัฒนาใจ ด้วยสมาธิ ทำให้บรรลุเป้าหมายความรอบรู้แห่งปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับไตรสิกขา

๔) การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม

๕) การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ เช่น สอบบาลี-นักรธรรม

๖) การพัฒนาและอธิบายหลักพุทธธรรมให้ตรงกับความสนใจของผู้เรียนรู้/ผู้ปฏิบัติ

๗) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในแนวต่างๆ เช่น อานาปานสติ สติปัฏฐาน ๔

๓.๒ ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล

การที่จะรักษาทศพิธราชธรรมให้ดำรงอยู่ได้นานนั้น การปฏิบัติซึ่งธรรมและวินัยของสงฆ์ ถือว่าเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้เป็นเสมือนเกราะคุ้มกันองค์กรคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง เพราะการปฏิบัติตามศีล หรือวินัยของสงฆ์ ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ ความศรัทธาเลื่อมใสก็เป็นจุดกำเนิดเป็นลูกโซ่ให้เกิดความเชื่อฟัง เคารพยกย่อง และปฏิบัติตามที่พระสงฆ์ได้ชี้แนะอย่างศรัทธา ฉะนั้น ศีล จึงเป็นหลักพุทธธรรมข้อแรกที่พระพุทธเจ้าทรงยกอยู่ในหมวดหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา

๑) ความหมายของศีล ศีลในแง่ความหมายของการพัฒนาตนเอง คือการได้ฝึกอบรมเรียกว่า อธิศีล หรือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดีให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจเรียกสั้นๆ ว่า ศีล

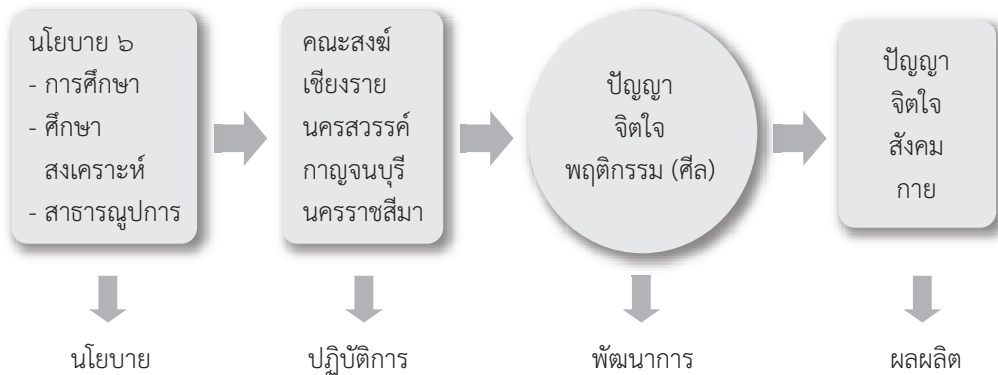

การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมข้อไตรสิกขา พบว่า ได้มีการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ สीलสิกขา จิตตสิกขา และ ปัญญาสิกขา จนเกิดเป็นการพัฒนาองค์รวม ๔ ด้าน ตามหลัก ภาวนา ๔ คือ

๑) พหุติกรรม (สीलสิกขา)

ก. พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (กายภาวนา) ตั้งแต่สุขนิสัย ในการดูแลรักษาร่างกาย ในเรื่องกิจกรรมารยาท การกินอยู่ ดู ฟัง เป็น ฝึคนิสัยการพิจารณา ให้อุจจกเลือกเสพสิ่งบริโภคนปัจจุบัน ๔ และสื่อข้อมูลต่างๆ ให้เกิดคุณประโยชน์ด้วยสติและ ปัญญา ให้อุจจกความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค ถือครอง สะสม สิ่งเสพ บริโภคต่างๆ

แบบจำลองวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลของคณะสงฆ์สายการปกครอง

ข. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม (สีกาภาวนา) มีการแบ่งปันสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน จูงใจให้ปฏิบัติตนตามระเบียบกฎเกณฑ์อันเป็นวินัยภายนอก ด้วยความเข้าใจในเหตุผลซ้าๆ จนนำไปสู่การปลูกฝังและเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง กำกับตนเองได้ มีวิถีชีวิตที่ปิดทางเสื่อมจากอบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งหลาย ทำให้ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่จะนำไปสู่ความเจริญ

๒) จิตใจ (จิตตสิกขา หรือ จิตภาวนา)

ก. ให้มี “สมรรถภาวะ” ที่ดี คือมีสติมีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็งมุ่งมั่นทำดี ด้วยใจกล้าหาญ อดทน สู้ยิ่งยากได้ ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ สามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่าน ความยากลำบากต่างๆ ไปได้ ฟังตนเองได้

ข. ให้มี “คุณภาวะ” ที่ดี คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี มีน้ำใจ ละเอียดซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ายอมรับความผิดพลาดได้ เกิดจิตที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างสม่ำเสมอ

ค. ให้มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริงเบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ในการร่วมกิจกรรมงานต่างๆ และ

๓) ปัญญา (ปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาภาวนา)

ก. ทำให้เกิดมีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัยในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ

ข. ให้มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจให้ใฝ่รู้ โดยเทคนิคการตั้งคำถามให้หาคำตอบด้วยตนเอง ฝึกฝนให้ค้นคว้าจดบันทึก ให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แล้วคิดวิเคราะห์ประมวลผล ตลอดจนฝึกให้สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคลอยู่เสมอๆ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดการนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

ค. ให้มีทักษะชีวิต เท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายนอกตน สามารถแก้ไขปัญหาวีชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้

ง. ให้มีฐานชีวิตที่ดี ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม ให้เกิดปัญญาเข้าใจสังขารในจิตใจได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถที่จะต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ซึ่งกระบวนการศึกษาทั้ง ๓ ด้าน นี้ ต้องเกื้อกูลสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การศึกษาด้านพฤติกรรมจะเป็นฐานให้เกิดความเจริญงอกงามทางจิตใจและปัญญา การศึกษาด้านจิตใจจะเป็นกำลังรักษาและสืบต่อพฤติกรรมที่ดีงามให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่ปัญญา การศึกษาด้านปัญญาจะย้อนกลับมากำกับ เกื้อหนุนและพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป สำหรับหลักพัฒนาการอย่างมีองค์รวมตามหลักภาวนา ๔ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ก็เป็นหลักการเดียวกันกับหลักไตรสิกขานั้นเอง เพียงแต่แจกแจงขยายสืบศึกษาให้ละเอียดขึ้น ภาวนาและศีลภาวนานั้นเอง ซึ่งคณะสงฆ์สามารถที่จะนำหลักภาวนา ๔ นี้มาใช้เป็นกรอบของการประเมินพุทธศาสนิกชนอย่างเป็นองค์รวมและเป็นรายบุคคลได้

๓.๓ การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม

หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิได้ มีดังนี้

๑) หลักการของสัมมาอาชีวะว่าด้วยการประกอบกรโดยสุจริต เกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม และการใช้สอยทรัพย์สินด้วยสติปัญญา

๒) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีรากฐานมาจากคุณธรรมทางศาสนา ความชัดเจนในแง่มุ่งของการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันแต่ไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าใจโดยง่าย จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและเกิดปัญญาเข้าใจแก่นของปัญญาจนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจเริ่มจากการวิเคราะห์แก่นของปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ตั้งปณิธาน ปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง อดทนอดกลั้นอดออม และละวางความชั่ว ความทุจริตทั้งปวง

๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถาบันครอบครัวเป็นอีกมิติหนึ่งของการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม เพราะความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม โดยส่งเสริมให้บิดามารดา ผู้ปกครองอบรมบุตรหลานด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ซึ่งจะเป็ต้นแบบในการฝึกเด็กให้เรียนรู้และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความรู้สึกที่ดีงาม และมีปัญญาที่รับผิดชอบตนเองได้

๔) หลักไตรสิกขาว่าด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญโดยให้ผู้ฝึกอบรมเป็นผู้รู้จักอดทน อดกลั้น ช่มใจ วิริยะ และอุทสาหะ และสามารถละสิ่งที่ควรละ มีความเพียรที่ชอบธรรม โดยอาศัยกระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี และใช้กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๕) การสนทนาอย่างมีสติ สมาธิ เป็นการฝึกปฏิบัติให้ผู้คนมีความละเอียดอ่อน รู้จักแขวนความคิด รับฟังอย่างประณีต ให้เกียรติผู้พูด รู้เท่าทันความคิดของตนเอง และนำไปสู่การละวางอดีต และพัฒนาไปสู่สัมมาทิฐิต่อไป

๖) หลักอภิปรานิยธรรม ๗ ประการ สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างดีในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่บนฐานพุทธธรรม เกิดสภาพของการรู้จักสามัคคีในชุมชนได้ เช่น

- (๑) มีการหมั่นประชุมกันอย่างเนื่องนิตย์ อย่างน้อย ๑ ครั้งทุกเดือน เพื่อช่วยกันระดมความคิดและช่วยกันแก้ไข
- (๒) เริ่มประชุม และเลิกประชุม พร้อมทำกิจที่พึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน
- (๓) การใช้มติของเสียงข้างมาก
- (๔) การยอมรับและเคารพผู้อาวุโส
- (๕) การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส
- (๖) การส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม
- (๗) สมาชิกช่วยกันส่งเสริม และบำรุงพระพุทธศาสนา

๗) หลักอริยสัจสี่ว่าด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คือหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ชุมชน และเป็นกรอบคิดของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความสันติสุขในชุมชน

สรุป หลักธรรมในการส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาดังกล่าว เป็นกุศโลบายในการเข้าใจรอบรู้สภาวะธรรมปกติ หรือสภาวะธรรมที่เป็นจริงเช่นนี้ เมื่อเกิดปัญหาเกิดอุปสรรคใดๆ ก็ารู้เข้าใจว่า ที่แท้ก็เป็นเช่นนี้เอง เป็นปกติธรรมดา เป็นปกติธรรมดาของสภาวะธรรมอยู่แล้ว ทำให้ผู้ได้รู้เข้าใจ มีภูมิคุ้มกันว่า เป็นธรรมดานั่นเอง หรือ ทำให้ใจให้ปลงเสียว่าอย่างไรก็เป็นเช่นนี้ นั่นเอง

๔. วิเคราะห์ผลจากการนำหลักพุทธธรรม

ประยุกต์ใช้ของงานปกครองคณะสงฆ์

เมื่อคณะสงฆ์ได้นำหลักพุทธธรรมดังกล่าวเบื้องต้นบรมเผยแผ่ตาม นโยบาย ๖ พันธกิจของคณะสงฆ์ในงานปกครองแล้ว ทำให้ประชาชน ชุมชนได้เห็นผลการปฏิบัติ ที่เรียกว่า “ปฏิเวธสี่ธรรม” โดยแบ่งเป็นเครือข่าย ๓ ประเภท ได้แก่

๔.๑ เครือข่ายภาคคณะสงฆ์

ได้มีการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ มีการพัฒนากาย วาจา ในส่วนของการพัฒนาศีล ให้เข้มแข็ง เป็นเกราะป้องกันกิเลสที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจให้ตกต่ำ ทำให้ กายมีการพัฒนา ปฏิบัติต่อตนเอง และผู้อื่นด้วยความรัก ความเมตตา มีการพัฒนาวาจา ในการที่พูดประสานถนอมน้ำใจผู้อื่นให้เป็นที่รัก พัฒนาตนเองให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจากประชาชน ในองค์กรคณะสงฆ์เองก็มีศีลสามัญญตา ที่มั่นคงในพระธรรมวินัยที่เสมอกัน ทำให้องค์กรคณะสงฆ์ เข้มแข็ง มั่นคง มีความเลื่อมใสศรัทธา และอยู่ร่วมกับสังคมอื่นๆ อย่างมีความสุข มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่แข็งแรง เพื่อการธำรงพระพุทธศาสนาอย่างสง่างาม

๔.๒ เครือข่ายภาคประชาชน หรือพุทธศาสนิกชน

นโยบายหรือ พันธกิจของคณะสงฆ์ในสายการปกครอง ได้นำหลักพุทธธรรมเผยแผ่แก่ประชาชน พุทธศาสนิกชนเพื่อให้ประชาชนเหล่านั้นได้บรรลุถึงความสุขกาย สบายใจ โดยอาศัยหลักพุทธธรรม มาเป็นเครื่องมือสัมมาปฏิบัติ ทำให้ประชาชน มีความสุขกาย สุขใจ มีคุณภาพที่ดี ดังจะพบได้จาก คณะสงฆ์ได้มีการบวชป่า คณะสงฆ์ได้ปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการสร้างฝาย คณะสงฆ์ได้ร่วมจัดตั้งศูนย์สินค้าชุมชน ให้ประชาชนได้มีโอกาส อยู่ร่วมกันในชุมชน ไม่ต้องอพยพเข้าไปในเมืองเพื่อหางานทำ แต่สามารถที่จะอยู่ในท้องถิ่นร่วมกันด้วยความสามัคคี ในการปฏิบัติสัมมาอาชีพ สร้างรายได้ให้กับตนเอง ชุมชน เมื่อภาวะเศรษฐกิจดี สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ จึงทำให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข สร้างความเจริญให้แก่ชุมชน

๔.๓ เครือข่ายภาคองค์กรภายนอก

การศึกษาครั้งนี้ได้พบว่า คณะสงฆ์ถือว่าเป็นกลไกของสังคมส่วนหนึ่งที่เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาคองค์กรหน่วยงานต่างๆ เข้าถึงภาคประชาชน เพราะความสัมพันธ์ใกล้ชิดของคณะสงฆ์และประชาชน และ คณะสงฆ์กับองค์กรภายนอก ซึ่งพบว่า เครือข่ายภาคีภายนอกได้อาศัยคณะสงฆ์เป็นตัวเชื่อมประสาน ในการที่จะให้ประชาชนได้ร่วมปฏิบัติพัฒนาศักยภาพของชุมชน เครือข่ายภายนอกต่างๆ ได้แก่ สำนักงาน สสส. มูลนิธิพ่อขุนฯ มูลนิธิกองทุนเพื่อความอยู่ดีและสวัสดิการประชาชน ฯลฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือภาคประชาชน เมื่อพบเห็นว่าประชาชนได้พยายามในการสร้างความสุขให้แก่ชุมชน แต่ยังขาดปัจจัย แรงส่งเสริมสนับสนุนบางอย่าง เครือข่ายภาคองค์กรภายนอก ก็ได้ยื่นมือเข้ามาช่วย ทำให้องค์กรเครือข่ายภายนอกบรรลุวัตถุประสงค์ มีความสุข ในการช่วยเหลือประชาชน

สรุป ผลจากการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ ก็คือ ผลลัพธ์ ของการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่สามารถมองเห็นได้ในปัจจุบันประโยชน์แห่งโลกียะ คือ สุขกายสุขใจ ชีวิตที่มีความสุข องค์กรมีความสุข ชุมชนมีความสุข สังคมที่มีความสุข โลกที่มีความสุข

๕. รูปแบบการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ

ของคณะสงฆ์สายการปกครอง

รูปแบบการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์สายการปกครอง จากการศึกษาวิจัย พบว่า คณะสงฆ์ในสายการปกครองได้มีการจัดรูปแบบการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการงานปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๕.๑ การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการกิจการงานปกครองคณะสงฆ์ได้ยึดถือพุทธบัญญัติแห่งพระธรรมวินัยเป็นส่วนสำคัญ ได้แก่ ศีล ๒๒๗ ข้อ ข้อปฏิบัติอื่นๆ ได้แก่ ความเคารพในพระอุปชฌาย์ อันเตวาสิก ความเป็นนวกภูมิ พระผู้มีพรชาน้อย เคารพพระเถระผู้มีพรชามาก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อพัฒนารูปแบบในส่วนของพระธรรมวินัย แข็งแรงทางด้านจิตใจมั่นคงเชื่อมั่น นอกจากนั้น ก็ยังมีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดกฎระเบียบ นโยบาย วิธีการปกครองให้สอดคล้องกับทางโลก

ซึ่งผลจากการวิจัยครั้งนี้ ได้พบว่า ข้อที่เป็นพระธรรมวินัยเป็นการจัดการบริหารรูปแบบของคณะสงฆ์ แบบหลวมๆ คือเป็นข้อบังคับ กฎระเบียบที่พึงปฏิบัติเมื่อฝ่าฝืนก็จะมีเจตนาเป็นตัวหลักในการพิจารณา เช่น พระธรรมวินัยในข้อที่ว่า อาบัติ ต่างๆ เมื่อเกิดอธิกรณ์ก็จะมีกระบวนการสอบสวนโดยใช้วิจารณ์ญาณ เจตนาเป็นแบบในการปฏิบัติ ซึ่งไม่เหมือนกับพระราชบัญญัติ กฎระเบียบของพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เป็น แบบเคร่งครัดถือว่าต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติก็จะมีผลในการบังคับใช้ ในแง่ของกฎหมายบ้านเมือง และพระธรรมวินัย

๕.๒ การปรับตัว

การปกครองคณะสงฆ์ ปัจจุบันพบว่า ได้มีการปรับใช้กฎระเบียบข้อบังคับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตั้งแต่ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ ถือว่าเป็นฉบับแรก และยังมีการปรับปรุงมาทุกสมัย ในราชวงศ์จักรี จนกระทั่งมาถึง พ.ร.บ. ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) สมัยรัชกาลที่ ๕ ในช่วงนี้ก็ยังมีการปรับปรุงมาเรื่อยๆ จนถึงเกิด พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๕๐๕

การปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของกิจการงานการปกครองคณะสงฆ์ประการหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงงานปกครองคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับสภาพการปกครองตามฝ่ายอาณาจักร เช่น พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ ได้มีรูปแบบการปกครองเทียบตามงานปกครองฝ่ายอาณาจักร คือ มี ผู้ว่าราชการจังหวัด มีเจ้าคณะจังหวัด มี นายอำเภอ มีเจ้าคณะอำเภอ มีกำนัน มีเจ้าคณะตำบล มีผู้ใหญ่บ้าน มีเจ้าอาวาส เป็นต้น

๕.๓ เครือข่ายองค์กรสังคม

เครือข่ายองค์กรสังคม ถือว่าเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้น ๒ ลักษณะ คือ

- ๑) เครือข่ายแบบแนวดิ่งหรือแบบเป็นทางการ ได้แก่ การปกครองของคณะสงฆ์
- ๒) เครือข่ายแบบความร่วมมือต่างองค์กรภายนอก

การเกิดเครือข่ายองค์กรทั้ง ๒ แบบเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ๒ ปัจจัย เป็นสำคัญ ที่ทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างองค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ เครือข่ายแบบที่ ๑ เกิดขึ้นเพราะปัจจัยในองค์กรที่ขึ้นตรงต่อกันโดยตรง เช่น งานปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นแนวดิ่ง จาก สูงลงระดับต่ำ หรือ ระดับต่ำขึ้นสูง โดย ระดับที่สูงก็จะมีการให้นโยบาย สั่งการ และสนับสนุน ส่วนในระดับต่ำ ก็จะลงมือปฏิบัติตามนโยบายให้ประสบผลสำเร็จ

๕.๕ การพึ่งพาตนเอง

งานการปกครองคณะสงฆ์ พึ่งพาตนเองมาโดยตลอด ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า คณะสงฆ์ได้นำหลักพุทธธรรมในการพึ่งพาตนเองมาเป็นกรอบแนวการปฏิบัติและแนะนำให้ประชาชนได้ปฏิบัติโดยเฉพาะการพึ่งพาตนเอง แม้ว่าในภาครัฐ ได้มีการถวายค่านิตยภัต และค่าทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาบ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่ง การปฏิบัติภาระหน้าที่ของงานปกครองคณะสงฆ์ อาศัยการพึ่งพาตนเองเสมอ ไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังใจ และกำลังปัจจัย กำลังกาย เช่นตัวอย่าง ฐานะเจ้าคณะจังหวัด มีฐานะเท่าเทียมกับผู้ว่าราชการจังหวัดของทางราชอาณาจักร แต่ เจ้าคณะจังหวัดไม่มี รถประจำตำแหน่ง ไม่มีค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าน้ำมันพาหนะ ที่รัฐจัดสรรให้ ดังนั้น กำลังกายที่เจ้าคณะจังหวัดมีให้กับงานปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน แม้ไม่มีกำลังทรัพย์ท่านก็ปฏิบัติอย่างไม่บกพร่องกำลังใจ เพราะพระเจ้าคณะสงฆ์พระสังฆาธิการชนชั้นปกครอง ได้ตระหนักหน้าที่ในพระธรรมวินัยในการที่จะรักษา ป้องกันพระพุทธศาสนาให้ดำรงสืบไป

๕.๖ การสร้างประโยชน์

ผลจากการวิจัย คณะสงฆ์ทั้ง ๔ จังหวัดตัวอย่างทำให้เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่า คณะสงฆ์ได้สร้างคุณประโยชน์อย่างมหาศาล เพราะนโยบาย พันธกิจของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน เช่น การบวชภาคฤดูร้อนเพื่อการป้องกันยาเสพติด การนำเยาวชนห่างไกลยาเสพติด ซึ่งปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาสังคมระดับต้นๆ ของประเทศที่มีผลวิจัยว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงและความเจริญของประเทศ

โครงการศึกษาพุทธศาสนาวินายาทิตย์ฯ โครงการศึกษาธรรมศึกษา เหล่านี้ยังนับว่าเป็นโครงการที่คณะสงฆ์ทุกภาคส่วนทุกจังหวัดได้ยึดถือปฏิบัติ ประโยชน์ก็เพื่อที่จะให้เด็กเยาวชน อันจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าแก่ประเทศให้มีคุณภาพ คุณค่า เกิดประโยชน์สูงสุด

๕.๗ พัฒนาสังคม

บทบาทพระสงฆ์องค์กรรวม นอกจากจะพัฒนาองค์กรตัวตนของคณะสงฆ์เองแล้ว คณะสงฆ์ยังได้รับฐานะ ภาระในการพัฒนาสังคมอีกส่วนหนึ่งเป็นประการสำคัญ ดังจะเห็นได้จาก การนำหลักพุทธธรรมมาเผยแผ่ และนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ เมื่อบุคคลนั้นว่าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ทุกๆ หน่วยได้รับการพัฒนาดีแล้ว ก็ย่อมที่จะทำให้สังคมดีตามไปด้วย เพราะการพัฒนาสังคม ก็คือ การพัฒนา ไตรสิกขานั่นเอง

อีกประการหนึ่ง การพัฒนาสังคมที่เป็นรูปธรรมที่เห็นจากผลการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การที่คณะสงฆ์ได้เข้าไปร่วมมือในการพัฒนาสังคม ชุมชนในกิจกรรมต่างๆ เช่น การปลูกป่า เจริญพระเกียรติ การสร้างฝาย การตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์กลุ่มสังฆะ การตั้งธนาคารโคกระบือ การสร้างพุทธมณฑลของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย หรือแม้แต่การสร้างอุทยานพระพุทธศาสนานครสวรรค์ ฯลฯ งานเหล่านี้ นับได้ว่า คณะสงฆ์ได้มีส่วนในการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจน

๖. บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์และองค์กรสายการปกครอง มีการดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ

๑) การบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัย สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด ได้มีการดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ เพื่อให้เกิดการรักษาพระธรรมวินัยและธรรมเนียมปฏิบัติของพระพุทธศาสนา โดยมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายมาเกี่ยวข้องในภายหลังแต่ก็มีกระบวนการที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

๒) การบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์ได้มีการดำเนินการ/การบริหารองค์กรตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) มุ่งเน้นการ

ดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ประการ โดยแต่ละด้านก็จะมีกรอบหมายให้พระสงฆ์ภายในระดับต่างๆ เป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย มุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในภาพรวม

๓) การบริหารเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitating) การดำเนินการของเจ้าคณะจังหวัดส่วนใหญ่่นั้น มีการบริหารจัดการในเชิงอำนวยความสะดวก เพื่อประสานให้คณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ดำเนินการตามแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา

สรุปผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การที่จะส่งเสริมการบริหารจัดการ การพัฒนากระบวนการและกลไกในการจัดการเครือข่ายขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา โดยจะต้องมีการเชื่อมโยงกับความคิดและความรู้ในระบบใหญ่หรือโครงสร้างในสังคม และการประสานกับกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่โดยอาศัยกิจกรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ประโยชน์สุขและความมั่นคงของพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการบริหารทุนแบบมีอาชีพ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

กาญจนา แก้วเทพ. มกตททางวัฒนธรรมและศาสนา : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท.
กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการ
ปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เอเชียเพรส, ๒๕๔๓.

ชนัญญา กาญจนรังษิณนธ์ และวไลทัศน์ วรกุล. แนวคิด แนวทาง และกรณีตัวอย่างการ
ดำเนินงานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอ ที เอ็น
โปรดักชั่น, ๒๕๔๗.

ทวี พลรัตน์. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน), ๒๕๔๖.

บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด. กรุงเทพมหานคร: พริกหวาน
กราฟิก, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และ
การพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.

- **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- **การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.
- **เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.
- **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- พระมหาธรรมรัตน์ อริยมโม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๔๓.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน). **เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๗.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุขเล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- สมบุญ สุธาส์ราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมานจิต ภิรมย์รัตน์. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- เสรี พงษ์พิศ. **ฐานคิดจากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : รัชชการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- อรรถนพ พงษ์วาท. **เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาครู ภารกิจของคนในชาติ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีด จำกัด, ๒๕๓๙.

การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ดร.กิตติชัย สุธาณีโนบล

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑. บทนำ

ในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมอย่างมหาศาล และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากผลของการจัดการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า มนุษย์ยังไม่สามารถพัฒนาตนเองเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ตามเป้าประสงค์ที่ชาติต้องการ กล่าวคือยังมีปัญหาในเรื่องของการพัฒนาสติปัญญา ขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ไม่สามารถใช้กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เมื่อวิเคราะห์ถึงต้นเหตุของปัญหาต่างๆ แล้วพบว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาเริ่มต้นจากการจัดการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง

การจัดการศึกษาที่ไม่ถูกต้องเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้มนุษย์แข่งขันเอาชนะธรรมชาติมากกว่าการให้มนุษย์เรียนรู้เพื่อเข้าใจ เข้าถึงธรรมชาติ และอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างปกติอย่างเป็นองค์รวม กระบวนการของการจัดการศึกษาที่ไม่ถูกต้องยังส่งเสริมให้มนุษย์ศึกษาหาความรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการไต่เต้าชนชั้นทางสังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านสติปัญญา (IQ) เป็นสำคัญ มากกว่าการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ (EQ) และคุณภาพทางคุณธรรมจริยธรรม (AQ) ควบคู่กันไปอย่างเท่าเทียมกัน จึงทำให้มนุษย์ถูกรอบำงาคความคิดเป็นอย่างมาก ซึ่งสถาบันการศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการรอบำงาคความคิด ที่อาจเปรียบเสมือนการนำกลามาครอบำงาคความคิดของมนุษย์ให้เรียนรู้ตามสิ่งที่มีอยู่เดิมๆ ไม่มีการปรับปรุงพัฒนาให้ก้าวหน้าทันยุคทันสมัยของการเปลี่ยนแปลง ทำให้มนุษย์ไม่มีความสามารถในการคิดนอกกรอบหรือความคิดสร้างสรรค์ เพื่อออกนอกกรอบที่สังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมกำหนด ทำให้มนุษย์ไม่สามารถสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๒. ชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ควรเป็นอย่างไร

ชีวิตของมนุษย์มีองค์ประกอบอยู่ด้วยกัน ๒ ส่วนที่สำคัญ คือ กายและจิต ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการเข้าถึงธรรมชาติจึงต้องสนองตอบความต้องการของชีวิตมนุษย์ทั้งทางกาย และทางจิต เพื่อให้มนุษย์สามารถเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม

กายและจิตของมนุษย์ ถือเป็นปฐมบทของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความเป็นวัตถุหรือรูป จิตไม่ใช่วัตถุ จิตเป็นส่วนที่รู้ รู้สึกซึ่งความสุข ความทุกข์ ชอบ ไม่ชอบ จำได้หมายรู้ คิดตามเจตนา และบงการให้กายทำตามความปรารถนาของจิต จิตจึงมีอำนาจเหนือกาย ดังนั้น กายที่ไม่มีจิตจึงเป็นกายที่ขาดความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกัน ถ้ากายแตกดับ จิตก็ไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้ เป็นสภาพที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน แต่จิตมีอำนาจเหนือกาย ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ดังนั้น ถ้ากายและจิตสามารถทำงานเป็นหนึ่งเดียวกันก็จะเป็นปฐมบทของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน สู่การดำรงตนให้มีลักษณะของความสะอาด สว่าง สงบ และทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในที่สุด

การเรียนรู้ของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ ต้องผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งในการเรียนรู้นั้นจะเกิดขึ้นได้จากสถานที่ต่างๆ คือ บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ สารสำคัญของการเรียนรู้ของมนุษย์ ประกอบด้วยเรื่องใหญ่ๆ ๓ เรื่อง คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง การเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น และการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น มนุษย์จึงต้องนำเรื่องราวต่างๆ ข้างต้นมาเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างตนเองให้ดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น เป็นปกติ

๓. สติปัญญากับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

มนุษย์เราสามารถเรียนรู้ได้หลากหลายวิธี ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาเพื่อนำพา มนุษย์เข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ อาทิ การเรียนรู้โดยการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน การดู และการสัมผัส การเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการคิด และการเรียนรู้โดยผ่าน กระบวนการปฏิบัติ ซึ่งผลที่เกิดจากการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางปัญญา คือ สติ-ปัญญา ที่สมบูรณ์ในตัวมนุษย์

สติเป็นการระลึกได้ เป็นความสามารถในการควบคุมตนเองของมนุษย์ ในฐานะที่ตัว สติมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ มนุษย์จึงควรฝึกให้ตนเองมีสติระลึกอยู่ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความประพடுத்தที่ถูกต้อง (ศีล) จิตใจที่ตั้งมั่น

(สมาธิ) และปัญญาที่เฉียบแหลม (ปัญญา) ซึ่งจะนำพามนุษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกตนเอง ก่อเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งผลของการพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์คือ ชีวิตที่มีความสุข สงบเย็น และเป็นประโยชน์

เมื่อกล่าวถึงความสุขของมนุษย์ มีอยู่มากมายหลากหลายลักษณะ มนุษย์บางคนอาจมีความสุขอยู่กับวัตถุสิ่งของ ดังนั้น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็จะดำรงชีวิตเพื่อหาวัตถุสิ่งของมาสนองตอบความสุขของตนเอง มนุษย์บางคนมีความสุขอยู่กับเกียรติยศชื่อเสียง ดังนั้นการดำเนินชีวิตก็จะมีความสุขอยู่กับการไขว่คว้าหาความสุขที่เกิดจากการได้มาซึ่งเกียรติยศชื่อเสียง แต่ในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาความสุขที่เกิดจากความสงบเย็นและเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นความสุขที่คงทนถาวร เป็นความสุขที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพและมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

เมื่อมองความสุขของการเรียนรู้ในเชิงของศาสนา ศาสนาคริสต์ ความสุขสงบเย็นเป็นความสุขที่เกิดจากการทำความดีเพื่อการเข้าถึงองค์พระเยซูคริสต์ ศาสนาอิสลาม ความสุขสงบเย็นเป็นความสุขที่เกิดจากการทำดีเพื่อการเข้าถึงองค์อัลเลาะห์ แต่ในทางพระพุทธศาสนาแล้วความสุขสงบเย็นที่แท้จริง เป็นความสุขที่เกิดจากการที่เกิดมาแล้ว “มีทุกข์น้อย” เมื่อทุกข์น้อยก็จะนำพามนุษย์สู่ความ “ดับทุกข์” ซึ่งเป็นความสงบเย็นและเป็นประโยชน์ทั้งกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมรอบข้างอย่างมหาศาล

มนุษย์เราเกิดมามีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน คือ การเป็นวัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ชีวิตในแต่ละช่วงวัย มีความจำเป็นที่นำศึกษาใน ๓ เรื่องใหญ่ๆ ที่จะทำให้ตนเองดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นประโยชน์ ถึงพร้อมซึ่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรื่องแรกคือ เรื่องของการเรียนรู้ ซึ่งเกิดได้จากการ ฟัง การพูด การอ่าน การเขียน การดู การสัมผัส และการสื่อสาร ซึ่งถือเป็นทักษะพื้นฐานของการเรียนรู้ เรื่องที่สองคือ เรื่องของการดำเนินชีวิต เกิดได้จากการคิด การพูด การทำ/ปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันให้ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข และเรื่องที่สามคือ เรื่องของการทำงาน เกิดจากการจัดการความรู้ ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตที่มีคุณค่าและมีคุณภาพ

เมื่อมองเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตที่เชื่อมโยงกับระบบการจัดการศึกษาในปัจจุบัน มนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อที่จะดำรงชีวิตให้มีคุณภาพและคุณค่า โดยการเตรียมความพร้อมในระดับชั้นอนุบาล มนุษย์เรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพื้นฐานการดำรงชีวิตและพื้นฐานการทำงาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และมนุษย์เรียนรู้ที่จะ

ดำรงชีวิตเพื่อหน้าที่การงานและทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา ดังนั้น ในการจัดการศึกษาจะต้องให้ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่จะทำให้มนุษย์เกิดศักยภาพพื้นฐานที่ยั่งยืน และจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

๔. วิธีแห่งการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

วิธี หมายถึง หนทาง แนวทาง เมื่อใช้ในเชิงของวิธีแห่งการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงหมายถึง แนวทางที่ทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และสามารถรู้ เข้าใจ เข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ มนุษย์สมัยปัจจุบันใช้วัตถุเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าและความสุขสะดวกสบายให้เกิดในตน เนื่องจากความคิดทางวัตถุ ซึ่งเป็นกรมองสิ่งต่างๆ เป็นวิทยาศาสตร์ จึงทำให้เข้าไปสู่ลัทธิวัตถุนิยม บริโภคนิยม ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณ ทำให้มิติทางจิตวิญญาณหายไป เมื่อมนุษย์ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณหรือขาดการมองสิ่งต่างๆ ในทางลึก มีแต่มิติการมองกระบวนการทางจิตวิญญาณในทางแบนราบ จึงตื่นตระหนกความสะดุ้งหวาดกลัวทางวัตถุ ไม่มีความสุขที่แท้จริง มีสภาวะความเครียด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เกิดความไม่สมบูรณ์ในตนเอง ทำให้ต้องไปหาความสุขจากภายนอกมาเติมเต็ม เช่น การหันไปหาความฟุ่มเฟือย การเสพสิ่งเสพติด และความรุนแรง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คงแก้ไขไม่ได้ トラบใดที่มนุษย์ยังหาความสุขอยู่กับการเสพความสุขที่เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่เป็นวัตถุนิยม ซึ่งส่งผลสู่การเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ

ในเมื่อความพร่องทางจิตวิญญาณมีมากขึ้นเรื่อยๆ จึงเป็นภาวะวิกฤตของมนุษย์ที่ต้องเผชิญ ดังนั้น การศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์จึงเป็นทางเลือกที่สามารถนำพามนุษย์ผ่านพ้นวิกฤตดังกล่าว กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง และต้องมองกระบวนการจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณ ถือเป็นวาระที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ตนเองเกิดความสมบูรณ์ ซึ่งวิถีทางการพัฒนาดังกล่าวคือ วิถีทางการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

นอกจากนี้ การค้นพบวิถีทางการพัฒนาตนเองของมนุษย์มีหลายองค์ประกอบ ซึ่งองค์ประกอบที่ถือเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองไปสู่วิถีทางของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบที่ ๑: ด้านความประพฤติ

การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ในการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ หรือวัตถุ ได้แก่ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ในการสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลรักษาความสะอาดทางกายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ด้านความประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง ในทางการพัฒนาทักษะทางสังคมหรือการแสดงออกของตนเอง เวลาอยู่ร่วมกับคนอื่นนั้น ถือเป็นความสามารถในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะของความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใ้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์มีวินัย มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และสามารถปฏิบัติกิจกรรมเสร็จทันตามเวลาที่กำหนดซึ่งในที่นี้คือ ศีล (Morality)

องค์ประกอบที่ ๒: ด้านจิตใจ

การทำจิตให้สงบ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นการแสดงออกทางด้านจิตใจในขณะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ธรรมชาติของจิตจะมีลักษณะที่รู้สึก จำได้ คิด สามารถรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ดังนั้น จิตที่สงบทำให้เข้าถึงความจริงหรือปัญญาได้ง่าย และในการพัฒนาจิตใจให้สงบ ต้องอาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึก และมีบทบาทตามเจตจำนงที่ตนเองพึงพอใจ องค์ประกอบด้านจิตใจจึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาสติปัญญา ในการกำกับความประพฤติของมนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่เผลอไปไปในแนวทางของราคะ โทสะ โมหะ สัทธา (ศรัทธา) และวิตกกจริต แต่จะนำพามนุษย์ให้ตั้งมั่นไปในแนวทางของความดีงามใฝ่ดี ก่อเกิดเป็นสมาธิ (Concentration) ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นด้านย่อยๆ ได้ ๓ ด้าน คือ

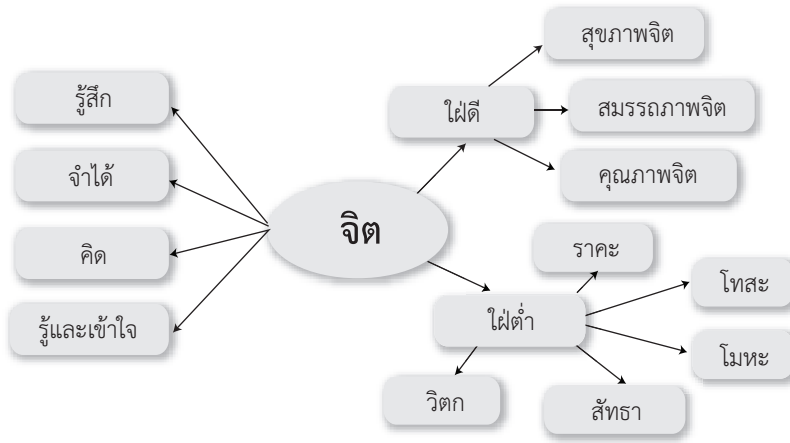
(๑) ด้านการพัฒนาคุณภาพจิต ได้แก่ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

(๒) ด้านการพัฒนาสมรรถภาพจิต ได้แก่ การมีความเพียรพยายาม มีเหตุมีผล และความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรม

(๓) ด้านการพัฒนาสุขภาพจิต ได้แก่ ความร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ดี และสงบสุขเสมอ

ธรรมชาติของจิต

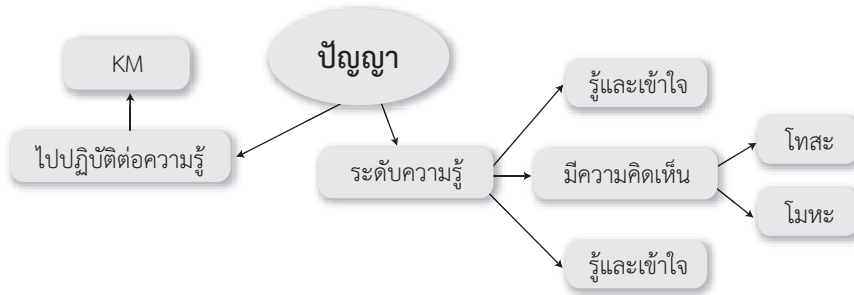

ภาพที่ ๑ ธรรมชาติของจิต

องค์ประกอบที่ ๓: ด้านปัญญา

การเข้าถึงปัญญา (Wisdom) ที่เป็นเรื่องของการรู้และเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งหมด ว่าสามารถเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่น เป็นความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ดังนั้น การที่มนุษย์รู้และเข้าใจในธรรมชาติ มีทักษะกระบวนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสามารถจัดการกับความรู้อย่างรอบด้าน สิ่งที่เป็นผลตามมาจะก่อให้เกิดความพอประมาณในตนในการดำเนินชีวิต สามารถดำเนินชีวิตด้วยความพอดี พอประมาณ ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป มนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นอยู่บนฐานของปัญญา รับรู้ คิดเห็นสิ่งที่ถูกต้อง รู้และเข้าใจสรรพสิ่ง ปฏิบัติต่อความรู้ (Knowledge Management-KM) ที่มีลักษณะพอดีพองามในลักษณะทางสายกลาง มีเหตุผลของการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ดำเนินชีวิตด้วยการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ หรือการเปลี่ยนแปลงรอบด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ประมาท

องค์ประกอบด้านปัญญา

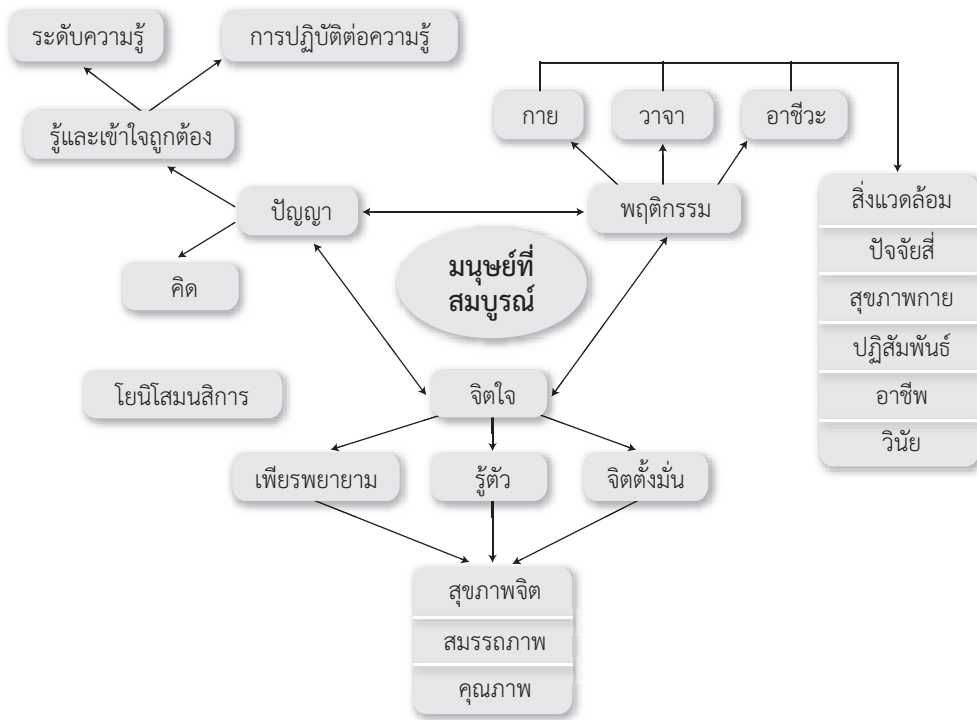

ภาพที่ ๒ องค์ประกอบด้านปัญญามนุษย์

๕. การเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น เป็นเรื่องของความปกติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ในระยะหลังมีผู้ศึกษาโดยอาศัยวิทยาศาสตร์เข้ามาค้นหาคำตอบที่เป็นความจริงตามธรรมชาติ แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงได้มากนัก โดยอาจจะมีการตั้งคำถามในเรื่องของคุณค่า ความหมาย หรือจุดมุ่งหมายของการเข้าถึง ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ซึ่งถือเป็นเรื่องเหนือวิสัยที่จะสรุปได้ โดยมักจะกล่าวไปในทางของการกำหนดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับจิต บางท่านอาจพูดถึงเรื่องจิต ซึ่งถือได้ว่าจิตเป็นส่วนย่อยของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น จุดเริ่มต้นของหนทางการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงเป็นการที่มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลง เพราะการที่มนุษย์คิดถึงแต่เรื่องของตนเอง มนุษย์จะเผชิญหน้ากับโลกที่มีแต่การแย่งชิงกัน จึงมีแต่ความทุกข์ เมื่อมนุษย์เผชิญหน้ากับความทุกข์โดยอาศัยเพียงกลไกป้องกันตัวเองกับอำนาจของความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง (อวิชชา) การกระทำดังกล่าวสามารถนำมนุษย์ให้วนเวียนอยู่ในความทุกข์ และไม่สามารถเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้เลย

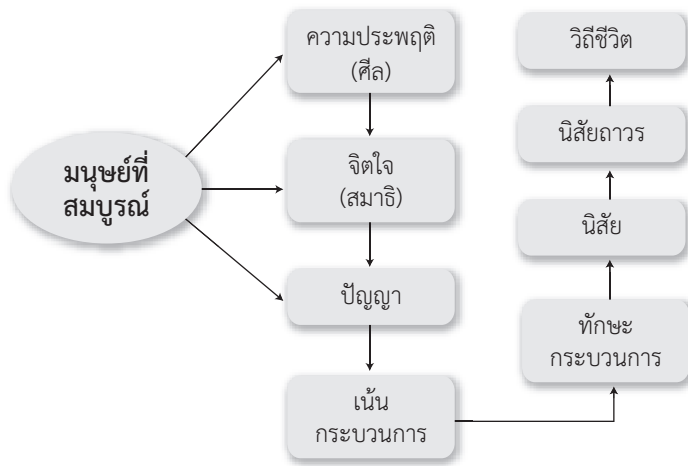
จุดเริ่มต้นของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มนุษย์จะต้องพัฒนาพฤติกรรมที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา อาชีวะ ซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ความพร้อมของปัจจัย ๔ ตา หู สุขภาพกาย การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อาชีพ และวินัยที่ดีในตน มนุษย์ต้องมีจิตที่ดีงาม เพียรพยายาม รู้ตัว และตั้งมั่น ควรแก่การงาน โดยพัฒนาคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ นอกจากนี้ มนุษย์ยังต้องมีปัญญาที่เฉียบแหลม รู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง ปฏิบัติต่อความรู้อย่างเป็นทักษะ กระบวนการ

ภาพที่ ๓ ความสัมพันธ์ของพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเพื่อการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

คิดอย่างแยบคายในการดำเนินชีวิต ซึ่งความสัมพันธ์ของพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาที่สมบูรณ์จะนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

จากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมที่ถูกต้อง จิตใจที่ดีงาม และปัญญาที่เฉียบแหลม เพื่อการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์จะต้องฝึกฝน ๓ ส่วน คือ พฤติกรรมที่ถูกต้อง จิตใจที่ดีงาม และปัญญาที่เฉียบแหลม จะนำพามนุษย์เกิดกระบวนการที่ดี เมื่อมนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี จะนำพามนุษย์เกิดทักษะกระบวนการที่ดี เมื่อมนุษย์มีทักษะกระบวนการที่ดี จะนำพามนุษย์เกิดนิสัยที่ดี เมื่อมนุษย์มีนิสัยที่ดี จะนำพามนุษย์เกิดนิสัยถาวรที่ดี เมื่อฝึกไปเรื่อยๆ จะเป็นวิถีชีวิตที่มุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ภาพที่ ๔ วิถีชีวิตที่สมบูรณ์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๖. ไตรสิกขา : เครื่องมือสำคัญที่นำมนุษย์ เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นแนวคิดส่วนใหญ่ของมนุษย์ทางซีกโลกตะวันออก ซึ่งต่างจากมนุษย์ทางซีกโลกตะวันตกที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติ และต้องการพิชิตธรรมชาติในที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดปัญหาต่างๆ ที่มนุษย์ต้องคิดแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และสามารถทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตของตนไปสู่ความวิฤติ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจากวิฤติดังกล่าว เครื่องมือสำคัญที่มนุษย์สามารถนำตนเองให้อยู่รอดและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ คือ หลักไตรสิกขา ที่เป็นกระบวนการปฏิบัติในการเรียนรู้ของมนุษย์ในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา จิตใจให้ตั้งงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน ดังนี้

๑. ศีลสิกขา (ศีล) คือ ความปกติ ถูกต้องของการประพฤติ ปฏิบัติ แสดงออกมาให้เห็น บ่งบอกระดับความเป็นคนมีวินัย
๒. สมาธิสิกขา (สมาธิ) คือ ความตั้งมั่นของจิตใจที่มีความพร้อมทางคุณธรรม เป็นเรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญา

๓. ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ ความรู้และเข้าใจ และการคิด รู้และเข้าใจเรื่องอะไร เป็นความรอบรู้ที่เกิดจากการคิดที่ถูกต้องเป็นตัวนำ

เมื่อปัญญาดีด้วยการคิดที่ถูกต้อง จะก่อให้เกิดการรู้และเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความประพฤติที่ถูกต้อง จากความประพฤติที่ถูกต้อง ส่งผลให้จิตใจดีงาม จิตใจที่ดีงามบริสุทธิ์ ตั้งมั่นควรแก่การทำงาน จะส่งผลไปสู่ปัญญาที่เฉียบแหลม ดังนั้น เมื่อมนุษย์ต้องถูกฝึกเรื่องความประพฤติ (ศีล) ถูกฝึกเรื่องจิตใจ (สมาธิ) และถูกฝึกเรื่องความรู้ ความคิด และการปฏิบัติ (ปัญญา) ทั้งหมดนี้นำไปสู่การเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (โพธิปัญญา) ในลักษณะที่ค้ำจุนถึงชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ

๗. เราจะจัดการเรียนการสอนอย่างไร

เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ หมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติและแนวทางการดำเนินชีวิต (Buddhist way of life) ที่เป็นทางสายกลางที่เชื่อมโยงหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้เข้าใจธรรมชาติและชีวิตอย่างแท้จริง โดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งในเรื่องการกิน การอยู่ การฟังเป็น ส่งผลให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามมีความสุข พร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุข

การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ มีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (โพธิปัญญา) โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะของการเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม ที่มีหลักไตรสิกขาเป็นแกนกลางของกระบวนการเรียนการสอน คำนึงถึงกระบวนการที่กำหนดให้ผู้สอนออกแบบสิ่งแวดล้อมและจัดบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมุ่งศึกษา แก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้อย่างเป็นองค์รวม เพื่อพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ซึ่งเรียกวิธีการจัดการเรียนการสอนนี้ว่า “การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ (Buddhist Instruction Model)” ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย ดร.กิตติชัย สุทธิสินโนบล และได้แบ่งขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนไว้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ขั้นสร้างศรัทธา (Confidence Building) เป็นขั้นที่เตรียมผู้เรียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดจากความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่รู้เห็น มั่นใจว่าเป็นไปได้ มีคุณค่า และมั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ กิจกรรมที่ส่งเสริมการทดลองปฏิบัติจน
ประจักษ์ความรู้อย่างแท้จริงด้วยตนเอง กิจกรรมการสนทนาซักถาม การอภิปรายเพื่อนำเข้าสู่
บทเรียน พร้อมทั้งเตรียมบุคลิกภาพครูที่เป็นกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน
โดยการแสดงความรัก ความเมตตา ความจริงใจต่อผู้เรียน ใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวลไพเราะอ่อน
หวาน ถามคำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนจนเกิดศรัทธา
ที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่
เรียนเพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา (ปรโตโฆสะ)

๒. ชั้นปัญญาคุณธรรม (Virtues Conducive to Growth) เป็นชั้นที่ครูอธิบาย
และกำหนดหลักการ กฎเกณฑ์ในการเรียน เตรียมกิจกรรมการเรียนรู้หรือให้มนุษย์ (ผู้เรียน)
ร่วมกันเสนอหลักการ กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ตนเองจะปฏิบัติในระหว่างการเรียนรู้ พร้อมทั้งแบ่ง
กลุ่มให้เหมาะสมกับกิจกรรม และจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ที่จะใช้ในการเรียน
รู้อย่างเหมาะสมเพียงพอ

๓. ชั้นพัฒนาปัญญา (Wisdom Development) เป็นชั้นที่ใช้กระบวนการคิดโดย
แบบคาย (โยนิโสมนสิการ) ในการพัฒนามนุษย์ (ผู้เรียน) ผ่านกิจกรรมการศึกษา ค้นคว้า
ทดลอง สืบเสาะหาความรู้ โดยใช้ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการทาง
วิทยาศาสตร์ กระบวนการกลุ่ม การศึกษานอกสถานที่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดบันทึก
ข้อมูล การแก้ปัญหาตามแนวทางอริยสัจ การเรียนรู้อย่างมีความสุข สงบเย็น พร้อมทั้ง
ส่งเสริมกิจกรรมอภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับความรู้และข้อคิดเห็นที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม โดย
สนับสนุนการนำเสนอผลงานที่เกิดจากการทำกิจกรรมต่อชั้นเรียน

๔. ชั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้ (Improvement and Implementation) เป็นชั้น
ที่ผู้เรียนปรับปรุงพัฒนางาน เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหาใน
สถานการณ์จำลองหรือชีวิตจริง สู่อำนาจสำเร็จในการเรียนหรือการปฏิบัติกิจกรรม มีความ
พอใจ ความเพียรพยายาม มีความกระตือรือร้น มีจิตใจจดจ่อ และใช้ปัญญาพิจารณา
ใคร่ครวญสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้อย่างรอบคอบ และนำเสนอองค์ความรู้ในลักษณะที่สร้างสรรค์ในรูปแบบ
ของการจัดทำเป็นแผนพับ Mind map หรือโครงงาน เป็นต้น

๕. ชั้นสรุปและประเมินผล (Conclusion and Evaluation) เป็นชั้นที่ส่งเสริมให้
สรุปความรู้และประเมินผลงานของตนเองหรือกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้แสดงผลงานในรูปแบบของ
ป้ายนิเทศจัดนิทรรศการ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหรือให้
ร้องเพลงสรุปบทเรียน อภิปรายสรุป ประเมินชิ้นงาน ทำแบบทดสอบ หรือจัดเก็บผลงานใน
แฟ้มสะสมงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เรียนรู้และความเหมาะสม

๔. บทสรุป

มนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องเกิดจากการจัดการศึกษาที่สมบูรณ์ ที่เน้นการมองเรื่องราวของชีวิตตามความเป็นจริงเชื่อมโยงกับระบบการจัดการศึกษา เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีคุณค่า มุ่งให้มนุษย์ฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างรู้และเข้าใจความเป็นจริงตามธรรมชาติผ่านกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะการบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม โดยมีไตรสิกขาเป็นแกนหรือกระบวนการฝึกโดยพัฒนาพฤติกรรมที่ถูกต้อง (ศีล) จิตใจที่ Dingam (สมาธิ) และปัญญาที่เฉียบแหลม (ปัญญา) รู้เท่าทันเหตุและปัจจัยของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสิ่งต่างๆ ไม่ตื่นกลัวกับสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น องค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณธรรมจริยธรรมที่ได้จากการเรียนการสอนลักษณะนี้จะเกื้อกูลให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุขจากการเรียนรู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบเย็นและเป็นประโยชน์

บรรณานุกรม

- กิตติชัย สุธาสิโนบล. **การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๕๕.
- _____. “การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธ”. **วารสารวิจัยทางการศึกษา**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๓ – มีนาคม ๒๕๕๔).
- _____. “การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงโพธิปัญญา”. **วารสารวิจัยทางการศึกษา**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕).
- ประเวศ วะสี. **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิสวดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๕๔.
- _____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- _____. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, ๒๕๕๓.
- _____. **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗.

การบริหารงานวิชาการเพื่อรองรับ การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล ธรรมวิโส/แสนพงษ์)*

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การบริหารงานวิชาการเป็นรากฐานที่สำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสถาบัน สังคม และประเทศชาติ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายการศึกษาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการการศึกษา การพัฒนาการบริหารงานวิชาการจึงเป็นธรรมจักรที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยในแต่ละยุคสมัยของกระแสโลก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เป็นสถาบันการศึกษาที่ดำเนินงานตามปณิธานของมหาวิทยาลัย คือการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ มีความตระหนักถึงทิศทางการพัฒนาการศึกษาสู่การเป็นประชาคมอาเซียน โจทย์ที่สำคัญสำหรับวิทยาเขตขอนแก่น คือการบริหารวิชาการในปัจจุบันให้เอื้ออำนวยและรองรับการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนมากขึ้นแต่ไหนแต่ไร จะสร้างอัตลักษณ์ทางการศึกษาที่เข้มแข็งและโดดเด่นโดยการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิภาคอินโดจีน^๑ และประชาคมอาเซียนได้อย่างไร

* ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

^๑ การจัดการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภูมิภาคอินโดจีน เป็นวิสัยทัศน์ของ วิทยาเขตขอนแก่น ; ดูรายละเอียดใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, แผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๔), (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการสร้างนักวิชาการ สร้างสังคมวิชาการ สร้างผลงานวิชาการ สร้างบุคลากร และทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าให้กับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ เป็นธรรมเจดีย์ทางการศึกษาเพื่อสืบสานถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม จริยธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์แก่สาธารณชน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติธรรม สันติภาพ และสันติสุขสืบไป

๒. สถานการณ์ความร่วมมือของประชาคมอาเซียนด้านการศึกษา

ความสำคัญของการศึกษาในสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ในปฏิญญาว่าด้วยการส่งเสริมความร่วมมือด้านการศึกษาเพื่อบรรลุประชาคมอาเซียนที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน โดยเน้นย้ำถึงบทบาทสำคัญของการศึกษาในการสร้างประชาคมอาเซียน ครอบคลุม ๓ เสาหลักภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ อันประกอบด้วยบทบาทของภาคการศึกษาในเสาการเมืองและความมั่นคง บทบาทของภาคการศึกษาในเสาเศรษฐกิจ และบทบาทของภาคการศึกษาในเสาสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาของประเทศ เพื่อขจัดความยากจนและการก้าวพ้นจากความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศในระดับสากล ทั้งนี้ ทุกประเทศสมาชิกอาเซียนมีฐานการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาของประเทศ ตั้งแต่ระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีการจัดทำกฎหมายว่าด้วยการศึกษาให้สอดคล้องรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น^๒ สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้กำหนดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาไว้ในมาตรา ๘๑ ให้รัฐจัดการปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกฎหมายแม่บท เชื่อมต่อกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญและเป็นกรอบแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศตั้งแต่นั้นสืบมา

^๒พัชรารวลัย วงศ์บุญสิน, “แนวทางยุทธศาสตร์ในการเพิ่มผลิตภาพกำลังแรงงานอาเซียน”, วารสารประชากรศาสตร์, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๔๑) : ๓.

๓. สถานการณ์การขับเคลื่อนการศึกษาไทยสู่ประชาคมอาเซียน

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑) สถานศึกษาคือแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การศึกษาหรือการเรียนรู้จึงมีความผูกพันกับสถานศึกษา เมื่อพูดถึงการศึกษาก็จะต้องคิดถึงสถานศึกษา และเมื่อจะเปรียบเทียบสถานศึกษาด้านคุณภาพและมาตรฐาน ก็มักจะเปรียบเทียบกันในเรื่องของงานวิชาการ ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาและการบริหารงานวิชาการจึงเป็นเรื่องที่ต้องพูดถึงเกี่ยวพันกันไปไม่มีที่สิ้นสุด เพราะงานวิชาการเป็นงานหลักที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้ ความสามารถและทักษะ เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ซึ่งในการขับเคลื่อนนั้นมีสิ่งๆ ที่ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจและให้ความสำคัญ ดังนี้

๓.๑ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานวิชาการเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษา มาตรฐานคุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัด หากผู้บริหารสามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องทำหน้าที่ในฐานะของผู้นำทางวิชาการ โดยภาระงานเป็นเรื่องของการส่งเสริมและสร้างความเชื่อมั่นให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ด้านวิชาการไปในทิศทางตรงตามเป้าหมาย ด้วยการร่วมวางแผนและให้การสนับสนุนเพื่อนอาจารย์ในการปฏิบัติงานวิชาการ รวมทั้งการให้ความร่วมมือกับผู้เรียนในการบริหารกิจการ การบริหารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นยุทธศาสตร์การบริหารที่สำคัญที่ผู้บริหารพึงนำมาใช้ในการบริหารงานวิชาการ^๓ ดังนั้น การบริหารงานวิชาการจึงเป็นหัวใจสำคัญในสถานศึกษาที่ผู้บริหารต้องใส่ใจและตระหนักในภารกิจ รู้จักปรับปรุงตนเอง รู้และเข้าใจงานวิชาการอย่างถ่องแท้ รวมทั้งพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้าทันต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน จะทำให้ได้รับความไว้วางใจได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชน สังคมอันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจต่อความสำเร็จในที่สุด

๓.๒ หลักการบริหารงานวิชาการ หลักการสำคัญของการบริหารงานวิชาการ มีดังต่อไปนี้^๔

^๓รุจิรี ภูสาระ และจันทราณี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บุกพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๒.

^๔ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการ, (ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

๓.๒.๑ หลักการพัฒนาคุณภาพ (Quality Management) เป็นการบริหาร เพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ องค์ประกอบของคุณภาพที่เป็นตัวชี้วัดคือผลผลิตและ กระบวนการ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคลากรและผู้รับบริการได้รับความพึงพอใจ พัฒนา ศักยภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับสากลมากขึ้น โดยอาศัยกระบวนการประกัน คุณภาพการศึกษา ได้แก่ การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินผล

๓.๒.๒ หลักการมีส่วนร่วม (Participation) การปรับปรุงคุณภาพของ กระบวนการของการบริหารได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยหลักการมีส่วนร่วม การ เสนอแนะและการพัฒนาในงานวิชาการต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย จึงอาจดำเนิน งานในรูปของคณะกรรมการวิชาการโดยมีเป้าหมายนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพได้มากขึ้น การมี ส่วนร่วมต้องเริ่มจาก การร่วมคิด การร่วมทำ และการร่วมประเมินผล

๓.๒.๓ หลักการสามองค์ประกอบ (3-Es) ได้แก่ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด คือ

๑) หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึงการปฏิบัติตามแผนที่ กำหนดไว้ เป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการ หากมีปัญหาและอุปสรรคขณะดำเนินการก็ สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ การมีประสิทธิภาพเน้นไปที่กระบวนการ (Process) การใช้กลยุทธ์ และเทคนิควิธีต่างๆ ที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด

๒) หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึงได้ผลผลิต (Outcome) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความรู้ความ สามารถ มีทักษะเพิ่มขึ้น รวมทั้งการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับ อย่างไรก็ตามมักใช้สองคำนี้ ควบคู่กัน คือมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) หลักประหยัด (Economy) หมายถึงใช้เวลา น้อย การลงทุน น้อย การใช้กำลังหรือแรงงานน้อย โดยไม่ต้องเพิ่มทรัพยากรการบริหาร แต่ได้ผลผลิตตามที่ คาดหวัง ดังนั้น การลงทุนทางวิชาการจึงต้องคำนึงหลักความประหยัดด้วยเช่นกัน

๓.๒.๔ หลักความเป็นวิชาการ (Academics) หมายถึงลักษณะที่ครอบคลุม เนื้อหาสาระของวิชาการ ได้แก่ หลักการพัฒนาหลักสูตร หลักการเรียนรู้ หลักการสอน หลัก การวัดผลประเมินผล หลักการนิเทศการศึกษา และหลักการวิจัย เป็นต้น หลักการเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์

จะเห็นได้ว่า หลักการบริหารงานวิชาการเป็นแนวคิดเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุสู่ความ สำเร็จในการบริหารงานวิชาการ ดังนั้น ในการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารต้องใช้ทั้งหลัก

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยคำนึงถึงคุณภาพของเป้าหมายคือผู้เรียนเป็นหลัก นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงบุคลากรซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการบริหาร โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหาร ให้การส่งเสริมสนับสนุนและดูแลเอาใจใส่ด้วยความยุติธรรมและด้วยความเสมอภาค

๓.๓ สิ่งที่ควรคำนึงถึงในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานวิชาการ มีสิ่งที่ควรคำนึงถึง ได้แก่

๓.๓.๑ แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙) กำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบาย ดังนี้ พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคอนและสร้างสังคมคุณธรรมภูมิปัญญา จากการศึกษาวิเคราะห์แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙) พบว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙ การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและสมดุลเป็นงานหลักของการพัฒนา และมุ่งเน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้

๓.๓.๒ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙) ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลในทุกมิติอย่างบูรณาการและเป็นองค์รวม และยึดวิสัยทัศน์ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๗๐ ที่ว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มີมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึงมีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานอยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”^๕ ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบริบทของสถานศึกษาคือเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ให้โอกาสการเรียนรู้คู่คุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้คนไทยได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ

^๕สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (ร่าง) ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิง, ๒๕๕๔), หน้า ๖-๗.

ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต

๓.๓.๓ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ผู้มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คติธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษา ต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

๓.๓.๔ หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ตามหลักสัปปริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ มิได้มุ่งหวังกำไรหรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลก โดยไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ:-

๑) ฉัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือรู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผลและรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการในองค์กร

๒) อัตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึงการบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคงและไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

^๖ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง.สศตค. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

๓) อัตตัญญูตา (Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือรู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไรและเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึงรู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) อย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไรและรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหารความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพและมั่นคงถาวร

๔) มัตตัญญูตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงินหรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรบุคคลในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕) กาลัญญูตา (Knowing the Proper time) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึงการบริหารจัดการจะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จมากที่สุด

๖) ปริสัญญูตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าใจ เข้าใจและพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณชน ซึ่งจะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗) บุคคลัญญูตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคลและมอบงานที่เหมาะสมให้ การบริหารจัดการในการรู้บุคคลเปรียบเหมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนาและบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถและภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากสาระของสัปปุริสธรรมข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาสอนอธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคมมนุษย์หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการตนและองค์การที่ดีได้ สำหรับในส่วนของหลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการโดยแสวงหากำไรและการแข่งขันในองค์กรบรรลุสู่เป้าหมายตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้บริหารนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์หรือพุทธวิธีบริหารเข้ามาประกอบหรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน ก็จะเป็นการบริหารที่มุ่งให้เกิดความสมดุลทั้งเรื่องของคน เรื่องงาน เรื่องหลักการ และเรื่องธรรม หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงานแบบยั่งยืน มีความมั่นคงและเป็นธรรมต่อบุคคล หรือต่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารงานอย่างมีงคน ยั่งยืน และเป็นระบบด้วยมีคุณธรรมมาประกอบการบริหารจัดการอีกโสดหนึ่งด้วย

๓.๔ ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ นักวิชาการได้กำหนดขอบข่ายงานวิชาการไว้ ๙ ประการ ได้แก่ (๑) งานหลักสูตร (๒) งานการจัดการเรียนการสอน (๓) งานการประเมินผลการเรียน (๔) งานการบริหารการนิเทศภายในสถานศึกษา (๕) งานการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ (๖) งานการวิจัยและพัฒนา (๗) งานการบริหารระบบข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการ (๘) งานการบริหารการประเมินผลงานทางวิชาการของสถานศึกษา และ (๙) งานการบริหารโครงการทางวิชาการอื่นๆ^๗

๔. การบริหารงานวิชาการของ มจร. วิทยาเขตขอนแก่น

จากผลการตรวจประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ในรอบปีการศึกษา ๒๕๕๔ พบว่า การบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับพันธกิจทั้ง ๔ ด้านของมหาวิทยาลัย ได้แก่ (๑) การผลิตบัณฑิตคือการจัดการเรียนการสอน (๒) การวิจัยและพัฒนา (๓) การบริการวิชาการสังคม และ (๔) การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งวิทยาเขตขอนแก่นมีจุดเด่นในพันธกิจด้านการบริการวิชาการสังคมและด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่

^๗ดูรายละเอียดใน กมล ภูประเสริฐ, การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ทิปส์ พับลิเคชั่น, ๒๕๔๔), หน้า ๙-๑๔.

พันธกิจด้านการผลิตบัณฑิตและการวิจัยนั้น ยังต้องพัฒนาให้มีความเข้มแข็งต่อไป ซึ่งพันธกิจทั้งสองด้านข้างต้นนั้น เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการโดยตรง นอกจากปัจจัยภายในที่ต้องสร้างคุณภาพการศึกษาเพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์การเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนา ระดับนานาชาติ ที่เน้นการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจและสังคมแล้ว ปัจจัยภายนอกในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ของการเปิดเสรีทางการศึกษาและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารงานวิชาการของวิทยาเขตขอนแก่น ต้องมีการพัฒนาตนเองให้สอดคล้องเท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากการเปิดใจกว้าง ทำความเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงของคุณภาพการจัดการศึกษาที่ผ่านมาตามผลของการประเมินตนเองและการประเมินของหน่วยงานภายนอก ซึ่งพันธกิจด้านการวิจัยและพัฒนา ยังเข้าไม่ถึงรากเหง้าของปัญหาและความต้องการในทุกระดับของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภูมิภาคอินโดจีน เป็นไปตามแนวทางพุทธวิธีการบริหารงานที่ต้องร่วมมือกับวิทยาการสมัยใหม่อย่างมีสติและตั้งอยู่บนทางสายกลาง

๕. แนวทางการพัฒนาการบริหารวิชาการ

ในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งภายใต้โครงสร้างแผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับดังกล่าว วิทยาเขตขอนแก่น ได้จัดทำแผนพัฒนาฯ วิทยาเขตขอนแก่น รองรับแผนพัฒนาของมหาวิทยาลัย โดยมีแนวทางในการบริหารวิชาการเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ดังนี้

๕.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเพิ่มขีดความสามารถของบัณฑิตให้มีคุณภาพมาตรฐานในระดับสากล มี ๒ กลยุทธ์ คือ

กลยุทธ์ที่ ๑ พัฒนาสมรรถนะด้านการใช้ภาษาอังกฤษของนิสิตไทยให้อยู่ในระดับที่ใช้ในการทำงานได้ โดยมาตรการการปฏิบัติคือส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษด้วยการมีห้องเรียนภาษาและมีระบบวัดผลการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่มีประสิทธิภาพและหลักสูตรที่เกี่ยวข้องทุกหลักสูตร โดยมีแผนงานคือโครงการหลักสูตรพระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ (English Program)

กลยุทธ์ที่ ๒ พัฒนาสมรรถนะด้านการประกอบวิชาชีพและการทำงานข้ามวัฒนธรรมของบัณฑิตไทย มีมาตรการในการปฏิบัติ ๔ มาตรการ คือ

มาตรการที่ ๑ ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพของบัณฑิตให้มีความรู้ความสามารถด้านวิชาการ เข้าใจความแตกต่าง ให้สามารถปรับตัวในการทำงานข้ามวัฒนธรรมกับประชากรในประชาคมอาเซียน แผนงานคือโครงการนิสิตอาเซียนแลกเปลี่ยนภาษาและศิลปวัฒนธรรม

มาตรการที่ ๒ ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับอาเซียนผ่านการเรียนการสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาอาเซียน แก่นิสิตไทยและนิสิตอาเซียน รวมทั้งมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน แผนงานคือการบูรณาการโครงการบุญกุ่มข้าวใหญ่เทศน์มหาชาติอาเซียนกับการเรียนการสอนและการวิจัย

มาตรการที่ ๓ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนักศึกษาโดยสนับสนุนการถ่ายโอนหน่วยกิต การศึกษา ระหว่างสถาบัน สถาบันสมทบและประเทศสมาชิกอาเซียนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ แผนงานคือโครงการแลกเปลี่ยนนิสิตปฏิบัติศาสนกิจระหว่างวัด สถาบันการศึกษา หรือภาคธุรกิจในประเทศสมาชิกอาเซียน

มาตรการที่ ๔ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเพื่อเปิดโลกทัศน์และเปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถในเวทีระดับอาเซียน รวมถึงกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักในการเป็นพลเมืองอาเซียน แผนงานคือโครงการประกวดการแสดงธรรมเทศนาของประชาคมอาเซียน และโครงการประกวดการศึกษาวรรณกรรมอาเซียน

๕.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันเพื่อการพัฒนาประชาคมอาเซียน มีกลยุทธ์ ๖ กลยุทธ์คือ

กลยุทธ์ที่ ๑ พัฒนาอาจารย์ให้มีสมรรถนะสากล มาตรการคือการส่งเสริมให้สัดส่วนอาจารย์ระดับปริญญาเอกให้สูงขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้อาจารย์ผลิตผลงานทางวิชาการเพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ แผนงานคือโครงการพัฒนาการศึกษาบุคลากรสายวิชาการในระดับดุษฎีบัณฑิต

กลยุทธ์ที่ ๒ ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเกี่ยวกับอาเซียนในสถาบันอุดมศึกษา มาตรการ คือสร้างเครือข่ายด้านการวิจัยระหว่างศูนย์ความเป็นเลิศของสถาบันกับสถาบันอุดมศึกษาภายในประเทศและประเทศสมาชิกอาเซียนในสาขาที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศและทิศทางของอาเซียน รวมถึงโครงการผลิตเอกสารประกอบการสอนและตำราทางวิชาการ แผนงานคือการผลิตนิตยสารวิชาการธรรมทรรศน์ ตีพิมพ์ทุก ๓ เดือน และวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ตีพิมพ์ทุก ๔ เดือน

กลยุทธ์ที่ ๓ พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้มีคุณภาพระดับตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในอาเซียน มาตรการคือสนับสนุนทุนวิจัยระดับปริญญาเอก ทุน

พัฒนาอาจารย์ และทุนสนับสนุนเพื่อผลิตงานวิจัยในอาเซียน และเผยแพร่ผลงานวิจัยในอาเซียน แผนงานคือโครงการผลิตเอกสารประกอบการสอนและตำราทางวิชาการด้านพุทธศาสนาในอาเซียน

กลยุทธ์ที่ ๔ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพระดับสากล มาตรการคือพัฒนาองค์กรให้มีโครงสร้างพื้นฐานด้านที่สามารถรองรับนักศึกษาในอาเซียน แผนงานคือการพัฒนาห้องสมุด Internet หอพักนิตินานาชาติ โรงอาหาร ระบบสาธารณูปโภคและอุปโภคเพื่อรองรับนิตินอาเซียน

กลยุทธ์ที่ ๕ พัฒนาวิชาการและการวิจัยสู่ความเป็นเลิศ มาตรการคือส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรนานาชาติในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญและเป็นที่ต้องการของตลาดงานอาเซียน แผนงานคือโครงการวิจัยปัจจัยที่ตอบสนองต่อการพัฒนาความพร้อมของสถาบันเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะหลักสูตรพระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษต้องแสวงหาความร่วมมือจากสถาบันพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอาเซียนเพื่อแลกเปลี่ยนอาจารย์ผู้สอนระหว่างวิทยาเขตขอนแก่นกับประเทศสมาชิกอาเซียน

กลยุทธ์ที่ ๖ พัฒนาระบบอุดมศึกษาแห่งอาเซียน ประกอบด้วย มาตรการที่ ๑ ส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นสองภาษา เช่น ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มาตรการที่ ๒ ส่งเสริม สนับสนุนและจัดสรรงบประมาณให้อาจารย์ชาวต่างชาติที่มีความรู้ความสามารถและความชำนาญ มาบรรยายถ่ายทอดองค์ความรู้และหรือทำวิจัยร่วมในสถาบันการศึกษา มาตรการที่ ๓ ส่งเสริมกิจกรรมความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันพุทธศาสนาของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน แผนงานคือสัมมนาทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอาเซียน โดยสำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น มาตรการที่ ๔ ส่งเสริมให้สถาบันพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและสิ่งอำนวยความสะดวกในทุกด้าน ด้วยการจัดทำเว็บไซต์พระพุทธศาสนาอาเซียน เพื่อเป็นฐานข้อมูลทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้บริการองค์ความรู้และการประชาสัมพันธ์แก่สังคม มาตรการที่ ๕ ส่งเสริมให้สถาบันพัฒนาสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นนานาชาติ ทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ และมาตรการที่ ๖ ส่งเสริมการสร้างความกลมกลืน (Harmonization) ของการอุดมศึกษาอาเซียน โดยเฉพาะในด้านคุณภาพและคุณวุฒิทางการศึกษาผ่านกลไกความร่วมมือระดับอุดมศึกษาที่มีอยู่ เช่น โครงการความร่วมมือเพื่อการศึกษาแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษาไทยกับประเทศประชาคมอาเซียน

จากมาตรการที่ ๑-๖ ของกลยุทธ์ที่ ๖ วิทยาเขตขอนแก่น กำลังดำเนินโครงการสร้างที่พัก โรงอาหาร ระบบสาธารณูปโภคและอุปโภค รองรับนิสิตอาเซียนของวิทยาเขตขอนแก่น และมีการติดตั้งระบบ Internet เพื่อการศึกษา โดยได้เปิดสอนหลักสูตรพระพุทธรศาสนาภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งกำลังแสวงหาความร่วมมือจากคณะสงฆ์ สถาบันทางพระพุทธรศาสนาและสถาบันการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน เพื่อแลกเปลี่ยนอาจารย์ การร่วมวิจัยและร่วมมือทางวิชาการด้านอื่นๆ ซึ่งจะแล้วเสร็จทันตามแผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับที่ ๑๑ นี้

๕.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การส่งเสริมบทบาทของสถาบันในประชาคมอาเซียน มี ๔ กลยุทธ์ คือ

กลยุทธ์ที่ ๑ ส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำของสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสามเสาหลักในการสร้างประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเสาด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน มาตรการคือประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานสู่การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนและความเคลื่อนไหวในการเจรจาเปิดเสรีการค้า บริการด้านการศึกษาในอาเซียนและระหว่างอาเซียนกับประเทศคู่เจรจาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง แผนงานคือรายการอาเซียนศึกษาที่นำเสนอวิถีชีวิตอาเซียน ผ่านทางสถานีวิทยุพระพุทธรศาสนาและสถานีวิทยุเครือข่ายที่สามารถรับฟังได้ในประเทศประชาคมอาเซียน เช่น บันเทิงธรรมออนซอนอีสาน โสมของดีอีสาน

กลยุทธ์ที่ ๒ สร้างความตระหนักแก่คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ในการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนและบทบาทของการศึกษาในการพัฒนาประชาคมอาเซียน ทั้งในด้านบวกและลบ มาตรการคือส่งเสริมการสร้างความตระหนักในเรื่องเอกลักษณ์ของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน รวมทั้งส่งเสริมกิจกรรมสัมพันธ์ในหมู่บุคลากรและประชาชน แผนงานคือสำนักวิชาการมอบนโยบายเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาเซียน สำหรับคณาจารย์ให้มีการมอบหมายงานการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอาเซียนศึกษาให้กับนิสิต สำหรับบุคลากรเป็นการให้นโยบายการสร้างจิตสำนึกบริการที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมวิถีอาเซียนตามภาระงานของแต่ละบุคคล สำหรับนิสิตมอบหมายให้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันจนสำเร็จการศึกษา

กลยุทธ์ที่ ๓ ส่งเสริมให้สถาบันเป็นศูนย์กลางการศึกษาทางพระพุทธรศาสนาในกลุ่มประเทศลุ่มแม่น้ำโขงและประชาคมอาเซียน มาตรการคือส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเตรียมการเพื่อใช้ประโยชน์และป้องกันผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายกำลังคนข้ามชาติ เช่น การระบาดของโรค ยาเสพติด และอาชญากร

ข้ามชาติ เป็นต้น แผนงานคือโครงการพัฒนาสถาบันให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา อาเซียนที่สามารถสืบค้นพระไตรปิฎก งานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาอาเซียน และองค์ความรู้ที่เป็น Model การสร้างความปรองดอง เป็นต้น

กลยุทธ์ที่ ๔ จัดทำศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาในอาเซียน ประกอบด้วย

๑) มาตรการที่ ๑ จัดทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) Mapping กับคณะ ภาควิชา แกนหลักในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญและเป็นความต้องการของเขตพื้นที่เศรษฐกิจต่างๆ เชื่อมโยงกับสถาบันอุดมศึกษาไทยและอาเซียนที่มีความเชี่ยวชาญและตอบสนองต่อการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจต่างๆ แผนงานคือโครงการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการแลกเปลี่ยนตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคอาเซียน

๒) มาตรการที่ ๒ ส่งเสริมให้อาจารย์ในสถาบันไปบรรยาย วิจัย ให้บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แก่สถาบันอุดมศึกษาในไทยและประชาคมอาเซียน แผนงานคือโครงการความร่วมมือการผลิตบุคลากรทางพระพุทธศาสนากับคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัย ในราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศเวียดนาม

๖. บทสรุป

การบริหารงานวิชาการของวิทยาเขตขอนแก่น มีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนหลายประการ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยมีความชัดเจนในการสร้างอัตลักษณ์ในการศึกษาของตนเอง คือการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสร้างคนดี คนเก่ง คนที่มีความสุขอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ของมหาวิทยาลัยคือการสร้างพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก ที่มีความแตกต่างหลากหลายให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติธรรม สันติภาพ และสันติสุขตามวิถีทางของตนเอง โดยใช้กลไกการศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อนในการสร้างปัญญาทางโลกให้ตกผลึกเป็นปัญญาภายในแก่บุคคล องค์กรและสถาบัน มหาวิทยาลัยมีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านการจัดการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ โดยมีอิสระในการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล สามารถออกแบบและพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่อง มีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ได้รับการยอมรับจากสังคมไทยและชาวโลก ทำให้มีกัลยาณมิตรทุกภาคส่วน ทั้งคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุน บุคลากรในองค์กรทั้งพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ มีพื้นฐานจิตใจที่เมตตา

เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมวิญญูสังสาร จิ่งทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา ในการพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรที่เปรียบเสมือนบ้านและครอบครัวของตนอย่างเต็มกำลังสติและความสามารถ มีระบบคุณธรรมอุปถัมภ์เพื่อสร้างภาวะผู้นำให้กับเยาวชนชาวพุทธรุ่นใหม่ในการเจริญรอยต่อธรรมศึกษา ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้เป็นจุดแข็งที่สำคัญของมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยต้องไม่ประมาทหยุดการพัฒนาตนเอง ยังต้องสะสมเสบียงเพื่อเลี้ยงตนเองให้สามารถเผชิญต่อวิกฤตแห่งการพัฒนาที่กำลังจะมาถึงได้อย่างสง่างาม โดยใช้จุดแข็งที่กล่าวมาสร้างระบบบริหารงานวิชาการจากเครือข่ายกัลยาณมิตร ได้แก่ คณะสงฆ์ในอาเซียน องค์กรทางการเมือง ศิษย์เก่านานาชาติ กลุ่มนักวิชาการในสถาบันการศึกษาของไทยและอาเซียน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ศาสตนิกชน ฯลฯ ที่เข้าใจปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัย เป็นผู้นำทาง เป็นพี่เลี้ยง และเป็นกระจกสะท้อนภาพการพัฒนาให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกระตุ้นให้ทุกขอบข่ายงานทางวิชาการ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วยจิตสำนึกความรู้สึกเป็นเจ้าของในการสร้างและพัฒนางานของตนเองด้วยความภาคภูมิใจ สามารถนำมาสู่การพัฒนาคนให้มีศักยภาพและคุณภาพ มีความเจริญงอกงามในชีวิตสืบไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมล ภูประเสริฐ. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๔.

ชุมศักดิ์ อินทร์รัช. การบริหารงานวิชาการ. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๙.

พัชราวลัย วงศ์บุญสิน. “แนวทางยุทธศาสตร์ในการเพิ่มผลิตภาพกำลังแรงงานอาเซียน”. วารสารประชากรศาสตร์. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๔๑).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. แผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๔). ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๙.

รุจิรี ภูสาระ และจันทราณี สงวนนาม. การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บุกพอยท์, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ร่าง) ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

กลวิธีการใช้ภาษาในการเผยแผ่พุทธธรรม เรื่อง อทิปปัจจายตา ของพุทธทาสภิกขุ

ธรรณปพร หงษ์ทอง
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑. บทนำ

โลกในยุคปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าด้านการสื่อสารเป็นกระแสที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ของผู้คนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสารทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของมนุษย์ รวมทั้งการใช้ภาษาในลักษณะเฉพาะของสังคมเครือข่าย และภาษาจากต่างประเทศซึ่งแผ่เข้ามาอย่างมากมาย ส่งผลต่อการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่มคนในสังคมไทย เกิดการลอกเลียนแบบในด้านการใช้ภาษา มีการปรับแต่งทั้งการเขียน การพูด และการใช้สัญลักษณ์ หรือการนำภาษาต่างประเทศมาปนกับภาษาไทยมากขึ้น ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และทำตามกัน จากกระแสของพฤติกรรมดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อการเผยแผ่ธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสั่งสอนของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มที่รับหน้าที่การเผยแผ่โดยตรง เพราะคนฟังขาดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้เพื่อความเข้าใจในภาษาธรรมหรือภาษาพระ ที่ส่วนใหญ่ถูกมองว่าไม่ทันสมัยและค่อนข้างเป็นนามธรรม เหมือนที่ท่านได้ให้ทัศนะว่า คนเราไม่เข้าใจธรรมะก็เพราะว่า “ภาษา” เป็นอุปสรรค โดยภาษามี ๒ ระดับคือ ภาษาโลกและภาษาธรรม ภาษาโลกคือภาษาคนเป็นภาษาที่ขาดความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถ่องแท้ พูดกันอยู่ตามประสาของคนที่ไม่เข้าใจธรรม ส่วนภาษาธรรมคือภาษาเหมือนกัน แต่ว่ามองเห็นหลักธรรมในส่วนลึกหรือเห็นธรรมที่แท้จริงสื่อออกมาด้วยความรู้สึกตรงตามความเป็นจริง ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่าภาษาทั้งสองตามภาษาสมัยใหม่ คือภาษาโลกหรือภาษาคนนั้นเป็นภาษาทาง Physics ที่เป็นเพียงวัตถุคือ Physical way of Speaking ส่วนภาษาธรรมคือภาษาที่เป็น Meta-physics คืออยู่เหนือโลก มีวิธีพูดเป็น Meta-Physical way of

Speaking ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมและสถานการณ์เกี่ยวกับวิถีพุทธในสังคมไทยจึงเกิดคำถามและประเด็นสงสัยให้คิดใคร่ครวญหลายประการ ประเด็นสำคัญคือพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังสับสนและไม่เข้าใจแก่นแท้ของพุทธศาสนาต่างๆที่มีการสืบทอดพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องทุกยุคทุกสมัยเช่นการสืบทอดผ่านวรรณกรรมพุทธศาสนาและวรรณกรรมคำสอนสำหรับพุทธศาสนิกชน พุทธธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตและสังคมที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

ในการศึกษาด้านกลวิธีการสอนและการใช้ภาษาในการสอนธรรมของพุทธทาสภิกขุ นั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะการนำหลักธรรมในหมวดอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาทมาเทศนา ต่อพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไปซึ่งเป็นหลักธรรมที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาและพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นธรรมหมวดแรกที่ทรงทบทวนเป็นเวลา ๗ วัน หลังการตรัสรู้ ถือว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษยชาติ และชาวพุทธทั้งมวลอิทัปปัจจยตาแม้จะเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุด แต่ก็ถูกมองข้ามมากที่สุดในการนำมาสอน โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เหตุเนื่องจากความยากในการทำความเข้าใจทั้งผู้สอนและผู้ศึกษา ดังที่พุทธทาสภิกขุ^๑ กล่าวว่า “เรื่องอิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องหัวใจของพุทธศาสนา แต่ก็ถูกมองข้ามเสียที่สุดราวกับว่าไม่สำคัญ หรือไม่ได้มีอยู่ในพระบาลี ทั้งนี้สังเกตเห็นได้ว่า เป็นด้วยเหตุ ๒ ประการคือเข้าใจได้ลำบากนอ้อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งมักถูกห้ามกันเสียว่าอย่าไปศึกษาเลยสูงเกินไป เช่นเดียวกับ เรื่อง สุนทรียตา แต่โดยที่แท้แล้วเป็นเรื่องที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของคนทุกคน ไม่ว่าจะมองกันที่ส่วนไหนของคน ไม่ว่าจะที่ไหน เวลาอะไร แก่ใครก็ตาม เป็นเรื่องของอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น” เมื่อพูดถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาคนโดยมากจะนึกถึงเรื่อง อริยสัจขอให้เข้าใจว่า ปฏิจจสมุปบาท นี้คือ อริยสัจที่สมบูรณ์แบบ จึงขอเรียกว่า อริยสัจใหญ่ ปฏิจจสมุปบาทนั้นมีอยู่ในตัวเราแทบจะตลอดเวลา ถ้าผู้ใดเข้าใจแล้วอาจจะปฏิบัติเพื่อดับความทุกข์ของตนได้ และเมื่อมองกันอีกแง่หนึ่ง เราต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องกระทำกันทุกคน และช่วยกันทำเพื่อให้เข้าใจเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทนี้ให้ได้ มันเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องเข้าใจเรื่องนี้ แล้วยังเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจด้วย ข้อนี้เป็นพุทธประสงค์ หากทำได้ดังนี้แล้ว การตรัสรู้ของพระพุทธองค์ก็จะเป็นหมั่น ดังนั้นหลักการถ่ายทอดองค์ความรู้ในศาสตร์ทุกด้านจะมีกระบวนการที่สำคัญมากประการหนึ่งคือหลักการเรียนรู้โดย

^๑พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗.

ประกอบด้วยผู้เรียน และผู้สอน ซึ่งกลวิธีการสอนก็เป็นหลักสำคัญของผู้ถ่ายทอดที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจในศาสตร์นั้นๆ ถ้าผู้สอนขาดกลวิธีการสอนที่ถูกต้องเหมาะสมกับผู้เรียน ความเข้าใจในการเรียนรู้ก็จะประสบความสำเร็จได้ยาก โดยเฉพาะการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมะชั้นสูงในเรื่องอิทปปัจจยตาของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะการใช้ภาษาที่ต้องใช้การตีความใน ๒ ลักษณะคือ “ภาษาคน” กับ “ภาษาธรรม” โดยบุคคลที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงเกี่ยวกับการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาถ่ายทอดในหลายทศวรรษที่ผ่านมาคือพระธรรมโกศาจารย์หรือพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม

๒. แนวคิดของอิทปปัจจยตาหรือปฏิจจนุปบาท

พุทธทาสภิกขุให้ความหมาย ปฏิจจนุปบาท (Dependent Origination) ว่า มาจากรากศัพท์ของคำว่า “ปฏิจจน” แปลว่าอาศัย และ “นุปบาท” แปลว่าเกิดขึ้นพร้อม ปฏิจจนุปบาทจึงหมายถึงการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกันและกันหรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของปฏิจจนุปบาทว่าเป็นสภาพที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา^๓

สรุปความหมายของหลักปฏิจจนุปบาทได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นพร้อมของธรรมทั้งหลายทั้งปวง ในสภาวะธรรม ที่เป็นปัจจัยอิงอาศัยกัน ของสิ่งทั้งหลายสืบต่อกันมาตามกระบวนการระหว่างเหตุและผลอย่างไม่มีที่สิ้นสุดไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปโดยตัวมันเองทุกสรรพสิ่งจึงต่างเกี่ยวเนื่องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวมานั้น สามารถอธิบายลักษณะการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะของพุทธทาสภิกขุ จากการสอนเรื่องอิทปปัจจยตาได้โดยการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษา โดยเลือกใช้ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse) ซึ่งวาทกรรมในมิติทางภาษาศาสตร์มี ๒ นัยคือ ๑) วาทกรรมในมโนทัศน์เดิมคือรูปภาษาในวาทกรรมซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นภาษาระดับเหนือกว่าประโยชน์

^๒พุทธทาสภิกขุ, **ปฏิจจนุปบาทจากพระโอบุส**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

คำเรียกว่าถ้อยคำเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์สารข้อความวจนะปริจเฉทและวาทกรรม ๒) วาทกรรม โนมโนทัศน์ใหม่คือรูปภาษาและมิติอื่นๆ ที่แฝงอยู่กับการสื่อสารตั้งนั้นวาทกรรม (Discourse) จึงเป็นระบบของภาษาระดับข้อความซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบด้าน ไวยากรณ์มีกลวิธีการเชื่อมโยงความเพื่อสื่อความหมายและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง ภาษากับผู้ใช้ภาษา

๓. กลวิธีการใช้ภาษาในวาทกรรมของพุทธทาสภิกขุ

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับผลงาน ของพุทธทาสภิกขุ ทำให้ทราบถึงชีวิต ผลงานและแนวคิดของท่าน ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้น สำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมของท่าน ในการเผยแผ่พุทธธรรมเรื่องอิตทัปปัจจยตานี้ได้อย่าง มีประสิทธิภาพทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการศึกษาวาทกรรมโดยเฉพาะการศึกษา วาทกรรมในมิติทางภาษาศาสตร์ที่มีการศึกษาทั้งจากภาษาพูดและภาษาเขียนในภาษาถิ่น และภาษามาตรฐานหลากหลายแง่มุมสำหรับข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของพุทธทาส- ภิกขุบ่งบอกถึงการยอมรับในคุณค่าของชีวิตผลงานและความสามารถด้านภาษาวรรณกรรม และพุทธปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ดังที่ปรากฏทั่วไปในสาธารณชน

๔. วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาของพุทธทาสภิกขุในระดับโครงสร้างหลัก

ในบทความนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์โครงสร้างของวาทกรรมนี้ในภาพรวมสู่ภาพย่อย โดยเริ่มจากโครงสร้างหลัก นั่นคือ ชื่อเรื่อง การนำเรื่อง และการปิดความ จากนั้นผู้เขียนจึง ได้ศึกษาวิเคราะห์ด้วยหน่วยทางภาษาระดับต่างๆ โดยเฉพาะภาษาระดับข้อความ ซึ่งเป็น หน่วยทางภาษาระดับใหญ่ที่สุดซึ่งผลการวิเคราะห์มีดังนี้

๑) ชื่อเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องในวาทกรรมการสอนเรื่องอิตทัปปัจจยตานี้เป็นกลวิธีหนึ่งที่ใช้สื่อความหมายเป็นลำดับแรก การตั้งชื่อเรื่องนี้นอกจากเกี่ยวข้องกับ การเสนอแก่นความ หรือใจความสำคัญของเรื่องแล้ว ยังเป็นกลวิธีกระตุ้นให้เกิดความสนใจและติดตามรายละเอียดด้านเนื้อหาต่อไป ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้ประเด็นของสารัตถธรรมมาตั้งชื่อและจะสอดคล้องกับแก่นความ การตั้งชื่อเรื่องโดยสื่อความหมายผ่านชื่อเรื่องนั้นจะเชื่อมโยงกับการสื่อความหมายในลำดับต่อไปคือ การนำเรื่อง

๒) การนำเรื่อง ก่อนการขยายความพุทธทาสภิกขุมีกลวิธีการเกริ่นนำ (Aperture) ที่หลากหลาย ในที่นี้ผู้เขียนใช้คำว่า การนำเรื่อง เพราะเป็นข้อความที่กล่าวเป็นส่วนนำก่อนการขยายความ ซึ่งพบว่ามีกลวิธีหลากหลายตลอดการบรรยายของท่าน ส่วนใหญ่ท่านจะเกริ่นนำด้วยข้อความหรือประโยค ก่อนที่จะมีการขยายความ นอกจากนี้ยังมีการนำเรื่องในรูปแบบอื่นๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) การนำเรื่องโดยเสนอแก่นความ เป็นการเข้าสู่สาระสำคัญของวาทกรรมเลย โดยไม่มีการเกริ่นนำ
- (๒) การนำเรื่องโดยการตั้งคำถามและการเสนอปัญหา เป็นกลวิธีการเกริ่นนำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้อยากเห็นอยากติดตาม การนำเรื่องลักษณะนี้เป็น การนำเข้าสู่เรื่องโดยการหยิบยกประเด็นที่เป็นข้อสงสัยหรือต้องพิจารณาเริ่มก่อนการขยายความ
- (๓) การเกริ่นนำด้วยพุทธภาษิต พระบาลี และพระพุทธรพจน์ ก่อนการนำเสนอสาระสำคัญ

ดังนั้นสรุปได้ว่าการนำเรื่องโดยตรงและการเกริ่นนำก่อนเข้าเรื่องทั้ง ๓ ลักษณะเป็นกลวิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏในโครงสร้างวาทกรรมคำสอนเรื่อง อิทปิัจจยตา ของพุทธทาสภิกขุ เป็นวิธีการสร้างความสนใจให้ติดตามข้อมูลและเป็นการสื่อความหมายสารัตถธรรมในพุทธธรรมอย่างเหมาะสมก่อนการขยายความและปิดความ

๓) การปิดความ ในวาทกรรมของพุทธทาสภิกขุในการเทศน์สอนเรื่องอิตปิัจจยตามีลักษณะการปิดความเป็นการเสนอข้อความตอนจบหรือตอนสุดท้ายในแต่ละประเด็น ด้วยวิธีการปิดความต่างๆ ดังนี้คือ การสรุปความ การฝากข้อคิด การแสดงความคิดเห็น การอ้างอิงพุทธภาษิต การอ้างอิงพระบาลี อ้างอิงคำพูดของพระพุทธรองค์ การกล่าวโน้มน้าวและเน้นย้ำ การใช้โวหารภาพพจน์ และการตั้งคำถามชวนคิด

กลวิธีการปิดความที่นำเสนอมาข้างต้นเป็นกลวิธีที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของพุทธทาสภิกขุในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิตปิัจจยตา ที่แสดงความโดดเด่นได้อย่างชัดเจนและแสดงถึงกลวิธีการนำเสนอพุทธธรรมที่มีความพิถีพิถันในรายละเอียดของข้อมูล สำหรับวาทกรรมในเรื่องของการปิดความนี้ ผู้เขียนพบว่า โดยทั่วไปแล้วการฟังพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์นั้นจะปิดความด้วยการให้พร แต่สำหรับวาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุในเรื่องอิตปิัจจยตานี้ พบว่าปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อยมาก หรืออาจเรียกว่าคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุนี้ไม่ได้กล่าวให้พรแต่อย่างใด อาจเนื่องมาจากการให้พรนั้นไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์

ของท่าน ซึ่งท่านส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงแก่นธรรมอย่างแท้จริงของพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์ ไม่ส่งเสริมให้ติดยึดในสิ่งงมงายไร้เหตุผล ซึ่งท่านเน้นย้ำในเรื่องอิทัปปัจจยตานี้ที่ว่าด้วยเรื่องเหตุและผลตั้งแต่ต้นจนจบ ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นต่อไปนี้

“วันนี้ก็พอทันที ขอยุติการบรรยายไว้เพียงแต่เท่านี้ ให้โอกาสพระสงฆ์
สวดคำตักเตือนของพระพุทธองค์เป็นที่กระตุ้นเตือนจิตใจอีกวาระหนึ่ง”^๔

๕. วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาของพุทธทาสภิกขุในระดับหน่วยทางภาษา

กลวิธีการใช้ภาษาของพุทธทาสภิกขุในระดับหน่วยภาษานั้น ผู้เขียนพบว่า การสื่อความหมายแต่ละรูปแบบด้วยหน่วยทางภาษาระดับต่างๆสามารถสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะภาษาระดับข้อความ (Discourse) ซึ่งเป็นหน่วยทางภาษาระดับใหญ่ที่สุดนั้นย่อมมีระบบการสื่อความหมายโดยการเชื่อมโยงความ (Cohesion) โดยทั่วไปผู้เขียนพบว่า การเชื่อมโยงความด้านต่างๆในวาทกรรมแต่ละประเภทมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันสำหรับการเชื่อมโยงความในวาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุนั้นเมื่อเทียบกับผลการวิจัยด้านนี้ที่ผ่านมานักภาษาศาสตร์แล้วพบว่าโดยภาพรวมมีการเชื่อมโยงความลักษณะต่างๆ เหมือนกันแต่ต่างเพียงรายละเอียดปลีกย่อยแต่ละลักษณะจากการพิจารณา วาทกรรมการสอนเรื่อง อิทัปปัจจยตานี้พบว่ามีกลวิธีการเชื่อมโยงความที่โดดเด่น ๓ ด้านคือ ๑) การเชื่อมโยงคำศัพท์ ๒) การเชื่อมโยงข้อความ ๓) การอ้างถึง ดังตารางต่อไปนี้

^๔พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๑๙๕.

การเชื่อมโยงคำศัพท์	การเชื่อมโยงข้อความ	การอ้างอิง
๑. การซ้ำคำ การซ้ำรูปทั้งหมด การซ้ำรูปบางส่วน ๒. การใช้คำเข้าชุด ชุดคำพ้องความหมาย ชุดคำองค์ประกอบ หัวข้อธรรม ๓. การสร้างคำ	๑. การขยายความ ๒. การคล้อยตามกัน ๓. การบ่งชี้ ๔. การให้เลือก ๕. การแสดงผลและสรุปความ ๖. การย้ำความ ๗. การอ้างอิงคำพูด ๘. การขัดแย้งและแสดงความแตกต่าง ๙. การแสดงเหตุ ๑๐. การแสดงความเปรียบเทียบ ๑๑. การแสดงเงื่อนไข ๑๒. การเปลี่ยนความ ๑๓. การแสดงตัวอย่าง ๑๔. การแสดงการสิ้นสุด	๑. การอ้างอิงคำเฉพาะ ๒. การอ้างอิงลักษณะบ่งชี้ ๓. การอ้างอิงคำเรียกขาน ๔. การอ้างอิงคำสรรพนาม ๕. การอ้างอิงคำนามกับส่วนขยาย ๖. คำอ้างอิงเชิงเปรียบเทียบ

จากตารางแสดงถึงลักษณะการเชื่อมโยงความในวาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ ทั้ง ๓ ลักษณะคือ ๑) การเชื่อมโยงคำศัพท์เป็นกลวิธีด้านการใช้คำศัพท์สื่อความหมาย ลักษณะต่างๆ ๒) การเชื่อมโยงข้อความเป็นกลวิธีด้านการใช้คำหรือกลุ่มคำเพื่อเชื่อมความที่นำหรือตามมาและ ๓) การอ้างอิงเป็นการเชื่อมโยงหน่วยภาษาหนึ่งแทนหน่วยภาษาหนึ่งแทนสิ่งเดียวกันบางลักษณะเหมือนกับการเชื่อมโยงความในวาทกรรมประเภทอื่นๆ ดังข้อมูลที่กำลังข้างต้นและผู้เขียนพบว่ามีประเด็นแตกต่างและแสดงถึงลักษณะเฉพาะของวาทกรรมคำสอนเรื่อง อิทัปปัจจยตา นี้ ซึ่งจะได้แสดงข้อมูลและตัวอย่างของกลวิธีการเชื่อมโยงความของพุทธทาสภิกขุ ดังต่อไปนี้

๕.๑ การเชื่อมโยงคำศัพท์ (Lexical Cohesion)

ในการเทศน์สอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธทาสภิกขุปรากฏว่ามีกลวิธีการเชื่อมโยงคำศัพท์ ๓ ลักษณะคือการซ้ำคำ (Reiteration) การใช้คำเข้าชุด (Collocation) และการสร้างคำ (Word formation) ดังนี้

๑) การซ้ำคำ (Reiteration)

การใช้คำศัพท์เพื่อสื่อสารหรือเผยแพร่พุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนเป็นกลวิธีการใช้รูปคำในข้อความที่เหมือนกันซ้ำๆ มี ๒ ลักษณะคือการซ้ำรูปคำทั้งหมดและการซ้ำบางส่วน ดังนี้

(๑) การซ้ำรูปคำทั้งหมดรูปคำที่เหมือนกันในข้อความสื่อความหมายเดียวกันนั้น เป็นคำเฉพาะของวาทกรรมแต่ละประเภทคำซ้ำลักษณะนี้เป็นการใช้รูปคำเหมือนกันสื่อความหมายเดียวกันทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจความหมายได้ง่ายเป็นคำเฉพาะของภาษาประเภทคำสอนในพุทธศาสนาการเรียบเรียงภาษาธรรมในวาทกรรมการสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธศาสนิกชนมีการซ้ำรูปคำเพื่อการเชื่อมโยงความอยู่ในทุกประเด็นย่อยทั้ง ๑๒ ประเด็น มีทั้งการซ้ำคำที่ละคำและหลายคำไปพร้อมกันเช่น พระนิพพาน อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปปาโท อวิชชา ทุกข์ อรหัตต์ โลกุตตรธรรม วิญญูญาณ อุเบกขา อานิสงส์ ปุณฺณ อรหัตต์ อริยะ อัตตา วิชชา ปัญญา กิเลส พระสงฆ์ พรหมจรรย์ ปรียัติธรรม ปฏิบัติธรรม ญาณ ตถาคต ตถตา บุญและกุศล เป็นต้น

(๒) การซ้ำรูปคำบางส่วนรูปคำศัพท์ส่วนหนึ่งในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาของพุทธศาสนิกชนมีรูปคำซ้ำในลักษณะการซ้ำเฉพาะบางส่วนมีทั้งที่ซ้ำส่วนหน้าและส่วนหลังมี ๒ ลักษณะคือคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันและมีความหมายตรงกันข้าม ดังข้อมูลจากตารางต่อไปนี้

คำที่มีความหมายเหมือนและคล้ายคลึง	คำที่มีความหมายตรงกันข้าม
ปฏิจจสมุปปาโท ปฏิจจสมุปปาโท	วิชชา อวิชชา
โลกุตตรธรรม โลกุตรวิสัย	โลกียธรรม โลกุตตรธรรม
อริยวิททยาศาสตร์ วิททยาศาสตร์	โลกนิยม ธรรมนิยม
พระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค	อัตตา อนัตตา
ศีลชาติ ศีลทะเล ศีลพร้อม ศีลต่าง	อาหารฝ่ายโลก อาหารฝ่ายธรรม
มรรคจิต มรรคญาณ	วิสัยโลกียะ วิสัยโลกุตระ
ธัมมัญญิตตา ธัมมนิยามตา	ปัญญาวิมุตติ เจโตวิมุตติ
	คนพร่อง คนเต็ม
	สัมมาทิฏฐิ มิจฉาทิฏฐิ

๒) **ชุดคำองค์ประกอบหัวข้อธรรม** คำศัพท์ในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิทปิัจจยตาที่ปรากฏโดยทั่วไปคือชุดคำที่เป็นบริบทหรือองค์ประกอบของหัวข้อธรรมและคำหลักเป็นคำศัพท์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการอธิบายถึงแก่นแท้ของพุทธธรรมแสดงได้ดังตาราง

คำศัพท์หลัก หรือ หัวข้อธรรม	ชุดคำศัพท์องค์ประกอบ
พระรัตนตรัย	พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ไตรสิกขา	ศีล สมาธิ ปัญญา
อริยสัจ๔	ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
นิพพาน	สอุปาทิเสสนิพพาน อนุปาทิเสสนิพพาน
มรรคมืองค์แปด	สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ

๓) การสร้างคำ

การสร้างคำ (Word Formation) เป็นกลวิธีด้านการใช้คำที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับสื่อความหมายนอกจากการนำคำศัพท์เฉพาะที่เป็นคำหลักและหัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้องกับสารัตถธรรมมาใช้โดยการซ้ำคำและคำที่เข้าชุดซึ่งเป็นกลุ่มคำศัพท์เฉพาะทางพุทธศาสนาดังกล่าวมาข้างต้นแล้วผู้เขียนยังพบว่าการใช้คำที่สร้างขึ้นเป็นกลวิธีทางภาษาที่โดดเด่นอีกลักษณะหนึ่งในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิทปิัจจยตานี้ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากการใช้คำที่มีอยู่ทั่วไปไม่อาจสื่อความหมายเกี่ยวกับสารัตถธรรมบางประเด็นได้ชัดเจนท่านจึงสร้างสรรค์คำขึ้นใหม่โดยการประสมคำโดยนำคำเดิมที่มีความหมายใกล้เคียงขึ้นมาใช้เช่น ธรรมสังจะ อริยวิทยาศาสตร์ แห่งตลอดอิทปิัจจยตา เป็นต้น

๕.๒ การเชื่อมโยงความ

จากการศึกษาพบว่า การเชื่อมโยงความในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิทปิัจจยตาของท่านพุทธทาสภิกขุ มี ลักษณะการใช้คำ ๒ ลักษณะ คือ คำเดี่ยว และคำประสม ในที่นี้ผู้เขียนเรียกคำเดี่ยวว่า “คำหลัก” เพราะเป็นคำที่นำไปประสมกับคำอื่นในลักษณะคำประสม คำซ้อน และวลี ส่วนคำประสมมี ๒ ลักษณะคือคำคู่และวลี สรุปว่าคำหลักคือคำเดี่ยวที่มีพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ที่มีความหมายเดียว เช่น เพราะฉะนั้น ว่า และ ฉะนั้น ฯลฯ ส่วนคำคู่เกิดจากการประสมระหว่างคำหลักที่เป็นคำเชื่อมประเภทเดียวกันและต่างลักษณะกันเช่น เหมือนว่า เหตุว่า หรือว่า และวลีซึ่งมีคำเชื่อมประสมกันเป็นวลีมีปริมาณการใช้เรียง

จากมากไปหาน้อยตามปริมาณของคำเชื่อมที่เป็นคำหลักอาจสรุปถึงคำเชื่อมประเภทต่างๆ ที่ใช้ในการเชื่อมโยงความดังนี้

คำที่ใช้เชื่อมโยงความ		ประเภทของการเชื่อมโยงความ
คำหลัก	คำคู่ / วลี	
๑. ที่ ซึ่ง อัน	ที่จะ ที่แท้ ที่ซึ่ง ดังที่	การขยายความ
๒. แล้วและก็	แล้วก็ แล้วยัง แล้วจึง ก็คือ ก็จะเป็นตลอดถึง ตลอดจน	การคล้อยตามกัน
๓. นั้น นี้ นั่นนี่	อย่างนั้น อันนั้น เช่นนั้น เช่นนี้ อย่างนี้ อันนี้ นั่นคือ นั่นแหละ นั่นก็ นี่ก็ นี่แหละ ดังกล่าวนั้น ตามนัยนี้	การบ่งชี้
๔. หรือ	หรือยัง หรือจะ หรือมิฉะนั้น หรือว่า	การให้เลือก
๕. จึงก็ย่อมเพราะฉะนั้น	และแล้ว จึงจะ จึงมีแต่	การแสดงผลและสรุปความ
๖. คือก็เรียกว่า	ก็คือ คือว่า นี่คือ ก็ว่า ก็ยัง ก็เรียกว่า ก็คือว่า เห็นได้ว่า	การย้ำความ
๗. ว่า	ที่ว่า ก็ว่า โดยอ้างว่า กล่าวว่่า จึงว่า	การอ้างถึงคำพูด
๘. แต่	แต่ว่า แต่สำหรับ แต่ที่ แต่...ก็	การขัดแย้งและแสดงความแตกต่าง
๙. เพราะเมื่อ	ก็เมื่อ เพราะว่่า เป็นแต่เพราะเหตุว่่า เพราะเหตุคือ	การแสดงเหตุ
๑๐. เป็นเหมือนคือ	อันเป็นเสมือน เปรียบเสมือน ก็เหมือนว่่า ฉนั้นใดก็ฉนั้นนั้น	การแสดงความเปรียบเทียบ
๑๑. แม้ถ้าเมื่อก็	แม้ว่่า มิฉะนั้น ถ้า...ก็ มิฉะนั้นแล้ว เว้นเสียแต่ ถึงหากว่่า แม้ที่สุด	การแสดงเงื่อนไข
๑๒. สำหรับส่วนเมื่อ	นอกจาก ในส่วน ส่วนที่นอกนั้น	การเปลี่ยนความ
๑๓. เช่นดังนี้	เช่นนี้ เช่นนั้น เช่นเดียวกัน เช่นเดียวกับที่	การแสดงตัวอย่าง
๑๔. จนในที่สุดสรุป	ก็เป็นอันว่่า จึงเป็นอันว่่า	การแสดงการสิ้นสุด

๕.๓ การอ้างอิง

ในการศึกษาวิเคราะห์การอ้างอิงในวาทกรรมคำสอน เรื่องอิทปปัจจยตาของท่านพุทธทาสภิกขุนี้ ผู้เขียนพบว่า มีการอ้างอิงทั้ง ๕ รูปแบบ ดังนี้คือ

๑) การอ้างอิงคำเฉพาะ

การอ้างอิงคำเฉพาะเป็นลักษณะการอ้างอิงที่ปรากฏมากที่สุด ในประเภทการอ้างอิงทั้ง ๕ ประเภท การอ้างอิงคำเฉพาะนั้นจะใช้หน่วยคำแทนบุคคลและคำที่เป็นนามธรรมอ้างอิงความหมายของพุทธธรรมมี ๒ ลักษณะคือ

- (๑) คำเฉพาะของพุทธทาสภิกขุ
- (๒) คำที่ใช้เฉพาะในพุทธศาสนา

คำเฉพาะของพุทธทาสภิกขุเป็นการใช้คำที่พุทธทาสภิกขุนำมาใช้สื่อความหมายโดยการประสมคำสร้างคำใหม่และใช้คำเดิมที่มีอยู่แล้วสื่อความหมายต่างจากความหมายทั่วไป เช่น นักวัตถุนิยมใช้อ้างถึงบุคคลผู้มีพฤติกรรมแสวงหาทรัพย์ภายนอกหรือกลุ่มทุนนิยมคนเปล่าคนกลางแทนคนที่ไม่มีคุณธรรมจริยธรรมและพุทธแทนภาวะที่พ้นจากความเป็นคนทั่วไป เป็นต้น ส่วนคำที่ใช้เฉพาะในพุทธศาสนาเป็นคำศัพท์เฉพาะที่ใช้สื่อความหมายโดยทั่วไปในพุทธศาสนาเช่น อรหัตผล พุทธดำรัส กุศลกรรม ฯลฯ ดังนั้น ผู้เขียนจึงยกตัวอย่างคำเฉพาะที่ท่านอ้างอิง ในวาทกรรมการสอนเรื่องอิทปปัจจยตา โดยเปรียบเทียบกับคำเฉพาะที่ใช้อ้างอิงในพระพุทธานุศาสนนา ดังนี้

คำเฉพาะที่ใช้ในพุทธศาสนา	คำเฉพาะที่ใช้อ้างอิงในวาทกรรมของพุทธทาสภิกขุ
อิทปปัจจยตา ปฏิจจสมุุปบาท ภพ ธัมมทุเสส สัมมาทิฏฐิมิจฉาทิฏฐิ พรหมจรรย์ พุทธบัญญัติ พุทธโอวาท พุทธดำรัส ปกรณ์ พุทธพจน์ อรหัตผล ขรवास คฤหัสถ์ อวิชา นิพพาน ทุกข์ ตัวตนะ นามรูป อุปาทาน วิภวสังสาร โลกวิทู สัพพัญญู ปฏิบัติธรรม ศิล สมานิ ปัญญา ปฏิเวธ โลภะ โลกุตระ โลกียาหาร โลกุตระอาหาร อนัตตา วิชชา อาบัติ สังฆาทิเสส ฐุดงค์ กรรมฐาน บรรพชิต อนัตตา โลกธรรม โลกุตระสุข อัญญังคิมรรค โภชนิยะ พระพุทธคุณ มัชฌิมาปฏิปทา โลกียธรรม หิตคุณ พญูชนะ บวช นักบวช ประเสริฐ สันโดษมัธยัสถ์ อุปชีวิกา อุปกิวิกา อุปมูหยิกา	พวกโง่ ชวนหัว การตามรอยพระผู้มีพระภาค บุคคลสี่เหล่า คนเปล่า คนกลาง ที่สุดแห่งทุกข์ คุมสติ เผลอสติ การสืบอายุ พรหมจรรย์ วิธีปรมัตถ์ สำรวมอินทรีย์ ความยินดียินร้าย หนา การสำรวม ปาฏิโมกข์ นายกสมาคมผู้เสพสุขทางใจ ลูกต๋ม อดเคร่ง อดแหลม อำนาจฝ่ายต่ำ นักวัตถุนิยม การแทงตลอด ลัทธิอัตตา การปรียติ ฯลฯ

๒) การอ้างอิงถึงลักษณะบ่งชี้

การอ้างอิงถึงลักษณะนี้เป็นการเชื่อมโยงความที่ใช้คำที่สื่อความหมายในลักษณะการบ่งชี้หน่วยทางภาษาระดับคำ วลี ประโยค และข้อความในวาทกรรมนี้จำแนกคำบ่งชี้ที่ใช้แทนหน่วยทางภาษาที่อ้างอิงปรากฏในวาทกรรมที่มีขนาดยาวเป็นกลวิธีที่ใช้ในการบรรยายประเด็นต่างๆให้กระจ่างโดยการพรรณนาด้วยคำพูดของพุทธทาสภิกขุเองและอ้างอิงข้อความจากแหล่งอื่นเช่นพุทธพจน์คัมภีร์พระสูตรต่างๆจากการศึกษาวาทกรรมเรื่องอิทัปปัจจยตา ผู้เขียนพบว่า มีลักษณะคำที่แสดงการบ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นการบ่งชี้คำ บ่งชี้วลี บ่งชี้ประโยค และบ่งชี้ข้อความ ผู้เขียนจึงได้ยกตัวอย่างคำบ่งชี้เหล่านี้มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

นี้ นั่น นั้น อย่างนี้ นี้เอง นี้แหละ อันนี้ เหล่านี้ เช่นนี้ สิ่งนี้นั้นแหละ นี้ เหล่านี้
เพียงเท่านั้น เช่นนั้น ดังนี้ เท่านั้น อย่างนั้นนั่นเอง ที่นี้ นี้แล ดังนี้ อย่างนี้ ฝ่ายนี้ เหตุนี้
คือ นี้คือ ทั้งหมดนี้ ทั้งหมดนั้นเช่นนี้แล้ว เพียงเท่านั้น โดยนัยนี้สิ่งเหล่านี้ เหล่านี้เอง อันนี้
เอง เป็นต้น

๓) การอ้างอิงเชิงเปรียบเทียบ

การอ้างอิงเชิงเปรียบเทียบเป็นการอ้างอิงคำและข้อความที่ใช้เปรียบเทียบกันโดยมีคำเชื่อมอยู่ระหว่างคำและความที่เปรียบมุ่งพิจารณาคำอ้างอิงที่อยู่ระหว่างคำและความที่นำและตามมาคำที่ใช้อ้างอิงถึงลักษณะนี้ในวาทกรรมชุดนี้ ได้แก่ เป็นฉันใดฉันนั้น เปรียบเหมือน คือ ก็คือ เหมือน ดุจเสมือน เปรียบเป็นเพียง เป็นเหมือน และนั่นคือคำที่ใช้มากที่สุดได้แก่ เป็นฉันใดฉันนั้นและเปรียบเทียบ

๔) การอ้างอิงคำเรียกขาน

การอ้างอิงคำเรียกขานเป็นการเชื่อมโยงความที่เป็นการอ้างอิงบุรุษสรรพนามอีกลักษณะหนึ่ง โดยการกล่าวถึงบุคคลที่พุทธทาสภิกขุกล่าวถึงขณะขยายความหรือแสดงธรรมดังต่อไปนี้

คำเรียกบุคคลในพุทธศาสนา	คำเรียกบุคคลในพุทธประวัติ	คำเรียกพระพุทธรูป
ภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี ฆราวาส สามเณร สมณะ คฤหัสถ์ ธรรมกถึก อรหันต์ พุทธบริษัท บรรพชิต ฆราวาส ภิกษุ	พระโมคคัลลานะ ปริพาชก พระมหากัจจายนเถระ พระอานนท์ ท้าวสักกะ พระอุปสมวันหาริตดาบส พระพุทโธฆาจารย์	พระพุทธเจ้า พุทธองค์ พระผู้มีพระภาค สมเด็จพระผู้มีพระภาค พระองค์ผู้เจริญ พระโคตม พระตถาคต ผู้รู้

๕) การอ้างถึงหน่วยนามและส่วนขยาย

การอ้างถึงหน่วยนามและส่วนขยายเป็นการใช้รูปแบบนามที่เป็นรูปหลักที่มีส่วนขยายในการอ้างถึงบุคคล สิ่งของ ลัทธิ บุคคล สัตว์ และนามธรรมซึ่งอาจมีส่วนขยายเป็นการแสดงภาพโดยรวม เช่น คนผู้หญิง คำลักษณะนาม คำแสดงจำนวนนับ และคำที่มีคำบ่งชี้เป็นส่วนขยาย พบว่ามีรูปแบบที่ปรากฏจำนวนมากเช่น ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมบาลีแห่งอื่นบาลีนี้พระบาลีอื่นๆ คนผู้ไปนิพพาน พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ลัทธิเช่นนี้ นิกายเรา นิกายเขา ธรรมะอันแท้จริง สัตว์ทุกถ้วนหน้า มนุษย์ส่วนใหญ่ นักบวชผู้นั้นและพระพุทโธฆาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น

๖. บทสรุป

สรุปได้ว่าเรื่องของ การอ้างถึงในวาทกรรมคำสอนเรื่องอิทปิัจจยตานี้ ที่มีมากที่สุดคือการอ้างถึงหน่วยคำ เป็นกลวิธีการเชื่อมโยงความที่ทำให้การสื่อความมีประสิทธิภาพด้วยกระบวนการเรียบเรียงที่กระชับ รัดกุม การเชื่อมโยงความที่ปรากฏรูปภาษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงถึงกลวิธีทางภาษาของพุทธทาสภิกขุและลักษณะเฉพาะของการเชื่อมโยงคำในวาทกรรมคำสอน บ่งบอกถึงความเป็นปราชญ์ทางภาษาของพุทธทาสภิกขุ โดยเฉพาะการสร้างคำ การใช้คำเชื่อมหลากหลาย และการอ้างถึงบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา นับเป็นกลวิธีทางภาษาสำหรับเผยแผ่พุทธธรรม และจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านกลวิธีการใช้ภาษาในการสอน โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมะในทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนพบว่า กลวิธีการสอนของพุทธทาสภิกขุ มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นชัดเจน แตกต่างกับพระสงฆ์หรือผู้ถ่ายทอดหลักธรรมท่านอื่นๆ

กล่าวคือ พุทธศาสนิกชน มีความกล้าหาญในการนำหลักธรรมเรื่อง “อิทัปปัจจยตา” มาสอนให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา รวมถึงการใช้ภาษาที่มีความลุ่มลึกชัดเจนตรงประเด็นสามารถสร้างแรงจูงใจผู้ฟังหรือผู้อ่านคล้อยตามได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเข้าใจได้ง่ายแม้จะได้รับรู้เป็นครั้งแรก ทั้งที่กลวิธีการสอนของท่านในเรื่องนี้ ได้ถูกเผยแพร่มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ โดยธรรมทานมูลนิธิ แต่ภาษาที่ใช้อธิบายเนื้อหาหรือใจความสำคัญในหลักธรรมเรื่องอิทัปปัจจยตาก็ยังทันสมัยสามารถที่จะศึกษาเรียนรู้ได้อย่างครบถ้วนอย่างต่อเนื่องทั้ง ๓ ส่วนคือปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ โดยเฉพาะผู้ที่สนใจหลักธรรมะของท่านในยุคปัจจุบันทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ทุกประเภท ซึ่งเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและสังคมเครือข่ายที่สื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วด้วยบริบทด้านไวยากรณ์และความหมายจากการวิจัยนี้ที่เชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นอีกหลายศาสตร์ แสดงว่าเป็นการวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างศาสตร์อีกลักษณะหนึ่งในที่นี้คือ ภาษาศาสตร์ พุทธศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นการขยายมโนทัศน์ของคำว่าวาทกรรม (Discourse) ให้กว้างขึ้น คำนี้จึงเป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ และนักวิชาการสาขาอื่นควรทำความเข้าใจและยอมรับถึงจุดร่วมความแตกต่างและการเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ ทั้งนี้การวิจัยครั้งนี้ได้เสนอคำตอบไปแล้วระดับหนึ่งดังข้อมูลจากการค้นคว้าและผลการศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัย

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. **ปฏิจจนุปบาทจากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

พุทธทาสภิกขุ. **อิทปปัจจยตา**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๑๖.

สังคหัตถุธรรมในฐานะเป็น เครื่องมือการพัฒนามนุษยสัมพันธ์

ศุภณัฐ เจริญสุข

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

สรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่บนโลกนี้ล้วนแต่ต้องการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อให้อยู่รอดตามสัจจะตามธรรมชาติที่สุดและให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยมีการคัดเลือกพันธุ์ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตใดที่มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งมีชีวิตนั้นก็就能อยู่รอด และถ่ายทอดลักษณะเด่นนั้นๆ ออกมาให้แก่ลูกหลานสืบต่อเผ่าพันธุ์ และสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ตนเองไว้ได้ เมื่อมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสามารถในการปรับตัวได้เป็นอย่างดี มนุษย์จึงยังสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน การที่มนุษย์มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน จะทำให้บุคคลทำงานและอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่นดีและมีความสุข หากสัมพันธภาพเป็นไปในทางลบก็จะไม่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีผลให้งานด้อยประสิทธิภาพไปด้วยและอาจจะทำให้เกิดความแตกแยกในที่สุด ดังนั้นจึงควรมุ่งศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล อันจะเป็นผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพของมนุษย์ ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วเป็นผู้มีเหตุผลสามารถที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้ มนุษย์มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีความดี เชื่อถือและไว้วางใจได้ และต้องการความเป็นอิสระในการที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^๑

^๑ ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท และสุนีย์ เลิศแสวงกิจ, **มนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วังอักษร, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

ดังนั้น มนุษยสัมพันธ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดงานขององค์การต่างๆ ประสบผลสำเร็จ เพราะมนุษย์เมื่อรวมกันอยู่ในสังคม ย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสติปัญญา เพราะฉะนั้นหากสมาชิกของสังคมขาดมนุษยสัมพันธ์ เกิดความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่คิดถึงจิตใจเขาจิตใจเรา และมุ่งแต่ประโยชน์ตนเป็นใหญ่ สังคมนั้นก็จะไม่เจริญก้าวหน้าและไม่มีความมั่นคง เพราะสมาชิกแต่ละคนต่างก็ไม่ร่วมมือกัน ต่างฝ่ายต่างก็ชิงดีชิงเด่น สามารถสร้างความแตกแยก แยกสามัคคีในหมู่คณะ ฉะนั้น ทุกคนควรจะสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น เพราะจะเป็นการสร้างเสริมความมั่นคงให้แก่สังคมโดยรวม

๒. สังคหวัตถุธรรมกับการสร้างมนุษยสัมพันธ์

พระพุทธศาสนาเน้นการประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ดังจะเห็นได้จากข้อที่ควรศึกษาเบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา^๒ อันได้แก่ ศีล ความระวังกาย วาจาให้เรียบร้อย สมาธิ ความตั้งใจมั่นแน่วแน่ที่จะทำตามหน้าที่ ปัญญา ความศึกษาอบรมรู้กิจการทุกอย่างด้วยปัญญาอันแตกฉาน พระพุทธองค์ทรงบัญญัติศีลเป็นเบื้องต้นในการเฝ้าระวังกายวาจาให้เรียบร้อย และพระพุทธโอวาทอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างตรงกลางไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้ผ่องใส^๓

พระพุทธองค์ทรงอุปมาสังคหวัตถุธรรมไว้ใน สังคหสูตร เปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความเจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้ง ๔ ประการนี้ ถ้าหากว่าสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว แม้มารดาบิดาก็จะไม่ได้รับการนับถือจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ การสงเคราะห์มีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ และสงเคราะห์โดยธรรมองค์ธรรม คือ สังคหวัตถุ^๔ เป็นธรรมอันเป็นเครื่องช่วยเหลือกัน คือ การผูกมิตร วิธีที่จะผูกมิตรนั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ให้ต่างคนต่างมีความรักใคร่นิยมชมชอบ สนิทสนมกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำให้ทวีความรักความเคารพแนบแน่นยิ่งขึ้น

^๒ วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^๔ วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้นำเสนอรูปแบบและแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือการสร้างมนุษยสัมพันธ์ โดยมีรายละเอียดที่สอดคล้องกัน ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ว่า สังคหัตถุ เป็นเรื่องสงเคราะห์กัน หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ มี ๔ อย่าง คือ

- ๑) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน
- ๒) ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ
- ๓) อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์
- ๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น^๕

พระราชวิสุทธิโมลี ได้นำเสนอว่า หลักธรรมที่เอื้อต่อสังคม ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) ทาน การให้บริจาค ให้ปันสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่นที่ควรปันให้
- ๒) ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ พูดดีไม่ส่อเสียดผู้อื่น
- ๓) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- ๔) จาคะ สละให้ปันของตนแก่คนที่ควรปัน

กรรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย สังคหัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลให้สามัคคีต่อกัน มีเมตตริจิต มีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน มี ๔ อย่าง คือ

๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน อันได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนจนถึงการให้วิชาความรู้ และแนะนำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

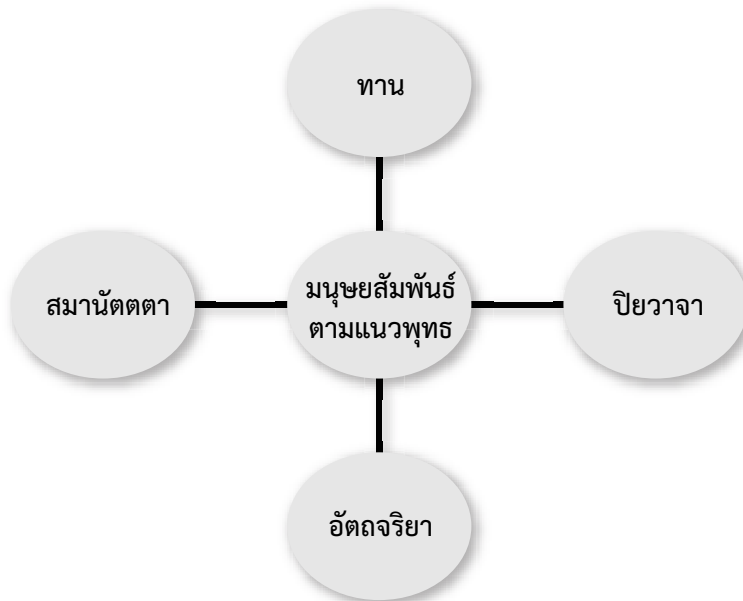
๒) ปิยวาจา เจรจาถ้อยคำที่อ่อนหวาน ได้แก่ การพูดถ้อยคำน่ารัก กล่าวคำสุภาพไพเราะ สมานสามัคคี ก่อให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดจนจนถึงถ้อยคำที่มีประโยชน์เป็นธรรมอื่นๆ

๓) อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ได้แก่ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และสนับสนุนส่งเสริมในทางศีลธรรม

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑๒.

๔) สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ได้แก่ ความเป็นคนดีต่อผู้อื่นเสมอต้นเสมอปลาย ความมีใจร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อื่นทุกเวลา และทุกกรณี^๖

จากความหมายของหลักสังคหัตถุธรรมที่นักวิชาการได้อธิบายไว้ข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า สังคหัตถุธรรมทั้ง ๔ นั้นเป็นหลักธรรมในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทั้งในด้านการเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ใช้คำพูดที่อ่อนหวาน ไพเราะ ไม่พูดหยาบคาย มีใจโอบอ้อมอารี บำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณะส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่เห็นแก่ได้ แบ่งปันของของตนแก่บุคคลที่ควรแบ่งปัน คือสิ่งที่สังคมในปัจจุบันต้องการอยากให้เกิดขึ้น และรู้จักวางตนให้อยู่ในสถานะที่เหมาะสม ทั้งในสังคมส่วนรวมและสังคมรอบด้านที่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งสร้างเป็นกรอบได้ดังนี้

จากกรอบแนวคิดในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธนี้ มีความเกี่ยวข้องกันเป็นเครือข่ายของสังคมมนุษย์ ที่จะทำให้เกิดความผูกพันซึ่งกันและกันเป็นอย่างยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการพบปะสังสรรค์พูดคุยกันอยู่ตลอดเวลาตราบจนวันสุดท้ายของชีวิต ดังนั้นเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นหมู่มาย่อมมีความคิดความเห็นที่แตกต่างกัน หลักสังคหัตถุธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในโลกปัจจุบัน

^๖ กรมการศาสนา, สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน, เล่ม ๔ (๒๕๔๔) : ๓๘.

๓. ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะสังคมขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ แต่ละคนที่มาอยู่ร่วมกันนั้นต่างก็มีความแตกต่างกัน ความแตกต่างกันในเรื่อง ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ เจตคติ ทัศนคติ ความคิดเห็น เซาว์นปัญญา เป็นต้น แต่ถ้าทุกคนสามารถร่วมใจกัน มนุษยสัมพันธ์ จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างสรรค์ ให้เกิดสิ่งที่ดีใหม่ๆ ขึ้นในสังคม ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะการคิดของคนหลายคน จะมีความรอบคอบกว่า และไม่มีโอกาสผิดพลาด ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไร บุคคลหลายๆ คนจึงจะสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจ ช่วยกันคิดช่วยกันปฏิบัติอย่างเต็มความรู้ความสามารถของตนเอง และก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มีความรักใคร่สมัคสมานสามัคคีต่อกัน มีความเคารพ ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มีความจริงใจต่อกัน มีเจตคติที่ดีต่อกัน มีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ไว้หลายท่าน ดังนี้

สมพร สุทัศนีย์ กล่าวไว้ว่า มนุษยสัมพันธ์ นอกจากจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยส่วนตัว ในครอบครัว ในเพื่อนฝูง ซึ่งนับได้ว่าเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการแล้ว ยังสามารถปรับเป็นความสัมพันธ์แบบทางการนำไปใช้ในองค์กรต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางทุกองค์การ เช่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรรัฐบาล หรือองค์การอื่นที่มีบุคคลทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จขององค์การ ซึ่งมนุษยสัมพันธ์เป็นปัจจัยอันดับแรกที่ส่งผลต่อความสำเร็จของงานในทุกๆ ด้าน^๗

พิมพ์ใจ โอภาณูรักษัธรรม กล่าวไว้ว่า การสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้ดีขึ้น โดยพยายามรวบรวมกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องขึ้นมาเป็นหลักวิชา และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน เปรียบประดุจสายเชื่อมโยงสังคมให้เป็นปึกแผ่น ร่วมมือประสานงานจัดข้อขัดแย้ง และช่วยแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ในการทำงานได้ ซึ่งแต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องใช้หลักมนุษยสัมพันธ์มากเป็นพิเศษในการที่จะกระตุ้นให้บุคคลในหน่วยงานได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถและมีแรงจูงใจในการทำงาน อันจะเป็นแนวทางให้งานนั้นบรรลุผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพ^๘

^๗ สมพร สุทัศนีย์, มนุษยสัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖

^๘ พิมพ์ใจ โอภาณูรักษัธรรม, มนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๕.

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ กล่าวไว้ว่า การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้เกิดการยอมรับนับถือ สร้างเกียรติภูมิ คุณค่า และความผาสุกให้แก่ตนเอง องค์กร หน่วยงาน และสังคมให้เกิดความสุขสำหรับทุกคน เมื่อมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นแล้ว ความเห็นอกเห็นใจ และทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่ามี ความมั่นใจในการคบหาสมาคมแล้วไม่ทำให้เดือดร้อน และมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง หน้าตาเรียบร้อย และความรู้อีกที่ดีแก่ทุกคน^๙

วิจิตร อวระกุล กล่าวว่า มนุษยสัมพันธ์เป็นการสร้างมิตรทำให้การคบหาสมาคมใน หน่วยงานเป็นไปด้วยความราบรื่น คือเป็นกิจการงานส่วนตัวของบุคคลที่ต้องการสร้าง มนุษยสัมพันธ์ขึ้น และต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เหตุนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาพฤติกรรมของ องค์กรอย่างจริงจัง ซึ่งทำให้เข้าใจธรรมชาติของบุคคลได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็น แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เหมาะสมกับอุปนิสัยใจคอ ความรู้ ความ สามารถ ซึ่งจะเป็นผลดี และไม่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในองค์กร^{๑๐}

มนุษยสัมพันธ์จัดเป็นทั้งศาสตร์ (Science) และศิลป์ (Art) เนื่องจากมีหลักการ และทฤษฎีที่เป็นข้อความรู้ และการนำหลักการหรือทฤษฎีไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จได้ นั้นต้องอาศัยเทคนิควิธีการ ซึ่งถือเป็นศิลปะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล จะสังเกตเห็นได้อย่าง หนึ่งว่า คนแต่ละคนมีความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่นไม่เท่ากัน บางคนเป็นที่พอใจของ คนหมู่มาก มีเพื่อนมากหน้าหลายตา และมีคนที่อยากพูดคุยติดต่อ หรือทำงานร่วมกับเขา มากมาย ในขณะที่บางคนไม่ค่อยมีใครอยากจะทำอะไรหรือทำงานร่วมกับเขา นั่นเป็นเพราะเขา ขาดศิลปะในการติดต่อกับบุคคลอื่น ซึ่งอาจเป็นเพราะไม่รู้หลักการว่าควรทำอย่างไร หรือ เป็นเพราะนำหลักการไปใช้ไม่ถูกวิธี ดังนั้น การที่คนเราจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และหมั่นฝึกฝนเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ จนสามารถนำ หลักการที่เป็นข้อความรู้ทางทฤษฎีไปใช้ได้อย่างเป็นธรรมชาติ

การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนั้น จะช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม ในแง่ ประโยชน์ต่อตนเอง บุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน จะก่อให้เกิดความเข้าใจและความ เห็นใจซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน สามารถสมาคมกับบุคคลในระดับต่างๆ ได้ดี ประสบ ความสำเร็จในการศึกษา และการประกอบกิจกรรมหรือการอาชีพ ในแง่ส่วนรวม การมี

^๙ ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์, เอกสารการสอนการบริหารการศึกษา, (เพชรบูรณ์ : สถาบันราชภัฏ เพชรบูรณ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔๗.

^{๑๐} วิจิตร อวระกุล, เทคนิคมนุษยสัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

มนุษย์สัมพันธ์ที่ดี จะช่วยสร้างความสามัคคีกลมเกลียวขึ้นในหมู่คณะ ร่วมใจกันทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยปราศจากข้อขัดแย้ง สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ให้ความร่วมมือในการทำงาน และทำให้ปัญหาความขัดแย้งลดน้อยลง บริหารงานได้ง่ายขึ้น ซึ่งการมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑) มีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองอย่างสมบูรณ์

๒) มีแนวโน้มที่จะได้ตอบสนองความต้องการของตนเอง ไม่เฉพาะเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น เมื่อหิว จะแสวงหาอาหาร แต่ต้องเป็นวิธีที่ไม่ไปทำลายความต้องการด้านอื่น เช่น ศักดิ์ศรี เกียรติยศ หากแต่เป็นการแสวงหาอาหารเพื่อคงไว้ซึ่งเกียรติยศ ศักดิ์ศรี และความต้องการด้านอื่นๆ ของมนุษย์

๓) มีแรงจูงใจที่กว้างขวางมาก เพราะรวมถึงความต้องการทางสรีระ ความอยากรู้ อยากเรียน การแสวงหากิจกรรมที่นำมาสู่ความพึงพอใจ ความเติบโตทางร่างกาย วุฒิภาวะ ความต้องการสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดระหว่างบุคคล ความต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเองที่จะมีส่วนในการควบคุมสิ่งแวดล้อมและหลีกเลี่ยงหนีจากการถูกควบคุม

๔) การพัฒนาตนเองอย่างสมบูรณ์ โดยอินทรีย์เป็นผู้กระทำ และเป็นผู้เลือกทิศทางของการกระทำ

๕) มนุษย์มีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของความสามารถ โดยที่ความสามารถเหล่านี้จะแสดงออกมาได้ในสภาพที่เหมาะสมเท่านั้น

จากการกล่าวอ้างในเบื้องต้นเป็นเพียงหลักการเบื้องต้นเท่านั้น การสร้างมนุษย์สัมพันธ์จะต้องมีเหตุผลอื่นมาสนับสนุน ดังคำกล่าวของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นักจิตวิทยาที่ได้นำเสนอไว้ว่า “การที่คนเราจะพัฒนา ตน ให้สมบูรณ์ นั้นจะต้องตอบสนองความต้องการตามลำดับขั้นโดยลำดับ จนถึงขั้นที่สามารถเข้าใจตนเองและโลกโดยถ่องแท้”^{๑๑} สอดคล้องกับแนวคิดของ คาร์ล อาร์ โรเจอร์ส (Carl R. Rogers) ที่นำเสนอไว้ว่า “ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นคนดีด้วยตนเอง ซึ่งมีมาแต่กำเนิด (Everybody is good) ส่วนพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลผลิตของความต้องการพื้นฐานของมนุษย์”^{๑๒}

^{๑๑} อังใน กฤษณา ศักดิ์ศรี, **องค์การกับมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิทยา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

^{๑๒} อังใน นิภา นิธยาน, **การปรับตัวและบุคลิกภาพ : จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๒.

จากนักวิชาการทั้งหลายที่ท่านได้อธิบายไว้ข้างบนนี้สามารถสรุปได้ว่า มนุษยสัมพันธ์ เป็นการสร้างความเชื่อมโยงให้แต่ละบุคคลได้ทำหน้าที่ที่ดี ให้กับตนเองและผู้อื่นอย่างถูกต้อง โดยไม่เป็นการถือเอาความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวม ทำงานตอบสนองทางสังคม เสียสละเพื่อส่วนรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม ร่วมแรงร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคมที่ตนเองอาศัย อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี เกิดความสงบสุขในชุมชนอย่างยั่งยืน แต่สิ่งเหล่านี้จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าบุคคลในชุมชนขาดแนวทางในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังจะได้นำเสนอในรายละเอียดต่อไป

๔. แนวทางการสร้างมนุษยสัมพันธ์

หลักในการสร้างมนุษยสัมพันธ์นั้น เราควรสำรวจตนเองว่าเรามีสิ่งใดบกพร่องมากไปหรือไม่ หากมีควรหาทางแก้ไขปรับปรุงตนเอง เพราะช่วยให้คนเราปฏิบัติตนต่อกันได้อย่างเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะ และก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธีเรีองรอง รัตนวิไลสกุล ที่ได้นำเสนอไว้ว่า การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยใช้หลักว่า เมื่อเราต้องการสิ่งใด ผู้อื่นก็ต้องการสิ่งนั้นเช่นกัน ส่วนความต้องการด้านจิตใจให้ยึดหลักที่ว่า จงเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

- ๑) พยายามชอบและให้ความสนใจกับบุคคลทั่วไป
- ๒) มองโลกแง่ดีและมีอารมณ์ขัน
- ๓) รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
- ๔) แสดงความเป็นกันเอง และให้ความช่วยเหลือกับบุคคลทั่วไป
- ๕) รู้จักทักทายปราศรัยกับบุคคลทั่วไป และเรียกชื่อคนให้ถูกต้อง
- ๖) ยิ้มแย้มแจ่มใสกับคนทั่วไปเป็นปกตินิสัย
- ๗) มีความจริงใจ ไม่เสแสร้ง
- ๘) รับฟังความคิดเห็นและให้การยอมรับนับถือผู้อื่น
- ๙) มีความอดทน อดกลั้น มีความมั่นคงในอารมณ์และรู้จักกาลเทศะ
- ๑๐) รู้จักเหตุผลและประมาณกาล^{๑๓}

^{๑๓} ธีเรีองรอง รัตนวิไลสกุล, มนุษยสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔-๔๖.

จากการนำเสนอสามารถสรุปได้ว่า การสร้างมนุษยสัมพันธ์ของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้เกิดความสามัคคีกันอย่างเป็นรูปธรรมได้ ถ้ามนุษย์ทุกคนไม่เห็นประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ไม่ว่าจะร้ายซึ่งกันและกัน พุดในสิ่งที่เป็นจริง เห็นอกเห็นใจ เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน บำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่อิงประโยชน์ผู้อื่นเพื่อประโยชน์ตนเช่นนี้แล้วก็จะทำให้สังคมอยู่อย่างมีความสุข

๕. แนวทางสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวทางสังคหวัตถุธรรม

สังคหวัตถุ เป็นคุณธรรมสำหรับยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี สังคหวัตถุ ๔^{๑๔} คือ ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อัถลจิริยา (การประพฤติประโยชน์) และ สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๑๕} โดยสามารถนำหลักธรรมที่ได้กล่าวอ้างไปเป็นแนวทางในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

๑) ทาน การให้ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนแก่กัน หลักการข้อนี้มีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นอุบายวิธีสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกันของบุคคล เป็นคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างบุคคล ให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพราะบุคคลผู้ให้ย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของผู้รับ เป็นที่รักใคร่ปรารถนาของบุคคลอื่น ย่อมประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการให้ทานไว้ถึง ๕ ประการ^{๑๖}

ทานจึงเป็นการให้เพื่อการเสียสละหรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นไม่ตระหนี่ ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรนึกอยู่เสมอว่าของที่ได้มานั้นไม่จริงยังยืนอยู่กับเราตลอดไปสักวันหนึ่งต้องมีอันจากกันไป เมื่อเราเห็นอย่างนี้แล้ว ทานจึงเป็นคุณธรรมสำหรับการสร้างมนุษยสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐-๑๗๑.

^{๑๕} ดูรายละเอียด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๓.

^{๑๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือ การมีวาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่ นับถือกัน ตลอดจนถึงคำพูดที่เป็นประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยม ยินดีให้คล้อยตาม ให้ปฏิบัติตามได้ ตามหลักการในพระพุทธศาสนา การพูดดีเรียกว่า วจิสฺสุจิริต คือการประพฤติชอบทางวาจา ด้วยการละเว้นการพูดชั่ว ๔ อย่าง คือ การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจ้าไร้อารยะ ให้พูดแต่คำจริงแท้ มีประโยชน์ ถูกกาลเทศะ และคนอื่นชอบฟัง เพราะเป็นวาจาที่สร้างสรรค์

การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น เพราะมนุษย์ย่อมอยากฟังคำพูดที่ทำให้ตนเองมีความสุข ดังคำสุภาษิตที่ว่า “ถึงบางพูดพูดดี เป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสรรถ้อยร้อยจิต แม้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์ เพราะพูดจา”^{๑๗}

๓) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม การประพฤติประโยชน์ในที่นี้ หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อบุคคลอื่นหรือต่อส่วนรวม เช่น ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อหน่วยงาน ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ เป็นต้น

ดังนั้นการสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่นึกถึงแต่ประโยชน์ของตนแต่ฝ่ายเดียว คำนึงถึงผู้อื่นสังคมโดยรวม ทำโดยปราศจากการหวังผลแก่ตนเองเพื่อให้ได้ประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ก็จะทำให้เกิดความรัก ความชอบของสังคมอย่างแท้จริง

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องธรรมในแต่ละกรณี

การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจ

^{๑๗} อ่างใน เทพ สุนทรสารทูล, เพลงยาวนิราศสุนทรภู่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๙๔.

ให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ คือ สามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของตนเองได้ถูกต้องเหมาะสมกับวัน เวลา สถานที่ บุคคลและเหตุการณ์ มีความอดทน อดกลั้น สิ่งเหล่านี้แหละที่ทำให้เราได้มนุษยสัมพันธ์เป็นอย่างดี

เพราะฉะนั้น หากสมาชิกของสังคมขาดสังคหวัตถุธรรมในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว คือ ไม่พยายามเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่คิดถึงจิตใจเขาจิตใจเรา และมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ สังคมนั้นก็จะไม่มีความเจริญก้าวหน้า และไม่มี ความมั่นคง เพราะสมาชิกแต่ละคนของสังคมจะไม่ร่วมมือกัน ต่างฝ่ายต่างก็จะเอาชนะ และชิงดี ชิงเด่นกันและกัน อันจะนำมาซึ่งการแตกแยกความสามัคคีในหมู่คณะ สังคมใดขาด มนุษยสัมพันธ์ผู้คนจะเครียดหงุดหงิด สุขภาพจิตเสื่อม มีผลกระทบต่อสังคมมาก ฉะนั้นทุกคนควรที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้บังเกิดขึ้นในหน่วยสังคมทุกหน่วยที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เพราะเป็นวิธีการหนึ่งในการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมโดยส่วนรวม

๖. บทสรุป

มนุษยสัมพันธ์เป็นกระบวนการจูงใจคนและความสำเร็จของมนุษยสัมพันธ์อยู่ที่ใจของเรา คนเราจะมีความสัมพันธ์กันก็ต่อเมื่อมีหลักธรรมอยู่ในตัวเอง โดยหลักธรรมที่ว่านั้น ได้แก่สังคหวัตถุธรรม ซึ่งมนุษย์ในสังคมทุกวันนี้กำลังต้องการเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคหวัตถุธรรม มีความผูกโยงมนุษย์ให้สละความเห็นแก่ตัวทั้งการให้สิ่งของที่เป็นวัตถุทาน สิ่งของที่เป็นธรรมทาน โดยการไม่ว่ากล่าวให้ร้ายกัน โกรธกัน เกลียดชังกัน อิจฉาริษยา นินทาว่าร้าย ทะเลาะวิวาทบาดหมาง โมโหผูกใจเจ็บ พยาบาท เสียใจ มีอารมณ์ร้ายต่อกัน หรือมีใจรักกัน เคารพกัน เห็นอกเห็นใจกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา ก็สามารถที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ดี เริ่มต้นจากการสร้างมิตรภาพด้วยการให้ทานเพื่อลดความตระหนี่ของตนเอง พุดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่ว่ากล่าวให้ร้ายบุคคลอื่นอันจะนำมาซึ่งความเกลียดกัน มีใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้เกียรติบุคคลอื่นด้วยการมีหลักสังคหวัตถุธรรมอย่างที่ว่าไว้เบื้องต้น จึงจะทำให้การสร้างมนุษยสัมพันธ์ในสังคมอยู่อย่างยาวนานและยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. **สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน, เล่ม ๔ (๒๕๔๔) :** ๓๘.

กฤษณา ศักดิ์ศรี. **องค์การกับมนุษยสัมพันธ์.** กรุงเทพมหานคร : อักษรวิทยา, ๒๕๓๔.

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิทด และสุนีย์ เลิศแสงกิจ. **มนุษยสัมพันธ์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
วังอักษร, ๒๕๔๙.

เทพ สุนทรศารทูล. **เพลงยาวนิราศสุนทรภู่.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์. **เอกสารการสอนการบริหารการศึกษา.** เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์
สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๓๘.

นิภา นิธยาน. **การปรับตัวและบุคลิกภาพ : จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต.** กรุงเทพ-
มหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**
พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.

พิมพ์ใจ โอภาณูรักษัธรรม. **มนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ
สวนสุนันทา, ๒๕๔๒.

ริเรื่องรอง รัตนวิไลสกุล. มนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้า, ๒๕๔๐.

วิจิตร อวาทกุล. เทคนิคมนุษยสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้ง,
๒๕๔๒.

สมพร สุทัศน์ีย์. มนุษยสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

การตลาดสีเขียวกับ การสร้างภูมิคุ้มกันทางธุรกิจ

ฉานวัฒน์ บุญพิทักษ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

วิถีชีวิตของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตในอดีตไปเป็นอย่างมาก จากการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงสู่การดำเนินชีวิตแบบอุตสาหกรรม และจากครอบครัวใหญ่ในชนบทเปลี่ยนแปลงไปสู่ครอบครัวเล็กในสังคมใหญ่ การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตในแนววัตถุนิยมจึงทำให้รูปแบบในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ความยินดีต่อวัตถุนิยมและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้การหาซื้อสินค้าเพื่อการบริโภคเปลี่ยนไป ในอดีตการค้าขายยังไม่กว้างขวาง มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าที่ตนเองไม่มี และพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นธุรกิจขนาดใหญ่มีอำนาจการซื้อขายข้ามทวีป เพื่อสนองตอบความต้องการของชาวโลกที่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีขั้นสูงในการผลิตและประยุกต์ใช้ศาสตร์ทางธุรกิจสมัยใหม่เข้าช่วยในการบริหารจัดการ สามารถสร้างความสำเร็จในการแข่งขันกันทางธุรกิจ ศาสตร์สมัยใหม่ทางธุรกิจถูกพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง การตลาดเป็นศาสตร์สมัยใหม่ที่มีความสำคัญ ความสำเร็จของธุรกิจจึงขึ้นอยู่กับศักยภาพของการตลาด ทุกคนมีความต้องการสินค้าและบริการที่ดีที่สุด มีความสะดวกต่อการสรรหา ไม่เพียงแต่บริษัทใหญ่ๆ เท่านั้นที่เห็นความสำคัญของการตลาด^๑ บริษัทขนาดกลางและขนาดเล็กก็ให้เห็นความ

^๑Philip Kotler และคณะ, การจัดการการตลาดฉบับเอเชีย, แปลโดย อุทิส ศิริวรรณ, (กรุงเทพมหานคร : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

สำคัญของการตลาดเช่นกัน การจัดตั้งองค์กรจึงจัดตามแนวคิดทางการตลาด^๒ สังคมสมัยใหม่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นอันมาก ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของมนุษย์บุคคลประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง นักธุรกิจ นักวิทยาศาสตร์ แม้กระทั่งนักบริหารล้วนมีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง จิตใจของมนุษย์ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย บนพื้นฐานความโลภ ความเห็นแก่ตัว ขาดความซื่อสัตย์สุจริต แนวคิดของตะวันตกในการทำธุรกิจจึงเป็นเรื่องการสร้างความมั่งคั่ง (Wealth) ทำให้มนุษย์เราเห็นแก่ตัว มีความโลภ และคำนึงแต่วัตถุหรือความร่ำรวยมากขึ้น นอกจากนี้ความมั่งคั่งยังเชื่อมโยงกับอำนาจและอิทธิพล ในขณะที่โลกและระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มีความรู้เป็นฐานอันเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความมั่งคั่งได้รับการตอกย้ำว่าเป็นจุดมุ่งหมายหลักของธุรกิจและระบบทุนนิยมที่มีความเข้มแข็งจนปราศจากการท้าทายจากระบบอื่น^๓ ผู้ที่มีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจเอาเปรียบผู้ที่มีความอ่อนแอกว่า ดังที่ เลสเตอร์ เธอโรว์ (Lester C. Thurow) กล่าวไว้ว่า โลกกำลังมีเศรษฐกิจระดับโลกโดยไม่มีรัฐบาลระดับโลก ทำให้เศรษฐกิจเช่นนี้ขาดกฎเกณฑ์ควบคุมพฤติกรรมและขาดคนกลางที่ยุติธรรมที่คอยตัดสินข้อพิพาทและความขัดแย้ง^๔ การตลาดในระบบธุรกิจจำเป็นต่อการดำเนินการ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อการมีจริยธรรมในการตลาด จากกรณีข่าวผู้ประกอบการค้าปลีกรายย่อยหรือร้านค้าโชห่วยเข้าร้องเรียนกรมการค้าภายใน ให้ตรวจสอบร้านค้าปลีกรายใหญ่ที่ลดกระหน่ำต่ำกว่าทุน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางการแข่งขันด้านการค้า ร้านค้าปลีกทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนได้ปิดกิจการเดือนละ ๒,๐๐๐ ราย หรือปีละประมาณ ๒๐,๐๐๐ ราย ต่างประสบปัญหาจากการขยายตัวของร้านค้าปลีกรายใหญ่รุกคืบเข้าสู่พื้นที่ตลาดชุมชน พร้อมลดราคาขายต่ำกว่าทุนเพื่อดึงดูดผู้บริโภคในพื้นที่ จากปรากฏการณ์ดังกล่าว หลายๆ คนมีคำถามว่า เป็นไปได้หรือไม่ว่า ผู้ค้าปลีกรายย่อยในชุมชนจะสามารถประกอบกิจการต่อไปได้โดยไม่ต้องปิดกิจการและมีวิธีใดที่ทำให้ร้านค้าปลีกรอดพ้นภัยจากการรุกคืบของร้านค้าปลีกรายใหญ่

^๒ อัจฉิมา เศรษฐบุตตรและสายสวรรค์ วัฒนาพานิช, **การบริหารการตลาด**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๓ จินตนา บุญบังการ, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

๒. แนวคิดเรื่องส่วนผสมการตลาด

ในการสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้าตามหลักการตลาด เราต้องพิจารณาตัวแปรที่ควบคุมได้ของการตลาด นั่นคือ ส่วนผสมทางการตลาด (Marketing Mix) หรือ 4P หมายถึง ตัวแปรทางการตลาดที่ควบคุมได้ ซึ่งใช้ร่วมกันตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย^๔ ประกอบด้วยตัวแปรสำคัญ ๔ ประการ คือ

๒.๑ ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึงสิ่งที่เสนอขายโดยธุรกิจ เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า โดยการตอบสนองความต้องการ ผลิตภัณฑ์ที่เสนอขายอาจมีตัวตนหรือไม่มีก็ได้ ผลิตภัณฑ์ประกอบด้วย สินค้า บริการ และความคิด โดยผลิตภัณฑ์นั้น ต้องมีสรรพประโยชน์และมูลค่าในสายตาลูกค้า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์ และยังรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่เป็นการบริการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความสะดวกซื้อ ความรวดเร็ว ความสบายกาย ความสบายใจ การให้ความเห็น การให้คำปรึกษาเหล่านี้จัดว่าเป็นผลิตภัณฑ์เช่นกัน^๕ เป็นสินค้าในประเภทการให้บริการ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ จะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ ความแตกต่างของการแข่งขัน ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ การกำหนดตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ และสายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๒.๒ ราคา (Price) หมายถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ในรูปตัวเงิน อันเป็นต้นทุนของลูกค้าในการตัดสินใจซื้อ ผู้บริโภคจะเปรียบเทียบระหว่างมูลค่ากับราคาของผลิตภัณฑ์ ในมุมมองของลูกค้า การตั้งราคามีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจซื้อของลูกค้า ร้านค้าปลีกมักอยากได้ทั้งยอดขายสูงและอัตรากำไรดี ซึ่งในความเป็นจริงทั้งสองส่วนนี้ไปด้วยกันไม่ได้ ในบางครั้งต้องพิจารณากำไรสูงหรือยอดขายต่ำ หรือกำไรต่ำยอดขายสูง หรือในบางครั้งต้องตั้งราคาขายต่ำมากๆ เพื่อเรียกลูกค้าเข้าร้าน หรือบางรายเลิกวิธีการขายลดราคา หันมาใช้แนวคิดถูกทุกวัน (EDLP everyday low price) ทำให้ราคาต้นทุนการโฆษณาต่ำ ราคาเสถียรภาพ และทำให้ลูกค้ามองว่าราคายุติธรรม น่าเชื่อถือและให้กำไรสูง^๖

^๔ฉัตรยาพร เสมอใจ, **การบริหารการตลาด**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^๕ชัยสมพล ชาวประเสริฐ, **การตลาดบริการ**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

^๖ดูรายละเอียดใน Philip Kotler และคณะ, **การจัดการการตลาดฉบับเอเชีย**, หน้า ๒๙๑-๓๐๑.

๒.๓ การจัดจำหน่าย (Place หรือ Distribution) หมายถึง โครงสร้างของช่องทาง ซึ่งประกอบด้วย การขนส่ง พ่อค้าคนกลาง การกระจายสินค้าในรูปแบบต่างๆ แม้กระทั่งการจัดจำหน่ายโดยตรงสู่ผู้บริโภค เป็นการจัดช่องทางเพื่อให้สามารถบริการลูกค้าได้สูงสุด หรือบางช่องทางใช้การบริการแบบส่งถึงบ้านลูกค้าโดยไม่เน้นสถานที่ของผู้ประกอบการ แต่เน้นการบริการโดยตรงกับลูกค้า หลายบริษัทกำหนดวัตถุประสงค์ของการกระจายสินค้าไว้ว่า เพื่อส่งสินค้าที่ถูกต้องไปยังสถานที่ที่เหมาะสมในเวลาที่เหมาะสมด้วยต้นทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งในทางปฏิบัติค่อนข้างทำได้ยาก เนื่องจากไม่น่าจะมีระบบใดๆ ที่ให้บริการแก่ลูกค้าที่ดีที่สุดด้วยต้นทุนที่ต่ำสุด บริการที่ดีจะต้องมีระดับสินค้าคงคลังสูง ใช้การขนส่งที่ทันสมัย มีคลังสินค้าทั่วถึง สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้การกระจายสินค้าสูงขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อช่องทางการจัดจำหน่าย จะต้องพิจารณาถึง ใครเป็นลูกค้า ลูกค้าอยู่ที่ไหน ธุรกิจเข้าถึงลูกค้าได้อย่างไร ลูกค้าชอบการเข้าถึงด้วยวิธีการใด ลูกค้าซื้อสินค้าเมื่อใด^๗ ปัจจุบันนี้ร้านค้าปลีกแบบเดิมได้ตระหนักถึงการตกแต่งร้าน หมายถึงการตกแต่งภายในร้านจะต้องสะท้อนถึงภาพลักษณ์ของตราสินค้า^๘

๒.๔ การส่งเสริมการตลาด เป็นการติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลผลิตภัณฑ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย เพื่อสร้างทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อโดยแบ่งออก ๕ ประการ คือ

๒.๔.๑ การโฆษณา เป็นการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับรายละเอียดของผลิตภัณฑ์ โดยสร้างงานโฆษณาและโฆษณาผ่านสื่อต่างๆ โดยมีค่าใช้จ่ายในการใช้สื่อในรูปแบบของผู้อุปถัมภ์

๒.๔.๒ ส่งเสริมการขาย เป็นกิจกรรมการกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และตัดสินใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์นอกเหนือการโฆษณา บางร้านใช้วิธีการจัดชิมสินค้า แจกคูปองบนชั้นวางหรือที่เคาน์เตอร์แคชเชียร์

๒.๔.๓ ส่งเสริมการขายโดยใช้พนักงาน เป็นการแจ้งข่าวสารและจูงใจโดยใช้บุคคล อาจใช้พนักงานขายหรือทีมการขาย

๒.๔.๔ การให้ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ เป็นการให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และเป็นการให้ข้อมูลเพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ซึ่งอาจไม่เสียค่าใช้จ่าย

^๗ ผุคคี รุมาคม, การบริหารธุรกิจขนาดย่อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๗๒.

^๘ โสภภาพรรณ รัตนัย, สุนทรียศาสตร์การตลาด, (กรุงเทพมหานคร : เอ.อาร์. บีซิเนสเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑๔.

๒.๔.๕ การโฆษณาที่ขัดต่อวัฒนธรรม โดยผู้โฆษณาอ้างอยู่เสมอว่า การโฆษณาต้องการความเข้าใจของผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับว่าการโฆษณาไม่ควรให้ข้อมูลเกินเลยจากความจริง มีเจตนาหลอกลวงผู้บริโภค ไม่มีความซื่อสัตย์ ใช้วิธีโฆษณาหรือใช้สื่อโฆษณาที่ไม่ให้ทางเลือกแก่ผู้บริโภค เป็นการบังคับผู้บริโภคให้ซื้อสินค้าและบริการแก่ตนเท่านั้น ไม่ใช่เหตุในการชักจูง แต่ใช้วิธีกระตุ้นเร้าใจในเชิงอารมณ์เป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการโฆษณาที่ขัดต่อจริยธรรม^๔

ในการบริหารเชิงธุรกิจ การตลาดเป็นหน่วยที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และจริยธรรมในการตลาดจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นเช่นกัน จริยธรรมเป็นเรื่องรูปธรรมในการตีความ หลายท่านจะได้ยินคำว่า “เราควรมีจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ” และ “พฤติกรรมที่ผิดจริยธรรม” การพิจารณาสิ่งที่ควรทำหรือพิจารณาสิ่งที่ไม่ควรทำจาก ๔ ประเด็นดังนี้

๑) การเปรียบเทียบต้นทุนและผลประโยชน์ต้องมองให้กว้าง ผู้บริหารการตลาดจะต้องเปรียบเทียบทุกครั้งว่า สิ่งที่ตนตัดสินใจทำนั้นจะต้องเกิดจากต้นทุนและผลประโยชน์ โดยใช้หลักเหตุผล ผลประโยชน์ที่ได้รับจะต้องมากกว่าต้นทุนที่ลงไป และจากผลประโยชน์นี้ไม่เพียงแต่พิจารณากำไร หากยังคิดถึงผลประโยชน์ที่ตกอยู่กับคนทั่วไปและมีรายการรับมากกว่าต้นทุนที่ลงไป “สิ่งนั้นถือได้ว่า น่าจะเป็นสิ่งดีหรือเป็นจริยธรรมที่ควรทำ” หากคำตอบของการพิจารณาในลักษณะความไม่แน่ใจ ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนทั่วไปหรือไม่ การตัดสินใจจึงยังไม่ควรเกิดขึ้นจนกว่าจะได้รับการตรวจสอบทุกอย่างให้ชัดเจนใหม่ หากผลการพิจารณาผลประโยชน์ตกแก่องค์กรฝ่ายเดียวและความเสียหายได้เกิดกับผู้อื่นถือได้ว่าเป็นการตัดสินใจที่ขาดจริยธรรม

๒) ไม่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน การพิจารณาว่าสิ่งนั้นๆ เป็นพฤติกรรมที่มีความถูกต้องทางจริยธรรมหรือไม่ การตัดสินใจที่มีผลต่อการสิทธิมนุษยชนของคนในองค์กรหรือสังคมใดๆ ถือได้ว่าสิ่งที่ตัดสินใจและได้กระทำลงไปนั้นเป็นการกระทำที่ไม่มีจรรยาบรรณ

๓) ความเสมอภาคและความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นหลักในการตัดสินใจความเสมอภาค โดยเฉพาะในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ หากการตัดสินใจโดยการพิจารณาว่า สิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้วนั้นได้ให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายเท่าเทียมกันหรือไม่ หากพิจารณาเห็นแล้วว่าได้ให้ผลประโยชน์เท่าเทียมกันจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ควรทำ และหากไม่ชัดเจนในคำตอบหรือคำตอบออกมาเชิงลบ นั้นหมายความว่าเราไม่ควรทำสิ่งนั้นๆ

^๔จินตนา บุญบังการ, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, หน้า ๒๕.

๔) สัมมาชีพในฐานะแนวทางในการพัฒนา แนวทางในการใช้สัมมาชีพในการพัฒนาเศรษฐกิจ นิยามในเรื่องสัมมาชีพหมายถึง “อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้” สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ พระพุทธศาสนามองเป้าหมายของอาชีพว่า โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำ ที่วัดด้วยความต้องการในการดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้นในเรื่องปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นเรื่องการปฏิบัติขั้นศีล คำว่าสัมมาชีพในทางธรรมมิใช่หลักเพียงการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรม แต่หมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติ หรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย

๓. แนวคิดเรื่องการตลาดทางพระพุทธศาสนา

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงทำให้ศาสตร์แขนงต่างๆ เพิ่มความซับซ้อนยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันคุณธรรมและจริยธรรมในทางธุรกิจก็ถูกลดระดับลงโดยธรรมชาติ วิวัฒนาการการตลาดที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีต เช่น การตลาดในสมัยโบราณอาจจะหมายถึงสถานที่ในการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ แต่ในปัจจุบันการตลาดได้พัฒนาตัวเอง ปัจจุบันการตลาดไม่ต้องการสถานที่ จะเห็นได้ว่ามีการซื้อขายผ่านโลกออนไลน์ ดังนั้นการตลาดในปัจจุบันจึงมีความหมายว่า กิจกรรมของมนุษย์ที่มุ่งสนองความต้องการ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยน^{๑๐} การตลาดจึงเกิดการพัฒนาและลูกค้าย้ายไปหาเป้าหมายแบบประชิด เป็นการตลาดเชิงรุก ซึ่งได้กำลังจากระบบทุนนิยม ทำให้ประสิทธิภาพของการตลาดของทุนนิยมพัฒนาไปสู่ความมีศักยภาพ ส่งผลให้การตลาดของธุรกิจขนาดเล็กอ่อนแรงลงและล้มตายลงตามที่ปรากฏเป็นข่าวในสังคมปัจจุบัน ความไม่รู้ตัวของการตลาดขนาดเล็ก ทำให้ขาดการเตรียมตัวรับมือ บรรดาผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็กขาดการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการตลาดของทุนนิยม จึงไม่สามารถรับมือการรุกคืบของการตลาดของทุนนิยมได้ ในสมัยโบราณครั้งพุทธองค์อาจไม่มีเหตุการณ์เหมือนในวันนี้ แต่คำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องอาชีพทางการค้าขาย พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ค้าขายอย่างไรให้ร่ำรวย แต่ได้อาศัยหลักของศาสนาให้พุทธศาสนิกชนประกอบอาชีพอย่างมีความสุขเป็นพื้นฐานแห่ง

^{๑๐} อัจจิมา เศรษฐบุตตรและดร.สายสวรรค์ วัฒนาพานิช, การบริหารการตลาด, หน้า ๓.

การหลุดพ้น ซึ่งความหิวเป็นเหตุแห่งความทุกข์ หากมีความยากจนก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงความหิวได้ ดังนั้นจึงต้องกำจัดความยากจนออกจากวิถีของผู้คน หากแต่พระพุทธองค์ไม่สามารถบันดาลความร่ำรวยให้ใครต่อใครได้ ทุกคนจะต้องสร้างความร่ำรวยให้กับตนเองในวิธีที่ถูกต้อง ในการประกอบหน้าที่การงานอย่างถูกต้องเพื่อกำจัดความยากจนและความหิว ที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “สัมมาอาชีวะ” ซึ่งในพระวินัยปิฎก มหาวรรคได้อธิบายความหมายว่า “การเว้นมิจฉาอาชีวะประกอบสัมมาอาชีวะ”^{๑๑} พระอภิธรรมให้คำจำกัดความของสัมมาอาชีวะไว้ว่า ความมงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้น การไม่ทำ การไม่ประกอบ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งมิจฉาชีพ การเลี้ยงชีพชอบ^{๑๒} อภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “เป็นเครื่องดำรงชีพโดยชอบแห่งสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ เจตนาเครื่องงดเว้นจากมิจฉาชีพ ก็สัมมาอาชีวะนั้นมี ๗ อย่างด้วยงดเว้นจากกายทุจริต วิจิทุจริต ซึ่งมีอาชีวะเป็นเหตุ หรือมีมากอย่างด้วยอำนาจงดเว้นจากมิจฉาชีพ”^{๑๓} เป็นต้น^{๑๔} การสร้างรายได้หรือกำไรทางธุรกิจไม่ใช่สิ่งที่จะต้องห้ามในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นทางสายกลาง คือวิธินหาเลี้ยงชีพได้โดยไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายและวาจา ในลักษณะการหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตที่เรียกว่าสัมมาชีพ และในวนฉิขสูตร พระสารีบุตรถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ทำการค้าขายขาดทุน อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่าการค้าขายไม่ได้กำไรตามที่ประสงค์ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุคคลบางคนเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ยอมปวารณาว่า ขอท่านจงบอกปัจจัยที่ประสงค์ เขากลับไม่ถวายปัจจัยที่เขาปวารณา เขาเคลื่อนจากอัทธานั้นสู่ความเป็นมนุษย์นี้ เขาทำการค้าอย่างใดๆ เขายอมขาดทุน^{๑๕} และที่สำคัญเป็นเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคำพูดและการกระทำของตนเองในการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ สาเหตุการรับผลกำไรตามที่ต้องการคือการทำตามสัญญาที่ตกลงกันไว้ แต่ถึงอย่างไรหลักการสร้างกำไรในลักษณะทางสายกลางไม่ได้หมายถึงการสร้างกำไรสูงสุดเสมอไป การสร้างกำไรต้องมีความสมดุลกับความชอบธรรมจึงเป็นกำไรแบบมัชฌิมาปฏิปทา หมายความว่า ผลกำไรที่น้อยลงจากการยึดหลักกุศลกรรมบท ๗ เป็นหลักการที่ได้

^{๑๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{๑๒}อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๐๑/๙๔.

^{๑๓}ที.ม. (ไทย) ๑๔/๑๔๐/๑๗๙.

^{๑๔}ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “สัมมาอาชีวะศึกษาเพื่อธุรกิจยุคใหม่”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๕}อง.จตุกก. (ไทย) ๑๓/๗๙/๙๔.

รับการยอมรับมากกว่าผลกำไรที่มากเกินไปจนเกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น^{๑๖} ในอดีตพระเจ้าที่เคยแสวงพระชาติเป็นมนุษย์ ซึ่งในภพนั้นพระองค์ก็ละในสิ่งที่เป็นมิจฉาอาศัยอยู่ด้วยสัมมาชีพ เว้นจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยชั่งตวงวัด และโกงด้วยการรับสินบน การหลอกลวงและตลบตะแลง เว้นจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำสั่งสม พอพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์ สู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่ง มหาปุริสลักษณะ ๒ เหล่านี้ คือ มีพระสุหนต์เสมอกันและสีขาวงาม^{๑๗} ความคิดในการเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อหวังในทรัพย์หรือกำไรจากการค้าอันเป็นเหตุแห่งความโลภ ความโลภเกิดในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อมิใช่ประโยชน์ บุคคลผู้มีโลภมาก ถูกความโลภครอบงำจิตใจ ย่อมฆ่าสัตว์ก็ได้ ลักทรัพย์ก็ได้ คบชู้ก็ได้ พุดเท็จก็ได้ ย่อมชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็นไปอย่างนั้นก็ได้ ข้อนี้ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์แต่เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน

๔. การวิเคราะห์ส่วนผสมการตลาดสีขาวในธุรกิจขนาดเล็ก

ในปัจจุบันเราได้ยินข่าวเกี่ยวกับการปิดกิจการเมื่อผู้ขายขนาดใหญ่โดยทุนนิยมรุกคืบเข้าหาพื้นที่ชุมชนโดยใช้ลูกค้าในชุมชน ร้านค้าขนาดเล็กไม่สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องส่วนประสมการตลาดล้มเหลว การวิเคราะห์ส่วนประสมการตลาดใช้กรอบแนวคิดตามทฤษฎี 4P การวิเคราะห์เพื่อหาเหตุผลย่อยๆ ได้ดังนี้

๔.๑ คุณภาพสินค้าไม่เป็นที่น่าพอใจ พบว่าสาเหตุเกิดจากการเอาเปรียบลูกค้า ผู้ขายไม่ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า เช่นนำของค้างสต็อกมาจำหน่ายให้ลูกค้าซึ่งเกินอายุความปลอดภัยของสินค้า หรือการลดต้นทุนมากเกินไปเพราะต้องการได้ส่วนต่างจากการขายมากขึ้น นำสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานทำการบรรจุใหม่โดยผู้ขาย เช่นน้ำตาลทรายขาวที่ซื้อมาในราคาถูกบรรจุไม่ครบน้ำหนัก สินค้าที่ไม่สมควรแก่การค้าขาย เช่น อาวุธ ยาฆ่าแมลง หรืออื่นๆ ในลักษณะเดียวกัน จากเหตุผลทั้งหมด สรุปได้ว่าผู้ขายมีการเอาเปรียบผู้บริโภคบนพื้นฐานจากความโลภ เมื่อลูกค้ามีโอกาสเลือกจึงไม่เลือกซื้อสินค้าที่มีการเอาเปรียบจากผู้ขาย และประการสำคัญความประทับใจในสินค้าไม่เกิดขึ้นระหว่างซื้อสินค้า ซึ่งร้านค้าขนาดเล็กมักไม่ได้จัดร้านที่มีการป้องกันฝุ่นทั่วไป ทำให้สินค้าดูเหมือนสินค้าเกรดต่ำ

^{๑๖} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, สัมมาอาชีพะเพื่อธุรกิจยุคใหม่, หน้า ๑๖.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๐/๑๕๙.

๔.๒ ราคาไม่เป็นที่น่าพอใจ ในการซื้อขายสินค้าลูกค้ามักเลือกสินค้าราคาถูก ในขณะที่ผู้ประกอบการต้องการขายสินค้าที่มีราคาแพงเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไร ราคาที่กำหนดของร้านค้าขนาดเล็กมีราคาสูง และอีกประการหนึ่งเพื่อให้ได้ยอดขายจึงตั้งราคาไว้สูง ทำให้สินค้าสูงเกินจากมาตรฐาน และอีกประการหนึ่งผู้ขายไม่ได้หาทางเลือกราคาสินค้าด้วยวิธีอื่นๆ เช่น ใช้ถุงพลาสติกหรือการบรรจุหีบห่อที่พอเหมาะ และใช้ขนาดถุงพลาสติกหรือการบรรจุหีบห่อที่พอดีกับสินค้าเพื่อประหยัดต้นทุน ดังนั้นราคาจึงต้องพิจารณาให้อยู่ในเกณฑ์เหมาะสมที่สุด โดยปราศจากการเอาเปรียบผู้บริโภค เมื่อขายสินค้าในราคายุติธรรม ก็จะสามารถขยายยอดการขายได้ ดังนั้นราคาที่เกิดขึ้นจะต้องไม่สูงจนลูกค้าปฏิเสธการซื้อของ ในคุณภาพที่เท่าเทียมกันผู้ขายควรจัดราคาให้เป็นที่พอใจ เพื่อให้ง่ายต่อการซื้อขาย เพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้าซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเรื่องราคาได้ดี

๔.๓ ลูกค้าขาดความสะดวกในการซื้อ ดังจะเห็นได้จากการจัดร้านในระบบทุนนิยมมีการพัฒนาสถานที่อย่างต่อเนื่อง ในบางร้านจะต้องปิดกิจการชั่วคราวเพื่อปรับปรุงร้านค้าให้ทันสมัยตลอดเวลา ดังนั้นร้านค้าขนาดเล็กที่ไม่เคยปรับปรุงเรื่องสถานที่จึงเสียเปรียบเป็นอย่างมาก การจัดร้านค้าที่ไม่ทันสมัยจึงไม่สามารถเรียกลูกค้าได้ ยกตัวอย่างเช่นร้านขายข้าวของเล็กๆ น้อยๆ จัดของระเกะระกะ ในบางร้านเดินสวนกันไม่ได้เพราะการจัดไม่เหมาะสม เนื่องจากต้องการจัดของโชว์เป็นจำนวนมากจึงทำให้ร้านแคบถนัดตา เมื่อลูกค้าเห็นทางเดินที่คับแคบลูกค้าก็ตัดสินใจไม่เข้าร้าน จึงเป็นการเสียโอกาสอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดร้านเพื่อเพิ่มความสะดวกซื้อจึงจำเป็นต้องพัฒนาให้ทันสมัยอย่างสม่ำเสมอ การจัดสถานที่อย่างเหมาะสมจึงเป็นการเชื้อเชิญลูกค้าให้เข้ามาชมสินค้า หากเราพิจารณาว่าการจัดสถานที่อันเป็นช่องทางการตลาดซึ่งจัดแล้วขัดกับความรู้สึกที่ดีของลูกค้าจึงเท่ากับเป็นการเบียดเบียนลูกค้า การจัดสถานที่จึงมีความสำคัญมาก จำเป็นต้องมีการลงทุนเพื่อให้เกิดความสะดวกซื้อ การไม่อุทิศตนเพื่อการขายจึงเป็นการเอาเปรียบผู้บริโภค ซึ่งหากพิจารณาในเรื่องการลงทุนของเวลาและกิจกรรม สามารถแปรตามค่าเงินซึ่งเป็นการประหยัดต้นทุนก็จะเป็นความโลภได้อีกแบบหนึ่ง

๔.๔ การส่งเสริมการขาย การขายเพื่อลดราคาสินค้าให้ต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่ใช่การส่งเสริมการขาย ผู้ประกอบการหลายท่านเข้าใจว่าการลดราคาเป็นการดึงดูดความสนใจลูกค้า แต่การจัดของแถมโดยมิได้ลดราคากลับเป็นวิธีที่เหมาะสมกว่า เพราะมีค่าเท่ากับการลดราคา และยังสามารถระบายสินค้าได้มากกว่า แต่ในบางครั้งผู้ประกอบการนำของแถมที่ได้จากการซื้อมาจำหน่าย จึงเป็นความไม่ซื่อสัตย์บนพื้นฐานแห่งความโลภ เมื่อลูกค้ามีความรู้สึกถูกเอาเปรียบจึงไม่มาซื้อสินค้า

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์ส่วนผสมการตลาดสีขาว เป็นเรื่องที่ต้องนำเสนอสินค้าที่สมกับราคาที่ลูกค้าพอใจ จัดสถานที่ที่ลูกค้ามีความสะดวกซื้อ และจัดของแถมที่ลูกค้าพอใจ อันจะช่วยระบายสินค้าได้มากกว่า

๕. บทสรุป

จากประเด็นปัญหาดังที่ได้เกิดความสงสัยในบทนำว่า สาเหตุของการปิดกิจการของร้านค้าปลีกในชุมชนมาจากอะไร ความโลภในระบบธุรกิจเป็นสาเหตุการทำลายสมดุล หมายความว่าความโลภในระบบธุรกิจมีมากเกินไป ทำให้ลูกค้ารู้สึกถูกเอาเปรียบ จึงได้ปฏิเสธในการที่จะซื้อสินค้าในร้านขายปลีก หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตลาดนั้นเป็นเรื่องการประกอบอาชีพแบบสัมมาอาชีพะซึ่งจะสอดคล้องกับความโลภ เพราะการประกอบสัมมาอาชีพะเป็นการประกอบอาชีพโดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น การใช้หลักธรรมสัมมาอาชีพะจะทำให้ผู้ประกอบการเจริญรุ่งเรืองด้วยความสุขกายสบายใจ ดังนั้น รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับร้านค้าปลีกที่ถูกรุกคามโดยธุรกิจแบบทุนนิยม คือรูปแบบการค้าที่ต้องลดทอนความโลภออกให้มากที่สุด เพื่อรักษาความสมดุลทั้งลูกค้าและเจ้าของร้านค้าปลีก อันจะนำมาซึ่งการรักษาลูกค้าให้อยู่กับร้านค้าปลีกด้วยความยั่งยืน และเป็นภูมิคุ้มกันทางธุรกิจที่ร้านค้าปลีกสามารถสร้างขึ้นเองเพื่อใช้ป้องกันธุรกิจของตนได้ด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จินตนา บุญบังการ. **จริยธรรมทางธุรกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ฉัตยาพร เสมอใจ. **การบริหารการตลาด**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๙.

ชัยสมพล ชาวประเสริฐ. **การตลาดบริการ**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖.

ผุศดี รุมาคม. **การบริหารธุรกิจขนาดย่อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พิสิทธ์, ๒๕๓๗

โสภาพรรณ รัตน์ย์. **สุนทรียศาสตร์การตลาด**. กรุงเทพมหานคร : เอ.อาร์.บิซิเนส เพรส, ๒๕๔๕.

อัจฉิมา เศรษฐบุตรและสายสวรรค์ วัฒนาพานิช. **การบริหารการตลาด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

Philip Kotler และคณะ. **การจัดการการตลาดฉบับเอเชีย**. แปลโดย อุทิส ศิริวรรณ. กรุงเทพมหานคร : เพียร์สันเอ็ดดูเคชั่นอินโดไชน่า, ๒๕๔๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. “สัมมาอาชีพะเพื่อธุรกิจยุคใหม่”. **สารนิพนธ์ดุขฎิบัณทิต**. บัณทิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ภาวะผู้นำจิตบริการ สำหรับพระสังฆาธิการ

พระปัญญาวรวัฒน์ สิริภทฺโท, ดร.^๑

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาได้ให้กำเนิดภาวะผู้นำเป็นผู้มีจริยธรรมและรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง ความสงบสุขของปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติ เป้าหมายสำคัญในการปกครอง คือ การให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดีงาม ประการแรก ประยุกต์ และพัฒนาคุณภาพของภาวะผู้นำตามแนวพุทธวิธีในพระพุทธศาสนา โดยให้ผู้ปกครองนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ เพื่อมุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ เป็นสังคมที่มีระเบียบอยู่ด้วยความสงบสุข พระพุทธศาสนาต้องการผู้นำมีคุณธรรมเป็นพิเศษ ให้ความสำคัญต่อภาวะผู้นำมาก เป็นทั้งศูนย์กลางเกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ และเป็นผู้นำสังคมมนุษย์ การจะก้าวสู่ความสำเร็จของผู้นำในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน ย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารหมู่คณะหรือการปกครองดูแล ตลอดจนการแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่พำนักในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย และผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารหมู่คณะเป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัดก็คือ “เจ้าอาวาส” นั่นเอง^๒ เจ้าอาวาสจึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นซึ่งมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาก ชาวบ้านจะให้ความเคารพยกย่องว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ

^๑อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล, *การบริหารวัด*, (กรุงเทพมหานคร : วีชนัณอาร์ตคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๔.

การควบคุมดูแลแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาส เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการในระดับสูงขึ้นไปได้แก่ “เจ้าคณะตำบล” เจ้าคณะตำบลจะได้รับการคัดเลือกมาจากเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถ มีผลงานปกครองที่ดีเด่น เป็นผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปี หรือเป็นพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ หรือเป็นนักธรรมชั้นเอกและมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น^๓ เจ้าคณะตำบลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารคณะสงฆ์ เพราะเจ้าคณะตำบลแทบทุกตำบลจะต้องเป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรในพระพุทธศาสนา ฉะนั้นตำแหน่งหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จึงถือได้ว่าเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีอันสูงสุด ที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ให้แก่พระภิกษุ ภาวะผู้นำแบบจิตบริการเป็นแนวคิดการทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การดูแลเอาใจใส่ และการมุ่งมั่นพัฒนาคน สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนมีศีลธรรมอันดี มีความไว้วางใจ มีเป้าหมาย จากการศึกษาภาวะผู้นำแบบจิตบริการและจิตวิญญาณขององค์การสามารถร่วมกันพยากรณ์ผลการปฏิบัติงานของผู้นำได้^๔

เจ้าคณะปกครองนอกจากจะเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ยังจะต้องควบคุมดูแลและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์^๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี^๖ ช่วยระงับอิทธิพล วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง หรือคำวินิจฉัย ชั้นเจ้าอาวาสแก้ไขข้อข้องใจของเจ้าอาวาส ให้เป็นไปโดยชอบ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ที่อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย รวมถึงการตรวจการประชุมของพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนด้วย ภาวะผู้นำจิตอาสาที่มีความสำคัญกับผลการปฏิบัติงานเมื่อกิจการปกครองคณะสงฆ์สามารถพัฒนาการมีภาวะผู้นำจิตอาสาให้เกิดขึ้นก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน สังคมสู่เป้าหมายการเป็นสังคมแห่งการเอื้อเพื่อแบ่งปันหรือสังคมสมานฉันท์

^๓กรมศาสนา, **หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐๗.

^๔ธมมวรรณ มีเหมย, “ภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้จิตวิญญาณในองค์การที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารระดับต้น”, **วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔) หน้า ๔๔๗.

^๕ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๐๓/๒๑๒, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๐๔/๒๑๓.

^๖ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๙/๑๔๗.

ฉะนั้นภาวะผู้นำแบบจิตอาสาจึงเป็นลักษณะสมัครใจเต็มใจช่วยเหลือและให้บริการผู้อื่นสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามเกิดจิตอาสา มองข้ามผ่านประโยชน์ส่วนตนเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ คอยช่วยให้ผู้อื่นได้พัฒนาและเกิดความเจริญงอกงาม ให้โอกาสได้ก้าวหน้าประสบความสำเร็จ แนวคิดของภาวะผู้นำแบบจิต คือ ภาวะผู้นำที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงจรรยาบรรณการให้บริการโดยการผนวกการทำงานเข้ากับการเจริญส่วนตนและความเจริญทางจิตวิญญาณ ซึ่งหัวใจสำคัญ คือ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่จะเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเจริญเติบโตและสามารถพัฒนาตนเองให้ผลประโยชน์ด้านวัตถุและจิตใจแก่ผู้อื่น สร้างศรัทธาด้วยการให้ การบำรุง ทะนุถนอม ปกป้อง และเสริมพลังอำนาจ สนองความต้องการช่วยเหลือผู้ตามให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น ฉลาดขึ้น ปรารถนาที่รับผิดชอบในงานที่ตนทำมากขึ้น การแสดงออกที่สำคัญ ได้แก่ การฟัง (listening) ความเห็นอกเห็นใจ (empathy) การเยียวยารักษา (healing) การตระหนักรู้ (awareness) การโน้มน้าวใจ (persuasion) การสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) การมองการณ์ไกล (foresight) ความเป็นผู้ดูแล (stewardship) การอุทิศตนเพื่อการพัฒนาคน (commitment to the growth of people) และ การสร้างชุมชน (building community)^๗

การปฏิบัติของภาวะผู้นำแบบจิตอาสาตรงตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔^๘ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครอง อันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวความเห็นอกเห็นใจของบุคคล และประสานหมู่ชนให้สามัคคี เป็นหลักการของการสงเคราะห์มีพื้นฐานบนความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การปฏิบัติด้วยความศรัทธา การยึดหลักการของการอาสาสมัครและให้บริการ การกระทำความดีเพื่อการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตาเด่นชัดในหลักการปฏิบัติของท่านหรือการไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน การช่วยเหลือ และอตถจริยาเป็นการประพฤติตนเองให้เป็นประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

^๗Spears & Lawence, M, **Focus on Leadership : Servant Leadership for the twenty – first century**, (New York : John Wiley & Sons, 2002), p. 9.

^๘วิระ สมใจ, **เอกสารประกอบการสอนหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔**, (บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

๒. ภาวะผู้นำตามแนวพุทธวิธี

หลักพุทธวิธีซึ่งปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เมื่อวิเคราะห์ใจความสำคัญ จะพบเนื้อหาอันเกี่ยวเนื่องกับภาวะผู้นำตามคติพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคม ปรากฏออกมาในลักษณะของคุณธรรม หรือการปฏิบัติธรรม ตามหน้าที่ทั้งผู้นำและสมาชิกในกลุ่ม ฉะนั้นพุทธธรรมจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสำคัญของผู้นำและภาวะผู้นำ เพื่อบริหารจัดการในการปกครองด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม อัครัญญสูตร^๙ กล่าวถึง กำเนิดของมนุษย์สังคม เป็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม หรือรัฐ พุทธธรรมที่บ่งถึงภาวะผู้นำนั้น^{๑๐} มีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและทางใจ

ภาวะผู้นำ หมายถึง ความเป็นผู้นำในการประสานให้คนทั้งหลายซึ่งมีความแตกต่างกันอยู่ร่วมกัน ทำการร่วมกัน ให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ดั่งงามไปโดยสวัสดิ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข บรรลุถึงจุดหมายที่ดั่งงาม ประโยชน์สุขที่แท้ก็คือสิ่งที่เป็นธรรม

คุณลักษณะของผู้นำประกอบด้วย สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดี ภาวะผู้นำประกอบด้วย ๑) ตัวผู้นำ จะต้องมีความสมบูรณ์ภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้ ๒) ผู้ตาม ในพุทธศาสนา ใช้คำว่า ผู้ร่วมไปด้วย ๓) จุดหมาย จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจ ถ่องแท้และแน่วแน่ในจุดหมาย ๔) หลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย ๕) สิ่งที่จะทำ ๖) สถานการณ์สภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอก ว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดีในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม ปัญหา ผู้นำจะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จะทำให้เป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติได้อย่างถูกต้องบังเกิดผลดี ความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้นำกับผู้ที่ร่วมไปด้วยเป็นสิ่งสำคัญมาก^{๑๑}

พระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างผู้นำสูงสุด^{๑๒} นำสังคมเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย พระพุทธเจ้านั้นทรงมีพระนามว่าเป็น “นายโก” หรือ นายก พระพุทธเจ้าก็คือ นายก ซึ่งแปลว่า “ผู้นำ” พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำ ลักษณะที่เด่นๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้มีดังนี้

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๑๓/๘๓.

^{๑๐} จ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐/๑๗๕.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ตลตาพับลิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๑๑.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๓.

๑) พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำความเป็นกัลยาณมิตรคือลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ ผู้นำเป็นผู้ทำเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ และมนุษยชาติทั้งปวง ผู้นำนั้นเป็นผู้ที่ตั้งใจทำประโยชน์เพื่อประโยชน์แก่หมู่ชน แก่ญาติมิตร เพื่อนร่วมชุมชน เพื่อนร่วมชาติ เพื่อนร่วมสังคม หรือแก่องค์กรนั้นๆ เพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ เป็นกัลยาณมิตรในสาระว่า “ทำเพื่อประโยชน์แก่เขา”

๒) ความเป็นผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น แสดงออกในลักษณะอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ค้นพบมรรคา หรือค้นพบทางสายกลาง ทรงเป็นผู้รู้ทาง และทรงบอกทางให้เพื่อไปสู่จุดหมาย พระพุทธเจ้าเป็นผู้สามารถที่จะช่วยให้คนไปถึงจุดหมายได้ คนทั้งหลายต้องการไปถึงจุดหมาย แต่เขาไม่รู้ทางไม่มีวิธี พระพุทธเจ้าทรงค้นพบทางที่ไปสู่จุดหมาย แล้วบอกทางให้ผู้นำจะต้องรู้จุดหมายชัดเจน และรู้ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น

๓) พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษา เรียนรู้ หรือฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งเขาสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้ ผู้นำช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตน ได้เรียนรู้ จนสามารถพึ่งตนเองได้ และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไป ทำให้สำเร็จบรรลุจุดหมาย

คุณสมบัติในความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ร่วมไปด้วย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงถึงการนำอย่างแท้จริง ผู้นำมีหน้าที่ที่จะประสานให้มุ่งหน้าไปสู่จุดหมายให้ได้ ประสานคนที่อยู่ด้วยกันให้เข้ากันและร่วมกันประสานคนกับสิ่งที่จะทำ

หลักธรรมสำคัญซึ่งผู้นำจะต้องมี คือ พรหมวิหาร ๔^{๑๓} เป็นธรรมสำหรับทุกคนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ในฐานะเป็นผู้มีศักยภาพในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ ผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างมีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นบุคคลที่มีการศึกษา ได้พัฒนาตนแล้ว พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำในจิตใจ ทำให้ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์

๑) ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เมตตา คือ ความเป็นมิตร ไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วโลก คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้แก่เขาเรื่อยไป

^{๑๓}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๗-๑๐/๒๒.

๒) ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน กรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น

๓) ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงามความสุขความสำเร็จ มุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เราก็พลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุน

๔) ในสถานการณ์ที่เขาทำผิดหลักธรรมหรือละเมิดหลักธรรม เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดหลักธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้อง ทำให้เสียหลัก เสียกฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกฎกติกา เป็นต้น ผู้นำจะต้องตั้งอยู่ในหลักที่เรียกว่า อุเบกขา คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้าง จะต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ แล้วก็รักษาหลักการกฎเกณฑ์กติกา หรือรักษาตัวธรรมไว้

ผู้นำที่ดี ได้ทั้งคนได้ทั้งงานโดยไม่เสียหลักการ ผู้นำนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์อย่างถูกต้อง ทั้งกับคนและกับงาน ทั้งกับคนและกับธรรม การเอาตัวงาน เอาหลักการ “ครู” ซึ่งแปลว่า “นำเคารพ” คือ เป็นคนมีหลัก หนักแน่น จึงเป็นผู้นำเคารพ ต้องพอดี คนที่นำเคารพ เป็น ครู นั้นจะยึดถือหลักการเป็นใหญ่เอางานเป็นสำคัญ เอาธรรมนำหน้า เมื่อเอาใจใส่ดูแลคนให้ดี ก็เป็นปโยด้วย ก็ได้ดุลยภาพ การเอาคนกับหลักการก็จะมาบรรจบกัน เมื่อรักษารธรรมก็จะรักษาสังคมไว้ได้ เพราะในที่สุดสังคมดำรงอยู่ได้ด้วยธรรม เนื่องจากธรรมเป็นฐานที่รองรับสังคมไว้ เพราะฉะนั้น การเอาธรรม ก็คือเอาคนทั้งหมด มิใช่เห็นแก่บุคคลผู้เดียว แล้วยอมทำลายธรรมที่รักษาสังคมของมนุษย์ทั้งหมด

พระพุทธศาสนาได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของผู้นำ เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย”^{๑๔} แปลว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาธรรมเป็นสำคัญ เชิดชูหลักการ ปฏิบัติการตามและเพื่อเห็นแก่ความเป็นจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ผู้นำต้องไม่เป็นอัตตาธิปไตย^{๑๕} คือ ไม่ถือตัวเป็นใหญ่ แล้วก็ไม่ใช่เป็นโลกาธิปไตย คือ ไม่มุ่งหาคะเนนนิยมเป็นใหญ่ ไม่ทำเพียงเพื่อหาเสียงหรือให้คนชอบ แต่เอาธรรม เอาตัวความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เอาหลักการเป็นใหญ่ เป็นการกระทำของปัญญาบริสุทธิ์ ที่เอาหลักการเข้าวินิจัย ตัดสินไปตามกฎกติกา ตามความเป็นจริง ความถูกต้องดีงาม เป็นผู้เที่ยงตรง ไม่มีอคติ ไม่มีความลำเอียง ซึ่งเป็นแกนกลางของการรักษาดุลยภาพ และความสามัคคี พร้อมทั้งความมั่นคงของหมู่ชนที่ไปด้วยกัน

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

^{๑๕}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

คุณสมบัตินี้ที่เรียกว่า “ปิโย”^{๑๖} และ “ครุ”^{๑๗} ซึ่งอยู่ในหลัก “กัลยาณมิตรธรรม” หรือธรรมของกัลยาณมิตร ๗ ประการ หลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร คือ

๑) ปิโย^{๑๘} น่ารัก
 ๒) ครุ นำเคารพ ต้องให้ ๒ อย่างนี้มารวมกัน ในแง่คนกับงาน และคนกับหลักการ
 ๓) ภาวนียะ แปลว่า นำเจริญใจ คือ เป็นแบบอย่างได้ ทำให้ผู้ที่ร่วมอยู่ร่วมไป มีความภาคภูมิใจ พอนึกถึงก็มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในตัวผู้นำ เป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความสามารถ มีคุณธรรมความดีงามอย่างแท้จริง นำเอาอย่าง ช่วยให้ไม่มีศรัทธาและเกิดความร่วมมือด้วยดี

๔) เป็นผู้รู้จักพูด หมายความว่า รู้จักพูดให้เหตุผล รู้ว่าในสถานการณ์ไหน และกับใคร ควรพูดอะไรอย่างไร เป็นนักสื่อสารที่ดี และเอาใจใส่สื่อสารกับผู้ร่วมไปด้วยอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เข้าใจกัน และรู้เข้าใจในสิ่งที่ทำ คนที่รู้จักพูดนั้นจะพูดให้เขาเข้าใจก็ได้ พูดให้เขาเห็นใจก็ได้ พูดให้เขาเชื่อก็ได้ พูดให้เขาเห็นด้วยหรือคล้อยตามก็ได้ พูดให้เขาร่วมมือด้วยก็ได้ พูดให้เขารวมกำลังกันก็ได้ ให้เขาได้ประโยชน์ และพูดให้เขาช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ พูดแจ่มแจ้ง คือ ชี้แจงอธิบายให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเหตุผลแจ่มแจ้ง หมดสงสัย เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา พูดจูงใจ คือ พูดให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ จนเกิดความซาบซึ้งยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ พูดเร้าใจ คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความแข็งขันมั่นใจและมีกำลังใจหาญกล้า กระตือรือร้นที่จะทำให้สำเร็จ โดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก พูดให้ร่าเริง คือ ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเมตตา ไมตรีความหวังดี และความรู้สึกที่สดชื่นร่าเริง เบิกบานผ่องใส แซ่มนชื่นใจด้วยความหวังในผลดีและทางที่จะสำเร็จ

๕) รู้จักฟัง ทนต่อถ้อยคำของคนอื่น ต้องยอมรับฟัง เพราะการรู้จักรับฟัง เป็นส่วนหนึ่งของการที่จะสื่อสารให้ได้ผล แม้ว่าเขาพูดมาจะไม่ถูกใจอะไรก็ทนได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานการและประโยชน์ที่จะทำนั้นสำเร็จ

๖) รู้จักแถลงเรื่องราวต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ปัญหาอะไรที่หนักและยาก ก็เอามาชี้แจงอธิบาย ช่วยทำให้คนที่ร่วมงานมีความกระจำจั่ง เรื่องที่ลึกที่ยากก็ทำให้ตื่นให้่ง่ายได้ และพาเขาเข้าถึงเรื่องที่ยากและลึกลงไปๆ อย่างได้ผล

๗) ไม่ชักนำในเรื่องที่ไม่ใช่ประโยชน์ ไม่ใช่สาระ ที่ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย

^{๑๖} จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๑๐๓-๒๑๐๘/๕๑๐.

^{๑๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕๓/๓๖๒.

^{๑๘} จุ.อุป. (ไทย) ๓๓/๑๓๐-๑๓๖/๔๐๔.

๓. เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำ

เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำต้องมองกว้าง คิดไกลและใฝ่สูง คุณสมบัติที่เน้นด้านปัญญา ภาวะผู้นำ คือ การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล

๑) ตัวเองต้องดี ต้องเป็นแบบอย่างได้ มีความรู้ ความสามารถที่จะมานำเขาได้

๒) ต้องมีกัลยาณมิตรด้วย คือต้องเลือก ต้องหาที่ปรึกษา และเพื่อนร่วมงานที่ดี เป็นคนที่ไม่แสวงหาปัญญา ในการทำงาน ต้องฟังเสียงผู้อื่น และใฝ่แสวงหาปัญญาอยู่เสมอ ต้องมีที่ปรึกษาที่ไต่ถามเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะจังหวัด ต้องรู้จักแสวงหากัลยาณมิตร

๓) เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือ มีสติ คอยตรวจคุมสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงเป็นไป และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะมีผลกระทบต่อชีวิต ต่อองค์กร ต่อชุมชน ต่อสังคม ไม่พลาดสายตา จับเอามาตรวจตราพิจารณาทั้งหมด แล้วดำเนินการหาสาเหตุ หาปัจจัย และหาทางแก้ไขปรับปรุง อะไรจะเป็นโอกาสที่จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ก็ต้องใช้โอกาสนั้นให้เป็นประโยชน์ ตื่นตัวทันต่อสถานการณ์ มีความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่า

๔) ต้องเป็นคนเข้มแข็ง แม้จะมีอุปสรรค มีภัยอันตราย มีปัญหาที่ไม่ย่อท้อ วางตัวเป็นหลักได้

๕) ต้องทำได้ และช่วยให้คนอื่นทำได้ ในสิ่งที่ต้องการจะทำ

๖) สายตากว้างไกล มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง ซึ่งเป็นลักษณะทางปัญญา คนที่เป็นผู้นำนั้นว่าปัญญาสำคัญที่สุด มีวิสัยทัศน์

มองกว้าง คือ มองไปทั่ว ไม่ว่าจะอะไรที่เกี่ยวข้องมีผลสงมา รู้ทั่ว รู้ทัน มองไปทั่วโลก ทั้งหมด มองเห็นโอกาสและช่องทางที่จะดำเนินการตามจุดหมายไม่ให้ล่าหลัง คิดไกล หมายความว่า คิดในเชิงเหตุปัจจัย เอาสถานการณ์ปัจจุบันตั้งแล้วใช้ปัญญาสืบสาวหาเหตุปัจจัยในอดีต โยงเหตุปัจจัยที่เป็นมาจากอดีตประสานเข้ากับปัจจุบันแล้วก็ หยั่งเห็นอนาคต สามารถวางแผนเตรียมการเพื่ออนาคตให้บรรลุจุดหมาย ใฝ่สูง หมายถึง ใฝ่ปรารถนา จุดหมายที่ดั่งามสูงสุด จุดหมายที่ดั่งาม ก็คือความดั่งามของชีวิต ความดั่งามของสังคม ผู้นำจะต้องปรารถนาสิ่งที่ดี ได้แก่ ความดั่งามของชีวิต ประโยชน์สุขของสังคม ความเรียบร้อยดีงามของสภาพแวดล้อม มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์งานที่ดีเยี่ยม ซึ่งเป็นประโยชน์มากที่สุด หรือผลงานที่มีคุณค่าอย่างเลิศ เจ้าคณะปกครองสงฆ์จำเป็นต้องใฝ่สิ่งที่ดั่งามประเสริฐอย่างสูงยิ่ง และด้วยใจที่ใฝ่สูง ใฝ่สิ่งที่ดั่งาม นำหมู่ชนรวมใจรวมกำลังประสานมือประสานใจทำด้วยกัน

ไปด้วยกัน โดยมีจุดหมายใหญ่ที่ไฝ่ปรารถนาอันชัดเจนร่วมกัน และนำเขาได้ทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา ก็จะประสบความสำเร็จบรรลุจุดหมายที่แท้จริง เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งปวง^{๑๙}

๔. ภาวะผู้นำแบบจิตอาสาของเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์

ภาวะผู้นำแบบจิตอาสาสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติเรื่องของท่าน เป็นเรื่องของการให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น กล่าวคือการบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้หรือผู้บริการ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อผู้อื่นเพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ เอาใจใส่อำนวยความสะดวก สงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์สุข ความสะอาดปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์และให้การสนับสนุนแก่ผู้กระทำความดี บำเพ็ญด้วยการเสียสละ ความสุขสำราญ ภาวะผู้นำจิตอาสาเป็นลักษณะการปฏิบัติตนเป็นฝ่ายให้บริการเป็นอันดับแรก การปฏิบัติที่บุคคลเลือกเป็นฝ่ายให้ก่อน จากนั้นจึงนำซึ่งการนำเป็นผลพวงจากการให้การช่วยเหลือ ผู้นำที่เป็นผู้ให้อาจเป็นผู้นำตามตำแหน่งหรือไม่ก็ได้ กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือร่วมใจกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การมองการณ์ไกล การฟัง และการใช้อำนาจทางศีลธรรม กระตุ้นสันติภาพโดยการสร้างบรรยากาศของศักดิ์ศรีและความนับถือ การสร้างกลุ่มและทีม^{๒๐} การมองข้ามผ่านผลประโยชน์ส่วนตน แต่เพิ่มคุณค่าและพัฒนาผู้อื่น ให้ได้ในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ คอยช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้พัฒนาและเกิดความเจริญงอกงามก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา กระจายอำนาจเพิ่มการมีส่วนร่วมกันของคนแต่ละคน^{๒๑}

ภาวะผู้นำแบบจิตอาสา คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และเป็นทรัพยากร ความรับผิดชอบของผู้นำคือการทำให้แน่ใจว่าผู้ร่วมงานและผู้ตามจะมีทรัพยากรที่จำเป็น เน้นการบรรลุวัตถุประสงค์ และทรัพยากรที่ว่านั้นก็คือผู้นำนั่นเอง เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ*, หน้า ๑๑-๓๒.

^{๒๐} Greenleaf, R.K., *The Servant as Leader*, (Indianapolis : The Greenleaf Center, 1991), p.30.

^{๒๑} Humphreys, J.H., *Contextual implications for transformational and servant leadership : A historical investigation*, (New York : Management Decision, 2005), pp. 1410-1431.

เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือสร้างชุมชน นำทางที่จะสามารถปฏิบัติได้เพื่อบรรลุเป้าหมายและเพื่อผลลัพธ์ที่ทุกคนจะได้รับร่วมกัน^{๒๒} ปัจจุบันความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามเปลี่ยนแปลงไปมาก จากอดีตการบริหารงานที่เน้นการควบคุมกลายมาเป็นการมอบหมายอำนาจทุกสิ่งในโลกย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ผู้คนมุ่งแสวงหาวิธีการผนวกการทำงานเข้ากับความสำเร็จส่วนตัว (personal growth) และความสำเร็จทางจิตวิญญาณ (spiritual growth) เชื่อมโยงภาวะผู้นำเข้ากับการให้ความช่วยเหลือ คือ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นก่อน ทำให้เขาเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฉลาดมากขึ้น เป็นอิสระมากขึ้น สนับสนุนให้ผู้ตามสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นผู้นำ การบำรุง ปกป้อง และให้อำนาจ สนองความต้องการช่วยเหลือผู้ตามให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น บรรณาการที่จะรับผิดชอบในงานที่ตนทำมากขึ้น เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำพยายามเข้าใจรับฟังปัญหา มีความยุติธรรมและปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เชื่อถือไว้วางใจพระสงฆ์ในการปกครองพระภิกษุสามเณร และฆราวาส อุบาสกอุบาสิกาจึงเป็นผู้นำในการสร้างชุมชนอย่างแท้จริง

เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ควรมุ่งประเด็นที่ผู้ตามโดยจะให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ จนเกิดความเต็มใจและอาสาเข้ามาร่วมการทำงานอย่างเต็มความสามารถอย่างแท้จริง โดยไม่มีเงื่อนไขและมีความสุขจากการได้ทำงานเพื่อสร้างความสุขแก่ชุมชนอย่างแท้จริง เป็นผู้อยู่บนพื้นฐานคุณธรรมและจริยธรรม มีแนวคิดในการทำงานเป็นองค์กรรวมและสนับสนุนให้เกิดจิตสำนึกของชุมชน ซึ่งเหมาะสมกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ท่ามกลางกระแสแห่งความเป็นโลกาภิวัตน์^{๒๓}

เจ้าอาวาสอุทิศตนเพื่อพัฒนาคน ด้วยการรับฟังความคิดเห็นและให้การยอมรับผู้อื่น ยอมรับความคิดเห็นและให้เกียรติผู้อื่นตอบสนองความต้องการของผู้อื่นไม่บังคับให้ทำตามความต้องการของตน เปิดโอกาสให้บรรพชิตและฆราวาสตัดสินใจด้วยตนเอง ส่งเสริมและช่วยเหลือ บรรณาการที่จะรับรู้ถึงปัญหาของผู้อื่น ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงห่วงใยชีวิตความเป็นอยู่ ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เขาขาดแคลน สร้างให้เกิดการทำงานที่มีคุณภาพ จัดเตรียมทรัพยากรที่จำเป็น บทบาทพื้นฐานที่สำคัญของเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ คือการช่วยเหลือลูกศิษย์สนองต่อความต้องการ ความปรารถนา และ

^{๒๒} Spears L.C., **Practicing servant leadership**, (New York : Leader to Leader, 2004), pp. 7-11.

^{๒๓} Ibid. pp. 45-52.

ความสนใจทุกอย่าง จะร่วมแรงร่วมใจอาสากันทำหน้าที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่ยอดเยี่ยม ประสบความสำเร็จมากขึ้นและเจริญก้าวหน้ามากขึ้น^{๒๔} การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพคือสิ่งที่ต้องเริ่มจากภายใน และต้องเริ่มจากหัวใจ ภาวะผู้นำที่เหมาะสมมีลักษณะการอำนวยความสะดวกและการควบคุมร่วมกัน ที่สำคัญคือมุ่งสร้างภาวะผู้นำแก่ผู้อื่น ผู้นำจะเป็นแบบอย่างจิตอาสาเพื่อให้ทุกคนสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างสภาพแวดล้อมที่เก่งกาจ สร้างและรักษาวัฒนธรรมวิถีพุทธ ลูกศิษย์ ยินดีที่จะร่วมงานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การเป็นแบบอย่างของจิตอาสาเหนียวแน่นให้ผู้ตามได้กลายเป็นผู้มีจิตอาสาสร้างความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ^{๒๕}

ในด้านคุณลักษณะ ได้จำแนกคุณลักษณะของภาวะผู้นำจิตอาสาที่สำคัญ ๑๐ ประการ ได้แก่ การฟัง การเห็นอกเห็นใจ การเยียวยารักษา การตระหนักรู้ การโน้มน้าวใจ การสร้างมนต์ทัศน์ การมองการณ์ไกล ความเป็นผู้ดูแล การอุทิศเพื่อการพัฒนาบุคคลและการสร้างชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๒๖}

๑) การฟัง (listening) การเปิดรับคำพูดของผู้อื่นด้วยใจเป็นกลาง สามารถได้ยินทั้งเสียงที่เปล่งออกมาและเสียงภายในใจของผู้อื่น เพื่อจะสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็นของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ที่มีจิตอาสาต้องอุทิศตนในการฟังผู้อื่น

๒) ความเห็นอกเห็นใจ (empathy) เข้าใจและเข้าถึงความรู้สึกของผู้อื่น โดยเฉพาะความรู้สึกที่วามทุกข์ทุกคนต้องการการยอมรับและการเคารพในความเป็นบุคคลที่ไม่เหมือนใครของตน เห็นถึงความตั้งใจดีของทุกคน ยอมรับความสามารถและพฤติกรรมของลูกศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส

๓) การเยียวยารักษา (healing) การกระตุ้นให้ผู้อื่นเข้มแข็ง เกิดสุขภาพทางจิตใจและร่างกายที่ดีขึ้นจากความกังวลต่างๆ เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของเจ้าอาวาสในการเยียวยารักษาจิตใจของประชาชนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม

^{๒๔}Certo, S.C., **Modern management**, (N.J: Pearson Prentice Hall, 2006), p. 78.

^{๒๕}Blanchard, K.H., **Leading at a higher level : Blanchard on leadership and creating high performing organizations**, (NJ : Prentice Hall, 2006), p. 65.

^{๒๖}Spears & Lawence,M. **Focus on Leadership : Servant Leadership for the twenty – first century**, p. 105.

๔) การตระหนักรู้ (awareness) ความรู้ ความเข้าใจ ความไม่ประมาท สามารถ ไตร่ตรองปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๕) การโน้มน้าวใจ (persuasion) ความพยายามทำให้พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา มีจิตอาสา มีแรงจูงใจในการทำความดี ไม่ใช่ทำเพราะถูกสั่งหรือบังคับให้ทำ

๖) การสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) “ฝันเรื่องใหญ่” สามารถที่จะมอง ปัญหาที่เกิดจากการมองสิ่งที่จะเกิดในอนาคต ไม่ใช่การมองปัญหาของสถาบันศาสนา เกิดจากการมองสิ่งที่จะเกิดในอนาคต ไม่ใช่การมองของในแต่ละวัน จัดลำดับความสำคัญ ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตกับการมองเห็นปัญหาในแต่ละวัน

๗) การมองการณ์ไกล (foresight) การตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถ แสดงวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ช่วยให้ผู้ตามเข้าใจทิศทางและเกิดแรงจูงใจ ในการทำงาน

๘) ความเป็นผู้ดูแล (stewardship) หมายถึง การสร้าง จิตสำนึกถึงความดูแล รับผิดชอบเพื่อคนอื่น จะมีอิทธิพลให้คนอื่นไว้วางใจ และเชื่อใจ เพราะว่ามีผู้นำถูกคาดหวังให้ทำ ทุกสิ่งเพื่อองค์การ

๙) การอุทิศตนเพื่อพัฒนาคน (commitment to the growth of people) หมายถึง การแสดงให้เห็นว่าความเป็นบุคคลของมนุษย์แต่ละคนมีคุณค่าสูงกว่าผลงานของ บุคคลนั้น ผู้นำแบบไฟบริการจะต้องอุทิศตนอย่างแท้จริงในการพัฒนาบุคลากรให้สามารถ ปฏิบัติงานอย่างมืออาชีพและเติบโตตามวุฒิภาวะของแต่ละคน

๑๐) การสร้างชุมชน (building community) ความรับผิดชอบของผู้นำที่มีต่อกลุ่ม “ชุมชน” ได้รับความไว้วางใจและสามารถสร้างบรรยากาศทางจริยธรรมและค้ำจุนสนับสนุน ให้บุคลากรปฏิบัติ ตามกฎ ตามกติกามีศีลธรรมอันดีและเจริญรุ่งเรือง

จะเห็นว่าคุณลักษณะของภาวะผู้นำจิตอาสาที่สำคัญ ๑๐ ประการ ได้แก่ การฟัง การเห็นอกเห็นใจ การเยียวยารักษา การตระหนักรู้ การโน้มน้าวใจ การสร้างมโนทัศน์ การมองการณ์ไกล ความเป็นผู้ดูแล การอุทิศเพื่อการพัฒนาบุคคลและการสร้างชุมชน ดังมี นิทานเก่าแก่เรื่องหนึ่งถูกเล่าว่า มีวัดหนึ่งซึ่งเป็นสำนักเรียนนักธรรมบาลีและปริยัติธรรม มี พระภิกษุและสามเณรจำนวนมากอาศัยอยู่ในวัดนี้ เจ้าอาวาสมีหน้าที่หาปัจจัย ๔ เพื่อบำรุง ดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดทั้งหมด อยู่มาวันหนึ่งเจ้าอาวาสไม่อยู่ ไปเทศนาโปรด โยมญาติต่างจังหวัด แล้วมีเศรษฐีสองสามีภรรยาได้มาหาท่านเจ้าอาวาสแต่ก็ไม่พบ พบแต่ สามเณรน้อยอยู่สองรูป สามเณรน้อยมีจิตอาสา ปฏิบัติยินดีต้อนรับเศรษฐีทั้งสองด้วยความ เต็มใจ แล้วก็ปรารภกับเศรษฐีทั้งสองด้วยมารยาทความเคารพ ทำให้ท่านเศรษฐีสองสามี ภรรยาเกิดความศรัทธาวัดนี้มาก เศรษฐีทั้งสองได้พิจารณาเป็นโยมอุปัฏฐากวัดดังกล่าวตลอด

ไป โดยเห็นว่าวัดนี้มีพระภิกษุสามเณร ที่เข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก ก็ได้บริจาคข้าวสาร เดือนละ ๒๐ กระสอบให้ทุกเดือน ด้วยเหตุเพราะความประทับใจน้องสามเณรทั้งสองที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี

๕. บทสรุป

หลักธรรมและหลักปฏิบัติตามศาสนาพุทธ การแสดงออกของภาวะผู้นำแบบจิตอาสาสอดคล้องกับหลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำหรับผู้บริหารหรือผู้ประกอบการ อันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวความเห็นอกเห็นใจบุคคล และประสานหมู่ชนให้สามัคคี เป็นหลักการของการสงเคราะห์มีพื้นฐานบนความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การปฏิบัติด้วยความศรัทธา การยึดหลักของการอาสาช่วยเหลือผู้อื่น การกระทำความดีเพื่อการอยู่ร่วมกัน และการมีภาวะผู้นำอันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา โดยภาวะผู้นำแบบจิตอาสาเด่นชัดในหลักปฏิบัติของทานหรือไม่เห็นแก่ตัวเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน การช่วยเหลือ และอตถจริยาเป็นการประพฤติตนเองให้เกิดประโยชน์ชวนชวนช่วยเหลือกิจการ สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติในทศพิธราชธรรมเรื่องของท่าน ที่เป็นเรื่องของ การให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น การบำเพ็ญตนให้เป็นผู้ให้หรือผู้บริการ โดยมุ่งทำงานเพื่อให้ผู้อื่นได้เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ สุขความสะอาดปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์และให้การสนับสนุนแก่ผู้กระทำความดี และบริจาค คือการบำเพ็ญด้วยการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และสามารถเสียสละความสุขสำราญ

ผู้นำคณะสงฆ์จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรม การมีจิตอาสาเอื้อเฟื้อกันเป็นการผนวกรการทำงานเข้ากับความเจริญส่วนตนและความเจริญทางจิตวิญญาณ ซึ่งหัวใจสำคัญ คือ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่จะเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเจริญเติบโต และสามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมให้ผลประโยชน์ด้านวัตถุและจิตใจแก่ผู้อื่น และต้องช่วยเหลือผู้ตาม โดยการบำรุง ทะนุถนอม ปกป้อง และเสริมพลังอำนาจ สนองความต้องการของผู้ตามและช่วยเหลือให้มีความสามารถเพิ่มขึ้น คุณลักษณะของภาวะผู้นำแบบจิตอาสาที่สำคัญ ได้แก่ การฟัง ความเห็นอกเห็นใจ การเยียวยารักษา การตระหนักรู้ การโน้มน้าวใจ การสร้างมนต์ทัศน์ การมองการณ์ไกล ความเป็นผู้ดูแล การอุทิศตนเพื่อการพัฒนาคน และการสร้างชุมชน เป็นลักษณะหรือพฤติกรรมกรให้บริการเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ผู้อื่นต้องการ คอยช่วยให้ผู้อื่นได้พัฒนาและเกิดความเจริญองงาม รวมทั้งให้โอกาสผู้อื่นได้ก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ
กฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท ตาตา
พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคลโล. การบริหารวัด. กรุงเทพมหานคร : วีชั่นอาร์ตคอร์ปอเรชั่น,
๒๕๓๙.

สรายุทธ กันหลง สมาน งามสนิท และบุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. “ยุทธศาสตร์การพัฒนา
ภาวะผู้นำไฟบริการของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”,
วารสารบริหารการศึกษา. ปีที่ ๖ (๒๕๕๓) ฉบับที่ ๒ : ๒๕๓๕.

วีระ สมใจ. เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรสังคหวัดฤๅ. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๙.

๒. ภาษาอังกฤษ

Blanchard, K.H.. **Leading at a higher level : Blanchard on leadership and creating high performing organizations.** New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2006.

Certo, S. C.. **Modern management.** New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2006.

Greenleaf, R. K.. **The Servant as Leader.** Indianapolis : The Greenleaf Center,1991.

Humphreys, J. H.. **Contextual Implication for Transformational and Servant Leadership : A Historical Investigation.** New York : Management Decision, 2005.

Spears, L.C.. **Practicing servant leadership .** New York : Leader to Leader, 2004.

Spears & Lawence, M.. **Focus on Leadership : Servant Leadership for the twenty-first century.** New York : John Wiley & Sons, 2002.

พัฒนาคนให้เกิดสัมมาทิฐิขึ้นภายในตนเองได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมมาทิฐิมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ๒ ประการ คือ จากกัลยาณมิตร และจากการทำในใจโดยแยบคาย เป็นการศึกษาที่ถูกต้อง หรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด จึงต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ให้บุคคลเป็นผู้สามารถฝึกตนเอง ให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการใคร่ครวญพิจารณา สืบค้น และสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยตนเอง^๒ ในบรรดาสิ่งที่ซับซ้อนที่สุดในโลก ไม่มีอะไรจะซับซ้อนยิ่งไปกว่าคน เพราะคนคือองค์รวมของความซับซ้อน เพราะคนคือองค์รวมของวิวัฒนาการสูงสุด ดังนั้น การอยู่กับคนให้ราบรื่น จึงไม่ใช่เรื่องง่าย ยิ่งการบริหารคนให้ประสบความสำเร็จ ยิ่งต้องใช้สติปัญญาและศิลปะชั้นสูง” ธรรมะกับผู้บริหารจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกจากกัน ถ้าเราแยกธรรมะออกจากผู้บริหารเมื่อไหร่ ก็จะเกิดสภาวะอนาธิปไตย คือการบริหารนั้นล้มเหลว ไม่มีใครฟัง ดังนั้น ธรรมะในการบริหารจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นขาดไม่ได้ หลักธรรมหนึ่งที่ผู้ปกครองหรือผู้บริหารพึงยึดถือปฏิบัติ คือ การเจริญพรหมวิหาร อันได้แก่ เมตตาพรหมวิหาร กรุณาพรหมวิหาร มุติตาพรหมวิหาร และอุเบกขาพรหมวิหาร ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หากบุคคลใดมีพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำตนแล้ว ก็นับว่าผู้นั้นมีคุณธรรมของผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครอง อย่างสมบูรณ์จะเป็นผู้นำชุมชนใดก็จะเป็นที่ฟังที่อาศัยของผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้ความปกครองได้เป็นอย่างดี สิ่งที่น่าสนใจคือ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคมไทยจะสามารถทำได้อย่างไร

๒. ปัญหาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพ

กรอบของหลักปรัชญาด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักการทางแนวความคิดเพียงแค่นำแนวความคิดเดี่ยวเท่านั้น หลักแนวความคิดอื่นที่นำมาใช้สนับสนุนกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร สามารถอธิบายได้ว่า กรอบแนวคิดรวมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกิดขึ้นจากการผสมผสานแนวคิดหลักทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ ๒) แนวคิดทางด้านระบบ และ ๓) แนวคิดทางด้านจิตวิทยา

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

แฮมเมอร์และแชมพี ได้ยกตัวอย่างการอธิบายกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บนพื้นฐานของแนวคิดทั้ง ๓ ด้าน เช่น จากแนวคิดกระบวนการหรือปรับระบบ (Re-engineering) หรือที่เรียกว่า เป็นการมุ่งเน้นให้พนักงานทุกคนต้องลดต้นทุนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น (แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์) ลดขั้นตอนการทำงานที่ไม่จำเป็นให้น้อยลงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานมากยิ่งขึ้น (แนวคิดทางด้านระบบ) รวมถึงการนำหลักการทางจิตวิทยาเข้ามาใช้ในระหว่างการทำการกระบวนการทางธุรกิจ (แนวคิดทางด้านจิตวิทยา)

ในแง่มุมมองการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่วนใหญ่มักกล่าวถึงแนวคิดด้านจิตวิทยาที่มุ่งเน้นถึงความเข้าใจในหลักการและแนวทางการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์กร รวมถึงแนวคิดทางด้านระบบ โดยมองถึงความสัมพันธ์ของกระบวนการต่างๆ มากกว่าการกล่าวถึงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ต่อมาภายหลังมีคำถามจากองค์กรว่า ทำอย่างไรจึงจะเพิ่มผลประกอบการขององค์กร (Organizational Performance) ไม่ว่าจะเป็นกำไร รายได้ ยอดขาย นั่นคือ ความพยายามวัดผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน (Return on Investment : ROI) เป็นเหตุให้นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ให้มากขึ้น ศึกษาถึงต้นทุนที่ได้ลงทุนไปแล้วสำหรับตัวบุคคลกับผลตอบแทนที่รับว่าคุ้มค่าหรือไม่ ต้องรู้และเข้าใจความต้องการขององค์กร นั่นคือ กำไร รายได้ และค่าตอบแทนที่ได้รับ ขณะเดียวกันต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับตัวบุคคลย่อมต้องลดน้อยลง การศึกษาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์จะทำให้นักพัฒนาบุคลากรเกิดความรู้ ความเข้าใจถึงการกำหนดกรอบแนวทาง และกลยุทธ์ในการพัฒนาพนักงานในองค์กรได้ดียิ่งขึ้น จึงพบว่าการประยุกต์ใช้แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ในการพัฒนาบุคลากรในองค์กร สามารถศึกษาและทำความเข้าใจได้ง่ายมาก มีแนวคิดหลักๆ ที่ควรรู้ และควรให้ความสนใจ คือ

๑) แนวคิดการใช้ทรัพยากรที่จำกัด

แนวคิดนี้กล่าวถึงข้อจำกัดของการใช้ทรัพยากร ทั้งที่เป็นงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เวลา และอื่นๆ พบว่าโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดขึ้น อาจเผชิญปัญหาการมีทรัพยากรไม่เพียงพอ ผู้ปฏิบัติงานจึงต้องตัดสินใจเลือกทรัพยากรอื่นมาใช้ทดแทน โดยคาดการณ์ถึงทรัพยากรที่ถูกใช้กับผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน หรือพิจารณาถึงค่า ROI : Return on Investment ว่า การเลือกใช้ทรัพยากรนั้นจะคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

๒) แนวคิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

แนวคิดนี้มุ่งเน้นผลตอบแทนที่ได้รับ มองเป้าหมายระยะยาวมากกว่าระยะสั้น ดังนั้นการลงทุนที่เกิดขึ้นจึงต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน (Sustainable

Advantage) โดยนำเทคโนโลยี เข้ามาช่วยในการทำงานเพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ รวดเร็วและมีคุณภาพมากขึ้น และต้องมองไกลถึงการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันกับ คู่แข่งภายนอกในระยะยาว

๓) แนวคิดมองมนุษย์ให้เป็นทุนหรือทุนมนุษย์

แนวคิดทุนมนุษย์ เป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด โดยพิจารณา ถึงผลผลิตที่ได้รับจากพนักงาน เปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้ลงทุนไปในรูปแบบของการฝึกอบรม และการศึกษา เป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของต้นทุน (Cost-effectiveness Analysis) แนวคิดนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น กับผลผลิตของพนักงานที่เพิ่มสูงขึ้น ตามไปด้วย ซึ่งเมื่อผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น ผลตอบแทน ที่พนักงานจะได้รับย่อมเพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่น กัน เพราะผลผลิตของพนักงานที่สูงขึ้น จะนำไปสู่ผลผลิตและผลประโยชน์ขององค์กรที่เพิ่ม สูงขึ้น แนวคิดทุนมนุษย์ จึงเป็นการวิเคราะห์จากแนวคิดของต้นทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ (Cost-benefit Analysis) และวิเคราะห์บนพื้นฐานของผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน (ROI : Return on Investment) ซึ่งกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มมูลค่าของมนุษย์ที่เป็นพนักงาน ในองค์กร โดยเรียนรู้ผ่านการศึกษ การฝึกอบรม และการพัฒนาต่างๆ นำไปสู่ผลลัพธ์หรือ ผลผลิตที่องค์กรต้องการ^๓

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักการ ทางแนวความคิดเพียงแค่นำความคิดเดิมนั้น จะต้องประกอบไปด้วยแนวคิดทางด้าน เศรษฐศาสตร์ แนวคิดทางด้านระบบ และแนวคิดทางด้านจิตวิทยา แต่ก่อนคนส่วนใหญ่ก็ อาจจะเข้าใจว่าแนวความคิดทางด้านจิตวิทยาจะเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาพฤติกรรม ของคนในองค์กร รวมไปถึงแนวความคิดระบบอีกด้วย ไม่ได้ให้ความสำคัญของการบริหาร จัดการทางด้านทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด แต่มองถึงความสัมพันธ์ของ กระบวนการต่างๆ มากกว่าการกล่าวถึงการใช้ทรัพยากรที่จำกัด ยั่งยืน และการมองมนุษย์ ให้เป็นทุน ดังนั้น การบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่ม มูลค่าของมนุษย์ที่เป็นพนักงานในองค์กร โดยเรียนรู้ผ่านการศึกษ การฝึกอบรม และการ พัฒนาต่างๆ เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์หรือผลผลิตที่องค์กรต้องการ จะได้ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการ ผลิตให้ลดน้อยลง

^๓ ธรรมนูญต์ ปัญจวิณิน, **ปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพ**, [ออนไลน์].

๓. ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์

เครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งของการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้นคือระบบในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาสู่องค์กร ผู้ผลิตหรือผู้บริหารควรจะตระหนักในการคัดเลือก เพราะจะได้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาสู่องค์กร ทำให้องค์กรเข้มแข็งมีผลกำไร ได้คนตรงกับงานที่ทำ ดังนั้นผู้ผลิตหรือผู้บริหารควยึด ระบบคุณธรรม และระบบอุปถัมภ์ ดังนี้

๓.๑ ระบบคุณธรรม (Merit system) เป็นวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน โดยใช้การสอบรูปแบบต่างๆ เพื่อประเมินความรู้ ความสามารถของบุคคลที่มีคุณสมบัติครบตามต้องการ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลทางการเมืองหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นสำคัญ โดยยึดหลักการ ๔ ประการ ได้แก่

๓.๑.๑ ความเสมอภาคในโอกาส (Equality of opportunity) หมายถึง การเปิดโอกาสที่เท่าเทียมกันในการสมัครงานสำหรับผู้สมัครที่มีคุณสมบัติ ประสบการณ์ และพินความรู้ตามที่ระบุไว้ โดยไม่มีข้อกีดกัน อันเนื่องจากฐานะ เพศ ผิว และศาสนา กล่าวคือทุกคนที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์จะมีสิทธิในการถูกพิจารณาเท่าเทียมกันความเสมอภาคในโอกาส

๓.๑.๒ หลักความสามารถ (Competence) หมายถึง การยึดถือความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถให้เหมาะสมกับตำแหน่งมากที่สุด เพื่อให้ได้คนที่เหมาะกับงานจริงๆ (Put the right man to the right job)

๓.๑.๓ หลักความมั่นคงในอาชีพการงาน (Security on tenure) หมายถึง หลักประกันการปฏิบัติงานที่องค์กรให้แก่บุคลากรว่าจะได้รับการคุ้มครอง จะไม่ถูกกลั่นแกล้งหรือถูกให้ออกจากงานโดยปราศจากความผิด ไม่ว่าจะโดยเหตุผลส่วนตัวหรือทางการเมือง ช่วยให้ผูปฏิบัติงานรู้สึกมั่นคงในหน้าที่

๓.๑.๔ หลักความเป็นกลางทางการเมือง (Political neutrality) หมายถึง การไม่เปิดโอกาสให้มีการใช้อิทธิพลทางการเมืองเข้าแทรกแซงในกิจการงาน หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใดๆ

๓.๒ ระบบอุปถัมภ์ (Patronage system) เป็นระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานโดยใช้เหตุผลทางการเมืองหรือความสัมพันธ์เป็นหลักสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถ และความเหมาะสมเป็นประการหลัก^๔

กล่าวโดยสรุปแล้ว ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่ผู้ผลิตหรือผู้บริหารเองก็มีส่วนเกี่ยวข้องและจำเป็นอย่างยิ่งในการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่องค์กร เพราะถ้าผู้ผลิตหรือผู้บริหารไม่คำนึงถึงระบบทั้งสองดังกล่าวก็จะไม่ได้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเข้าสู่องค์กร จะได้แต่บุคคลที่ด้อยคุณภาพ ทำให้องค์กรไม่เข้มแข็ง มีต้นทุนสูง กำไรน้อย พนักงานและบุคคลทั่วไปขาดความเชื่อมั่นในองค์กร

๔. ปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

เมื่อนำปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวตะวันตกมาเปรียบเทียบกับปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จะมีทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกัน^๕ กล่าวคือ มีเป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์เหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่แนวพุทธเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวตะวันตกจะพัฒนามนุษย์เพื่อสนองตอบความต้องการขององค์กรในด้านการเพิ่มผลผลิตตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์หรือเศรษฐศาสตร์ทุนมนุษย์ หรือเพื่อการเรียนรู้สนองความต้องการของมนุษย์เองตามแนวคิดของปรัชญามนุษย์นิยม แต่การพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรมมีปรัชญาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้ สามารถที่จะเรียนรู้จนมีปัญญา เข้าถึงสัจธรรมได้ มนุษย์สามารถพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมได้ ทั้งในระดับโลกียภูมิสำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป และระดับโลกุตตรภูมิสำหรับการพัฒนาเป็น “อริยบุคคล”

^๔ไพโรจน์ อุลัด, แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://it.aru.ac.th/courseware2/detail/chapter2/c22.htm> [๓๐ มีนาคม ๒๕๕๖].

^๕ฉาน ตรรกวิจารณ์, แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ (The Concept of Buddhist Human Resource Development), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.google.com> [๓๐ มีนาคม ๒๕๕๖].

ปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธนี้ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนามนุษย์ไม่เพียงแต่พัฒนาเพื่อสนองความต้องการของตนเองหรือขององค์กรเท่านั้น (โลกียภูมิ) ยังต้องพัฒนาทางด้านจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นเพื่อนำตนเองไปสู่หนทางความหลุดพ้นอีกด้วย (โลกุตตรภูมิ)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวตะวันตกและตะวันออกมีเป้าหมายพัฒนามนุษย์เหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่แนวพุทธเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ ต้องการพัฒนามนุษย์ให้เป็นสัตว์ประเสริฐ มีจิตใจสูง เข้าถึงสัจธรรมได้ ส่วนแนวตะวันตกเน้นพัฒนามนุษย์ให้ตอบสนองความต้องการขององค์กรได้

๕. การนำหลักพรหมวิหารไปใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๕.๑ ความหมายของหลักพรหมวิหาร

ในพระไตรปิฎก ได้ให้ความหมายของหลักพรหมวิหาร คือ หลักธรรมของพรหม หมายถึง ธรรมสำหรับพระพรหมเป็นที่อยู่ของจิตใจ มี ๔ ข้อ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่การงาน ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะพรหมวิหารนี้เป็นธรรมสำหรับพรหมหรือผู้ประเสริฐ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกเป็นเทพเจ้าผู้บันดาลสิ่งทั้งหลาย พระพรหมจึงเป็นผู้ประเสริฐ แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอภิบาลโลกด้วยการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมก็ถือว่าเป็นพรหมได้^๖

พรหมวิหาร ๔ มาจาก พรหม+วิหาร พรหมวิหาร แปลว่า พรหม ว อุปสัคค์ หรูชาติ ในความหมาย ทรณ = เป็นอยู่^๗ วิหาโร มีอรรถวิเคราะห์ วิหริติ เตนาคี วิหาโร (ชโน) แปลว่า ชนย่อมอยู่ด้วยธรรมนั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่าเป็นเครื่องอยู่แห่งชน (ณ ปัจจัยในกิตติกิจปัจจัย ปัจจัยแห่งนาม กิตต์ เป็นกัตตุรูป กรณสาธนะ)

^๖ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^๗หลวงเทพธรรมานุศิษย์ (ทวี ธรรมธัช), ธาตุப்புติปิคา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๒๙.

พรหม + วิหาโร = พรหม วิหาโร เป็นศัพท์สมาส เมื่อนำสองศัพท์มารวมกัน ตามหลักทางภาษา พรหมวิหาร จึงหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมประจำใจของพรหมในศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่า พรหมเป็น เทพเจ้าสูงสุดที่สร้างโลก และอภิวาลโลก แต่ทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า “มนุษย์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในการสร้างสรรค์ และอภิวาลสังคมด้วยเหตุนี้ ทุกคนจึงพึงทำตัวให้เป็นพรหม หรือมีคุณธรรมความเป็นพรหม และปฏิบัติในลักษณะนี้ เป็นการสร้างสรรค์ตน ด้วยหลักพรหมวิหาร และ นำมาใช้กับมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์และอภิวาลโลกได้ด้วยมนุษย์เอง”^๘

ในคัมภีร์มหาอิทธิมัตถสังคหฎีกา ได้กล่าวไว้ว่า เทวดาทั้งหลายที่มีความเจริญด้วยคุณพิเศษ มีฌาน เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่ประณีตมาก ฉะนั้น เทวดาเหล่านั้น ชื่อว่าพรหม^๙ พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมประจำใจ เป็นหลักความประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์โดยชอบ^{๑๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพรหมวิหาร ๔ ดังนี้

เมตตา คือความรักปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา คือความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงาม ยิ่งขึ้น

อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรง เทียงธรรมดุจดั่งตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

^๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๒๑.

^๙ พระสังฆธรรมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอิทธิมัตถสังคหฎีกา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖๔๐), หน้า ๑๐๖.

^{๑๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๑๙.

พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน^{๑๑}

กล่าวโดยสรุปแล้ว พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมประจำใจ เป็นหลักความประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่การงาน ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบไปด้วย เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย

๖. การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรม ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์

ในบรรดาทรัพยากรทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก กล่าวได้ว่า “คน” หรือ “มนุษย์” เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุด และมีประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพราะทรัพยากรอื่นๆ แม้จะมีชีวิตก็หาไม่มีสติปัญญาเท่าคนไม่ ส่วนทรัพยากรที่ปราศจากชีวิตนั้น หากคนไม่นำมาใช้ก็หาประโยชน์มิได้ แนวความคิดที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล หรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ได้เป็นของใหม่ที่ทำการศึกษาในปัจจุบันเท่านั้น หากแต่ได้มีการศึกษากันมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมบางหมวดของพระพุทธองค์คือหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นแก่นสารของการบริหารทรัพยากรมนุษย์จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับการทรัพยากรมนุษย์ในลักษณะที่เป็นการใช้คนให้เหมาะกับงาน (Put the right man on the right job)

ผู้ปฏิบัติหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นครู อาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่อบรมสั่งสอนให้กับนักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธคุณธรรม ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา มีความรัก ความปรารถนาดี มุ่งหวังที่จะทำให้ผู้เรียนหรือศิษย์ มีความสุขไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูจึงจะเป็นที่รักของศิษย์และประชาชนทั่วไป ความเมตตาของผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๔.

ความมีคุณธรรมทางจิตใจสูง เพราะแสดงให้เห็นถึงความเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของนักเรียนและประชาชน

๒) กรุณา มีความสงสาร ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ ความยากลำบากที่เกิดขึ้น เมื่อเห็นผู้ประสบเหตุเดือดร้อน ผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูย่อมต้องเข้าไปช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด จนกว่าจะปลอดภัย เป็นผู้ให้คำปรึกษาที่ดีและต้องการให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่าย

๓) มุทิตา การมีความยินดีกับผู้อื่น เมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุขสมหวังหรือประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ผู้เป็นครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความยินดีให้อย่างจริงใจ รู้สึกเบิกบาน พลอยมีความสุขกับเขาไปด้วย และ

๔) อุเบกขา การวางตัวเป็นกลาง มีความหนักแน่น กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ครูจะต้องมีความเป็นกลาง ยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก ไม่เอนเอียง เพราะอำนาจชักจูงของกิเลสฝ่ายต่ำ

จากสิ่งที่กล่าวมานี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราสามารถนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ธุรกิจ หรือด้านอื่นๆ เพราะจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาตัวมนุษย์นั่นเอง ถ้าตัวมนุษย์ที่เป็นผู้นำที่ดีมีพรหมวิหารธรรมสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในด้านใดๆ ก็ได้ จะทำให้ผู้นำนั้นมีความรัก มีความกรุณา มีความพลอยยินดี และมีความหนักแน่น ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา จะสามารถนำพาการบริหารจัดการของตัวมนุษย์และองค์กรสู่ความสำเร็จได้

การนำระบบคุณธรรมตามแนวตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับหลักพรหมวิหารธรรมตามแนวพุทธ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงหลักการบริหารจัดการในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน สอดคล้องกันได้ดังนี้

๑) ระบบคุณธรรม คือ ความเสมอภาคในโอกาส หมายถึง การเปิดโอกาสที่เท่าเทียมกันในการสมัครงานสำหรับผู้สมัครที่มีคุณสมบัติ ประสบการณ์ และพื้นความรู้ตามที่ระบุไว้ โดยไม่มีข้อกีดกัน อันเนื่องมาจากฐานะ เพศ ผิว และศาสนา ตรงกับหลักเมตตา เมื่อองค์กรมีความหลากหลายของคนในองค์กรที่แตกต่างชัดเจน ในทางชนชั้น ทางสถานภาพทางสังคม ทางการศึกษา ทางเพศหรือทางชาติพันธุ์ สิ่งที่ต้องมีในใจอย่างแรกคือ ความเมตตา เพราะความเมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข เพราะความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ

๒) ระบบคุณธรรมคือ หลักความมั่นคงในอาชีพการงาน หมายถึง หลักประกันการปฏิบัติงานที่องค์กรให้แก่บุคลากรว่าจะได้รับการคุ้มครอง จะไม่ถูกกลั่นแกล้งหรือถูกให้ออกจากงานโดยปราศจากความผิด ไม่ว่าจะโดยเหตุผลส่วนตัวหรือทางการเมือง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานรู้สึกมั่นคงในหน้าที่ตรงกับหลักกรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ซึ่งความกรุณาเกี่ยวข้องถึงความหลากหลายในองค์กรที่เกี่ยวกับ ความพิการ ความบกพร่องทางร่างกาย ความสวยความงามบุคลิกภาพ การสื่อสาร คำถามที่เป็นการท้าทายว่า คนในองค์กรมีความกรุณามากน้อยเพียงใดต่อความหลากหลายของคนในองค์กร เป็นต้นว่าคนในองค์กรรู้สึกหรือปฏิบัติอย่างไรต่อเพื่อนพนักงานที่พิการ องค์กรรับเข้ามาตามโครงการ ให้โอกาสคนพิการเข้ามาทำงาน คนในองค์กรมีปฏิกริยาอย่างไร

๓) ระบบคุณธรรมคือ หลักความสามารถ หมายถึง การยึดถือความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถให้เหมาะสมกับตำแหน่งมากที่สุดโดยจะบรรจุแต่งตั้งผู้ที่มีความเหมาะสมตามเกณฑ์มากกว่า เพื่อให้ได้คนที่เหมาะกับงานจริงๆ ตรงกับหลักมูทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตโลภขยา เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน ซึ่งการมีมูทิตาจะเกี่ยวข้องถึงความหลากหลายในองค์กรที่เกี่ยวกับ การศึกษา ถิ่นที่อยู่อาศัย อาชีพการงาน หรือประสบการณ์ในอดีต คำถามที่เป็นการท้าทายว่า คนในองค์กรมีมูทิตาที่มากน้อยเพียงใดต่อความหลากหลายของคนในองค์กร เป็นต้นว่า เพื่อนร่วมงานมีการแสดงออกอย่างไร เมื่อทราบว่า มีพนักงานคนนี้ได้ศึกษาต่อจนจบระดับปริญญาเอก

๔) ระบบคุณธรรมคือ หลักความเป็นกลางทางการเมือง หมายถึง การไม่เปิดโอกาสให้มีการใช้อิทธิพลทางการเมืองเข้าแทรกแซงในกิจการงาน หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใดๆ ตรงกับหลักอุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นว่า ธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างใดก็เป็นอย่างนั้น มองทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างเข้าใจปราศจากอคติ มองด้วยความเข้าใจว่าใครทำอะไรได้ไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ ไม่มีความคิดในลักษณะซ้ำเติมผู้อื่น ซึ่งการมีอุเบกขาจะเกี่ยวข้องถึงความหลากหลายในองค์กรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้อาจเกิดความขัดแย้งได้ง่าย เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อในทางการเมือง ภาษาที่ใช้สื่อสาร คำถามที่เป็นการท้าทายว่า คนในองค์กรมีอุเบกขามากน้อยเพียงใด

๗. บทสรุป

ทุกองค์กรทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชนต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพเข้ามาร่วมงาน จึงจำเป็นที่ทุกองค์กรจะต้องมีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงเป็นหน้าที่เบื้องต้นของผู้บริหารทุกระดับ และเพื่อความสำเร็จในการดำเนินงาน โดยอาศัยความพยายามและความร่วมมือของบุคคลอื่น ผู้บริหารทุกคนจะต้องมีการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธกับแนวตะวันตกมีเป้าหมายอันเดียวกัน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือตัวมนุษย์นั่นเอง เพียงแต่หลักการและวิธีการในการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์แตกต่างกันเท่านั้น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นอันดับแรก โดยพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาตัวบุคคลให้เป็นคนดี เป็นทรัพยากรที่ดีสามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ พระพุทธศาสนามองว่าหลักของการพัฒนามนุษย์คือการทำให้มนุษย์เป็นคนดี เพราะเมื่อมนุษย์เป็นคนดีสังคมที่อยู่ก็จะดีตามไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นคำถามที่ว่าเราจะนำหลักธรรมคือพรหมวิหาร ๔ ประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างไร

ผู้เขียนมีความเห็นว่าสิ่งที่จะทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเกิดขึ้นอย่างได้ผลจริงในบริบทของสังคมไทย จะต้องกลับไปสู่รากฐานดั้งเดิมของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีแนวคิดที่ผู้เขียนเห็นว่าจะสามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรได้มากที่สุดคือ “หลักพรหมวิหาร ๔” ประกอบด้วย เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา การรู้จักวางเฉย เป็นแนวทางคำสอนที่สร้างความคิดในเชิงบวกที่ทรงพลัง เพราะเป็นการเริ่มต้นคิดที่ออกจากตัวเรา และจัดการสิ่งที่มากระทบได้จากการวางความคิด วางมุมมองของเราให้อยู่ในแนวทางที่ถูกที่ควร ด้วยฐานความคิดที่ว่ายิ่งองค์กรมีความพร้อมทางด้านพรหมวิหาร ๔ มากเพียงใดก็จะทำให้การปรับใช้การบริหารความหลากหลายของคนในองค์กรมีโอกาสสำเร็จมากขึ้นไปด้วย ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระสัทธรรมโชติกะ ฉิมมาจริยะ. **มหาอภิรมย์ตถสังคหฎีกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖๔๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรีนติ้ง, ๒๕๔๙.

หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช). **ธาตุบุปปีปิกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) ลี้ออิเล็กทรอนิกส์ :

ไพโรจน์ อุ๊ดด. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://it.aru.ac.th/courseware2/detail/chapter2/c22.htm>

[๓๐ มีนาคม ๒๕๕๖].

ฉาน ตรรกวิจารณ์. แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ (The Concept of Buddhist Human Resource Development). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.google.com> [๓๐ มีนาคม ๒๕๕๖].

ณัฐมนต์ ปัญจวีณิน. ปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพ. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/posts/268835> [๓๐ มีนาคม ๒๕๕๖].

พุทธวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

พระมหากษัตริย์ สิริจันโท (กระสังข์)

นิติตปริญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

จากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคมตั้งที่ทราบกันทั่วไปแล้วว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากความบกพร่อง ความอ่อนแอและหย่อนประสิทธิภาพของกลไกด้านการบริหารจัดการในระดับชาติและระดับองค์กรทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงการทุจริตและการกระทำผิดจริยธรรม^๑ ภายหลังจากลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ และการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีใน เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๐ นายธีรยุทธ บุญมี ได้เรียกร้องให้รัฐบาลสร้าง “ธรรมรัฐแห่งชาติ” หรือ good governance โดยการระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำสถาบันหลักและเครือข่ายสังคม มาร่วมแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจ เรียกร้องให้รัฐบาลแสดงเจตจำนงที่มุ่งมั่นว่าจะปฏิรูปสังคมและวัฒนธรรมของไทย ในประเด็นดังกล่าวนายธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่า good governance คือกระบวนการความสัมพันธ์ (interactive relation) แบบเป็นหุ้นส่วนกันระหว่างภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ในการบริหารราชการแผ่นดินให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใสยุติธรรมและตรวจสอบได้ การบริหารประเทศที่ดีควรเป็นความร่วมมือแบบสื่อสาร ๒ ทาง ระหว่างฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเน้นการมีส่วนร่วม (participation) ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ การร่วมมือกันกำหนดนโยบายและการจัดการตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความเป็นพลเมืองอย่างสันติสุข

^๑เจริญ เจษฎาวัลย์, การวางมาตรฐานธรรมาภิบาล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พอดี้, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑-๒๖.

๒. นิยาม ความหมายของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

คำว่า บริหาร คือปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น, ดำเนินการจัดการ^๒ สำนักงาน คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้ให้คำนิยามว่า good governance หมายถึง กติกา หรือกฎเกณฑ์การบริหารการปกครองที่ดี เหมาะสม และเป็นธรรม ที่ใช้ในการดำรงรักษา บ้านเมืองและสังคม อันหมายถึง การบริหารจัดการ ทรัพยากรและสังคมที่ดีในทุกๆ ด้าน และทุกๆ ระดับ รวมถึงการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรี การบริหารราชการ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น องค์กรของรัฐที่ไม่ใช่ส่วนราชการ องค์กรที่ไม่ใช่ ราชการ องค์กรเอกชน ชมรมสมาคมต่างๆ นิติบุคคล เอกชน และภาคประชาสังคม^๓

ธรรมนูญหรือในกฎหมายใช้ว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือศัพท์บัญญัติ ราชบัณฑิตยสถานว่า วิธีการปกครองที่ดี (good governance) เป็นคำซึ่งความหมายนั้นยังไม่แน่นอน ปรากฏใช้ในวรรณกรรมทางการพัฒนาระหว่างประเทศ เพื่อพรรณนาวิธีการที่ สำคัญราชการบ้านเมืองจะดำเนินกิจการบ้านเมืองและบริหารทรัพยากรบ้านเมืองไปในทางที่ รับประกันว่าสิทธิมนุษยชนจะบังเกิดผลจริงได้เช่นไร

คำว่า อภิบาล ใน ธรรมนูญ นั้น ผู้เขียนขอให้ความหมายว่า กระบวนการทำคำ วินิจฉัยและกระบวนการเพื่อบังคับใช้ ซึ่งคำวินิจฉัยยังใช้กับองค์กรใดก็ได้ไม่ว่าบริษัทห้างร้าน หน่วยงานการปกครองระดับท้องถิ่น ระดับประเทศหรือระดับระหว่างประเทศตลอดจนถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนอื่นๆ ในสังคม

๓. การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหมายถึง การดำเนินการปฏิรูประบบราชการ นอกจากจะมีการกำหนดนโยบายในรูปแบบของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ แล้ว รัฐบาลยังได้มีออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้าน

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๙.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (good governance), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

เมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖^๔ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยมีความประสงค์จะให้ใช้บังคับกับส่วนราชการในทุกกระทรวง ทบวง กรม ทั้งที่เป็นราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาค รวมทั้งหน่วยงานอื่นที่อยู่ในกำกับของราชการฝ่ายบริหารที่มีการจัดตั้งขึ้นและมีการปฏิบัติราชการเช่นเดียวกับกระทรวง ทบวง กรม

ในทัศนะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นอะไรมากกว่าสถานที่ค้นหาสัจธรรมและการอยู่ดีกินดีของประชาชน^๕ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งถึงเป้าหมายทางสังคมเป็นสำคัญมากกว่ารูปแบบของรัฐหรือการปกครอง โดยชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการบริหารราชการและแนวทางปฏิบัติราชการของทุกส่วนราชการในการกระทำภารกิจว่าจะต้องมีเป้าหมาย ดังนี้

๓.๑ เกิดประโยชน์สุขของประชาชนหมายถึงการดำเนินงานของส่วนราชการ ได้แก่

(๑) จะต้องคำนึงถึงการให้บริการประชาชนเป็นศูนย์กลางในการได้รับการบริการจากรัฐเป็นหลักสำคัญ การกำหนดภารกิจแต่ละเรื่องต้องมีชี้วัดและแสดงผลลัพธ์ให้เห็นโดยชัดเจน ประชาชนได้รับประโยชน์จากภารกิจนั้นตรงต่อความต้องการของประชาชน หรือเกิดผลต่อการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม และแต่ละรายควบคู่กัน

(๒) การดำเนินการให้มีความโปร่งใส จะเกิดขึ้นได้เมื่อส่วนราชการได้สร้างหลักเกณฑ์การปฏิบัติในแต่ละเรื่องขึ้นไว้อย่างชัดเจนและตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอนและเปิดเผยข้อมูลทุกขั้นตอนในการปฏิบัติภารกิจให้ประชาชนได้รับทราบ

(๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจหรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ปัญหาที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและของประชาชน โดยให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและรัฐ ต้องรับฟังและแก้ไขปัญหาคงประชาชนเกิดความพอใจ และมีส่วนร่วมในการผลักดันภารกิจนั้นเกิดผลสำเร็จ

^๔ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖, หน้า ๑๕.

^๕ พระมหากวีวิษณุ ธีรปณฺโณ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของจิ้งกับพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าการมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จและนำมาซึ่งความยั่งยืนของประชาธิปไตยได้นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เงื่อนไขแรก คือ การมีประชาสังคม (civil society) ที่เข้มแข็ง เพราะการที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะทำอะไรก็จะมีน้ำหนักน้อยแต่หากทำร่วมกันเป็นกลุ่มก็就会有ความเข้มแข็ง ดังนั้น โครงสร้างทางกฎหมายจะต้องส่งเสริมการรวมกลุ่มประชาสังคม และการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ การกำหนดกฎเกณฑ์ของการมีส่วนร่วมก็ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มมากกว่าปัจเจกบุคคล ซึ่งความเข้มแข็งของประชาสังคมเป็นรากฐานสำคัญของส่วนร่วมของพลเมืองในสังคมพหุนิยม เงื่อนไขที่สอง คือ การสำนึก ตระหนักและยอมรับสิทธิหน้าที่และการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่ม ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐหรือภาคประชาชน^๖ เงื่อนไขที่สาม คือ เทคนิคและวิธีการที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ เป็นเรื่องที่รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดไว้ ต้องมีกฎหมายระบุรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในแต่ละลักษณะ เงื่อนไขที่สี่ ความสมดุลในการกำหนดนโยบายซึ่งผู้กำหนดนโยบายต้องไม่กำหนดนโยบายที่ลำเอียงไปเพื่อประโยชน์คนบางกลุ่ม บางพวกและละเลยผลประโยชน์ของกลุ่มอื่นๆ ไป ผู้มีส่วนร่วมต้องตระหนักและยอมรับว่า การกดดันต่อรองผ่านการมีส่วนร่วมนี้โดยวางอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ข้อมูล และจะไม่มีใครได้ตามที่ต้องการทั้งหมด และเงื่อนไขที่ห้า การมีส่วนร่วมอาจมาจากหลายฝ่ายที่มีผลประโยชน์และจุดยืนต่างกัน การมีเทคนิคในการบริหารจัดการเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง การมีทักษะในการขจัดข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีย่อมเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นเงื่อนไขการหลีกเลี่ยงความรุนแรง^๗

ในกฎทันตสูตร มีข้อความแสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่ผู้ปกครองได้กำหนดออกมาและมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ประกอบไปด้วยการคัดค้านนโยบาย, การเสนอแนวทางการพัฒนา, และการทำประชาวิจารณ์ ดังมีข้อความปรากฏว่า

^๖ อานันท์ ปันยารชุน, การมีส่วนร่วมของประชาชน : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๒ ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน, ชลบุรี. ๒๕๔๔, หน้า ๑๖-๑๗.

^๗ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, การมีส่วนร่วมของประชาชน : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๒ ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน, ชลบุรี. ๒๕๔๔, หน้า ๑๔-๒๕.

“บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยวเมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนนามพระองค์ จะโปรดให้ฟื้นฟูพิธีกรรมขึ้นจะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งไม่สมควร”^๘

๓.๒ เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ เป็นการกำหนดวิธีการปฏิบัติราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะว่าด้วยการกำหนดแผนการทำงานที่มีวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดผลลัพธ์ของงาน ดังนี้

- (๑) การปฏิบัติของส่วนราชการต้องสามารถวัดผลสัมฤทธิ์ของภารกิจ
- (๒) การบริหารราชการแบบบูรณาการ
- (๓) การพัฒนาส่วนราชการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
- (๔) การจัดทำคำรับรองในการปฏิบัติราชการ
- (๕) การจัดทำแผนบริหารราชการแผ่นดิน

๓.๓ มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐกำหนดให้ส่วนราชการต้องปฏิบัติตามหลักการ

(๑) หลักความโปร่งใส ต้องประกาศกำหนดเป้าหมายและแผนการทำงาน ระยะเวลาแล้วเสร็จ และงบประมาณที่ต้องใช้ เพื่อให้ข้าราชการและประชาชนทราบ

(๒) หลักความคุ้มค่า ส่วนราชการต้องจัดทำแผนการลดรายจ่ายต่อหน่วย และในการประเมินความคุ้มค่าจะต้องคำนึงถึงประเภทและสภาพของแต่ละภารกิจ ความเป็นไปได้ ประโยชน์ที่รัฐและประชาชนจะได้รับ โดยเทียบกับรายจ่ายของรัฐ ทั้งนี้ มิใช่คำนวณเป็นตัวเงินเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของสังคมด้วย

(๓) หลักความชัดเจนในการปฏิบัติราชการ (หลักความรับผิดชอบ) การสั่งราชการต้องเป็นลายลักษณ์อักษร ถ้ามีการสั่งการด้วยวาจาต้องบันทึกคำสั่งนั้นไว้

จากหลักการในเบื้องผู้เขียนเห็นสอดคล้องกับลักษณะการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกันโดยบุคลากรจะมีจิตสำนึกที่มีต่อส่วนร่วมที่ทุกคนจะต้องมีส่วนรับผิดชอบ พร้อมทั้งจะเสียสละหรืออุทิศทรัพย์สิน เงินทองหรือร่างกายเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน ขณะเดียวกันบุคลากรต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อวิชาชีพซึ่งเกี่ยวข้องกับทักษะและความรู้ความสามารถเฉพาะบุคคลที่จะปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพเพื่อองค์การของตน

^๘ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑.

๓.๔ ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น เป็นการลดระยะเวลาในการพิจารณา การสั่ง การอนุญาต การอนุมัติหรือการปฏิบัติราชการที่มีผลโดยตรงต่อประชาชน ให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วขึ้น โดย

(๑) การกระจายอำนาจการตัดสินใจ แต่ละแห่งต้องจัดทำแผนภูมิขั้นตอน และระยะเวลาการดำเนินการ รวมทั้งรายละเอียดอื่นโดยเปิดเผยเพื่อให้ประชาชนตรวจสอบได้

(๒) การจัดตั้งศูนย์การบริการร่วม เพื่อให้เจ้าหน้าที่นั้นบริการประชาชนได้อย่างครบถ้วน โดยเจ้าหน้าที่นั้นจะต้องสามารถแจ้งรายละเอียด รับเอกสารหลักฐานที่จำเป็น แจ้งให้ทราบระยะเวลาการดำเนินการ และเป็นผู้ติดต่อประสานกับส่วนราชการอื่น เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายหรือกฎในเรื่องนั้นๆ

ในกฎทันตสูตร มีการกล่าวถึงวิถีชีวิต ความคิด วิธีการจัดการกับปัญหาและที่สำคัญคือรูปแบบการปกครองรูปแบบพิเศษในสมัยพุทธกาล แม้จะไม่ได้เจาะลึกเป็นกฎหมายให้เป็นอย่างกรุงเทพฯ เมืองพัทยา, เทศบาลหรือแม้แต่องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ก็พอจะมองเห็นถึงลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ปกครองมอบให้มอบไว้ในสมัยนั้นรูปแบบการปกครองท้องถิ่นหรือแบบพิเศษ เรียกว่า พรหมไทย คือหมายความว่าพระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้หรือของอันพรหมประทาน ของให้ที่ประเสริฐสุดหมายถึงที่ดินหรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้^๙ ซึ่งให้ที่นี้ก็คือทรงมอบหมู่บ้านชื่อว่าชาลุมัต เป็นการแยกปกครองอิสระให้ต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ ที่นี้ถ้าหากมองในแง่ของการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบอำนาจให้ไปจัดการท้องถิ่นไปดำเนินการปกครองและจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง^{๑๐} ซึ่งเงื่อนไขความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถปกครองตนเองได้ด้วย

๓.๕ มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์เพื่อให้ส่วนราชการมี หน้าที่ตรวจสอบภายในของส่วนราชการตนเอง เพื่อการปรับปรุงภารกิจให้เป็นไปโดยเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปของสังคมหรือสอดคล้องกับการปฏิบัติงานตามนโยบายหรือแผนการปฏิบัติราชการ โดยทบทวนภารกิจ ทบทวนกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๒.

^{๑๐} อัชฎางค์ปานิบุตร, **แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสุโขมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

ในมหาสัทธาสูตร ได้มีแนวคิดเรื่องการจัดการองค์กรอยู่แล้วจะเห็นถึงความคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย คำว่า “องค์กร” หรือ “องค์การ” คือกลุ่มสังคมที่มีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วมกระทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน โดยมีรูปแบบหรือโครงสร้างความสัมพันธ์ในการกระทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยรูปแบบของความสัมพันธ์จะต้องปรากฏขึ้นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งนานพอที่จะสังเกตเห็นได้^{๑๑} อย่างชัดเจน

ส่วนคำว่า “บริษัท” คือกลุ่มคน, หมู่คน, คณะหรือการรวมกันของหมู่ชนซึ่งคำดังกล่าวนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า องค์กรหรือองค์การ ดังพระดำรัสว่า “สารีบุตร กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้ที่ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท”^{๑๒}

๓.๖ ประชาชนได้รับความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ มีสาระสำคัญดังนี้

- (๑) การกำหนดระยะเวลาการปฏิบัติงาน
- (๒) การจัดระบบสารสนเทศ
- (๓) การรับฟังข้อร้องเรียน
- (๔) การเปิดเผยข้อมูล

๓.๗ มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ ว่าได้ดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์เพียงใดซึ่งจะวัดจากผลผลิต (output) และผลลัพธ์ (outcome) ว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ คุณภาพของการให้บริการซึ่งอาจวัดได้จากความสะดวกในการขอรับบริการ (convenience) ความไม่ยุ่งยากต่อการทำความเข้าใจ (simplicity) การให้บริการที่ถูกต้องและรวดเร็ว (accuracy and timeliness) รวมทั้งการสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการและความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรกับประโยชน์ที่ได้รับ

^{๑๑}มานพ สวามิชัย, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ก.วิวรรธน์, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

^{๑๒}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔.

๔. กลยุทธ์ในการสร้างการบริหารจัดการที่ดี

กลยุทธ์ในการสร้างการบริหารจัดการที่ดีเป็นการสร้างระบบการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาคของสังคม จำเป็นต้องร่วมดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่องทั้งในระยะเฉพาะหน้า ระยะกลาง ระยะยาว โดยต้องมีการปฏิรูปใน ๓ ส่วนดังนี้

๑. ภาครัฐ ต้องปฏิรูปบทบาทหน้าที่ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐให้มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริต ซื่อตรง มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ถือเป็นประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับภาคธุรกิจ เอกชน และภาคเอกชนได้อย่างราบรื่น

๒. ภาคธุรกิจ เอกชนต้องปฏิรูปการทำงานโดยยึดกติกาที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น เป็นธรรมต่อลูกค้า รับผิดชอบต่อสังคม มีมาตรฐานการบริการ มีระบบตรวจสอบที่มีคุณภาพ สามารถทำงานร่วมกับภาครัฐและภาคประชาชนได้อย่างราบรื่น

๓. ภาคประชาชน ต้องสร้างเสริมให้ประชาชนเกิดความตระหนักในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีความรู้ความเข้าใจหลักการของการสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้แสดงทัศนะว่า กระบวนการที่เป็นหัวใจของ good governance นั้นมี ๓ ส่วนที่จะต้องเชื่อมโยงกันคือ ส่วนที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมของทุกภาคในการบริหารจัดการสังคม (participation) ส่วนที่สอง ความโปร่งใสของกระบวนการตัดสินใจ (transparency) และส่วนที่สาม ความรับผิดชอบที่ต้องตอบคำถามและถูกวิจารณ์ได้รวมทั้งความรับผิดชอบต่อผลที่เกิดจากการตัดสินใจ (accountability) โดยมีกฎเกณฑ์ (norm) เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วน เพราะกฎเกณฑ์จะสร้างสิทธิและการยอมรับในมีส่วนร่วมของแต่ละภาค^{๑๓}

^{๑๓}บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, การสร้างธรรมาภิบาล (good governance) ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓-๑๔.

๕. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้ในการวางกรอบบริหาร

หลักธรรมหมวดนี้เป็นหมวดธรรมที่ใช้เป็นกรอบในการบริหารบ้านเมือง ที่สามารถทำให้ผู้บริหารจะมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมืองจะมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร หรือหลักคิดอย่างไรและที่สำคัญควรจะบริหารจัดการไปในทิศทางไหน ประกอบด้วย หลักสุจริต ๓, และหลักปฐิสรธรรม ๗

๕.๑ หลักสุจริต ๓^{๑๔} สุจริตเป็นหมวดธรรมที่สำคัญมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลได้พยายามเน้นในเรื่องของการโปร่งใสในการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้บ้านเมืองสะอาดนั้นก็หมายความว่าบ้านเมืองจะต้องปราศจากการทุจริตคดโกง มีสินบน โดยการพยายามออกกฎหมายในรูปแบบต่างๆ ออกมาใช้หลักธรรมข้อนี้ประกอบด้วย

(๑) กายสุจริต เมื่อผู้นำมีการกระทำที่มีความสุจริตไม่โกงกิน บ้านเมืองก็มีความเจริญก้าวหน้า มีการพัฒนาตามศักยภาพ เงินงบประมาณก็ถูกใช้ให้เกิดความคุ้มค่ามีการพัฒนาอย่างทั่วถึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อผู้นำไม่ทุจริตคดโกง ลูกน้องก็ไม่กล้า ถ้าผู้นำทุจริตลูกน้องก็ทำตามซึ่งธรรมะข้อนี้มีความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

(๒) วาสุจริต แม้ว่าอาจจะดูแล้วไม่น่าจะมีความสำคัญต่อการบริหารปกครอง แต่โดยความเป็นจริงแล้วมีความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้คำพูด เช่น การพูดโน้มน้าวจิตใจคน การพูดประสานคน การเจรจาต่อรอง งานด้านการพูด เป็นต้น

(๓) มโนสุจริต มีคนกล่าวว่าจิตคิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น คนพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แม้บางครั้งการกระทำ-การพูด-การคิด อาจจะไม่ตรงกันเพราะความปิดบังของคน แต่โดยมากแล้วย่อมเป็นไปตามนัยดังกล่าว

ดังนั้น ในข้อนี้ เป็นการแสดงออกมาทางความคิดเห็นที่ผู้นำสูงสุดจะต้องแสดงให้ผู้ใต้ปกครองได้เห็นหรือที่เรียกว่าการแสดงวิสัยทัศน์นั่นเอง

๕.๒ หลักสัปปริสรธรรม ๗^{๑๕} หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี้จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัปปริสรธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัปปริสุต อื่นเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่งเพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มีได้มุ่งหวังกำไรหรือ

^{๑๔} อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒/๑๔๑.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

การแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรลุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลก โดยไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปุริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ

(๑) ฉัมมัณฺณุตตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นธรรมดา “ โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

(๒) อัถถณฺณุตตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลักหมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

(๓) อัถตถณฺณุตตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และทำไฉน แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่บริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อยจุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพและมั่นคงถาวร

(๔) มัตตถณฺณุตตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ชีตความสามารถขององค์กร ชีตความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

(๕) กาลถณฺณุตตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

(๖) ปริสัณญตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพัตต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำเนนการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจและพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

(๗) ปุคคัลลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่า โดยอัยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรมและเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

ผู้เขียนเห็นว่า จากสาระของสัปปุริสธรรมข้างต้นพระพุทธศาสนาอธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่าพบได้ในสังคมมนุษย์หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้ สำหรับในส่วนของ หลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไรและการแข่งขันให้องค์กรบรรลุสู่เป้าหมายตามแบบของทุนนิยม

๖. บทสรุป

ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า พุทธวิธีเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพื่อให้ประสบผลสัมฤทธิ์ทุกภาค ทั้งภาครัฐบาล เอกชน และภาคประชาชนจะต้องสนับสนุนกัน เพื่อจะได้ร่วมกันปรับบทบาท ปรับวิธีการทำงานของแต่ละภาคให้สนับสนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิดกำลังที่จะสามารถดักดวงผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์เข้าสู่ประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นในทุกระดับประกอบด้วย ระดับบุคคล คือประชาชนตระหนักรู้ว่าตนเองใช้อำนาจด้วยความรับผิดชอบ และเป็นธรรม ระดับชุมชน คือการประสานสิทธิอำนาจของชุมชนเข้ากับการปกครองท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน คือ การบริหารการจัดการ ธุรกิจ เอกชน รัฐวิสาหกิจให้ตรวจสอบได้ โปร่งใส มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และภาคการเมืองและราชการ คือ

การกระจาย ให้มีการบริหารจัดการที่ดี มีการตรวจสอบภายในระหว่างกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เพื่อให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการตั้งหน่วยงานหนึ่งซึ่งไม่ควรเป็นหน่วยงานของรัฐ แต่เป็นการรวมตัวกันจากทุกภาคของสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคม เพื่อทำหน้าที่ในการประสานงานเชื่อมโยง การทำงานทั้ง ๓ ภาค ให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่แท้จริงให้เกิดในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

เจริญ เกษภูววัลย์. การวางมาตรฐานธรรมาภิบาล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พอดี, ๒๕๔๕.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ศ.ดร.. การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.

_____. การมีส่วนร่วมของประชาชน : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๒ ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน, ชลบุรี, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปญโญ. “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มานพ สวามิชัย. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ก.วิจิตรธรรณ์, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหาร
กิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๕๖.

อานันท์ ปันยารชุน. การมีส่วนร่วมของประชาชน : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย.
เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๒ ณ โรงแรม
แอมบาสเดอร์ซิตี จอมเทียน, ชลบุรี, ๒๕๕๔.

อัษฎางค์ ปาณิกบุตร. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ : บริษัทสุขุมและบุตร
จำกัด, ๒๕๕๐.

การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ ตามหลักสัปปุริสธรรม

พระครูสันติธรรมมาภิรัต (บุญชัย สนุติกโร)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จในยุคปัจจุบันและในอนาคตกระทำได้อย่างมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน การบริหารจัดการจำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารที่มีความสามารถ (Competency) มีพนักงานที่มีวินัย รับผิดชอบตนเอง (Self-control) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีกระบวนการบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพ มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจ มีผลผลิตขององค์กรที่ดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness)^๑

จากสภาพปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันว่า ตลอดระยะเวลา ๔๐ ปี ของการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เกิดความบกพร่องอย่างมากจากการพัฒนาของภาครัฐตามหลักทฤษฎี^๒ เป็นส่วนที่ก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ของภาคเอกชน ทั้งด้านการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว ทิศทางและเป้าหมายขององค์กร ผลตอบแทนต่อผู้ร่วมงาน การยกย่องและจรรงรักษาบุคลากร “องค์กร” และ “ปัญหา” นั้นเป็นของคู่กับผู้บริหารที่มี “สติ” และ “ปัญญา” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา การมองทะลุปัญหาด้วยสติปัญญา มีวิธีคิดในการแก้ไข

^๑ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, *องค์กรและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : ไดมอนด์ บิสซิเนสเวิร์ล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^๒ อ่างใน ศุภชัย เจริญวงศ์, *ถอดรหัสการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการเมือง, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๕.

ปัญหาอย่างเป็นระบบ และตัดสินใจปัญหาด้วยใจเป็นกลางอย่างแท้จริงนั่นคือ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้บริหารนำพารองค์กรและพนักงานไปสู่เป้าหมายอย่างมีความสุข ซึ่งการบรรลุเป้าหมายอย่างมีความสุขนั้น สำคัญเพียง “วิถีคิด” เท่านั้น^๓

บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ซึ่งนำมาผสมกับรูปแบบวิธีการบริหารตามแนวคิดตะวันตก คือ “POSDCORB” อย่างกลมกลืนและสามารถแก้ไขปัญหการบริหารจัดการงานสมัยใหม่ให้แก่องค์กรได้

๒. หลักการบริหารงานสมัยใหม่

ในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขันเพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงานและการพัฒนาองค์กรให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะที่เดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานและประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่าการใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิค ของนักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการการบริหารจัดการมาไม่เกิน ๑๐๐ ปี นั้น ยังเป็นหลักการที่ยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไรและการแข่งขัน ดังนั้น เมื่อนักวิชาการทางตะวันตกได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขารู้ว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้น ต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งในที่นี้จะได้อธิบายถึง หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในเชิงเปรียบเทียบว่าสามารถบูรณาการรวมเข้ากันได้ และเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างเหลือเชื่อ แม้ว่าจะมีมากกว่า ๒,๖๐๐ ปีแล้วก็ตาม ถ้ามองภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์แล้วจะพบว่ามีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเน้นการเปลี่ยนแปลงเพื่อรับใช้ระบบทุนนิยมหรือบริโคนิยม ในช่วงแรกของการบริหารงานซึ่งอยู่ในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม จะเน้นการบริหารงานในองค์กรเพื่อลดต้นทุนการผลิตและการผลิตสินค้าในปริมาณมากๆ แต่ในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง

^๓ ขนรดา อินทรีย์, “คอลัมน์ คลื่นความคิด”, นิตยสารมติชนรายวัน, วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๙๘๘๑, หน้า ๒๐.

ของระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับระบบการบริหารงานสมัยใหม่เข้ามาปรับปรุงการบริหารงานขององค์กร จึงทำให้การบริหารงานมีความซับซ้อน ต้องใช้กลยุทธ์ด้านต่างๆ มาปรับเข้ากับระบบการบริหารงาน เน้นการแข่งขันและผลกำไรสูงสุด เพื่อสนองระบบบริโภคนิยม จึงมีศาสตร์ในการบริหารงานสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ระบบเก่า โดยเพิ่มองค์ความรู้ในการบริหารงานเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ ให้มีการเพิ่มทักษะเกี่ยวกับความรู้ความสามารถเข้ามาประกอบเป็นหลักในการพัฒนาการบริหารงานสมัยใหม่ โดยเฉพาะการแข่งขันขององค์กรที่มีความหลากหลาย จึงมีการนำเอาเรื่องสมรรถนะ (Competency) เข้ามาใช้ในหลักการบริหารสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการระบุทรัพยากรบุคคลว่ามีความสามารถและความรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งเป็นผู้มีความสามารถที่ดีที่สุด เป็นการแสวงหาความแตกต่างจากบุคคลทั่วไป นำมาเป็นบุคลากรในองค์กร เพื่อสร้างความเป็นเลิศขององค์กร ในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดขององค์กร เพื่อการแข่งขันที่มีศักยภาพเหนือกว่าองค์กรอื่นๆ ก่อนอื่นต้องขอกกล่าวถึงระบบบริหารงานที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบบริหารงานสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาการในรูปแบบต่างๆ อาทิ การบริหารงานองค์กรมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงานควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงานหรือคน (man)^๔

องค์ความรู้ในการบริหารงานในยุคต้นๆ ของการพัฒนาการบริหารงานสมัยใหม่ จะคิดถึงองค์ประกอบสำคัญดังกล่าว เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายขององค์กรว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรอย่างไร แต่ต่อมามีการพัฒนากระบวนการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารงานขององค์กร เนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย หรือองค์กรต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น การ

^๔ เอกวิทย์ มณีธรรม, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร/การจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอ็ม.ที.เพรส, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

แข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น เป็นการกดดันเรียกร้องในองค์กรให้มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการจัดการองค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)”^๕ มากขึ้น การให้อำนาจ (Empowerment), การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement), การทำงานเป็นทีม (Teamwork) ทั้งหมดจะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความมั่นใจจากองค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และการจัดการ (management) หรือกระบวนการทางการบริหาร (Administration) นักวิชาการชื่อ Lather Gulicks และคณะ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” ไว้ ๗ ประการ^๖ คือ

๑) การวางแผนงาน (Planning) หมายถึง องค์กรควรที่จะกำหนดแผนงานกิจการ เพื่อให้หมู่สมาชิกหรือบุคลากรในองค์กรมีทิศทางในการปฏิบัติงานหรือทำงานร่วมกันอย่างกลมกลืนไปในทางเดียวกัน

๒) การจัดองค์กร (Organizing) คือ การจัดการโครงสร้างองค์กรให้มีสายบังคับบัญชาที่คล่องตัว การเชื่อมสายบังคับบัญชาให้แน่นแฟ้น และมีความจงรักภักดีต่อองค์กร เพื่อสนับสนุนนโยบายของผู้บริหารในระดับสูงเป็นอย่างดี

๓) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การส่งเสริมและพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร

๔) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) องค์กรต้องมีการวินิจฉัยสั่งการที่รวดเร็วแม่นยำตรงรวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของผู้บริหารองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร

๕) การประสานงาน (Co-coordinating) เป็นการประสานงานเชิงระบบในองค์กรหรือนอกกระบวนการขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งในองค์กรและนอกองค์กร

^๕ อ่างใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๑.

^๖ พรนพ พุกกะพันธุ์, **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๔.

๖) การเสนอรายงาน (Reporting) องค์กรจะต้องมีการตรวจสอบข้อมูลผลการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ การรายงานข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ และเป็นข้อมูลที่มีมาตรฐาน เทียบตรง มีมาตรฐาน รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสนับสนุนข้อมูล จะทำให้การบริหารจัดการได้อย่างแม่นยำตรง รวดเร็วต่อผู้บริหาร

๗) การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) องค์กรควรจัดทำระบบบัญชี และงบประมาณเป็นแบบมาตรฐาน ซึ่งสามารถตรวจสอบระบบบัญชี (Balance Sheet) ได้อย่างมีระบบในการบริหารงานองค์กร

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โปสเตอร์คอร์บ (POSDCORB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting)^๗

หน้าที่ของฝ่ายบริหารที่กูลิกเสนอปรับปรุงมาจากผลงานของเพย์ลีย์ซึ่งเคยเสนอไว้เพียง P.O.D.C. Co และ C (Control) ซึ่งในความหมายของการควบคุมนี้ก็สามารถจำแนกได้เป็นการควบคุมกิจกรรมโดยทำเป็นรายงาน (R) การควบคุมด้านการเงิน และการควบคุมด้านบุคลากร แสดงว่ากูลิกได้นำคำว่า การควบคุมมาขยายความขึ้นเท่านั้น^๘

สรุปได้ว่า หลักการบริหารงานสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กร เพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (บุคคล) ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุนด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อนำองค์กรเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และความได้เปรียบในเชิงแข่งขันของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

^๗วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^๘สมิหรา จิตตลาการ, **ทฤษฎีองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : คงวุฒิคุณาการณ, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘.

๓. หลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์

หลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ามากกว่า ๒,๖๐๐ ปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่ายังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะต้องสนองต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันและสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ยังขาดอะไรบางอย่างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี้ จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัพบุริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัพบุริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ได้มุ่งหวังกำไรหรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรลุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัพบุริสธรรม^๙ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ

๑) ฉัมมัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๒) อัถถัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

^๙ อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

๓) อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหารความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔) มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบ และรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕) กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการจะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่าควรจะทำดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖) ปริสัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่ง การสร้างสรรค์หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กรก็คือ เข้าใจ เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗) ปุคคสัญญูตา รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงาน ร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถให้บริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชมหรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัยความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาพึงได้ เพราะว่าการทำงานนั้น ไม่ใช่ว่าจะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานได้ แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ผู้นำควรรู้ว่าเขาควรจะได้ประโยชน์อะไรเพื่อความเจริญงอกงามแห่งชีวิตที่แท้จริงของเขาด้วย

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นการบริหารตามแนวตะวันตกหรือการบริหารตามแนวพุทธก็สามารถใช้ได้ แต่ถ้าเราสามารถนำแนวทางการบริหารทั้งสองแบบรวมกันเพื่อบริหารองค์กรได้ก็จะเป็นผลดีในอนาคต

๔. การบริหารที่มีรูปแบบที่สอดคล้องกับ คน คน งาน

ในการบริหารที่ใช้กระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” กับหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง สามารถนำมาพัฒนาในรูปแบบที่สอดคล้องกัน ในการบริหารบางครั้งไม่จำเป็นที่ต้องนำมาใช้ทั้งหมดแต่สามารถนำมาใช้เพียงบางส่วน หรือดึงมาใช้เฉพาะที่เกิดเหตุการณ์ ณ ขณะนั้น

จากการนำกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” กับ หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม มาใช้ร่วมกัน ผู้เขียนได้วิเคราะห์ตามความคิดเห็นของผู้เขียนและได้นำเสนอ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” กับหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม มาใช้ร่วมกัน

จากแผนภาพสามารถอธิบายตามหลักการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ได้ดังนี้

๔.๑ การบริหารตน

การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับบัญชา และการควบคุมการปฏิบัติการณ์นำไปสู่เป้าหมายของงานในอนาคต หมายถึง การประสานงานด้านต่างๆ ขององค์กร เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และดำเนินการไปสู่เป้าหมายขององค์กร การรู้จักความพอดี รู้ประมาณในการบริโภค รู้ประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดีในการประกอบกิจการต่างๆ ต้องมีความเข้าใจและกระทำด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น

การบริหารตน ให้เกิดความรู้ ความฉลาด สามารถในภารกิจที่ตนจะต้องจัดต้องทำ เพื่อนำเอาคุณสมบัติเหล่านั้นไปบริหารคนอื่น องค์กร สถาบันต่างๆ ในกาลต่อไป ใครที่ขาดความสามารถในการบริหารตน ย่อมไม่สามารถบริหารใครหรืออะไรได้ และรู้ตามความเป็นจริงว่า ตนมีฐานะ ความรู้ ความสามารถ ความถนัด มีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร ซึ่งต้องกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของตน ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนาตนให้มีศักยภาพสูงขึ้น

๔.๒ การบริหารคน

การจัดองค์กร การกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงาน การจัดสายงานบังคับบัญชา และการกำหนดตำแหน่งหน้าที่เพื่อทำงานตามแผน การจัดโครงสร้างกำลังคน การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน การประเมินผลการทำงาน การให้สวัสดิการ และการให้พ้นจากงาน เมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับชุมชนใด ต้องรู้จักชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนนั้นๆ ตลอดจนรู้จักให้เกียรติ ให้ความร่วมมือ ช่วยทำนุบำรุงรักษาชุมชนให้สงบเรียบร้อยน่าอยู่อาศัย การรู้จักและเข้าใจความแตกต่างของบุคคลในด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ทักษะคติ และคุณธรรม เป็นเรื่องจำเป็น เพราะงานต้องเกี่ยวข้องกับการคัดเลือก การฝึกอบรมพัฒนา การมอบหมายงาน การเลื่อนตำแหน่ง และการฟื้นฟูสภาพของบุคลากร ทางองค์กรต้องสร้างกระบวนการที่จะดึงขีดความสามารถที่ซ่อนเร้นในคนขององค์กรออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการปฏิบัติงานในองค์กร (ที่ผ่านมามักมองสมรรถนะคนเป็นทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ แต่องค์กรที่ฉลาดจะสามารถดึงสมรรถนะความเป็นเลิศจากบุคลากรมาสร้างเป็นทรัพย์สินที่จับต้องได้)

๔.๓ การบริหารงาน

การวางแผนพัฒนาไปสู่เป้าหมาย วิธีการ กิจกรรม การทำงาน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ขององค์กร การรายงานผลการปฏิบัติงานขององค์กร การวิจัย ตามแผนบันทึกกิจกรรมที่ดีของการทำงาน การงบประมาณ กิจกรรมการเงิน การควบคุม ตรวจสอบ การบัญชี ของการดำเนินการ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งตนมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการให้สิ่งนั้นบรรลุผลสำเร็จ จำเป็นต้องรู้หลักการที่จะเป็นเหตุให้สิ่งๆ นั้นประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย และวิสัยทัศน์ขององค์กร การรู้กาลเวลาอันเหมาะสม รู้ว่าเวลาใด ควรกระทำสิ่งใด วางแผนด้านเวลาอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ และไม่ควรถอยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์

การบริหารงานสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไรและการแข่งขันให้องค์กรบรรลุสู่เป้าหมายตามแบบของทุนนิยม เมื่อผู้บริหารนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบันก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงานที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง เมื่อการพัฒนาทางโลกผสมผสานกับการพัฒนาทางธรรม ย่อมทำให้องค์กรนั้นเป็นองค์กรที่มีสันติภาพ เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้ รักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมภายในองค์กร และเป็นองค์กรที่มีจิตวิญญาณหรือมีจิตสำนึกชุมชนนั่นเอง

๕. บทสรุป

จากสาระของสัปบุริสธรรมข้างต้น จะเห็นว่าเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการ อันเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งยังคงทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต หลักการบริหารเชิงพุทธเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ามากกว่า ๒,๖๐๐ ปี เป็นแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันและสร้างผลกำไร และเป็นการบริหารที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง

แนวความคิดการจัดการทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงเน้นที่การบริหารจัดการคนมากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองหรือ

ผู้จัดการที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้จัดการนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้จัดการเป็นอย่างมาก ว่าจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้น หลักในการจัดการตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปลงได้ ๓ ประการคือ ๑) ครองตน เป็นหลักการที่ว่า ผู้บริหารที่ดีต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี ๒) ครองคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็สามารถพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ๓) บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเองหรือคนได้ดีแล้ว ก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานนั่นเอง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ชนรดา อินทรีย์. “คอลัมน์ คลื่นความคิด”. **นิตยสารมติชนรายวัน.** วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๙๘๘๑.

พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจงใจ.** กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร). **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.

ศุภชัย เจริญวงศ์. **ถอดรหัสการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการเมือง, ๒๕๕๔.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **องค์การและการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : ไดมอนด์ บิสซิเนสเวิร์ล, ๒๕๕๕.

สมิหรา จิตตลภากร. **ทฤษฎีองค์การ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : คงวุฒิพัฒนาการณ, ๒๕๕๖.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพซ, ๒๕๔๕.

เอกวิทย์ มณีธร. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร/การจัดการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เอ็ม.ที.เพรส, ๒๕๕๒.

การจัดการองค์ความรู้ของ พระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ

พระครูปลัดอนุชิต อาจารย์โสภี

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

สมัยปัจจุบันเป็นยุคพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ เป็นการจัดการเศรษฐกิจที่อาศัย การสร้าง การกระจาย และการใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ทำให้เกิดการเติบโต สร้าง ความมั่นคงให้แก่องค์กร และการที่องค์กรจะอยู่รอดได้ในยุคพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ได้ นั้นจะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจจากการแข่งขันในเชิงขนาด เป็นการแข่งขัน ที่ต้องใช้ความเร็ว ต้องสร้างความได้เปรียบด้านการผลิตโดยอาศัยสินทรัพย์ เช่น ความรู้ ทักษะประสบการณ์ เทคโนโลยี จะเห็นได้ว่าการแข่งขันในยุคปัจจุบันทวีความรุนแรงขึ้น อย่างต่อเนื่องทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นตลอดเวลา และองค์กรต่างๆ หันมาให้ความสำคัญและสะสมความรู้เป็นทุนทางปัญญาเพื่อให้องค์กรอยู่รอดสามารถแข่งขันได้ ประสบ ความสำเร็จ และเติบโต เมื่อความรู้มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการบริหาร จัดการองค์การในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการความรู้แบบธรรมชาติ อย่างเดียวอาจก้าวตามโลกไม่ทัน ซึ่งหากองค์การมีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ จะ ทำให้กระบวนการในการค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ แบ่งปัน และใช้ความรู้ หมุนได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ช่วยให้้องค์กรสามารถทำให้บุคลากรได้ใช้ความรู้ที่ต้องการ ได้ทันเวลา เป็นการเพิ่มผลผลิตและเพิ่มโอกาสในการแข่งขันขององค์กร และสามารถนำ ความรู้ที่มีมาต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้องค์กรสามารถ สร้างและรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน และเติบโตอย่างยั่งยืน^๑

^๑ กองแผนงาน, **คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘๔.

การจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป็นการทำตามกระแส แต่เป็นเพราะองค์กรไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสภาวะแวดล้อมที่เป็นปัจจัยหรือเป็นตัวกำหนดให้องค์กรต้องแข่งขัน กลุ่มประเทศมหาอำนาจต่างๆ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศในกลุ่มภาคพื้นยุโรป ประเทศญี่ปุ่น ฯลฯ ซึ่งมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม มีบทบาทโดดเด่นอย่างมากในเวทีโลกเป็นตัวกระทำที่ส่งผลกระทบต่อทุกมุมโลก ผ่านระบบเทคโนโลยีที่มีสมรรถนะสูง ทำให้เกิดข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศอย่างมาก จนทำให้เกิดสังคมแบบใหม่ขึ้นที่เรียกกันว่าสังคมสารสนเทศ สังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ในที่สุดการจัดการความรู้ก็กลายมาเป็นหัวข้อสำคัญสำหรับโลกเศรษฐกิจยุคใหม่ องค์กรธุรกิจไม่สามารถดำเนินธุรกิจแบบเดิมๆ ได้ มีการปรับกลยุทธ์การรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว ความรู้ในองค์กรได้กลายมาเป็นทรัพยากรที่มีค่า การพัฒนาความรู้ใหม่ๆ เพื่อการแข่งขันและเสริมสร้างความเข้มแข็งจึงเป็นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการพัฒนาองค์กรในระบบเศรษฐกิจบนฐานความรู้

ความรู้ได้กลายเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จ และเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเกินกว่าที่จะปล่อยให้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ องค์กรต่างๆ จำเป็นต้องทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าความรู้ใดที่สามารถทำให้ตนได้เปรียบในการแข่งขัน ดังนั้น จึงต้องทำให้ความรู้มีความทันสมัย ปรับปรุงให้เหมาะสม นำไปใช้ในการทำงาน และเผยแพร่ไปทั่วทั้งองค์กร ถึงแม้ว่าความรู้จะเกิดจากประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อของบุคคลและองค์กรที่สะสมมาเป็นเวลานาน แต่ความรู้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการทางสารสนเทศต่างๆ โดยการเปรียบเทียบ คัดสรร ผ่านการตรวจสอบแล้วว่ามีคุณค่า นำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการจัดการ และเผยแพร่ในองค์กร^๒

“การจัดการความรู้” เป็นคำหลักหรือคำกุญแจในการสืบค้น สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่มีต่อการจัดการความรู้ โดยเฉพาะในเครือข่ายองค์กรธุรกิจเอกชนซึ่งนำศาสตร์ของการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในช่วงสิบปีที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ การตรัสรู้คือการค้นพบสาร เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ทรงใช้เวลา ๗ สัปดาห์ประทับเสวยวิมุตติสุขคือสุขอันเกิดแต่ความหลุดพ้นจากกิเลส อาสวะและปวงทุกข์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงพบว่าบุคคลใน

^๒ กรมวิชาการ, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

โลกนี้มีหลายจำพวก บางจำพวกก็สอนได้ บางจำพวกก็สอนไม่ได้ และทรงเปรียบเทียบสติปัญญาของมนุษย์เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า^๓ คือ ๑) อุกมภูติปัญญา หมายถึงพวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียวเป็นสัมมาทิฐิ ๒) วิบจิตปัญญา หมายถึงพวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฐิ ๓) เนยยะ หมายถึงพวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิ ๔) ปทปรมะ หมายถึงพวกที่ไร้สติปัญญาและเป็นมิถิฉาทิฐิ

พระพุทธเจ้า ได้ตัดสินพระทัยประกาศพระพุทธศาสนาแก้ปัญหาวิกฤติ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกทำให้โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม และในขณะเดียวกันองค์การพระพุทธศาสนาก็ได้กำเนิดขึ้นด้วยการรวมตัวกันของเหล่าสาวกโดยการนำของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการบริหารปกครอง พระพุทธเจ้า ได้รับสั่งให้พุทธสาวกออกไปประกาศพระศาสนาด้วยตรัสว่า “...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวดาและมนุษย์ทั้งหลาย...”^๔ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้องค์การพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเจริญเติบโต มีรากฐานมั่นคงและดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้ ซึ่งในทางตรงกันข้ามผู้นำหรือผู้บริหารองค์การในปัจจุบัน มีความต้องการให้องค์การเจริญเติบโตแต่กลับบริหารตามแต่ใจตัวเองคนเดียว ใช้พระเดชมากกว่าพระคุณ ผู้บริหารบางคนมีวิสัยทัศน์ไม่กว้างไกล มีจิตใจคับแคบไม่ยอมรับฟังข้อเสนอและความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือคนอื่นเลย จึงทำให้เกิดการขาดความร่วมมือที่ดีจากสมาชิกและผู้ใต้บังคับบัญชาได้ง่าย ในที่สุดองค์กรนั้นก็ประสบความล้มเหลว เพราะผู้นำหรือผู้บริหารไม่พัฒนาตัวเองขาดทักษะที่ดีไม่สามารถทำให้ลูกน้องเกิดศรัทธาในวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และนโยบายขององค์กรได้ ดังนั้น เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในองค์กรและเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดศรัทธาพร้อมที่จะเสียสละเพื่อองค์กร จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะนำพุทธวิธีการและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในการจัดการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ

^๓ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

^๔ ตูรายละเอียดยใน วิ.มทา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๒. หลักการจัดการองค์ความรู้ของพุทธศาสนาให้เป็นระบบ

๒.๑ ความหมายการจัดการองค์ความรู้

การจัดการ (Management) หมายถึงขบวนการที่ทำให้งานกิจกรรมต่างๆ สำเร็จลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลด้วยคนและทรัพยากรขององค์การ ซึ่งตามความหมายนี้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องข้องกับการจัดการ ได้แก่ ขบวนการ (Process) ประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ขบวนการ (Process) ในความหมายของการจัดการนี้หมายถึงหน้าที่ต่างๆ ด้านการจัดการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การโน้มนำองค์การ และการควบคุม

บุญดี บุญญากิจ ได้ให้คำนิยามของการจัดการความรู้ว่าเป็นการรวบรวมวิธีปฏิบัติขององค์กรและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การนำมาใช้ และเผยแพร่ความรู้และบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ^๕

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ ได้ให้คำนิยามของการจัดการความรู้ว่า หมายถึงกระบวนการในการสร้าง ประมวล เผยแพร่ และใช้สารสนเทศที่มีคุณค่า เพื่อใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผล^๖

วิจารณ์ พานิช ได้อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ไว้ว่า^๗ คือกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ในการรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้ขึ้น โดยมีเทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยในการจัดการความรู้ และการจัดการความรู้จะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยพฤติกรรมกรรมการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) ภายในองค์การ ประกอบกับต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการตีความหมาย และประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรม และเป็นผู้นำทางให้องค์การ รวมทั้งจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง สำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ให้สอดคล้องกับกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคน ไม่ว่าจะเป็นการดึงดูดคนเก่งและดี การพัฒนาคน การติดตามความ

^๕บุญดี บุญญากิจ, *การจัดการความรู้ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : จีระวัฒน์ เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๕.

^๖ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, *ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : เอสแอนด์จี กราฟฟิค, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^๗วิจารณ์ พานิช, *การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย*. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗.

ก้าวหน้าของคน การดึงคนที่มีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กร เพื่อนำไปสู่การเพิ่ม ประสิทธิภาพในด้านต้นทุนทางปัญญา

น้ำทิพย์ วิภาวิน ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้^{๕๔} ไว้ว่า หมายถึงการจัดการ สารสนเทศ (Information) และการบริหารคน (People) ในทุกองค์การมีการใช้สารสนเทศ ที่จัดเก็บไว้ในรูปดิจิทัลและจัดเก็บความรู้ใหม่ที่บุคคลในองค์การมีเพื่อเผยแพร่และแบ่งปัน การใช้สารสนเทศในองค์การ

๒.๒ ทฤษฎีของการจัดการ

ระบบโลกมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากที่อาศัยความมั่งคั่งของ ทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน แรงงาน มาเป็นความมั่งคั่งของทรัพย์สิน เงินทอง การพัฒนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร ทำให้การแข่งขันเกิดระบบการค้าเสรี แบบโลกาภิวัตน์ (Globalization) ถูกเร่งให้เร็วขึ้น นำไปสู่ระบบโลกใหม่ ระบบโลกใหม่ เป็นระบบการสร้างฐานความรู้ (Knowledge) เน้นการสร้างคุณค่าในรูปแบบของ Non-Financial ซึ่งต้องแข่งขันกันด้วยการใช้ความรู้และปัญญามาใช้ในการบริหารจัดการ ทุกองค์การและทุกสังคมจะต้องพัฒนาศักยภาพ ความรู้ และทักษะในการจัดการความรู้มา เป็นฐานทางด้านต้นทุน โดยพยายามสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ให้กับผลผลิตและบริการของ องค์กร สำหรับใช้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ เรียกว่าทรัพยากรทาง ปัญญา (Intellectual Capital) ทรัพยากรทางปัญญา คือวัตถุดิบแห่งปัญญา อันได้แก่ ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ สินทรัพย์ทางปัญญา ประสบการณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการ สร้างหรือก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ซึ่งประกอบไปด้วย^{๕๕}

๑) ทรัพยากรลูกค้า (Customer Capital) เกิดจากการที่องค์กรสร้างและรักษา ความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า ซึ่งวัดได้จากระดับความพึงพอใจ ความประทับใจ และความจงรัก ภักดีของลูกค้า

๒) ทรัพยากรองค์กร (Organization Capital) เกิดจากสินค้าหรือบริการที่ดีของ องค์กร รวมถึงกระบวนการทำงาน โครงสร้าง และเทคโนโลยี ที่มีประสิทธิภาพ

^{๕๔}น้ำทิพย์ วิภาวิน, **ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์**, (กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์ พรินติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๒.

^{๕๕}บดินทร์ วิจารณ์, **การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒.

๓) ทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) ได้แก่ ความรู้ ประสบการณ์ ความชำนาญ ของบุคลากรที่อยู่ในองค์การ ที่ปรึกษาขององค์การ ซึ่งทุนทางปัญญาทั้งสามด้านจะส่งผลถึงการเกิดเป็นมูลค่าทางการเงินในที่สุด

๓. การจัดการองค์ความรู้เชิงพุทธให้เป็นระบบ

การจัดการ (Management) หมายถึงขบวนการที่ทำให้งานกิจกรรมต่างๆ สำเร็จลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ด้วยคนและทรัพยากรขององค์การ ซึ่งตามความหมายนี้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ ได้แก่ ขบวนการ (Process) ประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ขบวนการ (Process) ในความหมายของการจัดการนี้หมายถึงหน้าที่ต่างๆ ด้านการจัดการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การโน้มน้าองค์การ และการควบคุม องค์ประกอบของการบริหาร กูลิค และเออร์วิค (Gulick and Urwick) ได้สรุปกระบวนการบริหารไว้ว่า กระบวนการบริหารประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “Posdcorb Model” ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้^{๑๐}

P=Planning หมายถึงการวางแผนงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้ วิทยาการ และวิจารณ์ญาณ วิจัยเหตุการณ์ในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการถูกต้องอย่างมีเหตุผล

- O = Organizing หมายถึง การจัดส่วนราชการหรือองค์การ
- S = Staffing หมายถึง การจัดบุคคลมาปฏิบัติงานหรือการบริหารงานบุคคล
- D = Directing หมายถึง การศึกษาวิธีการ อำนวยการ ควบคุม นิเทศงาน
- Co = Coordinating หมายถึง ความร่วมมือ ประสานงาน
- R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงาน การประชาสัมพันธ์
- B = Budgeting หมายถึง การเงิน งบประมาณ

ระบบการบริหารองค์การ คือ ระบบการทำงานของผู้บริหาร ในการบริหารระบบต่างๆ ขององค์การให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุดสำหรับองค์การ

^{๑๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

ระบบการบริหารนี้หากจะพิจารณาเริ่มจากระบบต่างๆ ขององค์การ โดยสัมพันธ์มาถึงการปฏิบัติหน้าที่การบริหารโดยนักบริหารแล้ว ระบบการบริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) จากระบบโอกาสขององค์การที่เปิดกว้างเผชิญกับสภาพแวดล้อมนั้น ผู้บริหารจะต้องมีภาระต้องติดตามสภาพแวดล้อม และกำหนดให้องค์กรมีเป้าหมาย แผนงานที่ดีที่สุดตลอดเวลา นี่คือ “การบริหารโอกาส” ซึ่งนับเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ความคิดและมีความคิดเป็นเลิศโดยนักบริหาร แผนงานที่ดีที่สุดสำหรับองค์การจึงเกิดขึ้น งานบริหารด้านนี้หากมองเป็นภาระหน้าที่และกิจกรรมทางการบริหารที่มีผู้บริหารต้องกระทำแล้ว อาจเรียกได้ว่าเป็นการวางแผนนั่นเอง ซึ่งในทางปฏิบัติจะหมายถึงการสนใจทำการวางแผนโดยตัวนักบริหารเอง รวมทั้งระบบการวางแผนที่พัฒนาขึ้นใช้ในทุกระดับ และการมีส่วนร่วมในการวางแผนของผู้บริหารระดับต่างๆ และพนักงานผู้ปฏิบัติด้วย

๒) จากระบบงานที่มีทรัพยากรที่มีคุณค่าในตัว ผู้บริหารจะต้องรู้จักแบ่งปันและจัดระเบียบการให้ตรงกับความต้องการตลอดเวลา ภาระหน้าที่งานและกิจกรรมทางการบริหารที่ผู้บริหารทำอยู่นี้ก็คือองค์การหรือการบริหารงาน ซึ่งขอบเขตจะครอบคลุมตั้งแต่การจัดโครงสร้างองค์การ การจัดระบบงาน และกระแสการไหลของงาน รวมทั้งขั้นตอนวิธีทำงานต่างๆ ทั้งนี้หากมีความพร้อมทุกด้านตามที่กล่าว ก็อาจจะช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าทรัพยากรหรือสิ่งของ ต่างถูกจัดเตรียมไว้ใช้ปฏิบัติงานอย่างอื่นดีที่สุดแล้ว

๓) จัดระบบคนผู้ปฏิบัติงานที่เป็นกระบวนการทำงานอันเป็นผลจากการเกี่ยวข้องระหว่างกันและเข้าใจกันของผู้ทำงานทุกฝ่าย ทั้งหัวหน้าหรือผู้นำ ผู้ร่วมงานและผู้ปฏิบัติงาน ในทุกจุดนั้น การจะเป็นไปในทางใดอย่างนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคน ผู้ปฏิบัติที่มีชีวิตจิตใจและความรู้สึก และต้องการซักจูงใจ โนม่น้าว เสริมสร้างให้เกิดพลังร่วมและพลังทุ่มเทต่างๆ ซึ่งมีตั้งแต่การรู้จักการคัดเลือกคน การรู้จักศิลปะการสั่งการ และรวมถึงการรู้จักวิधिकุมนคนให้ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเทและตั้งใจที่จะให้ได้ผลการผลิตสูงและได้คุณภาพที่ดีพร้อมกันทั้งสองอย่าง

การบริหารของพระพุทธเจ้า โดยพระธรรมโกศาจารย์ ได้กล่าวว่าวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีการบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีการบริหาร ซึ่งการศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้ผู้เขียนใช้หลักการบริหารในการพิจารณา

หน้าที่ (Function) ของนักบริหาร^{๑๑} ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCORB ดังนี้

- P = Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร
- O = Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของ สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ
- S = Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการให้เหมาะกับงาน
- D = Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ^{๑๒}
- Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน ได้แก่ การศึกษาหลักเกณฑ์ทั่วไป เพื่อแก้ไขปัญหาขัดข้องในการปฏิบัติงาน และจะช่วยให้มีการร่วมมือกันปฏิบัติราชการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
- R = Reporting หมายถึง การรายงานการปฏิบัติงาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายในการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ประชาชนซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศทราบ
- B = Budgeting หมายถึง งบประมาณ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน

เราจะพิจารณาพุทธวิธีการบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

^{๑๑}สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๑๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

องค์ประกอบที่สำคัญของความรู้ประกอบด้วย ประสบการณ์ ข้อเท็จจริง การตัดสินใจ ความ และการประเมินค่าด้วยตนเองไม่ใช่ประเมินด้วยข้อเท็จจริง

๑. ประสบการณ์ หมายถึงสิ่งที่บุคคลได้กระทำลงไปแล้ว และสิ่งที่ได้เกิดขึ้นกับบุคคลในอดีตกลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมากขึ้นตามกาลเวลา โดยผ่านประสบการณ์ที่ได้มาจากการเรียน จากหนังสือ จากผู้สอน และจากการเล่าเรียนอย่างไม่เป็นแบบแผน ประโยชน์สูงสุดประการหนึ่งของประสบการณ์ ได้แก่การให้มุมมองประวัติศาสตร์สำหรับนำมาใช้เป็นฐานในการมอง และการเข้าใจสถานการณ์กับเหตุการณ์ใหม่ๆ ให้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจากประสบการณ์จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

๒. ความจริงพื้นฐาน หมายถึงการรู้ว่าอะไรใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ ซึ่งความสำคัญประการหนึ่งของประสบการณ์ และความจริงพื้นฐานในความรู้ คือชี้ให้เห็นว่าความรู้สามารถรับมือกับความยุ่งยากซับซ้อนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และการมีความรู้มากย่อมนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีกว่าการมีความรู้เพียงเล็กน้อย แม้ว่าความรู้เพียงเล็กน้อยนั้นจะเป็นความรู้ที่ชัดเจนเพียงใดก็ตาม

๓. ความซับซ้อน หมายถึงความสำคัญของประสบการณ์และความจริงพื้นฐานในความรู้ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความรู้สามารถจะตอบสนองต่อความยุ่งยากซับซ้อนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ความรู้ที่มีความซับซ้อนนั้นจะช่วยให้คนได้ตระหนักในเรื่องของบริษัท กล่าวคือ แต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป ความรู้ไม่ใช่โครงสร้างตายตัวที่คงที่จนไม่ยอมรับกับสิ่งใดเข้าไปได้อีก แต่เป็นสิ่งที่สามารถจัดการกับความสลับซับซ้อนได้ด้วยวิธีการที่สลับซับซ้อนเช่นเดียวกัน ดังนั้นความรู้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

๔. การตัดสินใจ เพราะความรู้ต่างจากข้อมูลและสารสนเทศตรงที่มีการตัดสินใจ ความอยู่ด้วย ความรู้ไม่เพียงสามารถตัดสินใจสถานการณ์ใหม่ๆ เท่านั้น แต่ยังสามารถปรับปรุงตัวเองใหม่และกลั่นกรองตัวเองให้เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์และสารสนเทศใหม่นั้นด้วย

๕. การเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง เนื่องจากความรู้เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนามาจากการลองผิดลองถูก การสั่งสมประสบการณ์และการสังเกตเป็นเวลานาน ดังนั้น ความรู้ตามลักษณะข้อนี้คือแนวทางในการปฏิบัติที่ยืดหยุ่น จัดเป็นทางลัดในการแก้ไขโดยผู้ปฏิบัติงานที่มีประสบการณ์

๖. คำนึงกับความเชื่อ เพราะองค์การประกอบไปด้วยบุคคลที่มีการคิดและแสดงพฤติกรรมออกมาตามอิทธิพลของค่านิยมและความเชื่อของตนเอง และองค์การเองก็มี

เรื่องราวที่เกิดจากการกระทำและคำพูดของคน ซึ่งประวัติเหล่านี้ก็แสดงออกถึงค่านิยมและความเชื่อขององค์การเช่นกัน ค่านิยมกับความเชื่อจึงนำมาซึ่งความรู้ที่สมบูรณ์ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าคนเห็นอะไร ชิมชั๊บอะไร และได้อะไรจากสิ่งที่เห็น ซึ่งแต่ละคนจะมองและรับรู้สิ่งเหล่านี้ต่างกันและนำมาจัดระเบียบความรู้ของตนเองตามค่านิยมที่ยึดมั่นอยู่

วิธีการในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับความจริงของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีการแบบเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันใช้ในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับความจริงทางวิทยาศาสตร์ นั่นคือพระพุทธเจ้าทรงสอบสวนและทดลองให้ประจักษ์ด้วยพระองค์เอง พร้อมกันนั้นก็ทรงใช้พระปัญญาไตร่ตรองในช่วงที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น พระองค์ทรงได้ยินคนคิดพิณทำให้ทรงตระหนักในทันทีว่าทรงประพุดิพระองค์อุปมาดังสายพิณที่ถูกขึงให้ตึงเกินไป ถ้าขึงให้มีความพอดีก็จะดีแต่เป็นเสียงไพเราะได้ตามต้องการ หากต้องการปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ก็ต้องปฏิบัติให้พอดีอยู่ในทางสายกลางไม่ย่อหย่อนหรือเข้มงวดจนเกินไป

เมื่อได้ทรงปฏิบัติด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิตด้วยวิธีเจริญสมาธิ คือ การทำจิตใจให้สงบและเจริญวิปัสสนา คือ การพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงด้วยปัญญา จนได้ตรัสรู้ในอริยสัจ ๔ ทรงรู้แจ้งในความจริงอันได้แก่ ตัวปัญหา (ทุกข์) ทรงรู้สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) อันได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ได้แก่ความทะเยอทะยานอยากในสิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ ภาวตัณหา ได้แก่ ความทะเยอทะยานในความมีความเป็น และวิภวตัณหา ได้แก่ความทะเยอทะยานอยากในอันไม่มีไม่เป็น ทรงรู้แจ้งในความดับทุกข์หรือการแก้ปัญหา (นิโรธ) ว่าคือการดับตัณหา ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ และทรงรู้แจ้งวิธีปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์ (มรรค) ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ^{๑๓}

๑. สัมมาทิฏฐิ	= เห็นชอบ	}	= ปัญญา	}	= ไตรสิกขา
๒. สัมมาสังกัปปะ	= ดำริชอบ				
๓. สัมมาวาจา	= เจรจาชอบ	}	= ศีล		
๔. สัมมากัมมันตะ	= การกระทำชอบ				
๕. สัมมาอาชีวะ	= เลี้ยงชีพชอบ				
๖. สัมมาวายามะ	= เพียรชอบ	}	= สมาธิ		
๗. สัมมาสติ	= ระลึกรู้ชอบ				
๘. สัมมาสมาธิ	= ตั้งมั่นชอบ				

^{๑๓}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๒/๕๐๓.

การแสวงหาความรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการใช้ความคิดถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยบคายมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวหาเหตุผลตลอดสาย แยกแยะออกวิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ ปัญหาต่างๆ ตามสภาวะที่มันเป็นจริง หรือพิจารณาปรากฏการณ์ ค้นหาหนทางแก้ไข ด้วยการสืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาจะเรียกว่า วิธีคิดแบบอิติปัจจยตาหรือวิธีคิดแบบปฏิจจสมุปบาทก็ได้ ในทางปฏิบัติอาจแยกวิธีคิด

การจัดการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบ การบริหารปกครอง คือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึงงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการบริหารปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณร ในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่าการปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้ พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งการตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๔. บทสรุป

สมัยปัจจุบันเป็นยุคพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ เป็นการจัดการที่อาศัยการสร้าง การกระจาย และการใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ทำให้เกิดการเติบโต สร้างความมั่นคงให้แก่องค์กร และการที่องค์กรจะอยู่รอดได้ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ได้นั้น จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจจากการแข่งขันในเชิงขนาด เป็นการแข่งขันที่ต้องใช้ความเร็ว ต้องสร้างรายได้เปรียบด้านการผลิตโดยอาศัยสินทรัพย์ เช่น ความรู้ ทักษะประสบการณ์ เทคโนโลยี การจัดการความรู้ เป็นคำหลักหรือคำกุญแจในการสืบค้น สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่มีต่อการจัดการความรู้ โดยเฉพาะในเครือข่ายองค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งนำศาสตร์ของการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น

ในองค์กร และเพื่อให้ผู้ใต้การบังคับบัญชาเกิดศรัทธาพร้อมที่จะเสียสละเพื่อองค์กร จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะนำพุทธวิธีการและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ในการจัดการองค์ความรู้ของพุทธศาสนาให้เป็นระบบ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร ๒) การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ ๓) งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการจัดคนให้เหมาะสมกับงาน ๔) การอำนวยความสะดวก เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ ๕) การประสานงาน ได้แก่การศึกษาหลักเกณฑ์ทั่วไป เพื่อปัญหาขัดข้องในการปฏิบัติงาน และจะช่วยให้มีการร่วมมือกันปฏิบัติราชการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น การรายงานการปฏิบัติงาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายในการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศได้ทราบ และงบประมาณ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมวิชาการ. การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

กองแผนงาน. คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์. กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

บดีนทร์ วิจารณ์. การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๑.

บุญดี บุญญากิจ. การจัดการความรู้ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : จิรวัดน์ เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : เอสแอนด์จี กราฟฟิค, ๒๕๕๐.

วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๒.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๒.

สมพงศ์ เกษมสิน. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐.

พระพุทธศาสนากับ กลยุทธ์ทางการตลาด 4P

สายรุ้ง บุบผาพันธ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

เป็นที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วไปว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล มีประชาชนนับถืออยู่ทั่วโลก ผู้นำทางศาสนาของศาสนาพุทธมีบทบาทสำคัญในทุกๆ เรื่องที่โลกมองเห็นเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งผู้นำทางศาสนาของศาสนาพุทธที่หมายถึง “พระสงฆ์” นั้น ท่านได้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาภาวะวิกฤติต่างๆ ของโลก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาภาวะโลกร้อน ปัญหาประชากรล้นโลก อีกทั้งยังได้ประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกไปเป็นข้อเสนอแนะให้โลกนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก ตลอดจนการนำเสนอศีล ๕ ให้เป็นศีลธรรมสากล หรือ Universal Morality เป็นต้น ทั้งนี้บทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาและบทบาทสำคัญของผู้นำทางพระพุทธศาสนาซึ่งหมายถึงพระสงฆ์นั้น แม้ว่าจะมีอยู่ทั่วโลก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความโดดเด่นอยู่ที่พระสงฆ์ไทย และพุทธศาสนาในประเทศไทย ปัจจุบันประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งอยู่ในระหว่างการเตรียมการเพื่อความเป็นประชาคมที่สมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ หรือ ค.ศ. ๒๐๑๕

เจตนารมณ์หลักในการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC (ASEAN Economic Community) นั้น มุ่งที่ความร่วมมือทางการค้าหรือการตลาดของประเทศสมาชิกทั้งหมด เพื่อคานอำนาจทางเศรษฐกิจกับกลุ่มเศรษฐกิจอื่นๆ ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาก่อนหน้านี้ โดยพัฒนาควบคู่กันไปกับกลยุทธ์อื่นๆ เช่น การศึกษา การแพทย์ การงานฝีมือ

แต่เมื่อหันกลับมาเพ่งมองคำว่า “Economic” ซึ่งหมายถึง เศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐกิจแล้ว ความเข้าใจในเรื่องของการค้า การผลิต รวมไปถึง Concept ของเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “การลงทุนให้น้อยที่สุด เพื่อผลกำไรที่มากที่สุด” ซึ่งดูเหมือนจะแย้งต่อแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของความใจกว้าง ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ตลอดถึงการรู้จักให้ปันสิ่งของแก่กันและกัน เพราะแนวคิดเหล่านี้จะไม่ลงรอยกับแนวคิดที่เป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐศาสตร์ เพราะน่าจะตีความได้ว่า นิยามดังกล่าวหมายถึง ความใจแคบ ความไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความไม่มีเมตตากรุณาต่อกัน ความแล้งน้ำใจต่อกัน ตลอดถึงการไม่รู้จักแบ่งปันแก่กัน นั่นหมายความว่า ความสงสาร เห็นใจ (เมตตา) การแบ่งปัน (จาคะ) และการให้สิ่งของแก่กัน (ทาน) ไม่อาจจะมีได้เลยในเรื่องของการตลาด ดังนั้น การที่จะนำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับการค้าขายหรือการตลาดนั้น จะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การสร้างแนวคิดทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับการค้าขายร่วมกันของประเทศสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนรวมถึงประชาคมเศรษฐกิจของโลกในวงกว้าง

๒. รากเหง้าของการตลาดปัจจุบันมาจากไหน

รากเหง้าที่แท้จริงของการตลาดปัจจุบันอยู่ที่ไหนและมาจากไหน จะได้นำเสนอและพาท่านได้ค้นพบได้เห็นรากเหง้าต้นตอการตลาดแบบวิวัฒนาการ ลัทธิสุข-บริโภคนิยม (Hedonistic Consumerism) เป็นวิวัฒนาการรูปแบบล่าสุดของระบบการตลาดทุนนิยมสมัยใหม่ เป็นแบบแผนของการบริโภคที่ก่อให้เกิดความสูญเสีย อีกทั้งยังเลือกปฏิบัติต่อคนกลุ่มต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ หากย้อนกลับไปก่อนหน้านี้ Georg Simmel (1900) and Marx Weber (1981) เคยอธิบายว่า นวัตกรรมและพลวัตของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ได้สร้างโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคมขึ้นมาใหม่ ด้วยการแตกหักกับสถาบันทางสังคมและพฤติกรรมแบบเดิม สร้างความแตกต่างทางวัตถุกับลัทธิบริโภคนิยมดั้งเดิมโดยเน้นการผลิตสินค้าสู่ลูกค้ามวลชน มากกว่าเน้นการผลิตสินค้าฟุ่มเฟือย

การตลาด หมายถึงกลุ่มผู้ซื้อและผู้ขายที่ติดต่อกันได้สะดวก สามารถตกลงแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการกันได้โดยที่ตลาดไม่จำเป็นต้องมีสถานที่และอาณาเขตที่แน่นอนก็ได้ ในปัจจุบันระบบการสื่อสารมีความทันสมัยและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว สามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวก ในบางครั้งผู้ซื้อและผู้ขายไม่ต้องพบปะกันก็สามารถตกลงซื้อ

สินค้ากันได้โดยการตกลงโอนกรรมสิทธิ์ ทำสัญญา หรือส่งทางโทรศัพท์ โทรเลข จดหมาย โดยไม่ต้องจับตัวสินค้าเลยก็ได้^๑

การตลาด หมายถึงภาวะทางการค้า หรือการที่ผู้ซื้อและผู้ขายติดต่อและตกลงซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันโดยไม่จำเป็นต้องมีสถานที่หรือต้องมาพบปะกัน สำหรับกรณีการซื้อขายกันโดยผ่านทางเครื่องมือสื่อสารซึ่งไม่มีสถานที่ในการตลาดลงซื้อขาย เช่น การซื้อขายกันทางโทรศัพท์ โทรสาร อินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรือกรณีผู้ซื้อและผู้ขายไม่จำเป็นต้องมาพบปะกันก็อาจทำการซื้อขายกันได้เพียงแต่โอนกรรมสิทธิ์กัน เช่น การซื้อขายหลักทรัพย์ในตลาดหุ้น หรือตลาดหลักทรัพย์ และการซื้อขายที่ดินในตลาดที่ดิน เป็นต้น หรือกรณีตลาดที่มุ่งเน้นในเรื่องภาวะทางการค้ามากกว่า เช่น คำกล่าวที่ว่า “สินค้าชนิดนั้นชนิดนี้ไม่มีตลาด” หมายความว่าสินค้าดังกล่าวผลิตออกมาแล้วไม่มีผู้ซื้อ ซึ่งอาจเป็นเพราะสินค้านั้นยังใหม่ไม่มีคนรู้จักหรือคุณภาพไม่ดีพอ หรือต้องผลิตสินค้าตามความต้องการของตลาด โดยผลิตตามที่ขาย ไม่ใช่ขายตามที่ผลิตได้ หรือการผลิตสินค้าโดยอาศัยตลาดเป็นตัวนำการผลิต ไม่ใช่การผลิตเป็นตัวนำตลาด หรือคำกล่าวที่ว่า “ราคาน้ำตาลของตลาดโลกกำลังตกต่ำ” หมายถึงภาวะการณ์ค่าน้ำตาลของโลกที่ราคาน้ำตาลโดยทั่วไปกำลังลดลง ซึ่งอาจเป็นเพราะปริมาณการผลิตน้ำตาลที่ผลิตได้ทั่วโลกมีมากเกินไป หรือเป็นเพราะความต้องการน้ำตาลของโลกลดน้อยลงเนื่องจากบริโภคสารให้ความหวานแทนก็ได้^๒

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การตลาดเป็นระบบการทำงานของกิจการทางธุรกิจทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการนำสินค้าหรือบริการจากผู้ผลิตไปถึงผู้บริโภค บรรดากิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวตัวอย่างเช่น การคัดขนาด การแปรรูปสินค้า การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง การประกันภัยต่างๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า กิจกรรมทางด้านการตลาดในปัจจุบันยึดเอาผู้บริโภคเป็นสำคัญ โดยถือว่าผู้บริโภคเป็นตัวกำเนิดของความต้องการสินค้าเป็นผู้กำหนดรูปร่าง ขนาด จำนวน และเป็นผู้นำเอาเงินรายได้ไปซื้อสินค้าเพื่อสนองความต้องการ ยิ่งความต้องการมากเท่าไรขนาดของตลาดจะกว้างขวางและเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ผลิตเมื่อทราบถึงความต้องการเพื่อให้ผู้บริโภคได้รับความพอใจสูงสุด เนื่องจากผู้บริโภคมีจำนวนมากและมีความต้องการแตกต่างกัน ดังนั้นการตลาดจึงต้องพยายามหาทางที่จะสนองความต้องการของผู้บริโภคในด้านต่างๆ

^๑อาธิ ครูศากยวงศ์, เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^๒ไพรินทร์ แยมจินดา, หลักเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

๓. กลยุทธ์ทางการตลาด แบบ 4P

การตลาด คือกระบวนการของการสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์หรือบริการไปยังลูกค้า การตลาดอาจถูกตีความว่าเป็นศิลปะแห่งการขายสินค้าในบางครั้ง แต่การขายนั้นเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของการตลาด อาจถูกมองว่าเป็นหน้าที่ขององค์การและกลุ่มกระบวนการเพื่อการผลิต การส่งสินค้า การสื่อสารคุณค่าไปยังลูกค้า และการจัดการความสัมพันธ์ต่อลูกค้าในทางที่เป็นประโยชน์แก่องค์การและผู้ถือหุ้น การจัดการการตลาดเป็นศิลปะของการเลือกตลาดเป้าหมาย ตลอดจนการได้มาและการรักษาลูกค้าผ่านทาง การจัดหาคุณค่าของลูกค้าที่เหนือกว่า

กลยุทธ์การตลาด หมายถึงการสร้างและการกำหนดรูปแบบของเทคนิคต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาด้านราคา (Price), ทั้งด้านที่ตั้ง (Place), ทางด้านการส่งเสริมการขาย (Promotion), และทางด้านการผลิตภัณฑ์ (Product) ทั้งนี้เพื่อให้ผลการดำเนินการขององค์การธุรกิจมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ตามเป้าหมายที่องค์การธุรกิจได้กำหนดไว้ โดยมีมิโนทัศน์ ๕ อย่างหลักๆ ที่องค์การสามารถเลือกเพื่อนำไปดำเนินการธุรกิจได้แก่ มิโนทัศน์เน้นการผลิต เน้นผลิตภัณฑ์ เน้นการขาย เน้นการตลาด และเน้นการตลาดองค์รวม ซึ่งองค์ประกอบ ๔ อย่างของการตลาดองค์รวมคือ การตลาดความสัมพันธ์ การตลาดภายใน การตลาดครบวงจร และการตลาดรับผิดชอบต่อสังคม กลุ่มของภาระหน้าที่ที่สำคัญต่อการจัดการการตลาดที่ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย การมองการตลาดเชิงลึก การติดต่อเชื่อมโยงกับลูกค้า การสร้างตราสินค้าที่มั่นคง การสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองลูกค้า การส่งสินค้าและการสื่อสารคุณค่า การสร้างความเจริญเติบโตในระยะยาว และการพัฒนา กลยุทธ์และแผนการตลาด

แนวคิดเน้นการตลาดอาจเป็นแนวคิดที่สามัญที่สุดที่ใช้ในการตลาดร่วมสมัย หน่วยธุรกิจที่เน้นการตลาดให้ความสำคัญกับการวางรากฐานแผนการตลาดในเรื่องมิโนทัศน์การตลาดนำไปสู่การผลิตสินค้าที่ตรงตามรสนิยมของผู้บริโภคชายใหม่ เพื่อที่จะทำเช่นนั้นหน่วยธุรกิจต้องทำการวิจัยการตลาดเพื่อประเมินความต้องการของตลาด ทำการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อปรับให้เข้ากับสารสนเทศที่เผยแพร่ออกมา และจากนั้นจึงใช้เทคนิคการส่งเสริม เพื่อให้ประชาชนทราบว่าหน่วยธุรกิจมีผลิตภัณฑ์ดังกล่าวขายอยู่^m

^mAdcock, Dennis & AlHalborg, Caroline Ross, **Marketing : principles and practice**, 4th ed., (New Jersey : Prentice Hall, 2001), p. 15.

๔. กลยุทธ์ทางการตลาดแบบ “4P” เป็นอย่างไร

กลยุทธ์ทางการตลาดนั้นมียุ่่มากมาย แต่ที่เป็นที่รู้จักและเป็นพื้นฐานที่สุดก็คือการใช้ 4P (Product Price Place Promotion) ซึ่งหลักการใช้คือการวางแผนในแต่ละส่วนให้เข้ากัน และเป็นที่ต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่เราเลือกเอาไว้ให้มากที่สุด ในบางธุรกิจอาจจะไม่สามารถปรับเปลี่ยน ทั้ง 4P ได้ทั้งหมดในระยะสั้นก็ไม่ใช่ เพราะเราสามารถค่อยๆ ปรับกลยุทธ์จนได้ส่วนผสมทางการตลาดที่เหมาะสมที่สุด (4P อาจจะเรียกว่า Marketing Mix) เราลองมาดูกันทีละส่วน^๔

๔.๑ สินค้าและบริการ (Product) เป็นสิ่งที่เราจะเสนอให้กับลูกค้า แนวทางการกำหนดตัว Product ให้เหมาะสมก็ต้องดูว่ากลุ่มเป้าหมายต้องการอะไร เช่น ต้องการน้ำผลไม้ที่สะอาด สดในบรรจุภัณฑ์ที่ถือสะดวก โดยไม่สนรสชาติ เราก็ต้องทำตามที่ถูกความต้องการ ไม่ใช่เราชอบหวานก็จะพยายามใส่น้ำตาลเข้าไปแต่โดยทั่วไปแนวทางที่จะทำสินค้าให้ขายได้มีอยู่สองอย่าง คือ

๑) สินค้าที่มีความแตกต่าง โดยการสร้างความแตกต่างนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่คุณสมบัติพิเศษ รูปลักษณ์ การใช้งานความปลอดภัย ความคงทน โดยกลุ่มลูกค้าที่เราจะจับก็จะเป็นลูกค้าที่ไม่มีการแข่งขันมาก (Niche Market)

๒) สินค้าที่มีราคาต่ำ นั่นคือการยอมลดคุณภาพในบางด้านที่ไม่สำคัญลงไป เช่น สินค้าที่ผลิตจากจีน จะมีคุณภาพไม่ดันทักพอใช้งานได้ แต่ถูกมากๆ หรือ สินค้าที่เลียนแบบแบรนด์ดังๆ ในซูเปอร์สโตร์ต่างๆ สำหรับนักธุรกิจมือใหม่ควรเลือกในแนวทางสร้างความแตกต่างมากกว่าการเป็นสินค้าราคาถูก เพราะหากเป็นด้านการผลิตแล้วรายใหญ่จะมีต้นทุนการผลิตที่ถูกกว่ารายย่อย แต่หากเป็นด้านบริการเราอาจจะเริ่มต้นที่ราคาถูกก่อนแล้วค่อยๆ หาดตลาดที่รายใหญ่ไม่สนใจ

๔.๒ ราคา (Price) เป็นสิ่งที่ค่อนข้างสำคัญในการตลาด แต่ไม่ใช่ว่าคิดอะไรไม่ออกก็ลดราคาอย่างเดียวเพราะการลดราคาสินค้าอาจจะไม่ได้ช่วยให้การขายดีขึ้นได้ หากปัญหาอื่นๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไข การตั้งราคาในที่นี้จะเป็นการตั้งราคาให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์และกลุ่มเป้าหมายของเรา หากราคาและรูปลักษณ์สินค้าไม่เข้ากัน ลูกค้าก็จะเกิดความ

^๔Kotler, Philip & Kevin L. Keller, **Marketing Management**, 12th ed., (New Jersey : Prentice Hall, 2006), p. 18.

ข้อใจและอาจจะกังวลที่จะซื้อ เพราะราคาคือตัวบ่งบอกภาพลักษณ์ของสินค้าที่สำคัญที่สุด อย่างไรก็ตามในด้านการทำธุรกิจขนาดย่อมแล้ว ราคาที่เราต้องการอาจไม่ได้คิดอะไรสักชิ้นขนาดนั้น แต่จะมองกันในเรื่องของตัวเลข ซึ่งจะมีวิธีกำหนดราคาในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑) กำหนดราคาตามลูกค้า คือการกำหนดราคาตามที่เราคิดว่าลูกค้าจะเต็มใจจ่าย ซึ่งอาจจะได้มาจากการทำสำรวจ หรือแบบสอบถาม

๒) กำหนดราคาตามตลาด คือการกำหนดราคาตามคู่แข่งในตลาด ซึ่งอาจจะต่ำมากจนเราจะมีกำไรน้อย ดังนั้น หากเราคิดที่จะกำหนดราคาตามตลาดเราจะต้องมานั่งคิดคำนวณย้อนกลับว่า ต้นทุนสินค้าควรเป็นเท่าไรเพื่อจะได้กำไรตามที่ตั้งเป้า แล้วมาหาทางลดต้นทุนลง

๓) กำหนดราคาตามต้นทุน+กำไร วิธีนี้เป็นการคำนวณว่าต้นทุนของเราอยู่ที่เท่าใด แล้วบวกค่าขนส่ง ค่าแรงของเรา บวกกำไร จึงได้มาซึ่งราคา แต่หากราคาที่ได้มาสูงมากเราอาจจำเป็นต้องมีการทำประชาสัมพันธ์ หรือปรับภาพลักษณ์ให้เข้ากับราคารุนั้น

๔.๓ สถานที่จำหน่าย (Place) คือ วิธีการนำสินค้าไปสู่มือของลูกค้า หากเป็นสินค้าที่จะขายไปหลายๆ แห่ง วิธีการขายหรือการกระจายสินค้าจะมีความสำคัญมาก หลักของการเลือกวิธีกระจายสินค้านั้นไม่ใช่ขายให้มากสถานที่ที่สุดจะดีเสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าสินค้าคืออะไร และกลุ่มเป้าหมายคือใคร เช่นของใช้ในระดับบนควรจำกัดการขายไม่ให้มีมากเกินไป เพราะอาจจะทำให้เสียภาพลักษณ์ได้ สิ่งที่เราควรคำนึงอีกอย่างของวิธีการกระจายสินค้าคือต้นทุนการกระจาย

๔.๔ การส่งเสริมการขาย (Promotion) คือ การทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อบอกลูกค้าถึงลักษณะสินค้าของเรา เช่น โฆษณาในสื่อต่างๆ หรือการทำกิจกรรม ที่ทำให้คนมาซื้อสินค้าของเรา เช่น การทำการลดราคาประจำปี หากจะพูดในแง่ของธุรกิจขนาดย่อมการโฆษณาอาจจะเป็นสิ่งที่เกินความจำเป็นเพราะจะต้องใช้เงิน จะมากหรือน้อยก็ขึ้นกับช่องทางที่เราจะใช้ที่จะดีและอาจจะฟรีคือสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีผู้ใช้เพิ่มจำนวนขึ้นมากในแต่ละปี สื่ออื่นๆ ที่ถูกๆ ก็จะเป็นพวกใบปลิวโปสเตอร์ หากเป็นสื่อท้องถิ่นก็จะมี รถแห่ วิทยุท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิธีในการเลือกสื่อนอกจากจะดูเรื่องค่าใช้จ่ายแล้วควรดูเรื่องการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วย เช่น หากจะโฆษณาให้กลุ่มผู้ใหญ่โดยเลือกสื่ออินเทอร์เน็ต ก็อาจจะเลือกเว็บไซต์ที่ผู้ใหญ่เล่นไม่ใช่ที่วัยรุ่นเข้ามาคุยกัน เป็นต้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix) คือเครื่องมือหรือปัจจัยทางการตลาดที่ควบคุมได้ที่ธุรกิจต้องใช้ร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการและสร้าง

ความพึงพอใจให้แก่กลุ่มลูกค้า เป้าหมาย หรือเพื่อกระตุ้นให้กลุ่มลูกค้าเป้าหมายเกิดความ ต้องการสินค้าและบริการของตน ประกอบด้วยส่วนประกอบ ๔ ประการ หรือ 4P คือ สินค้าและบริการ (Product), ราคา (Price), สถานที่จำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) นั่นเอง

๕. พระพุทธศาสนากับกลยุทธ์ทางการตลาด 4P

ระบบการตลาดสมัยนี้พัฒนาการอย่างมากจนกระทั่งมีการนำระบบตลาดไปใช้ใน กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การผ่อนทำบุญการบูชาต่างๆ การส่งเสริมการตลาดโดยใช้ ตัวแทนเขต กลุ่มแล้วให้รางวัลเป็นขวัญกำลังใจ เป็นระบบตำแหน่ง อย่างนี้เป็นต้น ที่จริง แล้วการนำระบบมาใช้ในการเผยแผ่พระศาสนานั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน คน เข้าวัดน้อยลง ชาวพุทธย่อหย่อนในการศึกษาธรรมะ การใช้ระบบการตลาดมาวางแผน บริหารจัดการในการเผยแผ่ให้เป็นระบบและมีพระของขวัญให้เป็นกำลังใจเป็นกุศโลบายที่ดี ในการกระตุ้นให้คนอยากมาทำบุญและมาศึกษาและปฏิบัติธรรม สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับ คำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ขัดแย้งใดๆ เลย การกระทำแบบนี้ถ้าทำอย่างถูกต้อง และมี วัตถุประสงค์เพื่อชวนคนมาส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ชวนคนมาศึกษาและปฏิบัติ ธรรมจะเป็นผลดีต่อพระศาสนาอย่างมากๆ ถ้าพระทุกวัดทำได้อย่างนี้ศาสนาพุทธจะไม่มีวัน เลือนหายไปจากแผ่นดินไทย

๑. กลยุทธ์แนวรุกปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นในภาคส่วนของเอกชนและภาคส่วน ราชการ อาทิ กรมการศาสนา วัดมณฑลจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนา ตลอดจน ห้างร้านบริษัท ล้วนมุ่งเป้าไปที่การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชน โดยเห็นได้จาก การที่คณะสงฆ์เองนั้น มีโครงการบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณีเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งให้เห็นความถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการนำเยาวชนมาเข้า ร่วมโครงการกันอย่างต่อเนื่อง นิมนต์พระสงฆ์เข้าสู่กระบวนการการเรียนการสอนศีลธรรม ตามโรงเรียนเพื่อเพิ่มศักยภาพและมุมมองเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตลอดถึงชี้ประเด็นให้ ชัดเจนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับบุคคลที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมให้เกิดมีขึ้นในโรงเรียน เปิดมุมมองและวิสัยทัศน์ให้เกิดแก่ผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนคณาจารย์ที่ประจำอยู่ใน โรงเรียน

๒. การพัฒนาการสอนและการสอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการสอน^๕ โดยสรุปดังนี้

ก. ใช้หลักธรรม อริยสัจ ๔^๖ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

๑. ชั้นกำหนดปัญหา (ชั้นทุกข์)
๒. ชั้นตั้งสมมติฐาน (ชั้นสมุทัย)
๓. ชั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ชั้นนิโรธ)
๔. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ชั้นมรรค)

ข. ใช้หลักธรรม ไตรสิกขา

๑. ชั้นศีล หมายถึง ผู้ที่เรียนรู้ต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนรู้
๒. ชั้นสมาธิ หมายถึง ชั้นที่ผู้เรียนรวบรวมจิตใจความคิดให้แน่วแน่ในจุดเดียว เรื่องเดียว
๓. ชั้นปัญญา เป็นชั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิในการทำความเข้าใจสิ่งที่เรียน จนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้นถูกต้องตรงตามที่เป็นจริง

ค. หลักธรรม ปรัตโยสสะและโยนิโสมนสิการ

๑. ปรัตโยสสะ ได้แก่ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธิธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร หมายถึง รู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอนที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ ด้วยการฟัง การสนทนา ซักถาม การอ่าน การค้นคว้า ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์

อย่างไรก็ตาม การมีปรัตโยสสะหรือกัลยาณมิตรนั้น ไม่ใช่ว่าคนอื่นจะมาเป็นกัลยาณมิตรให้อย่างเดียว ตัวเองก็ต้องรู้จักเลือกคบหากัลยาณมิตรด้วย จริงอยู่เป็นหน้าที่ของสังคม โดยเฉพาะหัวหน้าที่รับผิดชอบ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ปกครองจะต้องทำตัว

^๕ ทิศนา ขัมมณี, การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เมธีทีปส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒-๖๘.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๖๕/๕๒๘.

เป็นกัลยาณมิตร สรรหาและสรรสร้างกัลยาณมิตรให้แก่คนในความรับผิดชอบของตน เช่น สรรหาและสรรสร้างรายการทางสื่อมวลชนที่ดีๆ เป็นต้น แก่เด็กและประชาชน แต่ตัวเด็ก และตัวคนนั้นๆ เองก็ต้องรู้จักเลือกคนหากัลยาณมิตรเองด้วย เช่น รู้จักเลือกคบคน รู้จักหา แหล่งความรู้ แหล่งความคิดสร้างสรรค์ รู้จักเลือกบุคคลที่จะนิยมเป็นแบบอย่างในความ ประพฤติหรือในการครองชีวิต

๒. โยนิโสมนสิการ ได้แก่ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือ กระทำในใจ โดยการมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะ สิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย แบ่ง ออกเป็น ๔ อย่าง คือ

๑) อุบายมนสิการ คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คิดอย่างมีวิธี คิดอย่างถูกวิธี คิดถูกวิธีที่จะเข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้ากับแนวของสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะ และสามัญญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

๒) ปถมนสิการ คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ มีลำดับ มีขั้นตอน เล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล

๓) การณมนสิการ การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่ง เหตุปัจจัย การพิจารณาสืบสาวหาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมา เป็นลำดับ

๔) อุปาทกมนสิการ คิดให้เกิดผล ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย หมายถึง การคิดพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม

อย่างที่ได้อธิบายแล้วว่าพระไตรปิฎกเปรียบเหมือนแหล่งรวมแห่งสรรพวิทยาการใน ทุกๆ ศาสตร์ แม้ในเรื่องของการค้าขาย โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงให้ข้อแนะนำสำหรับการ ดำเนินชีวิต นำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพค้าขายไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร^๗ ว่า “พ่อค้า” ซึ่งหมายถึง ผู้ประกอบการทางธุรกิจในทุกสาขาอาชีพนั้น จะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติ ๓ ประการคือ

๑. มีตาดี หมายถึงพ่อค้าที่รู้จักว่า สินค้านี้ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างไร จักมีมูลค่า ประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้

๒. มีธุรกิจดี หมายถึงพ่อค้าที่เป็นคนฉลาดซื้อและขายสินค้าได้

^๗อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓-๑๖๕.

๓. เปรียบพร้อมด้วยที่פקพิง หมายถึงพ่อค้าที่เปรียบพร้อมด้วยที่פקพิงซึ่งหมายถึงมีทรัพย์สินมาก มีโภคทรัพย์มาก^๔

๖. บทสรุป

การตลาดกับศาสนาจะอยู่ในฐานะอะไรอย่างไร การตลาดจึงดำรงอยู่ในฐานะเป็นเครื่องมือของศาสนามากกว่าศาสนาจะเป็นเครื่องมือของการตลาด เพราะการตลาดจะเข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาช่องทางให้ศาสนาในฐานะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางสติปัญญา เพื่อจะพาให้มนุษย์หลุดรอดออกจากความกลัว ความสิ้นหวัง การค้าขายจะต้องมีแหล่งทำการค้าขายเรียกว่า “ตลาด” โดยทั่วไปหมายถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้น เนื่องจากบุคคลแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชุมชนแต่ละกลุ่มไม่สามารถจะผลิตผลต่างๆ ที่ตนต้องการเองได้ทั้งหมด บางอย่างผลิตเกินความต้องการ แต่บางสิ่งที่ตนต้องการผลิตเองไม่ได้ หรือผลิตได้แต่ไม่เพียงพอ พระพุทธศาสนามีได้กำหนดบริบทของการค้าขายว่าลักษณะตลาดควรเป็นตลาดชนิดใด มีกลไกอย่างไร กล่าวคือ ตลาดผู้ซื้อน้อยราย ผู้ขายมากราย ตลาดเสรี ตลาดผูกขาด ในหลักคำสอนนี้ได้กล่าวถึงตลาดเชิงระบบ แต่เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ขายที่ควรมี ปัญญา มีความรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเอง อาศัยความสุจริตเป็นรากฐานของการประกอบธุรกิจ

เมื่อนำหลักพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของส่วนผสมทางการตลาด จะทำให้การตลาดบนโลกใบนี้เป็นการตลาดสีขาว เป็นการตลาดอันงดงามต่อไป อันประกอบด้วย (๑) People คือ คนในองค์กร เน้นเรื่องคนที่ทำงานด้วย ว่าจะต้องสุขใจ สุขกาย เช่น องค์กรจัดสรรห้องประชุมขนาดใหญ่ให้พนักงานได้ทำวัตรสวดมนต์ เพื่อผ่อนคลายจิตใจ เรียกได้ว่าเป็นสถานปฏิบัติธรรมกลางเมืองที่ใหญ่มากแห่งหนึ่ง องค์กรที่เป็นกลยุทธ์นำน้ำสีขาวนั้นต้องมุ่งเน้นที่พนักงานเป็นอันดับแรกอย่างจริงจัง (๒) Profit ตัวกำไร อันเป็นน้ำหล่อเลี้ยงของกิจการก็ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องใส่ใจ เพราะถ้าไม่ใส่ใจก็จะทำให้ธุรกิจอยู่ไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าเป้าหมายเดียวขององค์กร (๓) Planet คำนึงถึงโลก สิ่งแวดล้อมของเรา สิ่งที่เราทำนั้นทำลายสิ่งแวดล้อม หรือเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สุดท้ายก็คือ (๔) Passion แปลว่า ความรัก ความทุ่มเทลงในสิ่งที่ตนเองทำ สิ่งที่ตนเองเชื่อ

^๔ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๖.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระสุตตันตปิฎก.** กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ทีศนา แคมมณี. **การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.**

กรุงเทพมหานคร : บริษัท เมธีทีปส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

ไพรินทร์ แยมจินดา. **หลักเศรษฐศาสตร์.** สำนักพิมพ์เอ็มพันธ์ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.

อาธิ ครูตาทยวงศ์. **เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม.** สำนักพิมพ์ บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด

(มหาชน) : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๓.

Adcock, Dennis & AlHalborg, CarolineRoss. **Marketing : principles and practice,** 4th ed.. New Jersey : Prentice Hall, 2001.

Kotler, Philip & Kevin L. Keller. **Marketing Management.** 12th ed.. New Jersey : Prentice Hall, 2006.

สอนน้อยเรียนมาก ตามหลักพระพุทธศาสนา

ธีรตา ข่านอง*

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การเรียนการสอนของครูในยุคปัจจุบันที่มีข้อมูลมากมาย การสอนและมอบความรู้กันตรงๆ จึงอาจใช้ไม่ได้ผลดีสักเท่าไรนัก การสอนที่ดีครูจะต้องสอนให้เด็กมีความรู้ความสามารถที่จะไปต่อยอดความรู้ให้ขอกงยได้ในความรู้ที่ไม่ได้สอน ครูจึงสอนเท่าที่จำเป็นและไม่มากเกินไป เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองให้มาก เด็กก็จะสามารถเรียนรู้ได้เอง หรือที่เรียกว่า “สอนน้อยเรียนมาก” (Teach Less Learn More-TLLM) วิธีการนี้เกิดขึ้นที่ประเทศสิงคโปร์ และโรงเรียนต่างๆ ได้นำไปใช้กันแพร่หลาย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศสิงคโปร์เป็นประเทศที่เป็นผู้นำด้านการศึกษาในแถบประเทศอาเซียน สามารถผลิตประชากรที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับทั้งในอาเซียนและสังคมโลก เด็กๆ ของประเทศสิงคโปร์จะมีความสามารถทางการคิดและวิเคราะห์เป็นอย่างดี ส่งผลให้ต่อมาเป็นผู้นำทางด้านการค้า เศรษฐกิจ และมีอาชีพในระดับแนวหน้า

ดังนั้น การที่วงการศึกษาไทยจะพัฒนาเด็กให้รู้จักที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้ดี โดยที่ครูทำหน้าที่สอนน้อยลง จึงควรที่จะรู้ว่า “สอนน้อยเรียนมาก” มีหลักการและแนวคิดเป็นอย่างไร และในฐานะที่เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ระบบการศึกษาของไทยแต่เดิมนั้นก็มีพระเป็นผู้สอน ในพระพุทธศาสนาก็มีกล่าวเกี่ยวกับการศึกษา มุมมองของพระพุทธศาสนามีความเห็นเกี่ยวกับวิธีการ “สอนน้อยเรียนมาก” นี้อย่างไร และท้ายสุด วิธีการ “สอนน้อยเรียนมาก” จะนำมาใช้อย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อครูและเด็กในสังคมไทย

*สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

๒. “สอนน้อยเรียนมาก” มีแนวคิดและหลักการอย่างไร

แนวคิด สอนน้อยเรียนมาก (Teach Less Learn More-TLLM) เกิดขึ้นในประเทศสิงคโปร์ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และโรงเรียนต่างๆ ได้นำไปใช้กันแพร่หลาย และเป็นนโยบายหนึ่งของวิสัยทัศน์การพัฒนาการศึกษาของประเทศของสิงคโปร์ ที่จะพัฒนาคุณภาพคนด้วยการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของ “วิสัยทัศน์ ๔” ของสิงคโปร์ อันได้แก่ ๑) วิสัยทัศน์ระดับประเทศ ๒) วิสัยทัศน์ด้านการศึกษา ๓) วิสัยทัศน์ด้านการจัดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน และ ๔) วิสัยทัศน์ในการจัดให้มี PLC- professional learning communities เป็นเครื่องมือปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาของสิงคโปร์เป็นกระบวนการที่มีทั้งบนลงล่าง (top down) และล่างขึ้นบน (bottom up) PLC- professional learning communities คือกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงโดย CoP (Community of Practice) ของครู ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากหน้างาน หรือ bottom up^๑ โดยก่อนหน้าที่จะดำเนินนโยบาย TLLM สิงคโปร์ได้ดำเนินนโยบายการศึกษา Thinking School Learning Nation -TSLN ทั้งครูและผู้บริหารก็มองเห็นปัญหาว่า เป็นการสอนที่เน้นการเรียนรู้ในห้องเรียนและวัดผลความสามารถของเด็กโดยอาศัย “คะแนนสอบ” เป็นหลัก ทำให้เด็กเกิดความเครียดและมีการแข่งขันกันสูง^๒

แนวคิด TLLM จึงทำให้เด็กได้รับแรงกดดันน้อยลงจากการเรียนในห้องเรียนที่ครูยึดเยียดให้ กลายเป็นเด็กที่มีพื้นที่ความคิดที่จะไปสำรวจค้นคว้าแสวงหาสิ่งที่ท้าทายตามความสนใจของตัวเองได้มากขึ้น และยังเพิ่มพื้นที่ความคิดให้ครูมากขึ้น ในการออกแบบการเรียนรู้ที่ดีให้กับเด็ก และมีการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนครูมากขึ้น อันเป็นการเพิ่มคุณภาพทั้งเด็กและครู^๓

สอนน้อยเรียนมาก จึงเป็นอุดมการณ์ด้านการศึกษาของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าครูทำงานน้อยลง แต่ความจริงกลับต้องทำงานหนักขึ้น เพราะต้องคิดหาวิธีให้

^๑ วิจารณ์ พานิช, วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕), หน้า ๖๔-๖๖.

^๒ การดี เลียวไพโรจน์, Teach-Less-Learn-More [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://aseantalk.blogspot.com/2012/07/teach-less-learn-more.html#!/2012/07/teach-less-learn-more.html> [๓๐ เมษายน ๒๕๕๖].

^๓ NG Jing Yng and Sumita Sheedharan, Teach less , learn more-have we achieved it, Today, Friday 24 August 2012, p. 4.

นักเรียนเรียนได้มากขึ้น คือ ครูสอนน้อยลง แต่หันไปทำหน้าที่ออกแบบการเรียนรู้ชักชวนนักเรียนทบทวนว่า ในแต่ละกิจกรรมของการเรียนรู้ นักเรียนได้เรียนรู้อะไร และอยากเรียนรู้อะไรเพิ่มขึ้นอีก

ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช ได้ให้แนวคิด สอนน้อยเรียนมาก ไว้ว่า “สอนน้อย” คือ สอนเท่าที่จำเป็น ครูต้องรู้ว่าตรงไหนควรสอนตรงไหนไม่ควรสอน เพราะเด็กเรียนได้เอง ครูออกแบบกิจกรรมให้เด็กเรียนจากกิจกรรม (PBL- Project-Based Learning) แล้วชวนเด็กทบทวนไตร่ตรอง (Reflection หรือ AAR) ว่า ได้เรียนรู้อะไรบ้าง และยังไม่ได้เรียนรู้อะไรบ้าง ครูจะเข้าใจความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน และสิ่งที่สำคัญยิ่งคือให้เด็กได้บอกว่าอยากเรียนรู้อะไรบ้าง เพื่อครูจะได้นำมาออกแบบการเรียนรู้ต่อ ครูจึงสามารถเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายคน เอาใจใส่นาถของของเด็กแต่ละคน และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เพื่ออนาคตศิษย์ทุกคน

นักเรียนจึงต้องตื่นตัวและเตรียมตัวเรียนตลอดเวลา รวมทั้งครูต้องออกแบบให้บรรยากาศการเรียนรู้ของชั้น หรือของกลุ่มมีลักษณะควบคุมพฤติกรรมกันเอง สมาชิกทุกคนได้เรียนรู้ร่วมกัน ต้องช่วยกันทำกิจกรรมให้สำเร็จโดยไม่มีคนถูกทอดทิ้งหรือแยกกลุ่มเป็นการเรียนรู้ที่นักเรียนมีบทบาท (student engagement) สูงมาก หรืออาจเรียกว่าเป็นการเรียนแบบผู้เรียนกำหนด (Learners-Directed Learning) ในสภาพที่ครูใช้เวลาสอนน้อย ใช้เวลาออกแบบการเรียนรู้และทบทวนผลการเรียนรู้มาก เท่ากับครูต้องเรียนรู้วิธีทำหน้าที่ครูของตนอยู่ตลอดเวลา เพราะครูไม่รู้่ววิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้ศิษย์เรียนรู้ได้มากนั้นทำอย่างไร ครูจึงต้องจับกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของตน ในกิจกรรมที่เรียกว่า PLC ซึ่งก็คือ Community of Practice ของครู นั่นเอง^๔

จากแนวคิดและหลักการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ครูผู้สอนแม้ว่าจะสอนน้อย แต่กลับต้องเตรียมการสอนและออกแบบการสอนที่จะกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก ให้เด็กได้คิดวิเคราะห์มากขึ้น ไม่ใช่การสอนแบบให้เด็กต้องฟังครูบรรยายเพียงอย่างเดียว แต่เด็กจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้หรือสถานการณ์ที่ครูออกแบบการเรียนรู้ไว้ให้ เด็กจึงได้เรียนรู้มากขึ้นและสามารถแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ในขณะที่เดียวกันครูเองที่คิดหาวิธีการออกแบบการเรียนรู้ให้กับลูกศิษย์ ครูก็มีการเรียนรู้จากงานของตนเองมากขึ้น จนเป็นครูที่เก่งขึ้นและได้รับการยอมรับมากขึ้น ผลตอบแทนต่างๆ ย่อมตามมา

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๖๖.

๓. ทศนะของพระพุทธศาสนาต่อกรณี “สอนน้อยเรียนมาก”

พระพุทธเจ้าทรงเป็นศาสดาเอกของโลก ท่านทรงเป็นบรมครูผู้สอนให้สาวกทั้งหลาย ได้เรียนรู้ธรรมและบรรลุดุธรรมตามพระองค์เป็นจำนวนมาก ด้วยอาศัยศีลธรรม ๓ เป็นแนวทาง คือ ปรียติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กล่าวคือ “ปรียติ” คือ คำสั่งสอนที่จะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ จึงเป็นการเรียนรู้ที่เป็นความรู้จากการเล่าเรียน หากจะเรียกว่าเป็น “ทฤษฎี” ก็ได้ สำหรับ “ปฏิบัติ” คือ การนำความรู้ที่ได้จากการเล่าเรียนมาปฏิบัติ ได้แก่ “ไตรสิกขา” และ “ปฏิเวธ” คือ ผลอันเกิดจากการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน หากจะเปรียบ “ธรรม” เป็น “ความรู้” ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้มีมากมายแล้ว พระองค์ทรงเลือกที่จะสั่งสอนทุกข์และการดับทุกข์เพื่อไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งก็คือ “อริยสัจ ๔” ดังปรากฏที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องธรรมะกำมือเดียวในสี่สฬาวนวรรค^๕ พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ป่า ประดู่ลายพร้อมกับภิกษุทั้งหลาย ทรงหยิบใบไม้ขึ้นมากำมือหนึ่งแล้วถามว่า

ใบไม้ในกำมือของเราตลาคกับใบไม้ในป่า อันไหนมากกว่ากัน ภิกษุก็กราบทูลว่า ใบไม้ในกำมือของพระองค์น้อยกว่า ใบไม้ในป่ามากกว่า พระพุทธเจ้าจึงสรุปว่า ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ที่ว่าใบไม้ในกำมือของเราน้อยกว่าใบไม้ในป่า มันก็เหมือนกับความรู้ที่เราตรัสรู้ เป็นสัพพัญญูมากมายมหาศาลประดุจดั่งใบไม้ในป่าทั้งป่า แต่ที่เรานำมาสอนเธอทั้งหลาย น้อยนิดประดุจดั่งใบไม้ในกำมือเดียวเท่านั้น เราไม่ได้สอนทั้งหมดที่เรารู้ เราสอนเฉพาะที่เป็นไปเพื่อเป้าหมาย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อนิพพาน หมายความว่าสอนเฉพาะที่เป็นประโยชน์เพื่อพวกเธอ ที่เรารู้ทั้งหมดไม่ได้สอน สอนกำมือเดียว^๖

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอนนั้น พระองค์ทรงสอนเท่าที่จำเป็น ไม่ได้สอนทุกเรื่องที่เราจะรู้ จึงสอดคล้องกับหลักการ สอนน้อย (Teach Less) คือ สอนเท่าที่จำเป็น พระพุทธองค์เป็นเหมือนครูทรงรู้ว่าตรงไหนควรสอน ตรงไหนไม่ควรสอน และใช้วิธีการสอนที่ต่างกันไปตามแต่ละบุคคล โดยเริ่มจากสิ่งที่เขาสนใจก่อน และให้แต่ละคนได้เรียนรู้ด้วยตนเองให้มาก ดังพุทธวจนะที่ว่า

^๕ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^๖พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการสอนตามหลักพุทธธรรม**, ใน พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่, ๑๘ ปี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗-๗๘.

ตุเมหิ กิจจํ อาตปปี อุกขาตาโร ตถาคตา ปฏิปนนา ปโมกขนติ ฌายีโน
มารพฺพธนา^๗

เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น
ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินตามทางนี้แล้ว เฟ่งพินิจอยู่ จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร
ได้^๘

“สอนน้อย” ของพระพุทธเจ้าทรงสอนพระสาวก ไม่ใช่การสอนแบบ “พร่ำสอน” ที่
ให้เนื้อหาความรู้มากมาย พระองค์ทรงสอนให้สาวกได้เรียนรู้จากประสบการณ์หรือ
สถานการณ์ที่พระองค์ได้ออกแบบการเรียนรู้ไว้ให้ เพื่อกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ ดังเช่น
ตัวอย่างของนางสิริมา หญิงงามเมืองที่เป็นที่ปรารถนาของบุรุษทั้งหลาย แม้กระทั่งพระภิกษุ
สงฆ์ก็ยังเพ้อถึง ถึงกับกินไม่ได้นอนไม่หลับ ต่อมานางสิริมาป่วยและตาย พระพุทธองค์ทรง
ขอให้พระเจ้าพิมพิสารเก็บศพนางไว้ในป่าช้าไม่ให้แฉ่งและหมากัดกิน พอวันที่ ๓ เช้าวันที่ ๔
ร่างของนางสิริมาเริ่มเน่าเปื่อย พระพุทธองค์ทรงประกาศว่าใครต้องการมาชมนางสิริมาให้
มาดูได้ โดยเริ่มตั้งแต่ต้องเสียค่าเข้าชม จนไม่ต้องเสีย และยกให้เปล่าก็ไม่มีใครเอา ในอุบายนี้
พระพุทธเจ้าทรงให้พระภิกษุได้พิจารณาร่างนางสิริมา และสอนให้เห็นถึงความเสื่อมไปตาม
ธรรมดาของโลก ร่างกายที่ไม่มีความเที่ยงและความยั่งยืน ซึ่งเป็นการสอนเรื่อง รูปนาม ให้
กับภิกษุที่มีจิตคิดกำหนด ให้คลายความกำหนดในรูปของนางสิริมาได้มากที่สุดทีเดียว เพราะ
หากพระองค์จะพร่ำสอนภิกษุและประชาชนที่กำลังเพ้อถึงนางสิริมา สอนอย่างไรก็คงไม่หาย
จิตคิดกำหนด เมื่อให้ได้เห็นร่างที่เน่าเปื่อยของนางสิริมา ไม่ได้สวยงามเช่นเดิมที่เคยเห็น
มา พระภิกษุและประชาชนจำนวนหนึ่งได้คิดวิเคราะห์ พิจารณาด้วยปัญญาที่บรรลุธรรม^๙

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของสาวกของพระพุทธเจ้า ด้วยเพราะมีสัมมาทิฐิ
อันเกิดจาก “ปรโตโฆสะ” คือ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้น หรือชักจูงจากภายนอก เช่น การ
สั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด และ “โยนิโสมนสิการ” คือ การทำในใจให้แยกกาย
เป็นการใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น รู้จักที่จะมอง พิจารณาสິงทั้งหลายตามความเป็น
จริงตามเหตุปัจจัย ถือได้ว่าโยนิโสมนสิการเป็นเสียงภายใน ที่ต้องควบคู่ไปกับการมีบัณฑิต
หรือสัตบุรุษคอยให้ความช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอน ที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” พระพุทธเจ้าจึง

^๗ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๗๖/๒๙๗.

^๘ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗.

^๙ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๖/๘๐-๘๑., ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓.

ทรงเป็น “ครู” ที่เปรียบดั่ง “กัลยาณมิตร” ของ “ลูกศิษย์” กล่าวคือ ความเป็นกัลยาณมิตรที่พระพุทธองค์ทรงมีให้ ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เป็นเพื่อนที่ดีตามความหมายทั่วไป แต่หมายถึงความเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง^{๑๐} ความตายของนางสิริมาจึงเป็นภาคปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ที่ช่วยให้ภิกษุรูปนั้นได้พิจารณาเรื่อง รูปนาม ได้อย่างถ่องแท้ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้แนะ สอนให้ภิกษุรูปนั้นได้คลายจิตกำหนด จึงเป็นการ “สอนน้อย” ที่พระพุทธเจ้าออกแบบได้ตรงตามจริตของภิกษุนั้น

สำหรับ เรียนมาก (Learn More) ที่พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททั้ง ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ปฏิบัติตาม คือ การศึกษา ฝึกฝน ปฏิบัติให้ทำได้ทำเป็น ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงความสมบูรณ์ เรียกว่า “สิกขา” มีอยู่ ๓ ประการคือ^{๑๑} (หรือที่เรียกว่า “ไตรสิกขา”)

๑) อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง อธิศีลอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาศีลอย่างสูง

๒) อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง อธิจิตอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิเป็นต้นอย่างสูง

๓) อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง อธิปัญญาอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง

การเรียนตามหลักไตรสิกขานี้ เริ่มต้นผู้เรียนสามารถเลือกปฏิบัติเพื่อจุดมุ่งหมายที่ต่างกันไป หากเป็นคฤหัสถ์ที่ครองเรือนก็สามารถรักษาศีล ๕ ได้ หรืออุโบสถศีล (ศีล ๘) ได้ ซึ่งจะเรียกว่า อุบาสก และอุบาสิกา ถ้าหากว่าเป็นภิกษุ จะรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ และภิกษุณีรักษาศีล ๓๑๑ ข้อ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ ชาวบ้านธรรมดาที่ยังข้องเกี่ยวในโลกียวิสัย มีความปรารถนาเพียงต้องการใช้ชีวิตแบบคฤหัสถ์อย่างปกติสุข และยังปรารถนาในภพชาติ การรักษาศีลเพียง ๕ ข้อ หรือ ๘ ข้อ ก็เพียงพอแล้ว ฆราวาสที่รักษาศีลได้บริสุทธิ์ และชวนชวายที่จะเจริญสมาธิและปัญญา ก็สามารถบรรลุธรรม

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙๖-๕๙๖.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

ได้เช่นเดียวกัน ในขณะที่พระสาวกที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี ละจากการครองเรือนแล้ว มุ่งหวังโลกุตระธรรม แสวงหาหนทางแห่งการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ก็จะต้องรักษาศีลที่สูงขึ้นตามลำดับ เพื่อให้การฝึกฝนพัฒนาตนด้วยการปฏิบัติทั้งในด้านศีล ให้มีจริยาวัตรที่งดงาม และเป็นพื้นฐานของการฝึกฝนด้านสมาธิ และปัญญา ได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม “ไตรสิกขา” สามารถถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาท (student engagement) สูงมาก หรืออาจเรียกว่าเป็นการเรียนแบบผู้เรียนกำหนด (Learners-Directed Learning) ที่จะสามารถเลือกได้ว่าตนเองต้องการศึกษาเรียนรู้อย่างไร เพื่อผลและเป้าหมายที่จะเกิดขึ้นกับตนเองอย่างไร ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนภิกษุสงฆ์ให้ปฏิบัติตามสิกขา ๓ ในปฐมมสิกขัตตยสูตร ที่ทรงสอนให้ภิกษุใช้ความเพียรในการปฏิบัติตามไตรสิกขาอย่างมีสติทั้งกลางวันและกลางคืน ภิกษุที่ปฏิบัติตามเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สิ้นต้นเหตุ ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญาณดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น^{๑๒}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมองว่า สิกขา ๓ เป็นการศึกษาเรียนรู้ที่เป็นขั้นตอนปฏิบัติ ที่เริ่มจากศีล มาสู่สมาธิ และเกิดปัญญาในที่สุด เพื่อหาหนทางจะช่วยนำพาไปสู่การหลุดพ้นได้ (มรรคมีองค์แปด) ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก และได้เข้าสู่พระนิพพานต่อไป

๔. การประยุกต์วิธีสอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เป้าหมายของการพัฒนาเด็กของวงการศึกษาไทย คือ ประารถนาที่จะเห็นเด็ก “เป็นคนดี เป็นคนเก่ง และเป็นคนมีความสุข” การพัฒนาเด็กในแต่ละช่วงวัยต่างก็มุ่งไปสู่เป้าหมายนั้น หากจะเริ่มจากการพัฒนาคนในช่วงปฐมวัย (แรกเกิด-๖ ปี) ก่อนที่จะเข้าสู่การพัฒนาเด็กด้วยการศึกษาในวัยอื่นๆ จะเห็นได้ว่าช่วงวัยนี้นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นวัยที่สมองมีการพัฒนาสูงสุด การจะพัฒนาเด็กในช่วงปฐมวัยให้เต็มตามศักยภาพ จะต้องยึดพัฒนาการของเด็กเป็นตัวตั้ง และปรับวิธีการส่งเสริมพัฒนาการ หรือวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเด็ก ให้

^{๑๒} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

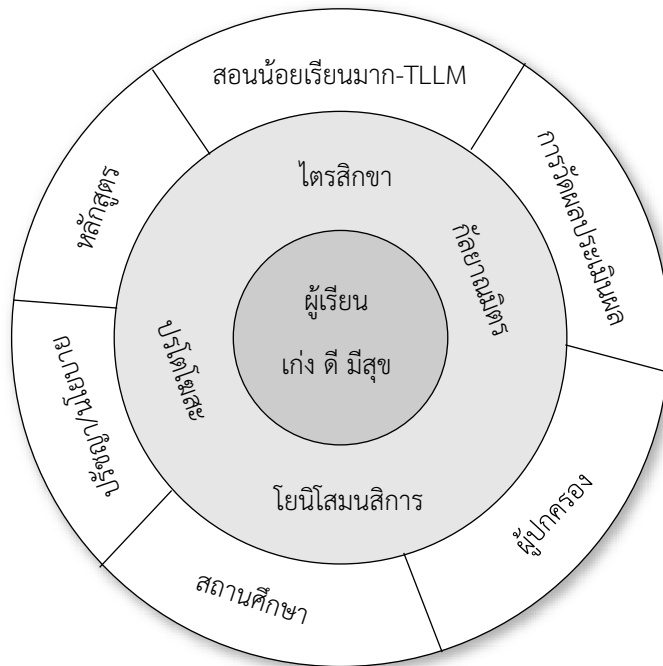
เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ในการเรียนรู้จากการเล่น ทั้งที่เล่นเอง เล่นกับเพื่อน เล่นกับพ่อแม่ และผู้เลี้ยงดู เด็กจะรู้สึกสนุก เกิดการเรียนรู้ และสมองจะพัฒนาได้เร็ว เรียกได้ว่า “สอนน้อยเรียนมาก” หรือ “Tech Less Learn More”

เด็กในช่วงปฐมวัยนี้แทบจะไม่ต้องสอนอะไรที่เป็นเนื้อหาวิชาการ หรือการจับให้เด็กมานั่งอ่านเขียน ท่องจำ จะเป็นการสร้างความเครียดและปิดกั้นการเรียนรู้ จึงควรเปิดโอกาสและจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เล่นให้มาก เด็กจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้ลองผิด ลองถูก ลองทำใหม่ จนเกิดการเรียนรู้ มีจินตนาการ และมีปัญญา ตัวอย่างเช่น การเล่นต่อไม้บล็อกของเด็กวัย ๒-๓ ปี ที่พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูจะชักชวนเด็กเล่น และทำให้ดู จากนั้นเด็กจะนำไม้บล็อกมาเรียงต่อกันเป็นรูปทรงต่างๆ โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ในการเรียนรู้ และต่อรูปทรงอย่างมีสมาธิจดจ่อไปตามที่ตนเองคิดและจินตนาการ จนเกิดความสำเร็จที่เกิดขึ้นนำพาความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นมาให้ ทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้และต่อยอดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

เสียงที่เด็กน้อยได้ยินจากครู พ่อแม่ หรือผู้ปกครองที่ชักชวนให้เล่นและพูดตาม เรียกได้ว่าเป็น “ปรโตโฆสะ” เป็นเสียงภายนอก และเด็กเกิดการรู้จักคิดอย่างแยกกาย วิเคราะห์พิจารณาตาม และคิดอย่างสร้างสรรค์ที่จะหาวิธีการเล่นตามแบบฉบับของตนเอง จึงจัดว่าเป็น “โยนิโสมนสิการ” ที่มาจากปัจจัยภายในตัวของเด็กเอง ทั้งจากการการเรียนรู้ในตอนนั้น และเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ดังนั้น ครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง จึงเป็น “กัลยาณมิตร” ของเด็กที่คอยให้คำแนะนำ ชักชวน ชี้ให้เห็นหนทางของความสำเร็จที่จะเกิดจากความพยายามของลูกในการเล่นและการเรียนรู้

“สอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนา” ที่จะนำมาใช้ในสังคมไทย สำหรับผู้สอนจึงไม่ใช่การยึดยึดความรู้มากมายให้กับเด็ก การมีชั่วโมงสอนหลายๆ ในชั้นเรียน การสอนตามตำราที่มีมากมาย การให้เด็กทำแบบฝึกหัดจำนวนมากๆ จนเด็กขาดโอกาสและเวลาในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่สนใจด้วยตัวเอง ลักษณะของการเรียนการสอนแบบโครงการที่มอบชิ้นงานให้เด็กทำจึงน่าจะเหมาะสมกับเด็กในปัจจุบัน เพื่อให้เด็กได้คิดวิเคราะห์วางแผนการทำงาน ค้นคว้าหาข้อมูลในสิ่งที่สนใจ รู้จักทำชิ้นงานด้วยตนเองทั้งที่เป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่ม และสำหรับผู้เรียนก็ต้องอาศัยการปฏิบัติและการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอในสิ่งที่ตนเองสนใจใคร่รู้ที่จะมาเสริมต่อความรู้ที่ครูชี้แนะให้ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัตินี้เองเรียกว่า “ปฏิบัติสัทธรรม” หรือ “ไตรสิกขา” ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ไม่ว่าผู้เรียนจะอยู่ในช่วงวัยใดก็ตาม

แนวคิด “สอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนา” จะไม่สามารถนำมาใช้ได้ ในบริบทสังคมไทย ด้วยเพียงเพราะหลักสี่ธรรมที่มี ปรียัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และ ปฏิเวธสัทธรรม รวมถึงแม้แต่การมีกัลยาณมิตรที่ดี มีเสียงที่เป็นปรโตโฆสะ และโยนิโส-มนสิการ ยังควรต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กอีกหลาย ประการที่จะต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร การวัดการประเมินผล การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง สถานศึกษา และปรัชญาหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ที่จะต้องมาร่วมมือกันเพื่อให้แนวคิด “สอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนา” ได้นำไปสู่ การปฏิบัติที่สามารถเกิดขึ้นทั้งในระดับปฏิบัติและระดับนโยบาย ซึ่งหากสามารถดำเนินการ พัฒนาไปพร้อมๆ กันของทุกภาคส่วน ก็ย่อมจะเห็นผู้เรียน ซึ่งก็คือ “เด็ก” เป็นคนดี เก่ง และ มีความสุข ดังแผนภาพ

แผนภาพ การสอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทย

๕. บทสรุป

สอนน้อยเรียนมาก (Teach Less Learn More-TLLM) เป็นแนวคิดด้านการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้ครูมีโอกาสและเวลาออกแบบเรียนรู้ หาวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนเพื่อจะกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็กให้รู้จักคิดวิเคราะห์มากขึ้น เด็กๆ จะได้เรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้สอนสาวกให้รู้จักความทุกข์ และแสวงหาหนทางหลุดพ้นตามหลักอริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ตามแนวทางสังฆธรรม ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พระพุทธองค์ไม่ได้สอนแบบพร่ำสอน แต่สอนตามจริต และให้ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ให้สาวกเรียนรู้ ปฏิบัติ และเห็นผลการปฏิบัติได้ด้วยตนเองตามหลักไตรสิกขา ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงมาจากการเรียนรู้จากปรโตโฆสะ โยนิโสมนสิการ และมีกัลยาณมิตรคอยแนะนำ ดังนั้นเมื่อต้องนำแนวคิดสอนน้อยเรียนมากตามหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทย สามารถนำมาใช้ได้ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กทุกช่วงวัย โดยอาศัยความเข้าใจและความร่วมมือของครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และทุกภาคส่วน ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาเด็กให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีในการสอนตามหลักพุทธธรรม. ใน พระพุทธศาสนา กับวิทยาการโลกยุคใหม่. ๑๘ ปี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : ผลิตivism, ๒๕๕๕.

วิจารณ์ พานิช. วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

การดี เลียวไพโรจน์. **Teach-Less-Learn-More** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://aseantalk.blogspot.com /2012/07/teach-less-learn-more.html#!/2012/07/teach-less-learn-more.html](http://aseantalk.blogspot.com/2012/07/teach-less-learn-more.html#!/2012/07/teach-less-learn-more.html) [๓๐ เมษายน ๒๕๕๖].

๒. ภาษาอังกฤษ

NG Jing Yng and Sumita Sheedharan. **Teach less , learn more-have we achieved it.** Today, Friday 24 August 2012.

รูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกัน ต่อการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน

จงกล บุญพิทักษ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

คุณภาพของเยาวชนเป็นเครื่องกำหนดอนาคตของประเทศ จึงจำเป็นต้องพัฒนาเยาวชนในวันนี้ให้มีคุณภาพ แต่จากปัญหาสังคมอันเกิดจากเยาวชน เช่น ปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหาเรื่องจริยธรรมต่างๆ และปัญหาสังคมที่เพิ่มขึ้นตามลัทธิวัตถุนิยม เป็นต้นชี้ให้เห็นว่าจริยธรรมและคุณธรรมในเยาวชนกำลังลดลง มีคำถามว่าเรากำลังแก้ปัญหาผิดทิศทางหรือไม่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาว่าด้วยเหตุและผล มุ่งเน้นสันติภาพ เน้นความสุขอันเกิดจากการทำความดี ดังนั้นคนในสังคมไทยน่าจะอุดมไปด้วยความสุข เพราะมั่งคั่งด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย มีศาสนาที่มุ่งเน้นความสุขและการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า แต่เหตุใดปัญหาสังคมทวีความรุนแรงขึ้นและแพร่หลายไปในมุมกว้าง เกิดเป็นปัญหาความรุนแรงในสังคมซึ่งยากต่อการแก้ไขและควบคุมบทความนี้จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่จะนำมาเสริมสร้างคุณภาพของเยาวชนให้เข้มแข็งขึ้นและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เยาวชนของประเทศ

๒. แนวคิดภูมิคุ้มกันการกระทำผิดซ้ำเชิงสังคม

เราเคยสังเกตกันบ้างหรือไม่ว่า เยาวชนวันนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิชาการมากกว่าเยาวชนในอดีต วิชาการที่เป็นความเจริญจากโลกตะวันตก รวมถึงวิชาการที่ว่าด้วยคุณธรรมและจริยธรรมเยาวชนจะมีความรู้อันเลิศ รู้หลายด้าน แต่หากเมื่อการสอบปลายภาคเสร็จสิ้นลง ความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางด้านสังคมและจริยศาสตร์กลับถูกลืมไปที่ละ

น้อยๆ จนแทบจะหมดสิ้นไป เป็นเรื่องที่น่าเสียดายว่า ความรู้ที่เยาวชนได้อ่านและท่องจำ ไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งๆ ที่ความรู้เหล่านั้นเป็นความรู้ที่มีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ปัญหาในการคบเพื่อน การเลียนแบบเพื่อน สื่อมวลชน ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ที่แสดงถึงความก้าวร้าวรุนแรง ก็มี อิทธิพลต่อการเลียนแบบ^๑ การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชนจึงควรเป็นกระบวนการ เรียนรู้แบบเน้นสอนทักษะ ดร.เอ็ดเวิร์ค เดอโบโน (Dr. Edward de Bono) ผู้นำนวัตกรรม ทางการสอนด้านทักษะได้ปาฐกถาในงานการประชุมอธิการบดีโลก เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ระหว่างวันที่ ๑๙-๒๒ กรกฎาคม โดย ดร.เอ็ดเวิร์ค กล่าวว่า มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เน้นการสอนแนวคิด การจัดการ การวิเคราะห์ และการแก้ไขความขัดแย้ง โดยอาจารย์จะเก็บความฉลาดมา ถ่ายทอดให้นักเรียน ถือเป็น การเรียนวิเคราะห์การออกแบบ แต่ไม่ได้สอนให้ออกแบบ ซึ่ง เป็นการสอนที่ล้าสมัยและไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การเรียนของเยาวชนจึงต้องเน้นทักษะ ทางความคิดพิจารณา ที่ให้ผลนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน ซึ่งจะสอดคล้องใน เรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต^๒

ในส่วนการแก้ไขปัญหาสังคมโดยการแก้ไขหรือพัฒนาเยาวชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ กระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีจะเป็นหนทางเดียวในการพัฒนาและแก้ปัญหาให้เยาวชน หรือแม้กระทั่งในต่างประเทศต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า การแก้ปัญหาทางด้านเยาวชนเป็นการ แก้ปัญหาที่ถูกประเด็นมากกว่าการแก้ปัญหาในผู้ใหญ่ ปัญหาสังคมที่เกิดจากเยาวชนวันนี้ไม่ เหมือนปัญหาของเยาวชนในอดีต ปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมของเยาวชนมี ๖ ประการ คือ ๑) การเห็นทางศาสนา ๒) การเป็นทาสของวัตถุนิยม ๓) ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ๔) การรับ วัฒนธรรมจากต่างประเทศ ๕) การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง และ ๖) ความประพฤติที่ไม่ เหมาะสมของเยาวชน^๓

^๑ อารี พันธุ์มณี, **พ่อแม่ที่ถูกอยากได้**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไวยไหม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๖.

^๒ อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙**, หน้า ๓๙.

^๓ อารี สุขประเสริฐ, **การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ความรุนแรงในครอบครัวและสังคม สุวิถีแห่งสันติภาพและสันติสุข**, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

วิธีการแก้ปัญหาอาจจะต้องปรับเปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิม หากเป็นเรื่องวิธีการจะต้องวิเคราะห์ให้เห็นว่าการประพฤติปฏิบัติของเยาวชนขาดขอบเขตและตัวอย่างอันชัดเจน ซึ่งตัวอย่างอันชัดเจนและเหมาะสมก็ต้องดูจากตัวอย่างของการปฏิบัติดีจากผู้ใหญ่ ส่วนเรื่องขอบเขตที่ใช้เป็นเครื่องชี้แนวปฏิบัติจะต้องมีการชี้แนะเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจ ตลอดจนเกิดการพัฒนาไปสู่การสร้างความสำเร็จ เรามีความเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความประพฤติไปในทิศทางโดยตนเองเป็นผู้กระทำผิด^๔ เราคงเห็นได้ว่าการเรียนด้านสังคมวิทยาและจิตวิทยาแต่ไม่สามารถประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตประจำวันของเยาวชน ซึ่งอาจมีเหตุผลมาจากสภาพครอบครัวที่แตกแยก ขาดความอบอุ่นและความเข้าใจ ดังนั้น ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่แตกต่างจึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความบกพร่องต่อผลการปฏิบัติของเยาวชน ตลอดจนการอบรมสั่งสอนทางด้านระเบียบวินัยจากครอบครัวถูกละเลย กระบวนการสร้างความเข้าใจตลอดจนกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก

การแก้ปัญหาสังคมของเยาวชนโดยการสร้างจิตสำนึกที่ดีจึงเป็นเป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นทางออกที่ดีในการแก้ปัญหาสังคม เหตุใดเยาวชนจึงขาดจิตสำนึกที่ดี แน่نونคำตอบคือ เยาวชนขาดการฝึกฝนเรื่องการสร้างจิตสำนึกที่ดีนั่นเอง จึงมีคำถามต่อไปว่า แล้วเราจะสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชนได้อย่างไร ก่อนอื่นเราต้องมาพิจารณาถึงเรื่องการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน เราจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบในการเรียนรู้ให้กับเยาวชนเสียก่อน การเรียนรู้ของเยาวชนจะเกิดการเรียนรู้ ๒ ทิศทาง ทิศทางแรกเป็นการเรียนรู้โดยการลอกเลียนจากตัวอย่างของผู้ใหญ่ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว พุทธทาสภิกขุได้ใช้วิธีการสอนด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่นเมื่อครั้งที่ท่านเป็นอาจารย์สอนพระธรรมทูตที่จะไปต่างประเทศ ในวิชาการก่อสร้างที่อยู่ พุทธทาสภิกขุปีนขึ้นไปสาธิตการมุงหลังคาให้ศิษย์ดูเป็นตัวอย่าง^๕ ทิศทางที่สองเกิดจากการเรียนรู้ในโรงเรียนผ่านกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน และถือได้ว่าทิศทางนี้เป็นทิศทางที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเวลาในการเรียนตลอดจนเนื้อหาสาระและการฝึกฝนในเรื่องระเบียบวินัยจะได้จากครูผู้สอนและจากตำราต่างๆ เยาวชนเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง ๑๕-๑๘ ปี การเรียนการสอนจึงอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่

^๔วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนในการแก้ไขฟื้นฟูผู้มีปัญหาด้านบุคลิกภาพ : ด้วยกระบวนการชุมชนบำบัด, (กรุงเทพมหานคร : ซี.พี.พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^๕พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ บุคคลสำคัญของโลก, (กรุงเทพมหานคร : เอมี เทรคดิง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒.

๔-๖ โดยส่วนใหญ่ แต่เหตุใดจิตสำนึกที่ดีจึงไม่สามารถเกิดในห้องเรียน ตลอดจนการนำเอาความรู้ทางจริยศาสตร์มาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เมื่อลองถามเยาวชนว่า การทำไม่ดีหรือประพฤติไม่ถูกต้องจะได้รับผลอะไรบ้าง พบว่าแทบจะไม่มีเยาวชนสามารถตอบได้ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น การถามบ่อยๆ เหมือนการฝึกวินัยซึ่งเราจะต้องทำอย่างต่อเนื่อง การฝึกทักษะในการเรียนรู้คู่กับทักษะทางสังคม การฝึกวินัยในโรงเรียนก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ การสอนให้เยาวชนรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง การควบคุมพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอจะทำให้เยาวชนควบคุมตนเองได้ในที่สุด^๖

๓. แนวคิดภูมิคุ้มกันการกระทำผิดซ้ำเชิงพุทธ

ทำไมเยาวชนถึงกล้าประพฤติสิ่งที่ไม่ดี เป็นคำถามที่น่าจะเดาคำตอบได้ หรือหาคำตอบได้ไม่ยากนัก สาเหตุสองประการเป็นแง่มุมที่น่าสนใจ ได้แก่ ประการแรกเพราะเยาวชนไม่ทราบถึงโทษของการประพฤติไม่ดี ประการที่สองเยาวชนขาดความละเอียดต่อความประพฤติที่ไม่ดี ซึ่งจะตรงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องhiriและโอตตปปะ อันเป็นคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเน้นเรื่องความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว และมีความละเอียดต่อความชั่ว ทั้งhiriและโอตตปปะมีความสัมพันธ์กัน หากเยาวชนเกรงกลัวต่อผลของการทำชั่วเยาวชนก็ไม่กล้าที่จะมีความประพฤติไม่ดี และหากเยาวชนมีจิตสำนึกที่ดี ก็จะไม่มีความละเอียดต่อความประพฤติที่ไม่ดี ดังนั้น เรื่องผลของการทำชั่วจึงเป็นเรื่องที่เยาวชนควรรู้และมีความเข้าใจตลอดจนพัฒนาไปสู่จิตสำนึกที่ดี ทำอย่างไรเยาวชนจึงจะเกิดการเรียนรู้เรื่องละเอียดต่อความชั่วและเกรงกลัวต่อบาป วิธีการอันสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ในเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวางได้ ก็คือ “การเลียน” และ “การเรียน” หากเราพิจารณาความหมายของ “การเลียน” หมายถึงการกระทำตามอย่าง เช่น การที่เด็กๆ เลียนเสียง เลียนคำพูด เลียนกิริยาท่าทางของผู้ใหญ่ ซึ่งผิดบ้างถูกบ้างตามแต่จะสามารถจดจำและทำตามได้ ส่วน “การเรียน” หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวางในเรื่องนั้นๆ ทั้งจากระบบการเรียนการสอน และการศึกษาด้วยตนเอง^๗

^๖อุมาพร ตรีรงค์สมบัติ, **สร้างวินัยให้ลูกคุณ**, (กรุงเทพมหานคร : ชันต์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

^๗ประภัสสร เสวิกุล, **เลียนกับเรียน**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20121109/144286/> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

จากแนวคิดเรื่องการลอกเลียนแบบและการเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่าการลอกเลียนแบบเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อเยาวชน หรือจะจำกัดความหมายให้กระชับขึ้น นั่นหมายถึงผู้ใหญ่ในวันนี้จะต้องทำให้เยาวชนลอกเลียนในเรื่องที่ดีและถูกต้อง จิตสำนึกดีควรได้รับการตักเตือนจากผู้ใหญ่ที่เป็นผู้แสดงตัวอย่างที่ดี คุณธรรมข้อใดที่ควรนำมาพิจารณาและประยุกต์ใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ทุกคน พื้นฐานความสุขอันเกิดจากสมาชิกของสังคมประพฤติดี นั่นคือการทำประชากรของสังคมได้ยึดถือคุณธรรมพื้นฐานคือเบญจศีลเพียง ๕ ข้อของความประพฤติดี ก็เพียงพอที่ทำให้สังคมมีปัญหาน้อยลง มีความผาสุกมากขึ้น ดังนั้น จิตสำนึกในเรื่องเบญจศีล ซึ่งจะเชื่อมโยงกับคุณธรรมทางด้านทริโธตต์ปะปะ จึงเป็นเรื่องพื้นฐานในการแก้ปัญหาสังคมได้ระดับหนึ่ง

ปัญหาการสร้างจิตสำนึกต่อปัญหาสังคมที่มาจากเยาวชนเกิดจากการลอกเลียนในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การแก้ปัญหาสังคมโดยการแก้ปัญหาที่ผ่านมาเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ การเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาทำให้วัยผู้ใหญ่ผันแปรเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งปัจจุบันผู้สูงอายุไม่ได้เป็นปัจจัยของปัญหาสังคม การแก้ปัญหาสังคมจึงมุ่งไปที่ประเด็นของเยาวชนโดยปริยาย ประเด็นปัญหาสังคมกับเยาวชนจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยตลอดไม่ว่ายุคใดสมัยใด และในความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้น เยาวชนวันนี้กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่โดยธรรมชาติแห่งการเคลื่อนตัวของเวลา สิ่งผู้ใหญ่มีความจำเป็นต้องทำคือการสร้างตัวอย่างที่ดีและถูกต้องเพื่อเป็นต้นแบบของการลอกเลียนแบบของเยาวชน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน การสร้างตัวอย่างที่ดีบนพื้นฐานในหลักของเบญจศีลก็เพียงพอต่อการลอกเลียนแบบของเยาวชน จึงเป็นการสมควรที่ผู้ใหญ่จะให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนตามแนวทางปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องมือฝึกคนให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นตัวหนังสือบ้าง เป็นภาวะแห่งความเป็นระเบียบบ้าง เป็นระบบแบบแผนที่กำหนดการฝึกบ้าง ตลอดจนจนเป็นการปกครองคือจัดการดูแลควบคุมคนให้ปฏิบัติหรือฝึกตนตามระบบระเบียบที่จัดตั้งไว้ นั้น เมื่อคนปฏิบัติตามจนความเป็นระเบียบกลายเป็นคุณสมบัติในตัวเขาแล้ว การที่เขาปฏิบัติตามวินัยนั้น เราเรียกว่า ศีล เพราะฉะนั้น คำว่า “มีวินัย” ที่ใช้กันในสมัยนี้ ก็คือศีลนั่นเอง^๘

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๙.

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาสังคมโดยการแก้ไขหรือพัฒนาทางด้านเยาวชน จำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีจะเป็นหนทางเดียวในการพัฒนาและแก้ปัญหาให้เยาวชน ส่วนเรื่องขอบเขตที่ใช้เป็นเครื่องชี้แนวทาง จะต้องมีการชี้แนะเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และความเข้าใจ ตลอดจนเกิดการพัฒนาไปสู่การสร้างความคิดดี เราคงเห็นได้ว่ามี การเรียนการสอนด้านสังคมวิทยาและจริยศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการคบเพื่อนก็เป็นสิ่งที่สำคัญ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก เยาวชนจึงควรทราบหลักธรรม ที่เกี่ยวกับการคบมิตร ซึ่งจะมีทั้งมิตรแท้ มิตรเทียมและมิตรต่อมิตร^๔ ตลอดจนการเรียน เนื้อหาสาระทางด้านพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การเรียนรู้ของเยาวชนเป็นไป เพื่อการสอบให้ผ่านในวิชานั้นๆ เท่านั้น ความจำที่มีอยู่ในเรื่องราวต่างๆ ทางจริยศาสตร์และ ศาสนาก็ถูกสลิมนไปตามเวลา นั้นหมายความว่า เยาวชนนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการ เรียนรู้มาใช้ในการสร้างสันติสุขและความดีงามให้กับตนเองไม่ได้ จึงเป็นเรื่องของเหตุผลว่า ทำไมจึงเกิดความบกพร่องต่อความรู้ของเยาวชน กระบวนการสร้างความเข้าใจตลอดจน กระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก ปัญหาที่ยิ่งใหญ่ก็คือ เราจะ สร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชนอย่างไร การแก้ปัญหาสังคมของเยาวชนโดยการสร้าง จิตสำนึกที่ดี จึงเป็นเป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นทางออกที่ดีในการแก้ปัญหาสังคม

๔. การวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน

เยาวชนผู้กระทำผิดซึ่งได้รับการดูแลจากสถานพินิจฯ และรับการพิจารณาโทษ ตลอดจนการแนะนำเพื่อการฟื้นฟู จึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความรู้ซึ่งจะเป็นการปฏิบัติตาม นโยบายของรัฐบาล เยาวชนผู้กระทำผิดโดยทั่วไปกระทำผิดเพราะความไม่รู้หรือขาดความรู้ ๓ ด้าน คือ ขาดความรู้ในอาชีพ ขาดความรู้ความเข้าใจต่อสังคม และขาดความรู้ทางธรรมะ พื้นฐาน ทำให้เยาวชนที่ไม่เคยกระทำผิดหรือเยาวชนผู้กระทำผิดมาแล้วสามารถกระทำผิดได้ หากต้องการแก้ปัญหาค่าการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน จำเป็นต้องแก้ไขปัญหานั้น ๓ ด้านไป พร้อมๆ กัน การแก้ปัญหาดังกล่าวจะสอดคล้องกับทฤษฎี “บวร” คือใช้ บ้าน วัด และ โรงเรียน ให้ทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เสมือนเฟือง ๓ ตัวขับเคลื่อนกลไกให้ ทำงานในเวลาเดียวกัน และจากปัญหา ๓ ด้าน จึงจำเป็นต้องประยุกต์ทฤษฎีบวรเพื่อนำมา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๕, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๙.

แก้ปัญหาให้ตรงจุดมากที่สุด การปรับให้ศาลเยาวชนและครอบครัวทำหน้าที่เป็นบ้านใน ทฤษฎีบวร หรือเรียกได้ว่าเป็นบ้านหลังที่ ๒ ของผู้กระทำผิด ทำหน้าที่ให้ความรักความ เมตตาอบอุ่น ซึ่งแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ให้รู้ผิดรู้ถูก ตลอดจนให้ความรู้ เรื่องสังคมพื้นฐานแก่ผู้กระทำผิด เช่น ความรู้ทางด้านหน้าที่พลเมือง ความมีระเบียบวินัยอัน เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องปลูกฝังจากบ้าน ปรับให้สถานประกอบการทำหน้าที่แทนโรงเรียน มีหน้าที่ให้ความรู้ทางด้าน การประกอบอาชีพ เพื่อที่จะได้นำความรู้นั้นไปเลี้ยงชีพตนเองได้ มี งานทำเป็นหลักแหล่งมั่นคงในชีวิต ส่วนวัดทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจต่อธรรมะพื้นฐาน ในการเป็นเยาวชนหรือพลเมืองที่ดีต่อไป เท้ากับให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ ซึ่ง สามารถอธิบายแนวทางในการแก้ไขได้ ดังนี้

๑) การปรับศาลเยาวชนและครอบครัวให้ทำหน้าที่แทนบ้านในทฤษฎีบวร ซึ่งใน ระหว่างพิจารณาคดีเยาวชนผู้กระทำผิดได้รับการดูแลคุ้มครองโดยสถานพินิจฯ ของแต่ละ จังหวัด มีกำหนดระยะเวลาต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับ การกระทำผิดที่ตนเองได้กระทำไป การกระทำผิดของเยาวชนในมุมมองจากบ้าน คือ เยาวชนขาดความรักความอบอุ่น ขาดความเข้าใจของสมาชิกในบ้าน ขาดความรู้ในเรื่องระเบียบวินัย ขาดความเข้าใจต่อหน้าที่ ในฐานะพลเมืองที่ดี ทำให้เยาวชนมีโอกาสกระทำผิดมาก

ดังนั้น การปรับศาลเยาวชนและครอบครัวให้ทำหน้าที่เป็นบ้านจึงเป็นความ เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุการกระทำผิดของเยาวชน ศาลเยาวชนและครอบครัวซึ่ง มีเจ้าหน้าที่ในการทำหน้าที่แก้ไขบำบัดและฟื้นฟู โดยรับเป็นพ่อศาลหรือแม่ศาล ในการให้คำปรึกษาชี้แนะ ความเข้าใจ ความรัก ความอบอุ่น แก่เยาวชนผู้กระทำผิด ซึ่งจะให้คำปรึกษา เป็นระยะๆ เสมือนเยาวชนอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น มีพ่อหรือแม่ที่คอยให้ความรักให้ความ อบอุ่นคอยดูแล ในขณะที่เดียวกันเยาวชนผู้กระทำผิดจะได้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับความรู้ทาง สังคมโดยผ่านกระบวนการอบรมจากเจ้าหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว ให้สามารถ ปรับตัวและพร้อมใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเข้มแข็ง ซึ่งในอดีตเยาวชนผู้กระทำผิดอาจรู้สึกขาด ความรักความอบอุ่นจากครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่แยกทางกันหรือเสียชีวิตไป หรือบาง ครอบครัวพ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นปัญหาครอบครัวที่ เยาวชนต้องรับรู้และกลายเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เยาวชนตัดสินใจกระทำผิดหรือกระทำผิด ซ้ำ การทำหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวในฐานะบ้านที่มีพ่อแม่ จึงเป็นการแก้ปัญหา ทางด้านบ้านได้อย่างสมบูรณ์ หลังจากผ่านกระบวนการแล้ว เยาวชนผู้กระทำผิดจะเป็น เยาวชนที่มีคุณภาพของสังคม และใช้ชีวิตหลังได้รับการปล่อยตัวได้อย่างเข้มแข็ง

๒) การปรับสถานประกอบการให้ทำหน้าที่โรงเรียนในทฤษฎีบวร เพื่อให้ความรู้ทางด้านอาชีพซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานที่มีความเหมาะสมในการเริ่มต้นทำงาน และมีอาชีพเป็นหลักแหล่งหลังคดีสิ้นสุดเพื่อใช้ชีวิตในสังคมต่อไป อาชีพที่เยาวชนผู้กระทำผิดได้รับการฝึกควรเน้นที่งานช่างฝีมือ ได้แก่ ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ช่างกลึง ช่างซ่อมสรีรยนต์ ช่างเฟอร์นิเจอร์ ซึ่งอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพพื้นฐานทั้งชายและหญิงที่สามารถทำได้เมื่อคดีสิ้นสุดเพื่อเป็นอาชีพหลัก เยาวชนผู้กระทำผิดสามารถเข้าทำงานในสถานประกอบการที่เยาวชนผู้กระทำผิดฝึกหรือสถานประกอบการอื่นๆ ที่มีลักษณะอาชีพหรือความรู้ที่ได้จากการฝึก ซึ่งการให้ความร่วมมือของสถานประกอบการไม่มีการผูกมัดเยาวชนผู้กระทำผิด มีอิสระในการตัดสินใจเลือกสถานที่ทำงานเพื่อเลี้ยงชีพเหมือนเยาวชนทั่วไป ซึ่งสถานประกอบการพื้นฐานจะมีอยู่โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานช่างฝีมือที่กำลังขาดแคลนในภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งผู้ประกอบการที่ให้ความร่วมมือฝึกอาชีพให้กับเยาวชนผู้กระทำผิดจะต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อในการรับเยาวชนผู้กระทำผิดไปฝึกอาชีพ เพราะในบางอาชีพอาจจะขัดต่อความรู้สึกของลูกค้าอย่างแรง เช่น อาชีพผู้บริการในร้านอาหาร หรือบริการตามโรงแรมต่างๆ ในบางครั้งความร่วมมือในการทำงานของเยาวชนผู้กระทำผิดยังไม่มีความพร้อมทางด้านจิตใจ อาจจะทำให้ผู้ประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อเสียงของผู้ประกอบการ เช่น การทะเลาะกันระหว่างเยาวชนผู้กระทำผิดกับพนักงานของผู้ประกอบการ หรือเยาวชนผู้กระทำผิดกับลูกค้าของสถานประกอบการ ซึ่งผู้ประกอบการจะต้องยอมรับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ดังนั้นอาชีพที่จะฝึกให้กับเยาวชนผู้กระทำผิดไม่ควรจะเป็นอาชีพที่ต้องพบปะหรือให้บริการโดยตรงกับลูกค้าของสถานประกอบการ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ประกอบการเสียชื่อเสียงได้ และเป็นความไม่คุ้มค่าต่อสถานประกอบการ เจ้าหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวจึงต้องกำหนดอาชีพจากปัญหาดังกล่าว ให้สถานประกอบการที่เหมาะสมสมัครใจต่อการให้ความร่วมมือในการที่จะฝึกอาชีพให้กับเยาวชนผู้กระทำผิดของศาลเยาวชนและครอบครัวได้

๓) การให้ความรู้ในด้านของคุณธรรมและศีลธรรมแก่เยาวชนผู้กระทำผิดโดยวัด ซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องเป็นผู้ร่างหลักสูตรร่วมกับทางวัดที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำหน้าที่อบรมพัฒนาจิต เพื่อให้พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่อบรมเยาวชนผู้กระทำผิดได้ใช้เป็นกรอบในการอบรมและประเมินผล ซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องพิจารณาวัดที่มีความพร้อมต่อการอบรม เช่น มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมหรือสามารถประสานงานกับพระสงฆ์ในพื้นที่ให้เข้ามามีการอบรม การอบรมศีลธรรมและคุณธรรมอาจใช้การอบรม

แบบการบวชเณร หรือการบวชชีพรหมณ์ก็ได้ การบวชลักษณะนี้เยาวชนผู้กระทำผิดอาจใช้เป็นโอกาสในการหลบหนีได้

ดังนั้น ศาลเยาวชนและครอบครัวจึงต้องพิจารณาเป็นพิเศษ ควรคัดเลืออกจากเยาวชนผู้กระทำผิดที่มีความประพฤติดีจึงจะสามารถบวชได้ วิธีนี้จะเป็นการเสริมแรงบวกให้กับเยาวชนผู้กระทำผิดได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นได้ ส่วนเยาวชนผู้กระทำผิด มีความประพฤติยังไม่ดีอาจใช้วิธีนิมนต์พระสงฆ์ไปให้การอบรมสั่งสอน ศีลธรรมและคุณธรรมในสถานพินิจฯ เป็นระยะๆ เนื้อหาความรู้ที่เยาวชนผู้กระทำผิดควรได้รับการอบรมต้องเน้นหนักไปในทางเรื่องความละเอียดต่อความชั่วเกรงกลัวต่อบาปเป็นหลัก ส่วนศีลธรรมและคุณธรรมอื่นๆ จะเป็นเรื่องรอง ดังนั้น หลักสูตรที่ใช้ในการอบรมเยาวชนผู้กระทำผิดจะต้องได้รับการออกแบบเป็นพิเศษโดยพิจารณาร่วมกันระหว่างศาลเยาวชนและครอบครัวกับวัด

๕. บทสรุป

การป้องกันมิให้เยาวชนผู้กระทำผิดกระทำผิดซ้ำอีก เป็นการป้องกันในลักษณะของการสร้างความพร้อมในการใช้ชีวิต เตรียมความพร้อมในการเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ดูแลตนเองได้โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง เยาวชนที่เป็นคนเก่งเป็นคนดีที่สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจในภาวะการเติบโตทางจิตและอารมณ์ ทำให้เยาวชนผู้กระทำผิดเกิดการก้าวข้ามช่วงวัยแห่งการปรับเปลี่ยนจากเยาวชนสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และประการสำคัญคือเป็นการเพิ่มภูมิต้านทานจากปัญหาเดิมในอดีตได้ เป็นความเข้มแข็งทางสังคมที่เกิดจากการฝึกอบรมโดยผ่านกระบวนการของศาลเยาวชน ครอบครัว สถานประกอบการ และวัด ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาไปพร้อมๆ กันทั้ง ๓ ด้าน ภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นทั้ง ๓ ด้านพร้อมกันคือ เกิดความอบอุ่น เกิดการดูแลตนเองได้ และเกิดจิตสำนึกที่ดี ดังนั้น เหตุปัจจัยที่มีผลกระทบทำให้เยาวชนกระทำผิดซ้ำมี ๓ ด้าน คือ ด้านการยอมรับในครอบครัว ด้านคุณธรรมและจริยธรรม และด้านการมีอาชีพเลี้ยงตนเองได้ โดยใช้คุณธรรมด้านหิริโอตตปปะในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เยาวชนเป็นการแก้ปัญหาโดยความร่วมมือกันของศาลเยาวชน ครอบครัว วัด และสถานประกอบการ ภูมิคุ้มกันที่เกิดกับเยาวชนผู้กระทำผิดป้องกันไม่ให้เยาวชนกระทำผิดซ้ำ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเยาวชนที่ยังไม่เคยมีการกระทำผิดช่วยมาก่อนสามารถใช้รูปแบบเดียวกัน ซึ่งอาจมีการปรับจากศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นโรงเรียน จะให้ความรู้สึกที่ดีแก่เยาวชน

ทั่วไป ซึ่งสามารถทำให้เยาวชนเข้มแข็งขึ้น มีภูมิคุ้มกันต่อการกระทำผิด ความสุขสงบในสังคมไทยจะมีมากขึ้น ซึ่งหมายถึงความแตกร้าวนั้นเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตสำหรับครอบครัวที่มีปัญหาลดลง เป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่นและความสุข ส่งผลให้ประชาชนในชาติมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ บุคคล
สำคัญของโลก. กรุงเทพมหานคร : เอมี่ เทรดดี้ง, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่ง
พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.
- _____ . ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๕. กรุงเทพ-
มหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๔.
- วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนในการแก้ไขฟื้นฟูผู้มีปัญหาด้าน
บุคลิกภาพ : ด้วยกระบวนการชุมชนบำบัด. กรุงเทพมหานคร : ซี.พี.พับลิชชิ่ง,
๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี.
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.
- อารี พันธมณี. พ่อแม่ที่ลูกอยากได้. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไยใหม่,
๒๕๔๗.
- อารี สุขประเสริฐ. การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาคความ
ขัดแย้งความรุนแรงในครอบครัวและสังคม สู่วิถีแห่งสันติภาพและสันติสุข.
กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๕.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. สร้างวินัยให้ลูกคุณ. กรุงเทพมหานคร : ชันด้าการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประภัสสร เสวิกุล. เลียนกับเรียน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20121109/144286/%> [๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖].

สัปปุริสธรรม ๗ : หลักการบริหารวิถีพุทธ

ธงชัย สิงอุตม

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหาผลกำไร และมีการแข่งขันกันสูงทั้งในเชิงการบริหารงานและการพัฒนาองค์การให้บรรลุผลตามเป้าประสงค์ขององค์การ เพื่อให้เหนือกว่าองค์การอื่น จึงได้มีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นแผนกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในสถานการณ์ปัจจุบันก็มีนักวิชาการทางซีกโลกตะวันตกให้ความสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนาเหมาะสมและประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ ยกตัวอย่างเช่น สตีเวน พอล จอบส์ (Steven Paul Jobs) หรือ สตีฟ จอบส์ เป็นผู้นำธุรกิจและนักประดิษฐ์ชาวอเมริกัน ผู้เป็นอดีตประธานกรรมการบริหารของแอปเปิลคอมพิวเตอร์ ได้อาหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนาแบบเซนมาประยุกต์ใช้ในการเป็นซีอีโอของบริษัทแอปเปิลคอมพิวเตอร์ เพราะเขาถือว่า การใช้หลักการ วิธีการหรือเทคนิคของนักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการจัดการบริหารจัดการมาไม่เกิน ๑๐๐ ปี เป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุนิยม รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไรและการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตก ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขารู้ว่าศาสตร์แห่งการจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั่นคือ ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง การวางแผน ซึ่งการวางแผนมีความสำคัญมากทั้งแก่บุคคลและองค์การ โดยการผสมผสานเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั่นคือหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับการวางแผน อีกทั้งเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน ถึงแม้ว่าหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะก้าวล่วงมากกว่า ๒,๖๐๐ ปีแล้วก็ตาม

๒. การวางแผนการบริหารด้วยหลักสัปติสธรรม ๗

การวางแผนการบริหารด้วยสัปติสธรรม ๗ ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตว์บุรุษหรือเป็นคนดี มีคุณธรรม ประกอบด้วย ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (เห็นเหตุแล้วคาดการณ์ถึงผลในอนาคต) รู้จักผล (เห็นผลตอนนี้แล้วยังรู้ถึงสาเหตุในอดีตได้) รู้จักตน (รู้จักตนเอง สมรรถนะความรู้ความสามารถของตน) รู้จักประมาณ (รู้จักความพอเพียงพอดีของตนเอง และสิ่งต่างๆ) รู้จักกาล (รู้จักเวลาว่าควรทำอย่างไร จึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิผล) รู้จักชุมชน (รู้จักการประพฤติตนเอง เมื่ออยู่ในสังคมต่างๆ ในเรื่องของการคิด การพูด และการทำ) และรู้จักบุคคล (รู้วิธีการเลือกคบแต่คนดี หรือกัลยาณมิตร และหลีกเลี่ยงการคบคนพาล ตลอดจนการรู้จักการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เหมาะสม)

พุทธทาสภิกขุได้บรรยาย “การบริหารธุรกิจแบบพุทธ” ซึ่งได้กล่าวถึงการใช้สัปติสธรรมในการบริหารตามหลักการบริหาร มี ๔ M ที่สำคัญคือ Man (คน) Machine (เครื่องจักร) Money (เงินทุน) และ Material (วัสดุ) และเชื่อว่า M ที่สำคัญที่สุดคือ Man (คน) เพราะคนสามารถหาเครื่องจักร หาเงิน และหาวัสดุมาได้ หากเราทำให้คนนั้นเป็นคนดีที่ถูกต้องแล้วเชื่อแน่ว่าจะบริหารงานได้สำเร็จสมประสงค์ คนดีที่ถูกต้องนี้คือ ต้องเป็นทั้งคนดีและคนเก่งด้วย เมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินแล้ว สัปติสธรรม ๗ คือ เหตุ - ผล - ตน - ประมาณ - กาล - ชุมชน - บุคคล จะไปเกี่ยวข้องกับการวางแผนการบริหารได้อย่างไร เพราะยังเป็นการรู้จักยังไม่รู้จริงและยังไม่รู้แจ้ง และเป็นเพียงแค่ความรู้ (ปริยัติ) ยังไม่ได้นำไปปฏิบัติ (ปฏิบัติ) และยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ (ปฏิเวธ) แนวคิดในเรื่องการบริหารหากรู้จัก “บริหารตน” แล้ว หลักการบริหารนี้ย่อมสามารถประยุกต์ใช้กับ “การวางแผนการบริหารชีวิตประจำวัน การวางแผนการบริหารครอบครัว การวางแผนการบริหารงานของตนเอง การวางแผนการบริหารธุรกิจระดับผู้จัดการ การวางแผนระดับองค์กร และการวางแผนการบริหารประเทศชาติได้”

หลักสัปติสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัปติสสูตร^๑ อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่าหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลกโดยมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึด

^๑ม.จ. (ไทย) ๑๔/๑๐๕/๑๒๕-๑๓๕.

หลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ

๑. ฉัมมัณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ เห็นเหตุหรือการกระทำเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าจะส่งผลในอนาคตอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลเตือนภัยในการวางแผนป้องกันต่อไป

๒. อัถถัณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เช่น รู้จักว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้ คือ เห็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไรในอดีต เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต โดยการขจัดสาเหตุ รากเหง้าหรือปฏิบัติตามวิธีการที่ได้ผลดีมาแล้ว

๓. อัถตฺตณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” ว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ๆ แล้วประพัตติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร คือ มองตัวเองหรือองค์การแล้วทบทวนดูว่าสถานะที่ตัวเองเป็นและฐานะที่ตัวเองมีเป็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารตนบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๔. มัตตณฺญตา “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร คือ มองงานที่ตนเองทำอยู่แล้ว พิจารณาวิเคราะห์ด้วยปัญญาว่าความพอเหมาะ ความพอดี ความพอเพียงอยู่ที่ไหนเท่าไร เพื่อจะได้กำหนดแผนการปฏิบัติได้เหมาะสมอันมุ่งไปสู่ผลลัพธ์อย่างดีเลิศ

๕. กาลัณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เช่น รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ คือ มองงานที่จะทำแล้วพิจารณาบริหารเวลาโดยดำเนินการ ปฏิบัติว่าควรจะทำให้ทันเวลากำหนด ทำให้ถูกเวลาที่ต้องทำตามเวลาที่กำหนด และทำให้ เริ่มและเสร็จตามเวลาที่วางแผน โดยคำนึงถึงวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖. ปริสัณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” โดยกิริยาที่จะต้องประพัตติต่อ ชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องประพัตติต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิริยาอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ คือ มองงานของตัวเองว่าต้องเกี่ยวข้องกับ ชุมชนอะไรบ้างในเชิงธุรกิจ และมีผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างไร แล้วชุมชนนั้นคิดอย่างไร เตือตร้อนอย่างไร เชื้ออย่างไร เพื่อเราจะได้ปฏิบัติเข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้อง

๗. ปุคคัณฺญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” ควรรู้วิธีเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็น คนดีควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ คือ การวางแผนการบริหารงานต้องใช้คนทำงานและ จำเป็นต้องติดต่อกับบุคคลในชุมชน การจัดหาคนเข้าทำงานต้องสอบสัมภาษณ์คนเข้าเป็น

พนักงานโดยเลือกให้ถูกต้องกับความรู้ความสามารถ และต้องเป็นคนดีด้วยงานจึงจะบรรลุความสำเร็จ

การวางแผนการบริหารงานตามสถานการณ์เชิงพุทธนี้ แท้จริงแล้วก็เป็นการบริหารงานที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งภายนอกและภายในตัวเรา ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละปัญหาที่มีวิธีการแก้ปัญหาแตกต่างกันไป ตามวัฒนธรรมองค์กร สถานที่เกิดเหตุปัจจัยอื่นๆ ความถนัดของผู้วางแผน เพราะฉะนั้นต้องเลือกใช้ธรรมะให้ถูกต้อง ภาษาพระเรียกว่า ธรรมานุธรรมะปฏิบัติ คือ ปฏิบัติธรรมน้อยให้คล้ายธรรมใหญ่ เลือกธรรมะย่อยๆ มาปฏิบัติให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ต้องการ การเลือกใช้ธรรมะให้ถูกต้อง นี้แหละคือการวางแผนการบริหารเชิงพุทธ

๓. ความสำคัญของการวางแผน

การวางแผนงานในการบริหารจัดการขององค์กรทุกระดับจะมีแนวคิดว่าการวางแผนเปรียบเสมือนเข็มทิศชี้ทางเดินให้แก่องค์กรนั้นๆ การวางแผนงานนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการบริหารจัดการองค์กรทุกประเภททั้งภาครัฐและเอกชน ถ้าปราศจากการวางแผนแล้วก็จะเหมือนเรือที่ไร้หางเสือ องค์กรก็จะถูกพัดพาไปตามกระแสลมของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมาจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและการเมือง โดยไม่มีทิศทางที่แน่นอน

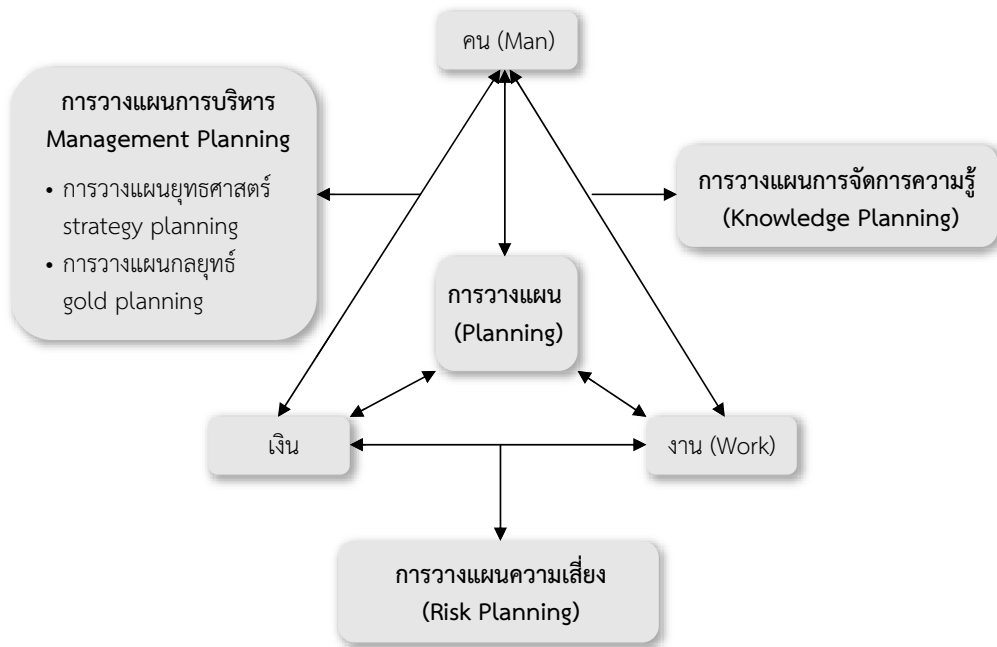
การวางแผน มาจากคำในภาษาละตินว่า “แพลนัม” (Planum) หมายถึงพื้นที่ราบหรือพิมพ์เขียว ภาษาอังกฤษใช้ “Planning” ซึ่งหมายถึงขั้นตอนการกำหนดและการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย หรือทำให้เป้าหมายเป็นจริง^๒ กระบวนการวิเคราะห์และการตัดสินใจของผู้บริหารที่จะกำหนดวิธีการไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำเอาข้อมูลข่าวสาร (Information) ในอดีตมากำหนดหรือพยากรณ์อนาคต ดังนั้น แนวคิดของการวางแผนจึงมีลักษณะเป็น “ศาสตร์” ที่ต้องใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Information) ที่มีความแม่นยำและเชื่อถือได้ และจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่ชัดเจนและมีความต่อเนื่องกันตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใช้แผนมีความรู้และความเข้าใจที่จะสามารถนำไป

^๒Judith R. Gordon and associates, **Management and Organization Behavior**, (Massachusetts : Allyn& Bacon, 1990), p. 107.

ปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้ การวางแผนงานประกอบด้วย การวางแผน ๓ ประการ ดังนี้

๑. การวางแผนการบริหาร ประกอบด้วย การวางแผนยุทธศาสตร์ การวางแผนกลยุทธ์ และการวางแผนปฏิบัติการ
 ๒. การวางแผนการจัดการความเสี่ยง
 ๓. การวางแผนการจัดการความรู้
- ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงกระบวนการวางแผน

จากแผนภาพแสดงกระบวนการวางแผนนั้นมืองค์ประกอบในการวางแผนที่สำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ คน (Man) เงิน (Money) และงาน (Work) ในการกระบวนการจัดการระหว่างคนและเงินนั้นจะมีการวางแผนการบริหารงานที่สำคัญอยู่ ๓ แผนงาน คือ การวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategy planning) การวางแผนกลยุทธ์ (Gold planning) และการวางแผนปฏิบัติการ (Action planning) ในกระบวนการจัดการระหว่างเงินและงานนั้นจะมีการวางแผนการบริหารความเสี่ยง (Risk Planning) และในกระบวนการจัดการระหว่างคนและงานนั้นจะมีการวางแผนการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Planning)

ฉะนั้นการวางแผนทุกระดับจะมีประโยชน์ทั้งต่อผู้บริหารและผู้ปฏิบัติคือ ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาและความผิดพลาด หรือลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานในอนาคต ทำให้องค์การมีกรอบหรือทิศทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และใครทำ ทำให้นักบริหารมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ง่าย ช่วยให้เกิดการประหยัดทรัพยากรทางการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ ช่วยให้การปฏิบัติงานรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ เพราะมีแผนเป็นแนวทาง “เปรียบเสมือนเรือที่มีหางเสือ” ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นระบบ นักบริหารสามารถควบคุมติดตามการปฏิบัติงานได้ง่าย

ถ้าจะแบ่งระดับของการวางแผนตามลักษณะของการบริหารงานในองค์การสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ^๓ คือ

๑) การวางแผนระดับนโยบาย (Policy Planning) เป็นแผนระดับสูงสุดขององค์การ มักจะระบุแนวทางอย่างกว้างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดแผนชนิดอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นแผนระยะยาว (Long-Range Plan) เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐

๒) การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นการวางแผนหลอมรวมครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดขององค์การหรือแผนงานใหญ่ขององค์การ โดยจะระบุไว้ “อย่างกว้าง” และ “มองไกล” ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งมักจะเป็นแผนระยะยาว ๕-๑๐ ปี ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับแผนระดับนโยบาย

๓) แผนปฏิบัติการหรือแผนดำเนินงาน (Operation Plan) เป็นการวางแผนที่กำหนดจุดมุ่งหมายระยะสั้น ระยะเวลาไม่เกิน ๑ ปี ซึ่งถ่ายทอดมาจากแผนกลยุทธ์ องค์ประกอบของแผนปฏิบัติการจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรม ขั้นตอนการปฏิบัติ งบประมาณ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน แผนปฏิบัติการแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือแผนใช้ประจำ (Standing Plans) และแผนใช้เฉพาะครั้ง (Single-use Plans)

การวางแผนยุทธศาสตร์ หรือ การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์การ โดยกำหนดสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องบรรลุ และกำหนดแนวทางในการบรรลุสภาพการณ์ที่กำหนดบนพื้นฐานข้อมูล

^๓วันชัย มีชาติ, การบริหารองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

ที่รอบด้านอย่างเป็นระบบ การกำหนดแนวทางที่จะบรรลุสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องการให้เกิด จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่รอบด้าน คือ จะต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ที่ต้องการให้เกิดศักยภาพหรือขีดความสามารถขององค์การ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม การกำหนดแนวทางที่จะบรรลุสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องการให้เกิดจะต้องเป็นระบบ คือ แนวทางที่กำหนดขึ้นจะต้องดำเนินไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน การวางแผนยุทธศาสตร์จะต้องตอบคำถามหลัก ๓ ประการคือ

- ๑) องค์การกำลังจะก้าวไปทางไหน (Where are you going?)
- ๒) สภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร (What is the environment?)
- ๓) องค์การจะไปถึงจุดหมายได้อย่างไร (How do you get there?)

กระบวนการการวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning Processes) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑) กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision)
- ๒) กำหนดภารกิจหรือพันธกิจ (Mission)
- ๓) กำหนดเป้าประสงค์หรือจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนา (Goal)
- ๔) กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หรือยุทธศาสตร์ (Strategy)
- ๕) กำหนดกลยุทธ์หรือแนวทางการพัฒนา

คำว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) มีความหมายรวมถึง “จุดหมายปลายทาง (End)” และ “วิธีการสู่จุดหมายปลายทาง (Means) เจิงนโยบาย” ซึ่งใช้ในการกำหนดนโยบายจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ ตามหลักวิชาการส่วนคำว่า “กลยุทธ์” (Strategies) หมายถึง วิธีการสู่จุดหมายปลายทาง (Means) ระดับปฏิบัติการและเป็นแนวทางเพื่อตอบสนองวิธีการสู่จุดหมายปลายทางระดับนโยบาย

๔. การประยุกต์หลักสัปปริสธรรมเพื่อการบริหาร

สัปปริสธรรม เป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ หรือเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นคนเก่ง หากนำมาใช้กับการวางแผนการ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนการบริหาร ดังนี้^๔

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

๑. ฉัมมัญญุตตา รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎเกณฑ์ แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น เห็นเหตุการณ์อะไรก็ตามแต่ ก็จะมีรู้ได้ว่า เกิดจากเหตุอะไร ทำให้ผ่นจึงตกสาเหตุมาจากอะไรและผลจะเป็นอย่างไร รู้ว่าจะต้องกระทำ เหตุแบบนี้จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการนั้นๆ เป็นต้น

๒. อัถถัญญุตตา รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ คือ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดประโยชน์เกิดผลได้จริง

๓. อัถตัญญุตตา รู้จักตน คือ รู้จักตัวตนของเราเอง ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม สามารถประเมินตนเองได้ในหลักธรรม ดังนี้ ศรัทธา (ชอบหรือรักในงานอะไร) ศีล (วินัย) สุตตะ (ความรู้) จาคะ (ความเสียสละ) ปัญญา (กระบวนการในการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่) เป็นต้น แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไข ปรับปรุงต่อไป

๔. มัตถัญญุตตา รู้จักประมาณ คือ ความพอดี ความเหมาะสม สอดคล้องกับ สภาพการณ์

๕. กาลัญญุตตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น แบ่งเวลา ทำให้ถูกจังหวะ ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น

๖. ปริสัจญุตตา รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติ ต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น

๗. ปุคคัลโปปปริญญุตตา รู้จักเลือกคบคน คือ รู้ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดย อัจฉาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติ ต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการวางแผนนี้เอง ทำให้ผู้วางแผนสามารถ พิจารณาถึงองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการวางแผนทั้ง ๓ อย่าง คือ คน (Man) เงิน (Money) และงาน (Work) ได้อย่างถูกต้องและรอบคอบชัดเจนยิ่งขึ้น นำสิ่งต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น กำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการดำเนินงานต่างๆ อีกทั้งยังสามารถ ตอบคำถามหลักสามประการในการวางแผนยุทธศาสตร์ คือ องค์การกำลังจะก้าวไปทางไหน สภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร องค์การจะไปถึงจุดหมายได้อย่างไร เกิดกระบวนการวางแผนที่มี

ประสิทธิภาพทุกระดับการวางแผน เช่น แผนระดับนโยบาย แผนระดับกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ

๕. บทสรุป

หลักพุทธธรรม มิได้มีจุดหมายเพื่อพัฒนาองค์การหรือหน่วยงาน และเป็นทฤษฎีขององค์การในการบริหาร แต่หลักพุทธธรรมได้ให้ความสำคัญสำหรับคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน หมายความว่า พุทธธรรมนั้นต้องการให้มนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม สามารถพัฒนาตนในทางคุณธรรม ได้แสดงออกมาโดยธรรมที่ควรประพฤติ ทั้งองค์ความรู้ ความสามารถ หลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักคนดีที่ถูกต้อง ประกอบด้วย ความเป็นคนรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล สามารถนำมาเป็นกระบวนการวิเคราะห์และการตัดสินใจของผู้บริหารที่จะกำหนดวิธีการไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนการบริหารงานตามสถานการณ์เชิงพุทธนี้แท้จริงแล้วก็เป็นการวางแผนการบริหารงานที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งภายนอกและภายในตัวเรา ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละปัญหา ซึ่งมีวิธีการการวางแผนแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมองค์การ สถานที่เกิดเหตุปัจจัยอื่นๆ ความถนัดของผู้แก้ปัญหาว่าจะเลือกอาวุธอะไรมาใช้งานธรรมะอื่นๆ ที่เน้นตามสถานการณ์ จนสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ทุกประการ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.

วันชัย มีชาติ. **การบริหารองค์การ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

Judith R. Gordon and associates. **Management and Organization Behavior.** Massachusetts : Allyn & Bacon, 1990.

การบริหารการศึกษาตามหลักอภิปาก ๔

พระมหาอำนาจ ปวทุมนโ

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

การบริหารพระปริยัติธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการธำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา สมัยปัจจุบันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองการปกครอง ความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามา ทำให้การบริหารพระปริยัติธรรมได้รับผลกระทบอย่างมาก ส่งผลให้วัดค่อยๆ ลดบทบาทลงเรื่อยๆ การศึกษาผู้ศรัทธาเป็นการดึงคนออกจากวัด ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงจำนวนมากพิจารณาว่าพุทธศาสนาเป็นของล้าสมัย แม้ว่าจะเป็นที่น่าเคารพนับถืออยู่ การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่เรียกว่า การศาสนศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่การเรียนนักธรรมและบาลี หลักสูตรที่ใช้เรียนมีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำเอาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียน เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา เรียกกันว่า เรียนพระพุทธรพจน์^๑ เหตุที่พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่และสืบต่อมาได้ทุกวันนี้โดยไม่สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป และมีการสืบทอดพัฒนาตลอดมา ก็เพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้ ผู้ที่มีบทบาทในการเรียนรู้ภาษาบาลีและเผยแผ่หลักคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มากที่สุด คือพระภิกษุ สามเณร เป็นผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^๒ เพื่อพัฒนาสังคมตามหลักวิทยาศาสตร์และตามหลักพุทธ

^๑พระมหาศักรินทร์ ศศพิณทรัพย์, **หลักบาลีไวยากรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยวเชิงจางเจริญ, ๒๕๑๕), หน้า ๑.

^๒พระมหาพนมนคร มีราคา, “การดำรงสมณเพศของสามเณรโรงเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

ธรรม ซึ่งหลักการบริหารการศึกษาที่ส่งเสริมหลักการได้ผลดีมีอยู่หลายข้อ แต่ในที่นี้จะใช้หลักพุทธธรรม คืออิทธิบาท ๔ จัดเป็นธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าช่วยส่งเสริมให้ผู้บริหารทุกระดับ เกิดฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ที่จะสามารถนำไปประยุกต์ให้ได้ผลตามความประสงค์ ไม่มีข้อจำกัดกาลเวลาและภูมิธรรม

การศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางก้าวสู่ความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจ ที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ มีดังนี้^๓

๑) ประโยชน์ของฉันทะ คือ เป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มีกำลังต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีขึ้น ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า

๒) ประโยชน์ของวิริยะ คือกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้า มีแต่งานค้าง กลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ

๓) ประโยชน์ของจิตตะ คือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทัน่วงที ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว

๔) ประโยชน์ของวิมังสา คือช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิดๆ ถูกๆ เปลืองทุนเปลืองแรงเปลืองเวลา และทำให้โง่เขลา

ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ฉันทะและวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง

^๓ พัชราพร วีรสิทธิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของบุคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ในสำนักประกันสังคม”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙.

๒. การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔^๔ มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๔ ประการตามที่ท่านผู้รู้ได้ทำการศึกษา และแสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญและเป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดพลังพิเศษส่งเสริมให้กิจการทั้งปวงสัมฤทธิ์ผล คือ

๑) ฉันทะ ได้แก่ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากรู้อยากเห็น อยากให้สำเร็จ อยากรู้อยากเห็น บรรลุถึงจุดหมาย กล่าวให้เข้าใจโดยง่ายว่ารัก งานและจุดหมายของงาน กล่าวให้ลึกกลงไปในทางธรรมว่าความรัก ความใฝ่ใจปรารถนา ต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการ กระทำนั้น อยากรู้อยากเห็นเข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีงาม ที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของ มัน หรืออยากรู้อยากเห็นภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ เกิดมีจริง อยากรู้อยากเห็นสำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกันกับความ อยากรู้อยากเห็นได้สิ่งนั้นๆ มาเสพเสวยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ตัณหา

๒) วิริยะ ได้แก่ความเพียร ความอดทนอดกลั้นบากบั่นก้าวไปใฝ่สู้อย่างไม่ย่อท้อ ไม่ หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้ามี วิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยืมนำ จุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยาก มันมีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้ เวลายาวนานเท่านี้ปี เท่านี้เดือน เขาก็ไม่ย่อท้อ กลับเห็นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะ เอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ

๓) จิตตะ ได้แก่ความจิตจดจ่อหรือเอาใจใฝ่ คือความมีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือ อย่างใดอย่างหนึ่งคนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้า พูดเรื่องนั้นงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกงานอยู่ได้ทั้งวัน ทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำงานลืมนวันลืมนคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อเช่นนี้ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมา เฉพาะสำหรับกิจนั้นเรียกเป็นสมาธิ พร้อมนั้นก็ เกิดประธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

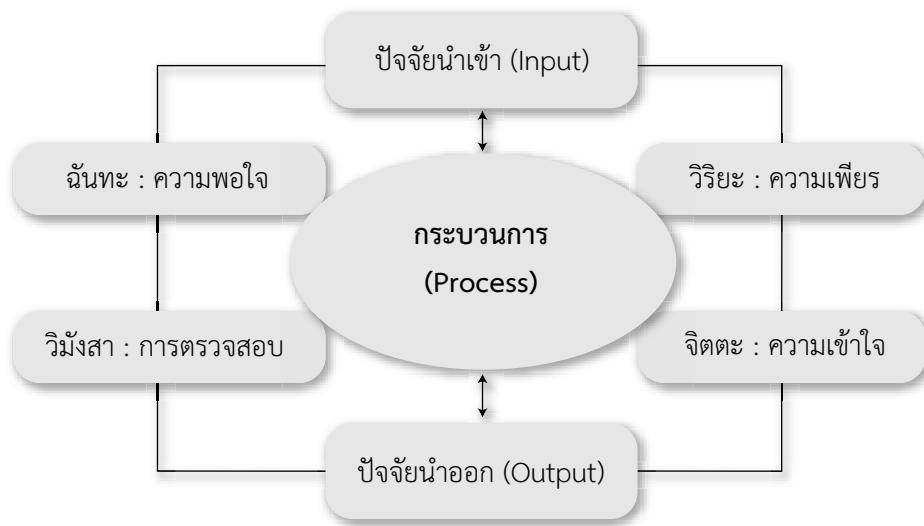
๔) วิมังสา ได้แก่ความสอบสวนไตร่ตรอง การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหยาบเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจ เป็นต้น ใน

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

กิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณา ทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบนี้เข้าไป จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้วไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมายเป็นเพราะอะไรจะแก้ไขจุดไหน ฯลฯ การคิดหาเหตุผลและสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลังใจเรียกว่าเป็นวิมิงสาสมาธิ ซึ่งก็จะมีประธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย^๕

อิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค เพื่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจ ที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารทรัพยากรที่เหมาะสม ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ การบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ

จากแผนภาพที่ ๑ การบริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ อธิบายขยายความดังต่อไปนี้

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวຍ, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องเข้าใจการบริหาร ทรัพยากรบุคคล เพื่อเป็นนักบริหารงานบุคคลมืออาชีพ ว่าเราทำทุกอย่างด้วยใจที่มีเมตตา มีปัญญา มองกระบวนการที่การทำงาน ไม่ใช่เน้นที่ตัวคนหลายองค์มีความเครียด เนื่องจากว่าผลที่เคยได้รับ ไม่เป็นเหมือนเดิมที่เคยมี เคยเป็น เคยได้ เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความทุกข์มาก ถ้าเราย้อนกลับมาดู องค์กรส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์ องค์กรเชิงพุทธ เน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ ทำงานด้วยฉันทะ มีใจรักการทำงาน วิริยะ มีความเพียรตั้งมั่นไม่ย่อต่ออุปสรรค เป็นแรงผลักดันให้องค์กรก้าวข้ามอุปสรรคไปได้ จิตตะ การใช้พลังในสมองซีกขวา เป็นการใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ สร้างความแตกต่างกันตรงความใส่ใจ เราเป็นองค์กรที่ทำแตกต่างจากองค์กรอื่นๆ และสุดท้ายคือ วิมังสา ลับคมเลื่อยอยู่ตลอดเวลา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ ถ้าองค์กรใด มีหลักแบบนี้ รับรองว่าประสบความสำเร็จแน่นอน

๒) กระบวนการ (Process) หมายถึง คณะผู้บริหาร จะต้องมีความขยันอดุสาหะ หมั่นเพียรคือหลักอิทธิบาท ๔ ประการ คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่ว่างธุระ วิมังสา หมั่นตรិตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จแห่งผลตามที่มุ่งหมาย

อิทธิบาท ๔ ประการนี้ ท่านกำหนดเป็นหัวใจของผู้ต้องการความสำเร็จที่ต้องมีความเข้าใจ ตั้งใจ เต็มใจและสนใจในสิ่งที่ทำนั้นๆ โดยใช้คำย่อว่า “ฉ วิ จิ วิ” และสรุปเป็นคำคล้องจองเพื่อให้จำง่ายว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน” ในอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้ ฉันทะ นับว่าสำคัญที่สุดเพราะเมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้ว อิทธิบาทอีก ๓ ข้อย่อมเกิดตาม ดังนั้น ฉันทะจึงนับเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จที่สำคัญ

๓) ปัจจัยนำออก (Output) หมายถึงคณะผู้บริหาร จะต้องมื่ออิทธิบาท ๔ ประการ ดังกล่าวมา เพื่อให้ไปถึงความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย เช่น

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำงานนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำได้ผลยิ่งขึ้นไป

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดย

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^๖

๔. การศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ

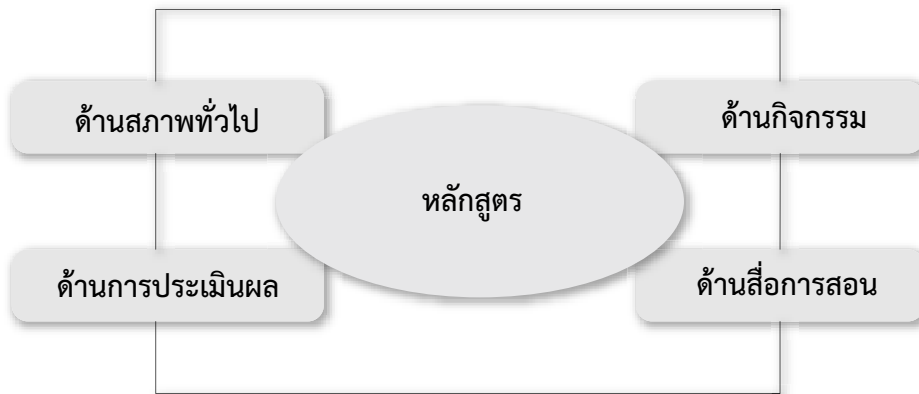
พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ว่าเป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ (ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ) คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ (๑) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (๒) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (๓) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (๔) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนด เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อละอุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล^๗

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ว่าหมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย (๑) ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป (๒) วิริยะ ความเพียรคือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดถอย (๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ (๔) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^๘

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๐.

^๗ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๙๘/๔๒๗.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

แผนภาพที่ ๒ กระบวนการการศึกษา

จากแผนภาพที่ ๒ กระบวนการการศึกษา อธิบายขยายความดังต่อไปนี้ การบริหาร การเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างประกอบกัน ด้านสภาพทั่วไป ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน ก็เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งเช่นกัน เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถเป็นสื่อ หรืออุปกรณ์ในการเรียนการสอนได้ พระองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสื่อประกอบการเรียน ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนมีจิตใจเยือกเย็นเป็นสมาธิ เช่นต้นไม้ ป่าเขาลำเนาไพร ซึ่งอยู่ใกล้ๆ หรือรอบๆ พระองค์ทรงแสดงธรรมซึ่งไปธรรมชาติเพื่อเป็นการยกตัวอย่าง เปรียบเทียบให้เห็นตามความเป็นจริง จะเห็นได้จากตัวอย่างของวัดในพระพุทธศาสนา มีลักษณะกว้างขวาง ปลอดโปร่ง ร่มรื่น สงบ เย็นสบาย เสนาสนะมีลักษณะเรียบง่าย^๙ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ด้านสภาพทั่วไป สภาพของโรงเรียนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารเรียน ไม่มีต้นไม้ทำไถ่ใดนัก ไม่ร่มรื่น เนื่องจากอยู่ในตัวเมือง มีสิ่งรบกวนมากมาย สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกวัด โดยเฉพาะรอบๆ วัดเต็มไปด้วยบ้านเรือนชุมชน ไม่เงียบไม่สงบเท่าที่ควร บรรยากาศภายในห้องเรียนหรือรอบๆ ห้องเรียน จะเงียบสงบร่มรื่น น่าอยู่ โดยเฉพาะความปลอดโปร่ง ร่มรื่น สงบ ด้านการจัดห้องเรียนต้องจัดให้ถูกส่วน คือต้องจัดสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศในชั้นเรียนให้น่าเรียน ห้องเรียนต้องสะอาด อากาศถ่ายเทได้สะดวก ปราศจากเสียงรบกวน ต้องจัดให้ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด อีกทั้งยังช่วยให้การเรียนการ

^๙สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๘.

สอนไม่น่าเบื่อ อย่างน้อยก็จะทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนรู้สึกว่าจะไม่ซ้ำซากเกินไป^{๑๐}

๒) ด้านหลักสูตร คณะสงฆ์ได้ใช้หลักสูตรนี้มาเป็นเวลาหลายสิบปี มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ผู้บริหารไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ไม่ว่าผู้เรียนจะมีพื้นฐานทางการศึกษาหรือไม่ก็ตาม หรือมีประสบการณ์ในการเรียนวิชาภาษาบาลีหรือไม่ก็ตาม ก็ใช้หลักสูตรเดียวกัน ผู้เรียนต้องใช้เวลาช้านาน และต้องอาศัยความทุ่มเท อาศัยการท่องจำเป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันนักเรียนที่กำลังเรียนชั้นเปรียญเอก คือประโยค ป.ธ.๗-๙ นั้น จำนวนนักเรียนมีน้อย เนื่องจากนักเรียนชั้นเปรียญตรี (ประโยค ๑-๒-๓) และโท (ประโยค ป.ธ. ๔-๕-๖) สอบผ่านน้อย โดยเฉพาะประโยค ป.ธ.๙ นักเรียนยิ่งน้อยมาก เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ย่อมได้รับการยอมรับโดยทั่วกันว่ามีความยากในระดับหนึ่ง^{๑๑} ทำให้ให้นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นใจว่าจะสอบผ่าน บางรูปมีความวิตกกังวลและสับสนไม่แน่ใจว่าการเรียนภาษาบาลีจะทำให้ตนเองบรรลุเป้าหมายในชีวิตได้

๓) ด้านกิจกรรม หมายถึงกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาบาลีในปัจจุบัน สำนักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีกิจกรรมอะไรมากมายนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการแปลหนังสือร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การท่องตำราพร้อมกันการให้นักเรียนแปลหนังสือเป็นรายบุคคล การเขียนปัญหาทดสอบขณะเรียน และกิจกรรมการอบรมบาลีก่อนสอบ ดังนั้น กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะส่งผลให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ผู้เรียนได้รับความรู้ มีคุณสมบัติและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามที่ตั้งไว้ในหลักสูตร หรือการจัดการเรียนการสอน คือการจัดกิจกรรมโดยวิธีต่างๆ อย่างหลากหลายที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เกิดการพัฒนาตนและสั่งสมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติ กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีนั้น ผู้เรียนต้องอาศัยความอดทนและต้องทุ่มเทเวลาในการแปลหนังสือให้มาก ต้องอาศัยความขยันเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด ก่อนเข้าเรียนนักเรียนต้องดูหนังสือ หรือต้องแปลหนังสือมาก่อนเข้าห้องเรียน เพราะกิจกรรมในการเรียนนั้น ถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง คือให้นักเรียนแปลหนังสือให้ครูฟังก่อน หลังจากนั้นครูอธิบายถึง

^{๑๐}พระมหาเทวัญ วิสุทธิจาริ (เอกจันทร์), “ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีระดับเปรียญตรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙.

^{๑๑}สนามหลวงแผนกบาลี, *ปัญหาเฉลยประโยคบาลีสสนามหลวง*, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สตาร์กรุ๊ป, ๒๕๕๒), คำนำ.

เนื้อหาในหลักสูตรและแปลให้นักเรียนฟังอีกรอบหนึ่ง รวมถึงการตอบปัญหา อาจจะตอบปัญหาทุกวัน เพื่อเป็นการฝึกเขียนทั้งฝึกภาษาไทย ทั้งเป็นการให้ชินกับเนื้อหาหรือสำนวนการแปล เช่น คำนี้ สำนวนสนามหลวงแปลว่าอย่างไร เมื่อเจอศัพท์นี้อีกครั้ง นักเรียนก็สามารถเขียนได้เลย เพราะเคยเขียนมาแล้วหลายครั้ง จึงทำให้เกิดความชำนาญในความหมายของศัพท์

๔) ด้านสื่อการสอน องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนอีกอย่างหนึ่ง คือสื่อการเรียนการสอน การเรียนการสอนจะบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจำเป็นจะต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน หรือวัสดุอุปกรณ์การสอน สื่อการเรียนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จากการได้เห็นสื่อวัสดุที่ผู้สอนนำมาเปรียบเทียบ ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม การใช้สื่อการเรียนการสอนในห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้ใช้สื่อต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะพื้นฐานประกอบกันหลายด้านเกี่ยวกับการใช้สื่อ เช่น การเลือกสื่อการสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเลือกสื่อที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเรื่องที่จะสอน สื่อต้องเหมาะสมกับความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน ที่สำคัญสื่อนั้นต้องน่าสนใจ ทันสมัย และไม่ซับซ้อน หรือจะเป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการผลิตก็ได้ ครูผู้สอนจะต้องเข้าใจลักษณะของสื่อการสอนชนิดต่างๆ ว่าสามารถสร้างความสนใจของผู้เรียน

สื่อการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีนั้น ส่วนใหญ่ครูผู้สอนไม่ได้นำสื่อการสอนมาประกอบการเรียนการสอนมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือเรียนในวิชานั้นๆ เช่น หนังสือบาลีไวยากรณ์ หนังสือธรรมบท เป็นต้น นอกนั้นก็จะเป็นเทปเสียงวิชาแปลมคธเป็นไทย คือสำนวนที่บูรพาจารย์ได้จัดทำออกจำหน่ายเป็นวิทยาทานบ้าง จัดทำไว้ใช้ภายในสำนักเรียนของตนเองบ้าง นักเรียนต้องฟังเทปและแปลในใจตามไปด้วย สื่อเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ แผ่นซีดีประกอบการสอน เครื่องโปรเจคเตอร์สำหรับอธิบายถึงวิธีแปล วิธีเดินประโยค อธิบายถึงศัพท์ที่แปลยาก แต่ก็มีน้อยมาก บางสำนักเรียนที่มีทุนมาก หรือมีหน่วยงานสนับสนุนก็หาจัดซื้อมาเพื่อเป็นสื่อในการเรียนการสอน แต่ส่วนใหญ่ยังอาศัยการเรียนตามหนังสือเช่นเดิม

๕) ด้านการประเมินผล หมายถึง การพิจารณาและวัดคุณค่าของกิจการใดๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๑๒} การสอบหรือการวัดและประเมินผล จึงถือเป็นกระบวนการสุดท้ายในการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่ทำให้ทราบประสบการณ์การพัฒนาการของผู้เรียน เป็นกระบวนการตรวจสอบผู้เรียนว่า ผู้เรียนได้เรียนโดยผ่านหลักสูตร ผ่านการใช้สื่อการเรียนมาแล้ว ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถมากน้อยเพียงใด บรรลุถึงจุดหมายปลายทางตามที่หลักสูตรต้องการหรือไม่ และทำให้รู้ถึงจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในการเรียนการสอน เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น การสอบและประเมินผลในปัจจุบัน เป็นกระบวนการสอบที่สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงมาแล้วหลายครั้ง ปัจจุบันใช้การสอบแบบแก้ตัว หรือสอบซ่อมได้ นั่นคือ ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.๓.๕ ถ้านักเรียนไม่สามารถสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่ง สามารถสอบแก้ตัวได้อีกหนึ่งครั้ง ส่วนประโยค ป.๓.๖-ป.๓.๘ นักเรียนไม่สามารถสอบแก้ตัวได้ ถ้าสอบไม่ผ่านต้องสอบใหม่ในปีถัดไป

การประเมินผลหรือการตรวจสอบ แม่กองบาลีสนามหลวงจะเป็นผู้คัดเลือกกรรมการจากทั่วประเทศที่มีความรู้ตั้งแต่ประโยค ป.๓.๖ ขึ้นไป มาประชุมตรวจสอบหลังจากตรวจเสร็จแล้ว แม่กองบาลีสนามหลวงเก็บรวบรวมคะแนนของแต่ละรูป แล้วประกาศให้ผู้สอบได้ทราบ การสอบหรือการวัดและประเมินผล คือ กระบวนการตรวจสอบและประเมินผลงาน โดยใช้เครื่องมือในการวัด ทำให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของครูผู้สอน หรือหมายถึง การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ว่าผู้เรียนผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขในจุดไหนบ้าง เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพต่อไป

๔. บทสรุป

การบริหารพระปริยัติธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาทำให้การบริหารพระปริยัติธรรมได้รับผลกระทบอย่างมาก การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่เรียกว่า การศาสนศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรม ส่งเสริม

^{๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๔.

พัฒนาสังคมให้มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถ ได้ทราบเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนา เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคม ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ สามเณร ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอน เพื่อพัฒนาสังคมตามหลักวิทยาศาสตร์และตามหลักพุทธธรรม ซึ่งหลักการบริหารการศึกษาที่ส่งเสริมการบริหารได้ผลมากคืออิทธิบาท ๔ จัดเป็นธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าช่วยส่งเสริมผู้บริหารทุกระดับ ที่สามารถนำไปประยุกต์ให้ได้ผลตามความประสงค์ ไม่มีข้อจำกัดกาลเวลาและภูมิธรรมประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ เพื่อการพัฒนาการมีดังนี้ ประโยชน์ของฉันทะ คือ เป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ ประโยชน์ของวิริยะ คือกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ประโยชน์ของจิตตะ คือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้งที่ ประโยชน์ของวิมังสา คือช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ผลดี

การศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ เพื่อการพัฒนาการ มีแนวทางดังนี้ ด้านสภาพทั่วไป ผู้บริหารจะต้องมีฉันทะ คือความพอใจ การจัดห้องเรียนต้องจัดให้ถูกส่วน คือต้องจัดสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศในห้องเรียนต้องสะอาด อากาศถ่ายเทได้สะดวก ด้านหลักสูตร ประกอบด้วยชั้นเปรียญเอกคือประโยค ป.ธ.๗-๙ ชั้นเปรียญโทคือประโยค ป.ธ.๔-๖ และชั้นเปรียญตรีคือประโยค ๑-๓ ด้านกิจกรรม ผู้บริหารจะต้องมีวิริยะคือความเพียรในการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ จัดเนื้อหาสาระฝึกทักษะ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน จัดการเรียนการสอน ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ จัดการเรียนรู้อย่างเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

ด้านสื่อการสอน ผู้บริหารจะต้องมีจิตตะคือความเข้าใจสื่อการสอน เช่น ตำราเรียนเป็นหลัก และเทปบันทึกเสียงแปลหนังสือ เทคโนโลยีการเรียน และครูผู้สอนจะต้องรู้จักการเลือกสื่อการสอน รู้จักหลักการเตรียมสื่อให้พร้อม รู้จักหลักการนำเสนอสื่อกับผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ รู้จักการประเมินสื่อ และรู้จักการนำสื่อมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป ด้านการประเมินผล ผู้บริหารจะต้องมีวิมังสาคือการตรวจสอบและการประเมินผล จะได้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ว่าผู้เรียนผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขในจุดไหนบ้าง เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๐.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

พระมหาศักรินทร์ ศศพิณทรัพย์. หลักบาลีไวยากรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียงจงเจริญ, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คส์พลับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

สนามหลวงแผนกบาลี. ปัญหาเฉลยประโยคบาลีสนามหลวง. กรุงเทพมหานคร : หจก. สตาร์กรุ๊ป, ๒๕๕๒.

สุมน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

(๒) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ :

พระมหาเทวัญ วิสุทธิจารี (เอกจันทร์). “ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีระดับเปรียญตรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาพนมนคร มีราคา. “การดำรงสมณเพศของสามเณรโรงเรียนมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

พัชรพร วีรสลธิ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของบุคคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ในสำนักประกันสังคม”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พุทธธรรมกับการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส (Thai PBS)

จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๑. บทนำ

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) มีจุดเริ่มต้นมาเพื่อเป็นสื่อสาธารณะที่เน้นประโยชน์สังคมและประเทศชาติ สื่อสถานีโทรทัศน์ไทยได้พยายามจัดวางตัวเอง (Positioning) ว่าเป็น “สื่อ-สาธารณะ” อันเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ต่อการนำเสนอว่า เป็นสื่อของสังคมที่เน้นประโยชน์ของสังคม หรือสาธารณะเป็นตัวตั้ง เหตุผลหนึ่งที่สื่อแห่งนี้พยายามจะเน้นถึงความ เป็นสื่อสาธารณะที่ได้รับการสนับสนุนการดำเนินการจากงบประมาณแผ่นดิน คือการดำเนินการพัฒนาสถานีตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ เพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาประเทศชาติและประชาชน

การดำเนินการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS)* ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แม้จะประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง ในด้านความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ความเป็นมืออาชีพในการทำงานของบุคลากร และความรับผิดชอบต่อสังคม แต่ก็ยังคงมีปัญหาในด้านบุคลากรที่ค่อนข้างจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ โดยเฉพาะการขาดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

เพื่อให้การดำเนินการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ปราศจากปัญหาและอุปสรรคในด้านบุคลากร และสามารถอำนวยการประโยชน์แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไปเป็นองค์ประกอบหนึ่ง

*ชื่ออย่างเป็นทางการคือ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย

ในการพัฒนาบุคลากร เพื่อให้การดำเนินการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) เป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ และตั้งอยู่บนฐานแห่งความรับผิดชอบที่พึงมีต่อองค์กรและส่วนรวม เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคม เพื่อนำสังคมไปสู่ความเจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ในบทความนี้ผู้เขียนจึงมุ่งเสนอปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาบุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) พร้อมทั้งนำเสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา สำหรับเป็นแนวทางการพัฒนาบุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) อย่างเป็นรูปธรรม

๒. การกำเนิดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS)

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) เป็นสถานีโทรทัศน์สาธารณะแห่งแรกของประเทศไทย บริหารโดยองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐ ที่ไม่ใช่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ แต่ดำเนินการภายใต้ทุนทรัพย์สินและรายได้ขององค์การซึ่งได้มาจากภาษีของกรมสรรพสามิตที่เก็บเพิ่มจากเหล้า บุหรี่ ๑๕% ซึ่งคาดหมายรายได้ของสถานีประมาณ ๑.๗ พันล้านบาทต่อปี

การกำเนิดของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ได้เริ่มจัดตั้งและดำเนินการออกอากาศอย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา โดยได้ดำเนินการตามนโยบายในการพัฒนาสถานี ดังต่อไปนี้

๑) ดำเนินกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่จะสนับสนุนการพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพและคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย โดยผ่านทางบริการข่าวสารที่เที่ยงตรง รอบด้านสมดุลง และเชื่อถือตรงต่อจรรยาบรรณ

๒) ผลิตรายการทางด้านข่าวสาร สารประโยชน์ทางการศึกษา และสาระบันเทิง ที่มีสัดส่วนอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพสูงเน้นความหลากหลายในมิติต่างๆ โดยมุ่งดำเนินการอย่างปราศจากอคติทางการเมืองและไม่ยึดถือผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ ยึดผลประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

๓) ส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อประโยชน์ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ผ่านทางการให้บริการข่าวสารและสารประโยชน์อื่น

๔) ส่งเสริมเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร เพื่อสร้างสังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างเท่าเทียมกัน

๕) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการกำหนดทิศทางการให้บริการขององค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์

๖) สนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์อื่น การดำเนินการตาม (๒) (๓) (๔) และ (๕) ให้คำนึงถึงการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง และเป็นธรรมของประชาชน^๑

การดำเนินการตลอดระยะเวลา ๕ ปีที่ผ่านมาของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) (ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑-ปัจจุบัน) ได้ดำเนินการตามนโยบายทั้ง ๖ ประการนี้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สถานีแห่งนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านคุณภาพของบุคลากร คุณภาพของข้อมูลข่าวสาร ความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ความเป็นกลางในการนำเสนอข่าว เห็นได้จากการได้รับรางวัลในแต่ละปีหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นรางวัลโทรทัศน์ทองคำ รางวัลเมขลา โดยเฉพาะประเภทของรางวัลในด้านการส่งเสริมความรู้ ศิลปะและวัฒนธรรม^๒ จึงทำให้เห็นว่า การดำเนินการของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและได้รับการยอมรับจากสื่อและสถาบันต่างๆ ในสังคมและจากประชาชน ผู้บริโภคสื่อในสังคมอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่เป็นสื่อสร้างสรรค์สังคม โดยไม่มุ่งหวังผลกำไรจากการประกอบกิจการเหมือนสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีและสถานีโทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิกที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน

๓. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS)

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่ควรจะได้ดำเนินการแก้ไข เพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องสอดคล้องตามนโยบายจัดการจัดองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย ดังต่อไปนี้

^๑ พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินท์โพร จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔-๕.

^๒ “ผลการดำเนินการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส”, แหล่งที่มา : [www. Wikipedia.com](http://www.Wikipedia.com) [๒๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

๓.๑ ปัญหาด้านบุคลากร

ปัญหาด้านบุคลากร ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ได้แก่

๑) บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในนโยบายของสถานีอย่างเพียงพอ และไม่มีความสามารถในการทำงานร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนกิจการของสถานีโทรทัศน์ให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

๒) บุคลากรยังขาดความเป็นอิสระในการดำเนินการ ยังถูกแทรกแซงจากอำนาจภายนอกทั้งกลุ่มการเมือง ราชการ และกลุ่มทุนที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลังสถานีโทรทัศน์แห่งนี้

๓) บุคลากรยังถูกอคติครอบงำ ขาดความเป็นกลางในการดำเนินการกิจการและในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณชน ทำให้ข่าวสารขาดความน่าเชื่อถือและตกเป็นประเด็นการวิพากษ์จากกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดมา

๔) บุคลากรขาดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ละเลยต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางศาสนา เช่น การยึดมั่นในศีลธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อการประกอบวิชาชีพ การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ทำให้พฤติกรรมของบุคลากรบางส่วนไม่เป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา และมาตรฐานทางศีลธรรมที่ควรจะเป็น

๓.๒ ปัญหาด้านงบประมาณ

ปัญหาด้านงบประมาณของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ที่เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่สมดุลระหว่างงบประมาณในการลงทุนและการดำเนินการ โดยงบประมาณส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้เป็นตัวจ่ายบุคลากรและการบริหารจัดการ ขณะที่เงินงบประมาณที่ใช้ในการลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของรายการให้มีคุณภาพ และเป็นช่องทางในการจัดหารายได้เข้าสู่สถานีอีกวิธีการหนึ่งมีค่อนข้างน้อย ทำให้คุณภาพของรายการที่ผลิตโดยสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ลดต่ำลง และผู้ชมรายการก็มีน้อยลง^๓ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ชมที่เคยนิยมสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ในยุคก่อตั้งใหม่ช่วง ๑-๓ ปีแรก หรือไม่สามารถเปรียบเทียบได้เลยกับเมื่อครั้งเป็นสถานีโทรทัศน์ไอทีวี

^๓ดูเพิ่มเติมใน นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ, “การเมืองในนโยบายสื่อสาธารณะขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

จึงไม่น่าแปลกที่มีสื่อ^๔ ได้เสนอข่าวการใช้เงินงบประมาณของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ ในลักษณะเป็นการเห็นเป็นแนมว่า ไม่มีความโปร่งใสและใช้เงินอย่างมือเติบ ซึ่งมีผลกระทบต่อ ภาพพจน์และความน่าเชื่อถือขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) หรือไทยพีบีเอส (Thai PBS) โดยตรง ถึงแม้ผู้บริหารระดับสูงของไทยพีบีเอส (Thai PBS) จะมีหนังสือชี้แจง ยืนยันถึงความโปร่งใส^๕ สามารถตรวจสอบได้ในการใช้จ่าย งบประมาณ โดยชี้แจงต่อประเด็นข่าวดังกล่าวให้เห็นถึงการดำเนินงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้โดยอ้างถึงกระบวนการตรวจสอบที่เข้มงวดในทุกด้าน โดยมีพระราชบัญญัติ กำหนด ให้การดำเนินการของไทยพีบีเอส (Thai PBS) ต้องถูกตรวจสอบโดยผู้ตรวจสอบภายใน ที่สำคัญที่สุดก็คือ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินได้ทำหน้าที่ตรวจสอบบัญชีและประเมินผล การใช้จ่ายงบประมาณและการบริหารทรัพย์สินขององค์การมาอย่างต่อเนื่องทุกปี ไม่เพียง แต่เท่านั้น สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ยังมีกลไกการกำกับดูแลจากภาคประชาชน จากภาคส่วนต่างๆ ทั่วประเทศ โดยทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบและสะท้อนเสียงความ ต้องการของประชาชน เพื่อให้ภารกิจของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) สามารถ ตอบสนองความต้องการของสาธารณชนอย่างแท้จริง

๔. พุทธธรรมกับการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS)

จากปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) สามารถประยุกต์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยตรงเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการ พัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) หมายถึง หลักธรรมสำหรับใช้เป็นแนวทางใน การพัฒนาบุคลากรและองค์กรแห่งนี้ควรใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะคือ ๑) หลักการสำหรับครองตน ได้แก่ขรรวาสธรรม ๔ ประการ ๒) หลักการสำหรับครองคน ได้แก่สังคหวัตถุ ๔ ประการ และ ๓) หลักการสำหรับครองงาน ได้แก่อิทธิบาท ๔ ประการ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^๔ คอลัมน์ “ข่าวเศรษฐกิจไทยรัฐ”, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, วันอังคารที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕, ปีที่ ๖๓ ฉบับที่ ๑๙๙๔๓, หน้า ๘.

^๕ “เรื่อง ชี้แจงข้อเท็จจริงการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับไทยพีบีเอส”, หนังสือที่ ส.ส.ท. ๐๐๐๑/ ๐๒๔๓ ลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕.

๔.๑ หลักการครองตนตามหลักมรชาวาสธรรม ๔

หลักการครองตนเอง คือหลักการสำหรับใช้เป็นหลักยึดในการพัฒนาบุคลากรของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ในระดับปัจเจกบุคคลเป็นคุณธรรมสำหรับการครองเรือน ธรรมเป็นหลักครองชีวิตของชาวบ้าน หรือธรรมสำหรับคุ้มครองตนเองของแต่ละบุคคลเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มี ๔ อย่าง คือ^๖

๑) สัจจะ ความจริงใจ ความจริงจัง คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งในการคิด การพูดและการกระทำของตนเอง คุณธรรมข้อนี้มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับบุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) เพราะจะช่วยเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง การตั้งใจทำงานอย่างมุ่งมั่นและทุ่มเท

๒) ทมะ การข่มใจ การฝึกฝนตนเอง คือการรู้จักควบคุมจิตใจของตนเองการฝึกหัดตัดนิสัย การแก้ไขข้อบกพร่องข้อขัดแย้ง การปรับตัวปรับใจเข้าหากัน และปรับปรุงตนให้ดียิ่งขึ้นไปโดยความหมายที่แท้จริงคือการรู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองซึ่งจะช่วยให้การทำงานตามบทบาทและหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีผลสัมฤทธิ์เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในประเด็นนี้ตามหลักการในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมาก เพราะการฝึกฝนตนเองนั้นทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย บุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ควรปลูกฝังและพัฒนาตนเองตามคุณธรรมข้อนี้ให้เกิดในตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

๓) ขันติ ความอดทน คือ การมีจิตใจที่เข้มแข็งหนักแน่น ไม่ท้อแท้ ไม่ท้อถอย เมื่อเผชิญกับอุปสรรคปัญหาต่างๆ สามารถอดทนได้สามารถต่อสู้ฝ่าฟันกับปัญหาอุปสรรคทั้งหลายได้ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น จึงเห็นได้ว่าความอดทนนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างอิสระโดดเดี่ยว แต่เกิดร่วมกับองค์ธรรมข้ออื่นด้วย ได้แก่ วิริยะ คือความเพียรพยายามและปัญญา คือความรอบรู้ อย่างเท่าทันตามความเป็นจริง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) จึงควรปลูกฝังให้พนักงานหรือบุคลากรทุกคน มีความอดทนตามหลักการในพระพุทธศาสนาลักษณะนี้จะช่วยให้แต่ละคนมีคุณภาพและมีความพร้อมที่จะทำงานอุทิศตนเพื่องานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๖ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๑.

๔) จาคะ ความเสียสละ หมายถึงการรู้จักให้ รู้จักแบ่งปัน รู้จักเสียสละสิ่งของทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์ของตนเองให้แก่บุคคลอื่นในหน่วยงาน ในสังคมหรือในประเทศชาติ เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรไมตรีที่ติงามแก่บุคคลอื่นด้วยการเสียสละความสุขสำราญ ความพอใจส่วนตน ผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อคนอื่นหรือเพื่อส่วนรวมด้วย เช่น การช่วยเหลือ เกื้อกูลระหว่างคู่ครองด้วยการอดหลับอดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครอง ไม่ใจแคบ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น^๗ นอกจากนี้ จาคะ ยังหมายถึงการสละสิ่งที่ชั่วร้ายที่มีภายในจิตใจของตนเองให้ออกไปให้หมด เช่น ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธความหลง ความอาฆาตพยาบาท ความคิดไม่ดี ความเห็นที่ไม่ถูกต้อง ความเห็นที่ไม่สร้างสรรค์ เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยพัฒนาบุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ให้มีความเสียสละ มีจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

๔.๒ หลักการครองคนตามหลักสังคหัตถ์ ๔

หลักการครองคน ได้แก่ สังคหัตถ์ เป็นคุณธรรมสำหรับยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักสังคหัตถ์ ๔ อย่างคือ

๑) ทาน การให้ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนแก่กัน หลักการข้อนี้มีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นอุบายวิธีสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกันของบุคคล เป็นคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างบุคคล ให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพราะบุคคลผู้ให้ยอมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของผู้รับ เป็นที่รักใคร่ปรารถนาของบุคคลอื่น ย่อมประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมทั้งปัจจุบันและอนาคต ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการให้ทานไว้ถึง ๕ ประการ^๘

คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้บุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) เป็นมิตรที่ดีต่อกัน มีความรัก มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันพึ่งพาอาศัยกันได้ ไม่แก่งแย่งใจต่อกัน สามารถประสานผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างดียิ่ง

๒) ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ คือการมีวาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ธรรมญูชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ติงาม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๓) หน้า ๕๓-๕๔.

^๘ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

นับถือกัน ตลอดจนถึงคำพูดที่เป็นประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยม ยินดีให้คล้อยตาม ให้ปฏิบัติตามได้ ตามหลักการในพระพุทธศาสนา การพูดดีเรียกว่า วาจิสุจริต คือการประพฤติชอบทางวาจา ด้วยการละเว้นการพูดชั่ว ๔ อย่าง คือ การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อไร้สาระ ให้พูดแต่คำจริงแท้ มีประโยชน์ ถูกกาลเทศะ และคนอื่นชอบฟัง เพราะเป็นวาจาที่สร้างสรรค์

หน่วยงานที่ประกอบด้วยบุคลากรที่ประกอบด้วยวาจิสุจริตเช่นนี้ ย่อมเป็นหน่วยงานที่น่าอยู่ น่าทำงาน โดยเฉพาะสื่อสาธารณะเช่นสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) นี้แล้ว การมีพนักงานที่มีวาจาสุภาพ พูดไพเราะอ่อนหวาน พูดคำจริงแท้ มีประโยชน์ พูดคำที่สร้างสรรค์ถูกกาลเทศะต่อกันและต่อสาธารณชน ย่อมจะทำให้คุณค่าของบุคลากรเพิ่มขึ้นองค์กรก็จะกลายเป็นสถานีโทรทัศน์ที่มีคุณค่า เพราะเป็นสมาคมของคนดี ของบัณฑิต ไม่ใช่เป็นสมาคมของคนพาล ย่อมทำให้เกิดความสามัคคี ความมีเอกราช ความรัก ความเป็นพี่น้องกัน เป็นญาติกันได้

๓) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม การประพฤติประโยชน์ในที่นี้ หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อบุคคลอื่นหรือต่อส่วนรวม เช่น ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อหน่วยงาน ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ เป็นต้น

การบำเพ็ญประโยชน์ของบุคลากรในสถานีโทรทัศน์ สามารถดำเนินการได้ในชีวิตประจำวันปกติ เช่น การช่วยเหลือบุคคลอื่น การช่วยเหลืองานของส่วนรวมด้วยความเต็มใจ ไม่เห็นแก่ค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สังคม เป็นต้น และในสภาวะวิกฤติ การบำเพ็ญประโยชน์จะเด่นมาก เช่น การระดมเงินบริจาคเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤตินั้น เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่สื่อโทรทัศน์จะต้องทำหน้าที่ของตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้วยการนำเสนอข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีอคติ เอนเอียงหรือปิดบังซ่อนเร้นเจตนาบางอย่าง

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องธรรมในแต่ละกรณี^๙

^๙ดูรายละเอียด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๓.

หลักการข้อนี้ คือการวางตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกาลเทศะคือต่อกาลเวลา บุคคลและสถานที่ ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมสำหรับสัตบุรุษหรือสัปปุริสธรรม ๗ ประการ^{๑๐} คือ ความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ สามารถใช้เป็นกรอบสำหรับเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเองในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในองค์กรหรือสังคมได้

บุคลากรของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นสื่อสารมวลชน ซึ่งจะต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลหลายฝ่ายทั้งในหน่วยงานและนอกหน่วยงาน จึงต้องพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันให้ได้ ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับองค์กรก็ตาม ดังนั้น ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย จึงเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น กับหน่วยงานอื่นหรือในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ

๔.๓ หลักการครองงานตามหลักอิทธิบาท ๔

หลักการครองงาน คือหลักธรรมสำหรับเป็นแนวทางในการทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่ของตนเองเพื่อให้งานประสบความสำเร็จ ตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อิทธิบาท คือธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ถึงความสำเร็จ มีอยู่ ๔ ประการ^{๑๑} คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจ หมายถึง การมีความยินดี ความเต็มใจ ความต้องการ ที่จะทำงาน ปฏิบัติงานในหน่วยงานหรือองค์กรแห่งนี้ คือการมีความรัก ความผูกพัน แรงจูงใจ ความตั้งใจในการทำงานในองค์กร ถ้าพนักงานหรือบุคลากรทุกระดับมีคุณธรรมข้อนี้มากเพียงพอ ย่อมจะทุ่มเทตั้งใจทำงานอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเองเพื่อให้งานมีคุณภาพและประสิทธิภาพประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

คุณธรรมข้อนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพนักงานมีจิตสำนึกรัก ห่วงแทน เห็นความสำคัญขององค์กร มีความรับผิดชอบต่อองค์กร ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ตนเองได้อาศัยทำงาน ทำให้ตนเองมีรายได้สำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้ตนเองมีความรู้มีประสบการณ์ในการทำงาน ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากเพื่อนร่วมงาน จากผู้บังคับบัญชา การปลูกฝังคุณธรรมข้อนี้ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของพนักงาน สามารถดำเนินการได้ด้วยการจัดอบรมสัมมนา ให้ความรู้ให้คำแนะนำจากผู้บังคับบัญชาหรือจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ หรือด้วยระบบการบริหาร

^{๑๐} คุรยลละเอียตใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๔๐๐.

^{๑๑} คุรยลละเอียตใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

จัดการ เช่น การให้ค่าตอบแทนที่สูงเพียงพอ การมีสวัสดิการที่ดี การให้โอกาสเลื่อนตำแหน่ง ความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ เป็นต้น

๒) วิริยะ ความเพียร หมายถึง การมีความพากเพียรพยายามในการทำงาน การปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตนเองอย่างต่อเนื่อง อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่ท้อแท้ หรือทอดยอต่อปัญหาอุปสรรค ต่อความยากลำบากของงานที่เกิดขึ้น

คุณธรรมข้อนี้เป็นหลักการที่สืบเนื่องมาจากฉันทะที่ผลักดันให้เกิดวิริยะ แต่ก็ต้องอาศัยความพร้อมทั้งในด้านความรู้ความสามารถของแต่ละคน ความพร้อมของปัจจัยสนับสนุน เช่น ผู้บริหารให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ทีมงานมีเพียงพอทั้งความรู้ความสามารถและอัตรากำลัง ความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องมือ ปัจจัยสนับสนุนในการทำงานต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกต่อการดำเนินงานด้วยความเพียรพยายามของปัจเจกบุคคล เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า การมีความเพียรในองค์กรนี้สามารถพิจารณาได้ทั้งระดับบุคลากรและองค์กร ในระดับบุคลากรมีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยตรง จึงจะต้องมีความเพียรพยายามอย่างมากในการทำงานเพื่อให้งานบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ขณะที่องค์กรมีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้โดยสะดวกปราศจากปัญหาอุปสรรคขวางกั้น

๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ หมายถึง การตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่นั้นอย่างเต็มที่ ด้วยความต้องการที่จะให้ผลงานปรากฏออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ การเอาใจใส่ในที่นี้ จึงหมายถึงการเอาใจใส่ต่อกระบวนการทำงาน วิธีการทำงาน และเป้าหมายของงานเป็นสำคัญ คือให้ความสำคัญทั้งต่อกระบวนการและผลลัพธ์ ไม่ได้เน้นส่วนใดส่วนหนึ่งเพียงอย่างเดียว การเอาใจใส่จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นด้วยความเพียรอย่างต่อเนื่อง พร้อมด้วยสติและสัมปชัญญะ องค์กรที่มีบุคลากรที่มีความเอาใจใส่ไม่ปล่อยปละละเลยงานที่ตนเองรับผิดชอบเช่นนี้ ย่อมประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในนโยบายขององค์กรย่อมเจริญก้าวหน้าและบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งในส่วนประโยชน์ขององค์กรและประโยชน์ส่วนรวมเพื่อสังคม

หลักการข้อนี้จึงมีความสอดคล้องกับหลักความไม่ประมาทหรือการเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท คือการอยู่ด้วยสติไม่ปราศจากสติในทุกอิริยาบถ ทุกขณะที่ทำงาน

๔) วิมังสา การไตร่ตรอง การพิจารณาอย่างรอบคอบ หลักการนี้เน้นการใช้ปัญญาด้วยการพิจารณาถึงกิจกรรมของตนเองที่ดำเนินการอยู่ด้วยความละเอียดรอบคอบ โดย

พิจารณาถึงกระบวนการดำเนินการ ผลลัพธ์ข้อดี ข้อเสีย ปัญหาอุปสรรคหรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาอันเนื่องมาจากการดำเนินการของหน่วยงานตนเอง อย่างกรณีของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ในฐานะที่เป็นสื่อสาธารณะ ก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณาและประเมินผลการดำเนินการของสถานีตนเองในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมาว่าได้ดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายของสถานีโทรทัศน์หรือไม่ การดำเนินการเป็นไปในทิศทางใด สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมหรือไม่ หรือสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมมากน้อยเพียงใด

วิมังสา จึงเป็นกระบวนการทางปัญญาที่บุคลากรของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ทุกคนจะต้องมีและใช้เป็นอุบายวิธีในการไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง และสามารถนำพากิจการของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) นี้ไปสู่ความเจริญได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการพิจารณาด้วยกระบวนการวิมังสานี้สามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับผู้บริหารและพนักงานระดับต่างๆ ขององค์กร โดยระดับแรกคือการพิจารณาไตร่ตรองพฤติกรรมของตนเองว่าเป็นไปอย่างไร เป็นไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่ ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร การพิจารณาในระดับต่อไปคือการพิจารณาไตร่ตรองการดำเนินงานขององค์กร ตามภาระหน้าที่ ตามบทบาทที่กำหนดไว้ในนโยบายหรือตามพระราชบัญญัติของการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ขึ้นมาแล้วก็จะพบจุดเด่น จุดด้อย ปัญหาและอุปสรรค และโอกาสในการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ของตนเอง ด้วยตนเองและด้วยการรับฟังเสียงสะท้อนจากบุคคล ชุมชนหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ดำเนินกิจการและพัฒนาตนเองได้ไปในทิศทางที่ถูกต้อง สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์แก่สังคมทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

หลักการครองงานที่เรียกว่าอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ถ้าบุคลากรขององค์กรนี้ ทำให้มีให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในจิตใจของบุคลากรและในแผนการดำเนินงานของสถานีแล้ว ย่อมยังประโยชน์ใน ๓ ระดับให้เกิดขึ้น คือ ประโยชน์ของตนเอง ประโยชน์ของผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองได้อย่างสมดุลได้ตามนโยบายของสถานีที่กำหนดไว้ และเจตนารมณ์ในการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ในลักษณะนี้ขึ้นมาในประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา

๕. บทสรุป

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) เป็นไปตามพระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมในสังคมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การดำเนินการ การบริหารจัดการที่ผ่านมาก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ซึ่งทำให้คุณภาพและประสิทธิภาพการดำเนินการของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้ลดลง และยังไม่สามารถดำเนินกิจการให้บรรลุถึงเป้าหมายของการจัดตั้งสถานีได้อย่างที่ควรจะเป็น ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรและองค์กรให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาบุคลากรและองค์กรของสถานีโทรทัศน์แห่งนี้มี ๓ หลักการ ได้แก่ หลักการครองตน หลักการครองคน และหลักการครองงาน

หลักการครองตนเอง ยึดตามหลักขรवासธรรมมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ การมีสัจจะ คือความจริงใจ ทมะ คือการข่มใจ การฝึกฝนตนเอง ขันติ คือความอดทน ความอดกลั้น และจาคะ คือความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม

หลักการครองคน ยึดตามหลักสังคหวัตถุ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ทาน คือการให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์บุคคลอื่นด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ปิยวาจา คือการเจรจาด้วยถ้อยคำที่น่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน นำฟัง สร้างสรรค์ อตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วยความเสียสละ และสมานัตตตา คือความเป็นผู้วางตนเป็นกลาง สม่าเสมอเหมาะสมและถูกต้องตามกาลเทศะ

หลักการครองงาน ยึดตามหลักอิทธิบาท มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือความพอใจยินดีในหน้าที่การงานของตนเอง วิริยะ คือการมีความเพียรพยายามในการทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างต่อเนื่อง จิตตะ คือการมีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงานของตนเองโดยไม่ปล่อยปละละเลย และวิมังสา คือการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบในกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพ

หลักการทั้ง ๓ อย่างนี้ ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากร ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นองค์กรเมื่อบุคลากรของสถานีแห่งนี้ได้เรียนรู้และดำเนินการตามหลักการทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว ย่อมเป็นพลังขับเคลื่อนให้องค์กรแห่งนี้ก้าวไปสู่ความสำเร็จได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. “การเมืองในนโยบายสื่อสาธารณะขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๓.

พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินโพร จำกัด, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เรื่องชี้แจงข้อเท็จจริงการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับไทยพีบีเอส (Thai PBS). หนังสือที่ ส.ส.ท. ๐๐๐๑/๐๒๔๓, วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕.

ผลการดำเนินการของสถานีโทรทัศน์ไทยทีบีเอส. แหล่งที่มา : www.Wikipedia.com [๒๕ มีนาคม ๒๕๕๖].

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓.

ศีล ๕ ในฐานะพื้นฐานกฎหมายไทย

วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในอดีตกฎหมายกับพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมาก ..กฎหมายสมัยก่อนส่วนหนึ่งมีหน้าที่กำกับผู้คนให้มีศีลธรรมในชาตินี้และเข้าถึงสุคติในชาติหน้าด้วย กฎหมายหลายฉบับถูกตราขึ้นโดยอ้างอิงถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะกฎแห่งกรรม อาทิ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตราพระราชกำหนด ห้ามมิให้ราษฎรล่วงประเวณี ทรงพรรณนาถึงความน่ากลัวของนรกที่ผู้ละเมิดศีลจะต้องประสบเป็นเวลาหลายหมื่นปี ในทำนองเดียวกันเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงตรากฎหมายห้ามซื้อและสูบฝิ่น เหตุผลที่ยกมากล่าวอ้างคือ ผู้ที่สูบฝิ่นเมื่อตายไปจะต้องได้รับทุกขเวทนาในนรกอเวจีเป็นเวลานาน และเมื่อพ้นไปจากนรกแล้วยังต้องไปเกิดเป็นเปรตอีก ขนบธรรมเนียมดังกล่าวยังสืบต่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงตราประกาศสงกรานต์ ก็ทรงเตือนว่า “ถ้าบุคคลผู้ใดมิได้รักษาศีลห้าประการแล้วทำบาปสิบสี่ตัว อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ผู้นั้นครั้นตายก็จะไปตกอบายภูมิเป็นเทียวแล”^๑ ศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อระบบกฎหมายไทย ที่เห็นเด่นชัดได้แก่ “กฎหมายตราสามดวง” ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่ผสมผสานจากฐานแห่งศาสนาและจากการที่กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายที่ใช้มาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา จนถึง ๕ รัชกาล

^๑พระไพศาล วิสาโล, กฎหมายกับพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.visalo.org/article/budKodmai.htm> [๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีผลอย่างมากต่อการตรากฎหมายในชั้นหลังที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน^๒

๒. ความหมายของศีล ๕

ในกฎทนต์สูตร พระพุทธเจ้าตรัสศีล โดยทรงเรียกว่า “สิกขาบท” โดยให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจา ว่า ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบททั้งหลาย คือ งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร งดเว้นจากมุสาวาท งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นี้แลเป็นยัญ ซึ่งใช้ทรัพย์น้อย มีการตระเตรียมน้อย มีผลมาก^๓

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคพระพุทโธเสนาจารย์ ได้อธิบายความหมายของ ศีล ไว้ว่า “ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือ ทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล, แปลว่า เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกอย่างหนึ่ง คำว่าศีลนี้ มีความหมายเป็น สีลนะ กล่าวคือเป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีลนะ” นี้ ก็คือกิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึง ความที่กรรมในทวารมีกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันดีอย่างหนึ่ง คือความเข้าไปปรับไว้ หมายถึง ความเป็นที่รองรับโดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย^๔

พุทธทาสภิกขุ^๕ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีลหมายถึงความเป็นปกติ หรือ ปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้นโดยเนื้อความ ศีล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติกัน

^๒จารุณี ฐานรตาภรณ์, “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อระบบกฎหมายไทย”, วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๕๓) : ๓๙.

^๓ที.สี. (ไทย) ๙/๑๓๔/๙๒.

^๔พระพุทโธเสนาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พิมพ์ตั้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.

^๕พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖-๕๗.

เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศิลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้วเราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดี สมาธิก็ง่าย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)^๖ กล่าวไว้ว่า ศีล ๕ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ หมายถึงข้อปฏิบัติในการฝึกตน ข้อฝึก ข้อศึกษา บ้างเรียกว่า ธรรม ๕ เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ก็คือเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล สมัยต่อมาจึงเกิดมีคำว่า เบญจศีล ซึ่งในพระไตรปิฎก เพิ่งพบในคัมภีร์ชั้น อปทาน-พุทธวงศ์ (รวมถึง วินย.; ขุ.ปฏิ.บางแห่ง) ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล หมายถึงศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำบ้างเรียกว่า มนุษยธรรม หมายถึงธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง การรักษาศีล ๕ เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ปราศจากเวรภัย ไม่เดือดร้อนวุ่นวาย สังคมร่มเย็น แต่เหนือการฝึกไม่เบียดเบียนผู้อื่นโดยรักษาศีล ๕ แล้ว ควรฝึกยิ่งขึ้นไปในด้านชีวิตส่วนตัว ให้อยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อวัตถุและการเสพบริโภคมากนัก พร้อมทั้งหันไปใช้เวลาแก่การแผ่บำเพ็ญประโยชน์พัฒนาด้านจิตใจและปัญญามากขึ้น ด้วยการรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของศีล ๕^๗ ไว้ ดังนี้

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากปาณาติปาต คือ ไม่ทำลายชีวิต จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามีได้ให้ หรือไม่ลักขโมย จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย จับเอาสาระว่าความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ภูมิธรรมชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔-๒๕.

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗๖๙-๗๗๐.

๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวง ตั้รอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากของเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือไม่เสพของมีนเมา จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลังพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

กล่าวโดยสรุป ศีล ๕ คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้อควรเว้นจากบาปทั้งหลาย ทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

๓. ความหมายของกฎหมาย

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทยอธิบายว่า กฎหมาย คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองว่าการแผ่นดินต่อราษฎรทั้งหลาย เมื่อไม่ทำตาม ธรรมดาต้องลงโทษ”

สายหยุด แสงอุทัย อธิบายว่า กฎหมาย คือข้อบังคับของรัฐที่กำหนดความประพฤติของมนุษย์ ถ้าฝ่าฝืนจะได้รับผลร้ายหรือถูกลงโทษ^๘

ศาสตราจารย์หลวงจ่ารัฐเนติศาสตร์ อธิบายว่า กฎหมาย ได้แก่ กฎข้อบังคับว่าด้วยการปฏิบัติซึ่งผู้มีอำนาจของประเทศได้บัญญัติขึ้นและบังคับให้ผู้ที่อยู่ในสังกัดของประเทศนั้นถือปฏิบัติตาม

จอห์น ออสติน ปรักษญาเมธีชาวอังกฤษอธิบายว่า กฎหมาย คือ คำสั่ง คำบัญชาของรัฐบาลิปัตย์ ซึ่งใช้บังคับบุคคลทั้งหลาย ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามโดยปกติแล้ว ผู้นั้นต้องรับโทษ

ตามพจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของกฎหมาย ว่า กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น หรือที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณี

^๘“กฎหมาย” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kullawat.net/civic/5.1.htm> [๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

อันเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้ในการบริหารประเทศ เพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตาม หรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล^๙

พระพรหมคุณาภรณ์^{๑๐} ได้กล่าวไว้ในหนังสือนิติศาสตร์แนวพุทธว่า ถ้าคนประพฤติตามศีล ๕ หมด สังคมก็เรียบร้อย ไม่ต้องมีกฎหมาย แต่ที่มีกฎหมายก็เพราะคนไม่ประพฤติตามศีล ๕ จึงต้องตรากฎหมายเพื่อให้ศีลธรรมได้ผล กฎหมายจึงสอดคล้องกับระบบศีลธรรม แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะเอากฎหมายมาบังคับให้คนมีศีล ๕

จากคำนิยามของท่านผู้รู้ที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า กฎหมาย คือ บรรดา กฎข้อบังคับ คำสั่งของรัฐหรือผู้ปกครองประเทศที่ใช้ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและใช้บังคับความประพฤติของบุคคลผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดและต้องถูกลงโทษเมื่อปฏิบัติตามก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือต่อสังคม

เมื่อวิเคราะห์ตามความหมายศัพท์คำว่า “ศีล ๕” และ “กฎหมาย” มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันโดย “ศีล ๕” เป็นหลักปฏิบัติ ฝึกตน ประพฤติงดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา ส่วน “กฎหมาย” เป็นกฎข้อบังคับ คำสั่งของรัฐหรือผู้ปกครองประเทศใช้บังคับความประพฤติของบุคคลในสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม ผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะมีความผิดและต้องถูกลงโทษหากเมื่อปฏิบัติตามทั้งศีล ๕ และกฎหมาย ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

๔. องค์ประกอบของกฎหมาย

ตามประมวลกฎหมายอาญา ภาค ๒ ได้กล่าวถึงความผิดอาญาซึ่งมิใช่ความผิดลหุโทษ ได้แยกองค์ประกอบได้ ๒ ประเภท กล่าวคือ องค์ประกอบภายนอก และองค์ประกอบภายใน

๔.๑ องค์ประกอบภายนอก ซึ่งหมายความถึงการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำของมนุษย์ เท่าที่ปรากฏจากภายนอกโดยการเห็นหรือการฟัง ฯลฯ เช่น การยิง การพูด การ

^๙ไพศาล ภูไพบูลย์ อังคณา ตติรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม, **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๙.

^{๑๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๘๑.

วางเพลิง และสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นๆ เท่าที่ปรากฏจากภายนอก เช่น ผู้ถูกฆ่าเป็นบิดามารดา ทรัพย์ที่เอาไปเป็นทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เวลาที่ลักทรัพย์ เช่นเวลากลางคืน องค์ประกอบภายนอกนี้ เราเห็นได้จากถ้อยคำของตัวบท เช่น องค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานลักทรัพย์ ตามมาตรา ๓๓๔ ย่อมได้แก่ ๑. เอาไป และ ๒. ทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย

๔.๒ องค์ประกอบภายใน ซึ่งหมายถึงลักษณะของจิตใจของผู้กระทำความผิด อันได้แก่เจตนาหรือประมาท เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย นอกจากมีองค์ประกอบภายนอกคือ ๑. ฆ่า และ ๒. ผู้อื่นแล้วก็ต้องพิจารณาองค์ประกอบภายในอีกชั้นหนึ่ง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตามมาตรา ๒๘๘ องค์ประกอบภายในก็ได้แก่ “เจตนา” แต่ถ้าเป็นความผิดฐานฆ่าคนตายโดยประมาท เราก็ต้องดูองค์ประกอบตามมาตรา ๒๙๑ จะเห็นว่ามีองค์ประกอบภายนอกคือ ๑. กระทำ ๒. เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ส่วนองค์ประกอบภายในก็ได้แก่ “ประมาท” เฉพาะองค์ประกอบภายในนั้นจะต้องระลึกว่า มีเจตนาสองอย่างคือ อย่างแรกเจตนาธรรมดา อันได้แก่ (๑) กรณีการกระทำโดยรู้สำนึกในการกระทำ และในขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือ (๒) กรณีการกระทำโดยรู้สำนึกและในขณะเดียวกัน ผู้กระทำย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำ (ตามมาตรา ๕๙ วรรคสอง) และอย่างที่ สองเจตนาพิเศษ ได้แก่เจตนาธรรมดานั่นเองแต่ประกอบด้วยมูลเหตุชักจูงใจพิเศษ^{๑๑} และในภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป ลักษณะ ๑ หมวด ๓ ส่วนที่ ๓ วิธีเพิ่มโทษ ลดโทษและการรอการลงโทษ และยังมีเหตุยกเว้นโทษในหมวด ๔ ความรับผิดในทางอาญา มาตรา ๖๕, ๖๗, ๖๘ และ ๗๑ เป็นต้น เมื่อพิจารณาตามรูปแบบองค์ประกอบของศีล ๕ และกฎหมายอาญามีความคล้ายคลึงกัน และรูปแบบการไต่สวนการฟ้องคดีก็จะเหมือนกับเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิก แต่ถึงแม้ว่า จะมีข้อฝึกปฏิบัติ กฎระเบียบแบบแผน รูปแบบที่เกี่ยวข้องสอดคล้องสัมพันธ์กันของศีล ๕ และกฎหมาย แต่มีสิ่งที่ให้ผลต่างกันคือ กฎแห่งกรรม โทษทางโลก (ตามกฎหมาย) และโทษทางธรรม (ตามกฎหมายแห่งกรรม)

^{๑๑} หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา เรียนด้วยตนเอง เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๘), หน้า ๓๗๗-๓๗๙.

๕. คีล ๕ ต้องผิดกฎหมายทุกข้อหรือไม่

การตีความคีล ๕ เช่นคีลข้อ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี ห้ามฆ่าสัตว์ ก็เชื่อว่ามีความผิดตามกฎหมายทั้งหมด เช่นฆ่าข่มขืน คีล ๕ ไม่ผิดกฎหมาย เพราะกฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ว่าฆ่าข่มขืนผิดกฎหมาย คีล ๕ เพราะสัตว์ทุกชนิดรักตัวกลัวตาย รักสุขเกลียดทุกข์ แต่บาปมาน้อยขึ้นอยู่กับคุณของสัตว์ที่ฆ่า แต่ถ้าไปฆ่าวัว ควาย ที่มีเจ้าของ ผิดทั้งคีล ๕ และกฎหมายแน่นอน เพราะกฎหมายอาญาบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๘๑ ผู้ใดกระทำการทารุณต่อสัตว์ หรือฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับทุกขเวทนาอันไม่จำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และอาจจะผิดกฎหมายอาญา ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ตามมาตรา ๓๕๘ และมาตรา ๓๕๙ (๒) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ถึงแม้ว่า รับโทษทางโลกตามกฎหมายไปแล้วแต่วัว ควาย ที่ถูกฆ่านั้นอาจไม่ยังพอใจก็ได้

จากเอกสารทางวิชาการ^{๑๒} นักวิชาการกฎหมายกล่าวว่า ศาสนาและกฎหมายต่างก็เป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับในสังคม แต่ก็มี ความแตกต่างกัน (๒) การฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางศาสนานั้น สภาพบังคับที่ได้รับจะอยู่โลกหน้า เช่น เมื่อตายไปแล้วจะตกนรก ส่วนกฎหมายนั้น ถ้าฝ่าฝืนก็มีสภาพบังคับอย่างเห็นได้จริงในปัจจุบันแม้กฎเกณฑ์ทางศาสนาก็มีความแตกต่างจากกฎหมายแต่ก็มีความสัมพันธ์กันในหลายเรื่อง เช่น กฎเกณฑ์ทางศาสนาส่งเสริมเกื้อกูลกฎหมาย กล่าวคือ กฎเกณฑ์ทางศาสนาเป็นเรื่องที่กำหนดความคิดของคนหากคนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางศาสนาโอกาสที่จะทำผิดกฎหมายก็น้อยลง เช่น คีล ๕ ในศาสนาพุทธ

๖. หลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนคีล ๕

พุทธทาสภิกขุ^{๑๓} ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักแห่ง คีล และ ธรรม ๕ คู่ ของพุทธศาสนา หรือ ศาสนาอื่นที่เป็นเครือเดียวกัน หลัก ๕ ประการนั้น คือ

๑) การไม่เบียดเบียน พยาบาทปองร้าย ริษยา กัน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิต ทุกวิถีทาง แต่กลับมีการกระทำที่ตรงข้าม คือ มีเมตตาปราณี ไม่เหยียดหยาม ดูหมิ่นกัน

^{๑๒}มานิตย์ จุมปา (บรรณาธิการ), **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย**, โครงการตำราคณะนิติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๓}พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕-๒๗.

สมัครสมานสามัคคีกัน มีความประพฤติและความคิดเห็นไม่ขัดแย้งกัน มีความกตัญญูกตเวที โดยถือว่าสัตว์ทั้งปวงที่อยู่ร่วมโลกกัน ล้วนแต่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ทั้งมนุษย์และเดรัจฉานต่างมีบุญคุณที่สัมพันธ์กันสนิท อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒) การไม่ลักขโมยแย่งชิงกัน ไม่เอาเปรียบบุคคลและสังคม ทั้งซึ่งหน้าและลับหลัง แต่กลับมีการแสวงหาและเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ปันกันในเรื่องของความรู้ และความดี ขวนขวายช่วยผู้อื่นในกิจที่ควรช่วย มีความพากเพียรเพื่อความก้าวหน้า ประหยัดมัธยัสถ์ บูรณะ ซ่อมแซม ขยันขันแข็งในหน้าที่การงานของตน เพื่อไม่ต้องเป็นขโมยเพื่อตั้งตัวและดำรงวงศ์สกุล และเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติตามสัญญาประชาคมอย่างเคร่งครัด

๓) ไม่ล่วงละเมิดของรักและบุคคลเป็นที่รักของคนอื่นทุกชนิด ไม่ปล่อยตัวตามกระแสนิยม แต่กลับมีความสันโดษยินดีในของรักหรือประโยชน์ของตนที่ได้มาหรือมีอยู่โดยชอบธรรม ไม่อยากใหญ่ในกาม เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่โลภจนผิดธรรม

๔) การไม่กล่าวเท็จทางกายทางวาจา หรือทางตัวอักษรทุกวิถีทาง แต่กลับเป็นผู้มีวาจาเชื่อถือได้ มีประโยชน์ควรแก่การฟังของผู้อื่น มีสัตย์มีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ไม่มีมายาสาไถย

๕) การไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขทุกชนิด หรือสิ่งมีนเมาเสพติดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นทางแห่งความประมาทมัวเมา เสียความปรกติแห่งสติสมปฤติทุกประการ แต่กลับเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ เห็นถูกเชื่อถูกไม่งมงาย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่สะเพร่าเลินเล่อ มีความอดกลั้นอดทนในการศึกษา ในการบังคับตัวเอง ปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรและศัตรู รู้จักฐานะและประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักสังคมและบุคคล มีการสำรวม มีมารยาทที่ไม่ดีต่อกระด้าง มีหิริโอตตปยะ ละอวยบาปกลัวบาปได้โดยลำพังตนเอง มีการศึกษาดี มีเพื่อนดี มีความใคร่ในทางดี ไม่เปิดโอกาสให้ใครดูหมิ่นได้ รู้จักเลือกใช้คนและคบคน

จากหลักดังกล่าว เบญจธรรมเป็นธรรมที่สนับสนุนเกื้อกูลเป็นฐานให้การฝึกปฏิบัติ ตามศีล ๕ หรือการรักษาศีล ๕ มีผลและสอดคล้องเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันในขณะที่หลักกฎหมาย ซึ่งเป็นสมมติบัญญัติหรือข้อตกลงร่วมของสังคมกำหนดข้อบังคับ เพื่อมิให้ละเมิดศีล ๕ และปฏิบัติตามหลักเบญจธรรม ก็เท่ากับเป็นฐาน มิให้มีการละเมิดกฎหมายเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ศิล ๕ มีสาระสำคัญที่มุ่งเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยไม่เบียดเบียนกัน จะได้มีความสงบเรียบร้อยที่เป็นโอกาสพื้นฐานแห่งการพัฒนาชีวิตสู่ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป สำหรับ ๔ ข้อแรก จะเห็นความหมายนี้ได้ชัดเจน แต่ข้อ ๕ ที่ว่าเว้นจากสุรยาเสพติดที่จะทำให้เกิดความประมาทขาดสตินั้น มักมองเห็นชัดแต่ในแง่ของโทษต่อชีวิตของตัวเอง แต่ที่จริงในการจัดเข้าชุดแห่งศิลป ๕ นี้ ท่านมุ่งความหมายเชิงสังคม ในแง่สังคมนั้นการละเมิดศิลปข้อ ๕ คือ เสพสุรยาเมาสิ่งเสพติดก่อความเสียหายหรือโทษภัยที่สำคัญคือ คนเมาขาดสติแล้วจะทำการร้ายละเมิดศิลปได้หมดทุกข้อ ไม่ว่าจะฆ่าคน ทำร้ายกัน ลักหรือทำลายทรัพย์สิน ทำความผิดทางเพศ พุดเท็จ ก็ได้ทั้งนั้น หรือก่อให้เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งอาจก่อความพินาศหรือความเสียหายอย่างมาก แม้ยังไม่ได้ลงมือทำการร้ายใดๆ ก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในสังคมเช่น คนที่ขับรถไปในถนนหลวง พอเห็นรถที่แล่นสวนมามีคนขับที่เมาเหล้า หรือระแวงว่าคนขับรถสิบล้อที่กำลังแล่นสวนมาเสพยาบ้า รวมความว่าสังคม โดยเฉพาะรัฐจะต้องจัดตั้งวางมาตรการทางสังคมโดยเฉพาะการออกกฎหมาย ที่จะมาเป็นประกันให้คนดำรงอยู่ในศิลป ๕ หรือสิกขาบท ๕

๗. บทสรุป

ศิลป ๕ ในฐานะเป็นพื้นฐานของกฎหมายไทยที่ได้นำเสนอมานี้ เพื่อแสดงให้เห็นความสอดคล้องกันของศิลป ๕ และกฎหมายไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ศิลป ๕ เป็นกฎหมายฉบับหนึ่ง ถ้าทุกคนในสังคมประพฤติตามศิลป ๕ ย่อมส่งผลให้สงบร่มเย็นเรียบร้อย ปลอดภัย เป็นสุขไม่ต้องมีความหวาดระแวงภัย ไม่ต้องมีกฎหมาย แต่ที่มีกฎหมายก็เพราะคนไม่ประพฤติตามศิลป ๕

สังคมที่ดีย่อมต้องเจริญงอกงามในสี่มิติ คือทางกาย ทางความสัมพันธ์ ทางจิตใจ และทางปัญญา ไม่เอาเปรียบหรือล่วงละเมิดกันแม้จะต่างกันทางเพศ ศาสนา เชื้อชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็ตาม กฎหมายและศิลปจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน ถ้าจะให้เห็นเป็นรูปธรรมควรส่งเสริมกิจกรรมหรือการวางกฎระเบียบที่สร้างความสงบสุขในสังคมที่ว่า กฎหมายที่ดีที่สุด และการปกครองที่ดีที่สุด ต้องบรรลุจุดหมายโดยใช้อาชญาให้น้อยที่สุด จนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยและอรรถกถาไทย ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับ**

มหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก.** เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรพุทธศาสตร

บัณฑิต. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์.

๒๕๕๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พุทธทาสภิกขุ. **ทาน ศีล ภาวนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ความจริงที่ต้องเข้าใจ.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

วิญญูชน, ๒๕๕๕.

_____. **ภูมิธรรมชาวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด,

๒๕๕๒.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ. “พระวินัย : กฎเกณฑ์และคุณค่าทางสังคม” **บทความทาง**

วิชาการ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ไพศาล ภูไพบูลย์ อังคณา ตติรัตน์ และปนัดดา มีสมบัติงาม. **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๔.

มานิตย์ จุมปา (บรรณาธิการ). **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

หยุด แสงอุทัย. **กฎหมายอาญาเรียนด้วยตนเอง เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๘.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระไพศาล วิสาโล. **กฎหมายกับพระพุทธศาสนา**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.visalo.org/article/budKodmai.htm> [๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖]

ยุทธศาสตร์การจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา ด้วยหลัก 7'S McKinsey

อัฐทกร พลปัทพี

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ชีวิตคือการศึกษ การศึกษาคือชีวิต^๑ คำกล่าวนี เห็นว่าถูกต้องโดยประการทั้งปวง โดยไม่มีเหตุผลใดๆ มาคัดค้าน เพราะว่าการศึกษานั้นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทุกย่างก้าวของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์และสัตว์ จะต้องศึกษา ตั้งแต่การลองผิดลองถูก เช่น เมื่อสัตว์ถือกำเนิดมายังไม่รู้จักวิธีการใช้ชีวิต ต้องมีแม่คอยประคับประคองสอนสั่ง เพื่อให้ลูกน้อยสามารถที่จะพยุงรักษาชีวิตของตนให้อยู่รอดปลอดภัยได้ มนุษย์ก็เช่นกัน กล่าวได้ว่าการศึกษาคือชีวิต ชีวิตก็คือการศึกษา เช่นเดียวกันแม้จะมีคนกล่าวถึงการศึกษา อยู่เสมอๆ ว่า “การศึกษาคืออะไร” คำตอบที่ได้คงเป็นไปหลายแง่หลายมุมหรือหลายทิศทาง แต่สรุปความได้ว่า การศึกษาหมายถึง การให้การเลี้ยงดูให้เจริญเติบโต ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้ความรู้แก่ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูนั้น ให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ให้วิชาความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และให้ความรู้เพื่อสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกความหมายหนึ่ง การศึกษาหมายถึงการพัฒนาผู้เรียนให้เจริญเติบโตสมบูรณ์เต็มที่ นั่นคือ เป็นการสอนหรือแนะนำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้มากที่สุดเท่าที่สามารถกระทำได้ และการศึกษาหมายถึง การสอนหรือการฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างเต็มที่ตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

^๑ประพนธ์ สุริวงษ์, “เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรเสนาธิการกิจ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ”, (กรุงเทพมหานคร : กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ, ๒๕๕๖), (อัสสำเนา).

การศึกษาที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก ชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดาเริ่มมีการศึกษาบ้างแล้ว การศึกษาของมนุษย์จะเริ่มอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อชีวิตได้เริ่มลืมตาดูโลก และจะต้องศึกษาอยู่ตลอดไปจนกว่าชีวิตจะจากโลกนี้ไป การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติ และต่อโลกเป็นอนันต์ อาจกล่าวได้ว่า “ตราบใดที่โลกยังมีมนุษย์ไม่สิ้นสุดก็ต้องอาศัยการศึกษา” เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์ที่อาศัยโลกอยู่จะต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาสำหรับการพัฒนาตน เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพแล้ว สังคมและประเทศชาติรวมทั้งโลกด้วยก็จะได้รับการพัฒนาต่อไปด้วย

๒. ความหมายของการศึกษา

๒.๑ ความหมายของการศึกษาทั่วไป

ความหมายของการศึกษานั้นนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งด้านพระพุทธศาสนา และด้านวิชาการทั่วไป ได้นิยามความหมายที่สอดคล้องกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ศึกษา แปลเป็นภาษาไทยมาจากคำว่า สิกขา ที่จริงศึกษาเองก็เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า ติกขา สามคำนี้ความหมายเดียวกันคือ สิกขา เป็นภาษาบาลี ติกขา เป็นภาษาสันสกฤต แล้วก็ศึกษาคำไทยที่แผลงจากสันสกฤต สิกขา คือ การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ และการฝึกฝนพัฒนา^๒ การศึกษา คือ วิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ทฤษฎีต่างๆ ที่พยายามจะอธิบายหรือใช้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้น คุณค่าหรืออุดมคติต่างๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าถึงโดยอาศัยความรู้ ทักษะและทัศนคติ^๓ การศึกษา คือ การพัฒนาให้มนุษย์เจริญงอกงามทุกด้าน เช่น ความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ พฤติกรรม ค่านิยม คุณธรรมเพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีมีประสิทธิภาพสร้างความเจริญให้แก่ตนเอง สังคมและประเทศชาติ^๔ การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคล มีอิทธิพลต่อทุกอย่างที่มี

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **สอนนาค – สอนจิต: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗.

^๓ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, **ปรัชญาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

^๔ วิไล ตั้งจิตสมคิด, **การศึกษาและความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสปริ้นท์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖.

ชีวิตบุคลิกภาพและความรู้สึกของมนุษย์เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^๕ การศึกษา คือการสร้างหรือจัดระบบใหม่ให้แก่ประสบการณ์ เพิ่มความรู้และประสบการณ์ และเพิ่มพูนความสามารถที่จะกำหนดทิศทางของประสบการณ์ในอนาคต^๖ เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต^๗ การศึกษามีไว้เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์การพัฒนาคนเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาไทย การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายรอง ทั้งนี้เพราะถ้าคนได้รับการพัฒนาดีแล้วฐานความรู้ก็จะตามมาเอง^๘

การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการอบรมบ่มนิสัย การกล่อมเกลาทางสังคม เป็นการเตรียมตัวเพื่อให้บุคคลมีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพในอนาคต การสร้างอนาคตที่ดีของประเทศ และหากผลผลิตทางการศึกษาไม่มีคุณภาพ ครูก็ต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย เพราะว่ามีการศึกษาคือผู้ที่ประสบความสำเร็จ สังคมให้การยอมรับ^๙ เป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุด^{๑๐}

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของมวลมนุษย์เพราะพื้นฐานเดิมของมนุษย์นั้นเกิดจากอวิชชา คือความไม่รู้ เมื่อมนุษย์มีระบบการศึกษาเป็นกระบวนการกล่อมเกลา ชัดเกลา จึงทำให้เกิดวิชาคือความรู้ รู้ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรอย่างไร เมื่อ

^๕วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕ - ๑๖.

^๖อัครพงษ์ สัจจวาจิต, **ปรัชญาการศึกษาแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**, (กรุงเทพมหานคร : แอล.ที.เพรส., ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^๗ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒, หน้า ๑.

^๘พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^๙Glenn Langford, **Philosophy and Education**, (London : Macmillan, 1968), p.60.

^{๑๐}Carter V. Good, **Dictionary of Education**, 3th ed., (New York : McGraw-Hill Book company, 1973), p.17.

มนุษย์ได้ศึกษาเรียนรู้แล้วก็จะนำมาใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การศึกษาจึงเป็นคุณูปการแก่มนุษย์ เพราะวงจรการเกิด แก่ เจ็บ ตายซึ่งเป็นวงเวียนชีวิตของมนุษย์นั้น มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในทุกๆ วัย จึงสามารถสรุปได้ว่า ชีวิตคือการศึกษา การศึกษาก็คือชีวิต นั่นเอง

๒.๒ การศึกษาไตรสิกขา : แนวทางการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา

ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกฝนอบรมกาย วาจา ใจ หรือการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตเป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนใน ๓ ด้านใหญ่ๆ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา^{๑๑} ไตรสิกขามาจากคำว่า ไตร กับ สิกขา “ไตร” แปลว่า สาม “สิกขา” แปลว่า บทเรียน ไตรสิกขาก็แยกเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา คือกระบวนการพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ คือภาวะที่เป็นผู้มีวิเศษแล้ว มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา^{๑๒} ไตรสิกขาจึงแปลว่าบทเรียน ๓ บท หมายถึงหลักปฏิบัติใหญ่ๆ ๓ ประการ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า หากใครปฏิบัติได้ครบถ้วนสมบูรณ์ผู้นั้นก็จะดับทุกข์ในชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง หลักทั้ง ๓ นั้น มีดังต่อไปนี้

๑. อธิศีลสิกขา หมายถึง ธรรมที่มีเจตนาของบุคคลผู้งดเว้น ปาณาติบาต เป็นต้น และของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่^{๑๓} บุคคลผู้มีศีลนี้จะต้องมีการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ หมายถึงการรวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาวาจา เป็นต้น ด้วยศีลสิกขานี้เป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติ จึงมีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก สามารถแบ่งออกได้หลายระดับ ในแต่ละระดับก็ย่อมจะเกื้อกูลแก่มรรค เมื่อมีการฝึกฝนทางวินัยเพื่อความดีงามยิ่งขึ้นไปแล้ว ก็จะช่วยปิดกั้นความชั่วร้าย เพิ่มพูนโอกาสแห่งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติภารกิจเพื่อความดีงามหรือคุณค่าอันยิ่งขึ้นไป

^{๑๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา และลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕๘.

^{๑๓} พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุทธจาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ธราพรส, ๒๕๑๘), หน้า ๙.

๒. อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิเข้ามา เพื่อการฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็งมีความมั่นคง ควบคุมตนเองได้ มีสมาธิ มีจิตที่สงบ เป็นต้น สิ่งรบกวนจากปัจจัยภายนอกปราศจากความเศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมกับการใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

๓. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ไม่มีกิเลสแอบแฝง คิดพิจารณากิจทั้งปวงในทางที่เป็นประโยชน์^{๑๔}

องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. ศีล หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง

๒. สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดจากความตั้งใจหรือเจตนา เป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแล และนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ที่สุดก็อยู่ที่ใจ

๓. ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร แคไหน ก็อยู่ที่ว่ามีปัญญาชี้แนะและบอกทางเท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจยึดติดมีปัญหาคับตันอยู่พอเกิดปัญญาว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้^{๑๕}

ดังนั้น เรื่องของไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ จึงเป็นเรื่องของการทำงานร่วมกันเป็นองค์รวมเกื้อกูลกันและกันเป็นลำดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเรื่องที่ต้องลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอันสัมพันธ์กัน และเกื้อกูลแก่การพัฒนาไปได้ ดังที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสกับภิกษุวัชชีบุตรว่า “เมื่อใดเธอศึกษาอภิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อนั้นเธอ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๙๔ – ๑๙๕.

^{๑๕} คุรุยละเอียดใน **พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐-๑๓.

ผู้ศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาอยู่ก็จะละราคะ โทสะ และโมหะได้ เพราะละราคะ โทสะ และโมหะได้ เธอจะไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล จะไม่ประพฤดิเลวทรามอีก”^{๑๖}

ไตรสิกขาเป็นระบบการพัฒนามนุษย์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด^{๑๗} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ หมวด คือ หมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ หมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ หมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ซึ่งมรรคทั้ง ๓ หมวดนั้น แบ่งออกตามปฏิบัติหรือการศึกษาได้ ๓ อย่าง คือ ศีล เป็นการควบคุมกายกับวาจา สมาธิ เป็นการฝึกอบรมใจให้ตั้งมั่น ให้จิตมั่นคง และปัญญา เป็นการฝึกอบรมจิตให้มีความรู้ คิดวิเคราะห์ พิจารณาสังต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ และเมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนของมรรค ๘ ประการ ก็จัดได้ว่าเป็นการพัฒนาตามแนวทางอริยสัจ ๔ ซึ่งมรรค ๘ หรืออริยสัจ ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา^{๑๘}

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการทำให้การศึกษาเกิดความชัดเจนขึ้น เริ่มจากความรู้ตนเอง และรู้ผู้อื่น และสามารถทำให้รักษาดน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้ชีวิตอยู่ในสภาวะการณที่ปกติ ที่เรียกว่า ศีล สมาธิ และปัญญา นั่นเอง

๒.๓ การจัดการศึกษาของพระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในงานของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นงานที่จัดไว้ในองค์การทั้ง ๖ ของการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์โดยหน้าที่ด้านการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์โดยตรง คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โรงเรียนการกุศลของวัด และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฝ่ายมหานิกาย และมหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย ฝ่ายธรรมยุต

^{๑๖} อัง ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๑.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๖๐๑.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๓.

การจัดการศึกษาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เพราะตามแนวทางการศึกษาตามหลักการคือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธความไม่ยั่งยืนตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนานั้นเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้และสามารถจะประคับประคองให้พระพุทธศาสนาอยู่ยั่งยืนไปได้ตราบนานเท่านาน การศึกษา จึงเป็นหัวใจสำคัญ การปรับและประยุกต์ให้เกิดความสมดุลของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันจะต้องถูกกล่าวถึง เพื่อให้ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีระบบ แบบแผน จึงต้องอาศัยแนวคิดทางตะวันตกบูรณาการเข้าด้วยกัน

๓. การบริหารตามกรอบ 7'S McKinsey

การบริหารองค์การการศึกษาของพุทธศาสนาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จของงานทุกๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นการมีประสิทธิภาพหรือประสิทธิผล จึงขอเสนอแนวคิดการบริหารตามกรอบของ 7'S McKinsey ดังต่อไปนี้

๓.๑ ประวัติความเป็นมาการบริหารจัดการของแมคคินซี

ปีเตอร์ส และ วอเตอร์แมน^{๑๙} (Peters and Waterman) กล่าวว่า ...ต้นปี ค.ศ. ๑๙๗๗ บริษัทแมคคินซี (McKinsey 7'S) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาธุรกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา มีความสนใจเกี่ยวกับปัญหาว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้การบริหารงานสัมฤทธิ์ผลและมีความประสงค์ที่จะค้นหาว่า กิจกรรมธุรกิจต่างๆ ควรจะมีกลยุทธ์อย่างไรและควรจะมีโครงสร้างองค์กรแบบไหน เช่น แบบรวมอำนาจ กระจายอำนาจ หรือแบบผสมจึงจะทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

บริษัทแมคคินซี จึงได้ตั้งกลุ่มทำงานภายในบริษัทขึ้นมา ๒ กลุ่มเพื่อค้นหาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ๒ ตัว คือกลยุทธ์กับรูปแบบของโครงสร้างองค์กร ต่อการดำเนินงาน ที่ประสบความสำเร็จของกิจการธุรกิจโดยได้มอบหมายให้กลุ่มทำงานกลุ่มที่หนึ่งศึกษาเรื่องกลยุทธ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีปีเตอร์สกับวอเตอร์แมน เป็นหัวหน้ากลุ่มได้รับมอบหมายให้ศึกษาเรื่องจัดโครงสร้างองค์กร กลุ่มทำงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นได้เริ่มต้นค้นคว้างานที่ได้รับมอบหมายด้วยการไปพบปะพูดคุยกับผู้บริหารที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยึดมั่นดีว่ามี

^{๑๙} Peters, J. T. and Waterman H. R. In *Search of Excellence : Lessons from America's*. (New York : John Willey, 1980), p. 1-12.

ประสบการณ์ในการทำงานสูงของกิจการธุรกิจต่างๆ ทั่วโลกจากนั้นจึงได้ไปปรึกษากับนักทฤษฎีและนักวิชาการของสถาบันศึกษาชั้นสูงอีกประมาณ ๑๒ แห่งทั้งของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในยุโรป

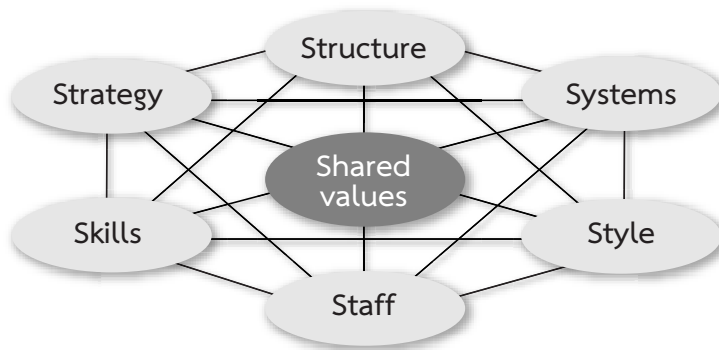
๓.๒ ลักษณะแบบจำลอง 7S แมคคินซี

แมคคินซีแอนด์ คอมพานี เป็นบริษัทที่ได้พัฒนาแบบจำลอง 7S แมคคินซีขึ้นมาเพื่อการวิเคราะห์ทางการบริหาร 7S's ได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างมากเพราะได้กลายเป็นรากฐานการวิจัยของหนังสือขายดีที่สุดสองเล่ม คือ The Art of Japanese Management และ In Search of Excellence เนื่องจากความพยายามสร้างลักษณะที่สำคัญของแบบจำลองให้เริ่มต้นด้วย S (เพื่อความจำ) ความหมายของ S บางตัวต้องถูกขยายความเช่นตามตำราสมัยก่อนคำว่า ทักษะ จะหมายถึงความสามารถของบุคคล (เทคนิค มนุษย์ และความคิด) ในขณะที่ตามแบบจำลอง 7Sแมคคินซี ทักษะจะหมายถึงความสามารถขององค์กร (จุดอ่อนจุดแข็งขององค์กร) เป็นต้น

คุณลักษณะเด่น 7S จะอยู่ที่การทดสอบอย่างกว้างขวางในบริษัทหลายแห่งและได้ถูกใช้โดยคณะบริหารธุรกิจที่มีชื่อเสียงเช่น ฮาร์วาร์ด และ สแตนฟอร์ดได้ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่ง 7S's จะสนับสนุนและคล้ายคลึงกับหน้าที่ของผู้บริหาร (การวางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำ และการควบคุม)

แบบจำลอง 7S แมคคินซีแสดงให้เห็นถึงปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรทำไมองค์กรได้ให้ความสนใจกับปัจจัยเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่างเท่านั้นโดยละเลยปัจจัยอย่างอื่นนอกเหนือจากโครงสร้างและกลยุทธ์แล้วยังมีปัจจัยอย่างน้อยอีกห้าอย่างที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรซึ่งไม่แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นหรือลำดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆมองได้ไม่ชัดว่าปัจจัยไหนจะเป็นแรงดันภายในการเปลี่ยนแปลงองค์กรภายใต้สถานการณ์บางอย่าง ไม่ว่าจะเป็น โครงสร้าง กลยุทธ์ ระบบ สไตล์ อดมการณ์^{๒๐} ดังแผนภาพ

^{๒๐} วงศ์พัฒนา ศรีประเสริฐ, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๒-๑๖๘.

ภาพที่ ๑ โครงสร้างพื้นฐาน 7-S (McKinsey 7S Framework)

จากตัวแบบ 7'S ของ McKinsey ได้กำหนดโครงสร้างของการทำงานไว้ ๗ ประการ ได้แก่

๑. โครงสร้าง เป็นการกำหนดโครงสร้างการทำงานทั้งหมด เหมาะสมสำหรับแต่ละองค์กร ซึ่งมีโครงสร้าง ๓ แบบ คือ

๑.๑ โครงสร้างแบบง่าย เป็นโครงสร้างที่เจ้าของดำเนินงานเอง มีพนักงานไม่กี่คน เหมาะสำหรับองค์กรขนาดเล็ก

๑.๒ โครงสร้างแบบแบ่งตามหน้าที่ เป็นโครงสร้างแบ่งตามหน้าที่ของงานมีความชำนาญเฉพาะอย่าง เหมาะกับองค์กรขนาดกลาง

๑.๓ โครงสร้างแบบแบ่งสายงาน เป็นโครงสร้างบริหารงานที่มีการแบ่งองค์กรเป็นฝ่ายชัดเจนเหมาะสำหรับองค์กรขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายพนักงานมีความชำนาญเฉพาะทาง

๒. กลยุทธ์ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงานหรือการทำงานที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ซึ่งระดับกลยุทธ์แบ่งได้เป็น ๓ ระดับคือ

๒.๑ กลยุทธ์ระดับองค์กร เป็นกลยุทธ์ที่กำหนดทิศทางขององค์กรการวางแผนกลยุทธ์ระดับองค์กรเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารระดับสูง

๒.๒ กลยุทธ์ระดับธุรกิจเป็นกลยุทธ์ที่ต่อเนื่องเมื่อผู้บริหารกำหนดกลยุทธ์ขององค์กรที่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าหน่วย หัวหน้าฝ่าย ที่มีอิสระและความรับผิดชอบในการดำเนินงานของตัวเอง โดยพยายามสร้างศักยภาพและความได้เปรียบในการดำเนินงานให้แก่หน่วยงานหรือฝ่ายงาน

๒.๓ กลยุทธ์ระดับหน้าที่ ถูกกำหนดโดยผู้จัดการในแต่ละหน้าที่ของหน่วยงาน หรือฝ่ายต่างๆ โดยมุ่งที่จะใช้ทรัพยากรของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนมีความสอดคล้องกับกลยุทธ์ในระดับองค์กรและระดับธุรกิจ

๓. ระบบ คือ ระบบในการบริหารประจำวันขององค์กรเพื่อให้การปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆ เป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อย อาทิเช่น ระบบการเงิน ระบบบัญชี ระบบการติดต่อสื่อสาร ขบวนการผลิต ระบบการควบคุมคุณภาพ ระบบข้อมูล ระบบจัดงบประมาณ ระบบการวัดผลงาน

๔. รูปแบบ คือ ลักษณะแบบแผนหรือพฤติกรรมในการบริหารของผู้บริหารระดับสูงขององค์กรและพนักงานในองค์กร เช่น วิธีการบริหารงานแบบต่างๆ ที่ถือปฏิบัติในองค์กร การใช้เวลาของผู้บริหาร ลักษณะการเป็นผู้นำ ลักษณะของผู้บริหารและพนักงานในองค์กรที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กร

๕. ทักษะ คือ ความรู้ความชำนาญของสมาชิกในองค์กรที่เป็นจุดเด่นหรือเป็นข้อได้เปรียบในการแข่งขัน หรือเป็นสิ่งที่ทำให้องค์กรมีลักษณะแตกต่างไปจากองค์กรอื่น

๖. บุคลากร คือ ลักษณะและส่วนประกอบของสมาชิกในองค์กร ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานว่ามีคุณลักษณะและคุณสมบัติ ประสบการณ์ ความชำนาญ ตลอดจนคุณวุฒิ ซึ่งลักษณะของสมาชิกองค์กรหรือหน่วยงานควรจะเหมาะสมกับลักษณะโครงสร้างองค์กรและงานที่ต้องปฏิบัติ ตั้งแต่การจัดหาบุคคลที่เหมาะสมเข้าทำงาน รวมทั้งการมอบหมายงานที่เหมาะสมให้พนักงาน การจูงใจพนักงานพัฒนาตนเอง

๗. ค่านิยมร่วม คือ ค่านิยมร่วมกันของสมาชิกในองค์กรซึ่งเป็นที่สมาชิกทุกคนยึดถือในการปฏิบัติงาน ค่านิยมร่วมนี้มีความหมายและความสำคัญยิ่งกว่าวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งวัตถุประสงค์มักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งสมาชิกทุกคนในองค์กร ได้แก่ พนักงานผู้บริหารรวมถึงโครงสร้างการทำงานส่วนที่เป็นส่วนหลักของการทำงานและส่วนที่เป็นส่วนประกอบย่อย ถือว่าเป็นส่วนในการสร้างคุณค่าร่วมกันซึ่งองค์กรที่มีความเป็นเลิศในการบริหารมักมีค่านิยมร่วมกันที่ก่อให้เกิดปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหาร

๔. การบูรณาการการศึกษาพระพุทธศาสนากับ 7S McKinsey

การบูรณาการการศึกษาพระพุทธศาสนากับ 7'S McKinsey กับการบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนา จากตัวแบบ 7'S ของ McKinsey ได้กำหนดโครงสร้างของการทำงานไว้ ๗ ประการ เพื่อให้มีความสอดคล้องด้านการบูรณาการ จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึง

หลักการนำศาสตร์สมัยใหม่มาวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นและแนวทางในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา การเป็นพุทธศาสนสถานศึกษา ควรมืองคาวพยพมิจัจยสำคัญ ดังนี้

- ๑) ผู้บริหารองค์กร
- ๒) คณะครู-อาจารย์-และเจ้าหน้าที่
- ๓) การจัดการหลักสูตร
- ๔) การจัดการเรียนการสอน
- ๕) การวัดประเมินผลการศึกษา
- ๖) การประกันคุณภาพการศึกษา
- ๗) โครงสร้างระบบบริหารการศึกษา

ปัจจัยสำคัญทั้ง ๗ ประการ ข้างต้นนี้ มีสาระสำคัญสอดคล้องกับหลักระบบการบริหารองค์กรทั่วไป ตามแบบจำลองของ 7'S ของ McKinsey Consultant ที่สามารถประยุกต์เข้าผสมผสานสาระสำคัญการจัดการ ได้ดังนี้

๑) โครงสร้าง (Structure) สถานศึกษาควรมีผังโครงสร้างที่ชัดเจน ควรมีการนำเสนอผังโครงสร้างสถานศึกษาโดยทั่วไป

๒) ควรมีโครงสร้างการทำงานที่กระชับไม่ซับซ้อน ควรมีโครงสร้างที่ระบุเส้นทางการบริหารงาน ควรมีโครงสร้างที่ชัดเจนในการบริหาร

๓) ระบบ (System) การบริหารการศึกษาควรมีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน ควรมีระบบการสั่งการที่ชัดเจน ควรมีระบบการประสานงานที่ชัดเจน ควรมีระบบการบริการที่มีคุณภาพ และควรมีระบบการปรับปรุงคุณภาพงาน

๔) บุคลากร (Staff) ได้แก่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และบุคลากรทางการศึกษา ควรมีความรู้ความสามารถที่ตรงกับงาน บุคลากรควรมีทัศนคติที่ดีต่องาน บุคลากรควรได้รับการฝึกอบรมพัฒนาต่อเนื่อง บุคลากรควรมีเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ บุคลากรควรได้รับการเสริมแรงจูงใจที่ดี

๕) ทักษะ (Skill) บุคลากรทางการศึกษาควรมีทักษะการคิดเชิงระบบในการทำงาน มีทักษะการใช้อารมณ์ (EQ) ที่ดี มีทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มีทักษะการประสานงานที่มีคุณภาพ มีทักษะการแก้ปัญหางานที่ดี มีทักษะในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

๖) รูปแบบการจัดการ (Style) สถานศึกษาควรมีวัฒนธรรมการทำงานเน้นคุณภาพ ควรมุ่งเน้นบริการลูกค้าเป็นสำคัญ ซึ่งลูกค้าของสถานศึกษานั้นก็คือ ผู้เรียน สถานศึกษาควร

สร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน ควรมีการสร้างเส้นทางความสำเร็จของบุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนควรได้รับบริการด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ที่มีคุณภาพการจัดการ หลักสูตรต้องตอบสนองความต้องการของสังคม

๗) ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร (Shared values) บุคลากรทางการศึกษา ควรมีจิตสำนึกการทำงานที่ดี บุคลากรควรมีจิตวิญญาณการทำงานเพื่อคุณภาพการศึกษา มีความมุ่งมั่นทุ่มเทในการทำงาน มีความจงรักภักดีต่อองค์กร มีวินัยการทำงานในองค์กรโดยเฉพาะด้านการประกันคุณภาพการศึกษาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ

๘) กลยุทธ์การบริหาร (Strategy) ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์การบริหารที่ชัดเจน สถานศึกษาต้องมีการระบุพันธกิจการจัดการที่ชัดเจน ควรมีเป้าหมายการจัดการเชิงกลยุทธ์ ควรมีการจัดการเชิงกลยุทธ์ด้านการพัฒนาสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล ตลอดจนหลักสูตรควรมีตัวชี้วัดผลสำเร็จที่ชัดเจน

แนวทางที่ได้นำเสนอการวิเคราะห์ตนเองตามหลักการบริหารของ 7'S McKinsey นั้น เหมือนการวิเคราะห์ห้องค์กรว่าเราควรต้องเพิ่มเติมเสริมสร้างความเข้มแข็งในด้านใดบ้าง ให้ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา เพราะว่าหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา หลักการศึกษา คือ การศึกษาวิธีการใช้ชีวิตของตนเองให้อยู่กับธรรมชาติได้อย่างถูกต้องสวยงาม ทั้งนี้การใช้ชีวิตดังกล่าวจะต้องมีการเกี่ยวพันกับระบบการศึกษา เมื่อการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่จะพลิกผันให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามได้ การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

๕. บทสรุป

การศึกษามีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก คำกล่าวที่ว่าการศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา นี้ยังคงเป็นความจริงอยู่เสมอ ชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดา เริ่มมีการศึกษาบ้างแล้ว การศึกษาของมนุษย์จะเริ่มอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อชีวิตได้เริ่มสัมผัสโลก และจะต้องศึกษาอยู่ตลอดไปจนกว่าชีวิตจะจากโลกนี้ไป การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติ และต่อโลกเป็นอย่างยิ่ง เพราะมนุษย์ที่อาศัยโลกอยู่จะต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาสำหรับการพัฒนาตน เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพแล้ว สังคม ประเทศชาติ รวมทั้งโลก ก็จะได้รับการพัฒนาต่อไปด้วย ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้มีชีวิตที่ดีงาม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเกื้อกูลแก่สังคม

การจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา มีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักการศึกษา ศาสนศึกษา นับว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลากรชั้นพื้นฐานตลอดจนไปถึงเป็นการพัฒนาส่วนอื่นๆ ด้วย เพราะไม่ว่าจะทำการพัฒนาส่วนใดต้องเริ่มมาจากการพัฒนาคนเสียก่อน ดังนั้น การพัฒนาคนสามารถทำได้หลายๆ รูปแบบ อย่างที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาคนคือการให้การศึกษา ระบบการจัดการสถานศึกษาในพระพุทธศาสนาด้วยศาสตร์สมัยใหม่ 7'S McKinsey จะทำให้เห็นคุณลักษณะขององค์กรสถานศึกษาอย่างชัดเจน เห็นคุณภาพการจักระบบงานในสถานศึกษาอย่างครบถ้วน และเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาคนทั้งองค์ความรู้ในวิชาการ สร้างสรรค์ความเข้มแข็งในวิชาชีพ สามารถใช้เป็นวิชาชีพได้อย่างเหมาะสม มีความครบถ้วนทั้งโลกียศาสตร์และโลกุตระธรรมอย่างสมบูรณ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

ประพนธ์ สุริวงษ์. เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรเสนาธิการกิจ กรมยุทธศึกษาทหาร
อากาศ. กรุงเทพมหานคร : กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ, ๒๕๕๖.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพ-
มหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม.** กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและลักษณะแห่ง
พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.

_____ . **สอนนาค - สอนจิต: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :
พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล
และเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ธราเพชร, ๒๕๔๘.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒.

วงศ์พัฒนา ศรีประเสริฐ. **การจัดการเชิงกลยุทธ์.** มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม, ๒๕๕๒.

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

วิลเลียม ดี. ติงจิตสมคิด. **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเอสปริ้นท์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๖.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๔.

อัศวพงษ์ สัจจวาจิต. **ปรัชญาการศึกษาแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร : แอล.ที.เพรส, ๒๕๔๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

Carter V. Good. **Dictionary of Education**, 3rd ed.. New York : McGraw-Hill Book company, 1973.

Glenn Langford. **Philosophy and Education**. London : Macmillan, 1969.

Peters, J. T. and Waterman H. R. **In Search of Excellence : Lessons from America's**. New York : John Willey, 1980.

การพัฒนาทุนมนุษย์ ในฐานะพลเมืองตามหลักพุทธธรรม

ประพันธ์ นีกระโทก*

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ในปัจจุบันการพัฒนารูปแบบทางสังคมของมวลมนุษย์ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายลักษณะและมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น สังคมสารสนเทศ สังคมแห่งการเรียนรู้ แต่รูปแบบที่น่าสนใจคือ เป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ โดยลักษณะสังคมที่เกิดขึ้นดังกล่าวส่งผลให้ความรู้กลายเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งในการดำรงอยู่ของสมาชิกในสังคม โดยมีคำกล่าวที่อาจเคยได้ยินอยู่เสมอว่า “ความรู้คืออำนาจ” ดังนั้นในสังคมลักษณะนี้ การพัฒนาความรู้และสร้างความรู้ใหม่ๆ เพื่อการอยู่รอด เพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนจึงเป็นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะลักษณะที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่สำคัญ มี ๔ มิติ ประกอบด้วย ๑) มิติสถานะการแข่งขัน ๒) มิติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๓) มิติการสร้างทุนมนุษย์ และ ๔) มิติการสร้างรายได้เปรียบเทียบในการแข่งขัน จะเห็นได้ว่ามิติทั้ง ๔ ล้วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้น การที่องค์กรใดก็ตามจะดำรงสถานะและสามารถอยู่รอดในสังคมยุคใหม่นี้ จำเป็นต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายนอก และภายในองค์กรให้มากขึ้น คงต้องให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์เพิ่มมากขึ้น

* อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.

การสร้างเสริมความรู้ทางทฤษฎีทุนมนุษย์จึงเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ เพื่อเพิ่มทุนมนุษย์นำไปสู่การพัฒนาองค์กรและสังคม จากสภาพการพัฒนามา “คน” เป็นเพียงปัจจัยการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน การพัฒนาคน ในความหมายของการพัฒนาคนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการพัฒนาคนเพื่อเพิ่มศักยภาพที่ครอบคลุมทุกด้าน ตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถในทุกระดับ ทุกกลุ่มอายุ โดยผ่านกระบวนการศึกษาอบรม วิจัยและพัฒนา เพื่อให้ได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง ทั้งนี้ กระบวนการในการพัฒนาจะต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกด้าน และต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดขององค์กร ดังนั้น การเร่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างศักยภาพด้านทุนมนุษย์ ให้เกิดขึ้นในทุกๆ ระดับของสังคม ถือได้ว่ามนุษย์เป็นหัวใจและกลไกสำคัญของกระบวนการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาคน หรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะต้องได้รับการเอาใจใส่โดยองค์กร ต้องมีการพัฒนาให้มีคุณภาพ มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ เพื่อพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง เพราะเชื่อว่าหากทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพย่อมก่อให้เกิดทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพ^๑

การพัฒนาทุนมนุษย์จึงถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ โดยที่องค์กรจะต้องมีกรอบแนวทางการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ ทักษะคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่การปฏิบัติโดยต้องมีกระบวนการสำคัญในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะต้องทำอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่อง เพราะสภาพแวดล้อมและปัจจัยภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา^๒ ด้วยเหตุนี้ การบริหารงานบุคคลในปัจจุบันจึงหันมาใช้วิธีการบริหารทุนมนุษย์และการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนากันมากขึ้น หากในองค์กรใดมีทุนมนุษย์ที่ทั้งเก่งและดี ก็เป็นที่แน่นอนว่าองค์กรนั้นย่อมประสบความสำเร็จในการแข่งขัน ทุกๆ เวทีแห่งการแข่งขัน และในทางพระพุทธศาสนายังมีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง

^๑สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, การพัฒนาองค์กรและบุคลากรแนวคิดใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

^๒พรธิดา วิเชียรปัญญา, การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังปรากฏใน เทศสุกษัตถกกว่า “พึงชมคนที่ควรชม ยกย่องบุคคลที่ควร ยกย่อง”^๓

จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมด การพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม จะเป็นการสร้างการโมเดลการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยังผลให้ประชาชนและประเทศชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองโลก มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

๒. ความหมายของการพัฒนาทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ เป็นคำที่ใช้กันอย่างกว้างขวางและมีความซับซ้อนมากขึ้นและมีคำจำกัดความที่ค่อนข้างหลากหลายบางครั้งดูเหมือนจะไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แต่ที่แน่นอนคือ ทุนมนุษย์จะมีความหมายที่รวมถึงจำนวนปีในการศึกษาเล่าเรียนตามระบบและส่วนอื่นๆ และศักยภาพที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและการสร้างผลิตภาพของบุคคล หน่วยงาน และชาติ แนวคิดเรื่องทุนมนุษย์ได้รับความนิยมน้อยลง เพราะการเพิ่มทุนมนุษย์นำไปสู่ผลการผลิตและการบริการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในปัจจุบันความหมายของคำว่า ทุนมนุษย์ได้มีผู้นำไปศึกษาและให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

วิทเธอรี (Weatherly) กล่าวว่า ทุนมนุษย์ไม่ใช่หมายถึงคนขององค์การโดยตรง เนื่องจากคนจะควบคุมสิ่งที่เป็นทุนมนุษย์ของตนเอง และมีอิสระที่จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากต้นตุนั้นตามที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสมกับตนเอง ครอบครัว หรือชุมชนที่เข้าร่วมด้วย ดังนั้น เขาจึงให้ความหมายเกี่ยวกับทุนมนุษย์ในฐานะที่เป็นสินทรัพย์ขององค์การว่า หมายถึงส่วนประกอบต่างๆ ที่สะสมมาตลอดช่วงชีวิตของบุคคล ทั้งด้านความรู้ ความคิดในการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ พลังงานและความกระตือรือร้นอย่างแรงกล้าที่บุคคลเลือกที่จะนำมาใช้ในการทำงานของตนเอง^๔

^๓ช.ช. (ไทย) ๒๗/๑๙/๕๔๗.

^๔Leslie A. Weatherly, “Human Capital-The Illusive Asset Measuring and Managing Human Capital : A Strategic Imperative for HR”, **SHRM Research Quarterly**, (2003) : 3.

บอนติส (Bontis) กล่าวว่า ทุนมนุษย์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของทุนทางปัญญา โดยทุนมนุษย์เป็นตัวแทนของความรู้ ความเก่ง และประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงาน^๕

เดส และพิกเค่น (Dess & Picken) กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ส่วนที่ประกอบด้วยความสามารถส่วนบุคคล ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของพนักงานและผู้บริหารขององค์กร ที่สอดคล้องกับงานในความรับผิดชอบ รวมถึงความสามารถที่จะเป็นแหล่งสะสมความรู้ ทักษะ และประสบการณ์โดยผ่านการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล^๖

ราสโตกิ (Rastogi) กล่าวว่า คำนิยามและมุมมองของคำว่าทุนมนุษย์มีที่มาจาก การที่ยังไม่สามารถหาคำมาแทนสิ่งที่หมายถึง ความรู้และการเรียนรู้ การสร้างสรรค์และนวัตกรรม สมรรถนะและความรู้ ความสามารถ และจำเป็นต้องมองที่บริบทด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กร^๗

เดส และพิกเค่น (Dess & Picken) ให้ความหมายทุนมนุษย์ว่า หมายถึง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ประกอบอยู่ในความสามารถของบุคคล ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์การทำงานของผู้ปฏิบัติงานขององค์กรและผู้จัดการ ขณะเดียวกันเมื่อเขาทำงานที่สอดคล้องกับศักยภาพของตนเอง สิ่งที่ได้รับจากการทำงานจะสะสมกลับมาเป็นความรู้ ทักษะ และประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล^๘

รอส และรอส (Roos & Roos) ให้ความหมายของทุนมนุษย์ว่า ประกอบด้วย^๙

^๕Nick Bontis and Jac Fitz-enz, “Intellectual Capital ROI : A Causal Map of Human Capital Antecedents and Consequents”, *Journal of Intellectual Capital* Vol.3 (2002) : 223-247.

^๖Gregory G. and Joseph C. Picken, **Beyond Productivity : How Leading Companies Achieve Superior Performance by Leveraging their Human Capital**, (New York : American Management Association, 1999), p.8.

^๗P.N. Rastogi, “Sustaining Enterprise Competitiveness-is Human Capital the Answer?”, *Human Systems Management* Vol.3 (2000) : 193-203.

^๘Gregory G. Dess and Joseph C. Picken, **Beyond Productivity : How Leading Companies Achieve Superior Performance by Leveraging their Human Capital**, p.8.

^๙G. Roos and J. Roos, “Measuring your company’s intellectual performance”, *Long Range Planning*, Vol.3 (1997) : 147-155.

๑) ความสามารถ (Competence) โดยเฉพาะในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับความรู้และทักษะความรู้ จะเป็นความรู้ทางด้านวิชาการหรือด้านเทคนิคที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน

๒) ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ได้จากการฝึกปฏิบัติอันเป็นผลมาจากความสามารถของบุคคล

๓) ทศนคติ (Attitude) จะขึ้นกับคุณลักษณะของบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากแรงจูงใจ พฤติกรรม และความประพฤติ

๔) ความสามารถทางสติปัญญา ความกระตือรือร้น (Intellectual Agility) จะครอบคลุมนวัตกรรม ความยืดหยุ่น และคุณลักษณะในการปรับตัวทั้งในระดับองค์กรและระดับบุคคล

กู๊ด (Goode) กล่าวว่า ทุณมนุษย์ หมายถึง ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ความถนัดและส่วนประกอบอื่นๆ ของคนในการสร้างผลิตภาพ^{๑๐}

นิสตาร์ก เวชยานนท์ กล่าวว่า ทุณมนุษย์ หมายถึง คุณลักษณะต่างๆ รวมถึงความสามารถที่มีอยู่ในตัวมนุษย์อันได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดมาจากมนุษย์ผู้นั้น หรือใช้เวลาและเงินในการสร้างเสริม สะสม คงไว้ ทุณมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะการเรียนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ทุณมนุษย์ถูกสะสมขึ้นมาหลายทาง เช่น การศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน การย้ายถิ่นฐาน ประสบการณ์ชีวิต การรักษาสุขภาพ รวมทั้งการค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ สาเหตุที่นักเศรษฐศาสตร์ใช้คำว่า “ทุณ” เนื่องจากต้องมีเรื่องของเวลา ความพยายาม เงิน ในการเสริมสร้างทุณมนุษย์ ซึ่งเป็นการลงทุนเช่นเดียวกับการลงทุนปกติ เพื่อให้ได้คืนมาทีหลัง และการได้คืนมาไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปของการคืนทุนเป็นรูปตัวเงินอย่างเดียว เงินเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น คนที่มีทุณมนุษย์มากจะมีความสามารถและแนวโน้มที่จะมีรายได้มากกว่าคนที่มีทุณมนุษย์น้อย จากการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์พบว่า คนที่จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า มักจะมีรายได้ในชีวิตสูงกว่า นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์ยังพบอีกว่า การศึกษาเป็นการลงทุนที่ทำให้เกิดผลกำไรเช่นเดียวกับการลงทุนด้านสุขภาพ เพราะทำให้คนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๑๑}

^{๑๐}Richard B. Goode, “Adding to the Stock of Physical and Human Capital”, *The American Economic Review* Vol.2 (1959) pp. 413-426.

^{๑๑}นิสตาร์ก เวชยานนท์, *มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : กราฟฟิกซิสเต็มส์, ๒๕๕๑), หน้า ๓-๔.

दनัย เทียนพุดม กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง มิติใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแนวคิดของการบริหารทรัพยากรบุคคล ให้ดึงความสามารถของคน ออกมาสร้างมูลค่าเพิ่มของทุนปัญญาสิ่งเหล่านี้กำลังเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรบุคคล^{๑๒}

ธารงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ความสามารถ ตลอดจนทักษะหรือความชำนาญ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละคนที่สั่งสมอยู่ในตัวเอง และสามารถจะนำสิ่งเหล่านี้มารวมด้วยกันจนเกิดเป็นศักยภาพขององค์กร หรือเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่า ซึ่งจะทำให้องค์กรนั้นมีความสามารถสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง^{๑๓}

ปราชญา กล้าผจญ และพอลดา บุตรสุทธีวงศ์ กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ตัวบุคคลผู้มีพลังกาย พลังจิต มีกำลังแรงงานที่เข้มแข็ง มีแรงใจที่สูงส่ง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีทักษะสูงในหน้าที่การงานที่ปฏิบัติในสาขาวิชาชีพตน ประกอบกับมีความคิดอ่านที่ล้ำเลิศ คิดการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์คิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ ที่ใหม่ๆ หรือปรับปรุงสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แล้วให้มีสมรรถนะที่สูงส่งยิ่งขึ้น และใช้ความสามารถของตนในทุกๆ ด้าน เพื่อประโยชน์ในการผลิตสินค้าและให้บริการต่างๆ แก่ประเทศชาติของตน^{๑๔}

ปรีชา วัชรารักษ์ กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ประสบการณ์และค่านิยมที่คนในองค์กรมี และนำมาใช้ในการทำงานให้บรรลุผล^{๑๕}

พิพัฒน์ ก้องกิจกุล กล่าวว่า ทุนมนุษย์นั้นก็เป็นสินทรัพย์ชนิดหนึ่ง และเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน (Intangible Asset) ซึ่งตามปกติแล้วไม่สามารถวัดเทียบเป็นมูลค่าทางธุรกิจได้ แต่ในที่สุดแล้ว สามารถที่จะแปลงสภาพให้กลายเป็นสินทรัพย์ที่สามารถวัดเทียบมูลค่าออกมาได้ และยังสามารถทำให้มีสภาพคล่องได้อีกต่างหาก สินทรัพย์ที่ไม่สามารถวัดเป็นมูลค่าได้นี้จะมีมูลค่าขึ้นมาได้ก็เฉพาะในแง่มุมมองที่เกี่ยวกับกลยุทธ์ขององค์กรเท่านั้น แผนการอบรมหนึ่งๆ เพื่อปรับปรุงด้านคุณภาพจะให้ผลกระทบที่แตกต่างกันเป็นอย่างมากกับแผนการ

^{๑๒} ดนัย เทียนพุดม, **บริหารคนในทศวรรษหน้า**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท, ๒๕๕๑), หน้า ๘๓.

^{๑๓} ธารงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, **ทุนมนุษย์ การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๐), หน้า ๘.

^{๑๔} ปราชญา กล้าผจญ และพอลดา บุตรสุทธีวงศ์, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๑๕} ปรีชา วัชรารักษ์, “การพัฒนาเครือข่ายองค์กรความรู้สาธารณะด้านการจัดการทุนมนุษย์”, **วารสารข้าราชการ ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙) : ๑๑-๑๗.**

อบรมเพื่อเพิ่มทักษะในการเจรจาต่อรอง แล้วอย่างนี้แผนการอบรมใดที่จะให้มูลค่ามากกว่ากัน คำตอบก็คือขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ขององค์กร ฉะนั้นหากเรากำลังคิดเกี่ยวกับมูลค่าของสินทรัพย์หนึ่งที่ไม่สามารถวัดเป็นมูลค่าได้นั้น เราต้องใช้กลยุทธ์เป็นจุดอ้างอิง สินทรัพย์ทั้งหลายที่สนับสนุนต่อการดำเนินกลยุทธ์ขององค์กร จะมีมูลค่ามากกว่าสินทรัพย์ที่ไม่สนับสนุนต่อกลยุทธ์^{๑๖}

ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ กล่าวว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ทรัพย์สินใดๆ ก็ตามที่ไม่สามารถจะแยกออกจากตัวของมนุษย์ และสามารถก่อให้เกิดรายได้หรือผลตอบแทนให้เจ้าของแรงงานในอนาคต ซึ่งรายได้หรือผลตอบแทนนั้นอาจอยู่ในรูปตัวเงินหรือไม่ก็ได้ อีกทั้งยังมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากทรัพย์สินอื่น กล่าวคือ ทุนมนุษย์มีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) เป็นนามธรรม อันประกอบด้วย ความรู้ ทักษะหรือความชำนาญ ความสามารถและประสบการณ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะที่อยู่ในตัวของมนุษย์ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ แตกต่างจากทรัพย์สินที่จับต้องได้ (Tangible) ทางกายภาพ ทุนมนุษย์เป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีการเสื่อมค่าเหมือนดังสินทรัพย์ชนิดอื่น กล่าวคือ ปกติทรัพย์สินจะมีการเสื่อมค่าลงตามอายุ และสภาพการใช้งาน เช่น อาคาร รถยนต์ และเครื่องจักร เป็นต้น^{๑๗}

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาทุนมนุษย์ สามารถสรุปได้ว่า ทุนมนุษย์ หมายถึง ทรัพยากรที่มีคุณค่าและจำเป็นต้องมีการลงทุนต่อการพัฒนาคนให้เกิดอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบทขององค์การหรือบุคคลนั้นๆ เนื่องจากความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ของบุคคลมีความสำคัญต่อการอยู่รอดขององค์การ ที่จะส่งผลต่อการบรรลุตามเป้าหมายขององค์การไม่ว่าจะมาจากกลยุทธ์ใดๆ ก็ตาม รวมถึงการที่องค์การและคนในองค์การสามารถดำเนินกิจการได้ในภาวะการณ์แข่งขัน การเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๑๖}พิพัฒน์ ก้องกิจกุล, **ทุนมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

^{๑๗}ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์, **รายงานการวิจัยเสริมหลักสูตรเรื่อง ทฤษฎีการเจริญเติบโตแนวใหม่ พรหมแดนแห่งความรู้**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๒.

๓. การพัฒนามนุษย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนามนุษย์มีแหล่งใหญ่อยู่ที่มโนกรรมซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเห็น ความเชื่อ เจตจำนง หรือทัศนคติ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดกายกรรม และวจีกรรม ตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคิดอย่างไรก็จะทำและพูดเช่นนั้น หรือเมื่อทำและพูดอย่างไรก็จะสะท้อนถึงความคิดว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น การมีความเข้าใจในมโนกรรมว่ามีความสำคัญและส่งผลอย่างไร ทั้งต่อตนเองและต่อโลก ย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้อง และส่งผลดีทั้งต่อตนเองและต่อโลก นั่นคือการทำให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป^{๑๘}

๓.๑ การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ ๔ ประเภทคือ

๑) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่าง เช่น การพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญาเข้าด้วยกัน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓.๒ จุดมุ่งหมายของการพัฒนามนุษย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มี ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑) พระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น เมื่อธรรมชาติเป็นระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย มนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งด้วย ก็จึงเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมอันนี้ การที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ เราเรียกว่าความเป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัย โลกทั้งโลก จักรวาลทั้งจักรวาล เป็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์มาเป็นพวกหนึ่งหรือประเภทหนึ่งอยู่ในระบบนี้ ก็อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนี้ด้วย จะเรียกว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือไม่เป็น ก็เป็นไปโดยอัตโนมัติเท่านั้น

๒) ในเมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ทำอะไรขึ้นมา ก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้ กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง กระทบตัวเองบ้าง และในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอก ก็มีผลกระทบต่อตัวมนุษย์ด้วย คือทั้งในมุมกิริยา และปฏิกิริยา ตัวเองทำไปก็กระทบสิ่งอื่น สิ่งอื่นเป็นอย่างไรก็มากระทบตัวเอง ข้อสำคัญคือมองไปให้ครบตลอดทั่วระบบความสัมพันธ์นี้ ว่าชีวิตและกิจกรรมการกระทำของตนเอง ทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วก็ทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

๓) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก คือ เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมา ก็เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษา และเพราะเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรมจึงเป็นระบบที่มีความประสานกลมกลืน เช่น ทำให้จริยธรรมกับความสุขเป็นสภาพที่พัฒนาไปด้วยกันได้ หรือเป็นจริยธรรมแห่งความสุข หลักการนี้ถือว่าความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ไม่ประเสริฐ และมนุษย์นั้นเมื่อ

พัฒนาแล้วสามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง สิ่งนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนา ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุด เข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง

๔) ความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วอย่างหนึ่ง คือการทำให้ความแตกต่าง กลายเป็นความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และ ดุลยภาพ เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่างเป็นขัดแย้งหรือเกิดความสับสน แล้วความแตกต่างก็กลายเป็นความขัดแย้ง ศักยภาพของการพัฒนา คือ การทำให้คนสามารถ ทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม การพัฒนามนุษย์อย่างนี้จะต้องมา ประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมด

เครื่องวัดการพัฒนาของมนุษย์ที่แท้จริง คือการที่มีความสามารถยิ่งขึ้นๆ ในการ ทำให้ความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเกื้อกูลเอื้อประโยชน์แก่กัน มากขึ้น เบียดเบียนกันน้อยลง และทำให้โลกอุดมสมบูรณ์งดงามเหมาะแก่การอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น^{๑๙}

จากแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งสี่ประการนี้ จะเห็น ได้ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของ ธรรมชาติ เมื่อมนุษย์กระทำกิจกรรมใดขึ้นมา ก็จะมีผลกระทบต่อตนเองและสภาพแวดล้อม หากมนุษย์ฝึกฝนตนเองไปในทางใฝ่ดี รู้จักพัฒนาตนเองแล้ว ชีวิตจะมีความสมบูรณ์และ ดุลยภาพ สามารถอยู่ร่วมกันกับสังคมโดยไม่มีความขัดแย้ง

๔. หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พระพุทธศาสนาได้แบ่งจุดหมายของชีวิตออกเป็น ๒ ระดับ คือ จุดหมายระดับ โลกียะและระดับโลกุตตระ การจะเข้าถึงแต่ละจุดหมายนั้นมีวิธีการที่แตกต่างกันและ คุณสมบัติของผู้สำเร็จในแต่ละเป้าหมายก็แตกต่างกันเช่นกันพระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็น ศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิด คุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและ วาจา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการ พัฒนา

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๑.

ในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังคงเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเองด้วยเหตุผลที่จะต้องมีการพัฒนาทุนมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่ายิ่ง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นจึงขอเสนอหลักพุทธธรรม ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาดังนี้

๔.๑ หลักธรรมสำหรับทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต จึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมสำหรับดำเนินชีวิต ผู้เขียนขอแนะนำเสนอในเบื้องต้นดังนี้

อิทธิบาท ๔^{๒๐} คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

- (๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป
- (๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง
- (๓) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
- (๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๒๑}

^{๒๐}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๒๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๐.

ในบรรดาหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนามนุษย์ที่ปรากฏในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีหลายประการนั้น อธิบาท ๔ ประการนี้จัดว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นหลักธรรมที่จำเป็นในการพัฒนามนุษย์ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีความพึงพอใจที่จะพัฒนาตนเองให้มีความโดดเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว ใช้ความพากเพียรพยายามที่จะพัฒนาตนให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้แล้ว โดยอาศัยความตั้งใจ รู้จักเอาใจใส่ต่อภารกิจน้อยใหญ่ที่จะนำไปสู่เป้าหมายด้วยความรอบคอบสุขุมตามหลักเหตุผล ก็จะทำให้มนุษย์กลายเป็นพลเมืองที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมได้

๔.๒ หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๒๒} คุณธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

- (๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า
- (๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์
- (๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตพ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป
- (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน^{๒๓}

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^{๒๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีหน้าที่บริหารปกครองคน มนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข หากได้ผู้นำที่ขาดพรหมวิหารธรรม กระบวนการพัฒนามนุษย์ก็จะไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าได้ผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรม กล่าวคือ มีเมตตาหรือความรัก แก่ลูกน้องและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความกรุณา รู้จักช่วยเหลือตามสมควร มีมุทิตา รู้จักแสดงความยินดีและให้กำลังใจในการทำงานแก่ลูกน้องและเพื่อนมนุษย์ไม่ริษยากัน และมีอุเบกขา รู้จักวางเฉย วางใจเป็นกลาง เพื่อให้ลูกน้องและเพื่อนมนุษย์ได้พิสูจน์ผลการกระทำด้วยตัวของเขาเองบ้าง หลังจากที่ได้ช่วยประคับประคองเขาบ้างแล้ว ก็จะเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีระบบการพัฒนามนุษย์ให้กลายเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพตามหลักพุทธธรรมได้

๕. บทสรุป

การพัฒนาทุนมนุษย์ ถือว่าเป็นปัจจัยขับเคลื่อนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อทุกๆ องค์กรในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวได้ว่าความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับทุนมนุษย์ในองค์กร ในยุคปัจจุบันการแข่งขันศักยภาพของมนุษย์ในด้านความรู้ ถือว่าเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของผลผลิตส่วนบุคคลและประเทศชาติ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่มีการลงทุนทางมนุษย์ทั้งในเรื่องการศึกษา การฝึกอบรมและสุขภาพ เช่น ญี่ปุ่น ไต้หวัน ฮองกง เกาหลีใต้ และประเทศอื่นๆ อีกหลายประเทศ ซึ่งได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์มาก ผลปรากฏว่าประชาชนมีความศึกษาดี สุขภาพดี มีความสามารถสูง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้เป็นปัจจัยนำพาประเทศไปสู่ความสำเร็จ อนึ่งในทางพระพุทธศาสนาก็มีหลักในการพัฒนาทุนมนุษย์เช่นเดียวกันซึ่งมีหลักการพัฒนามนุษย์ทั้งในระดับโลกียะและระดับโลกุตระ โดยเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ คือ ๑) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความจำเป็นขององค์กร มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพะ โดยใช้หลักธรรม อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหารธรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในระดับโลกียะ ๒) นอกจากพัฒนาคนให้เป็นคนเก่ง มีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ ๓) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือ สู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

- ชัยยุทธ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์. รายงานการวิจัยเสริมหลักสูตรเรื่อง ทฤษฎีการเจริญเติบโตแนวใหม่ พรหมแดนแห่งความรู้. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.
- दनัย เทียนพุ่ม. บริหารคนในทศวรรษหน้า, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๑.
- นิสดารค์ เวชยานนท์. มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : กราฟฟิกซิสเต็มส์, ๒๕๕๑.
- ปราชญา กล้าผัจญ์ และพอดตา บุตรสุทธิวงศ์. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด, ๒๕๕๐.
- ปรีชา วัชรภักย์, “การพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้สาธารณะด้านการจัดการทุนมนุษย์”, วารสารข้าราชการ ปีที่ ๕๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙)
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๗.
- พิพัฒน์ ก้องกิจกุล. ทุนมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๐.

- _____ . การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. **ทุณมุนุษย์ การกำหนดตัวชีวิตเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๕๐.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **การพัฒนาองค์กรและบุคลากรแนวคิดใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

- G. Roos and J. Roos. "Measuring your company's intellectual performance". **Long Range Planning**, Vol.3 (1997) : 147-155.
- Gregory G. and Joseph C. Picken. **Beyond Productivity : How Leading Companies Achieve Superior Performance by Leveraging their Human Capital**. New York : American Management Association, 1999.
- Gregory G. Dess and Joseph C. Picken. **Beyond Productivity : How Leading Companies Achieve Auperior Performance by Leveraging their Human Capital**. New York : American Management Association, 1999.
- Leslie A. Weatherly. "Human Capital-The Illusive Asset Measuring and Managing Human Capital : A Strategic Imperative for HR". **SHRM Research Quatery**, (2003) : 3.
- Nick Bontis and Jac Fitz-enz. "Intellectual Capital ROI : A Causal Map of Human Capital Antecedents and Consequents". **Journal of Intellectual Capital** Vol.3 (2002) : 223-247.
- P.N. Rastogi, "Sustaining Enterprise Competitiveness-is Human Capital the Answer?", **Human Systems Management** Vol.3 (2000) : 193-203.
- Richard B. Goode. "Adding to the Stock of Physical and Human Capital". **The American Economic Review** Vol.2 (1959) pp. 413-426.

